

Oma ja yhteinen etu

Kauppiaiden keskinäinen kilpailu ja yhteistyö
Porin paikallisyhteisössä 1765–1845

TURUN YLIOPISTON JULKAISUJA
ANNALES UNIVERSITATIS TURKUENSIS

SARJA - SER. C OSA - TOM. 345

SCRIPTA LINGUA FENNICA EDITA

Oma ja yhteinen etu

Kauppiainien keskinäinen kilpailu ja yhteistyö
Porin paikallisyhteisössä 1765–1845

Jarkko Keskinen

TURUN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF TURKU
2012

Kannen kuva: Pori ennen vuotta 1852, raatihuone ja tori. Maalannut Johan Sillström.
Kuvannut Jalo Porkkala 1984. Kuva nro 6351, Satakunnan Museon kuvakokoelma.

Taitto Maria Vasenkari

ISBN 978-951-29-5149-9 (Painettu/Print)
ISBN 978-951-29-5150-5 (PDF/Sähköinen)
ISSN 0082-6995

Painosalama Oy – Turku 2012

KIITOKSET

Entisajan kauppiaan tavoin väitöskirjantekijän työ perustuu monella eri tavalla yhteisön jäseneksi kasvamiseen. Tie tiedeyhteisön jäseneksi on usein pitkä ja monitahoinen. Sen aikana tutkijan on sisäistettävä paitsi omaan työhönsä liittyvä tutkimusaineisto myös monta erilaista roolia yhteisön sisä- ja ulkopuolella ja pyrittävä yhdistämään nämä siten, että ne tukevat toisiaan. Oma kasvuni tiedeyhteisön jäseneksi alkoi seurattessani Suomen Akatemian rahoittaman Eliitit ja yhteiskunnan muutos – sukustrategiat ja vallan verkostot 1500–2000 -tutkimusprojektin toimintaa. Tutkimusryhmän vetäjän professori Markku Kuisman ja sen jäsenten palo omiin tutkimusaiheisiinsa syytti minussa kipinän, jonka sammuttamiseen minulta on kulunut lähes kymmenen vuotta. Nyt työ on valmis ja saan kiittää kaikkia niitä tahoja, jotka osaltaan ovat edesauttaneet kasvuani yhteisön jäseneksi.

Suuri kiitos kuuluu luonnollisesti ohjaajilleni professori Kirsi Vainio-Korhoselle ja dosentti Kari Teräkselle. Heidän tukensa työn eri vaiheissa on ollut minulle ensiarvoisen tärkeää. Ilman heidän asiantuntemustaan ja kannustustaan tämä työ ei luultavasti koskaan olisi tullut valmiiksi. Minulla on ollut myös ilo ja kunnia työskennellä heidän alaisenaan ja kolleganaan kolmessa eri Suomen Akatemian rahoittamassa tutkimusprojektissa, jotka ovat antaneet minulle mahdollisuuden keskittyä työhöni. Akatemian lisäksi tätä työtä ovat taloudellisesti tukeneet Suomen Kulttuurirahasto, Satakunnan maakuntarahasto, Ella ja Georg Ehrnroothin säätiö, Turun yliopistosäätiö ja Suomen metsätieteellinen seura. Lisäksi Suomalais-ruotsalainen kulttuurirahasto ja Emil Öhmanin säätiö ovat rahoittaneet ulkomaille suuntautuneita arkistovierailujani.

Väitöskirjani esitarkastajina ovat toimineet dosentti Kai Häggman ja fil. tri Jouko Nurmiainen. Kiitän heitä lämpimästi saamastani palautteesta ja rakentavista kommentteista. Lisäksi haluan kiittää dosentti Marjatta Rahikaista siitä työstä, jonka hän teki työn parantamiseksi, sekä dosentti Andrew Newbyä työn tiivistelmän tarkastamisesta.

Iso kiitos kuuluu Turun yliopiston Suomen historian oppiaineen työyhteisölle, jossa olen alusta saakka tuntenut olevani kuin kotona. Kahvipöydässä ja sen ulkopuolella jaetuista iloista ja suruista kiitos erityisesti Ullalle, Veikolle ja Jarille. Kiitos myös Alille, Samille ja Seijalle, jotka vuosien ajan jakoivat Jusleniassa työhuoneen kanssani. Lyyliä ja Suviannaa tahdon kiittää lukemattomista asiallisista ja asiattomista juttutuokioista. Lisäksi Mika, Anu, Suvi, Terhi, Taina, Riitta ja lukuisat muut työtoverini omassa ja naapurioppiaineissa ansaitsevat kiitoksen tutkijantyön arjen kohtaamisesta kanssani aurinkoisten hetkien lisäksi myös saateina päivinä.

Tutkimuksen etenemistä ovat edesauttaneet myös ne koti- ja ulkomaiset kollegat, jotka eri vaiheissa ovat kommentoineet työtäni seminaareissa, konferensseissa ja niiden ulkopuolella. Kotimaisista kontakteista työtäni kannalta avainasemassa ovat olleet muun muassa Jari Ojala, Sofia Kotilainen ja Kari-Matti Piilahti ja Johanna Ilmakunnas. Pohjoismaissa puolestaan Klas Nybergin vetämä taloushistorian tutkijoiden verkosto ja Deborah Simontonin johtama Gender In European Town tutkijaverkosto ovat tarjonneet minulle uusia ideoita ja virikkeitä ja ohjanneet työtäni kokonaan uusille urille.

Kiitos Turun maakunta-arkiston henkilökunnalle, joka väsymättä on etsinyt minun kanssani Porin maistraatin arkistojen kätköistä haluamiani asiakirjoja. Lisäksi haluan kiittää Lyypekin kaupunginkirjaston johtaja Robert Schweitzeria ja Satakunnan Museon kuva-arkiston hoitaja Mervi Ahoa kaikesta heiltä saamastani avusta. Työn tietokanta ei olisi valmistunut ilman Kimmo Tarkkasen, Mikko Jaakolan ja Tero Tammisen apua. Kiitos myös Maria Vasenkarille työn ulkoasusta.

Tiedeyhteisön ohella kiitos kuuluu ystäväpiirilleni. Erityisesti haluan kiittää Aria, jonka päätyskät pitävät miehen tiellä, sekä Jannea, jolle koneen kaatuminen on meren ominaisuus än nägon vika. Kiitos myös teille Ellu, Timo, Sanna, Markus, Mariat, Hansu, Minna, Ponne, Eki, Aksu, Miikka, naapurin Mikot sekä Petra ja Krisse ynnä kaikki nimeltä mainitsemattomat ystäväni, jotka ovat muistuttaneet minua elämästä väitöskirjatyön ulkopuolella.

Olen tämän työn puitteissa kasvanut myös oman henkilökohtaisen yhteisöni eli suvun ja perheen jäsenenä. Lämmin kiitos tästä kuuluu omalle äidilleni, jonka tuki ja turva on ollut korvaamatonta ponnistellessani urallani eteenpäin. Myös appivanhemmiltani Maritalta ja Ollelta saamani tuki on ollut kullan arvoista. Väitöskirjan kannalta kaikkein tärkeimmät henkilöt ovat kuitenkin rakas puolisoni Mia sekä suloiset tyttäremme Jenni ja Jaana, joille tämä työ on omistettu.

Turun Löytänänkadulla 2012

Jarkko Keskinen

SISÄLLYS

JOHDANTO	11
Tutkimusongelma, metodi ja lähteet	15
Yhteisöllisen verkostoanalyysin tausta	20
Aiempi tutkimuskirjallisuus	29
Tutkimuksen rakenne.....	32
YHTEISÖLLISTÄVÄT RAKENTEET	35
Ruotsin kruunun talouspolitiikka.....	41
Fiskaaliset tarpeet (1600–1640)	41
Taloudellinen protektionismi (1640–1720)	43
Merkantilistinen talouspolitiikka (1720–1772)	43
Liberalismin läpimurto (1765–1800).....	46
Etuoikeutettu porvaristo	47
Porin porvariston ryhmäjako	50
Kauppiasoikeuden muodolliset vaatimukset	53
Kauppiasharjoittelijan integrointi yhteisöön	60
Kauppiasperheen liiketoiminnan hallinta.....	64
YHTEISLÖLLISTYMISEN TAITO	69
Perhe ja kotitalous osana yhteisöä	73
Sopivan aviokumppanin valinta	79
Porin kauppiasyhteisön avioliittoverkosto.....	88
Miespuolisten jälkeläisten puolisonvalinta	89
Naispuolisten jälkeläisten puolisonvalinta.....	96
Sukulaisavioliitot.....	99
Suorat aviokontaktit.....	100
Sateenvarjoklikit	105
Jonoklikit	106
Välittäjäklikit	110
Välilliset aviokontaktit	112

Sosiaalinen sukulaisuus	120
Porin kauppiasyhteisön kummivalinnat	127
Naispuolisten kummien valintaperusteet	131
Miespuolisten kummien valintaperusteet	137
Kummivalinta – tietoinen verkostostrategia	143
PORVARISRYHMIEN VALTATAISTELU	155
Porin porvariston valtasuhteet	160
Privilegioiden oikeuttamat ja velvoittamat	168
”Omilla ja kotimaisilla aluksilla”	179
Pienet resurssit, ositetut alukset	187
Porin kauppiaiden laivanrakennusyhteistyö	196
Raskaat oppirahat	201
Porin palo ja kaupungin jälleenrakennus	206
Toisen kauppiaspolven aika	212
Liiketoiminnan suorat perijät	218
Carl Fredrik Björnberg	219
Vävyt, lesket ja muut välilliset perijät	224
August Wilhelm Björkman	226
Suhdeverkostosta valitut seuraajat	230
Carl Fredrik Rosenlew	230
Uusi sukupolvi, uudet tavoitteet?	238
KAUPPIAIDEN KESKINÄINEN KILPAILU	245
Kaksoiskotkan alla	249
Ulkomaankaupan hidas kasvu 1813–1820	256
Entrepreneur – uudenlainen kauppias	264
Ulkomaankaupan ja laivavarustuksen murros 1820–1840	271
Porin laivanvarustusverkostot	276
Puutavaranviennin kasvu	286
Puunhankintaongelmat	287
Keskinäisen kilpailun kiristyminen	300
Kiista taksoituspäätöksistä	302
Kauppiaiden lukumäärän rajoituspyrkimykset	307
Kauppiasyhteisön sahapioneerit	310

Kilpailu metsistä ja koskista.	316
Veneskosken sahariita	317
Vahokosken sahariita	319
Susikosken sahariita	322
LOPUKSI	335
LÄHTEET	347
LIITTEET	375
1. Tietokanta-aineistot	377
2. Porin pormestarit ja raatimiehet 1750–1840	382
3. Porin kaupungin vanhimmat 1772–1796	384
4. Kokemäenjoen ruoppauksen päivätyölista	385
5. Porissa vuosina 1765–1850 esiintyneet alukset ja niiden omistajat.	386
SUMMARY	410
HENKILÖHAKEMISTO	418

JOHDANTO

li kesäkuun 10. päivän aamu vuonna 1801. Pori heräsi hiljalleen unestaan ja sen asukkaat aloittivat päivittäiset askareensa. Kaupungin rantakatu täyttyi ihmisistä ja laitureihin kiinnitettyjä lastiveneitä purettiin jokirantaa reunustaviin satamamakasiineihin. Kadun toisella puolella kauppiat ja käsityöläiset avasivat Raastuvan- ja Linnanmäen rinteisiin tiheinä ryppäinä rakennettujen kauppapuotiansa ja pajojensa ovia. Talojen julkisivujen takana kohosi kaksi punaiseksi maalattua tornia, jotka kuuluivat keskellä kaupunkia sijaitsevalle raatihuoneelle ja kaupungin länsiosassa seisovalle kirkolle. Nämä hallinnollisen ja hengellisen elämän keskuksat toimivat kaupungin liikenteellisinä vedenjakajina, joiden luona kaupungin suurimmat kadut sulautuivat toisiinsa. Jokirannasta alkavat kadut päättyivät kaupunkia epä-säännöllisenä kehänä kiertävälle raja-aidalle ja jatkuivat sieltä kolmen tulliportin kautta kaupunkia ympäröivälle maaseudulle.

Kaupunkia oli viikkojen ajan kiusannut epätavallisen kova helle ja sen aiheuttama kuivuus. Aamun valjetessa navakka lounastuuli puhalsi läpi kaupungin ja näytti siltä, että hellealto oli vihdoinkin ohi. Toiveita herättävä aamu muuttui kuitenkin pian painajaiseksi. Rantakadun kulmassa sijaitsevasta väliskärin lesken Maria Christina Björkmanin talon kattorakenteista alkunsa saanut tulipalo levisi nopeasti tuulen mukana naapurirakennuksiin. Palokunnan ripeästä toiminnasta huolimatta suurin osa kaupungin itäosasta oli liekkien vallassa tunnin kuluttua palon syttymisestä. Lisäksi viereen, osittain paaluille rakennetut puodit ja rantamakasiinit vaikeuttivat vedensaantia palopaikalle. Kova tuuli kuljetti kipinäpilviä kauas yli kaupungin. Kauppiaiden pihoilta varastoidut tervatynnyrit syttyivät tuleen ja palava terva valui kaduille kuljettaen tulen paikkoihin, jotka muuten olisivat saattaneet säästyä tuholta. Kahdeksan kauhunsekaisen tunnin jälkeen palo saatiin vihdoinkin sammumaan.¹

Åbo Tidning kuvasi tulipalon jälkeensä jättämää kaupunkia seuraavasti:

Yleinen kurjuus on sanoinkuvaamatonta: ympäriinsä vaeltavat kodittomat ihmiset sekä paljaan taivaan alla nälissään ja ilman voimille alttiina makaavat raskaana olevat naiset, pienet lapset, vanhemmat raajarikot ja alati valittavat sairaat luovat yhdessä savuavien raunioiden kanssa karmaisevan ja sydäntä kalvavan tunteen.²

1 Kuvaus Porin palosta ja sen seurauksista perustuu kahteen lehtiartikkeliin, Åbo Tidning nro 48., 17.6.1801; Åbo Tidning nro 49., 20.6.1801.

2 ”Ståndet är obeskrifligt och allmänt; hafwande qwinnor, synda barn, ålderstigne krymplingar, qwidande sjuklingar, kringwarande husville, de fleste hwilande under bar himmel kring fälten, blottstälde för hunger och luftens wäldsamhet, samt utsigten af rysliga ur gruset ännu rykande ruiner, wäcka en hemska frätande känsla.” (Tekijän suom.) Åbo Tidning nro 49., 20.6.1801.

Tulipalo oli ankara koettelemus kaupungille. Kaikki sen 272 asuinrakennusta olivat palaneet tuhkakksi. Julkisista rakennuksista oli jäljellä ainoastaan kirkko. Useita kaupunkilaisia oli loukkaantunut sammutustöiden yhteydessä ja yksi lapsi oli kuollut liekkeihin. Tulipalon aiheuttama hävitys kohtaisi kaikkia kaupungin asukkaita säätyyn, varallisuuteen, ikään tai sukupuoleen katsomatta. Palon nopean etenemisen takia suurin osa kaupungin asukkaista ei ehtinyt pelastamaan liekkimerestä edes irtainta omaisuuttaan. Tilannetta pahensi entisestään se, että kaupungin taloista ainoastaan kuusi oli palovakuutettu ja vain harvat kykenivät velkaantumatta rakentamaan talonsa uudelleen.³

Kaupungin jälleenrakentamisesta oli tulossa kova yhteisöllinen urakka, jonka onnistumisen edellytyksenä oli, että koko kaupunki saataisiin puhaltamaan yhteen hiileen. Alusta saakka oli selvää, että kaupungin porvaristolla olisi merkittävä asema jälleenrakentamisessa. Kaupungin kauppa ja talous oli saatava jälleen tolalleen ja pyrittävä mahdollisuuksien mukaan edistämään kaupungin kehitystä, nostamaan Pori ”valtakunnan kauppakaupunkien ylimpään luokkaan”.⁴

Porin porvariston keskinäinen yhteistyö ei ollut itsestäänselvyys. Erityisesti vuonna 1765 kaupungille myönnetty tapuli- eli ulkomaankauppa-oikeus oli synnyttänyt ristiriitoja kaupungin porvariston keskuudessa. Uusi privilegio oli tuonut mahdollisuuksien lisäksi mukanaan myös velvollisuuksia kuten vakinaisen suola- ja viljavaraston ylläpidon.⁵ Lisäksi kaupungin kauppiaskunta oli halunnut parantaa omia kaupankäynnin edellytyksiään, rakentaa kaupungille uusia makasiineja sekä kokonaan uuden sataman ja ruopata madaltuneita jokiväyliä. Kaupungin kauppiaskunnan mukaan uudistukset olisivat koituneet koko kaupungin yhteiseksi eduksi, joten koko porvariston oli osallistuttava myös niiden kustannuksiin.

Kaupungin käsityöläiset ja suomalaisporvarit eivät kuitenkaan suostuneet mukisematta uudistusten maksumieheksi. Tilanne oli kärjistynyt kahdeksan vuotta ennen tulipaloa. Vuonna 1793 suomalaisporvaristo lähetti kuninkaalle kirjeen, jossa anottiin kaupungin tapulioikeuksien kumoamista. Anomuksen perusteluina oli, ettei kaupunki voinut käyttää oikeutta hyväkseen kruunun edellyttämällä tavalla. Kuninkaan vastaus oli tyyli: porvaristolla ei ollut oikeutta kieltäytyä kaupungin asukkaiden yhteisestä edusta.⁶ Toisin sanoen kaupungin yhteisestä edusta näytti samanaikaisesti olevan kolme eri tulkintaa.

3 Jokipii 1958, 679.

4 Jokipii 1958, 648; Ruuth 1899, 343.

5 Kaupungin porvaristo ei onnistunut täyttämään kruunun asettamia vaatimuksia 1700-luvun jälkipuoliskolla kovinkaan hyvin. Tästä oli osoituksena lukuisat kauppakollegiolta ja maaherroilta saapuneet kirjeet, joissa kaupungin maistraattia muistutettiin tapulikaupunkien velvollisuuksista ja uhattiin erilaisilla rangaistuksilla, ellei asiantila muutu. Suolantuonnin suhteen nuhtelu jatkui pitkälle 1800-luvun puolelle saakka. Synnä tähän oli se, että suolavarasto oli palanut tulipalossa, eikä porvaristo ollut rakentanut uutta sen tilalle.

6 Porin kaupungin valitukset 1793 ja 22.7.1793 päivätty kuninkaallinen päätös koskien Porin porvariston valituksia, Stadernas Besvär, R5242, RA.

Tutkimusongelma, metodi ja lähteet

Useat tutkijat ovat esittäneet, että 1600–1700-luvut olivat Euroopassa laajan ideologisen muutoksen aikakausia. Uuden ajan alussa yhteiskunta nähtiin Jumalan luomaksi harmoniseksi kokonaisuudeksi. Samalla ihmiset olivat vapaaehtoisesti luopuneet omasta vapaudestaan ja antaneet elämänsä korkeamman voiman, jota maan päällä edusti hallitsija, ohjattavaksi. Hallitsijat puolestaan pyrkivät esittämään yhteiskunnan kokonaisuutena tai elävänä organismina, jossa yksittäisten alamaisten hyvinvointi riippui koko valtakunnan hyvinvoinnista. Näin ollen alamaisten velvollisuutena oli tehdä oma ennalta määrätty osansa koko valtakunnan yhteisen hyvän puolesta.⁷

1700-luvun kuluessa suureen suosioon noussut luonnonoikeus alkoi kuitenkin vähitellen haastaa perinteistä yhteiskuntajärjestystä. Ranskalaisen aatehistorioitsijan Christian Lavalin mukaan kyse oli tosin jo 1600-luvulla alkunsa saaneen valtion rationaliteetin murroksesta, jossa yksityinen etu korvasi aiemman yhteisen edun käsitteen. Toisin kuin aiemmin, valtakunnan hyvinvoinnin perustaksi tuli yksilön hyvinvointi. Alamaiset korvautuivat kansalaisilla, joilla velvollisuuksien ohella oli myös oikeuksia ja joiden hyvinvoinnin lisääminen oli valtion tai Ruotsin tapauksessa kruunun tehtävä.⁸ Myös useat muut tutkijat ovat esittäneet samankaltaisia tuloksia uuden yksilökeskeisemmän yhteiskunnan läpimurrosta.⁹ Esimerkiksi Ruotsin vapauden ajan poliittista kielenkäyttöä tutkinut Jouko Nurmiainen katsoo, että murros tapahtui vähitellen 1700-luvun kuluessa.¹⁰

Tämän tutkimuksen keskiössä on oma ja yhteinen etu Porin kauppiasyhteisössä vuosina 1765–1845. Tutkin oman ja yhteisen edun keskinäistä suhdetta kauppiaiden sosiaalisen kontaktinmuodostuksen ja liiketoiminnan oloissa. Samalla tarkastelen, miten oletettu muutos yhteisen edun ihanteesta yksittäisten intressien korostamiseen näkyi kauppiasyhteisössä. Kysyn, oliko oman ja yhteisen edun mahdollista toteutua samanaikaisesti vai olivatko ne toisensa poissulkevia. Tämän kysymyksen tuloksista riippuen tutkin myös, miten yhteisö ja sen keskuudessa vallinnut yhteisöllisyys joko murtui tai sopeutui oman ja yhteisen edun ristipaineessa.

Tutkimuksen aikarajaus määrittäyty Porin kaupungin talouselämän kehityksen perusteella. Sen aloitusvuosi 1765 on perusteltavissa kaupungille tällöin myönnettyillä tapulioikeuksilla. Ulkomaankauppaoikeuksien myöntämisen seurauksena kaupunkiin syntyi uusi porvarisryhmä, kauppiaat. Se ei kuitenkaan syntynyt tyhjistä, vaan jo aikaisemmin muodostuneen porvarisyhteisön pohjalle. Tästä

7 Nurmiainen 2009, 135–136; Nordin 2000, 328–334. Ks. myös Nordin 2003.

8 Nordin 2000, 418–428.

9 Ks. esim. Melkersson 1997, 78–79; Hirschman 1977, 47.

10 Nurmiainen 2009, 210.

syystä työn analyysi ulottuu osittain 1720-luvun alkuun saakka, jolloin Porin kaupungin porvaristo palasi Tukholmasta isovihan aikana täydellisesti tuhoutuneeseen kaupunkiin ja aloitti sen rakentamisen alusta, myös sosiaalisesti. Tutkimuksen ajallinen päätepiste, vuosi 1845, osuu yksiin kaupungin talouselämän huippuun ennen elinkeinovapauslain säätämistä. Pori nousi 1840-luvun puolivälissä erääksi maan suurimmista puutavaranvientikaupungeista. Samalla sen kauppiaskunnan hallussa oli myös kantavuudeltaan maan suurin kauppalaivasto.

Tässä tutkimuksessa yhteisö ja yhteisöllisyys määrittävät yhteisöllisen verkostanalyysin kautta. Verkostanalyysi keskittyy perinteisesti verkoston sisäisen vuorovaikutuksen ja yksilöiden välisiä suhteita ohjaavien, niitä ylläpitävien tai ehkäisevien ilmiöiden analysointiin. Yksilöiden keskinäisen vuorovaikutuksen lisäksi verkostanalyysiä käytetään tässä tutkimuksessa myös yksilön ja yhteisön keskinäisen suhteen tutkimiseen. Lisäksi kauppiaiden harjoittama liiketoiminta asetetaan osaksi laajempaa valtiollista ja talouden osalta myös kansainvälisten markkinoiden kontekstia.¹¹

Määrittelen yhteisöllisen verkostanalyysin väljästi verkostometaforana, johon on lisätty yhteisö-käsitteen ja mikrohistorian kyky liittää yksilöitä tai yksittäisiä tapahtumia osaksi laajempia yhteiskunnallisia kokonaisuuksia. Tämän myötä tutkimukseni keskiössä ei ole uuden yhteisö-käsitteen määrittelyn tuottaminen, vaan uudenlainen yhteisötutkimusmetodologia. Rakenteiden sijaan se keskittyy yhteisön toiminnan analysointiin ja tarjoaa yhteisökäsitteen perinteistä määrittelmää hedelmällisemmän lähtökohdan tutkimuskohteen liittämiseksi osaksi laajempaa kontekstia.

Tämän työn tarkoituksena on siis muodostaa Porin kauppiasyhteisöstä ja sen toiminnasta kokonaiskuva, jossa yksittäiset ja näennäisesti irralliset tapahtumat asettuvat osaksi taloudellista, poliittista ja kulttuurista jatkumoa. Tarkoitukseni ei ole tutkia tietyn yhteiskunnallisen tai yhteisöllisen kehityksen suuntaa, vaan analysoida erilaisia yhteisöllisten ongelmatilanteiden ratkaisumalleja muutoksen ja jatkuvuuden sekä oman ja yhteisen edun näkökulmasta varhaismodernin ajan paikallisyhteisössä.

Käytännössä tutkin oman ja yhteisen edun ilmentymiä yksilön, yhteisön ja koko yhteiskunnan näkökulmasta. Samalla yhteisöllinen verkostanalyysi näytetty työssäni kahdessa eri roolissa: teoriana ja empiirisenä selitysmallina.

11 Esimerkiksi Bernard Deacon ja Moira Donald painottavat, että yhteisötutkimuksen ei tulisi keskittyä yhteisön määrittelmän vaan sen tutkimusmetodologian kehittämiseen: ”Community history is more than just the tracing of unrelated events in a past locality over the centuries. More specifically it is both contextual, setting local places and communities in the context of wider political, economic and cultural processes, and theoretical, relating local details to more general theories of how communities are constituted, how they function and how they change over time”. Deacon – Donald 2004, 15.

Valtaosalle historian tutkijoista teorioista on tullut työväline, joiden avulla pyritään selittämään ja ymmärtämään tutkimuksen kohdetta paremmin.¹² Minä käytän verkostoteoriaa välineellisesti paitsi ohjaamaan lähteiden lukua ja rajamaan tutkimuskohdetta, myös viemään tutkimustani eteenpäin, kohdistamaan huomioni uusiin kysymyksiin ja tulkitsemaan tutkimusongelmaa.

Teoriamyönteisyyden lisääntymisen myötä historian tutkimuksen asema tutkimuskentällä on muuttunut. Se ei enää ainoastaan käytä muiden tieteiden parissa syntyneitä käsitteitä ja teorioita, vaan osallistuu aktiivisesti niiden kehittämiseen vuorovaikutuksessa muiden tieteiden kanssa.¹³ Teoriat syntyvät usein kuvaamaan tiettyä ilmiötä, tutkimuskohdetta tai sen toimintaa. Tutkijat eivät siis voi olettaa, että ne sopisivat sellaisenaan myös oman tutkimuskohteen analysoimiseen. Näin ollen historian tutkijoiden on problematisoitava tutkimuskohteensa lisäksi myös sen analyysiin käytetyt teoriat ja käsitteet. Teoreettisen työskentelyn on oltava tiiviisti sidoksissa tutkimuskohteen erityispiirteisiin.¹⁴ Tässä tutkimuksessa yhteisö- ja verkostoteoriaa on muokattu uudenlaiseksi empiiriseksi selitysmalliksi, joka tarjoaa entistä hedelmällisemmän lähtökohdan varhaismodernin yhteisön tutkimukseen.

Uutta tutkimuksessa on myös määrällisen ja laadullisen verkostanalyysin yhteiskäyttö. Suomalaisen historian tutkimuksen parissa näiden kahden tutkimusmenetelmän yhdistäminen samassa tutkimuksessa on toistaiseksi ollut melko harvinaista.¹⁵ Ruotsalaisen historian tutkijan Leos Müllerin teos *The Merchant Houses of Stockholm* (1998) on esimerkki siitä, miten nämä kaksi menetelmää on mahdollista limittää toisiinsa tutkimuksen kysymyksenasettelua ja analyysia tukevalla tavalla. Kauppahuone Carlos & Claes Grillin liikekirjeenvaihdon määrällinen frekvenssianalyysi tarjoaa Müllerille pohjan, johon hän tukeutuu tutkessaan kirjeiden sisältöjä, verkoston toimintaa ja sen merkitystä kauppahuoneen liiketoiminnan kannalta.¹⁶

Müllerin määrällinen ja laadullinen analyysi kohdistuivat kuitenkin samaan lähdeaineistoon, kirjeenvaihtoon. Kirjeiden määrällisen analyysin tarkoituksena

12 Teräs 2005, 136–138.

13 Keskinen – Teräs 2008, 7; Teräs 2005, 40–142 ja 148–152; Ruonavaara 2005, 87–94; Hyrkänen 2002, 17–18; Suoninen 2001, 14–15; Kalela 2000, 81–83; Peltonen 1999, 38–39; Alapuro 1998, 333–340; Ruonavaara 1993, 11–14; Cipolla 1991, 51–59. Samalla kun historian tutkimus on enenevissä määrin kiinnostunut yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen parissa syntyneistä käsitteistä ja teorioista, myös yhteiskuntatieteilijät ovat ryhtyneet käyttämään historian tutkimusmenetelmiä omien tutkimustensa apuvälineinä. Esimerkiksi sosiologian kiinnostus historian tutkimuksen kontekstuaalisuutta ja ajan monimuotoista tarkastelua kohtaan on lisääntynyt. Ruonavaara 1995, 260.

14 Fellman – Rahikainen 2012, 23; Teräs 2005, 143; Bloch 1979, 60–69.

15 Antti Häkkisen (2003): *Kieltolakirikollisuuden sosiaaliset verkostot Helsingissä 1929–30* on tässä suhteessa poikkeus. Ks. myös Häkkinen 2008.

16 Müller 1998, passim.

oli laadullisen analyysikohteen rajaus, ei menetelmien yhteiskäyttö. Poikkeuksellisesta tutkimusotteestaan huolimatta Müllerin tutkimus onkin luokiteltavissa samaan kategoriaan kuin suurin osa historiantutkimuksen parissa tehdyistä verkostotutkimuksista. Valtaosa näistä on tehty joko kirjeenvaihdon tai päiväkirjamerkintöjen avulla.

Tällainen lähdeaineisto on vahvasti poissulkevaa ja ottaa huomioon ainoastaan ne henkilöt, joiden kanssa tutkimuksen kohde on käynyt kirjeenvaihtoa tai keitä hän mainitsee päiväkirjassaan.¹⁷ Toimijoiden keskinäiset ristikkäiskontaktit jäävät tällöin kokonaan analyysin ulkopuolelle. Juuri tästä onkin muodostunut kompastuskivi, joka on antanut kriitikoille mahdollisuuden arvostella egokeskeistä yhden henkilön ympärille rakentunutta ja erityisesti eliitteihin kohdistuvaa verkostonäkökulmaa yksiulotteiseksi.

Erityisesti alemmat sosiaaliryhmät jättävät yleensä jälkeensä varsin vähän kirjallista materiaalia, jota historiantutkijat voisivat käyttää lähteenään. Tällöin laadullinen verkostoanalyysi tai sen rajaaminen tiettyihin kohteisiin on käytännössä mahdotonta ilman määrällisten menetelmien käyttöä. Eri analyysimenetelmiä ja materiaaleja yhdistämällä myös hajanaisesta verkostosta on mahdollista paljastaa rakenteellisia säännönmukaisuuksia, jotka myöhemmässä vaiheessa voivat toimia tutkimuksen laadullisen analyysin tukena.¹⁸

Porin kauppiaasyhteisöstä ei ole saatavissa yhtä, sen sisäistä vuorovaikutusta valaisevaa kirjallista lähdettä, joka ottaisi huomioon kaikki yhteisön jäsenet sekä näiden mahdolliset ristikkäiskontaktit. Siinä missä käytössäni oleva liikekirjeenvaihto tarjoaa mahdollisuuden yhteisöstä ulospäin suuntautuneiden virallisten ja epävirallisten kontaktien hahmottamiselle, paikallisyhteisön sisäinen vuorovaikutus jää niissä täysin pimentoon. Naapureille tai saman kaupungin kollegoille ei nimittäin kirjoitettu kirjeitä, vaan vuorovaikutus oli useimmiten suullista.

Tässä tutkimuksessa Porin kauppiaasyhteisön analysointi perustuu useiden eri lähdeaineistojen avulla rakennettuihin tietokantoihin: yhteisön sosiaalista vuorovaikutusta valottavaan sukutietokantaan ja taloudellista vaihdantaa mittaavaan laivatietokantaan.¹⁹ Sukutietokanta rakentuu vuosina 1765–1820 Porissa kauppiaasoikeudet saaneista kauppiaista ja heidän sukujensa jäsenistä. Kauppiaasukujen jäsenille on mahdollisuuksien mukaan etsitty syntymä- ja kuolinvuodet, henkilön sosiaalinen asema eri elämänvaiheissa, vanhemmat, aviokumppanit, kummit ja lapset. Kaikkiaan sukutietokanta sisältää tietoja 4 141 henkilöstä, 1 030 avioliitosta sekä 5 729 kummisuhteesta yhteisön sisällä. Kummi- ja avioliitosuh-

17 Tutkimusaineistoa, joka kattaisi kaikki mahdolliset kontaktit on tuskin edes olemassa.

18 Ks. esim. Fagerlund 1999. Myös tanskalainen historiantutkija Gunnar Lind painottaa samaa asiaa omissa tutkimuksissaan. Hänen mukaansa eri analyysimenetelmät eivät sulje toisiaan pois, vaan täydentävät toisiaan tavalla, joka voi johtaa hedelmällisempiin lopputuloksiin kuin yhden menetelmän käyttö. Hreisson – Nilsson 2003, 24.

19 Tietokantojen tarkempi kuvaus liitteessä 1.

teita ei ole rajattu koskemaan ainoastaan kauppiassukujen keskinäisiä kontakteja, vaan tietokantaan on otettu mukaan myös kauppiaiden muihin sosiaaliryhmiin muodostamat kontaktit. Toisin sanoen avioliitto- ja kummiverkostojen välityksellä tietokanta ulottuu myös varsinaisen kauppiasyhteisön ulkopuolelle.

Laivatietokannassa on yhdistetty kaksi lähdekokonaisuutta. Näistä ensimmäinen sisältää tiedot porilaiskauppiaiden vuosina 1816–1846 rakennuttamista ja ostamista aluksista sekä niiden myynnistä ja haaksirikoista. Pääosa tiedoista on kerätty Porin laivanmittaajankirjasta, joihin on merkitty laivan nimi, tyyppi, koko, rakennusvuosi ja paikka sekä laivan kulloisetkin kapteenit ja omistajat.²⁰ Lisäksi tietokantaan on kerätty laivojen käyttöä koskevia tietoja Porin kaupungin tuulaakitileistä. Tilit sisältävät tiedot kaupunkiin saapuneista ja sieltä lähteneistä aluksista, niiden lasteista, lähettäjistä ja vastaanottajista sekä alusten kapteeneista vuosien 1830–1847 väliseltä ajalta.²¹

Tietokantojen tulosten yhdistäminen tarjoaa hedelmällisen lähtökohdan Porin kauppiasyhteisön sosiaalisen ja taloudellisen vuorovaikutuksen analyysille. Tulokset mahdollistavat myös Porin kauppiasyhteisön ulkoisten rajojen ja kokonaisverkoston ristikkäiskontaktien hahmottamisen. Lisäksi ne tarjoavat perustan yhteisön syvemmälle laadulliselle analyysille. Ulkoisten rajojen lisäksi tietokannat auttavat nimittäin hahmottamaan yhteisön sisältä erilaisia rakenteellisia säännönmukaisuuksia, joiden avulla voin nostaa esiin yksittäisiä sukuja tai henkilöitä ja analysoida heidän merkitystään yhteisön kokonaisrakenteen kannalta.

Tietokantojen avulla saatuja tuloksia täydennetään porilaiskauppiaiden kirjeenvaihdosta ja viranomaisasiakirjoista saaduilla tiedoilla.²² Porin kauppiasyhteisön tutkimus Ruotsin aikana perustuu pitkälti Porin maistraatin renovoituihin tuomiokirjoihin (1772–1790), Ruotsin kauppakollegion vuosittain keräämiin laivanvarustus- ja tullaustietoihin (1764–1809) sekä kaupungin porvariston valtiopäivävalituksiin (1751–1791). Venäjän aikana tutkimuksen keskiöön nousevat maistraatin pöytäkirjojen ohella erityisesti Turun ja Porin lääninhallinnon sekä senaatin talousosaston kirje- ja anomusdiaarit.

Kirjeaineistoista laajin on kansallisarkistossa säilytettävä Carl Fredrik Björnbergin liikekirjeenvaihto, joka kattaa vuodet 1844–1849 (358 kirjettä). Björnbergin liikekirjeenvaihtoa on säilynyt myös vuosien 1834–1835 väliseltä ajalta (164 kirjettä). Näistä ensimmäisen kokoelman keskiössä on ulkomaankauppa ja ulkomaalaiset liikekontaktit. Jälkimmäinen keskittyy vesisahan rakennussuunnitelmiin ja niitä seuranneiden ristiriitojen selvittämiseen. Björnbergin kirjeenvaihdon lisäksi käytössäni on useiden muiden porilaiskauppiaiden kirjemateriaalia,

20 Porin laivanmittaajankirjat 1816–1850, Porin maistraatin arkisto, diaarit, Äö: 1–2, TMA.

21 Porin kaupungin tuulaakitilit 1830–1847, Porin maistraatin arkisto, tilit, Ga5: 1–5, TMA.

22 Viranomaismateriaalin määrän painottuminen johtuu Porin vuonna 1801 tuhonneesta tulipalosta. Vuodesta 1809 eteenpäin käytettävissäni on huomattavasti laajempi lähdeaineisto.

joka ajallisesti ylittää tutkimukseni aikarajauksen, mutta josta on löydettävissä viitteitä aikaisempiin tapahtumiin tai käytänteihin, jotka kirjeiden kirjoittamishetkellä olivat edelleen käytössä. Näitä ovat W. Rosenlew & Co:n liikekirjeenvaihto 1853–1854 (325 kirjettä), F. F. Wallenstrålen kirjeenvaihto 1847–1853 (55 kirjettä), A. G. Hagnerin ja Wallenstrålen välinen kirjeenvaihto 1847–1857 (292 kirjettä).

Yhteisöllisen verkostanalyysin tausta

Yhteiskunnallinen muutos on osoittautunut tutkimuksen kannalta erittäin vaikeasti hahmotettavaksi asiaksi. Tieteenalasta, kulttuurista ja aikakaudesta riippuen on aika ajoin noussut esiin uusia käsitteitä, joiden avulla tutkijat ovat pyrkineet analysoimaan yhteiskuntaa mahdollisimman tarkasti ja jäsentyneesti. Valtaosa näistä on yleistyessään muuttunut sisällöltään hämartyneiksi kattokäsitteiksi, joiden alla on mahdollista tarkastella kaikkia yhteiskunnan dynamiikkaan liittyviä ongelmia. Yhteisö ja yhteisöllisyys, joilla viitataan ihmisten välisen vuorovaikutuksen tai ryhmänmuodostuksen muotoihin, ovat esimerkkejä tällaisista käsitteistä.²³

Tieteelliseen keskusteluun yhteisökäsitteen juurrutti saksalainen sosiologi Ferdinand Tönnies, jonka tutkimus *Gemeinschaft und Gesellschaft* (1887) analysoi läntisen yhteiskunnan murrosta ja ihmisten välisen vuorovaikutuksen muutosta 1800-luvun lopun teollistumisen, kaupungistumisen ja valtionhallinnon byrokratisoitumisen näkökulmasta. Hänen työnsä evolutionaarinen lähestymistapa, jossa yhteisöt (*Gemeinschaft*) edustivat ihmiskunnan nuoruutta ja yhteiskunta (*Gesellschaft*) ihmiskunnan aikuisuutta, on leimannut yhteisötutkimusta aina nykypäivään saakka.²⁴

Tönniesin mukaan traditionaalisen maailman yhteisö oli ihmisten välinen luonnollinen yhteenliittymä, joka erosi modernista, keinotekoisesta ja sopimuksellisuuteen perustuvasta yhteiskunnasta.²⁵ Kyse oli kahdesta erilaisesta ihmisten yhteenliittymistavasta, jossa yhteisö oli luonnollinen, kaikkien hyväksymä pää-

23 Yhteisöt ja yhteisöllisyyden tietoinen kasvattaminen ovat useimmiten liittyneet nimenomaan yhteiskunnallisiin kriisitilanteisiin, kuten taloudellisen laman, globalisaation ja yhteiskunnallisen vieraantumisen aiheuttamien lieveilmiöihin. Median ja poliitikkojen suussa yhteisö ja yhteisöllisyys ovat usein muuttuneet parantavaksi voimaksi, symboliksi, joka on nähty valtion harjoittaman sosiaalipolitiikan jatkeena tai sen toimimattomaksi osoittautuneiden järjestelmien korvaajana. Yhteisökäsitteen vahvasta poliittisesta symboliarvosta kertovat myös erilaisten kansainvälisten organisaatioiden nimitykset, kuten esimerkiksi Euroopan yhteisö tai Euroopan talousyhteisö. Keskinen – Teräs 2008, 7.

24 Brint 2001, 2.

25 Wellman – Wetherell 1996, 98–99.

määrä ja yhteiskunta väline tietyn päämäärän saavuttamiseksi.²⁶ Tönnies katsoi myös, että teollistumisen ja modernin yhteiskunnan rakentumisen myötä perinteiset yhteisöt ovat pitkälti kadonneet. Vaikka näkemys oli alun perin tarkoitettu vain ideaaliksi, jonka avulla oli mahdollista pyrkiä ymmärtämään sosiaalista vuorovaikutusta erilaisissa toimintaympäristöissä, se sai osakseen huomattavan määrän kritiikkiä.

Erityisen kritiikin kohteeksi ovat joutuneet Tönniesin väitteet siitä, että esi-teollinen yhteisö olisi perustunut tiiviiseen vuorovaikutussuhteeseen harvalukuisten sukulaisten ja naapurien välillä. Lisäksi useat tutkijat ovat asettaneet kyseenalaiseksi hänen näkemyksensä siitä, että perinteiset yhteisöt olisivat yhteiskunnan kehityksen myötä joko kokonaan kadonneet tai ainakin katoamassa.²⁷ Kritiikistä huolimatta Tönniesin käsiteparilla on ollut huomattava vaikutus erityisesti esimodernin yhteiskunnan sosiaalisten suhteiden tutkimukseen aina nykypäivään saakka sekä sosiologian että historian tutkimuksen parissa. Esimerkiksi Marja Holmila määrittelee vuonna 2001 julkaistussa yhteisöelämän muutosta ja jatkuvuutta käsittelevässä teoksessaan paikallisyhteisön muodostuvan homogeenisyyttä, naapuruuksuhteita ja arkipäivän läheisyyttä korostavasta sosiaalisesta vuorovaikutuksesta.²⁸ Samoin myös Inkeri Ahvenisto analysoi vuonna 2008 julkaistussa tutkimuksessaan sitä, miten Verlan tehdasyhteisön modernisoituminen hiljalleen mursi perinteisen yhteisöidyllin.²⁹

Sosiologit totesivat 1970-luvulla, että yhteisöllisyys ei välttämättä säilynyt tiiviissä kylätyyppisissä yhteisöissä, eivätkä yhteisöt ole kadonneet yhteiskunnan modernisaation myötä. Tutkimustuloksen seurauksena oli yhteisötutkimuksen ja samalla myös käsitteen teoreettisten määritelmien voimakas kasvu.³⁰ Määritelmien kirjosta huolimatta tutkijat ovat saavuttaneet tietynlaisen konsensuksen siitä, miten yhteisö tulisi määritellä. Samalla käsitteiden Gemeinschaft–Gesellschaft välinen vastakkainasettelu on lieventynyt. Yhteiskunnallisen kehityksen suunnan sijaan yhteisötutkimus on keskittynyt kuvaamaan näiden vastakohtien samanaikaista läsnäoloa.³¹

Empiirisessä (yhteiskuntatieteellisessä) tutkimuksessa yhteisö on 1950-luvulta lähtien määritelty kolmen käsitteen tai kategorian kautta. Määritelmän mukaan yhteisö voidaan ymmärtää alueellisesti rajattavissa olevaksi, sosiaalisen vuoro-

26 Granow – Noro – Töttö 1996.

27 Ahvenisto 2008, 19; Piilahti 2007, 14; Aronsson – Fagerlund – Samuelsson 1999, 9–10; Wellman – Wetherell 1996, 98.

28 Holmila 2001.

29 Ahvenisto 2008, 16.

30 Osa tutkijoista kannattaa tiukkoja määritelmiä. Suurin osa tutkijoista puolestaan kannattaa mieluummin löysien rajojen vetoa. Ks. esim. Dennis 2004 ja Deacon – Donald 2004 välinen vuoropuhelu asian tiimoilta.

31 Aro 1993, 89–93; Ks. myös Teräs 2001, 29.

vaikutuksen tai yhteenkuuluvuuden tunteiden yksiköksi.³² Kategoriat eivät sulje toisiaan pois, vaan kyse on tutkimuksellisten lähtökohtien painotuseroista. Alueellisuutta, toiminallisuutta tai yhteisöllisyyttä korostamalla päädytään erilaisiin lopputuloksiin. Sosiaalisen ryhmämuodostuksen ja vuorovaikutuksen analysointi yhden sitä määrittävän muuttujan näkökulmasta sisältää kuitenkin ilmeisen vaaran yhteisön monimuotoisuuden liiallisesta yksinkertaistamisesta. Tutkimuskohteeksi määritellyn alueen ylikorostaminen saattaa myös johtaa tilanteeseen, jossa tutkija asettaa alueellisuuden yhteisönmuodostusta selittäväksi käsitteeksi tai jopa sen korvikkeeksi.³³

Yhteisötutkimuksista tuli määritelmän vanavedessä laajaan ja erittäin suuriin empiiriseen aineistoon perustuvia pikkutarkkoja tutkimusraportteja kyllistä, kaupungeista ja esikaupunkialueiden rakenteesta. Yhteisöjen väliset vuorovaikutussuhteet ja niiden ulkopuolisen maailman muutosten vaikutus yhteisöjen sisäiseen toimintaan on puolestaan hiipunut taka-alalle.³⁴ Samalla yleistyksen siitä, miten tutkimuksen kohteena olevat yhteisöt liittyvät laajempaan kontekstiin, ovat jääneet tutkijoilta tekemättä.

Yhdysvaltalainen sosiologi Steven Brint katsoo koko yhteiskuntatieteellisen yhteisötutkimuksen epäonnistuneen tehtävässään.³⁵ Hänen mukaansa se juuttui paikoilleen tasolle, jossa tutkijat olivat tyytyneet ainoastaan kuvailemaan ilmiöiden ulkoisia ominaisuuksia, ja jossa tutkimukset ovat saavuttavat huomiota ainoastaan joko kannattamalla tai kritisoidulla vallitsevia malleja. Heikki Lehtosen mukaan kyse oli tutkijoiden oman käsitteellisen kehittelyn keskeneräisyydestä. Tutkimuksellisesti ei ollut kovin hedelmällistä pakottaa yhteisökäsitettä kategorioihin, jotka todellisessa elämässä eivät pidä paikkaansa. Englantilaisten historian tutkijoiden Bernard Deaconin ja Moira Donaldin mukaan käsitteellinen umpikuja on puolestaan johtanut siihen, että yhteiskuntatieteellinen yhteisötutkimus on viimeisten vuosien aikana selvästi vähentynyt.³⁶

Yhteisötutkimuksen hiipuessa taka-alalle käsitteelle on ilmaantunut uusia manttelinperiijöitä – uusia rakenteellisen mallin ideoita, joiden katsotaan kuvaavan ihmisten välisiä vuorovaikutussuhteita yhteisökäsitettä monimuotoisemmin. Historiantutkimuksen kiinnostus yhteisötematiikkaa kohtaan virisikin uudelleen 1980-luvun lopulla mikrohistoriallisen tutkimusotteen yleistymisen myötä. Mikrohistoriassa ei ollut kyse niinkään yhdestä jäsenyneestä metodista tai käsitteestä, vaan erilaisten näkökulmien rypästä, joka yhdisti historiantutki-

32 Piilahti 2007, 29; ks. myös Lehtonen 1990, 17.

33 Bell – Newby 1978, 32–38.

34 Mills 2004, 6.

35 Brint 2001, 5–7.

36 Deacon – Donald 2004, 14; Lehtonen 1990, 236–237.

muksen laadullisen analyysin ja yhteiskuntatieteiden parissa syntyneet teoreettiset käsitteet toisiinsa.³⁷

Mikrohistorian tutkimuskohteena on perinteistä rakennehistoriaa rajattomia kohteita, kuten kyläyhteisöt, jokin tapahtuma tai jopa yksittäisten ihmisten jokapäiväinen elämä. Mikrohistorioitsijat katsovat, että on olemassa lukuisia sellaisia ilmiöitä, jotka luonteensa takia jäävät suurten yleistysten varjoon, mutta jotka ansaitsevat oman paikkansa historian tutkimuskentässä. Skaalaa muuttamalla on mahdollista saada aikaan tuloksia, joita voisi käyttää suuntaa antavina yleistyksinä makrotason malleja rakennettaessa.³⁸

Italialaisen mikrohistorioitsijan Giovanni Levin tutkimus *Manaajapappi ja talonpoikaisyhteisö 1600-luvun Italiassa* on erinomainen esimerkki uudenlaisesta mikrohistoriallisesta yhteisötutkimuksesta. Tässä tutkimuksessa Levi on yhdistänyt Santenan kylän kirkkoherran poikkeuksellisen toiminnan erilaisten suku- ja perhestrategioiden kautta maakauppoihin ja sitä kautta keskusteluun esikapitalistisen moraalitalouden juurtumisesta Italiaan 1600-luvulla.³⁹ Suomalaisen historian tutkimuksen parissa mikrohistoria on kirvoittanut lukuisia pienyhteisöjä käsitteleviä tutkimuksia. Valtaosa näistä tutkimuksista keskittyy kuvaamaan paikallista, huomioimatta ilmiöiden suhteita laajempiin kokonaisuuksiin.⁴⁰ Tämä ei kuitenkaan ollut tutkimuksen koko kuva, vaan esimerkiksi Risto Alapuron Huitisten historiaa käsittelevä *Suomen synty paikallisena ilmiönä 1890–1933* sekä Antero Heikkisen Kirveskansa-trilogia osoittavat konkreettisella tavalla, miten paikallistason tutkimus on mahdollista yhdistää laajempiin kokonaisuuksiin.⁴¹

Viime vuosien aikana on ilmestynyt useita tutkimuksia, joissa yhteisö tai yhteisöllisyys toimii varsinaisen kysymyksenasettelun tukena. Esimerkiksi Kari-Matti Piilahden tutkimus *Aineellista ja aineetonta turvaa. Ruokakunnat, ekologis-taloudelliset resurssit ja kontaktinmuodostus Valkealassa 1630–1750* analysoi perhe- ja ruokakuntarakenteen muutoksia maalaisyhteisössä. Samoin Janne Haikarin tutkimus *Isännän, Jumalan ja rehellisten miesten edessä. Vallankäyttö ja virkamiesten toimintaympäristöt satakuntalaisissa maaseutuyhteisöissä 1600-luvun jälkipuoliskolla* tutkii vallankäyttöä maalaisyhteisön puitteissa. Lisäksi jo mainittu Inkeri Ahveniston teos *Tehdas yhdistää ja erottaa. Verlassa*

37 Levi 1991, 109.

38 Peltonen 1999, 38, 52. Mikrohistoriasta tarkemmin ks. esim. Levi 2012; Alapuro 2012 ja Ginzburg 1996.

39 Levi 1992, passim.

40 Esimerkiksi Jussi Koivuniemen vuonna 2000 julkaistu tutkimus *Tehtaan pillin tahdissa. Nokian tehdasyhdyskunnan sosiaalinen järjestys 1870–1939* käsittelee tehdasyhdyskunnan vaiheita nimenomaan paikallisena ilmiönä.

41 Ulkomaisen historian tutkimuksen parissa paikallisen ja ylipaikallisen välisen suhteen huomioonottamisessa ovat kunnostautuneet Levin lisäksi myös muut mikrohistorioitsijat, kuten esimerkiksi Emmanuel Le Roy Ladurie (1984) ja Natalie Zemon Davis (2001).

1880-luvulta 1960-luvulle tutkii tehdasyhdyskunnan tapoja rakentaa yhteisyyttä ja eroja tuoden siten tutkimuksensa lähemmäs perinteistä yhteisötutkimusta.⁴²

Pohjoismaissa on myös vankka paikallishistorian tutkimusperinne. Vaikka paikallishistoriat voidaan tietystä mielestä nähdä yhteisötutkimuksena, Suomessa valtaosa niistä on perustunut Paikallishistoriallisessa toimistossa luotuun tutkimuskaavaan. Sen keskiössä ei ollut yhteisö sinänsä, vaan tutkimusten yhteismitallisuus ja vertailukelpoisuus. Kaavamaisuuden taustalla vaikutti näkemys siitä, että standardisoinnilla oli mahdollista saavuttaa yleisiä johtopäätöksiä ensin maakuntien ja myös valtakunnan tasolla ja tehdä paikallishistoriasta osa Suomen valtion historiaa.⁴³

Mikrohistorian tavoin sosiaalinen verkostanalyysi voidaan nähdä vasta-reaktiona makrohistoriallisten tai rakenteellisten mallien käyttöön tutkimuksen ohjenuorina.⁴⁴ Verkostanalyysin ajatus yhteiskunnan kuvaamisesta sosiaalisten suhteiden avulla ei syntynyt tyhjästä, vaan se perustui sosiaalitieteiden keskeisten ajattelijoiden tuottamiin teorioihin.⁴⁵ Erityisesti Émile Durkheimin tutkimukset tarjoavat yhteisökäsitteen kannalta mielenkiintoisen vaihtoehdon Tönniesin tyypologialle. Durkheim näki yhteisön joukkona ihmisten välisten vuorovaikutussuhteiden muuttujia, ei niinkään fyysisenä kokonaisuutena tai keinotekoisena, sosiaalisena rakennelmana. Myöhempien verkostometodiikan edustajien tapaan Durkheim katsoi, että nämä ominaisuudet eivät olleet sidoksissa aikaan tai paikkaan, vaan niitä oli mahdollista havaita sekä perinteisistä talonpoikaiskylästä että modernin yhteiskunnan kaupunkien asukkaiden välisestä vuorovaikutuksesta.⁴⁶

Verkostanalyysi sai alkunsa jo 1960-luvulla, mutta löi itsensä lopullisesti läpi vasta 1980–1990-lukujen taitteissa. Sen perustana on yleisesti sosiaalisten rakenteiden ja suhteiden esittäminen verkostona. Vuosien saatossa sille on kuitenkin kehittynyt omat vakiintuneet käsitteensä, tutkimusmenetelmänsä ja keskenään kiistelevät koulukuntansa. Yhteiskuntatieteiden parissa tutkimussuuntaus on jakaantunut kahteen leiriin, joista ensimmäinen perustuu teoreettisten, matemaat-

42 Haikari 2009; Piilahti 2007; Ahvenisto 2008.

43 Ks. esim. Ahtiainen – Tervonen – Teräs 2010. Paikallishistorian kaavaan kuului myös kaupungin porvariston rakenteen ja sen harjoittamien elinkeinojen kehityksen kuvaaminen.

44 Alapuro 1998, 344–345.

45 Saaritsa – Teräs 2003, 8. Metodologialla on omat juurensa myös mikrohistorian, paikallishistorian tradition, monitieteellisuuden ja perhehistorian parissa. Ks. esim. Deacon – Donald 2004, 15–16.

46 Kaksi kuuluisaa esimerkkiä Durkheimin ajattelumallista on löydettävissä teoksista *Suicide* (1897) ja *The Elementary Forms of Religious Life* (1965). Ensimmäisessä hän osoittaa, kuinka tiiviit kontaktit toimivat pelastusrenkaana itsetuhoista käytöstä vastaan ja toisessa, miten rituaaliset kokemukset hiovat yhteen niitä, joilla on yhteinen käsitys siitä, mikä on pyhää. Molemmissa tapauksissa Durkheim poimii esille sellaisen muuttujan, joka liittyy yhteisön sisäiseen vuorovaikutusprosessiin ja analysoi sen vaikutusta prosessiin osallistuvien henkilöiden toimintaan tai tietoisuuteen. Brint 2001, 3.

tisten mallien soveltamiseen. Verkosto koostuu noodeista (toimijoista) ja niitä yhdistävistä sosiaalisista kontakteista. Kontaktit edustavat resurssivirtoja, jotka heijastavat erilaisia kontrolli-, riippuvuus- ja vuorovaikutussuhteita nooiden välillä.⁴⁷ Toinen tutkimustraditio näkee verkostot metaforana, tutkimuskohdetta väljästi kuvaavana käsitteenä, jonka tarkoituksena on tuottaa uusia tutkimuskysymyksiä tai rajata tutkimuskohdetta.⁴⁸

Verkostotutkimuksen myötä yhteisöt ja yhteisöllisyys nousivat jälleen tutkimuksen keskiöön. Tutkijat näkivät modernin yhteiskunnan verkostot suku- ja statusyhteisöjen korvaajina ja ihmisten toimintaa ohjaavina vuorovaikutusjärjestelminä.⁴⁹ Yhteisöt eivät olleet kadonneet yhteiskunnan modernisaation myötä, kuten Tönnies väitti, vaan verkostot toimivat traditionaalisten moraaliyhteisöjen jatkajina. Analyyttisten tutkimusmenetelmien voittokulku yhteiskuntatieteellisen verkostotutkimuksen parissa merkitsi tutkimuksen irtaantumista yksilötasosta. Egokeskeisten verkostojen sijaan tutkijat keskittyivät matemaattisiin malleihin perustuvaan kokonaisverkostojen rakenteelliseen analyysiin. Samalla verkostotutkimus ajautui samankaltaiseen teoreettiseen umpikujaan, mistä tutkijat olivat aikaisemmin kritisoineet yhteisökäsitettä.

Sakari Saaritsa ja Kari Teräs kritisoivat matemaattisia malleja hyödyntävää määrällistä verkostanalyysiä seuraavasti:

Strukturalistien pyrkimyksenä on ollut irrottautuminen totunnaisista tilastollisista kategorioista. He ovat kuitenkin perustaneet työnsä ryhmän tai statuksen kaltaisille vanhoille sosiologisille käsitteille, ja lähinnä yrittäneet mitata niitä uusilla klikkiytymisen tai keskittyneisyyden tapaisilla verkostomuuttujilla. Tämä on johtanut tutkijain tulosten työlääseen toistamiseen. Kokonaisverkostojen analyysia varten on kerätty isoja poikkileikkausaineistoja tietyistä etukäteen määritellyistä sosiaalisesta ympäristöstä tai ryhmästä, esimerkiksi yhdestä toimistosta tai lääkäreistä ammattiryhmänä. Toisissa elämänpiireissä aikaisemmin muodostuneiden sosiaalisten suhteiden rajoitettava ja suuntaava vaikutus tutkittaviin suhteisiin on jäänyt huomioimatta, samoin kuin yksilöiden kyky hyödyntää tällaisia sosiaalisia kategorioita rikkovia päällekkäisyyksiä.⁵⁰

47 Wetherell – Wellman 1996, 98–99.

48 Tarkemmin verkostanalyysin vaiheista ks. esim. Johanson – Mattila – Uusikylä 1995; Wasserman – Faust 1994; Scott 1991; Knoke – Kuklinski 1982.

49 Pohjola 1988, 27–28.

50 Saaritsa – Teräs 2003, 10–11.

Kokonaisverkostojen rakennetutkimusta voi luonnehtia lähtökohdiltaan tutkimuskohteen ulkoisia ominaisuuksia kuvailevaksi ja historiattomaksi.⁵¹ Lisäksi se on järjestelmällisesti sivuuttanut Tönniesin ajatusten kulmakiviksi tulkitut sosiaalisen tuen mekanismit, verkoston jäsenten keskinäisen emotionaalisen sitoutumisen sekä sosiaalisen ja moraalisen kontrollin. Näiden tilalle ihmisen toimintaa ohjaavaksi perimmäiseksi motivaatioksi on noussut taloudellinen rationaalisuus: käytännöllinen ja yksilökohtainen materiaalisen hyödyn tavoittelu ja voiton maksimointi. Näin on käynyt erityisesti taloustieteen parissa, jossa verkostoanalyysistä on tullut yksi alan keskeisimmistä tutkimusmenetelmistä.⁵²

Pohjoismaiseen historian tutkimukseen verkostoanalyysi juurtui vasta 1990-luvulla ruotsalaistutkijoiden välityksellä. Ylva Hasselbergin, Leos Müllerin ja Niklas Stenläsin lanseeraama laadullinen verkostoanalyysi on pyrkinyt ottamaan etäisyyttä perinteiseen määrälliseen verkostotutkimukseen ja miettimään ihmisten taloudellisen toiminnan rationaalisuutta uudella tavalla. Heidän mukaansa sosiaalisten suhteiden tutkimuksen tulisi perustua verkoston sisäisen toiminnan, yksilöiden välisen vaihdannan analyysiin, ei rakenteiden kuvaamiseen.⁵³

Taustalla on vaikuttanut yhdysvaltaisen sosiologin Walter W. Powellin tutkimus, jossa hän jakoi organisaatiot kolmeen eri kategoriaan: markkinoihin, hierarkioihin ja verkostoihin.⁵⁴ Powell on katsonut, että verkosto oli tehokkain tapa organisoida taloudellista vaihdantaa. Eräs hänen perusolettamuksistaan on, että verkoston osapuolet ovat riippuvaisia toisten hallinnoimista resursseista. Tämä tarkoittaa sitä, että yksilöt eivät ole olemassa ainoastaan itseään varten, vaan suhteessa toisiin toimijoihin. Tällaisten suhteiden muodostaminen on ollut vaikeaa. Lisäksi niiden ylläpito sitoo paljon resursseja.⁵⁵

51 Aiheesta laajemmin ks. esim. Saaritsa – Teräs 2003, 8–10 ja Johanson – Mattila – Uusikylä 1995, 10–11.

52 Ks. esim. Marsden – Lin 1982; Granovetter 1974. Samalla verkostokäsitteen ympärille on muodostunut uusia, yhtä kompleksisia ja sitä täydentäviä käsitteitä, kuten liiketoimikustannusten teoria (*transaction costs theory*). Verkostot on myös liitetty osaksi pitkäkestoisia yhteiskunnan rakennemuutoksia, joita on tutkittu muun muassa instituutiokäsitteen alla. Ks. esim. North 1990, Williamson 1988.

53 Hasselberg – Müller – Stenlås 1997. Eri tavoista jäsentää verkostoja ks. myös Eve 2002.

54 Powell 1991, 270–273. ks. myös Powell – Smith-Doerr 1994.

55 Englantilainen taloustieteilijä Mark Casson on päätenyt yrittäjyyttä koskevissa tutkimuksissaan samankaltaiseen johtopäätökseen. Verkosto on hänen mukaansa ennen kaikkea yhteistyön mekanismi. Vaihtoehtoisia liiketoiminnan koordinointimuotoja ovat yritykset ja markkinat. Näistä Casson näkee verkoston vaihtoehtona yrityksille, koska niiden sillä tapahtuva päätöksenteko on demokraattisempaa ja oikeudenmukaisempaa kuin yritysten sisäinen päätöksenteko. Hän näkee verkoston myös markkinoita paremmaksi tavaksi organisoida liiketoimintaa, koska se sisältää enemmän sosiaalisia kontakteja ja rohkaisee informaation jakamista verkoston muiden jäsenten kesken. Tämä puolestaan merkitsee enemmän yhteistyötä, vähemmän keskinäistä kilpailua ja yhteenkuuluvuuden vahvistumista. Cassonin mukaan verkostot ovat siis tehokkaampia, ja kommunikaatio niiden sisällä on rikkaampaa ja luotettavampaa kuin yritysten tai markkinoiden sisällä. Ks. esim. Casson 1997, 2–3.

Yhteiskunta- ja taloustieteellisessä verkostotutkimuksessa painottuvat siis instrumentalisuus ja voitontavoittelu. Laadullisessa verkostanalyysissa sen sijaan etsitään sosiaaliselle vuorovaikutukselle individualisempia motiiveja. Sen mukaan ihmiset pyrkivät keskinäisen vaihdannan avulla parantamaan tai säilyttämään omaa ja perheensä valtaa, varallisuutta ja sosiaalista statusta. Juuri vaihdanta on ollut eräs verkostokontaktien uudelleenluonnin, toisintamisen ja ylläpidon tärkeimmistä resursseista. Vaihdanta oli kuitenkin vain sosiaalisen reproduktion väline, eikä sen pääasiallinen motivaatio. Vaikka verkostot syntyvät usein taloudellisin perustein, ne olivat luonteeltaan sosiaalisia rakennelmia, joita ei voi tarkastella puhtaasti kapitalismin logiikan mukaisesti.⁵⁶

Laadulliselle verkostanalyysille oli historiantutkimuksen parissa selvästi tilausta. Historiantutkimuksen lähdeaineisto ei mahdollista yhteiskuntatieteellisten tutkimusten kaltaista suurten empiiristen aineistojen keruuta tai niiden keskinäistä vertailua. Näin ollen sen on keskityttävä analysoimaan rajatumpia kokonaisuuksia ja pyrittävä etsimään yhteisöjen ja yhteiskunnan toimintarakenteissa tapahtuneita pitkän aikavälin muutoksia. Laadullinen analyysi näyttää tarjoavan uuden lisän myös mikrohistorian tutkimukselle, jota on jo pitkään kritisoitu yleistettävyyden puutteesta. Verkostot toimivat välittäjänä yksilön ja yleisempien yhteiskunnallisten rakenteiden ja muutosten välillä.⁵⁷

Suomalaisen historiantutkimuksen parissa laadullisen verkostanalyysin avulla on tutkittu muun muassa työmarkkinoiden, epävirallisen sosiaaliturvan, sukulaisuuden, sukupuolen, rikollisuuden, vallan ja sosiaalisen liikkeen sekä poliittisen organisoitumisen verkostoja. Valtaosa tästä tutkimuksesta on keskittynyt talouselämän ja yrittäjyyden sekä varhaismodernin yhteiskunnan osalta erityisesti aateliston, porvariston ja sitä kautta myös kaupunkilaiselämän analysointiin.⁵⁸ Verkosto on useimmiten tulkittu metaforaksi, tutkijoiden kokoamaksi

56 Hreisson – Nilsson 2003, 20–21; Müller 1998, 24–27; Hasselberg 1998, 109–113, 128–129; Hasselberg – Müller – Stenlås 1997, 2–3. Laadullisen verkostanalyysin teoria ei syntynyt tyhjästä, vaan sen taustalta on löydettävissä muun muassa saksalaisen sosiologin Niklas Luhmannin ja ranskalaisen antropologin Marcel Maussin ajatuksia luottamuksen ja lahjan käsitteen soveltamisesta tutkimukseen. Ks. Mauss 1999 ja Luhmann 1979.

57 Hreisson – Nilsson 2003, 21.

58 Laadullisesta verkostanalyysistä virikkeitä ovat saaneet esimerkiksi Johanna Ilmakunnas (2009) *Kuluttaminen ja ylhäisaatelin elämäntapa 1700-luvun Ruotsissa*; Jouni Yrjänä (2009) *Metsäpirulainen. Liikemies Erik Johan Långman (1799–1863) talousjärjestelmän murroksessa*; Kari Teräs (2009) *Yritys ja Yhteiskunta. Heikki Huhtamäen verkosto- ja sidosryhmäsuhteet*; Kirsi Vainio-Korhonen (2008) *Sophie Creutzin aika. Aatelistämää 1700-luvun Suomessa*; Jaana Gluschkoff (2008) *Murtuva säätyvalta, kestävä eliitti. Senaattori Lennart Gripenbergin sukupiiri ja sääty-yhteiskunnan muodonmuutos*; Anu Lahtinen (2007) *Sopeutuvat, neuvottelevat, kapinalliset. Naiset toimijoina Flemingin sukupiirissä 1472–1620*; Tuula Hockman (2006) *Kolmen polven perilliset. Ingeborg Aakentytär (Tott) ja hänen sukunsa (n. 1460–1507)*; Mirkka Lappalainen (2005) *Suku, valta, suurvalta. Creutzit 1600-luvun Ruotsissa ja Suomessa*; Mika Kallioinen (2002) *Verkostoitunut tieto. Informaatio ja ulkomaiset*

käsitteeksi, jonka tarkoituksena ei ole niinkään kohteen toiminnan selittäminen, vaan sen luonteen kuvaus. Samalla verkostokäsitteen väljä käyttö on avannut tutkijoille mahdollisuuden hahmottaa tutkittavista ilmiöstä uusia piirteitä ja nostaa tutkimuksen kohteeksi sellaisia elementtejä, joka olisivat muutoin saattaneet jäädä huomaamatta.⁵⁹

Verkostoanalyysin lisäksi myös yhteisötutkimukseen kiinteästi liitoksissa oleva sosiaalisen pääoman käsite siirtyi nopeasti yhteiskuntatieteiden parista historian­tutkijoiden käyttöön. Käsite painottaa sosiaalisten ja instrumentaalisten etujen päällekkäisyyttä ja keskittyy sosiaalisten kontaktien taustalla vallitsevien motiivien analysointiin.⁶⁰ Sosiaalisesta pääomasta ja sen esiintymisestä tai puutteesta yhteiskunnassa on kansainvälisesti tullut viime aikoina eräs yhteiskuntatieteiden merkittävimmistä tutkimuskohteista. Myös Suomessa käsite on herättänyt paljon huomiota.⁶¹

Sosiaalisen pääoman käyttö suomalaisen historian­utkimuksen apuvälineenä on toistaiseksi ollut melko vähäistä. Poikkeuksena voi mainita Suomen Akatemian Sosiaalinen pääoma ja luottamusverkostot -tutkimusohjelman (2004–2007) historianhankkeiden yhteistyönä julkaiseman teoksen Luottamus, sosiaalinen pääoma ja historia, joka pyrki osoittamaan, kuinka sosiaalisen pääoman lähteet, sen muodot ja erityisesti sen seuraukset vaihtelevat eri aikoina.⁶²

Yhteisötutkimuksen vähittäisen hiipumisen taustalta ei voi löytää yksittäistä syytä, vaan se on usean, joskin toisiinsa liitoksissa olevan, tekijän summa. Eräs syyistä lienee yhteisötutkimuksen ajautuminen teoreettiseen umpikujaan ja sitä

markkinat Dahlströmin kauppahuoneen liiketoiminnassa 1800-luvulla; Pekka Hirvonen (2002) Papin pojasta suurtalousmieheksi. Alfred Kihlman ja nousevan keskiluokan sosiaaliset verkostot. Muissa Pohjoismaissa on myös julkaistu vastaavaa tutkimusta. Ks. esim. Klas Nyberg (red.) (2006) Kopparkungen. Handelshuset Björkman i Stockholm 1782–1824; Solveig Fagerlund (2002) Handel och vandel. Vardagslivets sociala struktur ur ett kvinnoperspektiv: Helsingborg ca 1680–1709; Ida Bull (1998) De trondhjemske handelshusene på 1700-talet. Slekt, hushold og forretning; Nätverk i näringslivet. Ågande och industriell omvandling i det mogna industrisamhället 1920–1990.

59 Teräs – Saaritsa 2003, 7–8.

60 Sosiaalisesta pääomasta tarkemmin ks. esim. Keskinen – Teräs 2008; Lin 2001; Burt 2000; Ilmonen 2000; Portes 1998; Putnam 1993; Coleman 1988; Woolcock 1988; Bourdieu 1986.

61 Tästä on osoituksena esimerkiksi Suomen Akatemian vuosina 2004–2007 rahoittama Sosiaalinen pääoma ja luottamusverkostot–tutkimusohjelma. Kyseessä oli monitieteinen 30 yksittäisen tutkimushankkeen ohjelma, jossa pyrittiin tutkimaan sosiaalisen pääoman esiintymistä Suomessa 1800-luvulta aina nykypäivään saakka. Lisätietoja ohjelmasta ks. <https://www.jyu.fi/erillis/agoracenter/tutkimus/acprojektit/soca/>

62 Tutkimusohjelmassa oli mukana neljä historian hanketta: Kilpailu, yhteistyö ja sosiaalinen pääoma. Rakenteet ja muutos liike-elämässä 1800–2000; Suomalaisen palkkatyöyhteiskunnan synty. Sosiaalinen koheesio ja taloudellinen rationalisointi toisen maailmansodan jälkeisessä Suomessa; Sosiaalisen pääoman mahdollisuudet muuttuvassa taloudessa. Yhteisöt, naapurustot ja yhdistykset 1800- ja 1900-luvun Suomessa sekä Luottamuksen ja maineen kehittyminen organisaatioissa: sosiaalisen pääoman muodostus ja muutos pitkällä aikavälillä. Keskinen – Teräs (2008).

seurannut uusien sosiaalista vaihdantaa sekä rationaalista valintaa painottavien käsitteiden esiinmarssi 1990-luvun alusta lähtien. Samalla tutkimuksen painopiste on muuttunut uussyhteisöllisyyden tutkimukseen. Perinteisesti määritellystä yhteisöstä on tullut marginaalinen ilmiö. Vasta kun se liitetään osaksi suuremman kertomuksen juonta, syntyy kokonaiskuva, joka analysoimalla on mahdollista saavuttaa tietoa nyky-yhteisöjen toimintaedellytyksistä, niiden luonteesta ja toimintavoista.⁶³

Historiantutkimuksella on tärkeä rooli tämän kokonaiskuvan lisäksi myös yhteiskunnallisen muutoksen ymmärtämisessä. Se tapahtuu useimmiten pitkän aikavälin kuluessa, vähittäin. Erilaiset kulttuuriset rajoitteet, kuten tavat, traditiot, normit ja uskonto liittävät menneisyyden tulevaisuuteen ja tarjoavat avaimen historiallisen muutoksen selittämiseen. Näin ollen modernin yhteiskunnan yhteisöjen ymmärtämiseksi on käännettävä katse historiallisten yhteisöjen tarkasteluun.

Aiempi tutkimuskirjallisuus

Porvariselinkeinoista on tehty vuosien saatossa lukuisia tutkimuksia. Suomessa ja Pohjoismaissa valtaosa tästä tutkimuksesta on kohdistunut käsityöläiskorporaatioiden syntyyn ja toimintaan. Ne tarjoavat arvokkaan vertailupohjan kauppiasyhteisöjen tutkimukselle. Kauppiasyhteisöt ja organisaatiot eivät syntyneet tyhjästä, vaan niiden taustalla vaikuttivat keskiajalta saakka periytyvät käsityöläiskulttuurin perinteet.

Erityisesti useat ruotsalaistutkimukset, kuten Lars Edgrenin (1987) *Lärning – Gesäll – mästare. Hantverk och hantverkare i Malmö 1750–1847*, Dag Lindströmin (1993) *Skrå, ära och hantverkarkultur i Sverige ca 1350–1900*. *Kring arbetarkultur före industrialismen* ja Kekke Stadinin (2004) *Stånd och genus i stormakttidens Sverige*, ovat kohdistaneet huomionsa käsityöläisammattikuntien sisäänpääsyvaatimukseen ja ammatinharjoittajien yhteisöllisyyteen.⁶⁴ Käsityöläis- ja kauppiaskiltojen rakenteita ja toimintaedellytyksiä on tutkittu paljon myös Pohjoismaiden ulkopuolella. Esimerkiksi Sheilagh Ogilvie nostaa killat merkittäviksi porvariselinkeinoja ja kaupankäyntiä muokanneeksi instituutioksi.⁶⁵ Eri maiden lainsäädännön ja talouselämän insti-

63 Lehtonen 1990, 236–237.

64 Suomessa käsityöläiskiltoja on tutkinut muun muassa Kirsi Vainio-Korhonen. Esimerkiksi hänen tutkimuksensa *Kultaa ja hopeaa mestarien työkirjoissa. Suomen kultasepäntyö Ruotsin ajan lopulla valtakunnallista taustaa vasten* käsittelee kulta- ja hopeaseppien ammatinharjoittamisen edellytyksiä seitsemässä eri kaupungissa.

65 Ks. esim. Sheilagh Ogilvie 2011.

tuutioiden erilaisuus kuitenkin rajoittavat näiden tutkimusten soveltamista suomalaiskauppiaisyhteisön tutkimukseen.

Käsityöläistutkimuksen vanavedessä useat eri tutkijat ovat analysoineet myös kauppiaiden muodostamia organisaatioita ja niiden sisäänpääsyvaatimuksia. Suomessa näistä teoksista tuorein on Kirsi Vainio-Korhosen (2010) tutkimus kaupan ja käsityön ammattikoulutuksesta, jossa hän painottaa erityisesti kauppiaan ammattiin kasvamista ja porvarillisten elinkeinojen harjoittamisen yhteisöllisyyttä. Ruotsissa vastaavia tutkimuksia ovat muun muassa Martin Wottlen (2000) *Det lilla ägandet. Korporativ formering och sociala relationer inom Stockholms minuthandel 1720–1810* ja Erik Lindbergin (2001) *Borgerskap och burskap. Om näringsprivilegier och borgerskapets institutioner i Stockholm 1820–1846*.

Käsityöläisten ja kauppiaiden koulutusta ja toimintaedellytyksiä käsittelevät tutkimukset kohdistuvat yleensä joko koko valtakunnan tai tietyn kaupungin porvaristoon. Käsitteleytasona on sääty tai tietty privilegio, ei niinkään yksittäisten elinkeinonharjoittajien ja porvarisyhteisön välinen vuorovaikutus. Sama pätee myös varhaismodernin ajan kauppiaita ja näiden liiketoimintaa käsitteleviin tutkimuksiin. Valtaosa tästä tutkimuksesta sivuuttaa paikallisyhteisöt ja keskittyy yksittäisten sukujen, kauppahuoneiden tai yritysten analyysiin.

Suomalaisen historiantutkimuksen parissa tätä koulukuntaa edustavat vanhemmat Suomen johtavista kauppahuoneista kirjoitetut tarinat, kuten Örnulf Tigerstedtin (1952) Hackmanin kauppahuonetta ja Oscar Nikulan (1948) Malmmin kauppahuonetta käsittelevät tutkimukset.⁶⁶ Osa suomalaistutkijoista on laajentanut näkökulmansa koskemaan kokonaisia kaupunkeja, mutta keskittynyt samalla ainoastaan tietyn elinkeinonhaaran analysointiin. Esimerkiksi Jari Ojalan (1996) *Tuhannen purjelaivan kaupunki* kuvaa Kokkolan purjemerenkulun ja samalla myös usean eri kauppahuoneen kehitystä 1700-luvulta aina 1900-luvun alkuun saakka. Teoksen tutkimuksellinen pääpaino on kuitenkin merenkulun, ei kauppiaisyhteisön analysoinnissa. Sama koskee myös Ojalan (1999) toista tutkimusta *Tehokasta liiketoimintaa Pohjanmaan pikkukaupungeissa. Purjemerenkulun kannattavuus ja tuottavuus 1700–1800-luvulla*, joka keskittyy merenkulun tuottavuuteen.

Kauppiaisyhteisöä käsittelevät tutkimukset ovat huomattavasti harvinaisempia. Mika Kallioisen (2000) tutkimus *Kauppias, kaupunki, kruunu. Turun porva-*

66 Kauppahuone W. Rosenlew & Co:sta on kolme yrityshistoriaa. Ensimmäisen näistä on Hugo Laguksen (1928) kirjoittama *W. Rosenlew & Co, aktiebolag 1853–1928*. Jälkimmäisen *Rosenlew consernen. En hundraårig utveckling från handelshus till storindustri 1853–1953* on kirjoittanut Oscar Nikula (1953). Molemmat näistä tutkimuksista sivuttavat 1800-luvun alun lähes kokonaan, ja keskittyvät luomaan kuvaa yrityksen kehitystä 1850-luvun jälkipuoliskolta lähtien. Rosenlew yhtiön toiminnasta on julkaistu myös uusi tutkimus. Vuonna 2011 julkaistun tutkimuksen *Sukuyhtiön aika. Rosenlew 1853–1987* on kirjoittanut Jussi Koivuniemi.

risyhteisö ja talouden organisaatio varhaiskeskiajalta 1570-luvulle on poikkeus. Yhteisö ja yhteisöllisyys eivät kuitenkaan ole Kallioisen varsinaisia tutkimuskohteita, vaan hän keskittyy Turun raadin ja kaupungin kauppiaaskunnan väliseen vuorovaikutukseen ja raadin kauppiaiden liiketoiminnalle tarjoaman instituutionaalisen tuen analysointiin.

Ruotsalaisen historiantutkijan Stefan Lundbladin (2007) tutkimus *Hedersam handelsman eller verksam företagare. Den ekonomiska kulturens omvandling och de ledande ekonomiska aktörerna i Gävle 1765–1869*, tarjoaa mielenkiintoisen vertailukohdan Porin kauppiasyhteisöön. Kaupunkien ulkomaankaupan rakenne muistutti toisiaan. Lisäksi tutkimuksilla on lähes sama aikaperiodi. Gävlen kauppiasyhteisön liiketoimintakulttuurin muutokseen keskittyvä tutkimus herättää lukijassa useita yhteisöllisyyteen liittyviä uusia kysymyksiä, joihin tutkimuksessa ei kuitenkaan vastata, vaan se etenee ikään kuin vääjäämättömästi yhteisöllisestä kauppiasyhteisöstä kohti uutta modernia yrittäjyyttä.

Poria ja sen kauppiaaskunnan liiketoimintaa koskevasta kirjallisuudesta tutkimukseni kannalta keskeisin on Lauri Iivari Kaukamaan (1941) *Porin puutavarakaupasta ja metsänkäytöstä kaupungin kauppapiirissä suuren laivanvarustustoimen aikana 1809–1856*. Teos on kattava tutkimus Porin kaupungin noususta erääksi Suomen puutavarakaupan ja laivanvarustuksen johtavista keskuksista 1800-luvun alkupuoliskolla.

Ansioistaan huolimatta Kaukamaan tutkimus on myös osoitus siitä, että kaikkea ei voi kirjoittaa yksien kansien väliin. Tutkimus on lähtökohdiltaan niin laaja, että se jää monin kohdin kuvailun tasolle ja kykenee ainoastaan raapaisemaan tutkimuskohteidensa pintaa.⁶⁷ Toisaalta Kaukamaa on tehnyt tutkimukseensa mittavan lähdetöyön ja tarjoaa muille tutkijoille erittäin kattavan näkökulman siihen, millaisia lähteitä 1800-luvun alkupuoliskolta on ylipäänsä saatavilla. Porin historian lisäksi Kaukamaa on kirjoittanut artikkelit kaupungin talouselämän keskeisistä kauppiaista, Frans Fredrik Wallenstrålesta ja Björkman & Rosenlewin kauppahuoneesta.⁶⁸

Porin kauppiasyhteisön rakennetta ja porvariston elinkeinonharjoittamista on käsitelty myös Porista kirjoitetuissa paikallishistorioissa, joita on tutkimusperiodini ajalta kolme.⁶⁹ Näistä ensimmäinen on J. W. Ruuthin vuonna 1899 julkaisema teos, joka tarjoaa hyvän kuvan myös kaupunkiyhteisön rakenteesta

67 Kaukamaa käsittelee tutkimuksessaan mm. laivanvarustusta, puukauppaa, sahatteluuden kasvua, saha-/koskiriitoja, talonpoikaispurjehdusta, kaupunkien välisiä kiistoja, talonpoikaissahojen perustamista, valtakunnan metsäpolitiikan kehitystä sekä teollistumisen juuria.

68 Kaukamaa 1946 ja 1938.

69 Poria käsittelevien paikallishistorioiden lisäksi lähes jokaisesta suomalaiskaupungista kirjoitetussa tutkimuksessa käsitellään kaupungin elinkeinoelämän rakenteita ja sen kehittymistä. Tässä tutkimuksessa näitä kaupunkihistorioita on käytetty Porin kauppiasyhteisön vertailukohteena.

ja toiminnasta 1700–1800-luvuilla. Mauno Jokipiin (1958) teos *Porin kaupungin historia II* on ainoastaan Ruuthin tutkimuksen uudistettu painos, jossa tosin on pyritty ainakin osittain paikkaamaan Ruuthin suurpiirteistä lähdeviitteiden käyttöä.⁷⁰ Näiden tutkimusten lisäksi Juhani Saarisen (1972) kirjoittaman Porin historian kolmannen osan ensimmäinen luku käsittelee Porin talouselämän ja laivanvarustuksen kehittymistä 1800-luvun ensimmäisellä puoliskolla. Saarinen tyytyy kuitenkin pitkälti toistamaan Kaukamaan, Ruuthin ja Jokipiin tutkimustuloksia ja tarjoaa melko vähän uutta tietoa.

Näiden lisäksi on olemassa useita tämän tutkimuksen kannalta keskeisiä porvariston perhehistoriaa sekä näiden avioliitto- ja kummistrategioita käsitteleviä tutkimuksia, joita esitellään tarkemmin tutkimuksen kuluessa.

Tutkimuksen rakenne

Tutkimus jakaantuu temaattisesti kahteen osioon. Työn kaksi ensimmäistä päälukua käsittelevät kaupungin kauppiasyhteisön rakentumista ja kaksi viimeistä sen toimintaa. Kaikissa näissä luvuissa pohditaan myös oman ja yhteisen edun tematiikkaa sekä yksilö- että yhteisötasolla.

Pääluvun *Yhteisöllistävät rakenteet* perustana on Ruotsin kruunun harjoittama talouspolitiikka ja säätyprivilegiot. Kruunun tehtävänä oli tarjota liiketoiminnan harjoittajille tietty institutionaalinen kehys, jonka puitteissa he saattoivat harjoittaa liiketoimintaansa. Käytännössä tämä merkitsi eriateisten erityisoikeuksien myöntämistä. Eräs privilegioista oli Porille vuonna 1765 myönnetty tapulioikeus, jonka kaupungin maistraatti jakoi edelleen yksittäisille toimijoille. Pääluku käsittelee sitä, millaisia sisäänpääsyvaatimuksia toisaalta kruunu ja toisaalta kaupungin maistraatti yhdessä paikallisyhteisön kanssa asettivat kauppiasyhteisön tuleville jäsenille. Tämän lisäksi luvussa käsitellään myös kauppahuoneorganisaatiota ja yksittäisten kauppiaiden edellytyksiä harjoittaa liiketoimintaa.

Seuraava pääluku *Yhteisöllistymisen taito* käsittelee kauppiasyhteisön sisäistä kontaktinmuodostusta avioliittojen ja kummivalintojen näkökulmasta. Pääluvussa kysytään, miten ja millä perusteilla kauppiassuvut, perheet, yksittäiset kauppiat ja heidän lapsensa solmivat sosiaalisia kontakteja. Avioliitto- ja kummisuhteiden kautta tarkastelun keskiöön nousevat Porin kauppiasyhteisön sosiaalisen verkoston rakenteet ja sukujen asema paikallisyhteisössä. Tämän lisäksi pääluvussa kysytään myös, erosivatko kauppiasperheiden nais- ja miespuolisten jälkeläisten puolison- ja kummiervalintaperusteet toisistaan.

70 Esimerkiksi käsitellessään 1700-luvun lopun varallisuusoloja kaupungissa Ruuth mainitsee tekstinsä perustuvan eräaseen asiakirjaan Ruotsin valtion arkistossa.

Pääluku *Porvarisryhmien valtataistelu* tarkastelee kaupungin porvariston keskuudessa 1700-luvun jälkipuoliskolla syntyneiden ristiriitojen yhteisöllisiä perusteita. Tapulioikeus muutti kaupungin porvariston rakennetta. Kaupunkiin syntyi uusi yläluokka, kauppiaat, joka erityisoikeuksiensa turvin vakiinnutti johtavan asemansa kaupungin talouselämän lisäksi myös sen hallinnossa. Kaupungin porvariston muut jäsenet eivät kuitenkaan halunneet tulla syrjäytetyiksi, vaan pyrkivät aktiivisesti vahvistamaan omaa asemaansa paikallisyhteisön sisällä. Seurauksena oli ristiriitoja, jotka kuvastivat toisaalta yksittäisten porvarisryhmien tarvetta korostaa omaa etuaan ja toisaalta kaupungin koko porvariston velvollisuutta kehittää kaupungin ulkomaankauppaa kruunun heille myöntämän privilegion edellyttämällä tavalla. Pääluku tarkastelee myös 1700- ja 1800-luvun vaihteessa tapahtunutta kauppiassukupolven vaihdosta ja yksittäisten kauppiasperheiden liiketoiminnan jatkajan valintaperusteita.

Pääluku *Kauppiaiden keskinäinen kilpailu* analysoi kaupungin kauppiaskunnan keskinäisen yhteistyön ja kilpailun suhdetta 1800-luvun alkupuoliskolla. Yhteisön toimintaa varjostivat sen ulkopuoliset muutospaineet: siirtyminen osaksi Venäjän keisarikuntaa ja ulkomaankaupan kasvun tarjoama mahdollisuus oman edun tavoitteluun. Luvun keskiöön nousee yhteisön suhtautuminen uuden sukupolven kauppiaiden pyrkimykseen muuttaa liiketoimintansa perusteet vastaamaan kansainvälisten markkinoiden vaatimuksia. Yhteistoimintaa luvussa tarkastellaan lähinnä laivanvarustuksen näkökulmasta, kun taas kilpailua tarkastellaan puutavaranviennin ja alueen ensimmäisten vesisahojen perustamisen näkökulmasta.

YHTEISÖLLISTÄVÄT RAKENTEET

Qlhaalla Dneprin rannalla oli ihmisiä, jotka polttivat sota-arkistoa. Kaksi kanslian vartiomiestä, Thun ja Granberg, sytyttivät itse tulen paksuihin paperipinoihin, jotka sulivat liekeissä noeksi ja tuhkakksi. Baltzar Thun huomautti ohimennen, että monet hänen rovioon heittämistään nipuista olivat kuninkaan propagandaministerin, Olof Hermelinin, kirjoittamia konsepteja, pamflettikokoelmia ja kirjelmiä, joissa puhuttiin Ruotsin suuruudesta ja mahdista.⁷¹

Näihin sanoihin päättyy ruotsalaisen historiantutkijan Peter Englundin kuvaus Pultavan taistelusta, jonka jälkimainingeissa Ruotsin asema Pohjolan suurvaltana oli lopullisesti ohi. Samalla kääntyi uusi lehti myös kruunun talouspolitiikassa. Ajan ajattelumallin mukaisesti valtion hyvinvointi ja mahti voisivat kasvaa ainoastaan valloitusten tai elinkeinoelämän kehittämisen välityksellä. Valloitusten aika oli kuitenkin nyt ohi ja Ruotsin kruunun oli otettava entistä aktiivisempi rooli valtakunnan elinkeinoelämän kehittämisessä.⁷²

Valtion aktiivinen osallistuminen maan talouselämään on herättänyt vilkasta keskustelua myös talous- ja sosiaalitieteen parissa. Samankaltaista keskustelua on käyty myös historiantutkimuksen tiimoilla puhuttaessa valtion roolista yhteiskunnan tukipilarina.⁷³ Klassisen ja uusklassisen taloustieteen markkina-käsite, jossa markkinoilla tapahtuva vaihdanta olisi kitkatonta, on tutkimuksen valossa osoittautunut abstraktiksi ideaaliksi, joka ei vastaa todellisuutta. Muun muassa amerikkalainen taloustieteilijä Douglass C. North katsoo, että sosiaali- ja erityisesti taloustieteellisen tutkimuksen teoria ja käytäntö eivät vastaa toisiaan. Perussyiksi teorian tehottomuuteen hän nostaa sen perustumisen olettamuksille, joiden keskiössä ovat resurssien niukkuus ja tuotanto. Northin mukaan oletus resurssien tasaisesta jakaantumisesta ja täydellisen kaikkein toimijoiden saatavilla olevasta kustannuksettomasta informaatiosta ei pidä paikkaansa:

Vaikka niukkuus- ja kilpailuolettamukset ovat osoittautuneet uusklassisen taloustieteen kulmakiviksi, sen muut olettamukset eivät ole olleet yhtä kestäviä. Viimeisen 30 vuoden ajan talous- ja sosiaalitieteilijät ovat yrittäneet

71 Englund 1988, 277.

72 Magnusson 2001, 27. Ruotsalainen taloushistorioitsija Leos Müller esittää, että Ruotsin 1700-luvun talouspolitiikan mallina toimivat nimenomaan Hollannin talouskasvu ja valtion aktiivinen rooli taloudellisten instituutioiden kehittäjänä. Müller 2005, 60–62. Ks. myös Müller 2006.

73 Esimerkkinä tällaisesta monitieteisestä keskustelusta voi mainita vuonna 2007 alkaneen Suomen Akatemian rahoittaman Valta Suomessa -tutkimusohjelman, jossa 24 tutkijaryhmää pyrkivät analysoimaan vallankäytön historiallista muutosta Suomessa. <http://www.aka.fi/fi/A/Tiedeyhteiskunnassa/Tutkimusohjelmat/kaynnissa/Valta>.

uudistaa ja parantaa teoriaa saadakseen selville, mitä siitä puuttuu. Teoriasta on yksinkertaisesti puuttunut kyky ymmärtää ihmisten välisen yhteistyön ja vuorovaikutuksen luonne.⁷⁴

Perinteisen taloustieteen kyvyttömyys selittää taloudellisen vaihdannan rakenteita johti uuden institutionaalisen taloustieteen (*New Institutional Economics, NIE*) syntyyn 1940–1950-luvun taitteessa. Lopullisesti se löi itsensä läpi vasta muutama vuosikymmen myöhemmin.⁷⁵ Perinteisestä taloustieteestä poiketen sen teoria perustui myös sosiaalitieteiden ja historian tutkimustuloksiin.⁷⁶ Instituutiotaloustiede katsoi, että markkinoiden toiminta oli riippuvainen monista poliittisista ja taloudellisista instituutioista. Se määritteli instituutiot yhteiskunnallisen ja taloudellisen toiminnan pelisäännöiksi, jotka rajoittivat ja ohjasivat ihmisten ja organisaatioiden käyttäytymistä toivottuun suuntaan.⁷⁷

Instituutioiden tehtävänä on muun muassa alentaa liiketoimintakustannuksia ja poistaa markkinoilta epävarmuustekijöitä.⁷⁸ Liiketoimintakustannukset (*transaction costs*) ovat kustannuksia, joita taloudellisille toimijoille syntyy tuotannon ja erilaisten palvelujen välittämisestä, sopimusten teosta, niiden toimeenpanosta ja valvonnasta.⁷⁹ Instituutiot eivät synny tyhjästä, vaan pitkän his-

74 ”Although the scarcity and hence competition assumption has been robust and has provided the key underpinnings of neoclassical theory, the other assumptions have not survived nearly so well. For the past thirty years, economists and other social scientists have been attempting to modify and refine the issues to see just what has been missing from the explanation. Put simply, what has been missing is an understanding of nature of human coordination and cooperation.” (Tekijän suom.) North 1990, 11.

75 Historiantutkimuksen parissa NIE muuntui uudeksi institutionaaliseksi taloushistoriaksi, joka Suomessa yleistyi vasta 1990-luvun lopulla. Ks. esim. Lamberg – Ojala 1997.

76 Granovetter 1992, 4. Klassisen, uusklassisen ja uuden institutionaalisen taloustieteen eroista, Klein 2000, 446–458.

77 ”humanly devised constraints that structure human interaction. They consists of both informal constraints (sanctions, taboos, traditions, and codes of conduct), and formal rules (constitutions, laws, property rights)” North 1991, 97; North 1994, 360.

78 Klein 2000, 461; North 1991, 98.

79 Liiketoimintakustannusten teorian keskeisinä kehittäjinä ovat toimineet amerikkalaiset taloustieteilijät Ronald Coase, Oliver E. Williamson ja Douglass C. North. Ronald Coase sai liiketoiminnan kustannuksia käsittelevästä tutkimuksestaan taloustieteen Nobelpalkinnon vuonna 1991. Sama palkinto ojennettiin Northille kolme vuotta myöhemmin 1994. Palkinnot toimivat myös lähtölaukauksena uuden institutionaalisen taloustieteen ja taloushistorian yleistymiselle. Ensimmäisenä käsitettä käytti Ronald Coase (1937, 1960). Hän osoitti, että markkinat eivät toimi neoklassisen mallin mukaisesti, vaan niillä vallitsee jatkuva epävarmuus, joka aiheuttaa toimijoille kustannuksia. Epävarmuus pakotti toimijoita organisoitumaan, perustamaan yrityksiä, joiden tehtävänä oli alentaa liiketoiminnasta aiheutuvia kustannuksia. Coasen mukaan taloudellisilla toimijoilla oli oltava käytössään keino estää ulkopuolisia tahoja käyttämästä hyväkseen heidän omaisuuttaan. Käytännössä tämä merkitsi sitä, että valtion tai muun siihen verrattavissa olevan organisaation oli muodostettava lakeja, instituutioita, jotka määrittelivät toimijoiden oikeudet omaisuuteensa ja liiketoiminnan harjoittamiseen. Williamson kehitti teoriaa koskemaan yritysten sisäisiä

toriallisen ja sosiaalisen vuorovaikutusprosessin tuloksena. Niiden tehtävänä on vähentää markkinoilla vallitsevaa epävarmuutta luomalla toimijoiden välille turvalliset ja ennen kaikkea tehokkaat puitteet.⁸⁰

Northin mukaan instituutioiden avulla on mahdollista analysoida taloudellisen toiminnan motiiveja, kansantalouden kasvua sekä pitkän aikavälin yhteiskunnallista muutosta. Hänen kiinnostuksensa kohteena on ollut nimenomaan kansantaloudelle koituvat kustannukset. North katsoo, että pääomien muodostumiseen liittyvän lainsäädännön ja varallisuus oikeuksien kehittyminen olivat talouskasvun kannalta erittäin merkittäviä tekijöitä.⁸¹

Instituutiotutkimus on toistaiseksi keskittynyt pitkälti Englannin ja Yhdysvaltojen tai ylipäänsä modernin yhteiskunnan rakenteiden analysointiin.⁸² Mittasuhteiltaan pienempien kansantalouksien ja maailmanpoliittisesta näkökulmasta vähäpätöisempien reunavaltioiden tutkimiseen sitä on kuitenkin ollut huomattavasti vaikeampi istuttaa. Ilmeisen anakronismin vaarasta huolimatta instituutio-teorian viitekehystä voi soveltaa Ruotsin kruunun harjoittaman talouspolitiikan tutkimiseen. Oikeassa kontekstissa instituutio teoria avaa uusia ovia vapauden ajan talouselämän ja siihen vaikuttaneiden poliittisten päätösten analyysille sekä niiden paikallistason seurausten tarkastelulle.

Ruotsin kruunun 1600–1800-luvulla harjoittaman talouspolitiikan perustana oli suuren suosion aikalaisten keskuudessa saavuttanut moraalifilosofinen ja luonnonoikeudellinen keskustelu. Valtio nähtiin ihmisjärjen ilmentymänä. Se ei ollut jumalan luoma, vaan ihmisten oman tahdon osoitus, jonka tarkoituksena oli tuoda kaaokseen järjestystä, parantaa ja sivistää kansaa. Samanaikaisesti yhteiskunta nähtiin moraalisen järjestyksenä, jossa jokaisella ihmisellä oli oma paikkansa. Alamailla oli moraalinen velvollisuus sitoutua valtakunnan puolustamiseen sekä toimia oman ja sen myötä yhteisen edun hyväksi. Se, että ihmiset tosiasiaa toimivat yhteisen edun mukaisesti, ei kuitenkaan ollut itsestäänselvyys. Näin ollen kruunun tehtävä oli ohjata alamaistensa toiminta oikeaan suuntaan, hallita, rangaista ja ylläpitää lakeja ja järjestystä sekä muodostaa uusia instituutioita niitä varjelemaan.⁸³

ongelmia. Klassinen - ja neoklassinen taloustiede analysoivat yritystä tuotannon yksikkönä. Williamson puolestaan näki yrityksen hallintaorganisaationa, sosiaalisena rakennelmana, jonka tarkoituksena oli alentaa liiketoiminnan epävarmuudesta koituvia kustannuksia. Williamson 1988, 8, 18.

80 Graif 2006; North 1991, 97; North 1990, 6, 25. Ks. myös Kallioinen 2006, 109.

81 Lamberg – Ojala 1997, 3; North 1985, 563–566. Myös hollantilaishistorioitsijoiden mukaan Amsterdamin kaupankäynnin kasvun taustalla olivat jo aikaisemmin alkunsa saanut kehitys, joka johti talouselämää ohjailevien instituutioiden syntyyn ja mahdollisti siten laajamittaisen kaupankäynnin harjoittamisen. Lesger – Noordegraaf 1995.

82 Ks. esim. North 1981, 187–198.

83 Nurmiainen 2009, 136; Magnusson 2003, 35–37; Magnusson 2001, 32–36.

Tässä pääluvussa käsitellään Ruotsin valtakunnan talouspolitiikan kehitystä vuosina 1600–1800. Sen tarkoituksena on osoittaa, miten valtakunnan tasolla tehnyt päätökset heijastuivat säätyjen, kaupunkien ja yksittäisten toimijoiden mahdollisuuksiin harjoittaa elinkeinoaan. Pääluvun ensimmäinen osa tarkastelee Ruotsin kruunun harjoittaman talouspolitiikan kehitystä vuosina 1600–1800. Se toimii taustana luvun seuraaville osille. Tämän osan keskiössä on kruunun tarve valtakunnan talouselämän uudelleenorganisointiin erilaisten privilegioiden ja kaupankäyntiä rajoittavan lainsäädännön keinoin. Pääluvun toisessa osassa siirrytään käsittelemään talouselämän organisointia porvarissäädyn näkökulmasta. Tämän osan keskiössä on porvaristolle myönnetty erioikeus harjoittaa kauppaa ja käsityöammatteja. Lisäksi siinä tarkastellaan ammattikuntajärjestelmän perusteita ja niiden heijastumista porvariston jäsenyydelle asetettuihin vaatimuksiin.

Pääluvun kolmas osa siirtää tarkastelun yksittäisen kaupungin eli Porin porvariston rakenteeseen. Sen tarkoituksena on osoittaa, että kaupungin porvaristo jakaantui kolmeen osaan, joilla oli omat oikeutensa ja velvollisuutensa. Pääluvun neljäs osa paneutuu kauppiaasoikeuksien myöntämisperusteisiin. Niitä tarkastellaan ensin yksittäisen kauppiaasoikeuksien hakijan näkökulmasta. Tämän jälkeen huomio kiinnittyy yhteisön velvollisuuteen integroida tuleva kauppias osaksi paikallisyhteisöä. Luvun lopuksi tarkastellaan yksittäisten kauppiaiden harjoittaman liiketoiminnan keskittämistä erillisen toiminimen eli kauppahuoneen alaisuuteen.

Ruotsin kruunun talouspolitiikka

Ruotsi oli jo keskiaikaisen Hansakaupan myötä luonut kiinteät yhteydet Euroopan kauppamahteihin. Hollantilaisen tietotaidon ja pääoman sekä oman sotaonnensa turvin se kiinnittyi 1600-luvulla entistä tiiviimmäksi osaksi Euroopan talousjärjestelmää.⁸⁴ Valtakunnan talouselämä perustui pitkälti keskusjohtoiseen talouspolitiikkaan, privilegioihin ja erilaisten monopolien varaan. Kruunun harjoittama talouspolitiikka on mahdollista jakaa ideologisesti toistaan eroavaan osiin: fiskaaliset päämäärät, protektionismi, merkantilismi ja liberalismi. Jaottelu on keinotekoinen, sillä valtakunnan talouspolitiikka ei perustunut ainoastaan yhteen ideologiaan, vaan se perustui samanaikaisesti useisiin päällekkäisiin tekijöihin, jotka toimivat vuorovaikutuksessa keskenään. Se on tehty, jotta kruunun harjoittaman talouspolitiikan päälinjat olisi helpommin havaittavissa.

Fiskaaliset tarpeet (1600–1640)

Ruotsi oli 1600-luvulla lähes jatkuvassa sotatilassa. Sotakoneiston ylläpito vaati huomattavan määrän rahaa. Lisätuloja saadakseen kruunu ryhtyi edistämään valtakunnan ulkomaankaupan kehitystä lainsäädännön välityksellä. Yksi kruunun keskeisimmistä tehtävistä oli yksittäisten toimijoiden varallisuus oikeuksien turvaaminen antamalla liiketoiminnanharjoittajille keinot estää ulkopuolisia tahoja käyttämästä hyväkseen heidän omaisuuttaan. Varallisuus oikeuksien määrittely oli kruunun velvollisuus, koska sillä oli hallussaan väkivallan monopoli, eli parhaat edellytykset ja resurssit oikeuksien valvontaan. Käytännössä kruunu pyrki tähän alentamalla liiketoiminnasta aiheutuvia kustannuksia ja tasapuolistaamaan toimijoiden keskinäistä resurssien jakautumista.⁸⁵

Resurssien tasainen jakautuminen ei tarkoittanut, että ne olisi jaettu tasan koko väestön kesken. Lainsäädännön tarkoituksena oli jakaa ne entistä tasaisemmin niiden henkilöryhmien kesken, joille kruunu oli antanut etuoikeuden harjoittaa liiketoimintaa. Kruunu ei pyrkinyt turvaamaan varallisuus oikeuksia yleisen edun vuoksi, vaan vähentääkseen omia kustannuksiaan. Toisin sanoen se pyrki takaamaan varallisuus oikeudet sellaisille organisaatioille ja yksilöille, jotka kruunun näkökulmasta katsottuna kykenivät käyttämään niitä mahdollisimman tehokkaasti hyödykseen.

84 Hollannista siirtyi Ruotsiin useita erittäin vaikutusvaltaisiksi kohonneita kauppiassukuja, jotka toivat mukanaan oman maansa liiketoimintakulttuurin, pääoman ja erityisesti oman liikeverkostonsa. Tällaisia sukuja olivat muun muassa Trip, De Geer, Kock ja Momma, jotka investointiensä kautta nousivat Ruotsin johtaviksi kauppiaksi. Müller 2005, 66–67.

85 Ojala 1999, 252–253. Varallisuus oikeuksista tarkemmin ks. North 1994, 16 ja 28; North 1985, 559; Coase 1960, 1–44.

Lisäksi kruunun harjoittaman talouspolitiikan tuli organisoida valtakunnan elinkeinoelämä siten, että se mahdollisti tehokkaan kontrollin ja helpotti erilaisten maksujen, kuten tullien ja verojen keruuta.⁸⁶ Valtakunnankansleri Axel Oxenstiernan (1612–1654) johdolla ruotsalaiskaupungit jaettiin vuonna 1614 kauppaja merenkulkuoikeuksiensa perusteella kahteen ryhmään: maa- ja ulkomaankauppakaupunkeihin. Järjestelmän perimmäisenä ajatuksena oli, että kaupunkien välinen työnjako tuottaisi yleistä talouskasvua.⁸⁷ Ulkomaankaupaoikeudet saaneet tapulikaupungit olivat oikeutettuja käymään itsenäisesti ulkomaankauppaa ja merenkulkua, kun taas maakaupunkien tehtävänä oli toimia välittäjinä niitä ympäröivän maaseudun ja tapulikaupunkien välillä. Ruotsin valtakunnassa oli 1610-luvulla kaikkiaan 77 kaupunkia. Vuosisadan loppuun mennessä niiden lukumäärä kasvoi reiluun sataan.⁸⁸ Tapulikaupungeiksi näistä oli 1700-luvun puoliväliin mennessä kohotettu 24, joista ainoastaan kolme, Turku, Helsinki ja Loviisa, sijaitsivat Suomessa.⁸⁹

Vuonna 1617 astui puolestaan voimaan uusi kauppa-asetus, joka jatkoi ulkomaankaupan keskittämistoimenpiteitä. Tämä Pohjanlahden kauppapakkona tunnettu asetus oli voimassa 148 vuoden ajan ja rajoitti ulkomaankaupan kehitystä Pohjanlahden molemmiin puolin kieltämällä kauppatavaroiden suoran viennin ulkomaille. Lain tarkoituksena oli keskittää ulkomaankauppa ja tavaravälitys Tukholmaan, jossa sitä oli paitsi helpompi valvoa myös helpompi verottaa erilaisin tullimaksuin. Keskittäminen näkyi talouselämän lainsäädännön lisäksi myös valtakunnan kaksiportaisen keskushallinnon, valtioneuvoston toiminnan, säätyvaltiopäivien ja kollegioiden vähittäisenä hahmottumisena.⁹⁰

86 Esimerkiksi vuonna 1633 Ruotsin keräämien tullimaksujen kokonaissumma oli 636 000 riikintaalerialia. Tämä oli noin viidesosa kruunun vuotuisista kokonaistuloista, jotka saman vuoden aikana kohosivat 3 260 000 riikintaalieriin. Tullimaksujen merkitys kasvoi entisestään ajan myötä. Esimerkiksi vuonna 1634 Preussilta vallattujen Danzigin ja Pillaun jokisuiden liikenteen tullimaksuista kertyi vuosittain kruunun kassaan yhteensä 800 000 riikintaalerialia. Müller 1998, 44. Ruotsin sotaonnan kääntyessä menetettyjen alueiden verotuloa ryhdyttiin 1700-luvulla korvaamaan Tukholman ja Göteborgin satamista kerätyillä maksuilla.

87 Tapulijärjestelmä rakentui kolmen lain yhdistelmästä. Näistä ensimmäisen säätö Kaarle IX vuonna 1614, seuraavan Gustav II Adolf kolme vuotta myöhemmin. Järjestelmän täydensi kuningatar Kristiinan säätämä asetus vuonna 1636. Müller 1998, 43.

88 Stadin 2004, 212.

89 Tapulioikeudet jaettiin aktiivisen ja passiivisen oikeuden omaaviin kaupunkeihin. Aktiivinen tapulioikeus mahdollisti ulkomaille suuntautuvan vientikaupan, kun taas passiivinen oikeus tarjosi oikeuden ulkomaisten laivojen vastaanottamiseen omassa satamassa, mutta ei oikeutta omaan vientikauppaan. Lisäksi kaupungeilla saattoi olla oikeus sekä vienti- että tuontikauppaan. Suomessa molemmat oikeudet oli ainoastaan Turulla ja Helsingillä. Wuorinen 1959, 44.

90 Virrankoski 2001, 206–207.

Taloudellinen protektionismi (1640–1720)

Kruunun talouspolitiikan toisen ajanjakson voi katsoa alkavan 1600-luvun puolivälissä. Alkutahtit talouspoliittisen linjan muutokselle löi vuonna 1642 säädetty laki, joka ohitti aikaisemmat fiskaaliset perusteet ja sovitti sotilaalliset tarkoituserät yhteen protektionismin kanssa. Käytännössä kyse oli säädöksestä, joka jakoi maan ulkomaankauppaan käytetyn laivaston kolmeen maksuluokkaan: ulkomaisiin, puolivapaisiin ja vapaisiin aluksiin.⁹¹ Kalleimpaan luokkaan kuuluivat ulkomaalaiset alukset ja vapaita olivat puolestaan sellaiset kotimaiset laivat, joihin oli asennettu 14 kanuunaa. Tämän protektionistisen asetuksen taustalla oli paitsi Hollannin ja Englannin kauppamahdin heikentäminen, myös valtakunnan oman sotalaivaston vahvistaminen.⁹²

Uudistuksista huolimatta Ruotsin talouselämä ajautui 1660- ja 1670-lukujen taitteessa kokonaan ulkomaalaiskauppiaiden käsiin, jotka pääomiensa, tietotaitonsa ja erityisesti kontaktiverkostojensa ansiosta hallitsivat paitsi kauppaa, myös tavaroiden tuotantoa. Näillä pääasiassa Hollannista saapuneilla yrittäjillä oli suuri vaikutus Ruotsin talouselämään. Ruotsalainen historiantutkija Maj-Britt Nergård on määritellyt ulkomailta tulleet yrittäjät uudenlaiseksi kauppiastyypiksi (*entrepreneur*), joka oli sidoksissa sekä kauppaan että tavaroiden tuotantoon ja joka toimi linkkinä paikallisen tuotannon ja kansainvälisten markkinoiden välissä.⁹³ Erilaisten privilegioiden, kuten tervan ja suolan vientimonopolioiden, kautta nämä rakensivat vuosien saatossa kokonaisia kauppaimperiumeja.⁹⁴

Merkantilistinen talouspolitiikka (1720–1772)

Ruotsin kruunun talouspoliittiseksi ohjenuoraksi nousi 1700-luvun alussa merkantilismi, jonka avulla se pyrki vähentämään ulkomaalaisten vaikutusvaltaa valtakunnan talouselämässä. Ruotsi oli vuonna 1721 solmitussa Uudenkaupungin rauhassa menettänyt suurvalta-asemansa. Valtakunnan oli nyt koottava voimansa ja mietittävä, mikä sen kannalta oli hyödyllistä, ja noustava uudelleen siihen mahtiasemaan, joka sillä oli aikaisemmin ollut.⁹⁵ Keinot, joilla itseval-

91 Müller 1998, 46.

92 Hollantilaisalukset hallitsivat Ruotsin ulkomaankauppaa 1600-luvun alussa. Kaukiaisien mukaan jopa 90 prosenttia Baltian kaupunkien ulkomaankaupasta käytiin ulkomaalaisilla aluksilla. Emämaan satamissa osuus oli noin kolmannes, joskin Pohjanmerelle suuntautuvan liikenteen suhteen osuus oli huomattavasti korkeampi. Kaukiainen 2008, 81.

93 Nergård 2001, 16–53.

94 Kaukiainen 2008, 87–89; Stadin 2004, 235–236. Katso myös esim. Müller 1998, joka käsittelee Momma-Reenstierna- ja Grill-sukujen suhdeverkostoja 1640–1800 välisenä aikana.

95 Ruotsin talouspolitiikan suunnasta käytiin valtiopäivien ympärille keskittynyttä vilkasta keskustelua, johon suurin osa ajan talousoppineista osallistui erilaisten pamflettikirjoitusten välityksellä. Keskustelusta tarkemmin ks. esim. Nurmiainen 2009, 129–158.

tiuden päättymisen jälkeen vallankahvaan päässeet säädyt pyrkivät päämäärän saavuttamaan, vaihtelivat valtiopäiväedustajien puoluekannan mukaisesti. Vuosina 1720–1738 valtiopäiviä johtaneen kansliapäällikkö Arvid Hornin ympärille kertynyt kannattajajoukko myssyt oli näistä talouspoliittisesti maltillisempi ja varovaisen ulkopoliitiikan kannattaja. Sen vastapuolueeksi ryhmittyneet hatut puolestaan kannattivat valtion aktiivista talouspolitiikkaa ja Venäjän vastaista revanssipolitiikkaa.⁹⁶

Merkantilismi on vuosien saatossa muuntunut yleistermiksi 1700-luvulla Ruotsissa harjoitetulle taloudelliselle ajattelulle ja siihen perustuville talouspoliittisille päätöksille. Se oli hallitseva talousoppi monissa Euroopan maissa 1500-luvulta aina 1700–1800-luvun taitteeseen saakka. Sen ilmenemismuodoissa oli tosin suurta alueellista vaihtelua.⁹⁷

Merkantilismin käsitteestä on käyty runsaasti keskustelua. Kyse ei ole aikalaiskäsitteestä, sillä sana merkantilismi esiintyi ensimmäisen kerran vasta vuonna 1763 markiisi de Mirabeau'n teoksessa *Philosophie Rurale*.⁹⁸ Yleiseen kielenkäyttöön termi juurtui vasta Adam Smithin teoksen *The Wealth of Nations* myötä, joka ilmestyi kymmenen vuotta edeltäjäänsä myöhemmin.⁹⁹ Osa tutkijoista on huomauttanut, että merkantilismia ei sellaisenaan voinut olla olemassa, semmin kun aikalaiset eivät tunteneet koko käsitettä.¹⁰⁰ Osa katsoo, että merkantilismi ei ollut yhtenäinen tai edes itsenäinen oppirakennelma, vaan joukko talouspoliittisia toimia, jotka jälkikäteen on konstruoitu yhden termin alle liberalismiin vastakohtaksi.¹⁰¹ Epämääräisyydestään huolimatta merkantilismin käsite tarjoaa tutkijalle käyttökelpoisen, narratiivisen työkalun, jonka avulla on mahdollista jäsentää Ruotsin 1700-luvun taloushistoriaa.¹⁰²

Tällöin on tiedostettava sekä se tutkimustraditio, josta termi kumpuaa, että ne vaarat, joita käsitteen käyttö voi tuoda mukanaan. Nykymuodossaan käsite rakentuu lähinnä 1800-luvun lopun angloamerikkalaisen taloustieteen pohjal-

96 Hattuja ja myssyjä ei voi verrata nykypäivän käsitykseen siitä, mikä on puolue. Vaikka ryhmittymät saattoivat ajoittain esiintyä valtiopäivien kuluessa hyvin yhtenäisinä, niillä ei ollut juuri merkitystä valtiopäivien välisinä aikoina. Sen sijaan ne olivat ryhmä henkilöitä, joita yhdistivät samat intressit. Nikula 1978, 53–54.

97 Ruotsin valtakunnassa 1700-luvulla harjoitettu merkantilismi oli huomattavasti lähempänä Manner-Euroopassa kuten Saksassa ja Espanjassa harjoitettua talouspolitiikkaa, kuin 1600-luvun ranskalaista tai englantilaista vastinettaan. Nurmiainen 2009, 132.

98 Magnusson 1996, 25.

99 Smith 1776.

100 Magnusson 2001, 32–36.

101 Niemelä 1988, 72; Virrankoski 1986, 33.

102 Jouko Nurmiainen huomauttaa, Eli Heckscheriä mukaillen, että ”merkantilistien ja liberaalien välillä ei välttämättä ollut kovin suurta eroa, koska molemmat olivat kiinnostuneita rikkauksien kokoamisesta. Merkantilisteille rikkaudet olivat valtion vallan tae, kun liberaalit taas pitivät niitä merkittävänä yksilöiden hyvinvoinnille.” Nurmiainen 2009, 130–131. Yksitysomaisuuden merkityksestä kansantaloudelle ks. myös Laval 2007, 64.

ta luotuun kuvaan merkantilismin sisällöstä. Kuten muun muassa ruotsalainen taloushistorian tutkija Lars Magnusson toteaa, tietyn kulttuuripiirin talouspolitiikkaa ja sen ympärillä käytävää keskustelua on aina tulkittava ja suhteutettava oikeassa kontekstissaan, sen omassa historiallisessa tapahtumaympäristössään. Toisin sanoen on nähtävä ne puitteet, joissa poliittiset päätöksentekijät ja kirjoittajat elivät ja vaikuttivat, koska kukin heistä tulkitsi traditioita omalla tavallaan. Taloustieteen lähtökohdista lainattu terminologia antaa Magnussonin mielestä merkantilismin kehityksestä liian suoraviivaisen kuvan ja kattaa ainoastaan osan totuudesta.¹⁰³

Pohjoismaissa merkantilismin kuva perustui pitkään ruotsalaisen taloushistoriantutkija Eli Heckscherin kaksiosaiseen teokseen *Merkantilismen* (1949). Heckscher määritteli merkantilismin taloudelliseksi ideologiaksi, jonka pyrkimyksenä oli vahvan kansallisvaltion luominen.¹⁰⁴ Hän katsoi merkantilismin perustuvan ajatukseen, jonka mukaan kaupan ja teollisuuden tuotantovarot olivat määrältään rajallisia ja muuttumattomia. Ajatusmallin mukaisesti yhden valtion vaurastuminen ja menestys merkitsi muille aineellisia menetyksiä.¹⁰⁵

Heckscherin näkemys merkantilismin luonteesta ja valtion roolista sen aikaansaajana on kirvoittanut myös voimakasta kritiikkiä. Yhdysvaltalaiset taloustieteilijät Robert Ekelund ja Robert Tollison ovat lähestyneet merkantilismia *rent-seeking* -käsitteen avulla.¹⁰⁶ Heidän mukaansa merkantilismi oli seurausta nimenomaan kauppiaiden pyrkimyksestä käyttää valtion tarjoamia instituutioita ja varallisuusoroikeuksien turvaamista oman edun tavoittelun välineenä.¹⁰⁷ Muun muassa Petri Karonen on puolestaan kritisoinut *rent-seeking* -käsitteen soveltuvuutta ruotsalaisyhteiskunnan talouspolitiikan analysointiin.¹⁰⁸

Karosen mukaan Ekelundin ja Tollisonin havainnot Englannin ja Ranskan talouspolitiikasta eivät ole suoraan sovellettavissa Ruotsin talouteen.¹⁰⁹ Hänen oman tutkimuksensa keskiössä olivat valtiopäiväedustajat. Karonen katsoo, että tietyn ryhmän tai kotiseutunsa edustajan puhdas oman edun tavoittelu ei val-

103 Magnusson 2001, 11–12.

104 Heckscher 1953a, 1–12; Heckscher 1953b, 3–24, 259–262; Heckscher 1949, 2, 661–669.

105 Niemelä 1988, 73; Myllyntaus 1980, 263–264.

106 Karonen 2004, 64. Ks. myös Carlén 1994.

107 Ekelund – Tollison 1981, 3–28; Baysinger – Ekelund – Tollison 1980, 238.

108 Karonen 2004, 62–132. Karonen on suomentanut käsitteen, jota hän kritiikistään huolimatta soveltaa itsekin tutkimuksessaan, erityisvoitontavoitteluksi. Lamberg – Ojala – Eloranta (1997, 24) puhuvat tutkimuksessaan voitonhankinnasta, Juha-Antti Lamberg (1999, 11) on kääntänyt käsitteen ylivoiton tavoitteluksi ja Lars Magnusson (1999, 72–73) määrittelee käsitteen *profitjaktiksi*. Tässä tutkimuksessa käsitteestä käytetään jatkossa Karosen tapaan nimitystä erityisvoitontavoittelu.

109 Englannissa ja Ranskassa kuninkaan oli helpompaa käyttää valtion kassan kartuttamiseen erilaisia yksittäisten toimijoiden tai yhtiöiden tavoittelemia erityisoroikeuksia ja monopoleja, kuin pyrkiä edistämään epäsuosittujen verojen korottamia. Karonen 2004, 68; Ekelund – Tollison 1997, 50 ja 95–96.

tiopäivillä ollut mahdollista, mikäli halusi tulla valituksi uudelleen. Tästä huolimatta *rent-seeking* -käsite on hänen mukaansa terve muistutus siitä, ettei kukaan valtiopäivillä mukana olleista ajanut yksinomaan yleistä valtion etua, vaan edustamansa joukon tai välillisesti myös omien liiketoimiensa etuja.¹¹⁰

Merkantilistisen kauppapolitiikan perimmäisenä tarkoituksena oli Ruotsin talouden alijäämän tasapainottaminen. Tämä päämäärä oli tarkoitus saavuttaa kehittämällä valtakunnan laivanvarustusta ja meriliikenteen infrastruktuuria.¹¹¹ Kruunun tekemistä uudistuksista merkittävin oli vuonna 1724 säädetty tuoteplakaatti. Se kielsi ulkomaalaisalusten käytön muualla kuin niiden kotimaassa tuotettujen tuontituotteiden osalta. Säädöksen tarkoituksena oli saada Ruotsin oma kauppamerenkulku tuottamaan suurempia voittoja ja kasvattaa valtakunnan kauppiaiden omistuksessa olevaa aluskantaa. Lisäksi sen tarkoituksena oli horjuttaa hollantilaiskauppiain asemaa Ruotsin talouselämän tukijalkana.¹¹²

Kruunu pyrki turvaamaan alamaistensa omistusoikeudet myös kansainvälistyvillä markkinoilla solmimalla useita kahdenkeskeisiä kauppasopimuksia Euroopan kauppamahtien kanssa ja rakentamalla tärkeimmät kauppakeskukset kattavaa konsuliverkostoa. Konsuleiden tehtävänä oli tarjota apua ulkomaankaupassa syntyneiden ongelmien hoitamisessa. Konsuliverkoston kautta kruunu pyrki myös vähentämään kauppiaiden riskejä ja kustannuksia sekä välittämään kauppiaille informaatiota esimerkiksi hintojen muutoksista.¹¹³ Lisäksi kruunu järjesti erillisiä sota-alussaattueita kauppalaivoilleen. Niiden tarkoituksena oli taata esteetön kulku Välimerellä, jossa merirosvokaappauksen uhka oli merkittävä riskitekijä aina 1830-luvun alkuun saakka. Kruunu hankki myös Tunisiassa ja Algeriassa majaansa pitäneiltä merirosvokansoilta, barbareskeilta, lunnaiden avulla passeja, joiden oli määrä taata laivojen koskemattomuus.¹¹⁴ Tuoteplakaattilla ja kruunun luomalla ulkomaankaupan infrastruktuurilla oli myöhemmin erittäin suuri vaikutus suomalaiskaupunkien laivanvarustuksen kehitykselle.¹¹⁵

Liberalismin läpimurto (1765–1800)

Toimimattoman rahapolitiikan ja epäonnisten sotien seurauksena protektionistinen ja merkantilistinen talouspolitiikka saivat lopulta tehdä tilaa liberaalisimmille ajatuksille. Yksi tämän aikakauden merkittävimmistä talouspoliitti-

110 Karonen 2004, 68–69

111 Lain malli tuli Englannista, jossa oli jo aikaisemmin säädetty *navigatio actina* tunnettu ulkomaankauppaa ja merenkulkua sääntelevä protektionistinen laki. Pihkala 2001, 63–67; Ojala 1999, 257; Carlén 1994, 7–8.

112 Kaukiainen 2008, 114; Ojala 1997, 126–127.

113 Tarkemmin Ruotsin konsulijärjestelmästä ks. Müller 2004.

114 Ojala 1996, 76–77; Kaukamaa 1941, 36–37 ja 40–42.

115 Magnusson 2001, 29; Ojala 1999, 57–58; Magnusson 1996, 248.

sista päätöksistä oli Pohjanlahden kauppapakon lakkauttaminen vuonna 1765. Tämän ansiosta Tukholman pohjoispuolella sijainneiden rannikkokaupunkien osuus valtakunnan ulkomaankaupasta ja merenkulusta alkoi vähitellen kasvaa.¹¹⁶ Päätös koski myös Suomea, sillä kruunu päätti samanaikaisesti lisätä suomalaistapulikaupunkien lukumäärän kolmesta seitsemään. Vuonna 1765 tapulioikeuden saivat Vaasa, Kokkola, Oulu sekä tämän tutkimuksen kohteena oleva Pori.¹¹⁷

Vaikka varsinaiseen liberalismiin läpimurtoon oli vielä matkaa, niin näiden neljän vaiheen aikana Ruotsin talouspolitiikka siirtyi vähitellen valtakunnan tai yhteisen edun painottamisesta kohti pienempien korpORAatioiden ja yksilöiden toimintavapauksien turvaamista. Samalla syntyi se institutionaalinen perusta, jonka varassa kaupungit ja yksittäiset toimijat harjoittivat kauppaa. Tällä perustalla oli huomattava vaikutus myös suomalaiskaupunkien talouselämän kehitykselle vielä pitkään senkin jälkeen, kun Suomi siirtyi osaksi Venäjän keisarikuntaa vuonna 1809.¹¹⁸

Etuoikeutettu porvaristo

Ruotsin kruunun talouspolitiikka perustui valtakunnan tasolla kaupungeille myönnettyihin privilegioihin. Paikallistasolla kauppa ja käsityöammattien harjoittaminen oli annettu porvariston yksinoikeudeksi. Porvaristo koostui kaupunkilaisista, joille maistraatti oli antanut porvarisoikeudet ja jotka maksoivat vuotuista porvarismaksua kaupungin kassaan.¹¹⁹

Porvaristo ei ollut yhteinen ryhmä ihmisiä, vaan se jakaantui statukseltaan ja oikeuksiltaan toisistaan poikkeaviin ryhmiin, joille aikojen saatossa syntyi omat ryhmäidentiteettinsä ja yhteisölliset organisaatiomuotonsa. Asiaa kärjistäen voi sanoa, että käsityöläisten tehtävänä oli maan raaka-ainevarojen jalostaminen yhteiskunnalle välttämättömiksi¹²⁰ hyödykkeiksi, kuten vaatteiksi, ruuaksi ja erilaisiksi työkaluiksi. Ideaalitapauksessa käsityöläisten tuotannolla oli mahdollista

116 Alanen 1957, 66; Heckscher 1949, 101 ja 712.

117 Kaukamaa 1941, 50–74.

118 Müller 2001, 4–5; Müller 1998, 43–47; Carlen 1997, passim.; Magnusson 1996, 246–254. Suomen ja Ruotsin välisten suhteiden muuttumista vuoden 1809 jälkeen ks. esim. Engman 2009.

119 Vainio-Korhonen 2010, 221.

120 Käsityöläiset tuottivat välttämättömyshyödykkeiden lisäksi myös ns. ylellisyystavaroita, joiden kulutuksen taustalla olivat enemmän sosiaaliset tarpeet. Ks. esim. Johanna Ilmakunnas 2009.

korvata jalostettujen tuotteiden tuonti ulkomailta. Kauppiaiden tehtävänä oli vastaavasti toimia tuotteiden välittäjinä koti- ja ulkomaanmarkkinoilla.¹²¹

Ateliston ja papiston yhteiskunnallinen asema oli jo aikaisemmin turvattu säätyprivilegiolla. Porvaristo sen sijaan määriteltiin lainsäädännöllisesti vasta vuonna 1789, jolloin Kustaa III vahvisti heidän yksinoikeutensa porvarillisten elinkeinojen harjoittamiseen. Siihen asti porvarisprivilegio oli koskenut kaupunkreja, joihin muodostetuille porvariskorporaatioille etuudet siirtyivät välillisesti maistraattien myöntämien porvarisoikeuksien muodossa.¹²² Myöntämällä porvaristolle monopoliaseman porvarillisten ammattien harjoittamiseen kruunu ulotti varallisuusoikeuksien turvaamispyrkimyksensä yksilötasolle saakka. Suomessa tämä etuus oli voimassa keskiajalta Venäjän keisarin alaisten valtiopäivien säätämään elinkeinovapauslakiin (v. 1879) saakka.

Porvarisyhteisön jäsenyys takasi oikeuden äänestää paikallisvaaleissa ja osallistua raastuvanoikeuden kokouksiin. Välillisesti porvaristolla oli myös mahdollisuus vaikuttaa valtakunnanpolitiikkaan, sillä kaupungin porvaristo valitsi keskuudestaan edustajan valtiopäiville. Oikeuksien lisäksi porvariston jäsenyys toi mukanaan myös velvollisuuksia. Sen oli maksettava asemastaan veroa ja osallistuttava kustannuksiin, joilla ylläpidettiin kaupungin infrastruktuuria, kuten teitä, julkisia rakennuksia ja köyhäinhoitoa.¹²³

Eri oikeutensa turvin porvaristosta muodostui vähitellen oma itsenäinen ryhmänsä, joka erosi muusta kaupunkilaisväestöstä paitsi oikeuksiensa ja velvollisuuksiensa myös tapakulttuurinsa ja varallisuutensa osalta.¹²⁴ Kaikkein voimakkaimmin tähän kulttuuriin löi leimansa ammattikuntajärjestelmä. Ammattikuntalaitos syntyi sydänkeskiajan Manner-Euroopassa ja levisi sieltä 1300–1500-luvujen aikana Pohjolaan.¹²⁵

Ruotsin kuningaskuntaan järjestelmä juurtui lopullisesti keskiajan lopulla. Aluksi tosin ainoastaan Tukholmaan, josta se merkantilistisen talouspolitiikan osana levisi vähitellen 1600-luvun kuluessa myös valtakunnan muihin kaupunkeihin. Kuvaavaa on, että ensimmäinen koko valtakuntaa koskenut ammattikuntajärjestys säädettiin vasta vuonna 1669. Säädöksen myötä ammattikunnat

121 Stadin 2004, 213.

122 Lindberg 2001, 28–31.

123 Ks. esim. Vainio-Korhonen 2010, 221; Stadin 1979, 27.

124 Porvariston identiteetistä ja muodostumista omaksi yhteiskuntaluokakseen on tutkijoiden parissa käyty vilkasta keskustelua. Pohjoismaissa käydystä keskustelusta ks. esim. Lindberg 2001; Wottle 2000; Åberg 1991; Stadin 1979. Tässä tutkimuksessa ei oteta kantaa siihen, oliko porvaristo oma yhteiskunnallinen luokkansa vai ei, tai miten se rakentuu, vaan keskitytään yhteisökonseptin analysointiin Porin kauppiaskunnan näkökulmasta.

125 Ensimmäiset merkit ammattikuntien järjestäytymisestä Ruotsissa on löydetty 1300-luvun jälkipuoliskolta maan niistä osista, jotka vielä tällöin olivat Tanskan kuningaskuntaa. Tanskassa ensimmäinen monopoliaseman saavuttanut ammattiryhmä oli Riben räätälikunta vuonna 1349. Lindström 1993, 4.

joutuivat entistä tiukemmin kruunun valvonnan alaisiksi. Säädös uudistettiin vuonna 1720, minkä jälkeen se oli Suomessa voimassa elinkeinovapauslain voimaan tulon saakka.¹²⁶

Säädöksen mukaan ammattikunnat toimivat samanaikaisesti sekä kruunun että porvariston, erityisesti käsityöläisammattien edunvalvontajärjestöinä. Ylin päätösvalta niissä oli keskitetty ammattikuntakokouksille, joiden luottamushenkilöinä toimivat kunkin ammattikunnan vanhimmat eli oltermannit.¹²⁷ Järjestelmän ensisijaisena tehtävänä oli jäsentensä toimeentulon turvaaminen ja keskinäisen kilpailun rajoittaminen. Tämän lisäksi ammattikuntien tehtävänä oli valvoa ja tarpeen tullen myös rangaista yhteisönsä jäseniä sekä toimia välittäjinä ulkoapäin tulevien valitusten käsittelemisessä. Ammattikunnat valvoivat myös jäsentensä koulutusta. Sisäänpääsyaatimukset olivat tiukat. Pelkkä ammatillinen pätevyys ei riittänyt, vaan uusilta yrittäjiltä vaadittiin myös rehellisyyttä, moitteetonta ja kunniallista käyttäytymistä sekä aviollista syntyperää.¹²⁸

Ammattikunnan oli vaalittava myös oman yhteisönsä sosiaalista reproduktiota. Sen toiminta ei perustunut ainoastaan eri tuotannonaloista saatujen voittojen maksimointiin vaan yksittäisten ammatinharjoittajien, mestarien perheiden ja samalla koko korporaation jatkuvuuden turvaamiseen. Olennainen osa tätä oli ammatinharjoittamiseen tarvittavan tietotaidon ja identiteetin siirtäminen tuleville sukupolville. Nämä varmistettiin vaatimalla ammattikuntien jäseniksi pyrkiviltä henkilöiltä asianmukaista koulutusta, joka oli suoritettava alan mestarin valvonnassa ja osana hänen kotitalouttaan. Porvarilliset elinkeinot olivat luonteeltaan perhekeskeisiä. Kotitalous oli sekä sosiaalisesti että taloudellisesti se yksikkö, jonka avulla porvaristo harjoitti ammattiaan. Ammattikuntajärjestelmä tuki osaltaan myös patriarkaalisen sukupuolijärjestelmän rakenteita, joissa molemmilla sukupuolilla oli oma erilainen ja toisiaan täydentävä roolinsa kotitalouksien ja koko paikallisyhteisön sisällä. Kaikki tietyn kotitalouden jäsenet piiasta ja puotipuksusta kisälleihin osallistuivat kykyjensä mukaan sen toimintaan.¹²⁹

Ammattikunnilla oli selvä yhteisöllinen luonne. Kaikilla ryhmillä oli tietty yhteiskunnallinen asema, sen mukanaan tuomat oikeudet ja velvollisuudet. Yksilön oma persoonallisuus ja identiteetti rakentuivat osana oman killan identiteettiä ja statusta porvarisyhteisön sisällä. Tämä ideologia ei syntynyt tyhjästä, vaan se heijasti yleisempiä käsityksiä esimerkiksi yhteisen hyvän käsitteestä ja

126 Kirsi Vainio-Korhosen mukaan esimerkiksi Turun kultaseppien ammattikunta esiintyy asiakirjoissa ensimmäisen kerran vasta vuonna 1629. Sitä ennen kultasepät ovat kuuluneet Tukholman ammattikuntaan, josta ensimmäinen maininta asiakirjoissa löytyy vuodelta 1473. Vainio-Korhonen 2010, 230–232; Vainio-Korhonen 1994, 38–39; Lindström 1991, 187, 228–229; Heino 1985, 67, 77–83.

127 Lindberg 2001, 36; Lindström 1991, 226; Lindberg 1989, 221–223; Edgren 1987, 63–66.

128 Vainio-Korhonen 2010, 232–234.

129 Lindström 1993, 11–14.

sen merkityksestä yhteiskunnan kehittymiselle. Keskiajalla ja myös pitkään sen jälkeen yksilön paikka yhteiskunnassa ja paikallisyhteisössä määrittyi ryhmäsidonnaisuuden mukaan. Se myös määritteli henkilön yhteiskunnallisen aseman ja hänen yhteisölliset vaikutusmahdollisuutensa. Kollektiiviselle identiteetille oli tunnusomaista, että kaikki ammattikunnan jäsenet eivät olleet statukseltaan yhteneviä, vaan se muovautui kokemuksen, liiketoiminnan laajuuden ja sukulaissuhteiden mukaisesti. Yhteisön hierarkkinen rakenne heijastui myös uusien käsityöläisten ammattiin harjaannuttamiseen, joka eteni vähitellen oppipojasta kisälliksi ja lopulta varsinaiseksi käsityöläismestariksi saakka.¹³⁰

Ammatti-identiteetti sisälsi normeja, ideaaleja ja erityisesti kunniakäsitteen, joka ei sitonut ainoastaan yksittäisiä ammatinharjoittajia vaan koko ammattikuntaa. Tämä päti erityisesti käsityöläisammattikiltojen suhteen. Poikkeuksellisen ansioitunut toiminta hyödytti koko ammattikuntaa ja vastaavasti rikkomukset ja niistä seurannut huono maine vahingoittivat koko kaupungin korporaatioita. Ammattikunnilla oli näin ollen vahva sosiaalinen funktio. Henkilöt, jotka eivät noudattaneet kollektiivisesti hyväksytyjä sääntöjä ja normirakennelmia, saatettiin pahimmassa tapauksessa sulkea pois koko yhteisöstä. Tällöin he eivät menettäneet ainoastaan toimeentulomahdollisuuksiaan, vaan myös oman sosiaalisen identiteettinsä.¹³¹

Porin porvariston ryhmäjako

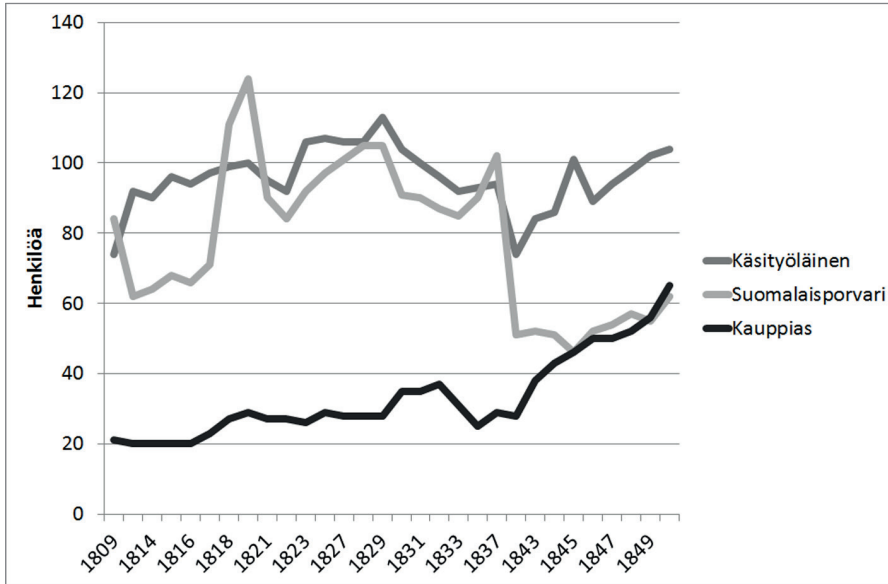
Ammattikuntajärjestelmä löi oman leimansa porvarisyhteisön arkeen luomalla selkeät raja-aidat porvariston sisäiselle ryhmäjaolle. Porissa porvarisyhteisö jakaantui kolmeen osaan. Kaupankäyntiä varsinaisena elinkeinonaan harjoittavat porvarit kuuluivat joko kauppa- tai suomalaisporvariin ryhmään. Kolmas porvariluokka muodostui käsityöläisistä. Kaupungissa oli vuonna 1809 yhteensä 2 140 asukasta. Heistä ainoastaan kahdeksan prosenttia eli kaikkiaan 179 henkilöä kuului porvaristoon.¹³²

Porin suurin porvariluokka harjoitti käsityöläisammatteja. Tästä huolimatta kaupungissa oli vain yksi yleinen ammattikunta, johon sen kaikki käsityöläiset kuuluivat vuoteen 1755 saakka. Pori oli yksi niistä kaupungeista, jotka isovihan (1713–1721) aikana joutuivat lähes täydellisen hävityksen uhreiksi. Tämä näkyi myös kaupungin elinkeinoelämässä. Kappakollegion assessori Ulrik Rudenskiöldin vuonna 1738 kirjoittaman raportin mukaan kaupungissa oli ainoastaan

130 Vainio-Korhonen 2010, 232–237. Lisää käsityöläisten oppiajasta ks. esim. Edgren 1987.

131 Vainio-Korhonen 2010, 232.

132 Kaupungin väkilukuun on laskettu miehet, naiset ja lapset. Kauppiaiden lukumäärässä on mukana ainoastaan porvarisoikeuden saanut henkilö, vaikka juridisesti myös heidän perheensä laskettiin kuuluvan porvaristoon. Ruuth 1899, Liite LXVII, väestötietoja.

Kuvio 1. Porin kauppiaskunnan ja suomalaisporvariston sekä käsiyöläisten jäsenmäärät 1809–1850. Lähde: Ruuth 1899, liite XVII väestötietoja.

seitsemän käsiyöläismestaria: kaksi räätäliä, suutari, peruukintekijä, kirjansitoja, puuseppä ja muurari.¹³³ Näistä ainoastaan muurari oli suorittanut virallisen mestarinäytteen. Vuonna 1764 kaupungissa oli kuitenkin jo 51 käsiyöläistä, joista 32 oli mestareita.¹³⁴

Mestarien lukumäärän kasvu johti 1760-luvun alussa siihen, että Poriin syntyi yksittäisten ammatinharjoittajien kiltoja.¹³⁵ Ensimmäinen näistä oli vuonna 1762 ammattikuntakirjansa saanut liinankankurien kilta. Seuraavan vuorossa olivat suutarit, räätälit ja puusepät. Lokakuussa 1764 kaupungin maistraatti ilmoitti Kristiinankaupungin, Rauman ja Uudenkaupungin maistraateille, että Porin neljä ammattikuntaa ovat valmiita vastaanottamaan naapurikaupungeistaan mestarinäytteitä.¹³⁶

Kaupungin käsiyöläisluokka jatkoi kasvuaan aina 1820-luvun loppuun saakka. (Kuvio 1.) Samalla myös kiltojen määrä lisääntyi. Tästä huolimatta osa mestareista kuului edelleen muiden kaupunkien kiltoihin. Ammattikunnan perustaminen nimittäin edellytti, että kaupungissa oli vähintään kolme saman alan

133 Rudenskiöld relationer om Finland 1838 och 1741, Kommerskollegium huvudarkiv, volym FIV: 74, RA.

134 Jokipii 1958,472–473; Ruuth 1899, 190.

135 Samalla he ottivat käyttöön vuoden 1720 ammattikunta-asetuksen mukaiset säädökset oppipoikien kouluttamisesta ja kiltojen yleisistä velvollisuuksista.

136 Ruuth 1899, 192–193.

käsityöläismestaria. Näin ollen esimerkiksi nuoranpunojat kuuluivat pitkään Gävlen ammattikuntaan.¹³⁷

Toinen kaupankäyntiä pääasiallisena elinkeinonaan harjoittava porvarisluokka koostui suomalaisporvareista, joita vuonna 1809 oli Porissa yhteensä 84.¹³⁸ Suomalaisporvarit harjoittivat kotimaankauppaa sekä pienimuotoista laivanrakennusta rannikkopurjehdusta silmällä pitäen. Heidän käsissään oli myös kaupungin elintarvikekauppa. Suomalaisporvaristolla ei ollut oikeutta ylläpitää kaupungissa avointa puotia, vaan he hankkivat myyntituotteensa maaseudulta vaihtamalla tukkutavarakauppiailta ostamiensa tuontitavaroita erilaisiin maa- ja metsätaloustuotteisiin. Lisäksi he kiersivät maaseudulla pidettävillä markkinoilla ostamassa ja myymässä omia tuotteitaan.¹³⁹

Korkeimpaan, kauppa- ja valtaporvarien luokkaan, josta käytän tästä lähtien nimitystä kauppiat, kuului vuonna 1809 ainoastaan 23 henkilöä. Heille oli annettu yksinoikeus käydä ulkomaankauppaa. Pienestä lukumäärästään huolimatta kauppiaiden asema takasi heille paitsi taloudellisen myös hallinnollisen ylivallan kaupungissa. Kauppiaille oli halutessaan huomattavasti paremmat mahdollisuudet paikallisyhteisön johtavien virkojen saantiin kuin yhteisön muilla jäsenillä.¹⁴⁰ Virat kasvattivat heidän vaikutusvaltaansa entisestään, sillä ne mahdollistivat heidän osallistumisensa myös oman kaupunkinsa ulkopuolisten asioiden hoitamiseen esimerkiksi valtiopäiväedustajina. Käsityöläisten tavoin kauppiat muodostivat oman suljetun yhteisönsä kaupungin porvariston sisälle. Tästä yhteisöstä käytettiin yleisesti nimitystä (*svenska*) *handels*societe. Toisin kuin esimerkiksi Gävlessä, Göteborgissa ja myöhemmin myös Helsingissä ja Oulussa, Porin kauppiasyhteisöllä ei ollut virallista kauppiasseuran tai ammattikunnan statusta. Tästä huolimatta kauppiasyhteisön toiminta oli organisoitu käsityöläisammattikuntien tapaan.¹⁴¹

Raja varakkaan suomalaisporvarin ja keskivertokauppiiaan välillä ei ollut niin suuri kuin voisi olettaa. Laajoista oikeuksistaan huolimatta suurin osa kauppiaista tyytyi resurssien puutteessa harjoittamaan ainoastaan vähittäistavarakauppaa omassa kauppapuodissaan ja kiertämään suomalaisporvarien tavoin maalaismarkkinoilla. Seurauksena tästä oli, että suomalaisporvariston keskuudessa

137 Jokipii 1958, 587.

138 Suomalaisporvariston nimitys ei liity heidän kansallisuuteensa, vaan siihen, että heillä ei ollut oikeutta harjoittaa ulkomaankauppaa. Käsitteestä tarkemmin esim. Selinheimo 1924.

139 Mauranen 1981a, 442–443; Mauranen 1981b, 188–189. Nikula 1981, 146. Maaseudulla käytävästä kaupasta Jokipii 1958, 359–361–362; Porin maistraatin tuomiokirja 7.8.1775, Porin maistraatin renovoidut tuomiokirjat, ES 2114, KA.

140 Esimerkiksi kaupungin hallintovirat täytettiin vaaleilla, jossa äänimäärät oli suhteutettu varallisuuden mukaan. Näin ollen kauppiaille oli monikertainen määrä ääniä käytössään muihin porvarisryhmiin verrattuna. Ks. esim. Lundblad 2007, 47.

141 Wuorinen 1959, 158, 185–186. Ks. myös Castrén 1957.

esiintyi ajoittain pyrkimyksiä omien etuoikeuksien laajentamiseen ja jopa toiveita sosiaalisesta noususta kauppiasyhteisön keskuuteen.¹⁴²

Kuviosta 1 on nähtävissä Porin kauppiaiden ja suomalaisporvariston keskinäinen suhde vuosien 1809 ja 1850 välisenä aikana. Siitä voi havaita, että suomalaisporvariston keskuudessa jäsenmäärän vaihtelu on huomattavasti kauppiasluokkaa suurempaa. Huomionarvoinen seikka on myös suomalaisporvariston lukumäärän voimakas väheneminen ja kauppiasluokan samanaikainen kasvu 1840-luvun alusta lähtien. Ilmiö on osittain selitettävissä Turun kaltaisella porvarisluokkien välisten erojen kaventumisella ja yhä useamman suomalaisporvarin hakeutumisella kaupungin ylimpään sosiaaliluokkaan. Turussa suomalaisporvariston joukossa halu sosiaaliseen nousuun ja ulkomaankauppaoikeuksien saantiin kasvoi lähestyttäessä 1800-luvun alkua. Aimo Wuorinen selittää tätä nimenomaan kauppiasluokan ja suomalaisporvariston varakkaimman osan lähentymisellä ja osittaisella limittymisellä.¹⁴³

Kauppiasioikeuden muodolliset vaatimukset

Porin saatua tapulioikeudet vuonna 1765 kauppiasyhteisön sisäänpääsyvaatimukset oli järjestettävä uudelleen. Kauppiaan ammatin harjoittamisen vaatimukset kirjattiin lakiin ensimmäisen kerran jo vuoden 1614 tapulioikeus uudistuksen yhteydessä. Malli otettiin käsityöläisammattikunnista.¹⁴⁴ Siihen asti pääsyvaatimukset oli määritelty keskiajalta periytyvässä kaupunkilaissa. Määräyksiä uudistettiin vasta vuonna 1734. Tällöin ne nousivat esille osana myssyjen talouspoliittisia uudistuksia. Valtakunnan ulkomaankaupan kehityksen kannalta oli olennaista, että se privilegioitiin sellaiselle ihmisryhmälle, joka parhaiten kykeni vastaamaan kansainvälistyvien markkinoiden asettamiin haasteisiin. Näin ollen kauppiaskunnan jäsenyydelle oli asetettava entistä tiukemmat pääsyvaatimukset.¹⁴⁵

Toisaalta on muistettava, että myös porvaristolla itsellään oli paljon sanavaltaa vapauden ajan talouspoliittisiin linjauksiin. Kauppiaskunnan pääsyvaatimuksien jyrkentäminen nosti samalla koko säädyn arvovaltaa ja lisäsi mahdollisuuksia valvoa säädyn sisäänottoa entistä tarkemmin. Lars Magnussonin mukaan eräs

142 Wuorinen 1959, 187–193.

143 Osittain kyse on voimakkaasta taloudellisesta noususuhdanteesta ja sen luomista uusista mahdollisuuksista harjoittaa liiketoimintaa. Wuorinen 1953, 187–193.

144 Kyse ei suinkaan porilaisesta ilmiöstä, vaan koko Ruotsin valtakuntaa koskevasta käytännöstä.

145 Vainio-Korhonen 2010, 222–224; Möller 1954, 15–16. Kauppiaan ammattiin johtavaa koulutusta ohjasi osaltaan myös vuonna 1635 Tukholman kaupungille annettu kauppaordinaatti. Siinä porvarisoikeuksien saannin ehdoksi asetettiin kahdeksan vuoden harjoittelu aika. Möller 1954, 86.

merkantilistien tavoitteista oli, talouden kehittämisen ohella olemassa olevien instituutioiden, erityisesti säätyjärjestelmän, puolustaminen. Kauppiaiden osalta tämä käy selvästi ilmi esimerkiksi heidän suhtautumisessaan talonpoikien harjoittamaan kaupalliseen purjehdukseen sekä esimerkiksi aateliston parissa jatkuvasti lisääntyneeseen kiinnostukseen kaupankäyntiä ja ylipäänsä elinkeinoelämää kohtaan.¹⁴⁶

Vuoden 1734 lain kauppakaaren kolmannen luvun ensimmäisessä pykälässä todetaan, että porvarisoikeuksia oli haettava kirjallisesti kaupungin maistraatilta:

joka tahtoo porwari-oikeutta woitta, olis se oman eli ulcomaan mies; etzikön sitä Pormestarin ja Raadin tykönä, ja cuulustelcon he Caupungin Porwareita sijtä, jos se hänelle silloin Pormestarilta ja Raadilta sallitan; pangon sinne tacauxen, että hänen pitä wähemmäxi cuusi ajasaica caupungissa asuman, ja caiken Caupungin oikeuden woimains perästä ylös pitämän; mittäkön myös sen caupan ja elatuxen keinin, taicka sen käsityön, jonga edestä hän mahdais sisälle kirjoitettaa Caupungin kirjaan, ja tehkön sitte totutun Porwari walan; sitte annetan hänelle Porwari oikeuden kirja sen päälle.¹⁴⁷

Vaikka vuoden 1734 kauppakaari antoi porvaristolle yksinoikeuden käsityöläis- ja kauppiasammatteihin myös porvaristoon kuulumattomilla henkilöillä oli mahdollisuus saavuttaa rajattu oikeus näiden elinkeinojen harjoittamiseen. Edellytyksenä oli kaupungin kassaan suoritetun erillisen kauppaveron (*kontingent avgift*) maksamisesta. Vero- tai nimiporvarin status voitiin vuoden 1673 kauppasäännön ja vuonna 1723 annetun säätyprivilegion mukaisesti myöntää joko aatelisille tai virkamiehille, jotka eivät osallistuneet kruunun veronkantoon. Lisäksi se voitiin myöntää myös armeijan palveluksesta eronneille ja eläkkeelle jääneille sotilaille.¹⁴⁸

Nimiporvarius antoi paitsi tilaisuuden tietyn elinkeinon harjoittamiseen myös kaupungin kauppiasyhteisön sääntöjen venyttämiseen. Sen avulla oli mahdollista kerätä esimerkiksi riittävä määrä käytännön kokemusta aloilta, joita kaupungissa ei muutoin harjoitettu, ja hakea vasta sen jälkeen siihen käsityöläis- tai kauppiaanoikeuksia. Se tarjosi myös paikallisyhteisön ulkopuolelta tuleville henkilöille, kuten ruukkien omistajille, upseereille ja säätyläisille mahdollisuuden investoida pääomiaan ulkomaankaupan infrastruktuurien kehittämiseen, manufaktuureihin, laivoihin ja myöhemmin myös orastavaan teollisuuteen.¹⁴⁹

146 Nurmiainen 2009, 136; Magnusson 2001, 34.

147 Ruotsin valtakunnan kauppakaari vuodelta 1734 §1.

148 Ruotsin valtakunnan kauppakaari vuodelta 1734 IV luku § 2.

149 Wuorinen 1959, 205–208.

Lain mukaan maistraatilla ei ollut velvollisuutta myöntää oikeuksia automaattisesti kaikille hakijoille, vaan se halutessaan se saattoi myös hylätä sopimattomiksi katsomiensa henkilöiden porvarisoikeushakemukset. Taustalla oli halu turvata porvariston toimeentulo ja riittävä ammattitaito, sekä estää kaupungin sisäisen kilpailun kasvu liian suureksi. Toimeentulo turvattiin paitsi rajoittamalla porvariston lukumäärää myös määräämällä ankarat rangaistukset laittoman kaupankäynnin harjoittamisesta. Maistraatin ohella porvarisluokat itse valvoivat sääntöjen noudattamista. Esimerkiksi käsityöläismestarit organisoivat maistraatin suostumuksella nurkkamestariajoja, joissa maaseudulta tai toisesta kaupungista Poriin saapunut lainsuojaton ammatinharjoittaja savustettiin ulos kaupungista.¹⁵⁰

Käsityöläisammattikuntien tapaan kauppiasyhteisöt asettivat itselleen myös aatteellisia tavoitteita. Kauppiaskunnan jäseniltä edellytettiin muun muassa nuhteetonta, sivistynyttä ja rehellistä liiketoimintaa. Virallisten ja epävirallisten moraali- ja käyttäytymissäännösten rikkomista pidettiin rikkeenä koko kauppiaskuntaa vastaan ja sen katsottiin pilaavan kaikkien saman yhteisön tai vähintään samaa sukua olevien kauppiaiden maineen.¹⁵¹ Näin ollen rangaistukset sääntöjen rikkomisesta saattoivat olla ankaria ja johtaa jopa rikkeentekijän eristämiseen yhteisön ulkopuolelle.

Kauppiasoikeuksien saanti edellytti hakijoilta nuhteettoman käytöksen ohella myös koulutuksellisten ehtojen täyttämistä.¹⁵² Ensimmäinen näistä oli lukuja kirjoitustaito. Myös kirjanpitotaito katsottiin hakijan kannalta edulliseksi.¹⁵³ Tämä käy ilmi myös 1800-luvun jälkipuoliskolla kirjoitetusta komiteamietinnöstä, jossa todettiin seuraavasti:

Niin kauan kuin kauppa liikkuu ainoastaan ahtaammissa muodoissa ollen paikallis- eli vähittäiskauppaa, voipi yksistään käytännöllinen harjaannus yhdessä tavallisen terveen järjen kanssa hyvin pitää paikkaansa. Mutta laajempialainen asiointitoiminta vaatii nuoruudesta saakka viljeltyä sielunvoi-

150 Esimerkiksi vuonna 1784 eräs maaseudulta Poriin saapunut pitäjänräätäli yllätettiin porvari Anders Lönnbladnin kotitalosta ompelemasta tälle uutta verkatakkia. Seurauksena oli räätälin työkalujen takavarikointi ja haaste raastuvanoikeuteen. Ruuth 1899, 271.

151 Kooijmans 1995, 32. Muun muassa Klas Nyberg on omassa tutkimuksessaan osoittanut, miten eräs Tukholman merkittävimmistä kauppiaista, Bengt Magnus Björkman, kanto huolta oman maineensa menettämisestä kun hänen vävyensä jätti 200 000 taalerin laskut maksamatta ja pakeni velkojiansa ulottuville. Nyberg 2007, 57–58.

152 Vaikka jokaisella porvarisluokalla oli oma pääsyvaatimuksensa, keskityn seuraavaksi kuvaamaan ainoastaan ylimmän, kauppiasluokan, pääsyvaatimuksia. Ellei muuta mainita, tarkoitan tästä lähin termeillä kauppias yhteisön ylintä luokkaa.

153 Möller 1954, 81.

mia, erisuuntaisia oppitaitoja ja myös erityisiä keinoja, joita helpommin ja parhaiten voi oppia ennen kuin astuu käytännölliseen elämään.¹⁵⁴

Erityisesti varakkaampien kauppiasperheiden pojille pyrittiin takamaan mahdollisimman korkea koulusivistys, ennen kuin he antautuvat isiensä manttelinperiöiksi. Suurin osa porilaiskauppiaiden ja suomalaisporvareiden lapsista suoritti opintoja kaupungissa sijaitsevassa triviaalikoulussa ennen kauppiasuransa alkua. Kauppiaiden jälkikasvulle oli tyyppillistä, että he suorittivat latinaluokan, josta oli mahdollista jatkaa opintojaan esimerkiksi Turun katedraalikouluun ja sitä kautta Turun akatemiaan. Sen sijaan suomalaisporvariston jälkikasvu kävi usein alemman apologistaluokan, josta valmistui muun muassa kirjanpitäjäksi.¹⁵⁵

Kuviosta 2 voi havaita, että porilaiskauppiaiden poikien suorittamien tutkintojen lukumäärän vaihtelu oli suhteellisen pieni aina 1830-luvun alkuun saakka, jolloin tutkintojen määrä kääntyi laskuun. Siitä näkyy myös, miten suomalaisporvareiden ja käsityöläisten lasten suorittamien tutkintojen määrä kasvaa vuosien saatossa. Mielenkiintoinen yksityiskohta on myös luokan muut voimakas lasku 1820-luvun alusta lähtien. Tämä on luultavasti selitettävissä yliopiston siirtämisellä Turusta Helsinkiin.

Porilaisporvariston koulutusinnon taustalla oli tarve erottua muusta yhteisöstä ja korostaa oman luokkansa sisäisiä raja-aitoja. Ilmeisesti myös muissa myöskin muissa suomalaiskaupungeissa vallitsi samankaltainen tilanne.¹⁵⁶ Esimerkiksi Helsingin kauppaseuran lausunnossa todetaan 1800-luvun alkupuoliskolla:

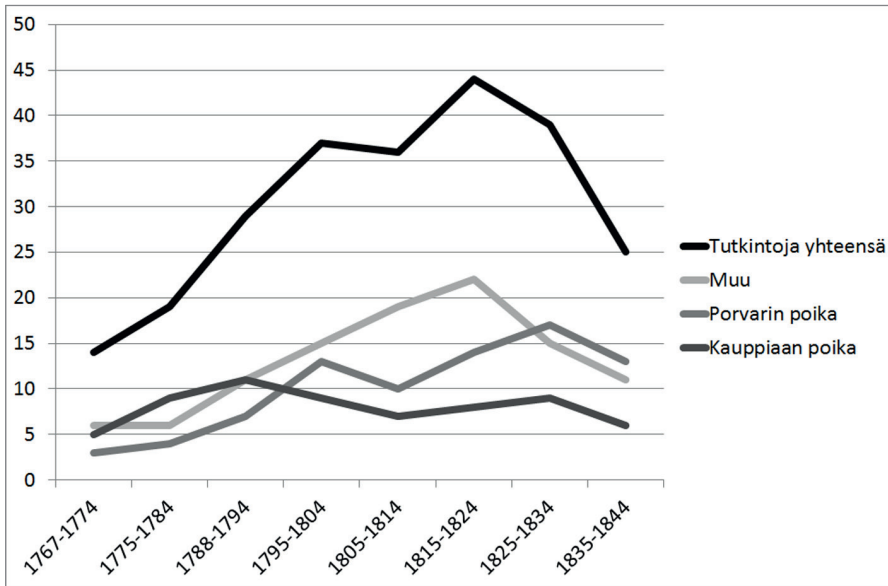
Kauppiaiden joukkoon ei pidä ottaa ketään, jolta puuttuvat moraaliset, historialliset, maantieteelliset ja kirjalliset taidot, ettei täten aikaansaataisi pahennusta porvarissäädyn arvoltaan ensimmäisessä ryhmässä, mikä aina on oleva koti- ja ulkomaankauppiasluokka.¹⁵⁷

154 Mauranen 1981b, 202. Vaikka mietintö on kirjoitettu 1800-luvun jälkipuoliskolla, ei ole mitään syytä olettaa, ettei kauppiaskunnan parissa olisi esitetty samankaltaisia ajatuksia myöskin aikaisemmin.

155 Jäntere 1927, 173–180; Porin triviaalikoulun oppilasmatriikkelit 1800–1815, Porin lyseon arkisto, matriikkelit Bba: 2, TMA. Ks. myös Jäntere 1926. Kyse ei ole nykyisen ylioppilastutkinnon suorittamisesta, vaan Turun ja Helsingin yliopistoihin sisään otetuista henkilöistä. Ylioppilastutkinnosta tarkemmin ks. esim. Kaarninen – Kaarninen 2002.

156 Esimerkiksi Maurasen (1981b) ja Castrénin (1957) mukaan koulusivistys oli merkittävä kauppiasoikeuksien myöntämiskriteeri. Sen sijaan Mika Kallioisen mukaan vain harvalla turkulaisella kauppiasoikeuksien hakijalla oli takanaan kouluopintoja. Hän katsoo myös, ettei kauppiaspiireissä arvostettu koululaitoksen tarjoamaa sivistyspohjaa. Kallioinen 2002, 29.

157 Castrén 1957, 143–144.

Kuvio 2. Turun akatemian ja Helsingin yliopiston ylioppilasmatrikkeleihin kirjatut Porissa syntyneet henkilöt ja heidän isänsä yhteiskunnallinen asema vuosina 1767–1844. Kategoria porvarin poika sisältää sekä suomalaisporvariston että käsityöläiset. Lähde: Helsingin yliopiston ylioppilasmatrikkeli 1640–1850. (<http://www.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/>).

Vaikka koulusivistys oli lainpykälien mukaisesti vapaaehtoista, tuli siitä Porissa juuri se lyömäase, jolla monien yrittäjien hakemukset kaatuivat joko maistraatin tai viimeistään kaupungin vanhimpien lausussa mielipiteensä hakijan pätevyydestä.¹⁵⁸ Vuonna 1777 Porin kauppiaskunta esitti maistraatille, että suomalaisporvariston lukumäärä tulisi rajoittaa kauppiaiden keskinäisen kilpailun vähentämiseksi.¹⁵⁹ Myös muissa suomalaiskaupungeissa esiintyi samankaltaisia pyrkimyksiä. Kirsi Vainio-Korhonen on esittänyt, että kyse oli vastareaktiosta, joka sai kauppiaskunnan koulusivistyksen kustannuksella puolustamaan entistä tiukemmin syntyperäisten oikeuksiensa suomia etuja.¹⁶⁰ Toisin sanoen kauppiaat, jotka vapauden aikana olivat saaneet entistä enemmän vaikutusvaltaa sekä valtakunnan että paikallistason hallinnossa, halusivat näin turvata erioikeuksiensa perusteita.

Verkoston tai paikallisyhteisön toimintaan osallistuminen edellytti tiettyjen normien ja sukupolvelta toiselle siirtyvien kulttuurikoodien hallintaa ja noudat-

158 Ruuth 1899, 406–407.

159 Porin maistraatin tuomiokirja 9.12.1777, Porin maistraatin renovoidut tuomiokirjat, ES 2114, KA.

160 Vainio-Korhonen 2010, 223.

tamista. Koulusivistyksen tehtävänä oli varustaa yksilöt kulttuurisella pääomalla, jonka avulla he kykenivät toimimaan omassa sosiaalisessa ympäristössään tai yhteisönsä jäseninä. Tämän takia vanhemmat, joilla oli korkea yhteiskunnallinen asema, käyttivät usein huomattavat määrät voimavaroja lastensa kouluttamiseen ja erilaisten kulttuurikoodien siirtämiseen sukupolvelta toiselle. Käytännössä he pyrkivät varmistamaan opinsaannin lähettämällä lapsensa mahdollisimman hyviin kouluihin tai hankkimalla heille parhaan mahdollisen kotiopetuksen ja harjoittelupaikan.¹⁶¹

Kauppiaaksi ei kuitenkaan valmistunut suoraan koulun penkiltä, vaan koulusivistyksen lisäksi kauppiaasoikeuksien saanti edellytti myös käytännön kokemusta.¹⁶² Vuoden 1734 kauppakaaren mukaan hakijalta edellytettiin toisen kauppiaan alaisuudessa suoritettuja 11–12 vuoden käytännön opintoja. Kauppiaan oppiin tultiin 12–15 vuoden iässä. Pojan vanhemmat tai hänen holhoojansa tekivät tällöin pojan opettajana toimivan kauppiaan kanssa kirjallisen sopimuksen, jossa määriteltiin yksityiskohtaisesti oppiajan sisältö ja myös mahdollinen palkkaus. Itse oppiaika rakentui kolmesta erillisestä osiosta. Ensimmäinen näistä koostui noin puoli vuotta kestävästä koeajasta, jonka aikana opettaja arvioi, oliko hänen oppilaansa ylipäänsä sovelias harjoittamaan kauppiaan ammattia. Saavutettuaan 15-vuoden iän harjoittelija aloitti varsinaisen oppiaikansa, jota kesti seuraavan 11 vuoden ajan. Näistä neljä viimeistä vuotta oppipojat toimivat palkallisina puotiapulaisina.¹⁶³

Oppipojat olivat osa isäntiensä kotitaloutta.¹⁶⁴ Tämä tarkoitti sitä, että he asuivat, söivät ja elivät omaa yksityiselämäänsä perheen valvovien silmien alla. Oppiajan alettua he olivat myös isäntänsä ja emäntänsä käsky- ja kuritusvallan alaisia. Tarpeen vaatiessa, joskin yleensä ani harvoin palkollisiin verrattuna, heille saatettiin antaa myös ruumiillista kuritusta.¹⁶⁵

Pojan ammatillinen harjaantuminen oli pitkälti kiinni kahdesta tekijästä: isännän halusta ja ennen kaikkea tämän kyvystä harjaannuttaa oppilaitansa ja

161 Bull 2002, 199–200; Hasselberg 1988, 166–177; Hasselberg – Müller – Stenlås 1997, 6–7.

162 Lundblad 2007, 32–33; Lindberg 2001, 31, 40, 78.

163 Vainio-Korhonen 2010, 223–224; Wuorinen 1959, 164–168; Möller 1954, 86–91.

164 Myös käsityöläisten parissa oli samankaltainen järjestelmä, jossa oppipojat ja kisällit asuivat oman mestarinsa luona, kunnes aloittivat oman itsenäisen ammattinsa harjoittamisen.

165 Kirsi Vainio Korhonen sanoo omassa tutkimuksessaan, että ”tietynasteinen fyysisen väkivallan salliminen ei tehnyt oppilaiden ja palkollisten elämästä aina ongelmatonta. Hankalaa oli sekin, että tunnesiteet puuttuivat yleensä tyystin isännän ja alaisten kesken, vaikka esikuvana oli isän ja lasten välinen luottamus. Kotitalous oli organisoitu patriarkaalisesti, mutta ainakin tunnetasolla perheenomaisuus oli vain näennäistä, suorastaan olematonta.” Lisäksi Vainio-Korhonen kertoo, että koulutusympäristön epäkohdista johtuen oppipoikien keskuuteen syntyi nuorisokulttuuri, joka sisälsi myös väkivaltaisia piirteitä. Vainio-Korhonen 2010, 235. Kauppiasharjoittelijoiden kurituksesta yleensä, ks. esim. Möller 1954, 93–94. Käytössäni ei ole sellaisia lähteitä, joiden avulla voisin tutkia kurittamista porilaiskauppiaasyhteisön keskuudessa.

oppilaiden omista kyvyistä omaksua näitä taitoja.¹⁶⁶ Oppipojat joutuivat aluksi hoitamaan vähäpätöisiltä tuntuvia tehtäviä, mutta kokemuksen, taitojen ja ennen kaikkea molemminpuolisen luottamuksen karttuessa heille annettiin enemmän vastuuta vaativia harjoitteita. Kauppiaan velvollisuutena oli tutustuttaa oppilaansa muun muassa kaupankäynnin, kirjanpidon, vekseleiden käytön ja kauppa-kumppaneille lähetettyjen liikekirjeiden kirjoittamisen saloihin. Oppiaika sisälsi usein myös ulkomaanmatkoja, joiden tarkoituksena oli sisäistää vieraita valuujoja ja mittoja, harjoitella vieraita kieliä sekä perehtyä merenkulkuun.¹⁶⁷ Juuri tästä oli kyse, kun porilainen Carl Fredrik Rosenlew pääsi oppiaikanaan isäntänsä omistaman Theodora-prikin mukana vierailemaan Amsterdamissa.¹⁶⁸ Miehistöluetteloon hänet on merkitty aliperämieheksi, mutta kyse ei ollut purjehtimisesta vaan kauppiaanalan opintomatkastasta.

Oppiaika oli mahdollista suorittaa myös kokonaan ulkomailla. Muun muassa turkulainen kauppias Abraham Kingelin oli itse oppiaikanaan tehnyt useita matkoja ulkomaille ja sovelsi samaa kaavaa myös omaan kirjanpitäjäänsä, jonka lähetti koulutettavaksi Tallinnaan.¹⁶⁹ Samoin kokkolalainen kauppias Joachim Donner lähetti oman poikansa Alexander Donnerin 16 vuoden ikäisenä Pietariin harjaantumaan tulevan ammattinsa saloihin. Majoituksen hän sai isänsä sikäläisen liiketuttavan Gustaf Sterkyn luota. Kirjeessä, jossa Donner pyytää Sterkyä vastaanottamaan poikansa, hän toivoo myös, että tämä voisi koulun päätyttyä jäädä Sterkyn palvelukseen muutaman vuoden ajaksi.¹⁷⁰

Ulkomaisten harjoittelupaikkojen hankinta ja opintomatkojen suorittaminen edellytti paitsi hyviä suhteita myös rahaa, joten niistä pääsivät nauttimaan useimmiten vain varakkaimpien kauppiassukujen jälkeläiset. Porissa ulkomailla suoritettu oppiaika yleistyi vasta 1800-luvun puolivälissä.¹⁷¹ Ulkomailla suoritettun oppiajan sijaan porilaiskauppiaiden keskuudessa oli huomattavasti yleisempää lähettää poikia jonkun naapurikaupungissa liiketoimintaa harjoittavan kauppa-kumppanin alaiseksi.¹⁷² Saadakseen mahdollisimman laaja-alaisen koulutuksen oppipojat saattoivat myös, käsityöläiskisällien tapaan, vaihtaa useaan otteeseen isäntäänsä oppiaikansa kuluessa. Esimerkiksi Carl Fredrik Björnberg mainitsee vuoden 1817 kauppiasoikeushakemuksessaan, että hän on palvellut kolmen eri

166 Mauranen 1981b, 202.

167 Nikula 1981, 144; Mauranen 1981b, 188; Castrén 1957, 134–135.

168 Företeckning öfver Björneborgs stads år 1818 försälde uppå sjöresor stadde och hemmarande skepp och fartyg 19.1.1819, STO KD 36/67 1819, KA.

169 Kallioinen 2002, 30–31.

170 Ojala 1999, 271–272.

171 Esimerkiksi Carl Fredrik Björnberg lähetti poikansa Anton Björnbergin ulkomaille täydentämään koulutustaan. Keskinen 2001, 116; Lönegren 1948, 28.

172 Porin kaupungin kauppiasoikeushakemukset 1800–1845, Porin maistraatin arkisto, kirjekonseptit, Da: 2–22, TMA.

kauppiaan alaisuudessa. Näistä ensimmäinen sijaitsi hänen kotikaupunkinsa ulkopuolella, Turussa.¹⁷³

Oppipoikajärjestelmä ei perustunut ainoastaan kauppiaiden haluun jakaa ammattinsa saloja tuleville sukupolville, vaan sen toimivuuden takasi molemminpuolinen riippuvuusuhde.¹⁷⁴ Harjoittelu tarjosi kauppiaiden käyttöön edullisen ja ennen kaikkea luotettavan lisätövoimaresurssin. Kauppiaiden arkipäivän juoksevien asioiden delegointi alaisille helpotti heidän omaa työtaakkaansa. Se tarjosi heille myös mahdollisuuden keskittyä kaupankäynnin kannalta tärkeiden päätösten tekemiseen.¹⁷⁵ Harjoitteluajan pituudesta johtuen kauppiat ehtivät nauttia oppipoikiensa työpanoksesta vuosien ajan ennen kuin nämä siirtyivät itsenäisiksi ammatinharjoittajiksi. Yhteistyö oppipojan ja hänen isäntänsä välillä jatkui usein kauppiasoikeuksien myöntämisen jälkeenkin.¹⁷⁶ Porissa muun muassa Carl Fredrik Rosenlewin suhde omaan oppi-isäänsä muodostui niin läheiseksi, että hän asui Pehr Anton Moliisin luona vielä kaksi vuotta sen jälkeen, kun oli saanut kauppiasoikeutensa.¹⁷⁷

Kauppiasharjoittelijan integrointi yhteisöön

Eräs paikallisyhteisön tärkeimmistä sisäisistä normeista oli keskinäinen luottamus, joka viime kädessä saneli sen, kuka pääsi verkoston jäseneksi ja kuka jätettiin sen ulkopuolelle. Hollantilainen taloustieteilijä Bart Nooteboom jakaa keskinäisen luottamuksen kolmeen eri kategoriaan: henkilökohtaiseen (perhesiteet, yhteisö), institutionaaliseen (lait, normit) sekä prosessiperusteiseen luottamukseen (uskollisuus, sitoutuneisuus).¹⁷⁸ Hänen mukaansa henkilökohtaiseen kontaktiin perustuvaa luottamusta ei voi ostaa tai määrätä ylhäältä käsin. Yhteisön jäseneksi voi näennäisesti päästä esimerkiksi naimakaupan välityksellä, mutta sisäänpääsyaatimukset voivat tästä huolimatta olla ankaria ja luottamuksen synty voi viedä paljon aikaa. Prosessiperusteisen luottamuksen on määritelmänsä mukaisesti kasvettava toistuvien kontaktien, sosiaalisen vuorovaikutuksen kautta.

173 C. F. Björnbergin kauppiasoikeushakemus 3.11.1817, Porin maistraatin arkisto, kirjkonseptit, Da: 6, TMA.

174 Stobart 2004, 278.

175 Hasselberg 1998, 134–135.

176 Sama pätee myös käsityöläisiin. Vainio-Korhonen 2010, 234.

177 Keskinen 2005, 128–129; Lagus 1928, 9–10.

178 Nooteboom 2004, 22–23. Saksalainen sosiologi Niklas Luhmann jaottelee keskinäisen luottamuksen kahteen osaan: persoonalliseen ja systeemiluottamukseen. Näistä ensimmäinen syntyy kahden tai useamman henkilön välille pitkällisen vuorovaikutussuhteen kautta. Systeemiluottamuksella Luhmann tarkoittaa, Nooteboomin tavoin, yksittäisen ihmisen luottamusta yhteiskunnan instituutioihin. Käytännössä Nooteboom ja Luhmann puhuvat siis samasta asiasta hieman erilaisia nimityksiä käyttäen. Luhmann 1979, 39–47. Ks. myös Keskinen 2005, 134.

Nooteboom katsoo, että prosessiperusteisen luottamuksen syntyä on mahdollista helpottaa luomalla sille otolliset olosuhteet.

Ammatillisen harjaantumisen ohella eräs oppiajan keskeisimmistä tehtävistä oli oppipoikien sosialisointi oman kauppiasluokan tai paikallisyhteisön jäseneksi. Harjoittelun aikana oppipojille opetettiin oman sosiaaliluokan sisäiset toimintamallit, niitä rajoittavat arvo- ja normirakenteet sekä tutustutettiin heidät niihin ammatin harjoittamisen kannalta elintärkeisiin henkilöihin, joiden kanssa he tulisivat jatkossa olemaan tekemisissä. Apulaisena toimiminen siis tarjosi oppipojille hyväksytyin aseman yhteisönsä tulevana jäsenenä sekä pohjan oman suhdeverkoston ja sitä kautta myös luottokelpoisuuden rakentamiselle.¹⁷⁹ Kirsi Vainio-Korhonen on todennut:

Aikana, jolloin ei ollut pankkeja tai starttirahoja tuoreita yrittäjiä tukemassa ja luottotamassa, kauppiassukuihin ja niiden keskinäisiin avioliittoihin kertyi vuosikymmenien kuluessa aineellista ja henkistä perintöä, joka oli edelleenkin reaalisesti muodollista koulutusta parempi avain menestykseen. Sukupiiri ja siihen liittyneet verkostot ja yhteydet muodostivat vielä pitkään sosiaalisen, taloudellisen ja kulttuurisen tietovarannon, jota ei pelkällä koulutuksella voinut saavuttaa.¹⁸⁰

Oppiaika onkin nähtävissä otollisena henkilökohtaisen ja erityisesti prosessiperusteisen luottamuksen syntyareenana, jossa isäntien tehtävänä oli luoda mahdollisimman edulliset olosuhteet kauppiasyhteisön ja oppipoikansa välisen luottamuksen ja yhteenkuuluvuuden tunteen kasvulle. Onnistuminen tässä tehtävässä takasi oppiaikaa suorittaville oppipojille paikan paikallisyhteisön täysivaltaisina jäseninä. Toisin sanoen oppipoikajärjestelmän kautta kauppiasyhteisö valikoi tulevat jäsenensä jo etukäteen, ennen varsinaisen kauppiasoikeushakemusten käsittelyä.¹⁸¹

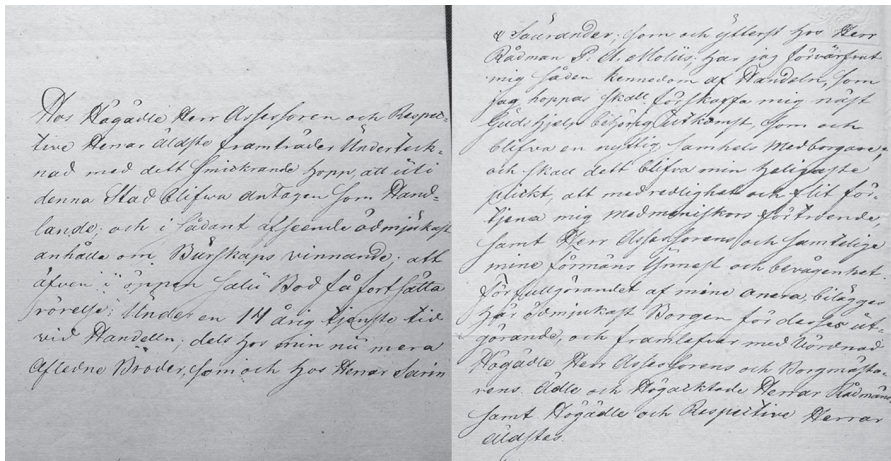
On paikallaan kysyä, miksi kauppiasoikeuksia oli anottava kirjallisesti maistraatilta, jos valinta oli alustavasti tehty jo oppiaikana.¹⁸² Kauppiasoikeusanomuksen oli sisällettävä tiedot hakijan koulutuksesta, siitä mihin porvaris-

179 Nyberg 2007, 60; Stobart 2004, 278.

180 Sama pätee myös käsityöläisiin. Esimerkiksi Kirsi Vainio-Korhosen mukaan kisällit ovat muihin palkollisiin nähden etuoikeutetussa asemassa. Periaatteessa jokainen kisälli oli potentiaalinen mestari. Näin ollen heihin luotiin kontakteja jo ennen varsinaisen mestarinäytteen tekemistä. Vainio-Korhonen 2010, 224.

181 Vainio-Korhonen painottaa samaa myös käsityöläisten parissa. Kisällien suorittaessa omaa päättökoettaan asiakirjoihin on usein merkitty, että työn arvioijat tunsivat hakijan kädentaidot ja maineen jo entuudestaan. Vainio-Korhonen 2010, 237.

182 Kauppiasoikeuksia oli mahdollista hakea myös eri kaupungista, kuin missä harjoittelu oli suoritettu. Tästä huolimatta voidaan ajatella, että hakija oli joutunut kulkemaan tietyn kaupungin kauppiaskunnan seulan läpi.

Kuva 1. Carl Fredrik Björnbergin kauppiasoikeushakemus vuodelta 1817. Lähde: Carl Fredrik Björnbergin kauppiasoikeushakemus 3.11.1817, Porin maistraatin arkisto, kirjekonseptit, Da: 6, TMA.

luokkaan hakija anoi pääsyä ja millaista tointa hän halusi kaupungissa ryhtyä harjoittamaan.¹⁸³ Lisäksi hakemuksen oli sisällettävä liite, jossa kaksi hyvämaineista kauppiasta antoi kirjallisen takuun paitsi hakijan kunniallisuudesta ja soveltuvuudesta kauppiaksi, myös viiden ensimmäisen vuoden porvarismaksujen maksamisesta. Takauksen tarkoituksena oli osoittaa, että kyseiset henkilöt tunsivat hakijan henkilökohtaisesti ja että he uskoivat hakijan kykyihin toimia kauppiasyhteisön jäsenenä ja maksaa verot.¹⁸⁴

Hakemus meni tämän jälkeen kaupungin vanhimpien käsiteltäväksi, ja mikäli he eivät olleet oikeuksien myöntämistä vastaan, hakijalle järjestettiin loppututkinto tai kuulustelu. Tämän yhteydessä maistraatin nimittämä kauppiasyhteisön jäsen esitti hakijalle erilaisia kauppiaan ammatin harjoittamiseen liittyviä kysymyksiä, jotka saattoivat käsitellä esimerkiksi painomittoja, rahayksiköitä, kirjanpitoa tai liikekirjeiden kirjoittamista.¹⁸⁵ Vasta tämän jälkeen hakija pää-

183 Porin kaupungin kauppiasoikeushakemukset 1800–1845, Porin maistraatin arkisto, kirjekonseptit, Da: 2–22, TMA.

184 Nyberg 2007, 63, 72.

185 Porissa järjestetyistä kuulusteluista ei ole säilynyt asiakirjoja. On mahdollista, että näistä suullisista kuulusteluista ei ole kaupungissa pidetty kirjaa. Sen sijaan Matti Castrén (1957) kuvaa seikkaperäisesti artikkelissaan Kauppiaanuran alku 1800-luvun alkupuolen Helsingissä vuonna 1813 kirjapitäjä Henrik Johan Mellanderille pidettyä loppututkintoa. Castrén 1957, 137–138. Katso myös Oulusta Halila 1953, 363–345; Vaasasta Luukko 1979, 379–381 ja Porvoosta Mäntylä 1994, 351.

si maksamaan porvarismaksunsa, vannoi porvarisvalan ja sai oikeuden ryhtyä harjoittamaan uutta ammattiaan.¹⁸⁶

Valakaavasta käyvät selvästi ilmi kauppiaille asetetut ideologiset vaatimukset. Tämän oli oltava nuhteeton, kunniallinen ja ennen kaikkea yhteistä etua ajava yhteisönsä jäsen. Porissa 1800-luvulla vannottu vala oli seuraavanlainen:

Sitten myös ynnä minun Kansa Borgaritteni kansa, kaicki kaupungin oikiudet voimani perästä ylöspitä. Minun kansa Borgareitani tule minun kaickisa mahdollisissa, luvallisissa ja oikioissa asioissa parhain päin edesautta, ja ei ketäkän heistä estä eli vainota, alanpaina eli turmella ilman syytae. Minun kaupassani ei pidä minun lakia ja nitä kaupantegon ylitzten tehtyjä sändöjä ja asetuxia vastan, mitäkän viekautta edespitämän, eli tekemän jotain sala ja luvatoinda kauppa, vieraan kalun cansa taika mutoin kaupungille ja minun kansa Borgarilleni estexi ja vahingoxi, viaxi ja ahdistuxexi, ei myös minun kansa Borgarini etehen kaupasa menemän, eli andaman itseni toisen kauppaan. Mutta ennen kaikia pitää minulla oleman oikia mitta ja vaaka nin etten minä sen kansa ketähän petä ja vääryttele ei myös minun pidä alanilyömän ja sitten ylöndämän ja kargottaman jotan kauppakalua, ylitze oikian märän ja kohtulisen hinnan, mutta synä ojendaman itzeni taxain jälkeen, kuin niden päälle taitavat asetuxi tulla. Tämän ja mitä muuta vielä, minulda oikiudella anoa ja vatia taitaa, tahdon ja pitää minun ninkuin yhden vilpittömän ja yxivakaisen Borgarin uskolisest ja kaiken voimani perältä vivyttamata täyttävän, ilman yhtäkän vilpiä ja vieckautta, nin totta minua Jumala auttacon, hengelle ja Sielulle.¹⁸⁷

Hakemus ja sitä seurannut kauppiastutkinto virallisine porvarisvaloineen oli siirtymäriitti. Myös käsityöläisten oppiaika mestarinäytteineen ja esimerkiksi akateemisten piirien tohtoripromootio edustivat samaa traditiota. Vaikka kyse oli näennäisesti erilaisista ammateista tai statuksista, niiden sisäänpääsyvaatimukset sisälsivät useita samankaltaisia elementtejä.¹⁸⁸ Ne etenivät asteittain kohti initaatioriittiä tai sosiaalisia rituaaleja, joka lopulta nosti oppilaan osaksi uutta ammattiyhteisöään. Kauppiaiden osalta riittien tarkoituksen oli osoittaa muulle paikallisyhteisölle, että oppipoika siirtyi elämässään uuteen vaiheeseen ja sai sen myötä paikallisyhteisön sisällä uuden statuksen.¹⁸⁹

186 Porin maistraatin tekemät porvarisoikeuksien myöntöpäätökset 1808–1820, Porin maistraatin arkisto, tuomiokirjat, Cj: 2–4, TMA.

187 Porin porvarisvalan kaava, Porin maistraatin arkisto, sekalaiset asiakirjat, Ha: 16, TMA.

188 Näitä olivat muun muassa nimen kirjaaminen matrikkeliin harjoittelun alkaessa, yhteisöllisen maksun suorittaminen sekä valan vannominen.

189 Stadin 2004, 220–221.

Oppiajan pituudella oli omat vaikutuksensa siihen, että kauppiaaksi pääsyn keskimääräinen vähimmäisikä kohosi 27 vuoteen. Käytännössä valtaosa aloittavista kauppiaista oli yli 30 vuoden ikäisiä vannoessaan porvarisvalan.

Kauppiasoikeudet oli mahdollista saavuttaa myös huomattavasti lyhyemmässä ajassa ja vähemmällä kokemuksella. Käytännössä maistraatin päätöksiin vaikuttivat myös monet lainsäädännöstä ja yhteisön aatteellisista tavoitteista riippumattomat asiat, kuten porvariston lukumäärän väheneminen, taloussuhdanteen, liiketoiminnan periminen tai ostaminen toisilta kauppialta sekä erityisesti kauppiaiden leskien tai tyttärien kanssa solmitut avioliitot.¹⁹⁰

Kauppiasoikeudet tarjosivat kauppiaalle mahdollisuuden oman itsenäisen uran aloittamiseen. Tämä ei kuitenkaan tarkoittanut sitä, että he olisivat harjoittaneet elinkeinoaan yksin. Aivan kuten muutkin porvarisammattit myös kaupankäynti oli 1700–1800-luvulla tiukasti sidoksissa kauppiaan omaan perheeseen ja kotitalouteen. Historiantutkimuksen parissa kauppiaiden on nähty keskittäneen liiketoimintansa kauppahuoneorganisaatioihin.¹⁹¹

Kauppiasperheen liiketoiminnan hallinta

Ruotsin kruunun talouspolitiikan muutos merkantilistisesta sääntelystä kohti liberaalimpaa ajattelumallia käynnisti uuden aikakauden valtakunnan elinkeinoelämän kehityksessä. Tukholman ylivallan alaisena erityisesti Pohjanlahden rannikkokaupunkien kauppa oli 1700-luvun puoliväliin saakka pysynyt melko vaatimattomissa uomissa. Pohjanlahden kauppapakon lakkauttaminen ja uusin tapulioikeuksien myöntäminen mahdollisti aikaisempaa laajamittaisemman liiketoiminnan harjoittamisen. Markkinoiden laajentuminen asetti omat haasteensa myös suomalaiskauppiaalle. Suomalaisen historiantutkimuksen parissa kauppahuoneorganisaatio on tulkittu vastaukseksi tähän haasteeseen.¹⁹² Se on nähty Suomen ulkomaankaupan perusorganisaationa 1700- ja 1800-luvun vaihteesta aina vuoden 1864 osakeyhtiölain säätämiseen saakka. Osa kauppahuoneista säilytti asemansa pitkälle 1900-luvun puolelle asti.¹⁹³

Kauppahuoneorganisaation synty on nähty osana liiketoiminnan eriytymistä. Muun muassa Kyösti Järvinen on jakanut Suomen rannikkokaupunkien kauppahuoneet kolmeen tyyppiin. Hänen mukaansa Pohjanlahden rannikon kauppiaiden liiketoimintaa luonnehti laajamittainen laivanvarustustoiminta ja rahtilii-

190 Wuorinen 1959, 165–169.

191 Mauranen 1981a, 436–440; Nikula 1981, 146.

192 Kauppahuoneiden määritelmistä ks. esim. Kallioinen 2002, 36; Ojala 1999, 254; Carlén 1997, 21; Ojala 1997a, 104–107; Ojala 1996, 183–186; Kuisma 1993a, 170–175; Mauranen 1981a, 436–442; Mauranen 1981b, 185–212; Heckscher 1949, 678–691; Järvinen 1940, 5–53.

193 Kallioinen 2002, 36; Ojala 1997b, 105.

kenne. Etelärannikon kaupunkeja, kuten Turun ja Helsingin kauppiasyhteisöjen liiketoimintaa, hallitsi puolestaan tuontikauppa ja niiden siirtyminen Pohjanlahden kauppiaita nopeammin teollisuuden pariin. Kolmannen tyyppin muodosti Viipuri, jossa harjoitettiin laajamittaista teollisuustoimintaa ja jonka vientikaupassa käytettiin ulkomaisia aluksia.¹⁹⁴

Toinen kauppahuoneita määrittelevä tekijä näyttäisi olevan liiketoiminnan laajuus tai liikkeen menestyminen. Kirsi Vainio-Korhosen mukaan ”valtaporvarienkin joukossa oli oma kermansa, joka oli muita vauraampi ja arvostetumpi. Näitä yrityksiä kutsuttiin kauppahuoneiksi.”¹⁹⁵ Jari Ojala puolestaan painottaa kauppiaiden liiketoiminnan yleiskauppaluonnetta. Esimerkiksi kokkolalainen Donnerin kauppahuone harjoitti vähittäiskauppaa, omisti useita laivoja, ruukki-osuuksia, sahoja ja hopeakaivoksen.¹⁹⁶ Ojala katsoo, että liiketoiminnan laajentuessa yksi kauppias ei enää kyennyt hallitsemaan kaikkia sen osa-alueita. Näin ollen syntyi hallintaorganisaatio, kauppahuone, jonka tehtävänä oli alentaa kustannuksia ja keskittää toiminta yhden toiminimen alle.¹⁹⁷ Osa tutkijoista painottaa myös ulkomaankaupan ja erityisesti meriliikenteen integroitumista osaksi kansainvälisiä pääomamarkkinoita.¹⁹⁸

Tämänkaltaisten määritelmien seurauksena kauppahuone on vakiintunut esiteollisen ajan liiketoimintaa harjoittaneen kauppiasperheen yleisnimeksi. Nytemmin tutkijat ovat ryhtyneet analysoimaan kauppiasperheitä ja niiden harjoittamaa liiketoimintaa modernin taloustieteen käsitteistön mukaisesti. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että aiemman tutkimuksen kuva Suomen kauppaorganisaatiosta olisi väärä. Kyse on näkökulmaerosta. Kauppahuoneorganisaatio ei toistaiseksi ole ollut historiantutkimuksen kohteena. Toisin sanoen kauppahuone-käsitteen problematisointi ei toistaiseksi ole ollut tutkimuksellisesti merkittävässä asemassa, vaan tutkijoiden huomio on kohdistunut joko sen taustalla vaikuttaneiden sukujen tai sen harjoittaman toimialan historiaan.

Tässä tutkimuksessa kauppahuone-käsitteellä on kaksi merkitystä. Toisaalta se tarkoittaa 1700–1800-luvun yksittäisten kauppiaiden perhe- tai kotitalousidonnaista liiketoimintamallia ja toisaalta sillä tarkoitetaan 1800-luvun alussa perustettuja organisaatioita jotka syntyivät, kun kauppiat integroivat liiketoimintansa yhden toiminimen alaisuuteen. Sillä, oliko kauppahuoneella yksi vai useampi omistaja, ei ole merkitystä. Määritelmä ei siis perustu kauppahuoneen liiketoiminnan laajuuteen tai sen omistuspohjaan vaan siihen, miten aikalaiset käsittivät oman liiketoimintansa.

194 Järvinen 1940, 71, 91, 111–112, 151.

195 Vainio-Korhonen 2010, 222.

196 Ojala 1996, 184.

197 Chandler 1977, 15, 17, 20, 28–29.

198 Kallioinen 2002, 34; Ojala 1996, 183; Ikonen 1991, 114; Mauranen 1981a, 436–440; Nikula 1981, 146; Järvinen 1940, 22, 41.

Ensimmäisen määritelmän mukaan liiketoiminta oli erottamaton osa perhettä. Ei siis ollut olemassa erillistä yritystä, jonka keskuuteen liiketoiminta olisi keskitetty, vaan perhe tai oikeammin kotitalous oli vastuussa sen toiminnasta, joskin päävastuu oli luonnollisesti perheen päämiehellä. Näin ollen voisi ajatella, että aikalaisten näkökulmasta yksityinen ja julkinen eivät olleet niinkään toistensa vastakohtia, vaan pikemminkin saman kolikon kaksi puolta.

Jari Ojala on todennut, ettei laki ei tuntenut kauppahuone-käsitettä, vaan sen asema oli turvattu toisaalta kauppakaaren ja toisaalta säätyprivilegioiden kautta.¹⁹⁹ Tämä on nähtävissä myös 1700–1800-luvun lähdeaineistosta. Kauppahuone-käsite esiintyy porilaiskauppioiden liikekirjeenvaihdossa ainoastaan kerran. Tällöin napolilaiskauppias F. L. Fleischer ilmoittaa Fredrik Wallenstrålelle lähettämässään kirjeessä perustavansa kotikaupunkiinsa kauppahuoneen ja samalla hän mainostaa sen palveluita.²⁰⁰

Suurimmassa osassa kirjeenvaihtoa kauppiaisiin viitataan joko suoraan nimellä tai kielestä riippumatta taloa ja perhettä (*hus*, *Haus*, *house*) merkitsevilla sanoilla. Muun muassa Wilhelm Rosenlew kirjoittaa kirjeessään Carl Krohnille seuraavasti: ”Genom vännen Otto Wendelin bekantgjodt om HH estimabla hus, får jag härmedelst insända en rekvisition på diverse varor.”²⁰¹ Samaan tapaan kirjoittaa myös Lontoossa kauppiasuraansa aloitteleva Dahl omassa Rosenlewille osoitetussa kiertokirjeessään: ”My principle has ever been to deal only with houses of unquestionable means and standing.”²⁰²

Kauppahuone-käsitteen toisen määritelmän perustana on liiketoiminnan eriytyminen perheen ulkopuolelle. Waseniuksen perhettä 1800-luvun helsinkiläisessä kauppiasyhteisössä tutkinut Kai Häggman esittää, että Suomen talouselämä eli 1800-luvun aikana vahvaa murroskautta.²⁰³ Hänen mukaansa kauppioiden

199 Ojala 1996, 104–105.

200 ”J’ai l’honneur de vous prévenir que je viens d’établir dans cette ville une maison de commerce sous la raison de F.L. Fleischer.” F. L. Fleischerin kirje Frans Fredrik Wallenstrålelle 1.4.1847, Kaupankäyntiä käsittelevä arkisto 1., kauppias, laivanvarustaja F. F. Wallenstråle, saapuneita kirjeitä 1848–1853, E: 1, SMU. Tämän lisäksi kauppahuone-sana esiintyy aineistossani kerran myös 1840-luvun sahariitojen yhteydessä. Tällöin sitä on kuitenkin käytetty ainoastaan erottamaan kahden kauppiaan muodostama yritys (Björkman & Rosenlew) yksittäisestä kauppiasta (Björnberg). Ks. luku Kauppioiden keskinäinen kilpailu.

201 ”Olemme tutustuneet arvon herran kauppahuoneeseen ystävämmä Otto Wendelinin kautta ja lähetämme teille nyt tilauksen sekalaisista tavaroista.” (Tekijän suom.) W. Rosenlew & Co:n kirje Carl Krohnille Pietariin 25.9.1852, W. Rosenlew & Co:n pääkonttorin arkisto, lähteneiden kirjeiden kopiokirja, ELKA.

202 ”Periaatteenani on ollut, että käyn kauppaa ainoastaan kunniallisten ja vakaavaraisten kauppahuoneiden kanssa.” (Tekijän suom.) Dahlin kirje W. Rosenlew & Co:lle Lontoosta 20.2.1856, W. Rosenlew & Co:n pääkonttorin arkisto, saapuneet kirjeet, ELKA. Kyse ei ollut pelkästään porilaisesta ilmiöstä. Muun muassa Mika Kallioinen on todennut saman Turun ja Stefan Lundblad Gävlen kauppiasyhteisön parissa. Lundblad 2007, 238–239; Kallioinen 2002, 34. Ks. Myös Häggman 1994, 135; Ben-Porath 1980, 10; Heckscher 1949, 678.

203 Häggman 1994, 66–70.

harjoittama liiketoiminta muuttui epäpersoonallisemmaksi ja abstraktimmaksi järjestelmäksi, jossa varsinainen työ, kaupankäynti ja velkasuhteet eivät enää välttämättä olleet henkilökohtaisia suhteita.

Muutos on nähtävissä myös Porissa, jossa kauppiaasyhteisön liiketoiminnan laajentuessa sen pääpaino siirtyi kotoa ja paikallisyhteisöstä enenevissä määrin ulkomaisten välittäjien hoidettavaksi. Liiketoiminnan osapuolten etäisyyksien kasvaessa henkilökohtainen vuorovaikutus muuttui vähitellen kasvottomaksi liikekirjeenvaihdoksi. Kirjeiden kirjoittaminen oli puolestaan yksinomaan kauppiaan omalla vastuulla. Samalla kauppiaan maineen ja häneen kohdistuneen luottamuksen merkitys kasvoi entisestään, ja syntyi paine keskittää perheen liiketoiminta toiminimen alaisuuteen ulkomaisen mallin mukaisesti.

Samalla perhe ja erityisesti naiset erotettiin talouden piiristä sen sijaan, että näillä olisi ollut aktiivinen rooli sen harjoittaman liiketoiminnan kehittämisessä. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että perhe olisi muuttunut kauppiaiden näkökulmasta hyödyttömäksi, vaan perheet ja niiden kautta luodut sosiaaliset verkostot säilyttivät asemansa kauppiaiden liiketoiminnan ja paikallistason yhteisöllisyyden kulmakivinä.²⁰⁴

Muutos perhekeskeisestä liiketoimintamallista kauppahuoneeksi tapahtui vähitellen ja sen ajoittaminen on lähes mahdotonta. Lähteiden valossa näyttäisikin siltä, että Porin kauppiaasyhteisössä nämä organisaatiomuodot esiintyivät 1700–1800-luvun taitteessa yhtäaikaaisesti. Perhesidonnaisen liiketoiminnan murrosta ja sen vaikutuksia esimerkiksi sukupuoliroolien rakentumiseen olisi kin tarpeen tutkia entistä tarkemmin, semminkin kun kauppahuoneorganisaation vaiheista on toistaiseksi ilmeisen vähän tutkimusta.²⁰⁵

204 Lundblad 2007, 242.

205 Suomalaiskauppahuoneiden siirtymisestä teollisuuden pariin ks. esim. Kallioinen 2004.

YHTEISÖLLISTYMISEN TAITO

Miiden 14 vuoden aikana, jona olen palvellut kaupan alalla, osin nyt jo edesmenneen veljeni, osin herrojen Sarin & Souranderin ja viimeiseksi Herra Raatimies P. A. Moliisin alaisena, minulle on kertynyt alalta kokemusta, jonka Jumalan avulla toivon riittävän kunniallisen toimeentulon hankkimiseen ja siihen, että minusta tulee yhteisölle ni hyödyllinen jäsen, jonka korkein velvollisuus on kunniallisuuden ja ahkeruuden kautta ansaita lähimmäistensä luottamus.²⁰⁶

Näin kirjoitti Carl Fredrik Björnberg Porin kaupungin maistraatille osoittamaansa kauppiasoikeushakemuksessa vuonna 1817. Muodollisesti hakemuksessa oli kyse tiettyjen lain vaatimien edellytysten täyttämisestä, joiden pohjalta maistraatti saattoi myöntää hakijalle oikeuden harjoittaa kauppaa kaupungissa. Käytännössä hakemuksella oli myös toinen funktio. Kyse oli siitä, hyväksyikö maistraatti hakijan oman yhteisönsä jäseneksi vai ei. Tämä ajatuksellinen kahtiajako on nähtävissä myös Björnbergin hakemuksen sanamuodoista. Toisaalta hän antaa vakuuttavan kuvauksen omasta muodollisesta pätevyystään kauppiaan ammattiin. Ja toisaalta hän kantaa selvästi huolta siitä, miten maistraatti suhtautuu häneen henkilökohtaisesti, yhteisön tulevana jäsenenä. Näin ollen hän päätyy muotoilemaan hakemustekstiansä siten, että se antaa kuvan mahdollisimman kunniallisesta ja luotettavasta henkilöstä. Hakemusteksti sisältää viitteitä myös siitä, miten yhteisö syntyy. Pelkkä muodollinen pätevyys ei riittänyt jäseneksi pääsyyn, vaan sen lisäksi hakijan oli sosiaalisen vuorovaikutuksen kautta voitettava yhteisön muiden jäsenten kunnioitus ja ennen kaikkea heidän luottamuksensa.

Tässä tutkimuksessa yhteisön katsotaan syntyvän kahdella tavalla, joista kumpikaan ei yksinään ole riittävä ehto.²⁰⁷ Ensimmäinen näistä ehdoista on edellisessä luvussa tarkasteltu yhteisöllistäminen, jolla tarkoitetaan ulkoisten tekijöiden kuten lainsäädännön ja muiden institutionaalisten rakenteiden vaikutusta siihen, miten ihmiset järjestävät elämänsä. Toinen yhteisön syntyminen kannalta välttämätön tekijä on yhteisöllistyminen. Tällä tarkoitetaan sitä, että ihmiset pyrkivät itse aktiivisesti muodostamaan, ylläpitämään ja hyödyntämään erilaisia sosiaalisia kontakteja yhteisön sisällä.

206 ”Under en 14 ärig tjenste tid vid Handeln, dels hos min nu mera afledna Bröder, som och Herrar Sarin & Sourander, som och ytterst hos Herr Rådman P.A. Moliis, har jag förvärfvad mig sådan kennedom af handeln, som jag hoppas skall förskaffa mig näst Gugds hjälp behörig ankomst, som och blifva en nyttig samhällets medborgare, och skall dett blifva min heligaste plikt, att med redlighet och flit förtjena mig medmenniskors förtroende”. (Tekijän suom.) Carl Fredrik Björnbergin kauppiasoikeushakemus 3.11.2817, Porin maistraatin arkisto, tuomiokirjat Cj: 3, TMA.

207 Ahvenisto 2007, 12; Lehtonen 1990, 26.

Myös kauppiasyhteisössä valta ja yksilöiden toimintaresurssit kanavoituivat sosiaalisten kontaktien, verkostojen välityksellä.²⁰⁸ Näin ollen yhteisön jäsenet olivat riippuvaisia toistensa hallinnoimista resursseista, eivätkä olleet olemassa ainoastaan itseään varten, vaan Björnbergin tapaan suhteessa verkoston muihin toimijoihin.²⁰⁹ Tällöin yhteisö on ymmärrettävä ennen kaikkea sosiaalisena, ihmisiä moraalisesti toisiinsa sitovana ympäristönä, jossa heidän asemansa yhteiskunnassa ei perustunut ainoastaan yksilön sosiaaliseen statukseen tai tiettyyn ulkoiseen ominaisuuteen, kuten uskontoon, asuinpaikkaan, sukulaisuuteen tai ystävytyteen, vaan hänen omaan aktiiviseen osallistumiseensa, sosiaaliseen vuorovaikutukseensa yhteiskunnan muiden jäsenten kanssa.²¹⁰

Tässä pääluvussa tarkastellaan Porin kaupungin kauppiasyhteisön suku- ja perheverkostojen rakentumista vuosina 1765–1820. Analyysin kohteena ei ole yksi iso verkosto, vaan useista päällekkäisistä henkilökohtaisista kontakteista koostuva kokonaisuus, jossa ihmisten väliset suhteet on luokiteltu verisukulaisuuden, avioliiton ja kummiuden kautta syntyneisiin sukulaisuussuhteisiin. Yksittäisten henkilöiden, perheiden ja sukujen välille syntyneiden suhdeverkostojen analyysin pohjana luvussa toimii sukutietokanta, joka on esitelty tarkemmin liitteessä 1.

Tämä pääluku jakaantuu kolmeen osaan. Ensimmäisessä osassa pohditaan perheen ja kotitalouden käsitteiden määritelmää ja niiden soveltuvuutta esimodernin kauppiasyhteisön sosiaalisten suhteiden analyysiin. Luvun toisessa osassa käsitellään kauppiasyhteisön avioliittoverkoston rakennetta ja erilaisten avioliittostrategioiden soveltamista suku-, perhe- ja yksilötasolla. Luvun kolmannen osan muodostaa kauppiasyhteisön kummiverkostojen analyysi. Sen tarkoituksena on osoittaa, että avioliittojen lisäksi on olemassa myös muita sosiaalisia vuorovaikutusjärjestelmiä, joiden avulla oli mahdollista rakentaa uusia ja vahvistaa jo olemassa olevia kontaktiverkostoja.

208 Hasselberg 1998, 105. Ks. myös Bledsoe 1980.

209 Powell 1991, 272.

210 Ågren 2007, 90; Brint 2001, 2; Simonsson 1999, 45–46.

Perhe ja kotitalous osana yhteisöä

Perhe, kotitalous ja suku ovat viimeisten vuosisatojen saatossa käyneet läpi radikaaleja sosiaalisia ja taloudellisia muutoksia. Samalla käsitteiden merkitys on muuttunut. Tästä syystä niille on mahdotonta antaa yhtä yleispätevää, ajasta ja kulttuurista riippumatonta määritelmää.²¹¹ Historiantutkimuksen parissa suuntaa antoi vuonna 1964 perustettu tutkimusryhmä *Cambridge Group for Population History and Social Structure*, jonka tutkimustulokset ovat leimanneet perhehistorian tutkimusta nykypäiviin saakka. Ryhmän tutkimusote perustui perheiden rakenteiden analyysiin sekä erilaisten perhetyyppien kategorisointiin. Tarkoituksena oli tuottaa demografisia yleistyksiä, jotka mahdollistaisivat perheiden ajallisen, maantieteellisen ja kulttuurienvälisen kvantitatiivisen vertailun.²¹²

Erityishuomion herättivät Peter Laslettin ja Richard Wallin kehittämät eurooppalaiset perhetyyppit, jotka oli mahdollista jakaa maantieteellisesti kahteen kategoriaan. Heidän mukaansa Länsi-Euroopan yleisin perhetyyppi perustui ydinperheisiin (*nuclear family*). Ydinperheellä he tarkoittivat ensisijaisesti avioliiton kautta syntynyttä biologista yksikköä, pariskuntaa, joka avioiduttuaan hankki itselleen kodin ja lapsia.²¹³ Itä-Euroopassa vallitseva perhetyyppi koostui useiden ydinperheiden muodostamista suurperheistä (*extended family*).²¹⁴

Tutkimusryhmän tutkimustulosten kritiikin kärki on kohdistunut vertailevaan tutkimusotteeseen ja itsetarkoitukseksi muodostuneeseen luokitteluun. Liian yksityiskohtaisten kategorioiden seurauksena perhekäsitteestä on tullut abstrakti, sosiaalisesta ja taloudellisesta kontekstistaan irrallaan oleva, staattinen yksikkö, jolla on kovin vähän yhteistä historiallisen todellisuuden kanssa.²¹⁵

Muun muassa Giovanni Levi on arvostellut tutkimusryhmän käyttämää perhekäsitettä liian kapea-alaiseksi ja anakronistiseksi. Hänen mukaansa käsitteistö perustuu virheelliseen oletukseen individualistisesta yhteiskunnasta, jossa jokainen perhe otti valinnoissaan huomioon ensisijaisesti vain omat etunsa. Levi katsoo, että historiantutkimuksen olisi keskityttävä perheen sisäisten rakenteiden analyysin sijaan niiden väliseen kontaktinmuodostukseen.²¹⁶ Perhehistorian tutkimuksen keskiöön ovatkin viimeisten vuosien aikana nousseet erilaiset sukustrategiat, joissa ihmiset päämäärähakuisesti pyrkivät käyttämään

211 Gaunt 1991, 34; Waris 1991, 174.

212 Piilahti 2007, 20–28.

213 Häggman 1994, 40; Laslett 1972, 21.

214 Piilahti 2007, 21; Häggman 1996.

215 Waris 1999, 23; Sirén 1999, 10.

216 Levi 1992, 95–96. Perhehistorian tutkimuksen parissa on viimeaikoina painotettu sukulaisuuden merkitystä. Ks. esim. Wheaton 1987, 285–301.

sekä perheen sisäisiä että sen ulkopuolelle muodostettuja kontaktiverkostoja individualististen päämääriensä toteuttamiseen.²¹⁷

Myös Peter Laslettin määritelmä kotitaloudesta on historiantutkimuksessa ollut hallitsevassa asemassa viimeisten vuosikymmenten ajan. Hänen mukaansa kotitalous muodostui henkilöistä, jotka asuivat saman katon alla (paikallisuuskriteeri), työskentelivät yhdessä (toiminnallisuuskriteeri) ja olivat joko avio- tai verisiteen kautta sukua toisilleen (sukulaisuuskriteeri).²¹⁸ Näistä kriteereistä kaksi ensimmäistä olivat ratkaisevia. Määritelmä ei erota perhettä ja kotitaloutta omiksi yksiköikseen, vaan muun Cambridge-tutkimusryhmän jäsenten tavoin Laslett käytti käsitteitä toistensa synonyyminä.

Toisaalta saman katon alla asui usein kahdenlaisia ihmisiä: niitä, joita yhdistivät tunne, avio- ja verisiteet sekä niitä, joiden läsnäolo oli sidoksissa työntekoon.²¹⁹ Tämän ongelman Laslett ohitti jakamalla kotitaloudet viiteen eri kategoriaan: yksineläjiin (*solitary household*), perheettömiin (*no-family household*), ydinperheisiin (*simple-family household*), laajentuneisiin perheisiin (*extended family household*) ja suurperheisiin (*multiple-family households*).²²⁰ Jaottelun perustana oli siis ydinperhemalli, jonka poikkeuksia muut ryhmät olivat.

Käsitteiden käyttöön luo oman haasteensa perheen ja kotitalouden kaksijakoisuuden lisäksi myös niiden merkityksen ajallinen muutos. Perhe (*familj*) sana yleistyi ruotsin kielessä vasta 1700-luvulla yhteiskunnan yläluokan keskuudessa, jolloin se tarkoitti ensisijaisesti sukulaisten muodostamaa yhteisöä, sukulinjaa. Pienempiin sosiaalisiin ja taloudellisiin yksikköihin viitattiin usein sanalla talous (*hus*), joka puolestaan käsitti kaikki saman katon alla asuvat ihmiset heidän välisestä sukulaissuhteestaan tai sen puutteesta riippumatta.²²¹ Nykyinen perhekäsite syntyi vasta 1800-luvulla, jolloin sana perhe yleistyi myös suomen kielessä. Sen perustana oli ydinperhe, kasvatusyksikkö, johon kuuluivat ainoastaan lapset ja heidän vanhempansa.²²²

Perheen ja kotitalouden käsitteiden erottaminen toisistaan on useimmiten tarpeellista tutkimusaiheen rajaamiseksi. Näin ollen tutkijat ovat ryhtyneet etsimään jakoperusteita kodin seinien ulkopuolelta. Muun muassa ruotsalaisen historiantutkijan Anita Göranssonin mukaan perhe eroaa kotitaloudesta ydinper-

217 Esimerkiksi Marko Lamberg on Tukholman johtavaa porvaristoa vuosien 1350–1520 välisenä aikana käsittelevässä tutkimuksessaan todennut, että raatimiehet turvautuivat raastuvanoikeuden käsitteelyyn ajautuneiden riita-asioiden käsitteilyn yhteydessä mieluummin sukulaistensa kuin oman ammattikuntansa tukeen. Lakituvan ulkopuolella sukulaisten merkitys puolestaan väheni ja suurin osa raatimiesten kontakteista suuntautui oman sukupiirin ulkopuolelle. Lamberg 1999, 138–139. Sukustrategioista ks. myös Levi 1992, 59–103.

218 Laslett 1972, 23–40.

219 Häggman 1994, 43.

220 Sirén 1999, 19.

221 Sirén 1999, 16.

222 Häggman 1994, 89–96; Häggman 1991, 146–147.

heen muodostamana biologisena tuotantoyksikkönä. Kotitalous on sen sijaan määriteltävissä yhdessä asuvien henkilöiden muodostamaksi taloudelliseksi tuotantoyksiköksi. Siinä missä perhe edellyttää henkilöiden välistä sukulaisuutta tai aviosuhdetta, kotitalouden kriteereinä ovat joko yhteinen elanto tai toimeentulo. Perheestä poiketen kotitalous on sidottu yhteen paikkaan ja käsittää vain ne, jotka asuvat saman katon alla.²²³

On paikallaan kysyä, missä määrin tällainen kategorisointi on tarpeen. Englantilainen historiantutkija Naomi Tadmore on artikkelissaan *The Concept of Household Family in Eighteenth Century England* kyseenalaistanut käsitteiden erottamisen toisistaan.²²⁴ Hänen mukaansa historiantutkimuksessa perhekäsitteellä viitataan useimmiten nimenomaan ydinperheeseen tai laajentuneeseen perheeseen, johon kuuluu lasten ja vanhempien ohella myös muita sukulaisia. Varhaismodernin ajan englantilaisessa kielenkäytössä sana perhe samaistettiin kaikkiin saman katon alla asuviin ihmisiin, sukutaustasta riippumatta. Tadmore katsoo, että kyse on kahdesta rinnakkaisesta, ei päällekkäisestä, käsitteestä. Perhe saattoi tietyissä tilanteissa tarkoittaa vain ydinperhettä tai sukua. Useimmiten kyse ei kuitenkaan ollut sukulaisuussuhteen, vaan tietyn patriarkaalisen auktoriteetin osoittamisesta.²²⁵ Tällöin perheen rajana ei ollut veri- tai avioside, vaan kotitalouden hallinta.²²⁶

Tadmoren mukaan saman katon alla asuvien ihmisten välinen suhde perustui sopimuksiin, joiden muodollinen pätevyys ja kesto vaihtelivat tapauskohtaisesti. Suurimpaan osaan perheen keskuudessa solmituista sopimuksista sisältyi työn, tavarain, rahan tai palvelusten vaihdanta. Perhe on siis mahdollista rajata toisaalta virallisten instituutioiden ja toisaalta instrumentaalisten sopimusten kautta. Esimerkiksi avioliitto voidaan katsoa koko elämän kestäväksi sopimukseksi kahden henkilön välillä. Isännän ja palvelusväen välinen palvelussopimus oli puolestaan kestoltaan vain väliaikainen.²²⁷

Aiempi tutkimus on nähnyt instrumentaalisen käyttäytymismallin tunteiden ja kiintymyksen osoittamisen vastakohtana.²²⁸ Käytännössä valtaosa perheen sisäisistä sopimuksista perustui jonkinasteiseen sukulaisuus- tai ystävyys-suhteeseen. Kauppiaan ammattiin tähtäävien harjoittelupaikkojen saannin taustalla oli usein oppipojan ja isännän välinen sukulaisuussuhde. Sukulaisten valinta oli luontevaa paitsi siksi, että heillä oli tietty moraalinen velvollisuus auttaa myös siksi, että se lähensi eri sukuhaaroja ja sukupolvia toisiinsa.

223 Wottle 2000, 219; Göransson 1990, 526.

224 Tadmore 1996, 112–113.

225 Sabean 1990, 91–93; Hasselberg 1998, 154.

226 Tadmore 1996, 120–123.

227 Tadmore 1996, 123–124; Häggman 1994, 43.

228 Ks. esim. Medick – Sabean 1984; Ingram 1990, 136–142.

Tadmoren perhemääritelmä näyttäisi sopivan myös 1700–1800-luvun kauppiasyhteisön perheverkostojen sekä yhteisön analyysiin. Porvarilliset elinkeinot olivat perhekeskeisiä. Perhe oli sekä taloudellisesti että sosiaalisesti se yksikkö, joka pyritti toimintaa. Se oli koulutusyksikkö, jonka kautta suodattuiivat paitsi ammatillinen tietotaito myös yhteisön omat arvot, normit ja koko ammattikunnan identiteetti.²²⁹ Kyse oli kokonaisvaltaisesta yhteisön jäseneksi kasvamisesta osana perhettä, jonka tarkoituksena oli luoda yhteenkuuluvuutta eri ryhmien välille.²³⁰ Toisaalta perhe oli taloudellinen kulutus- ja tuotantoyksikkö, jonka sisällä kaikilla sen jäsenillä oli oma paikkansa, oikeutensa ja velvollisuutensa. Perheen ytimen muodosti aviopari lapsineen ja perheen päänä toimivan miehen yhteiskunnallinen asema ratkaisi koko kotitalouden aseman yhteisön sisällä. Perheen pää oli myös moraalisisessa vastuussa kaikista kotitalouteensa kuuluvista jäsenistä.²³¹

Perheen ja oman kodin perustaminen oli eräänlainen siirtymäriitti, jonka seurauksena oppipoika muuntui yhteisön täysivaltaiseksi jäseneksi. Toisaalta se oli myös seurausta taloudellisista realiteeteista. Ilman oman perheen tukea kauppiaan oli erittäin vaikeata turvata toimentulonsa ja ryhtyä rakentamaan omaa uraansa. Yhteiskunnan patriarkaalinen luonne heijastui myös perheisiin ja näiden muodostamiin sosiaalisiin verkostoihin, jossa molemmilla sukupuolilla oli oma, erilainen ja toisiaan täydentävä tehtävänsä.²³²

Tadmoren perhemääritelmän avulla on ohitettavissa myös toinen ydinperhemalliin perustuvan jaottelun ongelma, nimittäin ajallinen muutos. Jokaisella perheellä on elinkaari, jonka aikana vanhemmat, lapset ja muu kotitalouteen kuuluva väki saattavat vaihtua monta kertaa.²³³ Näin ollen suuri lapsikuolleisuus, vanhempien välisestä ikäerosta johtuva leskien paljous ja uusioperheiden runsaslukisuus, ammattikoulutuksen perhesidonnaisuus ja palvelusväen vaihtuvuus tekivät perheistä erittäin monimutkaisia rakennelmia.

Tämä herättää kysymyksen siitä, mikä itse asiassa oli varhaismodernin ajan ydinperhe? Samalla herää kysymys myös siitä, missä itse asiassa kulki perheen ja suvun välinen raja, semminkin kun ne tuntuvat tutkimuskirjallisuudessa esiintyvän varsin usein toistensa synonyymeinä.²³⁴ Perheen käsitteen tavoin myös suvun ja sukulaisuuden käsitteet ovat vahvasti aikakausi- ja kulttuurisidonnaisia.²³⁵

229 Lindström 1993, 10.

230 Vainio-Korhonen 2010, 222.

231 Stadin 2004, 217–221.

232 Lindström 1993, 14. Muun muassa Hilde Sandvik on todennut, että lainsäädännön luomat puitteet naisten osallistumiselle yhteisön ja perheen toimintaan erosivat merkittävästi siitä todellisuudesta, joka 1700–1800-luvun kaupungeissa vallitsi. Sandvik 1992.

233 Häggman 1994, 41.

234 Lehtonen 1990, 37.

235 Esimerkiksi ruotsin ja englannin kielissä sukuun on mahdollista viitata kahdella eri sanalla,

Historiantutkimuksessa käsitteiden määritelmä on haettu antropologian parista. Suku on liitetty osaksi laajempaa keskustelua länsimaisen yhteiskunnan muutoksesta kollektiivisista sukuyhteisöistä kohti modernia valtiojohtoista yhteiskuntaa, jossa ydinperhe ja sen ympärille rakentuneet sosiaaliset verkostot ovat korvanneet sukujen tuottaman tuen ja turvan.²³⁶ Samalla on syntynyt kertomus, jossa ”tavallisinta on ollut kuvata kehityksen suunnaksi ’suvusta perheeseen’, jossa vähitellen asemansa menettänyt suku on ymmärretty yksilön, perheen ja kotitalouden yli valtaa käyttäneeksi, avioliittoja ja omaisuutta järjestelleeksi kollektiiviksi.”²³⁷

Ruotsalaisen historiantutkijan David Gauntin mukaan käsitys pohjoismaisesta sukuyhteiskunnasta on 1800-luvun kehitysajattelun luoma myytti. Hän katsoo, että pohjoismainen yhteiskunta ei keskiajalla perustunut sukukollektiiveihin, vaan ydinperheisiin.²³⁸ Suomalaisista historiantutkijoista Mika Kallioinen esittää, että sukuyhteisön käsite on syntynyt 1800-luvun saksalaisen historiantutkimuksen parissa, eikä sitä voida suoraan siirtää koskemaan myös Pohjoismaista yhteiskuntaa.²³⁹ Kritiikistä huolimatta keskiaikaa ja uuden ajan alkua pidetään suomalaisessa historiankirjoituksessa yhä yleisesti yhteisöllisyyden ja sukuyhteiskunnan kulta-aikana. Toisaalta kansainvälinen historiantutkimus on mikrohistorian ja verkostoanalyysin yleistymisen myötä painottanut enenevässä määrin erilaisten sosiaalisten verkostojen, kuten ystävyys- ja naapuruussuhteiden merkitystä yhteiskunnan kehityksen kannalta ja etäännyntä sukujen tai perheiden parista.²⁴⁰

Mitä sukulaisuus käytännössä merkitsi 1700–1800-luvun porilaisessa kauppiasyhteisössä? David Gaunt on esittänyt, että eurooppalaisissa kulttuureissa vallitsi käsitys, jonka mukaan sukulaisiksi luettiin ainoastaan ne, jotka olivat sukua

jotka erottavat toisistaan horisontaalisen ja vertikaalisen sukulinjan. Ruotsin kielen sanaa *ätt* käytettiin 1800-luvulla yleisesti tarkoittamaan esi-isien patrilineaarista sukulinjaa, kun taas sanalla *släkt* viitattiin useimmiten puhujan sen hetkiseen horisontaaliseen sukupiiriin, eli eläviin ihmisiin. Samaan tapaan myös englannin kielessä sanat *lineage* ja *kin* erottavat elävät ja kuolleet sekä verisukulaiset ja avioliittojen kautta syntyneet sukulaisuussuhteet toisistaan. Häggman 1994, 36–37.

236 Matikainen 2002, 56–66; Lehtonen 1990, 33–78 ja Jutikkala 1965.

237 Matikainen 2002, 58.

238 Gaunt 1983, 186–188.

239 Kallioinen 2000, 15. Olli Matikainen syyttää väitöskirjassaan *Verenperijät. Väkivalta ja yhteisön murros itäisessä Suomessa 1500–1600-luvulla* sukuyhteiskunnan kritisointia osittain yksipuoliseksi ja yli-innokkaaksi. Hänen mielestään sukujen vallan ohittaminen ja modernin ydinperheajattelun ja sen johdannaisten istuttaminen suoraan osaksi muinaispohjoismaista yhteiskuntaa johtaa vääjäämättömästi anakronismiin. Matikainen 2002, 60–61. Lisää sukuyhteiskuntaan kohdistuneesta kritiikistä esim. Gierke 1990, 13; Lehtonen 1990, 49–56; Sprandel 1988, 41–42.

240 Piilahti 2007, 26–27.

toisilleen joko verenperinnön tai avioliittojen kautta.²⁴¹ Sukulaisuussuhteet on hänen mukaansa mahdollista jakaa kahteen eri ryhmään: biologiseen ja sosiaali- seen sukulaisuuteen. Suku sinänsä saattoi olla hyvin laaja, mutta sen varsinaisen ytimen muodostivat omien vanhempien ja sisarusten lisäksi serkut, vanhempien sisarukset sekä isovanhemmat. Myös Kai Häggman on päätenyt samankaltaiseen johtopäätökseen tutkiessaan Waseniuksen kauppiasperheen elämää 1800-luvun Helsingissä.²⁴² Hänen mukaansa suku oli Waseniuksille veri- ja aviositeiden kautta syntynyt arkipäiväinen, aikaan ja paikkaan sidottu elävien ihmisten muodostama yhteisö, jonka ytimessä vaikutti yksi perhe ja sen ympärille syntynyt avioliittoverkosto.

Aiemmassa tutkimuksessa sukulaisuussuhde on määritelty ainoastaan veri- ja aviositeiden kautta, rajaten sosiaalisen sukulaisuuden tutkimuksen ulkopuolelle. Sosiaalinen sukulaisuus on nähty ominaiseksi ainoastaan primitiivikulttuureille, joissa sen merkitys saattaa olla jopa biologista syntyperää merkittävämmässä roolissa ihmisten integroitua yhteisönsä jäseneksi.²⁴³ Historiantutkimuksessa sosiaalisen sukulaisuuden laiminlyönti on osittain seurausta siitä, että perinteisesti määritelty sukulaisuus on lähdeaineiston valossa huomattavasti helpompi todentaa kuin muut sosiaaliset kontaktit, josta ei välttämättä ole jäänyt kirjallisia lähteitä.

Asiaa on mahdollista lähestyä myös eri näkökulmasta. Italialainen historian- tutkija Sandro Lombardi on tutkinut 1600-luvun Savoijissa kolmen seurakun- nan avioliittostrategioita ja osoittanut kuinka sukulaisuussuhteita on mahdollista verenperinnön sijaan analysoida myös sosiaalisina vaihdannan verkostoina.²⁴⁴ Niinpä tässä tutkimuksessa tarkastellaan veri- ja aviositeiden kautta syntyneiden sukulaisuussuhteiden lisäksi myös perheiden kummivalintoja. Kummius nähdään sosiaalisena sukulaisuutena, jolla oli avioliittojen tapaan selvä yhteisö- linen funktio.

241 Gaunt 1983, 188.

242 Häggman 1994, 37.

243 Piilahti 2007, 27, Gaunt 1983, 189–191.

244 Lombardi 1996.

Sopivan aviokumppanin valinta

Oman itsenäisen uran aloittamiseen, oli se sitten käsityöläisen tai kauppiaan ura, liittyi kiinteästi perheen perustaminen eli avioituminen.²⁴⁵ Uuden perheen synnyttäminen avioliiton välityksellä oli usein tiukasti sidoksissa myös suvun harjoittaman liiketoiminnan jatkamiseen. Avioliitto ei siis synnyttänyt ainoastaan uutta kotitaloutta, vaan vahvan sosiaalisen ja taloudellisen siteen puolisojen sukujen, perheiden sekä eri sukupolvien välille. Kauppiat tarvitsivat liiketoimintansa harjoittamiseen paikallisyhteisön muiden jäsenten apua ja hyväksyntää. Näin ollen sopivalla avioliitolla oli mahdollista saavuttaa samanaikaisesti useita eri asioita, kuten omaisuutta, resursseja sekä poliittista ja sosiaalista valtaa paikallisyhteisössä.²⁴⁶

Vuoden 1734 kirkkolaissa sanotaan, että ”jos mies haluaa solmia avioliiton, hänen on pyydetävä immen kättä tämän naittajalta, eikä otettava naista väkivalloin tai salaisesti.”²⁴⁷ Toisin sanoen laki edellytti, että mies naimisiin halutessaan sopi asiasta naisen edustajan²⁴⁸ kanssa. Naittajan, joka usein oli myös naisen holhooja, rooli oli avioliittojen synnyn kannalta keskeinen. Ruotsalainen historian-tutkija Maria Sjöberg katsoo, että suurin osa avioliitoista syntyi sulhasehdokkaan ja naittajan sosiaalisten tai taloudellisten etujen kohdatessa.²⁴⁹ Kyse ei ollut ainoastaan kahden puolison tai kahden suvun välisestä siteestä toisiinsa, vaan laajemmasta yhteisöllisestä ja yhteiskunnallisesta sopimuksesta, jossa nainen alistettiin puolisonsa vallan alaiseksi.²⁵⁰ Samalla miehen sosiaalinen asema heijastui myös koko uuden perheen sosiaaliseen asemaan ja sen toimintamahdollisuuksiin paikallisyhteisön sisällä.²⁵¹

Porin kaupungin väkiluku oli vielä 1800-luvun alussa varsin vaatimaton. Kaupungissa oli 1820-luvun puoliväliin saakka alle 3 000 asukasta. (Kuviot 3–4.) Kaupungin talouselämän rakennemuutos, joka sai alkunsa 1830-luvun alussa, heijastui selkeästi kaupungin väestörakenteeseen. Muutos on nähtävissä myös kaupungin porvariston keskuudessa, jossa käsityöläisten ja suomalaisporvarien

245 Stadin 2004, 218.

246 Ågren 2007, 89 ja 90, Hasselberg 1998, 152.

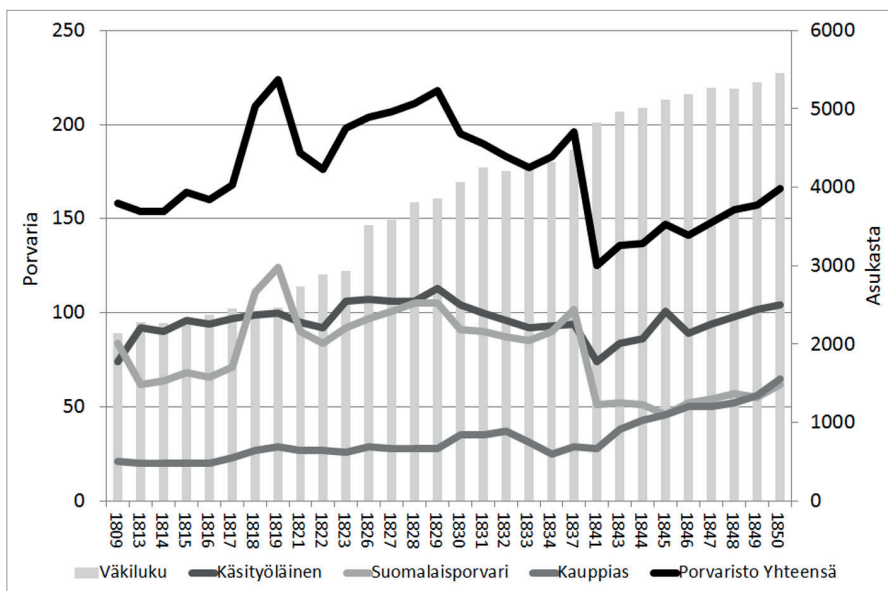
247 ”Wil man hionalag [äktenskap] bygga; så skal han mö af hennes giftoman begiära, och ej med wäld taga, eller hemliga til sig locka.” (Tekijän suom.) Sveriges lag 1734, Giftemåls balk 1:1.

248 Lain toisessa pykälässä sanotaan, että naisen laillisena edustajana toimii ensisijaisesti hänen isänsä, jonka on kuultava asiasta myös vaimoansa. Isän kuollessa tehtävä siirtyy vaimolle ja jos myös hän on kuollut, niin naittajan toimi siirtyy lähisukulaisille. Sveriges lag 1734, Giftemåls balk, 1:2.

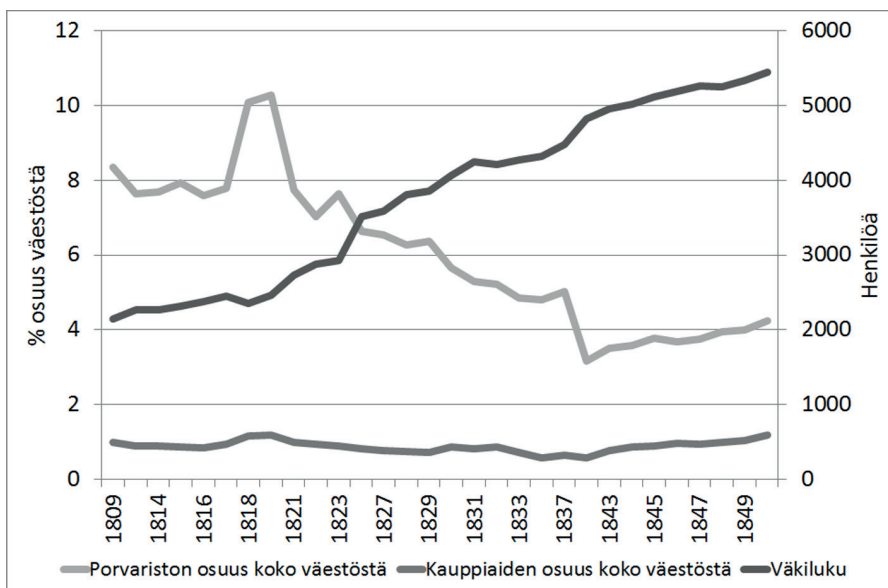
249 Sjöberg 1997, 173.

250 Karlsson-Sjögren 1999, 109; Dübeck 1978, 213–218.

251 Stadin 1997, 202; Englund 1989, 25.

Kuvio 3. Porin kaupungin väestönkehitys ja porvariston lukumäärä vuosina 1809–1850. Lähde: Ruuth 1899, Liite II. Elinkeinolaisia Porissa ja Liite IV. Porin kaupungin väkiluku 1809–1896.

Kuvio 4. Porin porvariston ja kauppiaskunnan suhteellinen osuus koko kaupungin väestöstä vuosina 1809–1850. Lähde: Ruuth 1888, Liite II. Elinkeinolaisia Porissa; Liite IV. Väestötilastoa.

lukumäärä alkoi vähitellen kasvaa jo 1810-luvun lopulla. Kauppiaiden lukumäärä sen sijaan pysyi vuodesta toiseen lähes vakiona aina 1840-luvulle saakka.

Vuosina 1809–1850 Porin kauppiaisyhteisöön kuului keskimäärin 33 ulkomaankauppaa harjoittavaa kauppiasta. Siinä missä koko porvariston suhteellinen osuus kaupungin väestöstä laski vuosien 1809–1850 välisenä aikana kahdeksasta neljään prosenttiin, kauppiaiden lukumäärä näyttäisi kääntyneen 1840-luvun jälkipuoliskolla jopa hienoiseen nousuun.

Tulos on kuitenkin harhaanjohtava, sillä jos kauppiaiden määrän suhteellista muutosta tarkastellaan pidemmällä aikavälillä, voidaan havaita, että heidän lukumääränsä oli kaikkein suurin heti kaupungin tapulioikeuksien saannin jälkeen 1760- ja 1770-luvuilla.²⁵² (Taulukko 1.)

Vuosi	Kauppiaita	Väkiluku	Osuus
1751	15	587	2,6 %
1760	22	723	3,0 %
1775	30	1746	1,7 %
1800	23	2141	1,1 %

Taulukko 1. Kauppiaiden suhteellinen määrä Porin väestöstä vuosina 1715, 1760, 1775 ja 1800. Lähde: Ruuth 1988, Liite II. Elinkeinolaisia Porissa; Liite IV. Väestötilasto.

Vaikka syytä kauppiaiden määrä vähenemiseen ei käytössäni olevan lähdeaineiston avulla ole mahdollista selvittää, niin 1700-luvun lopun ankarat lamavuodet, jotka myös Porissa ajoivat suhteellisen vakaavaraisia kauppiaita konkurssiin, kuin vuonna 1801 kaupungin tuhonnut tulipalokin ovat varmasti osaltaan myötävaikuttaneet kehityksen suuntaan.

Lukumääräisesti pieni ryhmä kauppiaita olisi helppo todeta tiiviiksi yhteisöksi, jossa kaikki ovat välittömässä yhteydessä keskenään joko sukulaisuuden, naapuruuden tai työn välityksellä. Yhteistyö eri osapuolten välillä olisi järkevää, koska yhteisönä he kykenisivät käyttämään vähäiset resurssit tehokkaasti hyväkseen. Kauppiaseliitin keskuudessa juuri avioliitot näyttäisivät tarjoavan sen kanavan, jonka avulla on mahdollista yhdistää perhe, liiketoiminta ja perheen yhteiskunnallinen asema. Mitä tiiviimpi yhteisö, sen helpompi siihen on muodostaa yhteisiä pelisääntöjä. Tiiviissä verkostossa ei ole vapaamatkustajia, vaan kaikki osallistuvat sen toimintaan. Silloin toimijat voivat luottaa toistensa panokseen yhteisen hyvän puolesta.²⁵³

252 Kauppiaiden ja käsityöläisten lukumäärät vähenivät 1700–1800 luvun vaihteessa myös muissa suomalaiskaupungeissa. Turun osalta ks. esim. Vainio-Korhonen 1998, 24–27.

253 Verkoston tiiviyydestä tarkemmin ks. esim. Granovetter 2005, 34.

Olivatko porilaiskauppiat sidoksissa kiinteisiin verkostoihin? Laskennallisesti yhteisön sisällä oli mahdollista solmia 2 415 kauppiassukujen välistä avioliittoa. Käytännössä Porin kauppiasyhteisö rakentui verkostosta, jossa oli ai-noastaan 210 keskinäistä kontaktia.²⁵⁴ Toisin sanoen Porin kauppiasyhteisö ei muodostanut yhtä kiinteää verkostoa, vaan useita, osittain päällekkäisiä verkostoja.²⁵⁵ Rakenteen hajanaisuus merkitsi myös sitä, että jokaisen yhteisön jäsenen oli aktiivisesti luotava ja ylläpidettävä kontakteja sellaisiin informaationlähteisiin, resursseihin ja sosiaalisiin areenoihin, joista uskoi olevan eniten hyötyä oman perheensä tai suvun aseman edistämisen kannalta.²⁵⁶ Tämä merkitsi myös sitä, ettei kaikilla kauppiaille ollut mitään rakenteellista syytä tehdä toistensa kanssa yhteistyötä.

Henkilökohtainen verkosto saattoi tarjota useita etuja. Carl Fredrik Björnberg kirjoitti L. Engström, Luck & Co:lle Lontooseen vuoden 1845 heinäkuussa seuraavasti:

Kuten Arvon Herra tietää, on kapteeni C. J. R. Thornberg kuollut. Hän jätti jälkeensä kaksi kolmasosaa vanhasta Dygden nimisestä aluksesta, jonka myyntiarvo tulee olemaan melko vähäinen, sekä joitain pienempiä kotitaloustavaroita. Hänen jälkeen jättämänsä velat sen sijaan ovat huomattavat. Näin ollen hänen leskensä tilanne ei ole kadehdittava. – – Leskirouva Thornberg, joka on minun kälyni, ei voi äärimmäisten ponnistusten jälkeen tarjota veloistaan yleisesti maksettavaksi kuin 50 prosenttia – mutta Teille, joka olette ollut hänen miehellensä armelias, hän on halukas tarjoamaan enemmän. Näin ollen uskallan kysyä teiltä, että tyytyisikö Arvon Herra vastaanottamaan 150 £ kertamaksun vastineeksi koko velasta.²⁵⁷

254 Laskennallisesti Porin kauppiasyhteisön avioliittoverkoston tiiviys (*density*) oli $d=0,09$. Verkoston tiiviys lasketaan kaavasta $d = \frac{l}{n}$, jossa l on kontaktien lukumäärä ja n toimijoiden lukumäärä. Kaavassa siis jaetaan kontaktien lukumäärä mahdollisten kontaktien lukumäärällä. Täydellisen tiivis yhteisö saa tunnusluvukseen arvon 1. Näin ollen, mitä lähempänä tiiviysarvo on ykköistä, sitä tiiviimpi verkosto on kyseessä. Lisää tiiviiden käsitteestä ja sen ongelmista esimerkiksi Scott 1991, 70–74; Johansson – Mattila – Uusikylä 1995, 44–48 ja Wasserman – Faust 1994.

255 Casson 1997, 3–4.

256 Wellman – Wetherell 1996, 106–107.

257 ”Som HH [häråde herre] känna är Capt C.J.R. Thornberg med döden afgången. Han efterlämnade såsom tillgång 2/3 delen i gamla skeppet Dygden, som fall af försäljningen ha ett ringa värde och dessutom något smått i husgeråde saker. Skulle någon denna deremot äro många och betydliga, så att Enkans ställning verkligen är beklagans värd. – – Då nu Enkefru Thornberg, som är svägerska till mig, med den yttersta ansträngning ej kan bjuda sina Crediter mera än 50 % – men gerna ville aflevera HH, som med Thornberg hade så mycken skonsamhet, något den utäfvén, så vågar jag härigenom föreslå, om icke HH såsom full betalning för sin fordran vare villige antaga omnämnda £150.” (Tekijän suom.) C. F. Björnbergin kirje L. Engström, Luck & Co:lle Lontooseen 10.7.1845. C. F. Björnbergin liikekirjeenvaihto, yksityisarkistot, KA.

Björnberg katsoi velvollisuudekseen auttaa kälyänsä pääsemään eroon tämän miehen kuoleman jälkeen esiinnouksesta velkataakasta. Sukulaisuuden lisäksi häntä velvoitti myös laivan omistussuhde. Kapteeni Thornbergin lisäksi kyseisen fregatin omistajina toimivat nimittäin kauppias Carl Martin ja Carl Fredrikin oma poika Anton Björnberg (ks. liite 5).

Sukulaisuussuhdetta on usein pidetty kaikkein voimakkaimmin velvoittavana. Sukulaisilla on moraalinen velvollisuus auttaa. Yhteisön sisäiset kontaktit eivät olleet tasa-arvoisia sen suhteen, millaisia etuisuuksia niiden avulla oli mahdollista saavuttaa. Suhteen etäisyys ei näin ollen ollut ratkaiseva, vaan se, oliko kontaktista mahdollista hyötyä. Tämä käy hyvin ilmi edellä esitetyn esimerkin mukaisesti liikekirjeenvaihdosta, jossa sukulaisuus ei pysähdy serkkuihin tai pikkuserkkuihin, vaan saattoi ulottautua hyvin kauas, myös maantieteellisesti. Myös David Cressy on osoittanut, että kirjeenvaihdon välityksellä esitettyjä avunpyyntöjä kaukaisille sukulaisille ei pyydetty anteeksi, vaan niihin odotettiin vastausta ja vakavamielistä suhtautumista.²⁵⁸

Miksi sukulaisuussuhde itse asiassa koetaan muita kontakteja läheisemmäksi ja velvoittavammaksi?²⁵⁹ Englantilainen taloustieteilijä Mark Casson katsoo, että sukupolvien välinen suhde on usein läheisempi kuin saman sukupolven edustajien. Sisarukset, erityisesti jos he ovat samaa sukupuolta, voivat kilpailla ankarasti keskenään. Tästä huolimatta verenperinnön katsotaan usein olevan voimakkaampi kuin esimerkiksi avioliiton kautta syntynyt sukulaisuussuhde – näin siitä huolimatta, että aviopuolisonsa voi valita mutta sukuaan ei.

Suhteen kiinteys ja auttamisvelvollisuus eivät usein olleet kiinni sukulaisuusasteesta, vaan siitä, miten kauan kyseiset henkilöt ovat jakaneet yhteisen kokemusmaailman.²⁶⁰ Tämä voi selittää sen, miksi vaikkapa veljenpoika lähetettiin hetkellisesti suvun toisen haaran edustajan palvelukseen, ennen kuin hän otti haltuunsa oman isänsä liiketoiminnan. Toisaalta voi myös ajatella, että lasten lähettäminen toiseen kaupunkiin opiskelemaan vieraannutti lapset omista vanhemmistaan. Näiden kokemusmaailmat eivät enää kohdanneet lasten palatessa kotiin ja pahimmassa tapauksessa heidän kiinnostuksensa perheen liiketoiminnan jatkamiseen oli kokonaan hiipunut.²⁶¹ Vastaavasti kauppiasoppiaika tarjosi sekä harjoittelijalle että isäntänä toimivalle kauppiaille monivuotisen yhteisen kokemuspäivän, joka varsinkin usein johti sukujen liittämiseen avioliiton kautta.

Kauppiaat eivät voineet olettaa, että jokainen heidän yhteisönsä jäsen olisi ollut valmis tai edes kykenevä tarjoamaan apua kaikkiin mahdollisiin ongelmiin. Heidän oli tarkasti valittava henkilöt tai suvut, joihin kontakti haluttiin muodos-

258 Cressy 1986, 44–48.

259 Casson 1999, 15–16.

260 Keskinen 2008, 150–151.

261 Casson 1999, 15–16.

taa ja joiden kanssa yhteistoiminta olisi mahdollisimman hedelmällistä. Erityisesti avioliitto, joka usein solmittiin eliniäksi, tarjosi kauppiaille mahdollisuuden liittää kontaktiverkostoonsa sukuja pysyvästi. Aviokumppanin valinta sai tällöin vahvan instrumentaalisen luonteen.

On kuitenkin muistettava, että vaikka vuraat porilaiskauppiat edustivat yhteisönsä yläluokkaa, niin heidän oli otettava toiminnassaan huomioon myös koko yhteisön sisäiset kulttuuriset normit ja vallitsevat käytännön rajoitteet. Voidakseen menestyksekkäästi harjoittaa omaa liiketoimintaansa myös kauppiaan oli saatava yhteisön muiden jäsenten hyväksyntä ja tuki.²⁶² Erityisen tärkeätä tämä oli esimerkiksi muualta muuttaneiden kauppiaiden kannalta, joilla ei ollut omaa perhettä tukenaan. Tämä heijastui myös avioliittomarkkinoihin. Kauppiat eivät voineet keskittyä ainoastaan oman ryhmänsä sisäisiin kontakteihin, vaan heidän oli laajennettava sukupiiriään myös muihin sosiaaliryhmiin.

Yhteisön jäsenet odottivat ihmisten solmivan avioliiton.²⁶³ Avioliitto oli normi. Miten ja kenen kanssa avioliitto solmittiin, ei ollut samankaltainen normi, vaan sitä on tarkasteltava eri näkökulmasta. Millä perusteella puoliso lopulta valittiin? Anita Göransson on käsitellyt Norrköpingin kauppias- ja tehtailijayhteisön avioliittostrategioita 1800-luvun alkupuoliskolla.²⁶⁴ Hänen mukaansa erityisesti pääomamarkkinoiden niukkuus teki henkilökohtaisista verkostoista ja niissä vallitsevista luottamussuhteista välttämättömiä.

Göransson erottaa kauppiaiden avioliittojen taustalta kaksi erillistä oman edun maksimointiin tähtäävää strategiaa. Näistä ensimmäinen, reduktiivinen strategia, tähtäsi yrityksen säilyttämiseen ehjänä perheen sisällä esimerkiksi serkusavioliittojen kautta. Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että perhe pyrki välttämään yrityksen jakamista oman sukupiirin ulkopuolelle. Toinen strategia oli ekspansiivinen, laajentava, ja sen tarkoituksena oli hankkia yritykseen lisää resursseja, kontakteja ja tietotaitoa. Göranssonin mukaan erityisesti porvarisluokka pyrki reduktiivisen avioliittostrategian käyttöön, joka mahdollisti sekä taloudellisten että henkisten resurssien säilymisen perheen sisällä.²⁶⁵

Ruotsalainen historiantutkija Martin Wottle katsoo, että Göranssonin esittämät kategoriat ovat liian rajoittuneita.²⁶⁶ Myös Tukholman tukkukauppiaiden taloudellisia ja sosiaalisia strategioita 1700-luvun kuluessa tutkinut Karin Ågren toteaa Göranssonin luokitteluperusteet riittämättömäksi.²⁶⁷ Hänen mie-

262 Ågren 2007, 90.

263 Ågren 2007, 91–92.

264 Göransson 1990, 540–541.

265 Myös David Garrioch on todennut, että 1700-luvun Pariisissa yläluokan keskuudessa serkusavioliittoihin ja siskonvaihtoon perustuva reduktiivinen strategia oli varsin yleinen. Garrioch 1996, 73–108.

266 Wottle 2000, 221.

267 Ågren 2007, 94.

lestään kategorioihin on lisättävä reproduktiivinen avioliittostrategia, joka on samanaikaisesti sekä säilyttävä että laajentava. Se on avioliitto, joka solmitaan kahden samaan sosiaaliseen luokkaan kuuluvan henkilön välillä, jotka eivät ole aikaisemmin sukua keskenään. Ågrenin mielestä reproduktiivinen strategia tarjosi kauppiaille mahdollisuuden maltilliseen ekspansioon ilman suuria riskejä.

On myös muistettava, että avioliittoa ei solmittu ainoastaan kahden henkilön, vaan myös kahden perheen ja suvun välillä. Muun muassa Margareta Matović on soveltanut omissa puolisonvalintaa 1800-luvun jälkipuoliskon Tukholmassa analysoivassa tutkimuksessaan vaihdantateoriaa (*utbyteteori*), jonka perusteella ihmisiä sitoo halu parantaa omia olosuhteitaan. Hänen mukaansa perheet pyrkivät maksimoimaan oma etunsa siten, että avioliittokandidaattien edut ja haitat punnittiin mahdollisimman tarkoin jo etukäteen.²⁶⁸

Suorien taloudellisten etujen lisäksi perheiden oli otettava huomioon myös avioliittojen tarjoama mahdollisuus sosiaalisen pääoman kartuttamiseen.²⁶⁹ Yhdysvaltalainen sosiologi Nan Lin määrittelee sosiaalisen pääoman sellaiseksi sosiaaliin suhteisiin kohdistuvaksi investoinniksi, josta suhteen molemmille osapuolille on odotettavissa sekä suoria että välillisiä etuja resurssien yhteisömuutoksen kautta.²⁷⁰ Suoran taloudellisen edun saanti on näistä helpommin ymmärrettävissä. Välillisiä etuja on puolestaan huomattavasti vaikeampi havaita. Niiden perustana on verkoston sisäinen mainemekanismi, jonka toimintaan henkilöt eivät juuri voi itse henkilökohtaisella toiminnallaan vaikuttaa.²⁷¹ Avioliiton kautta oli kuitenkin mahdollista varmistaa suvun liiketoiminnan jatkuvuus ja luoda samalla sosiaalinen turvaverkko, jonka apuun oli mahdollista turvautua ongelmatilanteissa.²⁷²

Missä määrin avioliitot tosiasiaassa syntyivät tietoisina strategiavalintoina? Hyvä esimerkki eri strategioiden välisten rajojen hämärtymisestä on Carl Fredrik Rosenlewin ja hänen vaimonsa Johanna Margareta Ekströmin välinen avioliitto. Kauempaa katsottuna vaikuttaisi siltä, että Rosenlew laajensi kontakti- ja

268 Matović 1984, 18, 28 ja 88.

269 Sosiaalisen pääoman käsitteestä ja sen käytöstä historian tutkimuksen apuvälineenä katso esim. Keskinen – Teräs 2008.

270 Lin 2001, 17–19.

271 Mainemekanismi perustuu siihen, että yhteisön tai verkoston toimijat saavat henkilöstä eri reittien kautta informaatiota, jonka perusteella he voivat punnita, onko kyseinen henkilö luottamuksen arvoinen vai ei. Yksilöllä itsellään on melko rajalliset mahdollisuudet vaikuttaa siihen, minkälaista informaatiota verkoston muut jäsenet hänestä levittävät. Käytännössä he voivat ainoastaan toimia verkoston moraalisaännösten mukaan ja yrittää eri kanavien kautta viestittää omaa luotettavuuttaan ja pyrkiä siten parantamaan omaa mainettaan. Maine on suoraan liitoksissa omiin tekoihin, toisin kuin esimerkiksi imago, joka on vain symbolinen kuva siitä, mitä joku tekee. Pilaantunutta mainetta on näin ollen erittäin vaikea muuttaa ennalleen. Ks. esim. Keskinen 2008, 151.

272 Bull 1998, 121.

3	Raatimies	Pehr Ståhlfort	49	Kauppias	Isak Björkman
6	Leski	Maria Tocklin	76	Kauppias	Isak Appelberg
6	Raatimies	Jacob Sarin	97	Raatimies	Nils Ascholin
7	Kauppias	Jacob Waden	103	Raatimies	Nils Ljungman
7	Leski	Anna Elfving	103	Kauppias	Johan Gottleben
8	Kauppias	Lars Sacklén	104	Kauppias	Lars Clouberg
12	Kauppias	Lars Sacklén	114	Leski	Christina Raumolin
13	Leski	Anna Favorin	118	Kauppias	Jacob Åkerstedt
14	Kauppias	Jacob Glas	118	Leski	Margareta Backman
15	Leski	Maria Gottleben	140	Raatimies	Otto Brander
16	Kauppias	Isak Backman	147	Leski	Brita Roos
34	Leski	Eunica Pihlman	162	Kauppias	Gabriel Backman
35	Kauppias	Johan Ascholin	175	Kauppias	Jacob Arvelin
36	Leski	Anna Långfors	188	Kauppias	Johan Sourander
37	Kauppias	Michael Carlstedt	224	Pormestari	Carl Mörtengren

Kartta 1. Porin kaupungin raatimiesten, kauppiaiden ja näiden leskien asuinpaikat vuonna 1800. Lähde: Björneborgs mantalslängd 1800, Lääninkanslian arkisto, Tilit, henkikirjat, IGae: 25, TMA.

resurssiipiiriään solmimalla ekspansiivisen avioliiton kristiinankaupunkilaisen kauppiaan tyttären kanssa. Mikäli asiaa tarkastellaan lähempää, avioliiton taakaa on löydettävissä toisenlainen motiivi, puolisoiden välinen rakkaus. Johanna Margareta Ekström oli lähetetty Poriin tätinsä Brita Ekströmin ja hänen aviomiehensä raatimies Johan Ascholinin luo tutustumaan paikallisen kauppiaseliitin elämään. Carl Fredrik Rosenlew, joka oli juuri aloittanut oman kauppiasuransa, oli vuokrannut Ascholinin talosta kauppaliikkeen harjoittamiseen tarvittavat tilat. Näin ollen nuorilla oli mahdollisuus tutustua toisiinsa Ascholinin valvovan silmän alla joka päivä.²⁷³

273 Rosenlewien ja Ascholinien sukutaulut, tietokanta-aineisto.

Tutkijan on mahdollista kategorisoida strategisiksi valinnoiksi myös sellaiset avioliittosuhteet, joiden takaa on löydettävissä aivan toisenlaisia motiiveja. Esimerkiksi ensimmäinen avioliitto ja sen välityksellä solmitut kontaktit olivat aivan erilaisessa asemassa kuin paikkansa vakiinnuttaneen kauppiaan toinen tai kolmas avioliitto. Aviomotiivien puristaminen yhden avioliittostrategian alle saattaa myös yksinkertaistaa liiallisesti asian todellista luonnetta, sillä valtaosa avioliitoista on sijoitettavissa useaan ryhmään samanaikaisesti. Lisäksi eri strategioiden erottaminen toisistaan jälkikäteen on erittäin vaikeaa, jollei jopa mahdollontta.²⁷⁴

Tämän käy ilmi muun muassa Rosenlewin ja Ekströmin välisestä avioliitosta, jossa ei ilmeisesti ollut kyse etukäteen harkitusta strategiasta, vaan toistuvasta vuorovaikutuksesta ympäristössä, jonka taustalla vaikuttivat paitsi sukujen, myös perheiden omat intressit ja kaupungin rakenne. Avioliitto solmittiin yleensä kahden sellaisen henkilön tai suvun välillä, joilla oli jo entuudestaan jotain yhteistä. Toisin sanoen avioliitot solmittiin niiden ihmisten välillä, jotka tapasivat toisiaan. Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että puoliso valittiin usein omasta elinpiiristä.

Kaupungissa perheen asuinpaikalla saattoi olla suuri merkitys puolisonvalintaan. Kartassa 1 on kuvattu Porin kaupungin kauppiaskunnan asuinpaikkojen sijoittumista vuonna 1800. Kaupungin eri asuinalueilla oli selvästi erilaiset statukset. Porin hallinnollinen ja taloudellinen keskusta sijaitsi kartan mukaan kirkon ja raatihuoneen välittömässä läheisyydessä, jossa suurin osa kauppiaista ja kaupungin korkeammista virkamiehistä asui. Tämän alueen lisäksi kauppiaiden asuinalueet olivat keskittyneet kaupungin tärkeimpien kulkuväylien ja porttien läheisyyteen. Keskustan ympärille muodostui parin korttelin levyinen käsityöläismestarien asuttama alue. Suomalaisporvaristo puolestaan sijoittui kaupungin torien ja kulkuväylien varsille. Erityisesti kaupungin sotilasväki, meri- ja työmiehet oli työnnetty kaupungin laitamille.²⁷⁵

274 Esimerkiksi Leos Müller on todennut erilaisten avioliittostrategioiden kategorioinnin erittäin hankalaksi tutkiessaan tukholmalaisen Momma-Reenstiernan avioliittoverkostoja. Müller 1998, 245–250.

275 Saarinen 1972, 92–93; Jokipii 1957, 632.

Porin kauppiasyhteisön avioliittoverkosto

Ruotsalaiset historiantutkijat ovat tehneet useita tutkimuksia kauppiasyhteisöjen sisäisistä avioliittomarkkinoista. Niiden keskeinen tutkimustulos on aikakaudesta riippumatta se, että kaupunkien johtavat kauppiassuvut avioituivat mieluiten keskenään. Muun muassa Stefan Lundblad on osoittanut, että Gävlen kauppiasyhteisön sisällä puolet kaupungin johtavien kauppiassukujen välisistä avioliitoista oli solmittu samaan sosiaaliseen ryhmään kuuluvien kauppiassukujen kanssa.²⁷⁶ Martin Åberg on todennut saman Göteborgin kauppiaseliitin parisissa.²⁷⁷ Hänen mukaansa lähes 60 prosenttia kauppiaseliitin avioliitoista solmittiin oman ryhmän sisällä. Myös Boråsia ja Örebrota tutkinut Tomas Nilsson sekä Tukholman kauppiassuvun avioliittoja analysoinut Martin Wottle ovat päätyneet samankaltaisiin johtopäätöksiin.²⁷⁸

Tässä luvussa Porin kauppiasyhteisön muodostuneita avioliittoverkostoja analysoidaan kahdella eri tavalla: suhteessa kaupungin muihin asukkaisiin ja suhteessa oman statusyhteisön sisäisiin kontakteihin. Molemmat analyysit perustuvat kauppiasyhteisöstä rakennettuun tietokantaan.²⁷⁹ Porin kauppiasyhteisö oli aina 1850-luvulle saakka lukumäärältään varsin vaatimaton. Henkikirjojen mukaan työn tutkimusperiodin aikana, vuosina 1765–1840, kauppiaksi oli merkitty 175 henkilöä. Näiden lisäksi kauppaa harjoitti myös 42 raatimiehinä ja pormestareina toiminutta henkilöä sekä kahdeksan ruokatavara kauppiasta. Nämä 225 henkilöä kuuluivat 125 sukuun, joiden joukosta tarkemman analyysin kohteeksi on valittu 70 kaupungin keskeisintä kauppiassukua. Tämä ei tarkoita sitä, että loput 55 kauppiassukua olisi rajattu kokonaan tutkimukseni ulkopuolelle. Ne esiintyvät analyysin pohjana toimivassa tietokannassa erilaisten relaatioiden, kuten avioliittojen, kummissuhteiden tai liikekontaktien osalta. Valtaosa näistä suvuista on muuttanut Poriin jostain muualta tai niissä oli ainoastaan yksi kauppiaan ammattia harjoittanut edustaja.²⁸⁰

Aiemmasta tutkimuksesta poiketen tämän tutkimuksen analyysi ei perustu perinteiseen säätyjakoon tai henkilöiden varallisuussuhteisiin. Sen sijaan verkostoissa esiintyvät henkilöt on jaettu ammattikategorioihin. Ne on ryhmitelty sen

276 Lundblad 2007, 151, 154.

277 Åberg 1991, 107.

278 Nilsson 2004, 132; Wottle 2000, 252. Ks. myös Ågren 2007.

279 Tietokannasta tarkemmin ks. liite 1.

280 Lopuista kauppiassuvuista 12 on porilaisia sukuja, joilla on avioliittosuhde tietokannan ytimen muodostavan ryhmän kanssa. Lisäksi mukana on kuusi sellaista sukua, jotka ovat saapuneet kaupunkiin toisaalta, mutta solmineet avioliiton jonkun analyysin kohteena olevan kauppiassuvun kanssa, sekä 11 sellaista kauppiassukua, jotka muuttonsa jälkeen ovat solmineet kummissuhteen johonkin tutkimuksen kohteena olevista porilaisuista.

mukaan, miten läheinen suhde ammateilla oli kauppiasluokan liiketoiminnan kanssa. Henkilöt on jaettu 11 ammattikategoriaan:²⁸¹

1. Kauppiaat, raatimiehet ja pormestari
2. Suomalaisporvarit, tehtailijat, ruukinomistajat
3. Käsityöläiset
4. Laivakapteenit
5. Virkamiehet
6. Papit ja akateemiset ammatit
7. Sotilasammatit
8. Harjoittelijat ja opiskelijat
9. Maanviljelijät
10. Palvelusväki
11. Muut

Lisäksi virkamiehet ja maanviljelijät on jaettu kahteen alaryhmään: tullivirkailijoihin ja muihin virkamiehiin sekä rusthollareihin ja muihin maanviljelijöihin. Tullivirkailijat olivat työssään huomattavasti läheisemmässä kontaktissa kauppiasiin kuin esimerkiksi nimismiehet tai maanmittaajat. Rusthollarit on puolestaan erotettu talonpojista yhteiskunnallisesti poikkeavan asemansa takia.

Ammattikategorioita analysoidaan kolmesta eri näkökulmasta: suku-, perhe- ja yksilötasolla. Sukutasolla huomio kohdistuu kaikkiin tietyn sukunimen omaavien henkilöiden avioliittojen analyysiin vuosien 1765–1820 välisenä aikana huolimatta siitä, kuuluvatko he kauppiasluokkaan. Perhetasolla tarkastellaan kauppiasperheisiin syntyneiden lasten avioliittoja. Yksilötasolla tutkitaan puolestaan kauppiasoikeudet saavuttaneiden henkilöiden avioliittoverkoston rakenteita. Tämän lisäksi aviopuolison valintaperusteita tarkastellaan molempien sukupuolten osalta erikseen.

Miespuolisten jälkeläisten puolisonvalinta

Porin kauppiasperheiden solmimien avioliittojen jakautuminen ammattikategorioihin on nähtävissä taulukosta 2, johon on otettu mukaan ainoastaan kauppiasukujen miespuoliset jälkeläiset. Sen otantaa on rajannut tietojen saatavuus. Tietokanta sisältää 429 kriteerit täyttävää avioliittoa. Kaikki näistä avioliitoista eivät kuitenkaan näy taulukossa. Analyysin perusteena on nimittäin käytetty puolison isän yhteiskunnallista asemaa (ammattikategoriaa), jonka olen onnistunut selvit-

281 Aateli on sisällytetty ammattikategorioihin. Käytännössä Porin kauppiasuvuilla oli aateliskontakteja veroporvareina liiketoimintaa harjoittaviin aatelissukuihin, pappissukuihin ja sotilasaateliin.

	Yhteiskunnallinen asema	Sukutaso		Perhetaso		Yksilötaso	
		Lkm	%	Lkm	%	Lkm	%
1.	Kauppiaat, raatimiehet, pormestarit	71	23,1	19	32,8	47	36,4
2.	Porvarit, tehtailijat, ruukinomistajat	111	36,0	16	27,6	39	30,2
3.	Käsityöläiset	30	9,7	6	10,3	8	6,2
4.	Laivakapteenit	4	1,3	-	-	2	1,6
5.	Virkamiehet	16	5,2	4	6,9	5	3,9
	5a Tullimiehet	7	2,3	1	1,7	2	1,6
	5b Muut virkamiehet	9	2,9	3	5,2	3	2,3
6.	Papit ja akateemiset ammatit	31	10,1	6	10,3	17	13,2
7.	Sotilasammatit	25	8,1	4	6,9	9	7,0
8.	Harjoittelijat, opiskelijat	-	-	-	-	-	-
9.	Maanviljelijät	9	2,9	2	3,4	1	0,8
	9a Rusthollarit	3	1,0	2	3,4	1	0,8
	9b Muut maanviljelijät	6	1,9	-	-	-	-
10.	Palvelusväki	6	1,9	1	1,7	1	0,8
11.	Muut	5	1,6	-	-	-	-
	Yhteensä	308	100,0	58	100,0	129	100,0

Taulukko 2. Porin kauppiassukujen miespuolisten jälkeläisten puoliset ammattikategorioitain 1765–1820. Taulukossa ammatikategoria määräytyy puolison isän yhteiskunnallisen aseman perusteella. Lähde: tietokanta-aineisto.

tämään ainoastaan 308 avioliiton osalta.²⁸² Perhetasolla vastaava lukumäärä on 58 ja yksilötasolla 129.

Taulukosta voi havaita, että valtaosa kauppiasperheiden solmimista avioliitoista kohdistui kahteen ensimmäiseen ammattiryhmään: kauppiasiin ja suomalaisporvaristoon. Se kumpi näistä kategorioista on suurin, riippuu näkökulmasta. Ensimmäisen kategorian asema vahvistuu sitä mukaa kun liikutaan sukutasolta kohti yksilötasoa, jossa se on suurimmillaan. Mistä ryhmien väliset erot sitten johtuvat?

Erilaisten avioliittostrategioiden tutkimus on painottunut instrumentaalisten taloudellisten etujen hankintaan. Osaltaan kyse on mittaskaalasta. Porin sosiaalinen kenttä erosi merkittävästi esimerkiksi Göteborgin tai Tukholman kaltaisten suurkaupunkien vastaavasta. Pienessä yhteisössä kauppiaiden käytössä oli niukasti resursseja, joita oli mahdollista lisätä solmimalla sopivia avioliittoja oman ryhmän sisälle kuuluvien sukujen kesken. Toisaalta myös Porin avioliittomarkkinat olivat kauppiassukujen osalta melko rajalliset.

Näin ollen kauppiassuvut tai perheet eivät voineet turvautua ainoastaan yhteen avioliittostrategiaan, vaan heidän oli pakko etsiä avioliittokumppaneita myös oman sosiaalisen ryhmänsä ulkopuolelta. Porissa ero keskivertokauppiiaan ja hyvin menestyvän suomalaisporvarin tai käsityöläismestarin välillä oli

282 Naisten omat statusmerkinnät, kuten vaimo, leski ja piika, eivät kerro mitään heidän perhe-taustastaan, joka on tämän analyysin kohteena.

verrattain pieni, joten kyse ei ollut varsinaisesta sosiaalisesta laskusta. Lisäksi on muistettava, että perhetason yhteiskunnallisesta asemasta huolimatta suurin osa puolisoista oli itse lähtöisin kauppiassuvuista tai oli avioliittojen kautta liitoksissa kauppiassukuihin.

Samalla avioliittostrategioille muodostui kaksi eri aikatasoa. Lyhyellä aikavälillä avioliiton kautta oli mahdollista lisätä suvun käytössä olevia resursseja esimerkiksi myötäjäisten tai uusien kontaktien avulla. Porilaiskauppiaiden keskuudessa selkein esimerkki lyhyen aikavälin eduista lienee Frans Fredrik Wallenstrålen ja Catharina Elisabeth de Carnallin välinen avioliitto, joka solmittiin Lyttylässä vuonna 1805. Samalla 5/7 Lyttylän kartanosta siirtyi myötäjäisinä tuoreen aviomiehen omistukseen. Kartanosta saamiensa tulojen turvin Wallenstråle anoi itselleen verokauppiaan oikeuksia ja ryhtyi harjoittamaan laajamittaista kauppaa kartanonsa omilla ja sen ympäristöstä hankituilla tuotteilla. Näin koko ikänsä Itä-Intian kauppakomppanian laivastossa palvellut kapteeni onnistui avioliiton mukanaan tuomien lisäresurssien kautta muuttamaan elämänsä suuntaa ja siirtymään armeijauralta liiketoiminnan pariin.²⁸³

Pitkällä aikavälillä avioliitossa oli kyse suvun, perheen ja viimekädessä myös liiketoiminnan jatkuvuuden turvaamisesta. Samalla on myös syytä pysähtyä miettimään sitä, tarjoaako suku hedelmällisemmän analyysimahdollisuuden kuin henkilökohtaisten kontaktien luokittelu. Mikäli asiaa katsotaan puhtaasti yksilön näkökulmasta, kauppiaskunnan kanssa sosiaalisesti samassa asemassa olivat ainoastaan toiset kauppiat sekä mahdollisesti raatimiehet ja pormestarit, jotka usein harjoittivat myös kauppaa. Mutta siirryttäessä sukutasolle kenttä laajenee, koska jokaisessa kauppiassuvussa on myös huomattava määrä muiden ammattikategorioiden harjoittajia.

Näin ollen voisi olettaa, että tavoitelluimmat avioliittokumppanit tarjosivat sekä suoria taloudellisia että välillisiä sosiaalisia etuisuuksia. Taulukon 2 perusteella näitä näyttäisivät olevan ne suvut ja perheet, jotka kuuluivat kaupungin porvarisyhteisöön, toisin sanoen ne ammattikategoriat, jotka olivat kaikkein lähinnä kauppiaan harjoittamaa omaa liiketoimintaa. Sukutasolla näiden osuus kaikista avioliitoista oli yhteensä 70,1 prosenttia. Perhetasolla vastaava luku oli 70,7 ja yksilötasolla 74,5 prosenttia. Suomalaisporvariston ja käsityöläismestareiden ohella mukaan on laskettu myös laivakapteenit, joiden oli ammattia harjoittaakseen anottava porvarisoikeuksia.

On myös paikallaan kysyä, liittyivätkö porvarisperheiden keskinäiset avioliitot taloudellisten seikkojen lisäksi myös orastavaan käsitykseen luokkatietoisuudesta, sen mukanaan tuomasta arvovallasta ja asetelman tietoisesta säilyttämisestä ennallaan.²⁸⁴ Valta ja suvun vaikutusmahdollisuudet kanavoituivat pitkälti

283 Kaukamaa 1938, 290–298.

284 Åberg 1991, 102.

sosiaalisten kontaktien kautta. Tästä näkökulmasta katsottuna taloudellinen ja hallinnollinen valta oli keskittynyt tiettyjen sukujen ympärille rakentuneisiin verkostoihin. Vastaavasti ne suvut, jotka olivat jääneet tai jotka oli tietoisesti jätetty näiden verkostojen ulkopuolelle, olivat vaikutusvallan osalta selvästi heikommassa asemassa.²⁸⁵

Vallanpitäjien verkostot eivät rakentuneet ainoastaan kauppias- ja raatimiesperheiden ympärille, vaan mukana oli myös alempien porvarisluokkien jäseniä. Esimerkiksi käsityöläismestarit nauttivat suurta arvostusta kaupungin sisällä. Sama pätee myös osaan suomalaisporvareista. Molemmat näistä porvarisluokista osallistuiivat aktiivisesti myös kaupungin hallintoon raadin apuna toimivien vanhempien kautta, joihin jokainen luokka valitsi omat edustajansa. Lisäksi on muistettava, että kauppiaskunta ei varsinaisesti itse tuottanut mitään, vaan sen liiketoiminta oli monin osin sidoksissa sitä ympäröivään yhteisöön. Liiketoiminnan ohella myös kaupungin taloudellisen infrastruktuurin kehittäminen oli mahdollista ainoastaan koko porvariston yhteistyöllä.

Pappis- ja sotilasammattien harjoittajat, erityisesti ylempi upseeristo, joka usein koostui aatelissuvuista, saattoivat tarjota köyhälle kauppiassuvulle mahdollisuuden sosiaaliseen nousuun ja uusien kontaktien luomiseen oman sukuverkoston ulkopuolelle. Tämä näkyi myös avioliittomarkkinoilla, sillä näihin kahteen kategoriaan solmittiin näkökulmasta riippuen noin 18 prosenttia avioliitoista. Valtaosa papeista ja erilaisten akateemisten ammattien harjoittajista, kuten triviaalikoulun opettajista, oli kaupunkiyhteisön arvostettuja jäseniä. Lisäksi on otettava huomioon myös se, että useat näistä kuuluivat johonkin kaupungin kauppiassuvuista. Upseeristo sen sijaan tuli useimmiten kokonaan oman kaupungin ulkopuolelta, joskin yleensä sen välittömästä ympäristöstä.

Virkamiesperheisiin solmitut avioliitot eroavat lukumäärältään jo selvästi aikaisemmista. Heihin solmittiin yksilötasolla ainoastaan 3,9 ja perhetasollakin vain 6,9 prosenttia avioliitoista. Eriasteiset virkamiehet olivat jatkuvassa vuorovaikutuksessa kauppiassukujen kanssa muun muassa maistraatin satama- ja tullimaksujen ja kaupungin hallinnon kautta. Harjoittelija ja opiskelijaperheiden vähyys on ikäkysymys. Sikäli kun harjoittelijat tai opiskelijat ylipäänsä olivat naimisissa, harvalla heistä on ollut naimaikäinen tytär. Maanviljelijöiden ja erityisesti palkollisten kanssa solmitut avioliitot eivät puolestaan tuoneet kauppiasperheen miespuolisille jälkeläisille kovin paljon taloudellista tai edes sosiaalista lisäarvoa. Tämä selittää myös näiden ammattiryhmien vähäisen esiintymisen aviomarkkinoilla.

Oman lisänsä Porin avioliittomarkkinoille toivat kaupungin sosiaalisen yhteisön ulkopuolelle solmitut avioliitot. Muun muassa kauppias Gabriel Thurman

285 Aro 1998, 194; Castells 1997, 415; Latour 1996, 117–120. Ks. myös Burt 2005 ja 1995, jotka käsittelevät yksilön rakenteellista asemaa kokonaisverkoston sisällä.

avioitui kahteen otteeseen kristiinankaupunkilaissukujen kanssa. Avioliitoista ensimmäinen solmittiin vuonna 1781. Hänen tällöisellä puolisoillaan Maria Björkmanilla oli sukulaisia myös Porissa. Toinen avioliitto solmittiin Anna Löfgrenin kanssa vuosi ensimmäisen vaimon kuoleman jälkeen. Suurin osa porilaiskauppiaiden oman kaupungin ulkopuolelle solmimista avioliitoista suuntautivat Thurmanin tapaan lähikaupunkeihin. Näistä erottuivat edukseen erityisesti Rauma ja Kristiinankaupunki.²⁸⁶

Kyse oli paitsi oman kontaktipiirin laajentamisesta ja käytössä olevien resursien lisäyksestä myös käytännön pakosta. Porin oma kauppalaivasto osoittautui vientimarkkinoiden avautuessa 1700–1800-lukujen taitteessa liian pieneksi. Tämän seurauksena porilaiskauppiaiden oli turvauduttava naapurikaupunkien tonniston apuun vientitavaroidensa laivaamisessa. Tämä puolestaan edellytti hyviä kontakteja naapurikaupunkien kauppiaisiin. Avioliitto tarjosi erinomaisen tavan paitsi laajentaa omaa verkostoa, myös hankkia luotettavia liikekumppaneita oman kontaktipiirin ulkopuolelta. Kyse ei suinkaan ollut vain porilaisesta ilmiöstä, vaan avioliittoverkoston ulottuminen oman kaupungin rajojen ulkopuolelle oli yleistä myös muissa suomalaiskaupungeissa. Esimerkiksi Pietarsaaren kauppiasyhteisöllä oli avioliittojen kautta kiinteät kontaktit lähikaupunkien kauppiasyhteisöihin. (Taulukko 3.)

Kauppiassuku	Pietarsaari	Muut	Yhteensä
Malm	11	6	17
Mellberg/Teliin	5	5	10
Asp/Sten	7	2	9
Roos	4	4	8
Sneckendahl	6	2	8
Winstén	3	3	6
Böckelman	2	2	4
Öhman/Thodén	3	-	3

Taulukko 3. Pietarsaaren kauppiassukujen avioliittoverkosto, 1700–1900. Lähde: Björkman 1924, Bilaga IX, A H.

Pietarsaaren suvuista mahtavimmalla eli Malm-suvulla oli paikalliskontaktien lisäksi avioliiton kautta linkki myös Kokkolan (Löthman, Donner, Roos), Vaasan (Höckert, Schauman) ja Uudenkaarlepyyn (Darnstén) kauppiasyhteisöihin. Naapurikaupunkien lisäksi Malmeilla oli avioliiton kautta kontakti myös Göteborgiin (Cassén).²⁸⁷

286 Kauppiassukujen sukutaulut, tietokanta-aineisto.

287 Ojala 1999b. Kokkolan Roos-suvun osalta katso Ojala 1997a, 329–330.

Myös porilaisilla oli aviokontakteja ulkomaille. Muun muassa Carl Fredrik Björnberg naittoi oman tyttärensä Ida Elisabethin Espanjan itärannikolla sijaitsevan Torreviejan suolakauppiaan pojan Antonio Tallaveran kanssa. Tallaveran ja Björnbergin välinen avioliitto on myös erinomainen osoitus siitä, miten sukujen välinen vuorovaikutus, ei erillinen strategia, johti lopulta keskinäiseen avioliittoon. Björnbergin ja Tallaveran välinen avioliitto toi eittämättä molemmille perheille tiettyjä taloudellisia etuja, mutta näiden taloudellisten realiteettien takaa on löydetävissä myös toinen selitys. Antonio Talavera toimi nimittäin usean vuoden ajan Suomen Espanjan konsulina, ja hänen toimipaikkansa oli Porissa, jossa hän asusti Idan isoveljen Anton Björnbergin katon alla.²⁸⁸

Avioliittokumppanien valinta muuttui 1700–1800-luvun aikana yleisesti vapaampaan suuntaan. Perheen tai suvun määräysvalta alkoi vähitellen murtua ja tilalle tuli oma päätäntävalta ja rakkaus. Muutoksen taustalla paitsi individualismin läpimurto myös elinkeinoelämän tuotantorakenteen muutos, joka siirsi tuotannon kodin ulkopuolelle. Tämä kosketti erityisesti uutta keskiluokkaa, jossa tunne korvasi työn perheenjäsenten yhdistäjänä. Toisaalta myös yksityisen ja julkisen sekä perheen ja sen harjoittaman liiketoiminnan asteittainen eriytyminen vähensi painetta naittaa perheen lapsia ensisijaisesti yritystoiminnan etujen mukaisesti. Käytännössä tilanne, jossa puoliset olisivat tavanneet, tutustuneet ja päättäneet itsekseen mennä naimisiin, ei vielä kuitenkaan tutkimusperiodini aikana ollut mahdollista.²⁸⁹ Sen sijaan perheen vanhemmat, sukulaiset ja koko yhteisö pyrkivät tarjoamaan heille sellaisia sosiaalisia tilanteita, joissa sopivan puolison tapaaminen oli mahdollista.²⁹⁰ Vanhempien halu puuttua perheen lasten aviopuolisovalintaan riippui useimmiten perheen resurssitilanteesta. Yhteiskunnan ylätasolla, jossa maine ja omaisuus oli turvattava oikealla valinnalla, vanhemmilla oli usein huomattavasti aktiivisempi rooli.

Porin kauppiasyhteisön sukujen välisten avioliittojen tunnesidonnaisuutta on käytännössä mahdotonta tutkia käytössäni olevien lähteiden avulla. Uusio-perheiden rakenteita tutkimalla on kuitenkin mahdollista saavuttaa edes jonkinlainen kuva tunteiden vaikutuksesta aviokumppanin valintaan. Valtaosa porvarismiehistä pyrki nimittäin hankkimaan itselleen ammatin ennen avioliiton solmimista. Tämä puolestaan merkitsi sitä, että miehet olivat yli 30 vuoden ikäisiä astuessaan alttarille ensimmäistä kertaa. Heidän vaimonsa olivat sitä vastoin huomattavasti aviomiehiään nuorempia. Suuren ikäeron ja lapsivuodekuollei-

288 Gulin 1964, 285; Lönegren 1948, 29.

289 Muun muassa saksalaista keskiluokkaa tutkinut Marian Kaplan on todennut, ettei puhtaita rakkausavioliittoja esiintynyt ennen toista maailmansotaa. Vaikka vanhemmat tai suku eivät enää sanelleet lapsiansa aviokumppaneita, he osallistuivat edelleen aktiivisesti valintaan. Kaplan 1991, 149–150.

290 Elomaa 1995, 24–26 ja 29–30.

	Yhteiskunnallinen asema	Ensimmäinen avioliitto		Seuraavat avioliitot	
		Lkm	%	Lkm	%
1.	Kauppiaat, raatimiehet, pormestarit	36	35,3	11	40,7
2.	Porvarit, tehtailijat, ruukinomistajat	32	31,4	7	25,9
3.	Käsityöläiset	2	2,0	-	-
4.	Laivakapteenit	5	4,9	3	11,1
5.	Virkamiehet	5	4,9	-	-
	5a Tullimiehet	-	-	-	-
	5b Muut virkamiehet	-	-	-	-
6.	Papit ja akateemiset ammatit	14	13,7	3	11,1
7.	Sotilasammatit	7	6,9	2	7,4
8.	Harjoittelijat, opiskelijat	-	-	-	-
9.	Maanviljelijät	-	-	1	3,7
	9a Rusthollarit	-	-	-	-
	9b Muut maanviljelijät	-	-	-	-
10.	Palvelusväki	1	1,0	-	-
11.	Muut	-	-	-	-
	Yhteensä	102	100	27	100

Taulukko 4. Kauppiaiden avioivoimien sosiaalinen tausta 1765–1820. Taulukossa vaimojen ammatikategoria perustuu heidän isänsä yhteiskunnalliseen asemaan. Lähde: tietokantaineisto.

suuden seurauksena valtaosa kauppiaista ja heidän vaimoistaan solmi elämänsä aikana useita avioliittoja.

Erosivatko nämä avioliitot toisistaan sosiaalisesti? Taulukosta 4 käy ilmi, että Porin kauppiasyhteisön sisällä kauppiassukujen miespuoliset jälkeläiset pyrkivät solmimaan avioliiton ensisijaisesti kauppias- tai suomalaisporvaristoon kuuluvien sukujen kanssa. Seuraavien avioliittojen kohdalla kauppiassukujen kanssa solmittujen liittojen osuus on jopa suurempi kuin ensimmäisen. Suomalaisporvariston lukumäärä on toisen ja kolmannen avioliiton osalta vastaavasti selvästi pienentynyt. Sen sijaan käsityöläismestarien tyttären kanssa solmitut avioliitot lisääntyvät toisen ja kolmannen avioliiton osalta huomattavasti.

Vaikka otos on pieni, ensimmäinen avioliitto näyttäisi olleen ratkaisevassa asemassa miesten tulevan uran kannalta. Paikkansa kauppiasyhteisön keskiössä jo lunastanut leski, oli paikka sitten mies tai nainen, oli puolestaan täysin eri asemassa ja saattoi valita tulevan puolisonsa huomattavasti vapaammin. Ruotsalainen historiantutkija Christine Bladh on tutkinut Turussa 1700-luvun puolivälissä kauppiaanuraansa aloittaneen Jacob Bremerin avioliittoverkosta. Hän toteaa, että Bremerin ensimmäisen Margareta Pippingin kanssa solmitun avioliiton motivoijana oli selvästi resurssien kerääminen, eli raha. Turvattuana selustansa Bremer saattoi toista avioliittoa solmiessaan keskittyä uusien sosiaalisten kontaktien solmimiseen.²⁹¹

291 Nilsson 2004, 126–130.

Norjalaisen historiantutkijan Ida Bullin mukaan leskien kanssa solmitut avioliitot tarjosivat nimenomaan yhteisön ulkopuolelta tuleville henkilöille erinomaisten mahdollisuuden integroitua osaksi paikallisyhteisöä.²⁹² Myös Porin kauppiasyhteisössä leskien kanssa solmitut avioliitot muodostivat tärkeän, mutta aineistossani melko vähän esiintyvän, tavan osallistua yhteisön toimintaan. Esimerkiksi Tukholmasta Poriin muuttanut Hampus Julius Oldenburg (1819–1876) avioitui kauppiaina ja raatimiehenä kaupungissa toimineen Johan Souranderin (1778–1833) tyttären Sofia Albertina Souranderin kanssa (s. 1821). Avioliitto nosti Oldenburgin saman tien osaksi kaupungin sosiaalista yläluokkaan ja turvasi hänen liiketoimintansa menestyksen 1800-luvun jälkipuoliskolla.²⁹³

Naispuolisten jälkeläisten puolisonvalinta

Miehet ja naiset olivat avioliittomarkkinoilla eri asemassa, sillä perheen yhteiskunnallinen asema määräytyi pitkälti aviomiehen tai tyttärien tapauksessa isän sosiaalisen statuksen mukaan. Avioliitto oli useimmille naisille ainoa mahdollisuus saavuttaa sosiaalisesti arvostettu asema.²⁹⁴ Toisaalta naiset saattoivat hävitä kaupassa huomattavasti enemmän menettämällä entisen asemansa avioituessaan sosiaalisesti heikommassa asemassa olevan henkilön kanssa. Heidän aviomahdollisuutensa olivat kiinni vanhempien yhteiskunnallisesta asemasta, myötajäisten suuruudesta, nuoruudesta ja ulkoisesta kauneudesta. Lisäksi usein oli kyse siitä, että oli oikeassa paikassa oikeaan aikaan.²⁹⁵

Periaatteessa avioituminen kauppiaan tyttären kanssa paransi uraansa aloittavan kauppiaan tai sosiaalista nousua tavoittelevan porvariston jäsenen mahdollisuuksia onnistua pyrkimyksissään. Myötajäisten välityksellä avioliitto tarjosi kauppiaille liiketoiminnan aloittamiseen tarvittavan pääoman. Taloudellisten etujen lisäksi heille tarjoutui myös mahdollisuus käyttää hyväkseen appensa sosiaalista kontaktiverkostoa, vaikutusvaltaa ja ennen kaikkea yhteisön muiden jäsenten sukuun kohdistuvaa luottamusta. Tilanne oli sama myös kauppiaan leskien osalta. Lesken kanssa solmittu avioliitto toi mukanaan paitsi taloudellisen alkupääoman myös valmiin sosiaalisen kontaktiverkoston.²⁹⁶

Taulukossa 5 on kuvattu Porin kauppiasperheiden naispuolisten jälkeläisten puolisovalintoja ammattikategorioittain. Sukutasolla kauppiasperheiden keskinäiset avioliitot olivat kaikkein yleisimpiä myös tyttäriä naitettaessa. Lisäksi lähes 65 prosenttia kaikista heidän avioliitostaan oli solmittu porvarisyhteisön sisäl-

292 Bull 1998, 139.

293 Souranderien sukutaulu, tietokanta-aineisto.

294 Siitä, miten lainsäädäntö rajoitti naisten elämää ja miten käytäntö on osoittautunut toiseksi. Lundblad 2007, 152; Wottle 2000, 249; Vainio-Korhonen 1998, 36–41.

295 Matović 1984, 218.

296 Stadin 2004, 233. Ks. myös Stadin 1979 ja Peter 1995.

	Yhteiskunnallinen asema	Sukutaso		Perhetaso	
		Lkm	%	Lkm	%
1.	Kauppiaat, raatimiehet, pormestarit	73	24,0	39	53,4
2.	Porvarit, tehtailijat, ruukinomistajat	53	17,4	11	15,1
3.	Käsityöläiset	34	11,2	-	-
4.	Laivakapteenit	37	12,2	3	4,1
5.	Virkamiehet	30	9,9	7	9,6
	5a Tullimiehet	13	4,3	5	6,8
	5b Muut virkamiehet	17	5,6	2	2,7
6.	Papit ja akateemiset ammatit	30	9,9	9	12,3
7.	Sotilasammatit	14	4,6	3	4,1
8.	Harjoittelijat, opiskelijat	1	0,3	1	-
9.	Maanviljelijät	11	3,6	-	-
	9a Rusthollarit	7	2,3	-	-
	9b Muut maanviljelijät	4	1,3	-	-
10.	Palvelusväki	3	1,0	-	-
11.	Muut	18	5,9	-	-
	Yhteensä	304	100,0	73	100,0

Taulukko 5. Porin kauppiassukujen naispuolisten jälkeläisten aviomiehet ammattikategori-
oittain 1765–1820. Lähde: tietokanta-aineisto.

lä. Tulos eroaa selvästi miesten vastaavasta (50,1 %). Lisäksi kauppiasperheiden naispuolisten jälkeläisten avioliitot jakaantuvat huomattavasti miesten solmimia avioliittoja tasaisemmin porvarisryhmien kesken. Erityisesti merikapteenien (1,3 % / 12,2 %) ja käsityöläisten (9,7 % / 11,2 %) lukumäärät ovat selkeästi suurempia kuin miehillä.

Kapteenien kanssa solmittujen avioliittojen lukumäärän kasvu on sukutasolla selitettävissä kaupungin talouselämän kehityksen kautta. Porin nousu maan johtavaksi laivanvarustuskaupungiksi 1800-luvun alkupuoliskolla tarjosi kapteenille väylän sosiaaliseen nousuun ja mahdollisuuden anoa itselleen kauppiasoikeuksia. Laivakapteenista tuli sekä taloudellisesti että sosiaalisesti alemman porvariston yläluokkaa. Sosiaalisen statuksen muutos heijastui myös heidän solmimiinsa avioliittoihin. Taulukosta 5 voi havaita, että kapteenista tuli suosittuja aviokumppaneita erityisesti alemman porvariston keskuudessa. Kauppiasluokan tyttärien osalta avioliitto laivakapteenin kanssa olisi merkinnyt perheelle sosiaalista laskua. Tämän voi havaita siirryttäessä tarkastelussa sukutasolta perhetasolle, jossa kapteenien lukumäärä laskee 12 prosentista neljään prosenttiin.

Miksi osa kauppiasperheiden tyttäristä sitten avioitui laivakapteenien kanssa? Kyse oli keskinäisen luottamuksen vahvistamisesta, kapteenien sitomisesta kiinteämmin osaksi kauppiasperhettä ja sen liiketoimintaa. Laivanomistajan mahdollisuudet vaikuttaa kapteenin tekemiin päätöksiin olivat melko rajalliset alusten purjehdittua pois kotisatamasta. Syynä tähän oli tiedonkulun hitaus.

Kirjeenvaihto oli ainoa mahdollisuus ohjeistaa kapteenia matkan aikana. Kirje esimerkiksi Suomesta Englantiin saattoi viipyä matkallaan kahdesta kolmeen viikkoa, joten kirjeissä lähetetyt tiedot ja ohjeet olivat jo määränpäänsä saavuttaessaan auttamatta vanhentuneita. Kapteenit joutuivat tekemään itsenäisiä lastien myyntiä ja ostoja koskevia päätöksiä. Tämä puolestaan tarkoitti sitä, että laivan omistajien oli luotettava kapteeneihinsa täydellisesti ja keskinäinen avioliitto oli oiva keino varmistaa kapteenin luotettavuus.²⁹⁷

Siirryttäessä perhetasolle kauppiaiden, raatimiesten ja pormestarien osuus valituista aviokumppaneista kasvaa entisestään. Itse asiassa se on yli puolet suurempi kuin sukutasolla. Tulos eroaa selvästi myös kauppiasperheiden miespuolisten jälkeläisten solmimista avioliitoista. Mikäli asiaa tarkastellaan koko porvariston osalta, solmittujen avioliittojen osalta naisten (72,6 %) ja miesten (70,7 %), ero ei ole kovin suuri, mutta jos tarkastelu kohdistetaan ainoastaan kauppiaiden, raatimiesten ja pormestarien ammattiryhmään, se kasvaa huomattavasti. Kauppiasperheiden miespuolisten jälkeläisten avioliitoista 32,8 prosenttia solmittiin tähän ammattiryhmään. Naispuolisten jälkeläisten osalta vastaava lukema on selvästi suurempi, 53,4 prosenttia.

Ero suku- ja perhetason välillä on nähtävissä myös muiden ammattikategorioiden yhteydessä. Selkeimmin se näkyy käsityöläisperheisiin solmittujen avioliittojen määrän muutoksena. Erilaisissa akateemisissa ammateissa, pappeina ja virkamiehinä toimineista aviomiehistä valtaosa oli kaupungin kauppiassukujen jäseniä. Myös näiden avioliittojen avulla oli usein tarkoitus vahvistaa kahden kauppiassuvun välistä yhteistyötä. Armeijan palveluksessa olevista aviomiehistä olivat useimmiten armeijauransa alkuvaiheessa olleita aatelisnuorukaisia. Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että heidän sotilasarvonsa vaihtelivat kersanteista kapteeneihin. Tätä korkeampia tai alempia sotilasarvoja verkostossa esiintyy ainoastaan muutama.

Toisin sanoen kauppiasperheet sovelsivat mies- ja naispuolisten jälkeläistensä puolison etsimiseen eri avioliittostrategioita. Miesten avioliitot olivat ekspansivisempia ja vertikaalisesti ulottuvampia eli kohdistuivat useampaan ammattiryhmään kuin naispuolisten jälkeläisten avioliitot. Naispuolisten jälkeläisten avioliitot olivat enimmäkseen horisontaalisia, samaan sosiaalisen ryhmään suuntautuvia, reproduktiivisia kontakteja. Tyttären avioliitto merkitsi perheelle aina taloudellista resurssien jakamista kahden perheen kesken. Tästä syystä heidän puolisonsa oli valittava siten, että avioliiton välityksellä oli mahdollista kartuttaa edes perheen sosiaalista pääomaa.

Avioliittostrategioita analysoitaessa on syytä pitää mielessä, että ne saattoivat vaihdella sekä ajallisesti että tilanteen mukaan. Esimerkiksi kauppias Erland

297 Ojala 1999a, 320–321; Kaukiainen 1994, 53 ja 55; Levón 1964, 141.

Sourander (1755–1801) harjoitti yhdessä vaimonsa Rebecca Backmanin (1755–1820) kanssa selvästi ekspansiivista avioliittostrategiaa, jonka avulla he pyrkivät laajentamaan perheensä sosiaalista kontaktiverkosta.²⁹⁸ Heillä oli yhteensä seitsemän lasta. Lapsista vanhin, Johan Sourander (1778–1833) avioitui kauppias Carl Cloubergin (1778–1805) lesken Maria Öhmanin (1781–1828) kanssa. Loput lapsista puolestaan avioituivat kauppiasperheisiin lukuun ottamatta Ulrica (1785–1864) ja Amalia Souranderia (1796–1885), jotka valitsivat aviokumppaninsa alemman porvariston parista. Näistä ensimmäinen avioitui laivakapteeni Matts Adamssonin ja jälkimmäinen tehtailija Isak Itheniuksen kanssa. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että Sourander-suku tai edes sen yksittäiset perheet olisivat noudattaneet samaa avioliittostrategiaa.

Sukulaisavioliitot

David Warren Sabeenin on todennut sukulaisuussuhteiden toimivan merkittävänä kontaktinmuodostuksen välineenä. Hänen mukaansa nykyisessä Baden-Württembergissä sijaitsevassa Neckarhausenin kylässä syntyi 1700–1800-luvulla sukupiirejä, jotka perustuivat sukulaisten välisiin avioliittoihin.²⁹⁹ Valkealan ruokakuntien avioliittostrategioita vuosina 1630–1750 tutkinut Kari-Matti Piilahti on puolestaan todennut, että myös Suomessa maaseudulla esiintyi usein kaksinkertaisia aviositeitä, joille oli tyypillistä ristiinlankous.³⁰⁰ Käytännössä tämä tarkoitti sisarustenvaihtoa, jossa veli toi talouteen miniän samasta talosta, johon joku muu sisaruksista naitiin joko miniäksi tai kotivävyksi.³⁰¹ Porissa tällaista sisarustenvaihtoa esiintyi kauppiassukujen keskuudessa melko vähän. Sen sijaan muiden ryhmien parissa sukulaisavioliitot näyttäisivät olleen yleisempiä. Esimerkiksi peruukintekijän Nils Björkroth ja hänen veljensä räätäli Anders Björkroth avioituivat molemmat suomalaisporvari Carl Moliisin tyttärien Maria Helenan ja Elisabeth Moliisin kanssa.³⁰² Samoin korpraali Jonas Cloubergin tytär Margareta ja poika Fredrik avioituivat molemmat Pihlman-suvun edustajien kanssa.³⁰³

Porista keräämässäni aineistossa eri sukupolvien välisten sukulaiskontaktien muodostaminen kahden sukuhaaran välillä oli huomattavasti varsinaista sisarustenvaihtoa yleisempää. Esimerkiksi serkukset Jacob ja Isak Björkman, jotka molemmat toimivat kauppiaina, avioituivat kauppias Johan Selinin tyttärien Lovisan

298 Souranderien sukutaulu, tietokanta-aineisto.

299 Sabean 1990.

300 Piilahti 2007, 227.

301 Myös Kustaa Vilkkunen mukaan ristikkäisavioliitot olivat maatalousyhteisöissä varsin tavallisia. Vilkkunen 1952, 67–68.

302 Moliisien sukutaulu, tietokanta-aineisto.

303 Cloubergien sukutaulu, tietokanta-aineisto.

ja Ulrikan kanssa.³⁰⁴ Toinen muunnelma oli se, että joku lapsista avioitui samaan sukuun kuin heidän vanhempansa. Esimerkiksi kaupungin kappalaisena toiminut Johan Sourander, joka oli naimisissa Catharina Lovisa Wadenin kanssa, naittoi tyttärensä vaimonsa pikkuserkun kauppias Carl Fredrik Wadenin kanssa.³⁰⁵

Anita Göranssonin mukaan porvarisperheet pyrkivät sukulaisasihtojen välityksellä usein säilyttämään suvun taloudelliset ja sosiaaliset resurssit omassa sukupiirissä.³⁰⁶ Tämänkaltaisia sukulaisten, serkkujen ja pikkuserkkujen välisiä avioliittoja, ei aineistostani ole löydettävissä muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta. Tämä ei tarkoita sitä, etteivätkö porilaiskauppiat olisi soveltaneet lainkaan reduktiivisia perhe- ja avioliittostrategioita. Esimerkiksi Isak Backman, joka 1780-luvun alussa sai kauppiasoikeuden, avioitui oman Vaasasta lähtöisin olleen serkkunsa Margareta Backmanin kanssa. Molempien puolisoitten isät toimivat Porissa raatimiehinä. Eri strategioiden taustalla vaikuttivat kuitenkin samanaikaisesti monet eri tekijät ja motivaatiot. Lisäksi yhteiskunnan yläluokalla oli avioliittostrategioiden lisäksi myös muita keinoja säilyttää oma asemansa yhteisön huipulla – esimerkiksi alempien luokkien sosiaalisen nousun estäminen virallisten tai epävirallisten normien kautta.³⁰⁷

Suorat aviokontaktit

Porin kauppiasyhteisön sisälle rakentuneita avioliittoverkostoja on ammattikategorioiden lisäksi mahdollista tarkastella myös kontaktien vahvuuden näkökulmasta. Angloamerikkalaisessa tutkimuskirjallisuudessa on viime aikoina käyty vilkasta keskustelua sosiaalisen pääoman käsitteen ympärillä. Käsite on ominaisuuksiensa perusteella mahdollista jakaa kahteen tyyppiin: hegemonisia, samantyyppisiä, ryhmiä sitovaan (*bonding*) ja erilaisia ryhmiä yhdistävään (*bridging*) pääomaan.³⁰⁸ Näistä ensimmäinen sitoo jäsenensä tiukasti kiinni toisiinsa, kuten tässä yhteydessä kauppiasyhteisö. Sitovat verkostot ovat usein myös poissulkevia.

304 Björkmanien sukutaulu, tietokanta-aineisto.

305 Souranderien ja Wadenien sukutaulut, tietokanta-aineisto.

306 Göransson 1990, 540–541.

307 Porissa kauppiasluokka pyrki aktiivisesti vähentämään suomalaisporvariston lukumäärää ja heikentämään sen mahdollisuuksia kauppiasoikeuksien saantiin 1700-luvun lopulla. Maistraatti huomautti vuonna 1772 että suomalaisporvaristo harjoitti aktiivisesti laitonta maakauppaa ja söi näin ollen kauppiaiden toimeentuloja. Ratkaisuksi maistraatti ehdotti, että porvariston lukumäärää olisi vähennettävä. Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että porvarisoikeus ei enää automaattisesti periytynyt isältä pojalle, vaan suomalaisporvarin pojan oli anottava sitä maistraatilta. Hakemuksen yhteydessä punnittiin paitsi hakijoiden oppiaikanaan keräämä tietotaito myös heidän isiensä asema yhteisön sisällä. Lisäksi mahdollisesta porvarisoikeuksien myöntämisestä huolimatta ne astuivat voimaan vasta, kun maistraatti katsoi, että oli mahdollista lisätä porvarien lukumäärää. Porin maistraatin pöytäkirja 9.12.1772, Porin maistraatin renovoidut tuomiokirjat, ES 2114, TMA.

308 Keskinen – Teräs 2008, 13; ks. myös Putnam 2000.

Porin kauppiassukujen keskinäiset avioliitot											
Suku	Y	M	Suku	Y	M	Suku	Y	M	Suku	Y	M
Moliis	13	3	Gottleben	5	-	Carlsson	2	-	Strandsten	1	-
Brander	11	2	Ahlqvist	4	-	Carlstedt	2	-	Ståhlfof	1	-
Sourander	11	1	Appelberg	4	-	Flodström	2	-	Tallroth	1	-
Selin	10	1	Björnberg	4	-	Holst	2	-	Wahlbäck	1	-
Thurman	10	3	Johnsson	4	1	Indebetou	2	-	Aveman	0	-
Backman	9	-	Jordan	4	1	Ingberg	2	1	Broberg	0	-
Kellander	9	-	Långfors	4	-	Levan	2	1	Magnusson	0	-
Indrenius	8	3	Novander	4	-	Nyberg	2	-	Mentzer	0	-
Björkman	7	1	Palmgren	4	-	Roos	2	-	Mörtengren	0	-
Elfving	6	2	Carhelin	3	-	Rosnell	2	-	Rosenlew	0	-
Nordgren	6	-	Rosenback	3	-	Sacklen	2	-	Tesche	0	-
Waden	6	2	Ascholin	2	-	Saren	2	-	Timgren	0	-
Bäckman	5	1	Bergeen	2	-	Arvelin	1	-	Torvik	0	-
Clouberg	5	-	Björkroth	2	1	Aschander	1	-	Wallenstråle	0	-

Taulukko 6. Porin kauppiassukujen suorien avioliittokontaktien kokonaismäärät ja moninkertaiset avioliitot. Y = Sukujen väliset avioliitot yhteensä, M= Sukujen välisten moninkertaisten avioliittojen lukumäärä, n = 210. Lähde: tietokanta-aineisto.

Yhdistävät verkostot muodostuvat sosiaalisesti erilaisessa asemassa olevien ryhmittymien, kuten esimerkiksi kauppiaiden ja muun porvariston välille. Juuri ne ovat yhteisön toiminnan elinehto, sillä ilman näitä verkostoja ristiriidat eri ryhmien välillä estäisivät kiinteän yhteisön muodostumisen.³⁰⁹

Erialaisten ristikkäisavioliittojen ja avioliittostrategioiden seurauksena Porin kauppiasyhteisön sisälle muodostui päällekkäisiä sukuryhmittymiä, joissa osa kauppiasperheistä oli toisia tiiviimmässä sosiaalisessa kontaktissa keskenään. Kaikki yhteisön suvut eivät olleet suorassa kontaktissa toisiinsa, vaan avioliittoverkoston sisälle muodostui sukuja, jotka toimivat sosiaalisten kontaktien solmukohtina.

Taulukossa 6 on kuvattu Porin kauppiassukujen keskinäisten suorien avioliittokontaktien lukumääriä. Siitä käy ilmi, että valtaosalla kauppiassuvuista oli yhteisön muihin kauppiassukuihin neljä tai vähemmän suoraa aviokontaktia. Lisäksi oli olemassa ainoastaan viisi sellaista kauppiassukua, joilla yhteisön sisäisiä suoria avioliittokontakteja oli kymmenen tai enemmän. Taulukosta erottuu myös 15 sellaista kauppiassukua, joilla keskinäisiä kontakteja on viisi tai enemmän. Osalla suvuista oli useampia keskinäisiä avioliittokontakteja. Taulukossa esiintyy

309 Burt 2000, 8–10. Mark Granovetter puolestaan puhuu heikkojen ja kiinteiden tai vahvojen lenkkien välisestä erosta. Lin 2001, 11–12 ja Granovetter 1973, 1361–1364.

myös kymmenen sukua, joilla ei näitä kontakteja ole lainkaan. Ne eivät silti välttämättä olleet muita sukuja vähäpätöisempiä yhteisön jäseniä.

Historiantutkimuksessa avioliitot on usein nostettu erääksi sukujen ja yksittäisten perheiden tärkeimmiksi sosiaalisen kontaktien muodostustavaksi.³¹⁰ Porin kauppiasyhteisössä suorat avioliittokontaktit eivät kuitenkaan näyttäisi olevan kauppiaiden liiketoiminnan elinehto, vaan ainoastaan osa heidän kokonaisverkostoaan. Yhteisön avioliittoverkoston ulkopuolelta on löydettävissä sellaisia henkilöitä, kuten kaupungin pormestari Carl Mörtengren (1791–1811)³¹¹, aktiivista laivanvarustusta harjoittanut Carl Timgren, erääksi kaupungin menestyneimmäksi kauppiaksi kohonnut Carl Fredrik Björnberg sekä kaupungin laajamittaisen laivanvarustuksen ja puutavaraviennin pioneerina toiminut Frans Fredrik Wallenstråle.³¹² Kaikkia heitä yhdisti Porin kauppiasyhteisön ulkopuolelta tullut puoliso. Toisin sanoen paikallistason avioliittoverkosto oli merkittävä, mutta ei ainoa tapa luoda kontakteja yhteisön sisällä.

Taulukon 6 luvut antavat ainoastaan viitteitä siitä, millaiseksi Porin kaupungin kauppiasyhteisön avioliittoverkosto vuosien saatossa muodostui. Verkoston tarkempi analyysi on mahdollista muuttamalla luvut graafiseen muotoon. Kaavio 1 esittää kauppiasyhteisön avioliittoverkoston verkostograafina.³¹³ Kaavio on rakennettu siten, että ympyrät kuvaavat sukuja ja niiden väliset viivat heidän keskinäisiä kontaktejaan. Isot mustat ympyrät symboloivat neljää kokonaisverkoston kannalta keskeisintä sukua: Moliiseja, Backmanejä, Sourandereita ja Brandereita. Pienemmät mustat ympyrät puolestaan kuvaavat tärkeinä verkostosolmuina toimineita sukuja: Selinejä, Thurmanejä, Björkmanejä, Kellandereita ja Indreniuksia. Muut verkostoon sisältyvät kauppiassuvut on merkitty harmailla ympyröillä. Valkoiset ympyrät ovat isolaatteja, eli sukuja, joilla ei ole avioliittokontaktia Porin kauppiasyhteisön muiden jäsenten kanssa. Isolaatti-sukuja on kaikkiaan kymmenen. Lisäksi kaaviossa on otettu viivojen paksuudella huomioon sukujen välisten suhteiden lukumäärät.

Kaaviosta 1 voi havaita, kuinka Moliis-, Indrenius-, Björkman-, Backman-, Thurman-, Sourander-, Selin-, Kellander- ja Brander-suku muodostivat Porin kauppiasyhteisön ytimen, jonka ympärille muut kauppiassuvut rakensivat omia kontakteja.

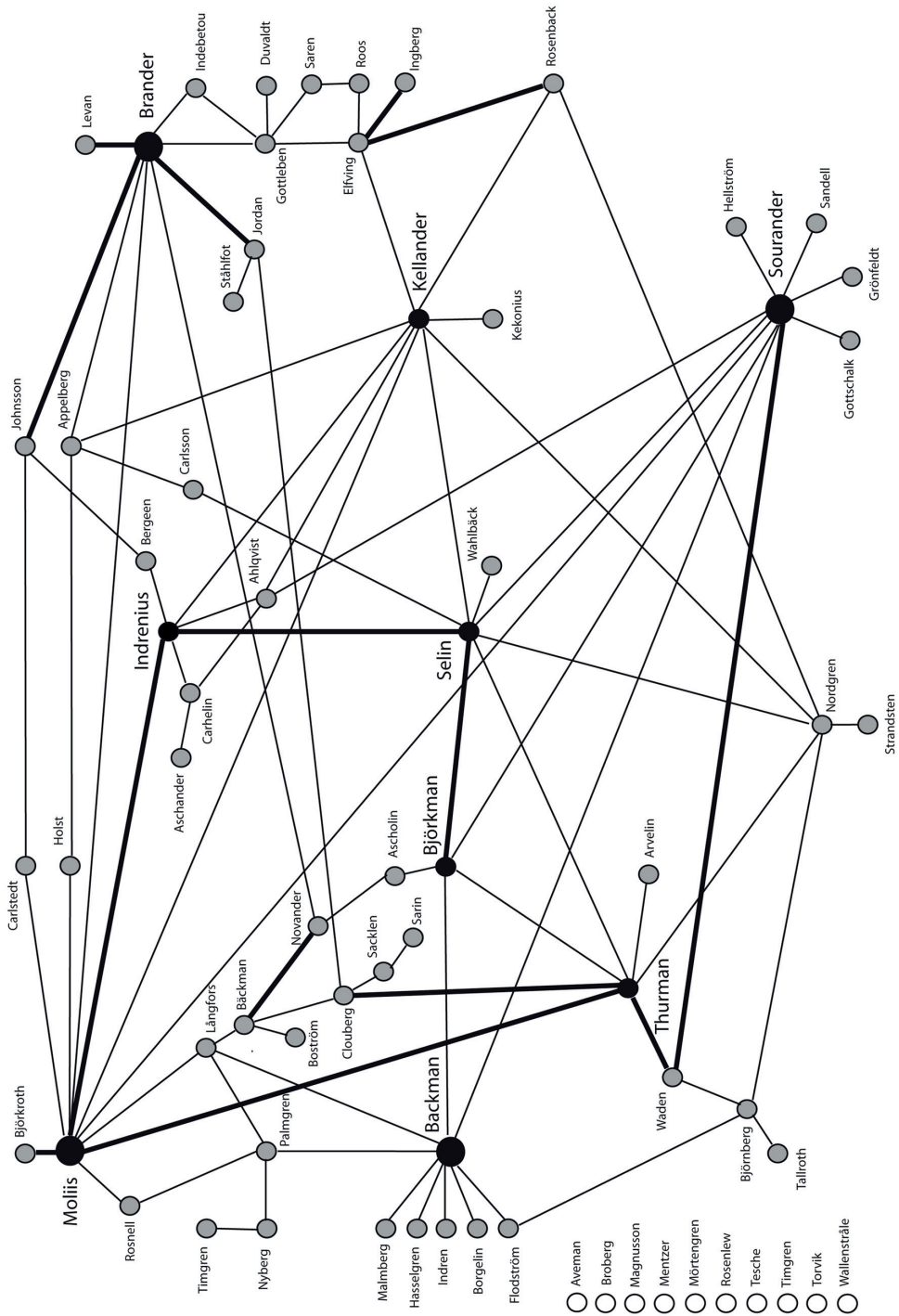
Havainnollisuudestaan huolimatta verkostograafin tulkitseminen pitää sisällään myös joukon ongelmia. Ensimmäinen näistä liittyy toimijoiden sijoittamiseen kaavion sisällä. Päätös siitä, kuuluuko suku tiettyyn verkostoklikkiin

310 Esimerkiksi Karin Ågren painottaa avioliitojen merkitystä kauppiaiden liiketoiminnan verkostojen selkärankana. Ågren tuo esille myös sen, että avioliitto oli normi, jota yhteisö tietyllä tapaa odotti ja edellytti jäseniltään. Ågren 2007, 86–94.

311 Ruuth 1899, Liite I Porin virkamiehet.

312 Wallenstrålen liiketoiminnasta tarkemmin Kaukamaa 1938.

313 Verkostograafien yleisistä piirteistä katso esim. Wasserman – Faust 1994, 94–97.

Kaavio 1. Porin kauppiasyhteisön avioliittoverkosto 1765–1840. Lähde: tietokanta-aineisto.

vai ei, on keinotekoinen kompromissi. Tosielämässä verkoston toimijoilla on samanaikaisesti useita eri rooleja eri verkostoklikeissa, jotka ovat joko kokonaan päällekkäisiä tai limittyvät toistensa kanssa tavalla, joka hämärtää niiden välisiä rajoja. Näin ollen on lähes mahdotonta ryhmitellä verkoston jäseniä erilaisiin alaryhmiin ilman todellisuuden jonkinasteista vääristämistä. Käsillä olevan kaavion toimijat on pyritty ryhmittelemään siten, että heidän välinen etäisyytensä (*distance*) tai polkunsä (*path*) muodostuu mahdollisimman pieneksi.³¹⁴

Toinen kaavioon liittyvä ongelma on ajallinen. Se on läpileikkaus Porin kaupungin kauppiassukujen välisistä avioliitoista vuosien 1765–1840 väliseltä ajalta. Toisin sanoen kaikki kaaviossa esitetyt avioliitot eivät todellisuudessa esiinny yhtäaikaaisesti. En koe tätä avioliittoverkoston osalta suureksi ongelmaksi, sillä käytännössä sukujen väliset avioliitot ja niiden synnyttämät sukulaisuussuhteet olivat pysyviä, vaikka avioliiton osapuolet itse olisivat jo kuolleet.³¹⁵

Kolmannen ongelman muodostavat myös uusioperheet erityisesti naispuolisten leskien osalta. Mikäli leski avioitui uudelleen aviomiehensä kuoltua, perheen lasten aviopuolison valinta siirtyi ainakin periaatteessa hänen uudelle aviomiehelleen. Neljäs ongelma on sukujen välisten kontaktien arvottaminen. Tietokanta ja verkostometodologia tarjoavat varsin vähän eväitä kontaktien painoarvon määrittämiseen. On likipitään mahdotonta sanoa, miten esimerkiksi Selinin ja Wahlbäckin välinen avioliitto erosi Kellanderin ja Kekoniuksen välisestä avioliitosta.

Verkoston sisäisiä säännönmukaisuuksia tai kontaktien muodostamia ryhmittymiä kutsutaan klikeiksi. Klikki voidaan määritellä ryhmäksi toimijoita, jotka muodostavat kokonaisverkoston sisälle oman kiinteän alaryhmän.³¹⁶ Näin ollen tässä tutkimuksessa analyysi kohdistetaan yksittäisten kontaktien sijaan sukujen asemaan joko heidän oman verkostoklikkinsä tai kokonaisverkoston sisällä.³¹⁷

Kaikki klikkien jäsenet eivät olleet rakenteellisesti samanarvoisia, vaan ne suvut, jotka sijaitsivat klikkien reunalla, olivat houkuttelevampia yhteistyökumppaneita. Asema verkoston tai sen alaryhmittymän reunalla teki toimijoista välittäjiä, joiden kautta ryhmittymien keskinäinen vuorovaikutus kulki. Välittäjän asema tarjosi suvuille informaatio- ja kontrollietuja. Informaatioetu syntyy siitä,

314 Polku on yhtä kuin toimijoiden välisten kontaktien, eli heitä yhdistävien viivojen lukumäärä. Etäisyys puolestaan on määrä, joka ilmoittaa mikä on lyhin mahdollinen polun pituus kahden toimijan välillä. Scott 1991, 68.

315 Ongelma olisi huomattavasti suurempi, mikäli analyysi kohdistuisi esimerkiksi liikeverkoston sisäisen vaihdannan verkostoihin.

316 Klikeistä ja muista verkoston alaryhmittymistä katso esim. Scott 1991, 101–120; Knoke – Kuklinski 1990, 56–59.

317 Amerikkalainen taloustieteilijä Ronald S. Burt puhuu verkostojen rakenteellista aukkoista. Burt 2000, 8–14; Johansson – Uusikylä 1998, 21–22.

että välittäjän on mahdollista verrata oman klikin sisällä saatavissa olevaa informaatiota ulkopuolelta tulevaan informaatioon. He saivat ulkoapäin tulevan informaation käyttöönsä ennen klikin muita jäseniä ja voivat halutessaan myös olla jakamatta sitä eteenpäin. Kontrollietu puolestaan tarkoitti sitä, että välittäjän oli paremman informaation turvin muita oman verkostoklikin jäseniä helpompi tehdä päätöksiä. Samalla välittäjän oli myös helpompi reagoida yllättäviin olosuhdemuutoksiin.³¹⁸

Porin kauppiasukujen avioliittoverkostosta on löydettävissä kolmenlaisia verkostoklikkejä.

- a) Sateenvarjoklikki, jolla on selvä keskus ja vain vähän keskinäisiä kontakteja klikin muiden toimijoiden välillä
- b) Jonoklikki, jossa ei ole selvää keskusta, eikä sen jäsenillä välttämättä ole suoraa kontaktia toistensa kanssa
- c) Välittäjäklikki, jolla on selkeä keskus, mutta ainoastaan muutama tai ei lainkaan sellaisia kontakteja, jotka kohdistuvat ainoastaan sen keskuksena olevaan sukuun.

Sateenvarjoklikit

Sateenvarjoklikkien tyyppiesimerkkejä ovat Backmanin ja Souranderin ympärille rakentuneet alaryhmät. Backman-suku jakaantui useisiin eri haaroihin. Suvun toinen haara esiintyi Porissa jo 1600-luvulla ja toinen, Vaasasta lähtöisin oleva sukuhaara, saapui kaupunkiin vasta 1700-luvun jälkipuoliskolla. Yhdessä he muodostivat erään 1700-luvun vaikutusvaltaisimmista suvuista kaupungin kauppiasyhteisön sisällä. Pohjan tälle loi kaksi henkilöä: porilaissukuhaaraa edustanut Henrik Backman (1713–1780) ja Vaasasta kotoisin ollut Gerhard Backman (1721–1787).³¹⁹

Henrik Backman oli suvun ensimmäinen kauppias, joka kohosi nopeasti kaupungin rikkaimpien henkilöiden joukkoon. Hän oli vuonna 1761 mukana perustamassa kaupunkiin tupakkatehdasta, joka vuosikausien ajan oli Porin merkittävintä tuotantolaitos. Lisäksi hän osallistui myös aktiivisesti kaupungin hallintoon toimien raatimiehenä 24 vuoden ajan (1756–1780). Gerhard Backman puolestaan jätti taakseen hyvin alkaneen Loviisan kaupunginkirjurin ja raatimiehen uran ja muutti perheineen Poriin asumaan. Hän lunasti nopeasti paikkansa kaupungin kauppiasyhteisön piirissä, kohosi ensin raatimieheksi (1772–1787) ja lopulta varapormestariksi (1778 ja 1786). Nämä kaksi sukuhaaraa sulautuivat

³¹⁸ Burt 1999, 6–14.

³¹⁹ Backman suku, Lagströmin arkisto, Satakunnan sukututkimuseuran arkisto; Backmanien sukutaulu, tietokanta-aineisto; Ruuth 1899, 231–232.

lopulta toisiinsa Henrikin veljen kauppias Isak Backmanin (1723–1794) ja Gerhardin tyttären Margareta Backmanin (1753–1829) avioliiton kautta. Miespuolisten jälkeläisten puuttuessa suvun asema kuitenkin alkoi jo 1700-luvun lopulla heikentyä, ja 1800-luvun alkupuoliskolla suku katoaa kokonaan kaupungin kauppiasyhteisön keskiöstä.

Sourander-suvun historia Porissa alkaa 1600-luvun lopulla, kun Raumalla porvarisoikeudet saanut Johan Sourander (1663–1702) muutti Poriin menneeseen naimisiin porvarisleski Margareta Juutin kanssa. Neljän seuraavan sukupolven aikana Sourandereista tuli olennainen osa Porin kaupungin kauppiasyhteisöä. Alkutahtit tälle kehitykselle löi Johan Sourander (1694–1753), joka isovihan jälkeisinä vuosina kohosi erääksi kaupungin merkittävimmistä kauppiaista. Muun liiketoimintansa ohessa hän ylläpiti kaupungin kestikievaria, joka oli eräs kaupungin seurapiirilämän keskipisteistä. Hänen poikansa Johan Sourander (1726–1795) harjoitti puolestaan laajamittaista laivanvarustustoimintaa. Hän osallistui myös aktiivisesti kaupungin talouselämän infrastruktuurin rakentamiseen ja hallintoon hoitaen muun muassa raatimiehen (1753–1795) ja varapormestarin virkoja (1765). Vanhin hänen pojistaan, Johan Sourander (1748–1791), suuntautui akateemiselle uralle, päätyen lopulta Porin kaupungin kappalaiseksi. Toinen poika, Erland Sourander (1755–1810), jatkoi isänsä jalanjäljissä siirtäen liiketoiminnan vetovastuun myöhemmin omille lapsilleen Johan (1778–1833), Jacob (1780–1856) ja Erland Sourandereille (1793–1856).³²⁰

Backman- ja Sourander-suku olivat avioliittojen kautta sidoksissa useampiin sellaisiin kauppiassukuihin, joille kyseinen avioliitto oli heidän ainoa kontaktinsa koko yhteisön sisällä. Tämän lisäksi sekä Backmaneilla että Souranderilla oli useita sellaisia kontakteja, jotka liittivät heidät kokonaisverkoston muihin klikkeihin. Vaikka molemmat suvuista sijaitsevat oman pienen klikkinsä laidalla, niiden keskinäinen asema eroaa selvästi toisistaan. Backman-suku oli keskinäisen kontaktinsa lisäksi solminut avioliittoja verkostosolmuista ainoastaan Björkmanin kanssa. Sourandereilla oli puolestaan suora kontakti Backmanien lisäksi myös Moliiseihin, Björkmaneihin ja Selineihin. Lisäksi suku oli Wadenien ja Ahlqvistien kautta liitoksissa myös Thurmanien ja Indreniuksien kanssa. Näin ollen Sourander-suku ja samalla myös sen ympärille muodostunut verkostoklikki olivat kokonaisverkoston kannalta Backman-suvun vastaavaa alaryhmää rakenteellisesti paremmassa asemassa.

Jonoklikit

Porin kauppiasyhteisön avioliittoverkostosta on löydettävissä neljä jonoklikkiä. Vaikka näillä ei ole selkeää rakenteellista keskustaa, muodostelman sisältä

320 Sourander 1934, 93–121; Souranderien sukutaulu, tietokanta-aineisto.

on löydettävissä yksi tai useampi toisia sukuja keskeisemmässä asemassa oleva toimija. Suurin jonoklikeistä syntyi Brander-suvun ympärille. Brander-suku oli henkilömäärältään varsin laaja, mutta kaikki sen haarat eivät vaikuttaneet Porissa. Joakim Brander, jota voidaan pitää Porin sukuhaaran kantaisänä, muutti kaupunkiin Turusta hoitamaan Ala-Satakunnan kihlakunnankirjurin virkaa 1600-luvun lopulla. Hänen ohellaan myös suvun myöhemmät jälkipolvet osallistuivat aktiivisesti kaupungin hallintoon.

Branderien vaikutusvalta oli suurimmillaan 1700-luvulla, jolloin suvulla oli kaupungin raadissa kolme edustajaa, Arvid (1741–1755), Otto Julius (1755–1809) sekä Gabriel Joakim Brander (1781–1789). Heistä Arvid ja Otto Julius Brander toimivat hetkellisesti myös varapormestareina. Raadin jäsenyyden lisäksi suvun asemaa kohottivat kaupungin triviaalikoulun kollegoina toimineet Henrik Brander (1707–1789) sekä Fredrik Reinhold Brander (1755–1760), joka myöhemmin valittiin myös koulun rehtoriksi (1760–1791). Valtaosa suvun miespuolisista jäsenistä hankki itselleen myös laajan koulusivistyksen. Ehkä juuri tämän takia Brander-suvusta ei ole löydettävissä alempien porvarisluokkien edustajia, vaan ennen kaikkea virkamiehistöön ja pappisammatteihin vihkiytyneitä miehiä. Backman-suvun tapaan myös Branderien vaikutusvalta heikkeni 1800-luvulle saavuttaessa.³²¹

Brander-suvun ympärille muodostuneessa jonorakennelmassa oli edustajia 13 kauppiassuvusta. Näihin kuuluivat Johnssonit, Appelbergit, Ståhlfotit, Jordanit, Levanit, Indebetout, Gottlebenit, Duvaldit, Sarenit, Roosit, Elfvingit, Ingbergit ja Rosenbackit. Verkostoklikin rakenne on sikäli mielenkiintoinen, että näiden 13 suvun jäsenistä on löydettävissä kuusi Porissa toiminutta pormestaria, kaksi valtiopäiväedustajaa ja kymmenkunta raatimiestä.³²² Kauppiasoikeuksien ohella heitä siis yhdisti toisiinsa aktiivinen osallistuminen kaupungin hallintoon, jossa heillä oli erittäin vaikutusvaltainen asema. Branderien lisäksi klikkiin kuului myös useita sellaisia sukuja, joilla on ulkomaiset juuret, kuten esimerkiksi Indebetout, jotka olivat kotoisin Hollannista sekä Gottlebenit ja Jordanit, joiden juuret olivat Saksassa. Klikillä oli niin ikään varsin kiinteä sisäinen kontaktiverkosto. Ulospäin sitä edusti Branderien ohella myös Elfving-suku, joiden kautta klikki linkittyi suorien kontaktien kautta Moliis- ja Kellander-suvun ympärille rakentuneisiin sukuverkostoihin.

Toinen merkittävä jonomuodostelma syntyi Björkman-suvun välityksellä. Björkman-suku oli yksi kaupungin vanhimmista ja arvostetuimmista kauppiassuvuista. Se polveutui Tukholmasta Suomeen muuttaneesta Gustav Björkmanista, joka 1600-luvun lopulla osti itselleen Ulvilan Kaasmarkussa sijaitsevan Käy-

321 Vallinkoski 1947, 25–34; Granit-Ilmoniemi 1931; Ruuth 1899, Liite I, raatimiehet ja koulun opettajat Porissa; Branderien sukutaulu, Tietokanta-aineisto.

322 Ks. liite 2. Porin kaupungin pormestarit ja raatimiehet 1765–1840.

rän rusthollin.³²³ Seuraavien neljän sukupolven aikana sukuun kuului kaikkiaan 12 kauppiasta. Vaikka suku osallistui aktiivisesti kaupungin kauppiasyhteisön toimintaan, sen jäsenet eivät jostain syystä koskaan nousseet esimerkiksi maistraatin jäseniksi. Kauppiaiden joukosta merkittävimpiä oli Isak Björkman (1750–1809), joka vuosisadan vaihteessa oli yhteisön varakkaimpia kauppiaita ja oli mukana rakentamassa kaupungin ensimmäistä valtamerenpurjehtijaa. Lisäksi hän edusti kaupunkia vuoden 1800 valtiopäivillä Norrköpingissä. Toinen mainitsemisen arvoinen henkilö on hänen poikansa August Wilhelm Björkman (1799–1860), joka yhdessä yhtiökumppaninsa Carl Fredrik Rosenlewin kanssa omisti 1800-luvun alkupuoliskon menestyneimmän kauppahuoneen kaupungissa.³²⁴

Tähän verkostoklikkiin kuului Björkmanin ohella laskentatavasta riippuen 7–11 kauppiassukua: Timgrenit, Nybergit, Palmgrenit, Långforsit, Bäckmanit, Boströmit, Cloubergit, Sacklénit, Sarinit, Novanderit ja Ascholinit. Klikin ytimen muodostavat pormestari ja kauppaneuvos Lars Sacklén (1750–1791), hänen alaisuudessaan raatimiehen virkaa hoitaneet Fredrik Clouberg (1781–1789) ja Nils Ascholin (1781–1797) sekä kauppiat Isak Björkman (1777–1809) ja Isak Bäckman (k. 1793). Porin kauppiasyhteisö on heille ison kiitoksen velkaa, sillä heidän ansiostaan muun muassa kaupungin talouselämän infrastruktuuri, laivanrakennus, kaukokauppa ja manufaktuuri toiminta saivat täysin uuden suunnan. Klikistä suuntautui myös ulospäin useita kontakteja Långforsien, Cloubergien, Novanderien ja Björkmanien kautta. Näistä Björkman-suvun kautta kulkevat kontaktit ovat rakenteellisesti paremmassa asemassa kuin muut kontaktit, sillä ne yhdistivät klikin neljän muun alaryhmittymän keskussukuihin: Backmaneihin, Thurmaneihin, Selineihin ja Sourandereihin.³²⁵

Porin kauppiasyhteisön avioliittoverkoston sisältä on löydettävissä myös kaksi pienempää jonomuodostelmaa, joiden keskiössä ovat Indrenius- ja Thurman-suvut. Näistä Indrenius-suku on suomalainen pappissuku, joka 1700–1800-luvun vaihteessa jakaantui läntiseen ja itäiseen haaraan. Näistä Vanhan Suomen puolelle jääneen haaran edustaja, Viipurin läänin kuvernöörinä myöhemmin toiminut kenraali Bernhard Indrenius nostettiin vapaaherraksi vuonna 1871 ja merkittiin seuraavana vuonna Suomen aateliskalenteriin vapaaherrasukuna numero 51. Porissa vaikuttaneen läntisen haaran tie vei monen eri pitäjän kirkkoherraksi tai alemmaksi papistoksi. Osa suvusta jäi myös Poriin, jossa se vaikutti pääasiallisesti suomalaisporvariston parissa ja osallistui aktiivisesti kaupungin ulkomaankaup-

323 Björkman-suvun historiaan voi tutustua tarkemmin esimerkiksi Klas Nybergin (2006) toimittaman *Kopparkungen. Handelshuset Björkman i Stockholm 1782–1824* avulla.

324 Björkman-suku, Lagströmin arkisto, Satakunnan sukututkimusseuran arkisto; Ruuth 1899, 317–318; Björkmanien sukutaulu, tietokanta-aineisto.

325 Sacklénien, Cloubergien, Ascholinien ja Bäckmanien sukutaulut, tietokanta-aineisto; Granit-Ilmoniemi 1931.

paan merikapteenien Elias (1786–1838) ja Joseph Indreniuksen (1817–1884) kautta. Heistä ensimmäinen sai myöhemmin myös kauppiasoikeudet. Indrenius-suvun lisäksi Porissa vaikutti myös useita Indren- ja Indrell-nimisiä henkilöitä, jotka ilmeisesti olivat samaa sukujuurta.³²⁶

Indreniusten kanssa ryhmittyneet Aschander-, Carhelin- ja Bergeen-suku ovat kaikki sukuja, jotka 1700 ja 1800-luvun vaihteessa kohosivat alemman porvariston parista kauppiasluokkaan. Esimerkiksi toisen sukupolven räättäli Anders Johan Carhelin (1767–1811) onnistui hankkimaan itselleen kauppiasoikeudet ennen kuolemaansa ja siirtämään ne pojilleen Carl Gustaf (1795–1825) ja Johan David Carhelinille (1800–1834).³²⁷ Myös tällä klikillä oli useita ulospäin suuntautuvia kontakteja, joista tärkeimmät olivat Indreniuksien kautta kulkeva yhteys Kellandereihin ja kaksinkertaiset linkit Moliisien ja Selinien kanssa.

Thurman-suku on muuttanut Poriin alun perin Ruotsista. Sen ensimmäinen edustaja oli räättälintointa kaupungissa harjoittanut Baltazar Thurman (1706–1775). Suvun ainoa kauppias oli hänen poikansa Gabriel Thurman (1749–1807), joka toimi lyhyen ajan myös kaupunginviskaalina (1785) ja raatimiehenä (1787–1788). Menestyksekkäästä urastaan huolimatta hän ei onnistunut siirtämään kauppahuoneensa liiketoimia kellekään neljästä pojastaan, joista kolme kuoli jo lapsena. Erityisesti 1800-luvun ensimmäisellä puoliskolla suvun asema kaupungissa perustui pitkälti Gabrielin veljen merikapteeni Henrik Thurmanin (1751–1812) luomiin kontakteihin. Hänestä alkunsa saanut sukuhaara harjoittikin menestyksekkäästi kaupungissa merikapteenin ammattia seuraavien kolmen sukupolven ajan.³²⁸

Thurmanien lisäksi jonomuodostelmaan kuului laskentatavasta riippuen kaikkiaan 4–6 kauppiassukua: Arvelinit, Wadenit, Björnbergit, Tallrothit, Nordgrenit ja Strandstenit. Näistä Thurman-, Arvelin-, Strandsten- ja erityisesti Waden-suku edustivat vanhempaa kauppiassukupolvea, joiden vaikutusvalta oli suurimmillaan 1700-luvun jälkipuoliskolla. Esimerkiksi Matts Waden (1724–1776) ja hänen veljenpoikansa Jacob Waden (1745–1809) olivat kauppiasyhteisön ehdotonta kermaa sen varakkaimmasta päästä.

Klikin muut suvut Björnbergit, Tallrothit ja Nordgrenit puolestaan onnistuivat käyttämään hyväkseen näiden sukujen kautta luomia kontakteja ja nousemaan 1800-luvun alkupuoliskolla kauppiasyhteisön merkittäviksi edustajiksi. Parhaiten tässä onnistui Carl Fredrik Björnberg, josta kehkeytyi eräs kaupungin esimodernin ajan menestyneimmistä kauppiaista.³²⁹

326 Indreniuksien, Indrellien ja indrenien sukutaulut, Lagströmin kokoelma, SSA; Indreniuksen sukutaulu, tietokanta-aineisto.

327 Carhelinien sukutaulu, tietokanta-aineisto.

328 Jokipii 1958, 515; Thurmanien sukutaulu, tietokanta-aineisto.

329 Thurmanien, Arvelinien, Wadenien, Björnbergien, Tallrothien, Nordgrenien ja Strandstenien sukutaulut, tietokanta-aineisto; Lönegren 1948, 25–26.

Thurmanien ympärille rakentuneella jonoklikillä oli avioliittojen välityksellä erinomaiset kontaktit kokonaisverkoston muihin toimijoihin. Thurmanien kautta se linkittyi kaksinkertaisin sitein Moliisien ja Cloubergien kanssa. Wadenien kautta sillä oli puolestaan kaksinkertainen kontakti Souranderien ympärille rakentuneeseen alaryhmään ja Nordgrenien kautta Selineihin ja Kellandereihin. Lisäksi klikki oli välillisesti liitoksissa myös Backmanin, Indreniuksen ja Branderin johtamien klikkien kanssa. Näin ollen sen kontaktiverkosto kattoi kaikki kauppiasyhteisön sisälle muodostuneet verkostoklikit.

Jonomuodostelmille näyttäisikin olevan tyypillistä kaksinkertaisten kontaktien muodostaminen samojen sukujen kanssa. Porissa selvimmät esimerkit tällaisista avioliittokontaktien rakentamisesta ovat Thurman- ja Brander-suvut, joiden seitsemästä avioliitosta kolme on molempien osalta kaksinkertaisia. Tämä saattaa luonnollisesti olla myös sattumaa.

Välittäjäklikit

Porin kauppiasyhteisön avioliittoverkostosta on löydettävissä kolme Moliis-, Kellander- ja Selin-sukujen ympärille rakentunutta välittäjäklikkiä. Näistä suurimman keskiössä oli Moliis-suku, jolla oli eniten koko kauppiasyhteisön sisäisiä linkkejä. Tämä oli luonnollista, sillä suku on myös tutkimuksen kohteena olevista suvuista henkilömäärältään laajin. Lisäksi se oli eräs kaupungin vanhimmista porvarissuvuista. Sen juuret juontuvat 1600-luvun alkuun, jolloin suvun kantaisä Wolter Moliis toimi Ulvilassa kruunun lohenkalastajana. Hänen poikiensa toimesta suku levittäytyi nopeasti Poriin, jossa Alexander Moliis (s. 1657) ja hänen poikansa Johan Moliis (1672–1745) toimivat 1640-luvulta aina 1700-luvun alkuun saakka kaupunginkirjureina. Isovihan jälkeisinä vuosina suvusta tuli eräs kaupungin laajimmista porvarissuvuista ja 1700-luvun jälkipuoliskolla sen parista nousi viisi kauppiasta. Näistä kaksi viimeistä, Johan Henrik Moliis (1769–1837) ja Pehr Anton Moliis (1777–1839), toimivat kaupungin raatimiehinä. Moliis-suvun vaikutusvalta oli kaupungissa suurimmillaan 1800-luvun ensimmäisten vuosikymmenten aikana, jonka jälkeen se alkoi hiljalleen vähentyä Pehr Anton Moliisin lapsettomuuden ja suvun muiden miespuolisten jälkeläisten suunnatessa toisaalle.³³⁰

Toiseksi suurin välittäjäklikki rakentui Kellander-suvun ympärille. Siinä oli kaikkiaan yhdeksän keskinäistä avioliittokontaktia, joista kaksi kohdistui toisten klikkien keskussukuihin, Selineihin ja Indreniuksiin. Kellanderit olivat vanha porilainen porvarissuku, jonka suuruuden aika osui 1700-luvun alkupuoliskolle. Suvun kantaisänä voidaan pitää Matts Kellanderia, joka harjoitti porvaris-

330 Lagström 1957, 7–13; Moliisien sukutaulu, tietokanta-aineisto.

ammattia Porissa jo 1600-luvun alussa. Suvun arvostettu asema kaupungin kauppiasyhteisön parissa on pitkälti hänen poikiensa Merikarvian kirkkoherra Thomas Kellanderin (k. 1716) sekä kaupungin raatimieheksi (1705–1713) nousseen Johan Kellanderin (1658–1736) ja hänen 31 vuotta kaupungin raatimiehenä (1722–1753) toimineen pojanpoikansa Thomas Thomaksenpoika Kellanderin (1696–1753) ansiota.³³¹

Selin-suku toimi välittäjänä seitsemän muun kauppiassuvun välillä. Näiden joukossa oli kontaktit Björkmanien, Indreniuksien, Kellanderien ja Souranderien kanssa. Selinit ovat alun perin turkulainen porvarissuku, jonka kaksi veljestä Johan (1703–1771) ja Simon Selin (1712–1786) asettuivat 1700-luvun alussa Poriin asumaan. Veljeksistä nimenomaan Simonin jälkipolvet kohosivat kaupungin kauppiasyhteisössä merkittävään asemaan. Suku vakiinnutti paikkansa kauppiasyhteisön keskiössä jo 1700-luvun aikana kauppiaan tointa harjoittaneiden Johanneksen (1740–1785) ja hänen poikansa Johan Selin (1763–1811) kautta. Sen vaikutusvalta oli kuitenkin suurimmillaan 1800-luvun alkupuoliskolla, jolloin se linkittyi osaksi yhteisöä paitsi kauppianaan, laivanvarustajana ja sahan omistajana kunnostautuneen Johan Selinin (1794–1863) myös laivakapteenina toimineiden Henrik (1774–1831) ja Daniel Selinin (1778–1852) kautta. Keskeisestä asemastaan huolimatta Selin suvun jäsenet eivät koskaan toimineet kaupungin korkeimpien virkojen haltijoina.³³²

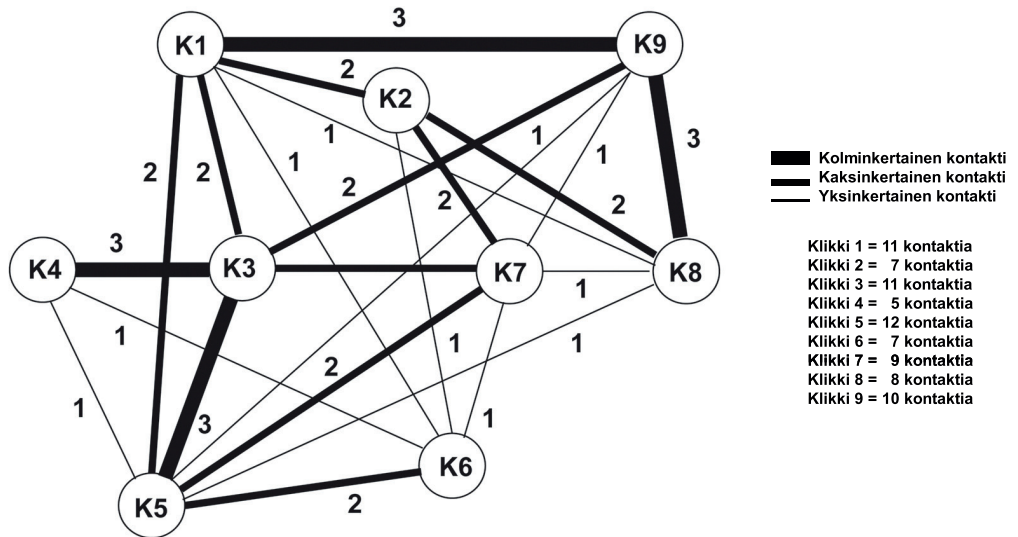
Yksittäisten sukujen lisäksi Porin kauppiasyhteisön avioliittoverkosta on mahdollista tarkastella myös klikkien välisten kontaktien näkökulmasta. Kaaviossa 2 on kuvattu Porin kauppiasyhteisön avioliittoverkoston klikkien keskinäisiä kontakteja.

Kaaviosta voi havaita, että klikit 1, 3 ja 5 ovat olleet kaikkein aktiivisimpia suorien avioliittokontaktien muodostajia. Vastaavasti klikit 2, 5 ja 6 ovat rakenteellisesti selvästi muita ryhmittymiä heikommassa asemassa. Kaaviosta on nähtävissä myös Selinien (7) ja Kellanderien (8) välittäjäasema verkoston keskellä.

Avioliittoverkoston klikit on mahdollista jakaa myös kahteen suurempaan ryhmittymään, verkostoklusteriin. Ensimmäinen näistä (A) rakentuu klikkien 1, 3, 4, 5, 6 ja 7 välisille kontakteille, joita on kaikkiaan 26. Toinen (B) rakenteellisesti hieman pienempi keskittymä on mahdollista muodostaa klikkien 1, 2, 8 ja 9 välisistä kontakteista, joita on yhteensä 11 kappaletta. Molemmat klustereista ovat suhteellisen tiiviitä verkostoja. Siinä missä klusteri A:n tiiviys on 0,80, on se B:n osalta jopa hieman korkeampi eli 0,83. Taulukossa 2. esiintyvien klikkien keskinäinen tiiviys on sen sijaan selkeästi pienempi, eli 0,69. Rakenteellisesti parhaassa asemassa klikeistä on Moliis-suvun ympärille muodostunut klikki nu-

331 Kellanderien sukutaulu, tietokanta-aineisto; Katso liite 2, Porin kaupungin pormestarit ja raatimiehet 1765–1840.

332 Bergholm 1901; Selinien sukutaulu, tietokanta-aineisto.

- Kliikki 1 = Moliis (Björkroth, Rosnell, Carlstedt, Holst)
 Kliikki 2 = Indrenius (Aschander, Carhelin, Bergeen, Ahlqvist)
 Kliikki 3 = Björkman (Timgren, Nyberg, Palmgren, Långfors, Bäckman, Boström, Clouberg, Sacklén, Sarin, Novander, Ascholin)
 Kliikki 4 = Backman (Malmberg, Hasselberg, Indren, Borgelin, Flodström)
 Kliikki 5 = Thurman (Arvelin, Waden, Björnberg, Tallroth, Nordgren, Strandsten)
 Kliikki 6 = Sourander (Hellström, Sandell, Grönfeldt, Gottschalk)
 Kliikki 7 = Selin (Wahlbäck)
 Kliikki 8 = Kellander (Kekonius)
 Kliikki 9 = Brander (Johnsson, Appelberg, Levan, Ståhlfof, Jordan, Indebetou, Gottleben, Duvaldt, Saren, Roos, Elfving, Rosenback)

Kaavio 2. Porin kauppiasyhteisön avioliittoverkoston klikkien väliset suorat kontaktit.

Lähde: tietokanta-aineisto.

mero 1, joka on osallisena molemmissa klustereissa ja toimi niiden välittäjänä. Toisaalta verkoston sisällä ei ole yhtään sellaista klikkiä, josta olisi kontakti kaikkiin muihin ryhmittymiin. Vähiten ulospäin suuntautuvia kontakteja on klikillä 4 ja eniten klikillä 5.

Välilliset aviokontaktit

Suorien avioliittokontaktien lisäksi Porin kauppiassuvut saattoivat muodostaa keskinäisiä kontakteja myös välillisesti. Edellisessä osiossa käsitellyjen kaavioiden 1–2 tuloksia tulkittaessa on huomioitava, että niihin on sisällytetty ainoastaan kauppiassukujen väliset suorat avioliittokontaktit. Näin ollen paikallisyhteisössä vaikuttaneiden kauppiassukujen ulkopuolelle avoituneiden naisten lapset ja niihin solmitut avioliitot jäävät kaavioiden otannan ulkopuolelle.

Esimerkiksi Björnberg- ja Moliis-suvun välillä oli tällainen avioliittokontakti. Se oli solmittu Carl Fredrik Björnbergin ja hänen entisen isäntänsä

Porin kauppiasyhteisön välilliset avioliitot						
<i>Kauppiassuku</i>	<i>Suvut</i>	<i>Kontaktit</i>	<i>Aiemmat kontaktit</i>	<i>%</i>	<i>Uudet kontaktit</i>	<i>%</i>
Moliis	26	43	6	14	37	86
Backman	19	24	4	17	20	83
Kekonius	15	23	3	13	20	87
Waden	16	22	3	14	19	86
Björkman	17	19	5	26	14	74
Selin	13	18	4	22	14	78
Gottleben	16	16	1	6	15	94
Malmberg	14	15	1	7	14	93
Björnberg	10	14	2	14	12	86
Björkroth	12	14	1	7	13	93
Aschander	10	13	1	8	12	92
Kellander	10	13	6	46	7	54
Brander	11	12	1	8	11	92
Sandell	12	12	0	0	12	100
Nordgren	9	11	0	0	11	100
Sourander	10	11	5	45	6	55
Wahlbäck	9	11	0	0	11	100
Indrenius	10	9	0	0	9	100
Flodström	7	9	0	0	9	100
Thurman	9	8	2	25	6	75

Taulukko 7. Porin kauppiasyhteisön välilliset avioliittokontaktit 1765–1840. Lähde: tietokanta-aineisto.

Pehr Anton Moliisin siskontyttären Anna Sofia Tamlanderin välille.³³³ Vaikka kyse oli selvästi kauppiasharjoittelijan ja tämän isännän välisen suhteen vahvistamisesta avioliiton kautta, se on vaikeasti havaittavissa, koska morsiamen sukunimi ei osoita hänen kuuluvan mihinkään tutkimuksen kohteena olevista kauppiassuvuista. Kaikkien välillisten avioliittokontaktien huomioiminen on ikävä kyllä käytössäni olevan lähdeaineiston hajanaisuuden takia mahdotonta. Osa näistä on kuitenkin mahdollista saavuttaa tarkastelemalla kauppiassukujen avioliittoja koko paikallisyhteisön tasolla.

Taulukossa 7 on kuvattu Porin 20 eniten välillisiä avioliittokontakteja solmineita sukuja. Taulukon sukusarake kuvaa niiden sukujen lukumäärää, joihin kauppiaat solmivat välillisiä avioliittoja. Avioliittosarake kuvaa puolestaan näihin sukuihin solmittujen avioliittojen lukumäärää. Aiempien kontaktien lukumäärä kertoo, miten moni näistä kontakteista solmittiin sellaisiin sukuihin, joihin kauppiaille oli jo olemassa suora aviokontakti. Ja uudet kontaktit vastaavasti osoittavat, kuinka moni näistä avioliitoista solmittiin oman sosiaalisen kontaktiverkoston ulkopuolelle. Toisin sanoen aikaisemmat sarakkeen avioliitot olivat

333 Gulin 1964, 278; Björnbergien ja Moliisien sukutaulut, tietokanta-aineisto.

sukujen välisiä kontakteja vahvistavia ja säilyttäviä, kun taas uudet kontaktit olivat selvästi verkostoa laajentavia ekspansiivisia avioliittoja.³³⁴

Taulukosta on havaittavissa kolme asiaa. Ensinnä se, että välillisiä kontakteja on huomattavasti suoria kontakteja enemmän. Siinä missä kauppiassuvut solmivat keskenään 210 suoraa avioliittokontaktia, välillisiä avioliittoja oli yli puolet enemmän eli kaikkiaan 426. Toiseksi se, että valtaosa niistä on laajentanut kauppiassukujen aikaisempaa kontaktipiiriä. Kolmanneksi se, että sukujen keskinäinen järjestys muuttuu. Suorien avioliittokontaktien muodostamien verkostoklkkien yhdeksän keskeisintä sukua: Moliisit, Branderit, Souranderit, Selinit, Thurmanit, Backmanit, Kellanderit, Indreniukset ja Thurmanit ovat merkittävässä asemassa myös välillisten avioliittokontaktien kokonaisverkostossa. Heidän keskinäinen painoarvonsa on kuitenkin oleellisesti muuttunut. Taulukon kärjessä on edelleen Moliis-suku, jolla on kaksi kertaa enemmän kontakteja kuin kolmella seuraavalla suvulla. Suvun ylivoimaisuus tosin selittyy sillä, että kyse on henkilömäärältään aineiston laajimmasta kauppiassuvusta. Backmanit, Björkmanit ja Selinit ovat niin ikään säilyttäneet asemansa verkoston sisällä.

Sen sijaan Kellanderien, Souranderien ja erityisesti Branderien välillisten avioliittojen lukumäärät ovat huomattavasti pienempiä kuin heidän asemansa suorien avioliittokontaktien verkostossa antaisi olettaa. Kahden ensimmäisen osalta kyse on keskittymisestä kontaktipiirinsä vahvistamiseen: 46 prosenttia Kellanderien ja 45 prosenttia Souranderien välillisistä kontakteista on suuntautunut heidän aikaisemman kontaktipiirinsä sisäpuolelle. Näyttäisi siltä, että he eivät ole pyrkineet laajentamaan omaa kontaktiverkostoaan yhtä aktiivisesti kuin esimerkiksi Backman-suku, jonka välillisistä aviokontakteista yli 90 prosenttia oli uusia.

Brander-suvun osalta lieenee kyse siitä, että se alkoi hiljalleen menettää entistä asemaansa kaupungin kauppiasyhteisön sisällä. Kaupankäyntiä harjoittava sukua haara pieneni jatkuvasti miespuolisten jälkeläisten muuttaessa pappisammattien myötä pois kaupungista. Toisaalta esimerkiksi raatimiehenä toimineella Otto Julius Branderilla (1733–1809) oli kahden vaimonsa Cathrina Gottlebenin (1737–1776) ja Margareta Levanin (s. 1744) kanssa yhteensä yksitoista lasta. Näistä kuusi kuoli ennen naimaikää. Jäljelle jääneistä pojista vanhin muutti Raaheen, jossa hän ryhtyi kauppiaksi. Keskimmäisestä tuli Napoleonin armeijan upseeri ja nuorimmasta pojasta tuli kappalainen, joka muutti myöhemmin pois kaupungista. Kahden tyttären kohtalosta tai avioliitoista minulla ei ole muuta tietoa kuin että he eivät ole solmineet avioliittoa paikallisyhteisössä.

Välillisen avioliittoverkoston keskiöön on noussut myös kokonaan uusia sujuja, kuten Gottlebenit, Wadenit ja erityisesti Kekoniukset, jolla oli ainoastaan

334 Jakoa suoriin ja välillisiin avioliittoihin ei ole käytetty aikaisemmin, vaan kategoriat on luotu tätä tutkimusta varten.

yksi suora avioliittokontakti Kellander-suvun kanssa. Näiden sukujen suorien ja välillisten avioliittokontaktien välinen erotus on selitettävissä ajallisella muutoksella. Gottlebenien osalta kyse on selvästi suvun taantumisesta. Siinä missä kahden ensimmäisen sukupolven lasten avioliitot olivat selvästi sekä mies- että naisjälkeläisten osalta selvästi ekspansiivisia, seuraavat sukupolvet tyytyivät varovaisempaan strategiaan. Osittain kyse oli myös naimaikään kasvaneiden lasten lukumäärän vähentymisestä suuren lapsikuolleisuuden takia.

Raatimiehenä toimineen Adrian Gottlebenin (1664–1710) ja raatimies Johan Qvistin tyttären Sara Qvistin (1674–1739) välisestä avioliitosta syntyi seitsemän lasta, joista vain yksi kuoli ennen ensimmäistä syntymäpäiväänsä. Perheen pojista kaksi vanhinta, Nils (1692–1772) ja Gabriel (1693–1776), solmivat avioliitot paikallisten kauppiassukujen (Elfving- ja Saren-suvut) kanssa. Veljeksistä nuorin Adrian (1702–1750) avioitui sotilassukuun. Perheen tytärten, Sara (s. 1698), Kirstin (s. 1700) ja Maria (s. 1706), avioliitot toistivat samaa kaavaa. Vanhin tytär avioitui kruununvouti Jacob Gaddin kanssa. Kaksi nuorinta löysivät aviomiehensä kauppiasperheiden parista (Malm- ja Indebetou-suku). Perheisiin syntyi kaikkiaan 20 lasta, joista puolet kuoli muutaman ensimmäisen elinvuotensa aikana. Eloon jääneiden lasten avioliitoista ainoastaan yksi oli solmittu paikallisen kauppiassuvun jäsenen kanssa. Lapsista neljä harjoitti ammatikseen kaupankäyntiä. Kolmannessa sukupolvessa kauppiaita ei enää ollut lainkaan. Suvun sosiaalisen aseman taantumisesta johtuen sen avioliittostrategia sai selvästi uuden suunnan. Perheet pyrkivät laajentamaan omaa kontaktipiiriään keskittymällä vanhimman poikansa avioliittoon. Lisäksi perheen muille lapsille yritettiin löytää mahdollisimman edulliset aviokumppanit paikallisyhteisön kokonaisverkoston kannalta merkittävistä, mutta alempia porvarisluokkia edustavista suvuista, kuten Ruumolin- tai Grönlund-suvut, ja luoda näiden kautta välillisiä avioliittoja yhteisön muihin kauppiassukuihin.³³⁵

Waden-suvun osalta suorien ja välillisten kontaktien välinen ero (5/22) johtuu lähinnä jälkeläisten lukumäärän jatkuvasta vähenemisestä. Suvun kantavina voimina toimivat 1700-luvulla veljekset Henrik (1719–1789) ja Matts Waden (1724–1776). Molemmat heistä olivat naimisissa suomalaisporvarien tyttären, Margareta Stenmanin (1723–1804) ja Catharina Tocklinin (1727–1781) kanssa.³³⁶

Nuoremman veljeksien avioliitosta syntyi kolme tytärtä, joista kaksi ensimmäistä kuoli muutaman vuoden ikäisenä, jättäen Catharina Lovisan (s. 1765) erään kaupungin rikkaimman kauppiaan ainoaksi perijäksi. Hän avioitui Porin seurakunnan kappalaisen Johan Souranderin (1748–1791) kanssa. Avioliitosta syntyi viisi lasta, kaksi tytärtä ja kolme poikaa. Näistä vanhin kuoli lapsivuotee-

335 Gottlebenien sukutaulu, tietokanta-aineisto.

336 Wadenien sukutaulu, tietokanta-aineisto.

seen. Wadenin suvulta saadun varallisuuden turvin Gustav (1785–1846) ja Johan Philip (1787–1840) ryhtyivät kauppiaiksi. Ensimmäinen heistä avioitui paikallisen kauppiaan tyttären Elsa Catharina Gottschalkin (1795–1882) kanssa. Veljeksiistä nuorempi sen sijaan solmi avioliiton välillisesti Björkman-suvun edustajan, eli kauppias Niklas Fredrik Björkmanin (1784–1812) lesken Catharina Lindgrenin (1783–1859) kanssa.³³⁷

Gustav Wadenin ja Elsa Gottschalkin avioliitosta syntyi kaikkiaan yhdeksän lasta, joista neljä kuoli jo lapsena. Eloonjääneiden viiden lapsen (kaksi poikaa ja kolme tyttöä) aviokumppanit löytyivät kaikki alemman porvariston keskuudesta. Pojista toiseksi vanhin Jacob (1745–1809) valikoitui isänsä kauppahuoneen jatkajaksi. Hänen avioliittonsa Maria Schollbergin (1751–1803) kanssa tuotti kuusi lasta, joiden joukosta kolme varttui naimaikään saakka. Näistä vanhin eli Carl Fredrik (1773–1811) jatkoi isänsä liiketoimintaa ja palautti välillisen avioliittonsa kautta osan aikaisemmin toisaalle siirtyneestä perinnöstä takaisin oman suvun haltuun. Carl Fredrikin avioliitto serkkunsa Anna Souranderin (1782–1869) kanssa on myös erinomainen esimerkki välillisten avioliittojen merkityksestä kauppiasyhteisön sisällä. Tämän avioliiton kautta osa aikaisemmin Sourander-suvulle jakautuneesta Matts Wadenin perinnöstä nimittäin palasi takaisin oman perheen käyttöön. Kaiken kaikkiaan suurin osa Waden-suvun avioliitoista oli solmittu sellaisten alemmien porvarisluokkiin kuuluvien sukujen kanssa, jotka samalla toimivat tärkeinä verkoston solmukohtina ja yhdistivät klikkejä toisiinsa.³³⁸

Myös Kekonius-suvun välillisten kontaktien lukumäärä (23) on mahdollista selittää avioliittostrategioiden kautta. Kaupungin pormestarina toiminut Gabriel Kekonius (1646–1709) ehti elämänsä aikana olla naimisissa kaksi kertaa. Ensimmäisestä avioliitossa Margareta Evanderin kanssa syntyi kuusi lasta, joista tosin vain viimeinen, Margareta Kekonius (1683–1752), eli aikuiseksi saakka ja avioitui Hattulan kirkkoherran Simon Sadeniuksen kanssa. Seuraavan vaimon, Porin kirkkoherran tyttären Christina Arctopolitnian, kanssa perheeseen syntyi kolme tytärtä ja kaksi poikaa. Tyttäristä vanhin Christina Kekonius (1685–1764) avioitui paikallisen raatimiehen Johan Kellanderin kanssa. Loput sisaruksista, Maria (1701–1746) ja Anna Kekonius (1706–1765), naitettiin pappissäätyyn. Pojista kaksi muutti Turkuun ja nuorin, Nils Kekonius (1695–1768), jäi kaupunkiin jatkamaan isänsä liiketoimintaa. Perheen kontaktiverkosto rakentui siis pitkälti tyttärien avioliittojen kautta. Vaikuttaisi myös siltä, että erityisesti pappissukuihin solmitut avioliitot olivat omiaan synnyttämään välillisiä kontakteja kauppiasukujen kanssa.³³⁹

337 Souranderien ja Björkmanien sukutaulut, tietokanta-aineisto.

338 Wadenien sukutaulu, tietokanta-aineisto.

339 Kekoniusien sukutaulu, tietokanta-aineisto.

Välilliset avioliittokontaktit kohottivat tietyt alemmat porvarissuvut verkoston kokonaisrakenteen kannalta merkittäviin asemiin. Kauppiasperheillä oli avioliiton kautta kontakti kaikkiaan 353 paikallisen kauppiasyhteisön ulkopuoliseen sukuun. Näistä ainoastaan kahdeksalla oli kauppiasiin enemmän kuin neljä kontaktia. Näitä sukuja olivat:³⁴⁰

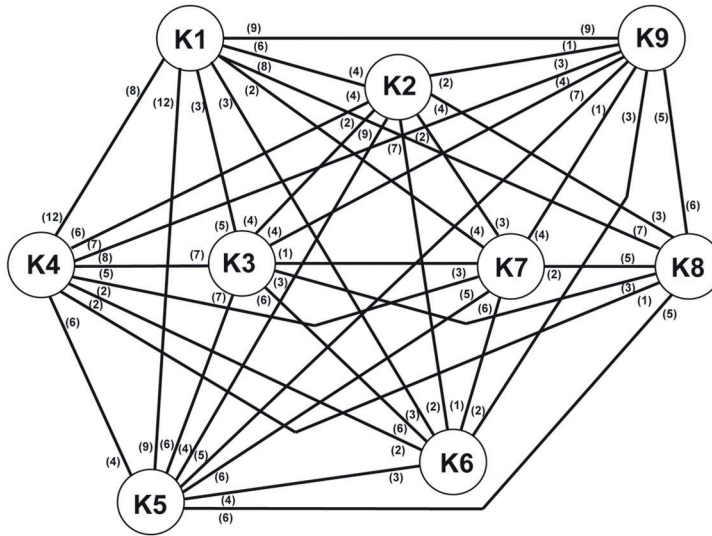
Mannelin-suku	(Flodström, Moliis, Aschander, Nordgren, Carhelin, Wahlbäck)
Starck-suku	(Björnberg, Boström, Bäckman, Indrenius, Mentzer, Sandell)
Polviander-suku	(Kekonius, Kellander, Gottleben, Brander, Carlstedt, Björkman)
Ahlberg-suku	(Ahlqvist x 2, Backman x 2, Arvelin)
Blom-suku	(Selin x 2, Waden, Björnberg, Kekonius)
Korsman-suku	(Selin, Kekonius, Kellander, Moliis, Bergeen)
Nordström-suku	(Björkroth, Gottleben, Jordan, Moliis, Rosenback)
Steen-suku	(Waden, Sandell, Malmberg, Ingberg, Björkroth)

Välilliset avioliittokontaktit tarjosivat kauppiassuvuille mahdollisuuden täydentää suorien avioliittokontaktien kautta syntynyttä sosiaalista verkostoa. On kuitenkin syytä muistaa, että kaikki kontaktit, suorat ja välilliset, eivät olleet välttämättä samanaikaisia, vaan ne kumuloituivat ajan myötä. Esimerkiksi Mannelin-suvun avioliittoverkoston kontaktit rakentuivat 55 vuoden aikajänteellä: Flodström (1755), Moliis (1761), Ashander (1782), Nordgren (1790), Carhelin (1791) ja Wahlbäck (1810). Onkin paikallaan kysyä, voiko sukutasolla näin pitkällä aikajänteellä ylipäänsä enää puhua avioliittostrategioista. Perhetasolla kyse on tiettyjen avioliittojen kohdalla saattanut olla kyse ennakkoon mietityistä avioliittojen tarjoamista rakenteellisista eduista yhteisön sisällä, mutta näiden avioliittojen solmimiseen oli varmasti olemassa myös muita perusteita.

Välillistä avioliittoverkostoa on suorien avioliittojen tapaan mahdollista analysoida myös klikkien näkökulmasta. Tarkastelu eroaa aikaisemmasta siinä suhteessa, että suorien avioliittojen verkosto rakentui symmetrisistä sukujen välisistä kontakteista. Välilliset kontaktit sen sijaan ovat suunnattuja suhteita, toisin sanoen on otettava huomioon toimijan itse luomat (L) ja häneen kohdistetut kontaktit (S). Kaaviossa 3 on kuvattu Porin kauppiassukujen avioklikkien välisiä kontakteja. Siitä käy ilmi, että kaikkien verkostoklikkien osalta lähteviä ja saapuvia kontakteja on eri lukumäärä.

Tarkasteltaessa klikkien välisten kontaktien lukumääriä taulukosta erottuu selvästi kolme rakenteellista ryhmittymää. Ensimmäinen näistä on muodostunut

340 Avioliittotaulu, tietokanta-aineisto.

L = Lähtevät kontaktit
S = Saapuvat kontaktit

K1(L) = 51 kontaktia
K2(S) = 54 kontaktia

K2(L) = 24 kontaktia
K2(S) = 29 kontaktia

K3(L) = 37 kontaktia
K3(S) = 26 kontaktia

K4(L) = 48 kontaktia
K4(S) = 38 kontaktia

K5(L) = 44 kontaktia
K5(S) = 52 kontaktia

K6(L) = 19 kontaktia
K6(S) = 31 kontaktia

K7(L) = 27 kontaktia
K7(S) = 21 kontaktia

K8(L) = 30 kontaktia
K8(S) = 29 kontaktia

K9(L) = 33 kontaktia
K9(S) = 37 kontaktia

- Kliikki 1 = Moliis (Björkroth, Rosnell, Carlstedt, Holst)
- Kliikki 2 = Indrenius (Aschander, Carhelin, Bergeen, Ahlqvist)
- Kliikki 3 = Björkman (Timgren, Nyberg, Palmgren, Långfors, Bäckman, Boström, Clouberg, Sacklén, Sarin, Novander, Ascholin)
- Kliikki 4 = Backman (Malmberg, Hasselberg, Indren, Borgelin, Flodström)
- Kliikki 5 = Thurman (Arvelin, Waden, Björnberg, Tallroth, Nordgren, Strandsten)
- Kliikki 6 = Sourander (Hellström, Sandell, Grönfeldt, Gottschalk)
- Kliikki 7 = Selin (Wahlbäck)
- Kliikki 8 = Kellander (Kekonius)
- Kliikki 9 = Brander (Johnsson, Appelberg, Levan, Ståhlfot, Jordan, Indebetou, Gottleben, Duvaldt, Saren, Roos, Eifving, Rosenback)

Kaavio 3. Porin kauppiasyhteisön avioliittoklikkien välilliset avioliittokontaktit.

Lähde: tietokanta-aineisto.

klikkien 1, 4 ja 5 ympärille, joilla on selvästi muita enemmän välillisiä kontakteja. Toisen ryhmän, klikkien 3 ja 9, keskinäisten kontaktien lukumäärä on lähes sama, mutta samalla selkeästi pienempi kuin ensimmäisen ryhmän. Kolmannen ryhmän muodostavat klikit 2,6,7 ja 8, joilla on vähiten kontakteja. Klikeistä eniten kontakteja on klikillä 1 ja vähiten klikillä 7.

Huomionarvoinen seikka on myös se, että kaikista ryhmittymistä klikeillä 1, 5, 6 ja 9 on enemmän saapuvia kuin lähteviä kontakteja. Toisin sanoen Moliisien, Branderien, Thurmanien ja Souranderien ympärille rakentuneiden klikkien vetovoima on ollut muita suurempi. Näistä kahden ensimmäisen suhteen lähtevien ja saapuvien kontaktien välinen erotus on melko pieni. Sen sijaan jälkimmäisten klikkien osalta kyse on huomattavasti suuremmista eroista: Thurmanien erotus on 8 ja Souranderien 12 kontaktia. Samankaltainen ilmiö on havaittavissa myös lähtevissä kontakteissa, jossa Backman-suvun ympärille rakentuneella klikillä on niitä kymmenen enemmän kuin saapuvia kontakteja.

Välillisten avioliittojen käyttö kontaktiverkoston laajentamisessa on näkyvässä myös klikkien välisten kontaktien ja niiden välisen tiivyyden kasvamisena

suhteessa suoriin avioliittokontakteihin. Suorien avioliittojen kautta muodostuneen verkoston tiiviys oli 0,69. Välillisten aviokontaktien verkoston tiiviys on puolestaan 0,97:ään. Tämä tarkoittaa sitä, että kaikilla muilla paitsi Sourandersuvun ympärille rakentuneella klikillä 6 oli välillinen kontakti kaikkiin muihin ryhmittymiin. Toisin sanoen suorat ja välilliset avioliittokontaktit yhdistämällä oli mahdollista saada aikaan kauppiassukujen välille erittäin tiivis verkosto.

Mikäli tarkastelu siirretään klikkien tasolta klustereihin, voi kaaviosta 3 suorien avioliittojen tapaan muodostaa kaksi verkostoklusteria: A, johon kuuluvat klikit 1, 3, 4, 5, 6 ja 7, sekä B, johon kuuluvat klikit 1, 2, 8 ja 9. Näistä ensimmäisessä on 147 välillistä avioliittokontaktia ja jälkimmäisessä 64 kontaktia. Molempien tiiviys on tasan 1, toisin sanoen klusterien sisäinen vuorovaikutus ei voisi olla sen tiiviimpää. Klusterien osalta mielenkiintoinen tulos on myös se, että klikki 1 kuuluu suorien avioliittoverkostojen tapaan molempiin välillisten avioliittojen kautta rakentuneisiin klustereihin.

Tässä luvussa avioliittoja on tarkasteltu Porin porvarisyhteisön kauppiassukujen, perheiden ja yksittäisten kauppiaiden verkostoitumisstrategiana. Siitä käy ilmi, että kyse ei ollut yhdestä yhtenäisestä verkostosta, jonka sisällä kaikki kauppiassuvut olivat avioliiton kautta sidoksissa toisiinsa. Sen sijaan kauppiasperheet jakautuivat avioliittojensa kautta verkostoklikkeihin ja klustereihin. Nämä ryhmittymät eivät kuitenkaan muodostaneet omia irrallisia kokonaisuuksiaan, vaan vilkas keskinäinen vuorovaikutus teki niistä osittain päällekkäisiä.

Kauppiasperheiden nais- ja miespuolisten sukulaisten puolisonvalinnan taustalla näyttäisi olleen erilainen logiikka. Miesten avioliitot olivat selvästi ekspansivisempia ja vertikaalisesti ulottuvampia eli kohdistuivat useampaan ammattiryhmään kuin naispuolisten jälkeläisten avioliitot. Naispuolisten jälkeläisten avioliitot olivat sen sijaan enimmäkseen horisontaalisia, samaan sosiaalisen ryhmään suuntautuvia, reproduktiivisia kontakteja. Tästä huolimatta avioliittojen taustalta ei voi löytää yhtä ainoaa selittävää tekijää tai etukäteen harkittua strategiaa, vaan kyse oli sosiaalisten ja taloudellisten realiteettien välisestä kompromissista kahden suvun välillä. Lisäksi aviopuolison valintaan vaikuttivat myös useat satunnaiset tekijät, kuten tunteet ja sattuma.

Avioliittojen välityksellä muodostui kauppiaiden uran ja liiketoiminnan kehityksen kannalta merkittävä verkosto, joka heijastui paitsi heidän keskinäisen yhteistyöhönsä, myös eriasteiseen vastakkainasetteluun yhteisön sisällä. On kuitenkin syytä muistaa, että merkittävydestään huolimatta avioliitot eivät olleet yhteisön ainoita sosiaalisen kanssakäymisen tai kontaktien solmimismuotoja, vaan osa laajempaa kokonaisuutta.

Sosiaalinen sukulaisuus

Syntynyt: Rebecca 13.9.1755, Herra Kauppias Henrik Backman ja vaimo Catharina Fransman. Kummit: Herra Raatimies Johan Sourander, Kauppias Nils Ascholin, opiskelija Johan Bergman, vaimo Maria Rotkera, vaimo Catharina Mandell, neiti Caisa Lisa Gottleben.³⁴¹

Näillä sanoilla kauppiaantytär Rebecca Backman toivotettiin tervetulleeksi Porin seurakunnan jäseneksi vuonna 1755. Kyse oli nimenantotilaisuudesta, kasteesta, joka ajan tavan mukaisesti toimitettiin kotona.³⁴² Läsä olivat papin ja lapsen isän lisäksi tyttärelle valitut kummit, joiden tehtävänä oli toimia hänen kristillisen kasvatuksensa tukihenkilöinä.³⁴³ Uskonnollisen merkityksensä lisäksi kasteella oli julkisena, kirkon siunaamana virallisena rituaalina myös oma yhteisöllinen tehtävänsä. Se liitti paikallisyhteisöön uuden jäsenen, joka muutti paitsi olemassa olevien sosiaalisten kontaktiverkoston rakennetta myös niiden tulevaisuuden potentiaalia. Käytännössä lapsi liittyi yhteisöönsä kummiensa välityksellä. Kummiorganisaatio tarjosi perheelle välineen toisaalta uusien sosiaalisten kontaktien solmimiseen tai jo olemassa olevien sukulaisuussiteiden, yhteiskunnallisen aseman, ammatillisen yhteenkuuluvuudentunteen ja taloudellisen riippuvuussuhteen vahvistamiseen.³⁴⁴ Toisin sanoen kummien läsnäolo teki kastehetkestä tilaisuuden, jonka tarkoituksena oli tehdä perheen suhdeverkosto näkyväksi muulle yhteisölle.³⁴⁵

Ei ollut yhdentekevää, keitä vanhemmat valitsivat lapsiensa kummeiksi. Rebecca Backmanin tapauksessa kyse oli kuudesta kaupungin oman porvarisyhteisön arvovaltaisesta jäsenestä.³⁴⁶ Raatimiehen ja kauppiaan lisäksi kummiksi oli pyydetty kaupungin triviaalikoulun johtajan poika, kaksi kauppiaan vaimoa ja kastetilaisuuden toimittaneen kappalaisen tytär.

Kasterituaali ja sen myötä myös kummien valinta ovat erilaisten ajallisten, uskonnollisten ja kulttuuristen muutosten ristipaineessa saaneet useita ilmenemismuotoja. Kummijärjestelmä sinänsä on vanhaa perua, sillä sen juuret juon-

341 Porin kaupungin syntyneiden luettelo vuodelta 1755, Porin seurakunnan arkisto, JK379, TMA.

342 Vuoden 1686 kirkkolaki määräsi, että kastetoimitus tuli järjestää kirkossa. Tästä huolimatta kotikaste yleistyi 1700–1800-luvun kuluessa.

343 Äiti ei voinut olla läsnä kastetoimituksessa, koska hänet otettiin uudelleen seurakuntansa jäseneksi vasta 40 päivän kuluttua lapsen syntymisestä. Kyse oli kirkkottamiseksi kutsutusta tavasta, joka perustui Vanhan testamentin Mooseksen lakiin. Sen mukaan nainen oli synnyttämisen jälkeen saastainen. Kirkkottaminen koski kaikkia naisia säädystä riippumatta. Vainio-Korhonen 2008, 75–76; Lempiäinen 1979, passim.

344 Kotilainen 2008, 137.

345 Alfani 2009, 2–3; Alfani – Gourdon 2009, 153–154.

346 Backmanien sukutaulu, tietokanta-aineisto.

tavat aina antiikin Roomaan saakka. Vaikka instituution tarkempi ajoittaminen ei ole mahdollista, tutkijat ovat löytäneet viitteitä siitä, että järjestelmä olisi ollut käytössä jo 200-luvulta eli kristillisen kirkon alkua ajoista saakka. Aluksi kyse oli aikuiskasteesta, jossa kasteelle tulijalle määrättiin henkilökohtainen kummi opastamaan häntä seurakunnan osaksi. Kummin velvollisuudet päättyivät kastetilaisuuden jälkeen. Lapsikasteen kummeista tuli lapsen henkisen kasvun tuki ja heidän tehtävänä oli toimia lapsen kristillisen kasvatuksen tukena. Samalla kummien velvollisuus jatkui itse kasterituaalin jälkeen.³⁴⁷

Alkujaan kummeina toimivat lapsen omat vanhemmat. Kirkon näkökulmasta kaste oli lapsen toinen syntymä.³⁴⁸ Se halusi erottaa toisistaan lapsen biologiset vanhemmat ja kummit, joita ryhdyttiin kutsumaan lapsen henkiseksi sukulaisiksi. Henkisestä sukulaisuudesta tuli avioeste, joka koski myös kummilapsen ja kummien lapsia.³⁴⁹ Samalla hengellisenä rituaalina alkunsa saanut instituutio mahdollisti myös perheiden välisen sosiaalisen vuorovaikutuksen. Ajan myötä kummi-instituutiolle kehittyi kolme maalista tehtävää. Näistä ensimmäinen oli sukulaisuuden käsitteen laajentaminen koskemaan myös sellaisia henkilöitä, jotka eivät olleet veri- tai avioliitositeiden kautta liitoksissa kummilapseensa. Toiseksi kummit toimivat tietynlaisina henkisinä vanhempina, biologisten vanhempien korvaajina, joiden apuun oli mahdollista turvautua erilaisissa kriisitilanteissa. Kolmanneksi sen avulla oli mahdollista luoda epäsymmetrisia hierarkia- ja valtasuhteita, jotka toimivat patronus-klientti -järjestelmän mukaisesti.³⁵⁰

Katolisessa Euroopassa kummit valittiin useimmiten taloudellisin perustein ja rituaalia käytettiin kehittymättömien taloudellisten instituutioiden korvikkeena, luottamuksen takaajana. Talouselämän epävarmuutta oli mahdollista lieventää tekemällä taloudellisesta henkilökohtaista valitsemalla lapsen kummit perheen sukupiirin ulkopuolelta. Erityisesti aateliston parissa verkostoitumisesta oli tullut rituaalin itseisarvo. Kaste suoritettiin suurissa kansanjuhliissa, joihin koko kylä ja lähialueen asukkaan olivat tervetulleita. Juhlien ajankohtaa pyrittiin usein siirtämään mahdollisimman kauas lapsen syntymästä, jotta kummivalinta ei olisi rajoittunut ainoastaan oman kylän asukkaiden keskuuteen, vaan myös kauempaa tulijoilla olisi riittävästi aikaa saapua paikalle. Samalla tieto tulevista juhlista ehti

347 Piilahti 2007, 236–237; Lempiäinen 1965, 174–176.

348 Alfani 2006, 17–18.

349 Tämä avioliittoa koskeva rajoitus poistettiin reformaation myötä. Lopullisen sinettinsä asia sai vuoden 1571 kirkkojärjestyksessä. Salmenkylä 1974, 11; Huittinen 1997, 13.

350 Kotilainen 2008, 136; Häggman 1994, 108; Sabeau 1998, 23; Bringeus 1971, 68–69. Patronus-klientti järjestelmästä ja patriarkaalisuudesta tarkemmin katso esim. Lappalainen 2005, 53–55 ja Karonen 2004, 139–145.

levitä ja se takasi, että rituaalin luomalla luottamussiteellä olisi riittävästi julkisia todistajia.³⁵¹

Juhlien koko oli 1500-luvun puoliväliin tultaessa kasvanut siinä määrin, että kirkko puuttui asiaan.³⁵² Trenton kirkolliskokous (1545–63) yritti tehdä lopun juhlinnasta. Se katsoi, että kastetoimitus oli menettänyt aikaisemman asemansa ja että siitä oli tullut vanhempien juhla, jonka tarkoituksena oli maksimaalisen rahallisen hyödyn saavuttaminen sekä perheen oman vallan ja sosiaalisten kontaktien kartuttaminen. Kirkko halusi kieltää juhlat ja arvokkaiden kastelahjojen antamisen kokonaan. Kirkolliskokous ei kuitenkaan päässyt asiasta yhteisymmärrykseen, vaan lopputuloksena oli kompromissi, jonka seurauksena kirkko asetti rajat ainoastaan kummien lukumäärälle. Kirkolliskokous päätti, että kummeja saisi jatkossa olla kaksi, joista toisen olisi oltava nainen. Tarkoituksena oli estää laajamittaiset juhlat sekä asettaa rajat sosiaaliselle verkostoitumiselle, joka aikaisemmin oli tullut instituution perusta.³⁵³

Kummiuden luonne muuttui myös reformaation myötä. Luther itse totesi, että henkisellä sukulaisuudella ei ole raamatullista pohjaa ja näin sen avioeste oli poistettavissa. Calvin oli puolestaan valmis menemään vielä pidemmälle ja suosittelee koko kummijärjestelmän lopettamista. Vahva yhteisöllinen vastarinta sai hänet kuitenkin taipumaan toisiin ajatuksiin. Kummien lukumäärän rajoittamiseen kumpikaan heistä ei ottanut kantaa. Trenton kirkolliskokouksen ja reformaation keulakuvien ehdottamien muutosten kohtaama vastarinta osoittaa, että kummi-instituutiolla oli yhteiskunnallisesti merkittävä asema. Se ei ollut ainoa tapa luoda formaaleja ja rituaalein vahvistettuja kontakteja, mutta se oli avio-
liiton ohella ainoa, joka mahdollisti sukulaisluontoisen luottamuksen synnyn osapuolten välille. Tämän takia teologiset ratkaisut eivät protestanttisessa Euroopassa juuri muuttaneet sosiaalisia käytänteitä. Katolisessa maailma muutos oli sen sijaan raju. Siellä järjestelmän keskeiseksi periaatteeksi tuli horisontaalisen kontaktinmuodostuksen sijaan vertikaalinen tuki ja turva, jossa lapselle pyrittiin valitsemaan mahdollisimman korkeassa yhteiskunnallisessa asemassa olevat kummit. Eurooppa jakaantui kahtia: katoliseen maailmaan, jossa kummius synnytti pieniä tiiviitä yhteisöjä, ja protestanttiseen pohjoisosaan, jossa järjestelmä edelleen mahdollisti laajojen maallisten tai jopa instrumentaalisten verkostojen rakentamisen.³⁵⁴

351 Alfani – Gourdon 2009, 155–159.

352 Kastejuhlista Pohjoismaissa ja Suomessa, ks. Lempiäinen 1965, 73–75.

353 Alfani – Gourdon 2010, 5–10; Alfani – Gourdon 2009, 154–163; Trenton kirkollisuuskokouksen asettama rajoitus kummien lukumäärästä heijastui myös kummien sukupuolirooleihin. Vielä 1500-luvun alussa naiskummit olivat nimittäin puuttuneet tietyiltä alueilta kokonaan. Alfani 2006, 32–33.

354 Esimerkiksi David Warren Sabean on osoittanut, että kummiverkostot näyttelivät merkittävää roolia nykyisessä Etelä-Saksassa sijaitsevan Neckarhausenin maamarkkinoilla

Pohjoismaissa kummien lukumäärän rajoittaminen tuli ajankohtaiseksi 1600-luvun puolivälissä, jolloin kirkko – yhteistyössä kuuliaista kansaa toivovan kruunun kanssa – vahvasti otettaan. Se ryhtyi pitämään tarkempaa yhteiskunnallista kuria ja alkoi sanella erilaisia käyttäytymisnormeja. Pappissäätö esitti vuonna 1650 laatimassaan kirkkolakiehdotuksessa, että tavalliselle rahvaalle riittäisi kaksi tai kolme kummiä: pojalle kaksi miestä ja yksi nainen ja tytölle päinvastoin.³⁵⁵ Papiston ja porvariston oli sitä vastoin saatava nimittää kolme molemman sukupuolen edustajaa lastensa kummeiksi ja aatelistolle ehdotus olisi sallinut kummeiksi yhdeksän molemman sukupuolen edustajaa. Vuoden 1686 kirkkolaki ei lopulta ottanut lainkaan kantaa kysymykseen kummien lukumäärästä, vaan sen mukaan ”casten tykönä pidetän muutamia Personia jotcka cum-mixi cutsutan”.³⁵⁶ Lukumäärää rajoittavaksi tekijäksi nousi ainoastaan määräaika kasteen suorittamiselle.³⁵⁷ Laki määräsi, että ”kaikki täydellisesti Maailmaan syntyneet ja elävät lapset pitää vanhemmildans vähimmäxikin cahdeksannen päivän sisäl pyhään Casteeseen toimitettaman.”³⁵⁸ Lisäksi laki määräsi, että lukuun ottamatta hätäkastetta ”caste pitää aina cunniallisesti ja Jumalisesti toimitettaman kircosa”.³⁵⁹ Tämä osoittaa, että myös Pohjoismaissa tiedostettiin kummijärjestelmän tarjoamat verkostoitumismahdollisuudet eikä niistä oltu valmiita tinkimään teologisen puhdasoppisuuden nimissä.

Avioliittojen välityksellä syntynyt sukulaisuussuhde ja sen sosiaaliset ja taloudelliset merkitykset sekä erilaiset perherakenteet ovat pitkään olleet perhehistorian keskeisiä tutkimuskohteita. Perheen ulkopuolelle ulottuvista sukulaisuussuhteista ja sosiaalisesti heikommista kontakteista on sen sijaan huomattavasti vähemmän tutkimusta.³⁶⁰ Kiinnostus kummi-instituutiota kohtaan virisi Etelä- ja Keski-Amerikan yhteisöjä tutkineiden antropologien parissa 1930-luvulla. He kiinnittivät huomion siihen, että sikäläiset kummikäytännöt erosivat länsimai-

1700-luvun alussa. Ne toimivat välittäjinä, toisin sanoen luottamuksen luojina sellaisten maakauppaosapuolten välillä, jotka muutoin eivät olleet sukulais- tai ystävyys-suhteessa toisiinsa. Sabean 1998, 24, 147. Tämä luo mielenkiintoisen analogian lukuisten sosiologien, kuten esimerkiksi Max Weberin, esittämälle ajatukselle siitä, että nimenomaan reformaatio olisi synnyttänyt uudenlaisen kapitalistisen etiikan, siinä missä katolinen Euroopan talouselämä olisi edelleen perustunut vanhakantaiseen talousmalliin. Ainakaan kummitutkimuksen osalta tälle ei näyttäisi olevan mitään perusteita, sillä vanha malli oli itse asiassa talouden kannalta järkevämpi kuin uusi. Alfani – Gourdon 2009, 12–13.

355 Piilahti 2007, 239.

356 Hellemaa – Jussila – Parvio 1986, 20.

357 Katolisesta uskonnosta poiketen laki otti huomioon sen, että maa oli harvaan asuttu, eikä kasteen suorittaminen näin ollen ollut mahdollista välittömästi lapsen syntymän jälkeen.

358 Hellemaa – Jussila – Parvio 1986, 19.

359 Ibid.

360 Sosiologian parissa Mark Granovetter osoitti jo vuonna 1974, että sosiaalisesti heikompien linkkien muodostaminen saattaa tietyissä tilanteissa yksilön ja yhteisön kannalta tuottaa jopa parempia tuloksia kuin vahvat linkit. Granovetter 1974.

sesta traditiosta, ja ryhtyivät etsimään tähän syytä. Käännekohta oli vuosi 1950, jolloin Sidney W. Mintz julkaisi yhdessä Eric R. Wolfin kanssa artikkelin *An analysis of ritual co-parenthood*.³⁶¹ Artikkelisi sisälsi useita sellaisia oletuksia, joilla ei ollut tutkimuksellista pohjaa mutta joiden vaikutukset tuntuivat myös historiantutkimuksen parissa vuosikymmenien ajan. Ensinnäkin he päättelivät, että Etelä-Amerikan kummikäytännöt muistuttivat suuresti Euroopassa keskiajalla vallinneita käytänteitä. Toiseksi he väittivät, että Euroopassa kummi-instituutio menetti sosiaalisen merkityksensä uuden ajan kynnyksellä.³⁶²

Historiantutkimuksen parissa kummitutkimusta on harjoitettu 1970-luvulta alkaen. Verkostoanalyysin ja muiden sosiaalitieteistä levinneiden tutkimusmenetelmien myötä yhä useampi historiantutkija on ryhtynyt analysoimaan kummiverkostojen toimintaperiaatteita.³⁶³ Tutkimusta on kuitenkin näihin päiviin saakka rasittanut kolme asiaa. Ensinnäkin se on painottunut Mintzin ja Wolfin teorian takia keskiaikaan, toiseksi suurin osa tutkimuksesta perustuu varsin pieniin otoksiin tai puutteelliseen lähdeaineistoon.³⁶⁴ Kolmanneksi analyysi on suurilta osin kohdistunut katoliseen maailmaan.³⁶⁵

Protestanttisen Euroopan kummitutkimuksen uranuurtaja lienee David Warren Sabeenin laaja tutkimus sukulaisuuden merkityksestä eteläsaksalaisessa Neckarhausenin kylässä vuosien 1700–1870 välisenä aikana.³⁶⁶ Tässä teoksessa Sabean asettaa kummilaitoksen osaksi laajempaa yhteiskunnallista murrosta ja modernisaation aiheuttamaa sosiaalisten instituutioiden perusteiden muutosta. Pohjoismaissa kummitutkimus on viimeaikaista piristymistä lukuun ottamatta ollut melko vähäistä.³⁶⁷ Kummit ovat jääneet vähälle huomiolle myös suomalai-

361 Mintz – Wolf 1950.

362 Heidän mukaansa kummi-instituutio on menettänyt merkityksensä alueilla, joissa perhe ei enää ollut ensisijainen tuotantoyksikkö. Mintz – Wolf 1950, 351–352.

363 Ks. esim. Alfani 2006; Haas 1996; Klapisch-Zuber 1990.

364 Alfani 2009, 6–8.

365 Ks. esim. Alfani – Castagnetti – Gourdon 2009.

366 Sabean 1990.

367 Ruotsissa asiaa ovat tutkineet muun muassa Nils-Arvid Bringéus, jonka tutkimus on kuitenkin jo yli 30 vuotta vanha ja pinnallinen katsaus maan kastekäytäntöjen historiaan. Hänen lisäksi Solveig Fagerlund sivuaa asiaa kummivalintaa koskevassa tutkimuksessaan *Handel och Vandel: vardagslivets sociala struktur ur ett kvinnoperspektiv: Helsingborg ca 1680-1709* Helsinborgin käsityöläisperheiden parissa. Fagerlundin pääasiallisena tutkimuskohteena ei kuitenkaan ole kummiverkosto sinänsä, vaan naistoimijuus. Näin ollen hänen tutkimustuloksensa jäävät kummien suhteen melko pinnallisiksi. Tom Ericksonin artikkeli *Kinship and sociability: Urban shopkeepers in nineteenth-century Sweden* käsittelee puolestaan kauppiaiden kummiverkostoja neljässä ruotsalaiskaupungissa 1800-luvun jälkipuoliskolla. Erickson kuitenkin jättää, mielestäni täysin perusteetta, naiset kokonaan oman analyysinsä ulkopuolelle. Lisäksi useat eri tutkijat mainitsevat tutkimuksissaan kummi-suhteiden merkityksen sosiaalisten verkostojen rakentamisessa, paneutumatta asiaan sen enempää. Esimerkiksi Christina Dalhede ainoastaan raapaisee kummiverkostojen pintaa 1500–1600-luvun Augsburgin, Antwerpenin, Lyypekin, Göteborgin ja Arbogan kauppiaita käsittelevässä teoksessaan. Bringéus, 1971; Fagerlund 2002; Dalhede 2001; Erickson 1989.

sen historiantutkimuksen parissa.³⁶⁸ Merkittävin näistä tutkimuksista on Kari-Matti Piilahden tutkimus, *Aineellista ja aineetonta turvaa. Ruokakunnat, ekologis-taloudelliset resurssit ja kontaktinmuodostus Valkealassa 1630–1750*. Tämän tutkimuksen tavoin se asettaa kummisuhteet osaksi laajempaa sosiaalista suhdeverkostoa ja käsittelee niitä ruokakuntien resursseina. Muiden suomalaistutkimusten tapaa tämän tutkimuksen kohteena on maalaisyhteisö.³⁶⁹ Esimodernin ajan kaupunkiyhteisö ja 1700–1800-luvun vaihteessa rakentunut porvaristo ovat jääneet kummitutkimuksen osalta toistaiseksi sivuraiteelle. Osittain syynä tähän on kaupunkiyhteisöjen koko, sillä maalaispitäjä tai kylä tarjoaa tutkijalle huomattavasti helpommin hallittavan kokonaisuuden.

Tässä luvussa tarkastellaan Porin kauppiasyhteisön kummivalintoja ja niitä muodostuvia kummiverkostoja yhteisöllisenä resurssina vuosien 1720–1820 välisenä aikana. Avioliittoverkostojen tapaan kummien valintaa tarkastellaan tietokanta-aineiston avulla.³⁷⁰ Aineisto on kerätty Porin kaupunkiseurakunnan kirkonkirjoista. Työn apuvälineinä olen käyttänyt Suomen Sukututkimusseuran verkkosivuilla ylläpidettävää digitaalista HisKi-tietokantaa³⁷¹, Satakunnan Sukututkimusseuran arkistossa säilytettävää Hugo Lagströmin kokoelmaa, johon on kerätty genealogisia tietoja useista porilaissuvuista, sekä eri kauppiassuvuista kirjoitettuja sukututkimuksia.³⁷²

Porin seurakunnan arkisto on säilynyt lähes täydellisesti 1600-luvun puolivälistä saakka.³⁷³ Tämä ei valitettavasti tarkoita sitä, että arkistoaineisto sinänsä olisi täydellinen. Kummien merkintätapa vaihtelee seurakunnan pappien mu-

368 Likimain ainoa kummilaitoksen historiaa yleisellä tasolla käsittelevä teos on Pentti Lempiäisen vuonna 1965 kirjoittama tutkimus Suomen kirkon kastekäytänteistä 1500- ja 1600-luvulla. Lempiäinen 1965.

369 Piilahden lisäksi esimerkiksi Sofia Kotilainen sivuaa kummitematiikkaa omassa tutkimuksessaan, joka käsittelee nimenannon käytäntöjä Sisä-Suomessa 1700-luvulta aina 1950-luvulle saakka. Kummitematiikasta on tehty myös muutamia opinnäytteitä, joiden lähde-pohja on varsin suppea. Esimerkiksi Kari Huittinen käsittelee omassa pro gradu -työssään ainoastaan muutaman jalasjärveläistalon kummivalintoja. Poikkeuksen tutkimuskentässä muodostaa Juuso Marttilan artikkeli *Beyond the family and the household: Occupational family networks*, joka tarkastelee kummisuhteiden merkitystä ruukkiyhteisön sisällä. Näiden tutkimusten lisäksi kummisuhteiden merkitystä sivutaan lukuisissa eri tutkimuksissa, jotka eivät kuitenkaan pysähdy tarkastelemaan asiaa sen tarkemmin. Esimerkiksi Kai Häggman ottaa *Perheen vuosisata* -teoksessaan Waseniuksen perheen kummivalinnat esille ja toteaa, että niillä oli suuri merkitys sosiaalisten kontaktien luomisessa, mutta ei tarkastele asiaa pintaa syvemältä. Marttila 2009; Kotilainen 2008; Huittinen 1997; Häggman 1994, 108–109.

370 Tietokannan tarkempi kuvaus liitteessä 1.

371 <http://hiski.genealogia.fi/hiski?fi>

372 Gulin 1964; Lönegren 1948; Granit-Ilmoniemi 1931; Bergholm 1901.

373 Tulipalo hävitti kirkon ja pappilan 28.5.1698. Vuoden 1801 kirkko sen sijaan säilyi tuholta. Kaupungin uudessa palossa 22.5.1852 sen sijaan tuhoutuivat kirkko sekä kellotapuli. Tästä huolimatta kaupungin seurakunnan arkiston syntyneiden, kuolleiden ja vihittyjen luettelot alkavat vuodesta 1666 ja jatkuvat katkeamattomana tutkimusperiodini loppuun saakka.

kaan. Ongelma korostuu erityisesti 1760–1770-luvulla. Kaupungin maistraatti päätti vuonna 1773 toimeenpanna tutkimuksen kaupungin kirkonkirjojen ylläpidosta. Hämmästykseseen se havaitsi, että yhdeksän vuoden aikana niiden ylläpito oli laiminlyöty lähes täydellisesti. Maistraatti päätti, että asia oli korjattava ja tiedot oli kirjoitettava kirjoihin asianmukaisesti jälkikäteen. Seuraukset olivat sekavat: ”kuolleiden lukumäärät ovat jääneet epäselviksi. Lisäksi useiden syntyneiden lasten nimet ja heidän lukumääränsä ovat jääneet kirjaamatta. Usein myös syntymäkuukaudet ja vuodet on kirjattu väärin.”³⁷⁴ Oikeiden päivämäärien lisäksi myös erilaisten sosiaalisten suhteiden selvittäminen jälkikäteen osoittautui mahdottomaksi tehtäväksi. Siksi maistraatti päätti että seurakunnan luettelosta jätettään vuosien 1763–1771 väliseltä ajalta kummit kokonaan pois muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta.

Näin ollen tutkimukseni kauppiaskunnan kummiverkosta kuvaavassa tietokanta-aineistossa on kahdeksan vuoden aukko, jolla on omat vaikutuksensa tutkittavana olevista perheistä muodostettuun kuvaan. Tästä huolimatta katson, että tietokanta-aineiston kokonaisvolyymi korvaa puutteen. Tietokanta koostuu 932 kauppiasperheiden lapsesta ja heihin yhdistetyistä 5689 kummikontaktista 1700-luvun alusta vuoteen 1820 saakka.³⁷⁵ Kaikille kummeille on etsitty nimen lisäksi myös yhteiskunnallinen asema sekä heidän puolisoitensa tai tietyissä tapauksissa myös heidän vanhempiansa vastaavat tiedot.

Avioliittoverkostojen analyysin tapaan myös kummivalintoja tarkastellaan sekä mies- että naissukupuolen näkökulmasta. Lisäksi analyysin apuna käytetään samaa ammattikategorijaottelua, jota tarkastellaan sekä suku-, perhe- että yksilötasolla. Tämän lisäksi Porin kauppiasyhteisön kummivalintoja ja niiden motiiveja tarkastellaan avioliittojen tapaan myös suorien ja välillisten kontaktien näkökulmasta.

374 ”icke allenast de dödas antal städse blifvit osäkert, utan ock – – många föddas namn och antal blifvit ouppptecknad samt födelsedagarna, och ofta månad och år orätt antecknade”. (Tekijän suom.) Porin maistraatin pöytäkirja 8.1.1773, Porin maistraatin renovoidut tuomiokirjat, ES 2114, KA.

375 Tietokanta aineiston aloitusvuosi vaihtelee perheittäin, sillä suvut eivät rakennu samanaikaisesti, vaan osa niistä vaikuttaa Porissa jo 1600-luvun aikana ja osa muuttaa sinne muualta myöhemmin.

Porin kauppiasyhteisön kummivalinnat

Vuoden 1686 kirkkolakia edeltäneissä kuninkaallisissa määräyksissä porvariston lapsien kummiluku oli rajattu kuuteen henkilöön.³⁷⁶ Vaikka itse lakiteksti myöhemmin ei ottanut asiaan suorasanaisesti kantaa, entiset tavat näkyivät pitkään Porin kauppiasyhteisön kummivalinnoissa. Kaupungin porvariston valitsemien kummien lukumäärän keskiarvo nimittäin osuu yksiin lakiehdotuksen kanssa.³⁷⁷ Keskiarvo ei tietenkään kerro koko totuutta, vaan kahdeksalla prosentilla porvarisperheiden lapsista oli yli kymmenen kummiä. Runsaslukuisimmin kummeja oli kauppias- ja pappisperheillä. Muun muassa vuonna 1793 ja 1781 syntyneillä Christina Magdalena Moliisilla ja Johan Henrik Sarinilla, oli molemmilla yhteensä 17 kummiä.³⁷⁸

Kirkkolaki saneli myös kummeilta vaadittuja ominaisuuksia. Heidän tuli olla maineeltaan nuhteettomia ja hurskaita luterilaisia, jotka olivat käyneet Herran pyhällä ehtoollisella, eli päässeet ripille ja osasivat katekismuksensa opit.³⁷⁹ Kummien sukupuoleen laki ei ottanut kantaa. Porissa kauppiasperheiden lapsille valittujen kummien sukupuolijakauma oli varsin tasainen. Kuviosta 5 ilmenee, että enemmistö 52 prosenttia oli miehiä (2 948). Naisia valituista kummeista oli vastaavasti 48 prosenttia (2 767).

Trenton kirkolliskokouksen päätöksen sanamuoto määräsi, että toisen kummeista oli oltava nainen. Kummien sukupuolijakauma ei ollut itsestäänselvyys. Esimerkiksi italialainen historiantutkija Guido Alfani on osoittanut, että 1500-luvulla Italiassa naiskummeja ei ollut tietyillä alueilla lainkaan.³⁸⁰ Käytännössä muutosprosessi oli hidaskäyttö. Tästä on hyvä osoitus amerikkalaisen historiantutkijan Julie Hardwickin tutkimus Nantes'n kummikäytänteistä vuosina 1560–1660. Hänen tutkimusaineistonsa käsitti 900 lapsen kastetoimitusasiakirjat. Näissä ainoastaan 10 prosenttia kummeista oli naisia.³⁸¹ Helsingborgin käsityöläisyhteisön kummikäytäntöjä vuosina 1688–1709 tutkinut Solveig Fagerlund on puolestaan todennut, että yli puolet (56 %) käsityöläisperheiden valitsemista kummeista oli naisia.³⁸² Näyttäisi siis siltä, että murros naisten asemassa tapahtuu myös Euroopan protestanttisessa osassa vasta 1600–1700-lukujen taitteessa.

Porissa kummeiksi valitut naiset on mahdollista jakaa naimisissa oleviin, naimattomiin ja niihin, joiden aviosäätty ei käy ilmi aineistosta. Kuviosta 5 ilmenee,

376 Piilahti 2007, 239.

377 Kummitaulu, tietokanta-aineisto.

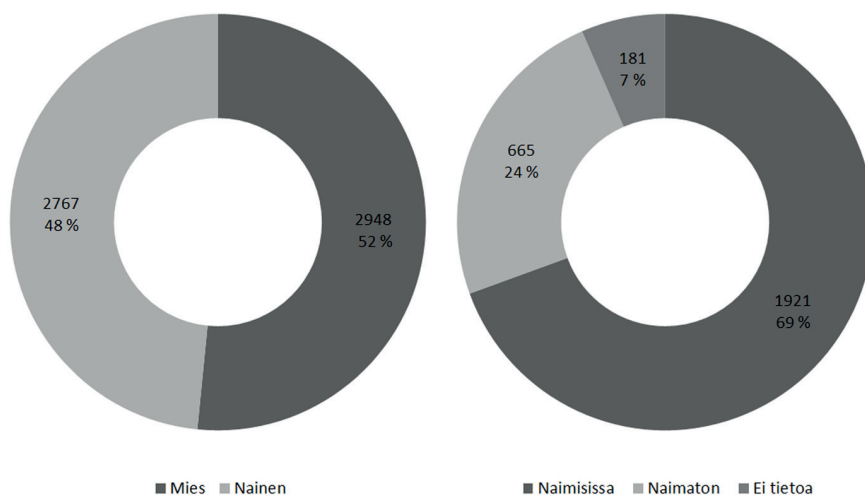
378 Moliisien ja Sarinien sukutaulut, tietokanta-aineisto.

379 Kotilainen 2008, 135; Piilahti 2007, 238; Bringeus 1971, 68–68; Lempiäinen 1965, 185–186.

380 Alfani 2006, 28–35.

381 Hardwick 1998, 167–169.

382 Fagerlund 2000, 348.

Kuvio 5. Porin kauppiaskunnan lasten kummien sukupuolijakauma ja naispuolisten kummin aviosääty 1720–1820. Lähde: tietokanta-aineisto.

että Porin kauppiasyhteisössä kummeina esiintyneistä 2676 naisesta valtaosa, eli 69 prosenttia (1921), oli naimisissa. Fagerlund on saanut Helsingborgin osalta samankaltaisen tuloksen. Hänen mukaansa 75 prosenttia yhteisön naiskummeista oli naimisissa.³⁸³ Tämä tarkoittaa sitä, että kummius kohdistui naisten osalta tiettyyn ikä- ja elämänvaiheeseen. Aivan kuten avioliitto, kummius oli siirtymäriitti elämän produktiiviseen vaiheeseen, jossa kummiksi valitun naisen oletettiin osana perhettä tekevän jotain yhteisön hyväksi. Sama päti miehiin. Koko aineistosta on löydettävissä ainoastaan 60 pojaksi merkittyä kummiä. Muille miehille on merkitty joku yhteiskunnallinen asema tai ammatti. Toisin sanoen miehet toimivat kummeina vasta kun heistä oli tullut tosiasiallisia yhteisönsä ja oman ammattikuntansa jäseniä. Vasta tällöin heillä oli edellytykset toimia kummilapsen porttina osaksi yhteisöä ja yhteisöllisten normien välittäjänä.³⁸⁴

Kummeiksi valitut naiset on mahdollista jakaa myös pienempiin ryhmiin kummiluetteloissa esiintyvän yhteiskunnallisen asemansa mukaisesti. (Taulukko 8.) Lukumääräisesti suurimmat ryhmät muodostivat rouviksi (*fru, madame*) ja vaimoiksi (*hustru*) nimetyt naiset. Näistä rouvat olivat suurimmaksi osaksi naimisissa kauppiaiden, raatimiesten, pormestarien tai paikkakunnan papiston kanssa. Valtaosa vaimoiksi nimetyistä naisista oli puolestaan naimisissa paikallisyhteisön suomalaisporvarien tai käsityöläismestarien kanssa.³⁸⁵ Naisia, jotka

383 Fagerlund 2000, 349.

384 Alfani 2006, 36–38.

385 Saattaa olla, että paikkakunnan papisto ei yksinkertaisesti merkinnyt leskeyttä kummiluetteluihin, vaan kirjoitti heidän kohdalleen joko rouva tai vaimo.

olivat kummiksi pyydettyäessä leskiä, näyttäisi vastoin odotuksia aineistossa olevan melko vähän. Heidän valintansa perusteena oli useimmiten sukulaisuussuhde omaan kummilapseensa.

Neidiksi merkityt (*jungfru, mademoiselle, mamsel*) naiset olivat yleensä iältään hieman nuorempia naisia. Heidän lukumääränsä run-

saus selittyy tavasta valita kummilapselle eri sukupolvia edustavia kummeja.³⁸⁶ Kummiluetteloista löytyy myös 61 tyttäreksi merkittyä naiskummiä, kuten Maria Steen, jonka osalta on haluttu korostaa, että hän oli räätälin tytär. Heidän osaltaan patronyymi liitettiin nimenomaan isän ammatilliseen asemaan. Myös piikojen (*pig*) nimet ovat usein patronyymeja, esimerkiksi Catharina Johansdotter, mutta heidän patronyyminsä ei kerro isän yhteiskunnallisesta asemasta vaan ainoastaan heidän isänsä etunimen. Lisäksi heidät on selvästi merkitty piiioiksi. Neidit, tyttäret ja piikat on aineistossa luokiteltu kategorisesti naimattomiksi naisiksi.³⁸⁷ Kauppiasperheitä koskevissa kummiluetteloissa esiintyy myös yksi naisiksi (*kvinnan*) merkitty kummitäti Elisabeth Kapström, jonka osalta seurakunnan pappi on halunnut painottaa, että hänelle on aikaisemmin syntynyt avioton lapsi.

Taulukossa 9 on esitetty naiskummien esiintymistä Porin kauppiasyhteisön kummiluetteloissa. Siitä voi havaita, että valtaosa (72 %) naimisissa olevista naiskummeista esiintyi kummiluetteloissa ilman aviomiestänsä. Toisin sanoen aviopareista ainoastaan vaimo oli pyydetty lapsen kummiksi. Vastaavasti vajaa kolmannes niistä naispuolisista kummeista, jotka olivat naimisissa, esiintyi luetteloissa miehensä kanssa, avioparina. Samankaltainen piirre on nähtävissä myös naimattomien naisten keskuudessa. Heistä 91 prosenttia esiintyi kummiluetteloissa ilman vanhempiaan perheensä ainoana edustajana.³⁸⁸

Tulos on mielenkiintoinen. Trenton kirkolliskokouksen rajoitettua kummien lukumäärän kahteen katolisella alueella levisi 1600-luvulla tapa valita kummeiksi aviopari.³⁸⁹ Lempiäisen mukaan tapa levisi myöhemmin myös Suomeen, jossa

Esiintymismuoto	Lkm	%
Rouva (<i>Fru, madame</i>)	932	34
Vaimo (<i>Hustru</i>)	940	34
Leski (<i>Enka</i>)	62	2
Neiti (<i>Jungfru, mademoiselle, mamsel</i>)	618	22
Tytär (<i>dotter</i>)	61	2
Piika (<i>Pig</i>)	154	6
Yhteensä	2767	100

Taulukko 8. Kauppiasperheiden lasten naispuolisten kummien yhteiskunnallinen asema Porin kaupunkiseurakunnan kummiluetteloissa 1720–1820. Lähde: tietokanta-aineisto.

386 Kotilainen 2008, 137.

387 Piikojen ja palkollisina toimivien naisten asemasta ja naimattomuudesta, ks. esim. Rahikainen – Vainio-Korhonen 2006.

388 Sama pätee myös naimattomiin poikiin. Heistä yli 80 prosenttia esiintyy listoissa ilman vanhempiaan.

389 Alfani 2006, 33; Fagerlund 2000, 349.

Kummitädit	Lkm	%
Ilman puolisoa	1344	72
Puolison kanssa	515	28
Ilman vanhempia	605	91
Vanhempien kanssa	60	9
Yhteensä	2524	100

Taulukko 9. Naispuolisten kummien esiintyminen Porin seurakunnan kummi-luetteloissa 1720–1820. Lähde: tietokanta-aineisto.

useissa eri seurakunnissa kummeiksi valittiin nimenomaan aviopareja.³⁹⁰ Myös Kari Huittinen esittää omassa tutkimuksessaan, että avioparin valinta olisi ollut Jalasjärvellä 1720-luvulta lähtien yleinen ilmiö.³⁹¹ Molemmat näistä tutkimuksista kohdistuvat kuitenkin maaseutuyhteisöön ja Huittisen tapauksessa ainoastaan muutamaan talon asukkaiden tekemiin valintoihin. Porin porvarisyhteisössä tilanne vaikuttaisi

olevan täysin päinvastainen. Mistä erot johtuvat?

Osittain kyse on alueellisista kulttuurieroista. Kari-Matti Piilahden mukaan esimerkiksi Etelä-Pohjanmaan Jalasjärvellä 1700-luvulla valituista kummeista noin puolet oli aviopareja. Vastaavasti Valkealassa Kymenlaaksossa sijaitsevan Valkealan kummeista ainoastaan 4–7 prosenttia valittiin pariskunnittain. Osittain kyse on myös maaseudun ja kaupungin asukkaiden erilaisesta elinkeinorakenteesta ja sen heijastumisesta kummivalintoihin. Maaseudulla kyse oli nimenomaan perheen lapsen tulevaisuudesta, sukulaisuus-, naapuruus- ja ystävyysuhteiden lujittamisesta sekä osittain jopa maataloustöissä tarvittavan työvoimatarpeen turvaamisesta. Vaikuttimena on myös varallisuuden tai korkeassa yhteiskunnallisessa asemassa olleiden ja varakkaiden kummien vähyyttä.³⁹²

Kaupungeissa eräs kauppiasyhteisön kummivalinnan keskeisimmistä perusteista oli verkostoituminen sekä kummien sosiaalinen ja taloudellinen asema yhteisössä. Perheet pyrkivät kummisuhteiden välityksellä toisaalta säilyttämään ja toisaalta vahvistamaan perheensä aseman paikallisyhteisössä tai tietyssä verkostossa.³⁹³ Näin ollen perheiden oli järkevää hajauttaa kummien valinta yhden avioparin sijaan mahdollisimman moneen eri perheeseen. Lisäksi talonpoikaisperheiden ja kaupungeissa asuvien porvarisperheiden kummivalinnat erosivat toisistaan kummien lukumäärän perusteella. Siinä missä maaseudulla lapselle valittiin useimmiten kahdesta neljään kummiä, saatettiin niitä kaupungissa valita yli kymmenen.

390 Lempiäisen mukaan muun muassa Huittisissa, Ilmajoella, Kaarinassa, Karkussa, Kiikalassa, Kiskossa, Kokkolassa, Korppoossa, Kurikassa, Laihiolla, Naantalissa, Perttelissä, Salossa, Sundissa, Taivassalossa, Tyrväällä ja Ylivieskassa suurin osa kummeista valittiin aviopareittain. Lempiäinen 1965, 188.

391 Huittinen 1997, 28. Ks. myös Kotilainen 2008, 137.

392 Piilahti 2007, 242 ja 260–272.

393 Hasselberg 1998, 105.

Naispuolisten kummien valintaperusteet

Naimisissa olevien naiskummien valintaperusteita on mahdollista analysoida tarkemmin tarkastelemalla heidän aviomiestensä yhteiskunnallinen asema paikallisyhteisössä. Edellisessä luvussa käsiteltyjen avioliittojen tapaan olen jakanut kummit ammattikategorioihin. Taulukosta 10 ilmenee, että lähes 75 prosenttia naiskummien puolisoista edusti kaupungin porvaristoa. Käsiyöläisiä näistä oli reilut yhdeksän prosenttia. Suomalaisporvaristoa oli neljäsosa, ja 40 prosenttia oli kauppiaita, raatimiehiä ja pormestareita. Kaupungin papisto, joka koostui pääasiallisesti kauppiassukujen edustajista, oli ainoa porvariston ulkopuolinen ammattiryhmittymä, jonka lukumäärä oli yli 10 prosenttia.

Luvut heijastavat paitsi kauppiasperheiden kummivalintoja myös kaupungin kauppiaskunnan avioliittostrategioita. Esimerkiksi kauppias Johan Selinille ja hänen vaimollensa Maria Indreniukselle syntyi vuonna 1778 poika, joka sai nimen Daniel. Vanhemmat valitsivat hänen kummeikseen muun muassa Christina Polvelinin, joka oli naimisissa suomalaisporvari Henrik Moliisin kanssa. Lisäksi kummiksi valittiin Rebecca Backman, jonka puoliso Erland Sourander oli kaupungin raatimies yksi kaupungin menestyneimpiä kauppiaita. Näiden kontaktien lisäksi vanhemmat pyysivät poikansa kummiksi lukkari Isak Blomin, joka oli naimisissa kaupungin vauraimpaan kauppiassukuun kuuluvan Brita Elisabeth Wadenin kanssa. Kaikki nämä henkilöt esiintyvät kummiluettelossa ilman puo-

	Yhteiskunnallinen asema	Kaikki vaimot		Ilman puolisoa	
		Lkm	%	Lkm	%
1.	Kauppiaat, raatimiehet, pormestarit	650	39,7	469	40,2
2.	Porvarit, tehtailijat, ruukinomistajat	358	21,9	275	23,6
3.	Käsiyöläiset	157	9,6	109	9,3
4.	Laivakapteenit	15	0,9	15	1,3
5.	Virkamiehet	100	6,1	63	5,4
	5a Tullimiehet	47	2,9	27	2,3
	5b Muut virkamiehet	53	3,2	36	3,1
6.	Papit ja akateemiset ammatit	238	14,5	166	14,2
7.	Sotilasammatit	66	4,0	42	3,6
8.	Harjoittelijat, opiskelijat	13	0,8	8	0,7
9.	Maanviljelijät	3	0,2	3	0,3
	9a Rusthollarit	3	0,2	3	0,3
	9b Muut maanviljelijät	0	0,0	0	0,0
10.	Palvelusväki	10	0,6	9	0,8
11.	Muut	26	1,6	7	0,6
	Yhteensä	1636	100,0	1166	100,0

Taulukko 10. Porin kauppiasperheiden valitsemien naiskummien puoliset ammattiryhmittäin 1720–1820. Lähde: tietokanta-aineisto.

lisoitaan. Tästä huolimatta heidät oli selvästi valittu Daniel Selinin kummeiksi joko puolisoitensa yhteiskunnallisen aseman tai ammattiryhmän perusteella. Kuvaavaa on myös se, että Daniel löysi myöhemmin itselleen puolison kummiensa välityksellä, sillä vuonna 1806 hän avioitui kummisetänsä Isak Blomin tyttären Fredrican kanssa.³⁹⁴

Samaan tapaan Nils Ascholin ja Elisabeth Novander pyrkivät toisaalta laajentamaan ja toisaalta vahvistamaan sosiaalista verkostoaan lastensa kummivalintojen välityksellä. He valitsivat vuonna 1756 syntyneelle Johanille kummeiksi raatimies Otto Julius Branderin puolison Catharina Gottlebenin ja raatimies Isak Bäckmanin puolison Maria Rotkeran. Ascholin-suvulla oli jo entuudestaan avioliitto molempiin raatimiessukuihin. Näin ollen heidän pyrkimyksensä oli vahvistaa suhdettaan Brander- ja Bäckman-sukuihin ja luoda samalla uusi kontakti Gottleben-suvun kanssa. Valinnan tekee mielenkiintoiseksi myös se, että Nils Ascholin, joka itse toimi kaupungin raatimiehenä, valitsi lapsensa kummeiksi omien kollegojensa sijaan näiden puolisoita.³⁹⁵

Kummisuhteet olivat sosiaalisesti heikompia³⁹⁶ kontakteja kuin esimerkiksi avioliiton kautta solmitut sukulaisuussuhteet. Suhteellinen heikkous ei kuitenkaan merkitse sitä, ettei niillä olisi ollut mitään merkitystä – päinvastoin. Instituutio tarjosi vanhemmille joustavan ja seremoniaalisesti vahvistetun tavan luoda luottamusta kahden eri perheen välille. Seremonian julkisuus ja sen mukanaan tuoma yhteisöllinen kontrolli puolestaan takasivat luottamuksen pysyvyyden. Kummisuus erosi avioliitosta myös sikäli, että sen avulla oli mahdollista luoda uusia kontakteja toistuvasti, jokaisen syntymän yhteydessä, kun taas avioliitto solmittiin periaatteessa vain kerran eliniäksi.³⁹⁷ Naimisissa olevilla naispuolisilla kummeilla oli erityinen välittäjäasema perheiden välissä. He edustivat toisaalta omaa syntymäperhettään ja toisaalta sitä perhettä, johon he olivat avioituneet, kuten edellä esitetty Ascholin-suvun esimerkki osoittaa.

Naispuoliset kummit loivat kauppiassukujen välille luottamusta, jota ei ollut mahdollista synnyttää esimerkiksi avioliittojen kautta. Näin kävi niissä tapauksissa, joissa perheillä ei ollut kontaktia toisiinsa tai koska ne olivat sosiaalisesti liian eriarvoisia solmimaan keskinäisen avioliiton. Julkisesti suoritettu kaste teki suhteesta muun yhteisön silmissä moraalisesti sitovan. Kummeista tuli sosiaalisia sukulaisia, potentiaalisia yhteistyökumppaneita. Kummisuhteen kautta oli mahdollista muuntaa henkilökohtainen taloudelliseksi ja syntyneen luottamuksen ja yhteistyön kautta toteuttaa sellaiset päämäärät, jotka muutoin olisivat olleet

394 Selinien sukutaulu, tietokanta-aineisto.

395 Ascholinien sukutaulu, tietokanta-aineisto.

396 Heikko linkki ei tässä yhteydessä tarkoita samaa, kuin mitä esim. Mark Granovetter tarkoittaa heikoilla linkeillä. Granovetter 1973.

397 Alfani – Gourdon 2010, 2–3; Alfani – Gourdon 2009, 154.

mahdottomia. Toisin sanoen kummi-instituutio loi perheille sosiaalista pääomaa tai verkostoresurssin, joka oli tarpeen tullen joko vanhempien, lapsen itsensä tai hänen kummiensa realisoitavissa.³⁹⁸ Voi myös sanoa, että kummivalinta toimi tietyssä mielessä virallisten instituutioiden korvikkeena, joka alensi kauppiasperheiden välisestä yhteistyöstä aiheutuvia liiketoimintakustannuksia vahvistamalla perheiden keskinäistä luottamusta.³⁹⁹

Porin kauppiasyhteisön keskuudessa tietyille pariskunnille kertyi vuosien saatossa useita kummisuhteita, jotka eivät välttämättä olleet yhteisiä. Taulukossa 11 on kuvattu Porin kaupungin 20 eniten kummeiksi pyydettyä avioparia. Valtaosa niistä edusti kaupungin yläluokkaa. Puolet aviopareista oli kaupungin kauppiaskuntaa. Seuraavaksi suurin ryhmä olivat pappisperheet. Lisäksi ryhmässä oli kaksi sotilas- ja virkamiesperhettä. Sukutasolla joko toinen, tai valtaosassa molemmat puoliset, edustivat kauppiassukuja.

Eniten kummipyyntöjä kertyi kauppias Jacob Wadenille ja hänen vaimolleen Maria Schollbergille, joilla molemmilla oli 29 kummisuhdetta. Näistä 13 oli yhteisiä. Myös raatimies Fredrik Cloubergille ja hänen vaimolleen Eunica Pihlmanille sekä kauppiasperheille Gottleben–Grönlund ja Sourander–Lönnroth kertyi yhteisön sisällä yli 50 kummisuhdetta. Näistä ensimmäinen pariskunta oli sikäli poikkeuksellinen, että sen 55 kummisuhteesta ainoastaan kolme oli yhteisiä. Se on myös erinomainen esimerkki naisten välittäjäasemasta, sillä Eunica Pihlmanin kautta oli solmittu huomattavasti enemmän (35) kontakteja kuin hänen miehensä kautta (19). Taulukosta on löydettävissä kolme vastaavaa tapausta: kauppias Nils Gottleben (19) ja Christina Barck (23), kersantti Alexander Söderborg (12) ja Julia Malmberg (18), sekä triviaalikoulun rehtori Carl Jonhsson (10) ja hänen vaimonsa Mariana Brander (15).

Aviopuolisoiden yhteisten kummilasten lukumäärät osoittavat selvästi, että kauppiasyhteisön sisällä valtaosaa kummeista ei valittu aviopareittain, vaan perheittäin. Taulukosta 11 voi havaita, että suurimmalla osalla pariskunnista oli suhteellisen vähän yhteisiä kummilapsia. Keskimäärin pariskuntien kummilapsista vain noin 15 prosenttia oli yhteisiä. Käytäntö kuitenkin vaihteli sekä ajallisesti että kummipäätöksen tehneiden perheiden välillä. esimerkiksi tullivirkailija Adam Nybergin ja hänen vaimonsa Gabriela Östmanin kummilapsista yhteisiä oli yli kolmannes.

Kummien valintaperusteita voi tarkastella myös analysoimalla avioparien sukulaisuussuhdetta kummilapsiinsa. Taulukosta 12 ilmenee, että naisten kautta solmittujen kontaktien taustalla oli usein perheiden välinen sukulaisuussuhde. Kauppiasperheiden kaikista naiskummeista 21 prosenttia oli sukua kummilapsilleen. Miehiensä osalta vastaava lukema oli 17 prosenttia.

398 Keskinen – Teräs 2008; Luoma-Aho 2005, 145–147; Lin 2001, 12.

399 Coleman 1990, 97, 180–185.

Aviomies	Yhteiskunnallinen asema	Pyydetty kummiksi	Vaimo	Pyydetty kummiksi	Kummilapsia yhteensä	Yhteiset kummilapset	Yhteiset %
Jacob Waden	Kauppias	29	Maria Schollberg	29	58	13	22
Fredrik Clouberg	Kauppias	20	Eunica Pihlman	35	55	3	5
Johan Gottleben	Kauppias	28	Vendla Grönlund	26	54	10	19
Johan Sourander	Kauppias	30	Anna Lönnroth	23	53	8	15
Anders Eneberg	Pappi	23	Sara Polviander	22	45	2	4
Johan Sourander	Pappi	27	Catharina Waden	16	43	7	16
Nils Gottleben	Kauppias	19	Christina Barck	23	42	4	10
Gabriel Gottleben	Pappi	22	Catharina Gravander	20	42	6	14
Isak Blom	Lukkari	28	Brita Waden	8	36	3	8
Isak Björkman	Kauppias	19	Maria Ascholin	15	34	4	12
Nils Ascholin	Kauppias	24	Elisabeth Novander	10	34	4	12
Pehr Ståhlfof	Kauppias	21	Magdalena Fortelia	13	34	3	9
Johan Ascholin	Kauppias	27	Brita Ekström	7	34	4	12
Lars Kekonius	Virkamies	25	Hedvig Forseen	8	33	5	15
Adam Nyberg	Tullivirkailija	21	Gabriela Östman	11	32	11	34
Alex Söderborg	Kersantti	12	Juliana Malmberg	18	30	5	17
Jean Grönlund	Pappi	22	Maria Waden	8	30	5	17
Otto J. Brander	Kauppias	20	Catharina Gottleben	9	29	6	21
Carl Johnsson	Rehtori	10	Mariana Brander	15	25	5	20

Taulukko 11. Avioparien esiintyminen Porin kauppiaskunnan lasten kummeina 1720–1820.

Lähde: tietokanta-aineisto.

Aviomies	Vaimo	Mies sukua	Nainen sukua	Yhteensä	Yhteensä %
Otto J. Brander	Catharina Gottleben	8	4	12	41
Carl Johnsson	Mariana Brander	2	7	9	27
Nils Gottleben	Christina Barck	3	6	9	21
Nils Ascholin	Elisabeth Novander	1	5	6	17
Jacob Waden	Maria Schollberg	4	5	9	16
Gabriel Gottleben	Catharina Gravander	3	3	6	14
Adam Nyberg	Gabriela Östman	2	2	4	13
Isak Björkman	Maria Ascholin	4	1	5	12
Johan Sourander	Anna Lönnroth	1	5	6	11
Fredrik Clouberg	Eunica Pihlman	3	3	6	11
Lars Kekonius	Hedvig Forseen	2	1	3	10
Johan Sourander	Catharina Waden	0	4	4	10
Isak Blom	Brita Waden	0	3	3	8
Johan Gottleben	Vendla Grönlund	2	2	4	8
Jean Grönlund	Maria Waden	1	1	2	7
Johan Ascholin	Brita Ekström	1	0	1	3
Anders Eneberg	Sara Polviander	0	1	1	2

Taulukko 12. Porin kauppiasyhteisössä kummeiksi valittujen avioparien ja kummilapsen sukulaisuussuhde 1720–1820. Lähde: tietokanta-aineisto.

Tiettyjen perheiden kummeina toimiminen näyttäisi siirtyvän sukupolvelta toiselle. Nils Ascholinilla ja Elisabeth Novanderilla oli yhteensä 34 kummilasta. Heidän pojallaan Johan Ascholinilla ja hänen vaimollaan Brita Ekströmillä sekä heidän tyttärellään Maria Ascholinilla yhdessä miehensä kauppias Isak Björkmanin kanssa oli niitä sama määrä. Kyse ei tietenkään ollut samoista kontakteista, mutta siitä huolimatta kummisuus tai ainakin sukujen välinen vastavuoroisuus näyttäisi periytyneen sukupolvelta toiselle. Gottleben-suvun yhteydessä kyse oli kolmen sukupolven jatkumosta, jossa kummeina toimivat raatimies Adrian Gottleben ja hänen vaimonsa Sara Qvist, heidän poikansa Gabriel ja Nils Gottleben ja heidän lastenlapsensa Johan ja Catharina Gottleben. Toisin sanoen kummi-instituutio ei toiminut ainoastaan sosiaalisten ryhmien vaan myös sukupolvien välisenä yhdistäjänä.

Saksan Neckarhausenia tutkinut Sabean on havainnut saman asian. Hänen mukaansa sukupolvien välisen jatkuvuudella oli useita eri ilmenemismuotoja.⁴⁰⁰ Aluksi kummipyynnöt osoitettiin tärkeässä asemassa olevalle miehelle tai naiselle. Hänen vanhetessaan velvollisuus siirtyi seuraavalle sukupolvelle joko suoraan hänen omille lapsilleen tai lähisukulaisilleen. Toinen tapa oli siirtää kummittehtävät seuraavalle sukupolvelle vävyn tai miniän kautta. Erityisesti jälkimmäinen näistä tavoista vahvisti nimenomaan naisten välittäjäasemaa kummimarkkinoilla.

Miksi perheet valitsivat kummit toistuvasti samasta perheestä? Käytännössä kyse oli yleensä kolmesta tekijästä: kustannusten säästämisestä, polkuriippuvuudesta ja vastavuoroisuuden periaatteesta. Ajan mittaan syventynyt suhde perheiden välillä synnytti keskinäistä luottamusta, joka helpotti perheiden keskinäistä vuorovaikutusta myös varsinaisen perhepiirin ulkopuolella, kuten esimerkiksi liiketoiminnassa. Oli huomattavasti edullisempaa ylläpitää jo olemassa olevaa kontaktia kahden perheen välillä kuin ryhtyä etsimään uutta vaihtoehtoa perheen oman sosiaalisen piirin ulkopuolelta.⁴⁰¹ Lisäksi oli helpompaa seurata aikaisempaa traditiota kuin rikkoa totuttuja aikaisempien sukupolvien muo-
viamia tapoja.⁴⁰²

Porissa perheiden kummikontaktien lukumäärä kasvoi välillisesti myös kummeiksi valittujen lasten kautta. Suurin osa heistä oli naimattomia naisia. Kaupungin pormestarina toimineen Lars Sacklénin tytär Eva Elisabeth esiintyi kummina ilman vanhempiaan 12 kertaa ja raatimies Johan Qvistin tytär Anna Catharina 12 kertaa kasvattaen perheen kummikontaktien lukumäärä huomattavasti. Esi-

400 Sabean 1998, 150–153. Ks. myös Huittinen 1997, 100.

401 Liiketoiminnankustannuksista esim. Klein 2000, 462–464; Williamson 1988, 8,18; Lamberg – Ojalab 1997, 27; Powell 1991, 1-2; North 1981, 203–204.

402 Polkuriippuvuudesta ja sen käytöstä tutkimuksen apuvälineenä antaa hyvän kuvan Vergne – Durand 2010.

	Yhteiskunnallinen asema	Kaikki tyttäret		Ilman vanhempia	
		Lkm	%	Lkm	%
1.	Kauppiaat, raatimiehet, pormestarit	244	50,9	217	51,3
2.	Porvarit, tehtailijat, ruukinomistajat	97	20,3	88	20,8
3.	Käsityöläiset	30	6,3	21	5,0
4.	Laivakapteenit	5	1,0	5	1,2
5.	Virkamiehet	19	4,0	13	3,1
	5a Tullimiehet	5	1,0	4	0,9
	5b Muut virkamiehet	14	2,9	9	2,1
6.	Papit ja akateemiset ammatit	55	11,5	49	11,6
7.	Sotilasammatit	22	4,6	19	4,5
8.	Harjoittelijat, opiskelijat	0	0,0	0	0,0
9.	Maanviljelijät	0	0,0	0	0,0
	9a Rusthollarit	0	0,0	0	0,0
	9b Muut maanviljelijät	0	0,0	0	0,0
10.	Palvelusväki	2	0,4	2	0,5
11.	Muut	5	1,0	9	2,1
	Yhteensä	479	100,0	423	100,0

Taulukko 13. Naimattomien naiskummien isän yhteiskunnallinen asema Porin kauppias-yhteisössä 1720–1820. Lähde: tietokanta-aineisto.

merkiksi Sacklénin vanhemmilla oli entuudestaan 25 kummilasta. Tyttären kautta perheen kummikontaktien lukumäärä nousi 37:ään.

Taulukossa 13 on kuvattu kummeiksi pyydettyjen naimattomien naisten isien jakautumista ammattikategorioihin. Siitä voi havaita, että yli puolet heistä edusti kaupungin yläluokkaa. Taulukosta ilmenee myös, että suurin osa (88 prosenttia) naimattomista naisista oli valittu kummeiksi ilman vanhempiaan. Vaimojen tapaan siitä erottuvat myös suomalaiskauppiaiden ja pappien tyttäret. Lisäksi taulukossa esiintyy useita sellaisia henkilöitä, joita pyydettiin kummiksi myös elämänsä myöhemmässä vaiheessa. Muun muassa Maria Ascholinille, joka ennen avioitumistaan oli ehtinyt jo toimia 10 lapsen kummitätinä, kertyi aviovaimona 15 kummikontaktia lisää.

Kummikontaktien määrän kasaantuminen tietyille perheille kertoo omaa kieltää kummikontaktien luonteesta. Ensinnäkin kummius oli kunniatehtävä, eikä siitä voinut kieltäytyä kertyipä niitä saman henkilölle kuinka monta tansa.⁴⁰³ Toiseksi perheiden kontaktimäärät saattoivat suorien ja välillisten kontaktien kautta kasvaa erittäin suuriksi. Tämän vuoksi kaikkien osapuolten väliset suhteet eivät voineet muodostua kovin läheisiksi.⁴⁰⁴ Kummivalinnan perimmäi-

403 Piilahti 2007, 236; Fagerlund 2002, 32; Bringéus 1971, 70.

404 Kummisuhteiden lukumääristä ja niiden merkityksestä kummeille, ks. esim. Lempiäinen 1965, 191–194.

senä synnä ei siis voinut olla kummien kristinopillinen tai henkinen kasvatusvastuu, vaan sen taustalta on löydettävissä muita sosiaaliseen vuorovaikutukseen liitoksissa olevia syitä.

Toisin kuin avioliitto, joka puolisojen ikäerosta huolimatta satoi toisiinsa pääasiassa saman sukupolven edustajia, kummius toimi sukupolvien välisen yhteisöllisyyden vahvistajana. Hengellisten päämäärien lisäksi kummi-instituutio on mahdollista nähdä yhteisön jäsenten moraalisen ja sosiaalisen velvollisuutena tukea vanhempia yhteisöllisyyden ihanteen siirtämisessä uudelle sukupolvelle.

Miespuolisten kummien valintaperusteet

Erosivatko mies- ja naispuolisten kummien valintaperusteet toisistaan? Taulukossa 14 on kuvattu mieskummien jakaantumista eri ammattikategorioihin sukutalossa. Toisin sanoen mukana ovat kaikki tarkastelun kohteena olevien kauppiassukujen perheet, huolimatta siitä, kuuluivatko niiden jäsenet kauppiassukuun. Taulukossa on vertailun vuoksi kuvattu myös kummeiksi valittujen naisten aviomiesten jakautuminen yhteiskunnallisen aseman mukaisesti.

Taulukosta voi havaita, että kummivalinnan ammattijakauma myötäilee pitkälti sukujen noudattamia avioliittostrategioita. Miesten osalta kummivalinta painottui porvariston lisäksi pappis- ja virkamiesammatteihin. Kauppiaiden, raatimiesten ja pormestarien muodostama ryhmä (27,2 %) oli näistä ryhmistä selvästi suurin. Toiseksi ja kolmanneksi suurimpien ryhmien, suomalaisporvarien (20,0 %) ja papiston (18,2 %), välinen ero oli puolestaan melko pieni. Suurimmat

	Yhteiskunnallinen asema	Mieskummit		Naiskummien puoliset	
		Lkm	%	Lkm	%
1.	Kauppiaat, raatimiehet, pormestarit	762	27,2	650	39,7
2.	Porvarit, tehtailijat, ruukinomistajat	561	20,0	358	21,9
3.	Käsityöläiset	203	7,2	157	9,6
4.	Laivakapteenit	4	0,1	15	0,9
5.	Virkamiehet	285	10,2	100	6,1
	5a Tullimiehet	163	5,8	47	2,9
	5b Muut virkamiehet	122	4,4	53	3,2
6.	Papit ja akateemiset ammatit	509	18,2	238	14,5
7.	Sotilasammatit	102	3,6	66	4,0
8.	Harjoittelijat, opiskelijat	318	11,3	13	0,8
9.	Maanviljelijät	18	0,6	3	0,2
	9a Rusthollarit	8	0,3	3	0,2
	9b Muut maanviljelijät	10	0,4	0	0,0
10.	Palvelusväki	7	0,2	10	0,6
11.	Muut	33	1,2	26	1,6
	Yhteensä	2802	100,0	1636	100,0

Taulukko 14. Porin kauppiassukujen valitsemien kummien jakautuminen ammattikategorioihin 1720–1820. Lähde: tietokanta-aineisto.

erot kummi- ja avioliittostrategioiden välillä esiintyivät virkamiesten (10,2 %) ja harjoittelijoiden (11,3 %) määrissä. Näistä ryhmistä kumpikaan ei ollut suosittu avioliittomarkkinoilla. Kauppiassukujen keskuudesta virkamiesten kanssa solmittiin ainoastaan 6,9 prosenttia kaikista avioliitoista. Kummeina heidän osuutensa on selvästi suurempi (10,2 %). Ero ei kuitenkaan ole yhtä selvä kuin harjoittelijoiden osalta. Harjoittelijoiden kanssa solmittuja avioliittoja ei esiintynyt lainkaan, vaan avioliitot solmittiin poikkeuksetta itsenäisen ammattiuransa jo aloittaneiden miesten kanssa.

Miksi sitten harjoittelijat, kauppa-apulaiset, opiskelijat ja kirjanpitäjät kelpasivat samojen kauppiassukujen jälkipolven kummeiksi? Harjoittelijat asuivat useimmiten isäntänsä katon alla, mutta edustivat siellä omaa sukuaan. He muodostivat luonnollisen linkin kahden perheen välille. Mikäli kummipyynnön esittäjänä oli joku muu kuin harjoittelijan oma suku tai isäntäperhe, harjoittelijan avulla oli mahdollista luoda useita kontakteja. Esimerkiksi Porissa 1700-luvun lopulla puuseppämestarina toiminut Isak Ahlgren pyysi leipurikisälli Nils Gottlebenia poikansa kummiksi. Ahlgrenille kummisuus avasi linkin paitsi toisen käsityöläismestarin perheeseen ja toiseen käsityöläiskiltaan myös Gottlebenien kauppiassukuun, johon se ei muutoin ollut kosketuksissa. Avioliitto ei olisi tarjonnut tähän mahdollisuuksia, sillä sosiaalinen kuilu harjoittelijan ja käsityöläismestarin tai tukkukauppiaan välillä oli aivan liian suuri.

Harjoittelijat toimivat usein läheisessä kontaktissa entisen isäntänsä kanssa myös itsenäistymisensä jälkeen. Näin ollen isäntien oli järkevää pyrkiä liittämään omia ja toisten porvarien apulaisia kaikin mahdollisin tavoin oman kontaktiverkostonsa osaksi. Kummisuus tarjosi avioliittoa heikomman, mutta moraalisesti yhtä sitovan sosiaalisen siteen isäntäperheen ja harjoittelijan välille.⁴⁰⁵ Kyse oli myös isännän velvollisuudesta integroida tai yhteisöllistää harjoittelijansa osaksi laajempaa paikallisyhteisöä. Toisin sanoen isäntäperheelle kummisuus tarjosi tavoin integroida vastainen liikekumppani kiinteämmin osaksi sen sosiaalista verkostoa. Harjoittelijoille kummisuhde avasi puolestaan mahdollisuuden oman tulevan suhdeverkoston pohjan rakentamiseen.

Opiskelijoiden osalta kyse oli eri asiasta. Triviaalikoulun oppilaat asuivat Porissa joko vanhempiansa tai sukulaistensa kodissa, kun taas yliopisto-opintoja suorittavat pitivät majaansa aina 1800-luvun alkuun saakka Turussa.⁴⁰⁶ Heidän osaltaan kyse oli eri sukuhaarojen tai kauppiasperheiden keskinäisten kontaktien vahvistamisesta. Tästä on osoituksensa se, että opiskelijoista lähes 30 prosenttia oli kummilapsensa sukulaisia.

405 Vainio-Korhonen 2010, 222; Karonen 2004, 142–143.

406 Sen jälkeen kun yliopisto siirrettiin Turusta Helsinkiin, myös opiskelijoiden asuinpaikka luonnollisesti muuttui Helsingiksi.

	Yhteiskunnallinen asema	Kaikki ryhmät		S-porvarit		Käsityöläiset		Virkamiehet		Papit	
		Lkm	%	Lkm	%	Lkm	%	Lkm	%	Lkm	%
1.	Kauppiaat, raatimiehet, pormestarit	325	18,7	114	13,7	23	10,1	83	26,8	55	25,1
2.	Porvarit, tehtailijat, ruukinomistajat	441	25,4	283	33,9	69	30,3	24	7,7	22	10,0
3.	Käsityöläiset	136	7,8	65	7,8	33	14,5	18	5,8	8	3,7
4.	Laivakapteenit	1	0,1	0	0,0	0	0,0	0	0,0	0	0,0
5.	Virkamiehet	140	8,1	44	5,3	13	5,7	50	16,1	13	5,9
	5a Tullimiehet	89	5,1	29	3,5	9	3,9	22	7,1	2	0,9
	5b Muut virkamiehet	51	2,9	15	1,8	4	1,8	28	9,0	11	5,0
6.	Papit ja akateemiset ammatit	259	14,9	89	10,7	21	9,2	33	10,6	64	29,2
7.	Sotilasammatit	54	3,1	6	0,7	3	1,3	13	4,2	14	6,4
8.	Harjoittelijat, opiskelijat	150	8,6	91	10,9	22	9,6	34	11,0	20	9,1
9.	Maanviljelijät	18	1,0	9	1,1	2	0,9	1	0,3	1	0,5
	9a Rusthollarit	8	0,5	8	1,0	1	0,4	1	0,3	0	0,0
	9b Muut maanviljelijät	10	0,6	1	0,1	1	0,4	0	0,0	1	0,5
10.	Palvelusväki	153	8,8	97	11,6	19	8,3	0	0,0	5	2,3
11.	Muut	60	3,5	37	4,4	8	3,5	3	1,0	3	1,4
	Yhteensä	1737	100,0	835	100,0	228	100,0	310	100,0	219	100,0

Taulukko 15. Muiden kuin kauppiasperheiden kummivalinnat Porin porvarisyhteisössä ammattikategorioittain 1720–1820. Lähde: tietokanta-aineisto.

Taulukosta 14 ilmenee myös, että mies- ja naiskummien valintaperusteet erosivat Porin porvarisyhteisön sisällä selkeästi toisistaan. Valtaosa mieskummeista edusti viittä eri ammattikategoriaa: kauppiaita, raatimiehiä ja pormestareita (27,2 %), suomalaisporvareita (20 %), papistoa ja akateemisia ammatteja (18,2 %), harjoittelijoita ja opiskelijoita (11,3 %) sekä virkamiehiä (10,2 %). Naimisissa olevien naiskummien puoliset sen sijaan edustivat pääosin kolmea ammattikategoriaa: kauppiaita, raatimiehiä ja pormestareita (39,7 %), suomalaisporvaristoa (21,9 %) ja papistoa (18,5 %). Mies- ja naiskummien valintakriteerit eroavat siten selkeimmin ensimmäisen kategorian osalta, jonka osuus naiskummeilla on 12,5 prosenttia korkeampi.

Ero on osittain selitettävissä sukujen noudattamilla avioliittostrategioilla. Tyttäret pyrittiin mahdollisuuksien mukaan naittamaan kaupungin yläluokkaan kuuluvien kauppiaiden kanssa. Näin ollen oli luonnollista, että samojen sukujen kummeina toimineiden naisten puoliset tai isät edustivat tätä ammattiryhmää.

Porvarisammattien korostuminen mies- ja naiskummien valinnassa osoittaa, että valtaosa kauppiassukujen kummissuhteista oli luonteeltaan horisontaalisia kontakteja, jotka kohdistuivat samaan ammattiryhmään kuin mihin lapsen vanhemmat itse kuuluivat.⁴⁰⁷ Kummivalinnan perusteita on mahdollista tarkastella myös perhetasolla. Taulukossa 15 on kuvattu suomalaisporvarien, käsityöläisten, virkamies- ja pappisammattien harjoittajien perhetason kummivalintoja ammattiryhmittäin.

407 Marttila 2010, 134; Ericsson 1989, 235–236.

Erityisesti suomalaisporvarit ja papit näyttäisivät vallinneen kolmasosan kummeistaan omista piireistään. Myös kastekäytäntöjä 1500–1600-luvun Suomessa tutkinut Pentti Lempiäinen toteaa, että pappien lasten kummiluetteloista on löydettävissä lähes poikkeuksetta useita muita saman ammatin harjoittajia.⁴⁰⁸ Porissa kolmasosa käsityöläisperheiden kummeista valittiin kuitenkin jostain syystä ensisijaisesti suomalaisporvariston ja vasta toissijaisesti oman ammattiryhmän parista.

Kaupungin virkamiehistön keskuudessa selvästi suurimmaksi ryhmäksi nousivat kauppiaat, raatimiehet ja pormestarit (26,8 %). Tämä on luonnollista, sillä juuri näiden ryhmien edustajat olivat virkamiesten kanssaan jatkuvassa vuorovaikutussuhteessa. Lisäksi he olivat myös vastuussa virkanimitysten tekemisestä. Toisaalta ainakin osa tämän ryhmän kummeina esiintyvistä raatimiehistä ja pormestareista on valittu tehtävään juuri virkansa puolesta. Lisäksi pitää myös muistaa, että virkamiehistön jäsenet rekrytoitiin suurimmaksi osaksi joko kauppias- tai suomalaisporvarien keskuudesta.

Kauppiaiden, raatimiesten ja pormestarien valinta perheen lasten kummeiksi oli verrattain yleistä kaikkien taulukon 15 ammattiryhmien keskuudessa. Virkamiehistön ohella se korostui erityisesti pappien ja akateemisia ammatteja edustavien perheiden parissa, jotka valitsivat viidenneksen kummeistaan juuri tästä ammattiryhmästä (25,1 %). Tulos heijastaa papiston ja kaupungin triviaalikoulun opettajien arvostettua asemaa yhteisön sisällä. Toisaalta, aivan kuten muidenkin ryhmien keskuudessa, osassa valinnoista oli kyse sukulaisuussuhteiden lujittamisesta perheiden välillä.

Taulukossa 16 on kuvattu kauppiasperheiden lasten kummien jakaantumista ammattikategorioihin. Tulokset eroavat selvästi kauppiasperheiden aviopuolisoitten valintaperusteista. Porin kaupungin kauppiasperheet nimittäin valitsivat lastensa kummit pääasiassa kolmesta eri ammattiryhmästä, joista ehdottomasti suurin oli heidän omansa (31,7 %). Toiseksi suurin ammattiryhmä oli suomalaisporvariston sijaan papisto ja muut akateemiset ammatit (19 %). Kolmanneksi suurin ammattiryhmä oli virkamiehistö (11,3 %). Myös harjoittelijoiden ja opiskelijoiden ryhmä (8,4 %) oli selvästi suurempi kuin suomalaisporvariston (7,5 %) tai käsityöläisten (5,2 %) vastaavat lukumäärät.

Papiston osuus selittyy osittain yleisestä tavasta valita oma kastepappi lapsen kummiksi. Osaltaan kyse oli varmasti myös vastavuoroisuudesta, koska molemmat näistä ryhmistä valitsivat useita kummeja toistensa keskuudesta.⁴⁰⁹ Lisäksi valtaosa Porin kaupungin ja maaseurakunnan papeista kuului johonkin kaupungin kauppiassuvuista, joten pappien välityksellä oli mahdollista luoda välillisiä kontakteja toisiin kauppiaisiin.

408 Lempiäinen 1965, 189.

409 Lempiäinen 1965, 188–189.

	Yhteiskunnallinen asema	Kaikki lapset		Pojat		Tyttävät	
		Lkm	%	Lkm	%	Lkm	%
1.	Kauppiaat, raatimiehet, pormestarit	562	31,7	323	32,0	239	31,3
2.	Porvarit, tehtailijat, ruukinomistajat	133	7,5	77	7,6	56	7,3
3.	Käsityöläiset	92	5,2	48	0,1	44	5,8
4.	Laivakapteenit	3	0,2	1	4,8	2	0,3
5.	Virkamiehet	200	11,3	120	11,9	80	10,5
	5a Tullimiehet	119	6,7	74	7,3	45	5,9
	5b Muut virkamiehet	81	4,6	46	4,6	35	4,6
6.	Papit ja akateemiset ammatit	336	19,0	195	19,3	141	18,5
7.	Sotilasammatit	69	3,9	36	3,6	33	4,3
8.	Harjoittelijat, opiskelijat	149	8,4	80	7,9	69	9,0
9.	Maanviljelijät	0	0,0	0	0,0	0	0,0
	9a Rusthollarit	0	0,0	0	0,0	0	0,0
	9b Muut maanviljelijät	0	0,0	0	0,0	0	0,0
10.	Palvelusväki	15	0,8	3	0,3	12	1,6
11.	Muut	12	0,7	5	0,5	7	0,9
	Yhteensä	1771	100,0	1008	100,0	763	100,0

Taulukko 16. Porin kauppiasperheiden lasten kummien ammattikategorijakauma 1720–1820. Lähde: tietokanta-aineisto.

Virkamiesten osalta kyse oli kahdesta asiasta: toistuvasta keskinäisestä vuoro-vaikutuksesta ja sukulaisuussuhteesta. Erityisesti tullimiehet olivat ammattinsa puolesta jatkuvasti tekemisissä kauppiaiden kanssa. Näin ollen kauppiaskunnan kannatti ylläpitää virkamiehiin hyvät välit. Kummi-instituutio tarjosi tähän erinomaisen välineen, sillä se ei ollut sosiaalisesti yhtä sitova kuin esimerkiksi avioliitto. Harjoittelijoiden ja opiskelijoiden valintaan puolestaan pätevät samat kriteerit kuin sukutasolla.

Lapsen sukupuolella ei kauppiasperheiden parissa näyttäisi olleen minkäänlaista vaikutusta kummivalintaan. Havainto on mielenkiintoinen, sillä lapsen sukupuoli ei toki ollut perheen kannalta yhdentekevä asia. Kai Häggman on sivistyneistön elämäntapaa 1800-luvun Helsingissä käsittelevässä tutkimuksessaan todennut, että G. O. Waseniukselle ”pojan syntymä oli tytön syntymää suurempi ilo, koska se merkitsi perheen ja samalla myös sen liiketoiminnan jatkuvuutta”.⁴¹⁰ Sama kaava toistuu myös kaunokirjallisuudessa. Muun muassa Thomas Mann kirjoittaa *Buddenbrookit*-teoksessaan seuraavasti:

Ja nyt on vihdoinkin vuonna kuusikymmentä yksi, perillinen talossa, ottamassa vastaan Pyhän kasteen sakramenttia, perillinen, johon jo niin kauan ovat monet toiveet liittyneet, josta jo niin kauan on puhuttu, jota niin monet vuodet on odotettu ja kaivattu, jota on rukoiltu Jumalalta ja jolla on kiusattu tohtori Grabowia.⁴¹¹

410 Häggman 1994, 108.

411 Mann 1961, 307.

Tästä huolimatta tyttäret ja pojat eivät näyttäisi kummissuhteiden osalta olleen Porin kauppiasyhteisössä eri asemassa. Itse asiassa heidän väliset eronsa kummi-
en ammattijakauman suhteen olivat lähes olemattomat. Toisin sanoen sukupuoli
ei määritellyt sitä verkostoa, josta kummit valittiin. Samalla se merkitsi myös sitä,
että tytöt eivät syntymästään saakka olleet heikommassa asemassa kuin pojat,
vaan sukupuolien mukanaan tuomat toimintamahdollisuudet määrittivät vasta
myöhemmin sosiaalisen vuorovaikutuksen kautta. Kyse ei ollut tasa-arvosta vaan
siitä, että vanhempien oli varauduttava molempiin vaihtoehtoihin, semminkin
kun kaste oli kirkkolain mukaan suoritettava varsin pian lapsen syntymän jäl-
keen. Varminta oli sopia ainakin osa kummivalinnoista jo etukäteen.⁴¹²

Etukäteen sovitut kummivalinnat näkyvät erityisesti kaksosten yhteydessä.
Suomalaisporvari Engelbrecht Kellander ja ensimmäinen vaimonsa Margare-
ta Östberg saivat kaikkiaan kahdeksan lasta. Näistä neljä keskimmäistä syntyi
kaksosina, jotka molemmissa kastetilaisuuksissa saivat samat kummit. Kummeja
ei siis valittu niinkään lapsen tulevaisuutta silmälläpitäen, vaan vanhempien tai
perheen hyötynäkökulmasta käsin. Varsin usein kummit valittiin perheen isän
sosiaalisesta verkostosta tai saman ammattiryhmän keskuudesta. Kaksosten
kummivalinta osoittaa myös sen, että vaikka kummius tarjosi perheille mahdol-
lisuuden sosiaalisen verkoston rakentamiseen, lasten vanhempien oli noudatet-
tava kontaktien valinnan suhteen myös tiettyä kohtuullisuutta, sillä selvä oman
tai taloudellisen edun tavoittelu ei ollut muun yhteisön silmissä suotavaa.⁴¹³

Perheen esikoinen oli usein kummissuhteiden osalta erityisasemassa, esimer-
kiksi kaupungin raatimies Lars Sacklénille ja hänen vaimolleen Fredrica Clou-
bergille heidän esikoisensa Elisabeth Christinan syntyessä vuonna 1794. Lapselle
valittiin kaikkiaan 16 kummiä, joiden joukossa oli viisi kontaktia muihin kaup-
piassukuihin, raatimieskollega sekä kaksi pormestaria. Kontakteista kuudella oli
sukulaisuussuhde kummilapsensa kanssa. Perheeseen syntyi myöhemmin viisi
lasta lisää. Seuraavaksi syntynyt esikoispoika Lars sai vielä 12 kummiä, mutta
muut neljä myöhemmin syntynyttä sisarusta joutuivat tyytymään alle kymme-
neen sosiaalisesti alempiarvoisempaan kummiin.⁴¹⁴ Tämä merkitsi myös sitä,
että mikäli perheen esikoinen oli tyttö, hän oli sisariaan selvästi paremmassa
asemassa.

412 Alfani 2006, 27.

413 Piilahti 2007, 238; Huittinen 1997, 13.

414 Cloubergien sukutaulu, tietokanta-aineisto.

Kummivalinta – tietoinen verkostostrategia

Kummivalinta on avioliittojen tapaan aiemmassa tutkimuksessa nähty usein tietoisena strategiavalintana. Yhdysvaltalainen antropologi Benjamin D. Paul jakoi jo 1940-luvulla kummisuhteet kahteen kategoriaan: intensiivisiin ja ekstensiivisiin kontakteihin. Intensiivisten kontaktien tarkoituksena oli vahvistaa olemassa olevia sukulaisuussuhteita valitsemalla kummit oman sukupiirin keskuudesta. Ekstensiiviset kontaktit valittiin puolestaan omasta sukupiiristä. Niiden pyrki- myksenä oli laajentaa perheen sosiaalista verkostoa. Lisäksi Paul jakoi eksten- siiviset kontaktit kahteen ryhmään: horisontaalisiin saman sosiaalisen ryhmän sisältä valittuihin kummikontakteihin ja vertikaalisiin, jotka yhdistivät sosiaali- sesti eriarvoisessa asemassa olevia perheitä keskenään.⁴¹⁵

Kummivalinnan puristaminen tiukan instrumentaalisen strategian alle on mielestäni mahdotonta ja johtaa todellisuuden liialliseen yksinkertaistamiseen. Tämä näkyy esimerkiksi edellä esitetyn Porin kauppiasyhteisön ammattikatego- riajaottelun yhteydessä. Perheiden kummivalinta ei perustunut yhteen ainoaan strategiaan, vaan sen taustalta on löydettävissä useita päällekkäisiä perusteita, kuten hengelliset syyt, sukulaisuus, naapuruus- ja ystävyysuhteet sekä ammatil- linen ja sosiaalinen vuorovaikutus. Tästä huolimatta voi sanoa, että kummi-insti- tuutio ja sen välityksellä perheiden ympärille rakentuneet sosiaaliset verkostot sisälsivät huomattavan määrän potentiaalisia resursseja, jotka oli mahdollista ot- taä käyttöön oikeanlaisten kummivalintojen kautta.⁴¹⁶ Tämä ei tarkoita sitä, että perheet olisivat jokaisessa tilanteessa pyrkineet maksimoimaan ainoastaan oman etunsa. Mikäli näin olisi ollut, kauppiaiden olisi ollut mielekäästä valita lastensa kummit ainoastaan muiden kauppiasperheiden parista ja jättää muut ammatti- kategoriat kokonaan huomioimatta.

Kummi-instituution tehtävänä ei ollut tuottaa taloudellista voittoa, vaan yh- distää yhteisön jäseniä toisiinsa sekä luoda sen sisälle jatkuvuutta. Voiton maksi- moinnin sijaan kauppiaiden toiminnan tarkoituksena oli sekä oman että perheen tulevaisuuden varmistaminen. Näin ollen materiaallinen reproduktio oli vahvasti sidoksissa sosiaaliseen reproduktioon. Yhteisön sisällä valta ja resurssit kana- voituiivat usein nimenomaan sosiaalisen vuorovaikutuksen välityksellä, eivätkä esimerkiksi yhteiskunnallisen aseman perusteella. Kauppiasperheiden oli pyrit- tävä luomaan sellaisia kontakteja, jotka mahdollistavat verkoston sosiaalisissa ra-

415 Fagerlund 2000, 348; Paul 1942, 56–58.

416 Muun muassa Nan Lin katsoo, että ”social capital as concept, is rooted in social networks and social relations, and must be measured relative to its roots. Therefore, social capital can be defined as resources embedded in a social structure which are accessed and/or mobilized in purposive actions.” Lin 2001, 12; ks. myös Luoma-Aho 2005, 146–147.

kenteissa piilevien resurssien, sosiaalisen pääoman, realisoinnin heidän omaan käyttöönsä.⁴¹⁷

Instituutiot eivät kuitenkaan synny itsestään vastauksena tiettyyn taloudelliseen tarpeeseen, vaan niitä synnyttävät yksilöt, joiden toiminta ja rationaalisuus olivat sidoksissa perheiden käytettävissä oleviin resursseihin.⁴¹⁸ Kari-Matti Piilahden mukaan kummivalinta ei ollut niin sanotun vangin ongelman kaltainen nollasummastrategiapeli, vaan sama perhe saattoi eri lasten kohdalla tehdä täysin toisistaan poikkeavia valintoja, joiden rationaalisuutta ei voi määritellä oman edun maksimoinnin perusteella.⁴¹⁹ Erityyppiset verkostot loivat myös erilaisia lopputuloksia. Perheiden oli oman etunsa mukaista pyrkiä rakentamaan mahdollisimman laaja verkosto, jonka edut eivät välttämättä realisoituneet välittömästi, vaan ehkä jopa vasta seuraavan sukupolven aikana.⁴²⁰

Miten erilaiset valintastrategiat näkyivät porilaiskauppiaiden kummivalinnoissa? Valintakriteerien instrumentaalisuutta on mahdollista analysoida tarkastelemalla sukutasolla perheiden tekemien ja heihin kohdistuvien kummipyynnöiden erotusta. Kuviossa 6a on kuvattu 10 Porin kauppiasyhteisössä eniten kummipyynnöitä vastaanottaneiden sukujen jakaantumista. Mielenkiintoista kyllä, niistä yhdeksästä kauppiassuvusta, jotka toimivat yhteisön avioliittoverkoston keskuksina, esiintyy tässä yhteydessä ainoastaan kaksi sukua: Branderit ja Souranderit. Tulos siis eroaa oleellisesti avioliittojen välityksellä muodostuneen verkoston klikkirakenteesta. Kuvion 6a sukuja näyttäisi yhdistävän korkea virka-asema paikallisyhteisössä. Toisin sanoen ne kuuluivat kaupungin hallinnolliseen eliittiin.

Selvimmin yhteiskunnallisen aseman merkitys näkyy Sacklén- ja Ståhlfort-sukujen osalta. Lars Sacklén (1750–1791) toimi erittäin menestyksekkäästi kaupungin pormestarina 41 vuoden ajan.⁴²¹ Hänen omistautumistaan kaupungin asioiden hoidolle kuvasti muun muassa se, että hän pyysi eroa virastaan vasta 70 vuoden iässä, koska ”hänen rakkautensa siihen yhteiskuntaan, jota hän mielihyvällä oli niin kauan johtanut ja johon hän vastarakkautensa ja luottamuksen siteillä oli kiinnitetty, kielsi häntä käyttämästä sijaista”.⁴²²

Pehr Ståhlfort (1721–1749) toimi pormestarina ennen Sacklénia ja oli osaltaan nostamassa Poria jaloilleen isonvihan jälkeisestä lamaannuksesta. Lisäksi heidän vanhimmat poikansa jatkoivat siitä, mihin isät uransa lopettivat, ja toimivat kaupungin erittäin arvostettuina raatimiehinä 1700–1800-luvun vaihteessa. Näiden kahden suvun lisäksi ryhmään kuului myös neljä muuta sukua, joiden edus-

417 Hasselberg 1998, 103–105; Ks. myös Bledsoe 1980.

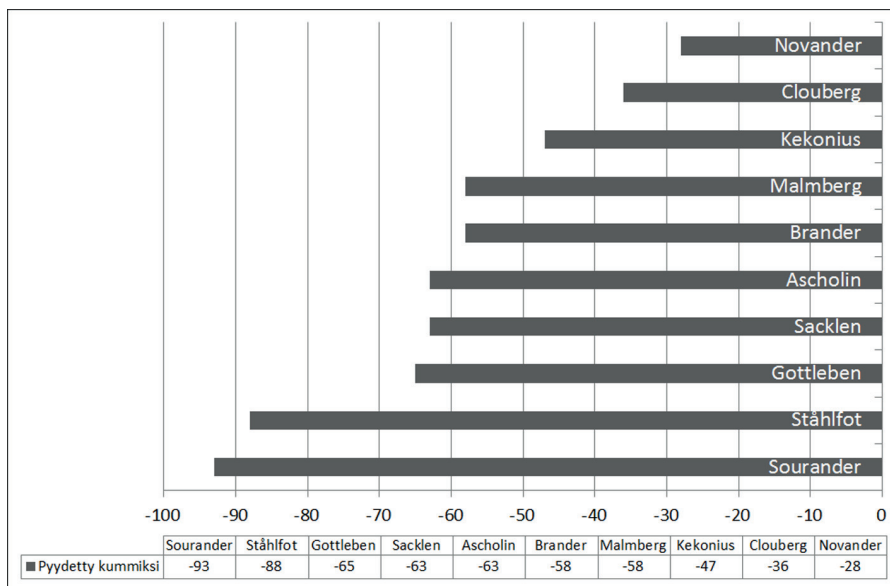
418 Granovetter 2005, 35; Lin 2001, 8; Granovetter 1992, 7.

419 Piilahti 2007, 282.

420 Wellman – Wetherell 1996, 104–105.

421 Sacklénien sukutaulu, Tietokanta-aineisto.

422 Ruuth 1899, 301.

Kuvio 6a. Porin kauppiasyhteisön eniten kummeiksi pyydettyt suvut 1720–1820. Kuvion negatiivinen sarake kuvastaa vastaanotettujen pyyntöjen lukumäärää. Lähde: tietokanta-aineisto.

tajat toimivat kaupungin pormestareina: Gottlebenit, Branderit, Kekoniukset ja Souranderit. Loput neljä ryhmän jäsentä olivat niin ikään kaupungin raatimies-sukuja Malmbergejä lukuun ottamatta.⁴²³

Kuvion 6a tuloksista huolimatta suvun asema yhteisössä ei ilman muuta taannut suvun suosiota yhteisön kummimarkkinoilla. Esimerkiksi Carl Mörten-gren (1791–1811), joka 20 vuoden ajan toimi kaupungin pormestarina 1700–1800-lukujen vaihteessa, ei esiinny ryhmässä. Itse asiassa Mörten-gren-suku vastaanotti ainoastaan yhdeksän (9) kummipyyntöä enemmän kuin mitä se itse teki. Kaupungin 1700-luvun rikkaimman kauppiassuvun, Wadenin, erotus oli puolestaan suurempi (25), mutta kuitenkin selvästi pienempi kuin kuviossa 6a. esiintyvien sukujen kummipyyntöjen lukumäärä. Myös Moliis-suvun kummipyyntöjen välinen erotus oli varsin vaatimaton (14), vaikka suvulla oli kaupungin laajin avioliitto- ja sukuverkosto.

Miksi tietyt suvut valittiin kummeiksi toisia yhtä korkeassa asemassa olevia sukuja useammin? Kysymykseen on käytössäni olevien lähteiden avulla mahdotonta antaa yhtä selkeää vastausta, mikäli sellaista edes on olemassa. Kuvioista 6a

423 Ruuth 1899, Liite 1. Porin virkamiehet.

voi kuitenkin havaita, että Sourandereita, Kekoniuksia ja Malmbergejä lukuun ottamatta kaikki suvut edustivat kahta jonomuotoista avioliittoverkostoklikkiä. Sacklénit, Ascholinit, Cloubergit ja Novanderit kuuluivat Björkman-suvun johtamaan verkostoon (klikki 3). Ståhlfot- ja Gottleben-suku puolestaan olivat osa Branderien johtamaa verkostoa (klikki 9). Muodostamalla kummikontakteja näihin verkostoklikkeihin oli siis mahdollista lähentyä useaa eri sukua samanaikaisesti. Näin ollen korkeasta virka-asemastaan huolimatta muualta kaupunkiin muuttanut Mörtengren-suku, jolla ei ollut avioliittokontakteja muihin Porin kauppiassukuihin, ei ollut yhtä houkutteleva vaihtoehto lapsen statuskummiksi kuin edustaja sellaisesta suvusta, jonka välityksellä aukeni pääsy myös laajemmalti mukaan yhteisön toimintaan.

Kummiverkosto tarjosi kauppiaille mahdollisuuden integroida uusia sukuja tai henkilöitä paikallisyhteisönsä jäseniksi. Tämä näkyy erityisesti aviopuolisoiden vaihtuessa. Sukulaiset toivottivat varsin usein uuden puolison tervetulleeksi omaan sukuunsa juuri kummisuhteiden välityksellä. Lisäksi oli luontevaa, että erityisesti ikääntyneiden naisleskien tulevaisuus pyrittiin turvaamaan sitomalla heidät tiukemmin osaksi omaa tai edesmenneen puolison lähisukua.

Esimerkiksi Nils Kekonius ja hänen vaimonsa Beata Westerman valitsivat tyttärensä kummiksi Nilsin leskeksi jääneen tädin Margareta Kekoniuksen, jonka aviomies Hattulan kirkkoherra Simon Sadenius oli kuollut muutamia vuosia aiemmin. Kyse ei siis ollut niinkään lapsen tulevaisuuden turvaamisesta, vaan sukupolvien välisestä moraalaisesta huolenpidosta. Ajatusmallia näyttäisi tukevan myös se, että tietokanta-aineiston sisältämistä kummeina toimineista leskistä lähes puolet oli sukua kummilapselleen.⁴²⁴

Toisaalta kummiverkosto saattoi olla myös vahvasti poissulkeva, kuten Mörtengrenin tapaus osoitti. Hän ei ollut yhteisön ainoa ulkopuoliseksi leimattu tulokas. Selvin vastaavista tapauksista on kontingenttikauppaa Porissa harjoittanut aatelismies Frans Fredrik Wallenstråle. Hän oli nuoruudessaan toiminut Ruotsin Itä-Intian kauppakomppanian palveluksessa ja muuttanut vuonna 1805 Porin liepeillä sijaitsevaan Lyttylän kartanoon, jonka hänen vaimonsa Catharina Maria Charlotta de Carnall sai isältään myötäjäislahjaksi.⁴²⁵

Wallenstråle ryhtyi vuonna 1806 harjoittamaan kauppaa, jossa hän saavutti nopeasti kaupungissa johtoaseman. Porin kauppiaskunnan näkökulmasta kyse oli röyhkeästä oman edun tavoittelusta, jota he koettivat kaikin mahdollisin keinoin vastustaa. Eräs näistä keinoista oli sosiaalinen eristäminen, jonka välineenä oli myös kummivalinta. Wallenstråle ehti asua Porin seudulla lähes 40 vuoden ajan ennen kuin vanhoilla päivillään muutti Tukholmaan. Porin vuosinaan hän sai viisi lasta, joiden kummiluetteloista on löydettävissä ainoastaan kolme kon-

424 Kekoniuksien sukutaulu, tietokanta-aineisto.

425 Kaukamaa 1938, 290–292.

taktia kaupungin muihin kauppiassukuihin.⁴²⁶ Wallenstråle itse toimi ainoastaan yhden porilaislapsen kummina. Kyse oli vuonna 1808 syntyneestä tehtailija Jacob Magnussonin tyttärestä Paulinasta. Kauppiassukujen jäsenet eivät pyytäneet häntä kertaakaan lastensa kummiksi.⁴²⁷

Niiden sukujen ryhmä, jotka itse pyrkivät aktiivisesti solmimaan kummi-kontakteja, koostuu pääosin hieman vaatimattomimmista kauppiassuvuista. Osa näistä suvuista ei vielä 1700–1800-lukujen taitteessa ollut murtautunut paikallisyhteisön eliittiin. Lisäksi ryhmään kuului sellaisia sukuja, jotka syystä tai toisesta olivat putoamassa sieltä pois. Toisin sanoen asemansa jo vakiinnuttaneet kauppiassuvut toimivat kummimarkkinoilla huomattavasti rauhallisemmin kuin kauppiasuraansa aloittavat tai siitä erkanemassa olleet suvut. Näiden strategiana oli puolestaan voimakas instrumentaalinen verkostoituminen ja siten oman paikkansa hakeminen osana yhteisöä.

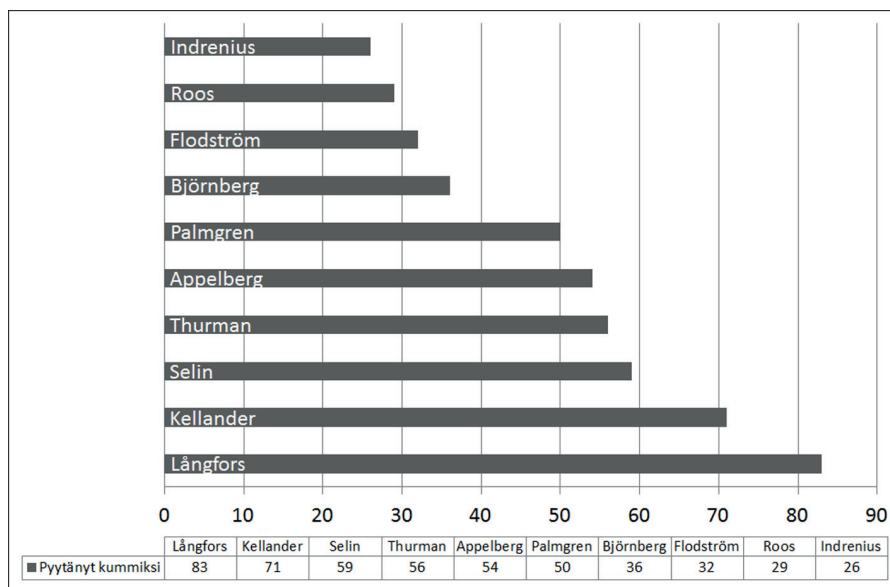
Kauppiassuvuista suhteellisesti aktiivisin kummipyynnöjen esittäjä oli Långfors-suku (83), joka kohosi kauppiasyhteisön jäseneksi 1700-luvun jälkipuoliskolla. Kellander- (71) ja Selin-sukujen (59) osalta kyse oli puolestaan välittäjä-asemasta, jonka ne olivat jo aiemmin saavuttaneet yhteisön avioliittoverkostossa. Thurman- (56) ja Indrenius-suvut (54) olivat nousevia sukuja, jotka pyrkivät keinoin kiipeämään merikapteenin asemasta kauppiasyhteisön jäseneksi. Björbergien pyrkimyksenä taas oli jo saavutetun kauppiaseman pönkittämisestä ja uusien liiketoimintaa hyödyntävien kontaktien solmimisesta.

Suvun tekemien kummipyynnöjen lukumäärä oli luonnollisesti riippuvainen perheen lapsimäärästä. Mikäli perhe oli lapseton, sen mahdollisuudet kummi-suhteiden muodostamiseen lepäsivät yhteisön muiden perheiden pyynnöjen varassa. Kuviossa 6b viiden eniten kummipyynnöjä tehneiden sukujen (Långforsit, Kellanderit, Selinit, Thurmanit, Appelbergit) asema selittyy osittain juuri sillä, että näiden sukujen perheisiin syntyi melko paljon lapsia. Tämä ei kuitenkaan yksin riitä selittämään kummipyynnöjen lukumäärää, sillä näiden sukujen lapsiluvut eivät ole likimainkaan koko kauppiasyhteisön suurimpia. Esimerkiksi Backman- tai Moliis-suvuissa lapsimäärät olivat lähestulkoon kaksinkertaisia näihin viiteen sukuun verrattuna. Siitä huolimatta Backman-suku vastaanotti yhden kutsun enemmän kuin se itse teki. Moliis-suvun vastaava luku oli 14.

Kummivalinnan taustalla piili usein tietty vastavuoroisuuden periaate, mutta ainoastaan saman yhteiskunnallisen aseman tai ammattiryhmän sisällä vaikuttavien sukujen kesken. Tämä merkitsi sitä, että vaikka suomalaisporvariperhe saattoi pyytää pormestarin lapsensa kummiksi, se ei voinut olettaa pormestarin toimivan vastavuoroisesti samalla tavalla. Näin ollen perheiden keskinäisten kontaktien lukumäärät vaihtelivat tapauskohtaisesti. Esimerkiksi Björkman-suvusta

426 Nämä suvut ovat Backman, Moliis ja Aschander.

427 Tietokanta-aineisto.

Kuvio 6b. Porin kauppiasyhteisön eniten kummipyyntöjä tehneet kauppiassuvut 1720–1820. Kuvion positiivinen sarake kuvastaa vastaanotettujen pyyntöjen lukumäärää. Lähde: tietokanta-aineisto.

pyydettiin 12 Backman-suvun edustajaa perheen lasten kummeiksi. Backmanien vastavuoroinen luku oli sen sijaan ainoastaan seitsemän.⁴²⁸

Kuvioiden 6a ja 6b perusteella kauppiassuvut on mahdollista jakaa kahteen ryhmään. Niihin, jotka aktiivisesti itse kutsuivat lapsilleen paljon kummeja, ja niihin, jotka vastaanottivat enemmän näitä pyyntöjä kuin itse tekivät. Kontaktien lukumäärät eivät vielä sinällään kerro niiden luonteesta, vaan kysymystä on lähestyttävä sukulaisuuden näkökulmasta.

Kai Häggmanin mukaan porvarillisen perheideologian läpimurto muutti 1800-luvulla myös kummi-instituution perusteita.⁴²⁹ Myös Piilahti on todennut, että kastetoimitus siirtyi yhä useammin kirkosta kotiin ja samalla myös sen juhlinta muuttui aiempaa pienimuotoisemmaksi. Kummit ryhdyttiin valitsemaan perheen lähipiiristä. Samalla kummilaitos alkoi maallistua. Erityisesti maaseudulla ja pienemmissä yhteisöissä se muuttui hengellisestä julkisesta sakramentista yksityiseksi perheen sisäiseksi nimenantojuhlaiksi, jonka todistajat olivat pääasiallisesti sukulaisia.⁴³⁰ Kastejuhlien pienentymisestä huolimatta niitä jär-

428 Björkmanien ja Backmanien sukutaulut, tietokanta-aineisto.

429 Ks. esim. Häggman 1994, passim.

430 Piilahti 2007, 237; Salmenkylä 1974, 23–24; Bringeus 65, 70; Alfani – Gourdon 2009, 170–171.

jestettiin, koska ne asettivat perheen kummivalinnan ja sosiaalisen verkoston edelleen yhteisön muiden jäsenten nähtäväksi.⁴³¹

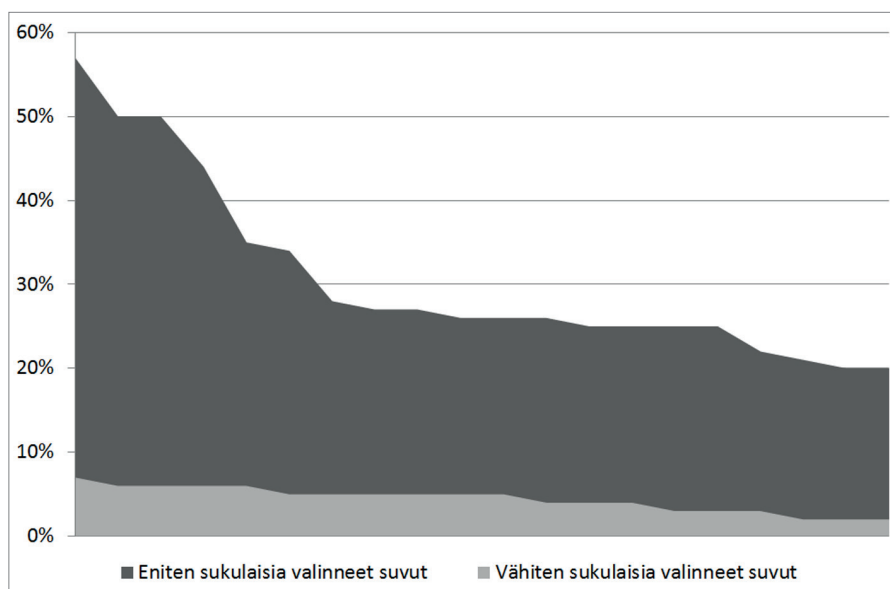
Sabeanin mukaan kummiudella oli 1700-luvulla kaksi funktiota. Toisaalta se liitti yhteen eri yhteiskuntaluokkien edustajia ja toisaalta se integroi perheen jäsenet osaksi laajempia yhteisöjä. Hänen mukaansa yhteisöllistämistehtävän perustana oli nimenomaan sukupolvien kohtaaminen kummitasolla. Kummien ja kummilapsien välinen ikäero alkoi 1800-luvulla vähitellen kaventua. Samalla kummisuhteiden luonne muuttui patronus–klienttityyppisestä suhteista horisontaaliseksi sukulaisuus- ja ystävyysuhteiksi. Muutos oli rajua, sillä vielä 1800-luvun alussa esimerkiksi Neckarhausenin perheiden valitsemista kummeista ainoastaan 20 prosenttia oli sukua kummilapselleen. Vuosisadan puolivälissä kylässä kummeiksi valittujen sukulaisten lukumäärä oli kuitenkin kohonnut jo 80 prosenttiin.⁴³²

Porin kauppiasyhteisön kummivalinnoissa sukulaisuus näkyi monella eri tavalla. Kauppiasperheiden kummeista keskimäärin 16 prosenttia valittiin sukulaisten parista. Näyttäisi siltä, että lasten lukumäärällä ja toisaalta myös lapsille valitulla kummien lukumäärällä oli oma vaikutuksensa asiaan. Tarkasteltaessa sukuja, jotka olivat tehneet yli 100 kummipyyntöä, sukulaisten osuus on 22 prosenttia. Mikäli tarkastelun kohteeksi otetaan 50–100 kummipyyntöä tehneet suvut, sukulaiskummien määrä laskee 15 prosenttiin. Alle 50 kummisuhdetta solmineiden sukujen osalta sukulaisten määrä vähenee entisestään, 12 prosenttiin. Vaikuttaisi siis siltä, että vähälapsiset perheet pyrkivät maksimoimaan kastetilaisuuden niille luoman mahdollisuuden sosiaalisten suhteiden luomiseen.

Kummienvaihtokäytännöt vaihtelivat paitsi ajallisesti, myös eri sukujen välillä. Kuviossa 7 on kuvattu 20 eniten ja vähiten sukulaisia kummeikseen valinneiden kauppiassukujen kummivalintaa. Eniten sukulaiskummeja valitsi Aschander-suku, jonka 36 kummipyynnöstä 20 kohdistui sukulaisiin (57%). Toisessa ääripäässä oli Palmgren-suku, jonka 73 kummista ainoastaan 2 oli sukua kummilapselleen (3%). Kaiken kaikkiaan keskimäärin 84 prosenttia Porin kauppiasyhteisössä valituista kummeista tuli oman sukupiirin ulkopuolelta.

431 Kastejuhlien järjestämistä voi näin ollen pitää tietynlaisena kerskakulutuksena, joka on tarkoitettu nimenomaan muiden nähtäväksi. Esimerkiksi Ylva Hasselberg, Leos Müller ja Niklas Stenlås ovat määritelleet tämän kulutuksen seuraavasti: ”There is clear difference between the consumption of table silver which is clearly meant to be experienced by a visitor and everyday consumption of snacks. The latter type of consumption takes place in private and is not normally meant to be seen by anyone outside the family. Conspicuous consumption however, plays an important role in the maintenance of the social relations themselves as the status of individuals or families is displayed and demonstrated to their equals. This becomes a visible expression of belonging to the same social network, as well as a means of reproducing the network.” Hasselberg – Müller – Stenlås 1997, 4.

432 Sabean 1998, 143, 240.

Kuvio 7. Porin kauppiasyhteisössä kummeiksi valitut sukulaiset 1720–1820. Lähde: tietokanta-aineisto.

Kaikki sukulaisetkaan eivät olleet samanarvoisessa asemassa kummivalintojen suhteen. Taulukossa 17 on kuvattu Porin kauppiassukujen valitsevien kummien jakautumista eri sukulaisluokkiin. Taulukosta voi havaita, että valtaosa sukulaiskummeista valittiin lapsen vanhempien sukupolvesta. Kyse ei kuitenkaan ollut lähisukulaisista, vaan kaukaisemmat sukupiirin jäsenet kuten sedät ja tädit sekä erityisesti näiden puoliset, esiintyivät kummeina huomattavasti lähisukulaisia useammin. Toisin sanoen välilliset sukulaisuussuhteet olivat avioliitojen tapaan kummivalintojen kannalta merkittävässä asemassa. Näiden lukumäärä luultavasti kasvasi entisestään, mikäli laskelmiin otettaisiin mukaan myös serkkujen ja pikkuserkkujen sekä näitä kaukaisemman sukupiirin kautta luodut välilliset kontaktit.⁴³³

Taulukon 17 tulokset osoittavat, että Paulin jako, jossa hän luokittelee sukulaisiin kohdistuvat kummivalinnan kategorisesti intensiivisiksi sukulaisuussuhteita vahvistaviksi kontakteiksi, ei siis ainakaan Porin kauppiaskunnan osalta pidä paikkaansa.⁴³⁴ Asia ei kuitenkaan ole näin yksinkertainen, sillä kontaktien absoluuttisten lukumäärien lisäksi on otettava huomioon myös niiden vahvuus.

433 Tässä työssä ne on lähdeteknisistä syistä rajattu laskelmien ulkopuolelle.

434 Fagerlund 2000, 348.

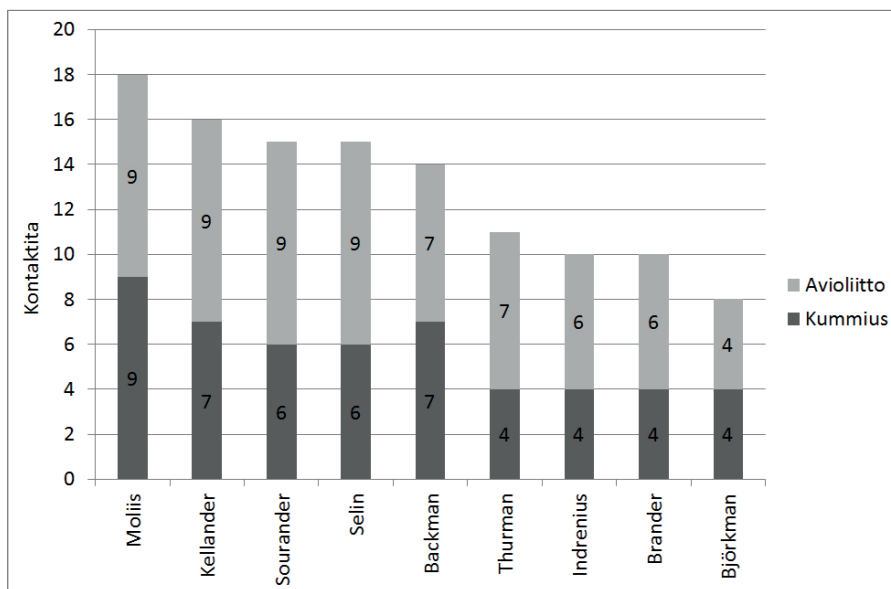
Kummilapsi						
<i>Sukulaisuussuhde</i>	<i>Tyttö</i>	<i>Poika</i>	<i>Yhteensä</i>	<i>Tyttö</i>	<i>Poika</i>	<i>Yhteensä</i>
Veli	1	1	2	0,2 %	0,2 %	0,2 %
Sisar	2	2	4	0,4 %	0,4 %	0,4 %
Setä	96	116	212	19,8 %	20,4 %	20,1 %
Täti	100	90	190	20,6 %	15,8 %	18,0 %
Serkku	46	51	97	9,5 %	9,0 %	9,2 %
Pikkuserkku	5	11	16	1,0 %	1,9 %	1,5 %
Isoisä	12	26	38	2,5 %	4,6 %	3,6 %
Isoäiti	16	19	35	3,3 %	3,3 %	3,3 %
Sedän / tädin puoliso	89	99	188	18,4 %	17,4 %	17,9 %
Sukupiirin jäsen	118	153	271	24,3 %	26,9 %	25,7 %
Yhteensä	485	568	1053	100,0 %	100,0 %	100,0 %

Taulukko 17. Kummin ja kummilapsen välinen sukulaisuussuhde Porin kauppiaasyhteisössä 1720–1820. Lähde: tietokanta-aineisto.

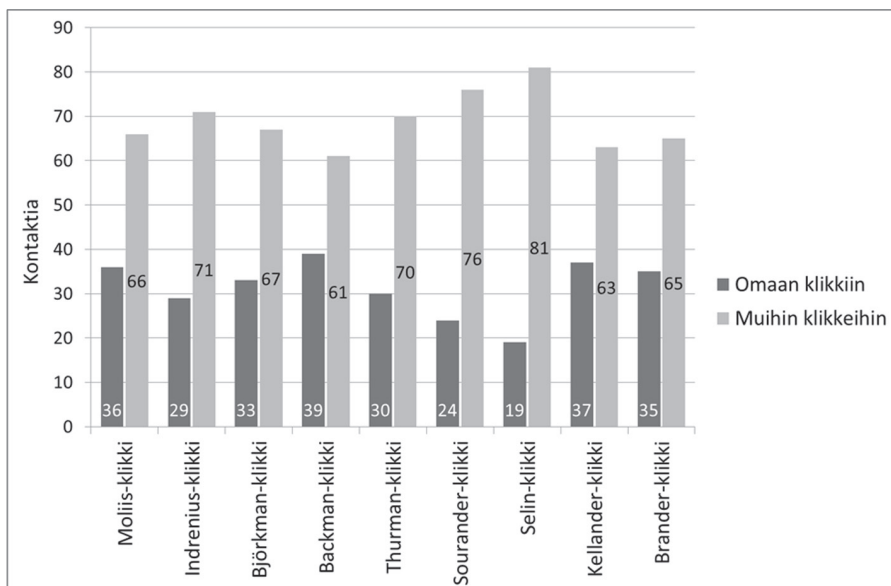
Lapselleen kummia valitsevilla vanhemmilla ei välttämättä ollut mitään yhteistä kaukaisempien tai edes kaikkien läheisempien sukulaistensa kanssa. Näin ollen on perusteetonta olettaa, että kaikki sukulaiskummit olisivat vahvistaneet sukuhaarojen yhteenkuuluvuuden tunnetta. Sen sijaan osa näistä kontakteista avasi kokonaan uusia yhteistyömahdollisuuksia sukuhaarojen välille. Oli myös täysin mahdollista, että perheet keskittivät kummivalintansa suvun tiettyyn haaraan ja ylenkatsoivat valinnoissaan muita sukulaisia. Lisäksi setien ja tätien puolisoiden lukumäärä osoittaa, että lähes viidennes sukulaiskummeista toimi välillisinä linkkeinä uusien, aikaisempaa verkostoa laajentavien perhekontaktien välillä.⁴³⁵

Sukulaisten ja jo olemassa olevan kontaktiverkoston piiristä tehtyjä kummivalintoja voi lähestyä myös avioliittojen kautta. Siitä huolimatta, että valtaosa kummisuhteista muodostettiin oman suvun ulkopuolelle, valinnoilla näyttäisi olleen vahva korrelaatio. Kuviossa 8 on kuvattu kauppiaasyhteisön avioliittoverkoston kannalta keskeisimpien sukujen välisten avioliitto- ja kummivalintojen välistä suhdetta. Siitä voi havaita, että Moliis-, Backman- ja Björkman-suvut ovat solmineet kummikontaktin kaikkiin niihin sukuihin, joihin niillä jo oli linkki avioliittoverkostonsa kautta. Lisäksi taulukon muut suvut solmivat suurimman osan kummikontakteista avioliittoverkostonsa kautta jo tutuksi tulleisiin kauppiassukuihin.

435 Alfani – Gourdon 2010, 18.

Kuvio 8. Sukujen välisten avioliittojen ja kummiavalintojen välinen suhde Porin kauppiaisyhteisössä 1720–1820. Lähde: tietokanta-aineisto.

Kuvio 9. Sukuklikkien väliset kummissuhteet Porin kauppiaisyhteisössä 1720–1820. Lähde: tietokanta-aineisto.

Kummilaitos mahdollisti kontaktien muodostamisen myös sellaisiin perheisiin, joihin se ei avioliiton kautta ollut mahdollista. Esimerkiksi raatimies ja kauppias Pehr Anton Moliis ei arvostetusta asemastaan huolimatta, voinut kasvattaa omaa sosiaalista verkostoaan avioliittojen kautta, koska hän jäi vaimonsa Theodora Tingelundin kanssa lapsettomaksi. Näin ollen hänet kutsuttiin 16 ja hänen vaimonsa viisi kertaa kummiksi. Kuvaavaa on myös se, ettei yksikään näistä kutsuista tullut heidän omilta sukulaisiltaan. Avioliittojen osalta myös lapsikuolleisuus saattoi koitua ongelmaksi. Niinpä kauppaneuvoksen arvon saavuttanut Johan Ascholin ei koskaan ehtinyt naittamaan lapsiaan kaupungin muiden kauppiassukujen kanssa, koska hänen viisi ensimmäistä lastaan kuolivat jo ensimmäisten elinvuosiensa aikana. Perheen kuudennen lapsen saavuttaessa naimiään hänen isänsä oli jo itse menehtynyt.

Tarkastelu on mahdollista siirtää sukujen ja yksittäisten perheiden tasolta myös yhteisötasolle. Kauppiasperheiden kummivalinta on tällöin mahdollista jakaa kahteen kategoriaan sen mukaan, kohdistuuko se oman verkostoklikin sisälle vai sen ulkopuolelle. Kuvio 9 osoittaa, että valtaosa (69 %) kummeista tuli perheiden välittömän sosiaalisen kontaktipiirin ulkopuolelta. Klikkien välinen vaihtelu näyttäisi kuitenkin olleen melko pieni. Omien klikkien sisäpuolelle solmittujen kummikontaktien keskiarvo on 31 prosenttia. Pienin se on Selinien johtaman klikin sisällä (19 %). Selityksenä saattaa tosin olla tilastoharha, sillä Selinien ohella klikissä on vain yksi suku, Wahlbäckit, jossa oli ainoastaan kolme lasta.

Kummi-instituution historia on aikojen saatossa pyrkinyt ja pystynyt sopeutumaan eri tilanteisiin. Näin ollen kummivalintojen käytänteet ovat vaihdelleet ajallisesti alueellisesti. Tästä huolimatta instituution merkitys osana yhteisön ja yksittäisten ihmisten sosiaalisten verkostojen rakentajana oli merkittävä. Se tarjosi vanhemmille mahdollisuuden realisoida yhteisön rakenteissa piileviä sosiaalisia resursseja yhdistämällä eri yhteiskunnalliselta asemaltaan toisistaan eroavia perheitä ja sukuja toisiinsa. Lisäksi kummijärjestelmä toimi sukupolvia yhdistävänä tekijänä ja helpotti yhteisöllisten normien siirtämistä yhteisön uusille jäsenille. Kummi-instituutio oli olennainen ja kiinteä osa yhteisöä. Se oli avioliiton, ystävyysuhteiden ja naapuruuden ohella yksi niistä mekanismeista, joka muokkasi ihmisryhmistä tiiviitä yhteisöjä. Kummi-instituutiolla oli selvästi sukujen avioliittoverkostoja täydentävä tehtävä. Sen avulla oli toisaalta mahdollista vahvistaa jo aikaisemmin avioliittojen avulla solmittuja sosiaalisia kontakteja tai luoda kokonaan uusia kontakteja.

Lisäksi vaikuttaisi siis siltä, että vahvistava ja laajentava kummivalintastrategia eivät olleet toisiaan poissulkevia, vaan ne esiintyvät samanaikaisesti, toisiaan täydentäen. Se, miten ja mistä piiristä kummit lopulta valittiin, vaihteli perheit-

täin – toisinaan jopa saman perheen sisällä. Valintaperusteista riippumatta kummisuhteilla vaikutettiin paitsi yksittäisten ihmisten myös perheiden ja sukujen arkielämään sekä siihen, miten ne linkittyivät osaksi laajempaa paikallisyhteisöä. Avioliittoa heikompana sosiaalisena linkkinä kummius oli tapa integroida ihmisiä osaksi perheitä, sukuja ja kokonaisia yhteistyöverkostoja. Käytännössä se saattoi tarkoittaa holhoajana toimimista, harjoittelupaikan saantia tai esimerkiksi naisleskien osalta taloudellista ja sosiaalista tukea heidän jäädessään yksin puolison kuoltua.

Lisäksi kummiverkostot näyttäisivät tarjonneen naisille oman kodin ulkopuolelle ulottuvan sosiaalisen areenan, jossa he olivat merkittävässä asemassa. Kysymyksen tarkempi analyysi tämän tutkimuksen puitteissa ei lähdeaineiston puutteessa ole kuitenkaan mahdollista.⁴³⁶ Lisäksi kummiuden vaikutusta yksittäisten henkilöiden tai kauppiasperheiden arkeen ja heidän liiketoimintaansa on erittäin vaikea hahmottaa, koska se ei ollut ainoa eikä edes merkittävin yhteisöllisyyttä ja keskinäistä luottamusta synnyttäneistä tekijöistä. Lisäksi siitä on jäänyt tutkijoille valitettavan vähän lähdeaineistoa.

436 Nimenomaan naisten näkökulmasta kummiutta on historian tutkimuksen parissa toistaiseksi tutkittu erittäin vähän. Ks. esim. Keskinen 2013 (tulossa).

PORVARISRYHMIEN VALTATAISTELU

Porin kaupunkia, ei hänen ikänsä ja vähenevien voimiensa sekä tästä johtuvien sijaisten vaihdosten vuoksi, ole voitu saada ensinkään voimistumaan vaikka se sijaitsee lähellä merta ja muuten on varustettu eduilla, joiden luulisi olevan kylliksi tehokkaita tulevaisuudessa asettamaan tämän pienen merikaupungin parempaan arvoon ja hankkimaan sille enemmän voimaa kuin sillä nyt on.⁴³⁷

Näin kirjoitti Turun ja Porin läänin maaherra Johan Georg Lillienberg (1749–1757), Porin kaupungin silloisen pormestarin Pehr Ståhlfotin (1721–1749) erohakemuksen vastineessaan vuonna 1749.⁴³⁸ Maaherran kritiikin kärki kaupungin talouselämän kehittymättömyydestä kohdistui pormestariin. Tosiasiassa Porin talouselämän kehityksen hitauden syyt piilivät kaupungin hallintoelimiä syvemmällä. Rannikkokaupunki olisi tarvinnut menestymiseensä tapulioikeuksia, jotka Pori oli menettänyt vuonna 1636. Pelkkänä maakaupunkina sen kehittymismahdollisuudet olivat melko rajalliset, eikä yksittäisellä pormestarilla, olipa hän kuinka aktiivinen tahansa, ollut valtaa muuttaa asiain tilaa.

Porin tapulioikeuksien menettäminen oli liitoksissa Ruotsin talouspolitiikan suunnanmuutokseen. Käytännössä oli kyse hollantilaisylivallan vastustamisesta ja jatkuvasti kasvaneiden sotilasmenojen kattamisesta uusien tulonlähteiden avulla. Ruotsin valtakunnan harjoittama Itämeren-kauppa, erityisesti merikuljetukset, olivat 1600-luvun kuluessa päätyneet hollantilaiskauppiaiden hallintaan. Suomen rannikkokaupunkien rahtiliikenteestä lähes 80 prosenttia kulki hollantilaislipun alla.⁴³⁹ Virossa ja Liivinmaalla osuus oli vielä suurempi. Vastaavasti emämaan rannikkokaupunkien kaikesta rahtiliikenteestä noin kolmannes ja Tanskan salmien ulkopuolelle suuntautuvasta liikenteestä valtaosa oli hollantilaisten käsissä.⁴⁴⁰

Tilanne oli 1600-luvun nousevan sotilas- ja laivastomahdin Ruotsin kannalta erittäin kiusallinen. Lisäksi se soti vallitsevia talousihanteita vastaan. Merkantilistisesta näkökulmasta aktiivinen ulkomaankauppa, jota harjoitettiin kotimaisilla aluksilla ja jossa vienti oli tuontia suurempaa, oli ainoa oikea tie kohti tavoit-

437 Ruuth 1899, 238.

438 Ståhlfot syntyi 21.1.1690. Hänestä tuli kaupungin pormestari Isonvihan yhteydessä, kun kaupungin maanpaossa ollut porvaristo äänesti hänet Tukholmassa pormestarikseen. Palatessaan Poriin vuonna 1721 hän ryhtyi hoitamaan virkaansa ja organisoimaan kaupungin hallintoa parhaan kykynsä mukaisesti. Ståhlfot oli toimessaan erittäin aktiivinen ja aikaan saapa pormestari, mutta myös vakavan sairauden rasittama. Tästä syystä hän joutui käyttämään useita sijaisia, kunnes vuonna 1749 päätti hakea eroa virastaan vanhuuteensa vedoten. Ruuth 1899, Liite I Porin virkamiehet, Pormestarit.

439 Börman 1981, liite 6.

440 Kaukiainen 2008, 81.

teltua maalia eli Itämeren herruutta. Kustaa Vaasa oli jo 1500-luvulla aloittanut vahvan valtiontalouden keskittämisen Keski-Euroopan maiden ja Tanskan mallien mukaisesti.⁴⁴¹ Keskittämispolitiikkaa leimasi Tukholman aseman korostaminen valtakunnan muiden kaupunkien kustannuksella. Vuonna 1617 säädetty uusi purjehdussääntö, jonka myötä Tukholman pohjoispuolella sijaitsevat Pohjanlahden rannikkokaupungit menettivät omat purjehdusoikeutensa, jatkoi tätä keskittämispolitiikkaa. Sen tarkoituksena oli keskittää kaikki tuonti ja myöhemmin myös vienti Tukholmaan ja kerätä ulkomaankaupasta kertyneet tullitulot keskitetyksi valtion kassaan.⁴⁴²

Suomen puolelle valtakuntaa jäi ainoastaan kolme tapulikaupunkia: Turku, Helsinki ja Viipuri. Pori, Rauma ja Uusikaupunki onnistuivat hankkimaan oikeuden käydä kauppaa Tanskan ja Saksan Itämeren puoleisiin satamiin. Erioikeus käsitti ainoastaan puuastioiden vientioikeuden sekä suolan ja käteisen rahan tuontioikeudet. Porissa tämä kauppa ei noussut kovin merkittävään asemaan. Niinpä kaupungin porvaristo anoi toistuvasti tapulioikeuden palauttamista. Suurin osa anomuksista tehtiin valtiopäivillä. Esimerkiksi 1720-luvulla, jolloin kaupunki oli Isonvihan aiheuttamien tuhojen seurauksena kirjaimellisesti rakennettava uudelleen, maistraatti katsoi, että ainoastaan tapulioikeuden puute esti Poria kohoamasta valtakunnan merkittävimpien kauppakaupunkien joukkoon.⁴⁴³

Ruotsin kuningas Adolf Fredrik myönsi Porille täydet tapulioikeudet 2.12.1765. Porilaisporvaristolle valkeni kuitenkin pian, ettei privilegio sisältänyt ainoastaan oikeuksia, vaan myös velvoitteita. Varsin kaukana edessä olivat ne päivät, jolloin Pori olisi maan toiseksi suurin puutavaranviejä ja maan suurimman kauppalaivaston ylläpitäjä. Saavuttaakseen tämän aseman kaupungin porvariston oli ponnisteltava ankarasti yhteisen päämäärän saavuttamiseksi.

Tässä pääluvussa tarkastellaan Porin kaupungin talouselämän kehitystä ja porvarisyhteisön keskinäistä valtataistelua 1700-luvun puolivälistä vuosisadan vaihteeseen. Luku jakaantuu temaattisesti viiteen osaan. Näistä ensimmäinen käsittelee kaupungin porvarisyhteisön keskinäistä valtataistelua ja eri ryhmien vaikutusmahdollisuuksia yhteisön sisällä. Se keskittyy maistraatin, kaupungin vanhimpien ja yleisen raastuvankokouksen välisen vuorovaikutuksen sekä kauppiaiden vaikutusvallan lisääntymisen analyysiin.

Pääluvun toisessa osassa tarkastellaan tapulioikeuksien myötä kasvaneiden taloudellisten rasitteiden ja velvoitteiden vaikutusta kaupungin porvarisyhteisön

441 Esimerkiksi Tanskassa Kööpenhamina oli nostettu maan ulkomaankaupan keskipisteeksi. Aluksi sinne keskitettiin maan viljantuonti ja lopulta koko ulkomaankauppa. Kaukiainen 2008, 81.

442 Magnusson 2001, 25.

443 Ruuth 1899, 171. Ks. myös Städnas besvär, Yksityisarkistot, J. W. Ruuthin arkisto, 1. Björneborgs stads handl., KA.

keskinäiseen vuorovaikutukseen. Kysymystä tarkastellaan kaupungin elinkeinoelämän infrastruktuurin rakentamisen näkökulmasta. Osan keskiöön nousevat muun muassa Kokemäenjoen madaltumisesta ja laivanvarustuksen kasvusta aiheutuneet porvarisryhmien väliset ristiriidat siitä, miten ja kenen kustannuksella kaupungin ulkomaankaupan infrastruktuuria tulisi kehittää.

Pääluvun kolmannessa osassa tarkastellaan, miten kaupungin talouselämä ja kauppiaskunta reagoivat tapulioikeuksien myöntämiseen. Se painottuu kaupungin laivavarustuksen ja ulkomaankaupan kehitykseen. Osan tarkoituksena on osoittaa, miten kansainvälisten markkinoiden arvaamattomuus ja paikallisyhteisön resurssien niukkuus ajoivat kauppiaat keskinäiseen sosiaalisten kontaktiverkostoihin perustuvaan yhteistyöhön.

Neljäs osa tarkastelee Porin kaupungin palosta seuranneita toimenpiteitä sekä Porin porvariston osallistumista kaupungin jälleenrakennustoiminnan käynnistämiseen. Sen tarkoituksena on osoittaa, miten kaupunkia kohdannut palo yhdisti Porin porvariston ja sai sen jälleen puhaltamaan yhteen hiileen. Pääluvun viimeisessä osassa tutkimuksen kohteena on kauppiasyhteisön sukupolvenvaihdos. Se pyrkii osoittamaan, että liiketoiminnan jatkuvuus oli mahdollista turvata monella eri tavalla. Lisäksi se pohtii sitä, poikkesivatko Porin kauppiasyhteisön uuden sukupolven tavoitteet aikaisemmasta liiketoimintakulttuurista.

Porin porvariston valtasuhteet

Tapulioikeuksien saanti vuonna 1765 asetti Porin porvaristolle ison haasteen. Sen oli ryhdyttävä aktiivisesti kehittämään kaupungin talouselämän infrastruktuuria ja ulkomaankaupan edellytyksiä. Uudistukset koskivat myös porvarisyyhteisön rakennetta. Eräs näistä oli porvariston valtasuhteiden voimakas eriytyminen, minkä seurauksena kauppiat, suomalaisporvarit ja käsityöläiset erottuivat entistä selkeämmin omiksi ryhmikseen. Selvimmin porvaristosta erottuivat kauppiat, jotka varallisuutensa ja siitä seuranneiden etuisuuksiensa turvin ottivat kaupungin hallinnon ja talouselämän tiukasti valvontaansa. Kyse ei ollut pelkästään porilaisesta ilmiöstä vaan laajemmasta yhteiskunnallisesta muutoksesta. Porvariston, erityisesti kauppiaiden, vaikutusvallan kasvu vapauden ajan valtiopäivätyöskentelyssä näkyi myös paikallistasolla, jossa porvariston⁴⁴⁴ päätäntävaltaa pyrittiin kasvattamaan kollegioiden ja maaherrojen kustannuksella.⁴⁴⁵

Paikallistasolla valtasuhteiden muutos näkyi selvästi muun muassa kaupungin raatimiesten ja pormestarin vaalijärjestyksen muuttamisena yksimielisistä päätöksistä enemmistövaalin kautta census-vaaleihin, jossa porvariston äänimäärät suhteutettiin heidän varallisuuteensa. Vielä 1720-luvulla suurin osa kaupunkien raatimies- ja pormestari-vaaleista oli ratkaistu yksimielisillä päätöksillä. Maistraatin pöytäkirjoihin ei tällöin ollut edes merkitty ehdokaslistoja, vaan ainoastaan keskusteluiden lopputulokset ja yksimielisesti valitun henkilön nimi. Ilkka Mäntylän mukaan kyse ei ollut pelkästä pöytäkirjaretoriikasta, vaan kaupunkien porvaristot todella pyrkivät asettumaan yksimielisesti tietyn henkilön taakse, eikä enemmistövaalien vakiintuminen muuttanut tilannetta.⁴⁴⁶

Vuonna 1743 annettu asetus porvariston äänimäärien sitomisesta varallisuuden kuitenkin muutti valtasuhteita oleellisesti.⁴⁴⁷ Porissa asiaa on mahdollista tarkastella porvariston vuotuisen verotaksan valossa.

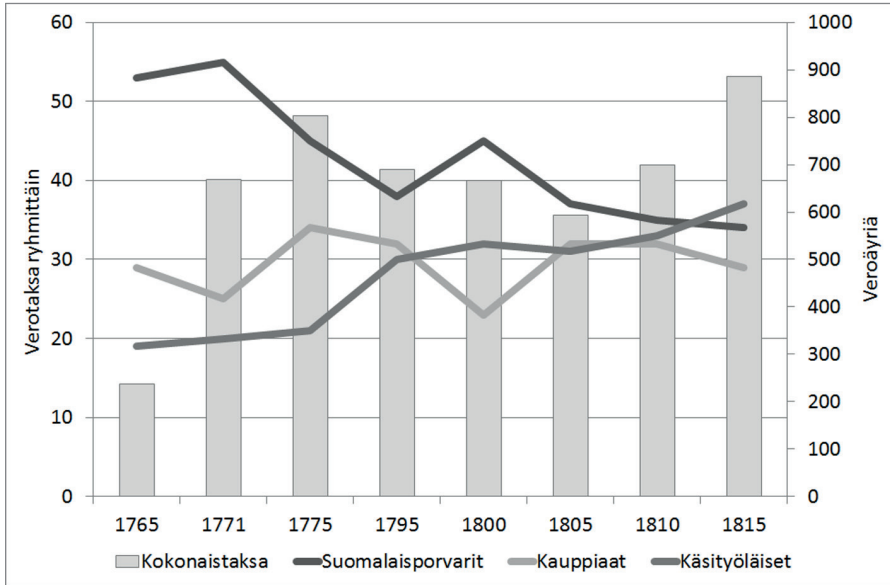
Kuviosta 10a voi havaita, kuinka kaupungin suomalaisporvaristo maksoi määrällisesti eniten veroja 1810-luvulle saakka, jolloin käsityöläiset menivät heidän ohitseen. Huomion arvoinen seikka on myös se, että suomalaisporvariston taksan taustalla oli nimenomaan heidän lukumääränsä, ei kaupungin talouden

444 Vuoden 1719 valtiopäivillä oli tehty päätös, jonka mukaan aatelisto ei saanut osallistua maistraatin toimintaan. Vuonna 1762 puolestaan päätettiin, että maistraatin jäsenten on porvarisvalan vannomisen jälkeen asuttava maassa vähintään seitsemän vuoden ajan voidakseen tulla valituksi raadin jäseneksi. Mäntylä 1977, 23.

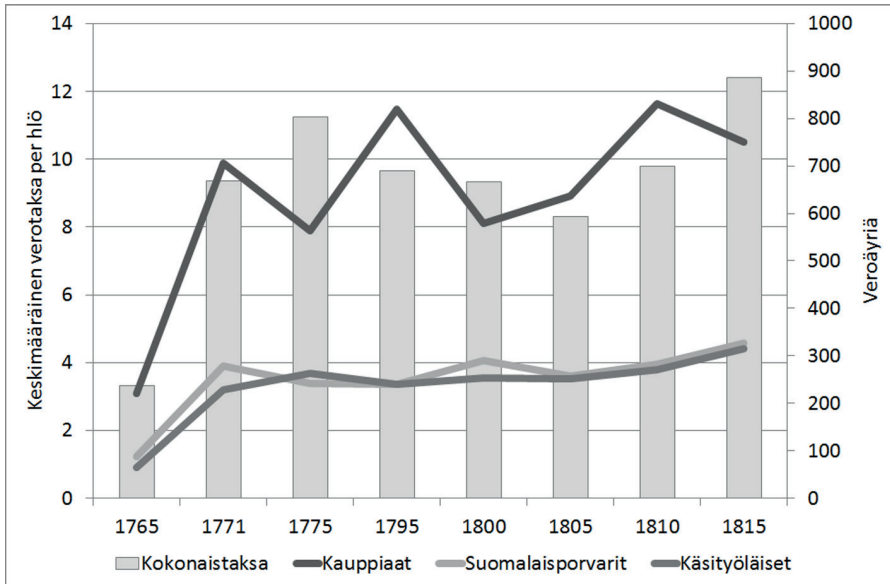
445 Vuonna 1734 säädetyn toimintaohjeen mukaan maaherrojen velvollisuuksiin kuului kaupunkien hallinnon valvominen ja näiden elinkeinoelämän edistäminen. Tämä tarjosi maaherralle mahdollisuuden tarttua hyvin pieniin yksityiskohtiin kaupungin hallinnossa niin halutessaan. Nikula 1970, 143.

446 Mäntylä 1977, 38–39 ja 42.

447 Census-periaatteesta annettiin asetus 12.10.1743. Mäntylä 1977, 56.

Kuvio 10a. Porin porvariston verotaksotus porvarisryhmittäin suhteessa kaupungin kokonaistaksoitukseen 1765–1815. Lähde: Porin kaupungin taksoitusluettelot 1765–1815, Turun ja Porin läänin lääninkonttorin arkisto, taksoitusluettelot, lgac: 95–154, TMA.

Kuvio 10b. Porin porvariston keskimääräinen verotaksa henkilöä kohti suhteessa kaupungin kokonaistaksoitukseen 1765–1815. Lähde: Porin kaupungin taksoitusluettelot 1765–1815, Turun ja Porin läänin lääninkonttorin arkisto, taksoitusluettelot, lgac: 95–154, TMA.

kehittyminen. Vastaavasti myös käsityöläisten määrän jatkuva kasvu nosti heidän kollektiivisesti maksamansa taksan suuruutta. Kauppiaskunnan, joka lukumääräisesti oli muita porvarisryhmiä huomattavasti pienempi, kollektiivisesti maksama verotaksa oli noin kolmannes koko kaupungin veroista. Henkilöä kohden kauppiaiden maksamat verotaksat olivat kuitenkin kaksin- tai jopa kolminkertaisia Porin muihin porvarisryhmiin verrattuna. (Kuvio 10b.) Tämän myötä myös kauppiaiden käytössä olevat äänimäärät olivat muita porvarisryhmittymiä huomattavasti suurempia ja kauppiaat saattoivat halutessaan sanella vaalien lopputuloksia.⁴⁴⁸

Vuonna 1791 käydyssä pormestarinvaalissa Porin kauppiaskunta pyrki valitsemaan ilman vaaleja Lars Sacklénin seuraajaksi kaupungin pitkäaikaisen raatimiehen Carl Mörtengrenin. Alempi porvaristo vastusti yksimielistä valintaa ja katsoi, että sillä oli oikeus vaaleihin. Ehdokkaita ilmaantui lopulta kahdeksan. Äänestäjiä oli kaikkiaan 106, joista 12 kauppiaita, 52 porvareita ja 42 käsityöläisiä.⁴⁴⁹

Ehdokkaat	Veroääniä	Kauppiaita	Porvareita	Käsityöläisiä	Äänestäjiä
Carl Mörtengren	267	11	26	22	59
Christian Johnsson	253	3	28	26	57
Johan Sourander	240	8	28	22	58
Pehr Ståhlfot	206	7	27	13	47
Otto Julius Brander	182	2	24	24	50
Johan Lindhom	169	2	19	14	35
Gustav Mustelin	79	2	4	1	7
P.G. Ritze	21	1	-	4	5

Taulukko 18. Porin pormestarinvaalin vaaliluettelo vuodelta 1791. Lähde: Mäntylä 1981, 111.

Porvarisryhmillä oli hakijoista omat suosikkinsa, joten äänien jakauma oli varsin hajanainen. Lopulta kävi selväksi, että Carl Mörtengren oli tullut valituksi kaupungin uudeksi pormestariksi kauppiaskunnan äänillä. Syy tähän oli selvä. Siinä missä suomalaisporvariston korkein henkilökohtainen äänimäärä oli kymmenen ääntä ja käsityöläisten kuusi, kauppiaskunnan korkein henkilökohtainen äänimäärä oli 35.⁴⁵⁰ Näin ollen kauppiaiden ennakkosuosikki voitti vaalit selvästi, vaikka viisi kauppiasta ei edes osallistunut koko äänestykseen.

448 Mäntylä 1977, 71.

449 Äänestyksestä poissaoleviksi merkittiin lisäksi 5 kauppiasta, 13 käsityöläistä ja 20 porvaria sekä yksi virkamies. Mäntylä 1981, 111.

450 Mäntylä 1981, 111.

Varallisuuteen suhteutettu ääni johti myös siihen, että Porin raati koostui pääasiallisesti kauppiaskunnan jäsenistä. Vuosien 1722–1808 välisenä aikana raadissa ehti palvella kaikkiaan 28 henkilöä. Näistä 20 kuului kauppiaskuntaan, viisi oli pitkäaikaisia kaupungin virkamiehiä ja ainoastaan kolme raadin jäsenistä valittiin tämän piirin ulkopuolelta.⁴⁵¹ Raatimiehen virasta koitui monenlaisia taloudellisia ja sosiaalisia etuuksia. Konkreettisin näistä oli raatimiehille maksettava palkka, joka Porissa tosin oli varsin pieni suhteessa muihin tapulikaupunkeihin.

Porissa raatimiesten palkka koostui 1700-luvun jälkipuoliskolla kahdesta osasta: 4 ½ riksin vuosipalkasta, luontaispalkasta sekä viidestä tynnyristä viljaa ja heinää. Esimerkiksi Kokkolassa raatimiehille maksettiin 10 riksin, Oulussa 16 ⅔ riksin ja Loviisassa jopa yli 24 riksin vuosipalkkaa. Tuloihin laskettiin tosin myös erilaiset toimenpidemaksut, kuten perunkirjoitukset. Palkan lisäksi raatimiehet olivat oikeutettuja eläkkeeseen. Virka tarjosi myös sosiaalista arvonnousua. Ensinnäkin pormestari ja maistraatti muodostivat kaupungin korkeimman hallintoelimen. Raadin jäsenet olivat etusijalla erilaisissa julkisissa tilaisuuksissa ja vierailuissa. Heille oli myös varattu kirkon etummaiset penkkirivit. Lisäksi raatimiehen arvonimi säilyi koko elämän ajan, vaikka henkilö ei enää olisi ollut virassa.⁴⁵²

Maistraatti oli myös hallintoelin, jonne erilaiset hakemukset, raportit ja viralliset ilmoitukset valtakunnan keskushallinnosta ja läänitasolta ensimmäiseksi saapuivat. Maistraatti kykeni porvarisoikeuksien myöntämisen yhteydessä valvomaan ja rajoittamaan kaupungin porvariston keskinäistä kilpailua. Sen päättävältä ulottui myös porvariston verotukseen ja kaupungin talouselämän kehittämiseen. Lisäksi maistraatilla oli periaatteessa oikeus tehdä itsenäisiä, omavaltaisia päätöksiä kuulematta muun porvariston mielipidettä asiasta.⁴⁵³

Petri Karonen on osoittanut, että säätyvaltiopäivät tarjosivat kaupunkien edustajille foorumin, jossa heidän oli halutessaan mahdollista ajaa yhteisen edun nimissä myös omia tarkoituksperiään. Valtiopäiviltä oli kerättävissä ensikäden informaatiota, jonka saaminen muita kanavia pitkin oli lähes mahdotonta, ja jota oli mahdollista käyttää hyödyksi eri- tai monopolioikeuksia jaettaessa. Karonen on jakanut vuosina 1723–1905 valtiopäivillä tehdyt suomalaisanomukset nel-

451 Ruuth 1899, Liite 1. Porin virkamiehet, raatimiehet.

452 Mäntylä 1977, 28–30.

453 Porissa pormestari Sacklén toimi myös kaikkein kaupungin kahdeksan ammattikunnan kokousten puheenjohtajana niiden perustamisesta saakka. Käsitöläismestarit eivät kuitenkaan olleet kovin tyytyväisiä pormestarin tapaan valvoa heidän ammattikuntiaan. Sacklénin ollessa estynyt osallistumaan kokoukseen mestarit näkivät tilaisuutensa tulleen ja pyysivät kaupungin varapormestaria Johan Souranderia toimimaan tilaisuuden puheenjohtajana. Kokouksen lopulla eräs mestareista tuli maininneeksi, että he toivoisivat Souranderin jatkavan puheenjohtajana myös jatkossa. Selkkauksen lopputuloksena oli kuitenkin puheenjohtajan vaihdoksen sijaan mestareille osoitettu sakkorangaistus. Porin maistraatin tuomiokirja 11.3.1776, Maistraatin renovoidut tuomiokirjat, ES 2114–2115, KA.

jään kategoriaan: taloutta, kulttuuria, politiikkaa sekä muita asioita käsitteleviin anomuksiin. Valtaosa näistä hakemuksista (64 %) on käsitelty tavalla tai toisella talousasioita.⁴⁵⁴

Karosen mukaan valtaosa edustajista esiintyi Ruotsin ajan valtiopäivillä nimenomaan oman kotikaupunkinsa yhteisen edun ja valtion edun edistäjinä ja vasta toissijaisesti oman henkilökohtaisen etunsa takuumiehinä. Myös Porin edustajana toiminut pormestari Lars Sacklén näyttäisi noudattaneen samaa linjaa. Hänen valtiopäiväanomuksistaan 80 prosenttia käsittelee Porin porvarisyhteisön etua ja ainoastaan 20 prosenttia valtakunnan yleistä etua. Sacklén oli siis selvästi paikallisyhteisönsä luottamuksen arvoinen – tämän takia hänet valittiin kaupungin edustajaksi yhteensä kahdeksan kertaa.⁴⁵⁵

Paikallistasolla maistraatti tarjosi kaupungin raatimiehille ja myös pormestareille mahdollisuuden yhteisen edun nimissä tapahtuvaan erityisvoitontavoitteluun. Täysin omavaltaisia maistraatit eivät olleet, vaan tärkeimmistä ja erityisesti koko yhteisöä koskevista päätöksistä kysyttiin useimmiten joko yleisen raastuvankokouksen tai kaupungin vanhimpien mielipidettä. Yleistä raastuvankokouksista tuli 1600-luvulla olennainen osa kaupunkien kunnallishallintoa: niissä valittiin kaupungin valtiopäiväedustajat ja muita kaupungin toimihenkilöitä sekä päätettiin palkkauksesta ja porvarien taksoituksesta. Raastuvankokouksien merkitys pieneni 1700-luvulla. Yleinen raastuvankokous, jossa kaikilla asianosaisilla oli puhevalta, mutta ei välttämättä riittävää asiantuntemusta asioiden käsittelemiseen, oli viranomaisten näkökulmasta tehoton toimielin. Päätösvalta haluttiin keskittää maistraateille. Näin ollen vuonna 1758 maaherroja kiellettiin enää kutsumasta yleisiä raastuvankokouksia koolle. Kiellolla ei kuitenkaan ollut isompaa vaikutusta, sillä esimerkiksi Porissa maistraatti halusi edelleen järjestelmällisesti kuulla koko yhteisön mielipiteen päätöstensä tueksi.⁴⁵⁶

Yksi yleisen raastuvankokouksen ongelmista oli sen koko. Väkijoukon keskeltä oli näet helppo vastustaa ja hidastaa asioiden etenemistä ilman sen suurempaa näkemystä niiden oikeasta tilasta. Porvariston näkökulmasta maistraatit hallitsivat enemmän tai vähemmän omavaltaisesti, sillä kokoukset olivat vain kuulemistilaisuuksia, joilla ei ollut käytännön vaikutusta itse päätöksentekoon. Porvariston mielipiteen näennäiset ohittamiset ja maistraatin omavaltaisuudet johtivat usein ristiriitoihin, minkä seurauksena porvaristo valitti päätöksistä ylempiin hallintoelimiin. Hallinnon näkökulmasta porvariston tyytymättömyys verojen tai päivätoiden maksamiseen nähtiin niskurointina, joka oli kitkettava pois. Täten porvariston maaherralle tai kuninkaalle esittämät vaatimukset jäivät

454 Karonen 2004, 68–69.

455 Karonen 2004, 79–84 ja 111.

456 Nikula 1970, 204; Halila 1942, 217–219.

usein kokonaan huomioimatta ja virkamiehet asettuivat tukemaan maistraatteja, mikä kasvatti entisestään tyytymättömyyttä virkavaltaisuutta vastaan.⁴⁵⁷

Kitka maistraatin ja porvarisyhteisön välillä näkyi usein hallinnollisesti vähäpätöisten asioiden hoidossa ja tiettyihin henkilöihin tai sukuihin kohdistuvina henkilökohtaisuuksina. Näin kävi myös Porissa esimerkiksi vuonna 1777, jolloin Porin raastuvankokouksessa käsiteltiin kirkkoon hautaamisen lopettamista. Kaupungin kirkkoherra Michael Lebell piti kokouksessa puheenvuoron, jossa hän painotti, että vaikka hänen sukuhautansa sijaitsi kirkossa, hän ei kuollessaan vaatisi tulla sinne haudatuksi. Tällöin kokousväen joukossa seissyt porvari Johan Lönnblad ehdotti kirkkoherran hautapaikaksi vaikkapa suota.⁴⁵⁸

Samaan tapaan päättyi myös kokous, jossa käsiteltiin porvariston oikeuskannetta kaupungin triviaalikoulun rehtorin Johan Kraftmanin maakauppoja vastaan. Suomalaisporvarit Jacob Lönnmark ja Michael Renner syyttivät maistraattia kovin sanoin kaupungin ja kruunun omaisuuden väärinkäytöstä. Kokouksen puheenjohtaja raatimies Eilardt Mentzer yritti rauhoittaa tilannetta ja sanoen ”Että porvariston olisi puhuttava kunnollisesti ja käyttäydyttävä maistraattia kohtaan myötämielisesti ja säätynsä arvoisesti sekä käytettävä vähemmän kärkestä äänensävyä vastauksissaan.” Tällöin porvariston joukosta kuului Johan Lönnmarckin ääni, joka ilmoitti, ”ettei puheenjohtaja saisi tiuksia [*finska*] porvaristolle, vaan sitä olisi puhuteltava sävyisämmin”.⁴⁵⁹ Raatimiesten ja kauppiaskunnan asenteesta kielii myös vuonna 1743 Ström nimiselle miehelle langettu sakko. Ström oli kieltäytynyt osallistumasta katekismuskuulusteluun ja ilmoittanut maistraatille, ettei tulisi ”lukemaan kirkossa katekismusta, ennen kuin kauppias Indebetou ja Gabriel Gottleben kollegoineen lukisivat sitä hänen kanssaan.”⁴⁶⁰

Yleisen raastuvankokouksen tehtävät siirtyivät asteittain kaupunginvanhimille, jotka nousivat Porissa 1700-luvun aikana merkittäväksi hallinnolliseksi toimijaksi maistraatin rinnalle.⁴⁶¹ Vanhimmat osallistuivat kaupungin talous- ja hallintoasioiden valmistelemiseen, tosin ilman muodollista päätösvaltaa. Oikeus lausua mielipide porvarisoikeushakemuksista muodostui vanhinten merkittävimmäksi toimenkuvaksi. Käytännössä maistraatti pyrki ottamaan vanhimpien mielipiteen huomioon myös päätöksiä tehdessään, mutta ristiriidoilta ei aina vältytty. Muun muassa vuonna 1739 maistraatti erotti kauppias Carl Indebetoun vanhemman virasta ilman ennakkoaroitusta ja valitsi uuden henkilön hänen

457 Nikula 1981, 172–174; Ranta 1981, 87.

458 Ruuth 1899, 323–324.

459 ”at ordenteligen, fogeligen och anständigt svara, tala och sig förhålla samt gifva hvarsamma liud” ja ”at han icke skulle Finska til borgerskapet, utan tiltala dom fogeligen”. Porin maistraatin tuomiokirja 27.10.1777, Maistraatin renovoidut tuomiokirjat, ES 2114–2115, KA.

460 Ruuth 1899, 217. Sekä Indebetou että Gottleben toimivat tuolloin kaupungin raatimiehinä, eikä heidän tarvinnut muun porvariston lailla osallistua lukukinkereihin.

461 Vanhimpien tehtävistä ja lautakunnan taustoista tarkemmin ks. esim. Nikula 1981, 175–197.

tilalleen ilman, että häntä tai muita kaupunginvanhimpia kuultiin asian tiimoilta.⁴⁶² Henkilökysymyksiä useammin kiistan aiheeksi nousi kaupungin verotaksa.⁴⁶³

Vuoden 1772 marraskuussa Porin maistraatti otti kantaa kaupunginvanhimpien valintamenettelyyn.⁴⁶⁴ Keskustelun aiheena oli se, pitäisikö vanhimpia olla enemmän vai vähemmän kuin 24 henkilöä. Lisäksi keskusteltiin siitä, tulisiko vanhimpiin valita yhtä monta edustajaa kustakin porvarisryhmästä ja saisivatko ne itse valita edustajansa vai valittaisiinko edustajat yleisillä vaaleilla. Lopulta maistraatti päätyi esittämään, että porvarisryhmät saisivat valita edustajansa itse.⁴⁶⁵ Kauppiaita ja käsityöläisiä vanhimpiin valittaisiin kahdeksan. Suuremman lukumääränsä takia suomalaisporvareita valittaisiin sen sijaan 12. Näin ollen kaupunginvanhimmiksi valittaisiin yhteensä 28 porvaria.⁴⁶⁶ Samalla päätettiin, että kaupungin vanhimmat käsittelisivät porvaristaksojen määrittelyn yhdessä eivätkä ryhmittäin.⁴⁶⁷

Porvarisryhmien sisäiset valintamenettelyt erosivat toisistaan. Kauppiaiden keskuudessa vanhimmeksi valittiin useimmiten kaupungin varakkaimpia tai parhaiten menestyneitä kauppiaita. Osa valituista toimi samanaikaisesti myös kaupungin raatimiehinä.⁴⁶⁸ Tämä takasi heille edullisen aseman ja mahdollisuuden vaikuttaa asioihin jo niiden valmistelu- ja päätösvaiheessa. Kaupunginvanhiman virka oli myös hyvä ponnahduslauta kohti raatimiehen virkaa.⁴⁶⁹ Kauppiaskunnan keskuudessa näyttäisi vallinneen myös tapa valita samat edustajat siihen saakka, kunnes he joko kieltäytyivät ehdokkuudesta tai kuolivat. Suurinta luotamusta kauppiaiden keskuudessa nauttivat Gustav Malmberg ja Jacob Waden, jotka valittiin vanhimmeksi yhteensä kuusi kertaa vuosina 1772–1796.⁴⁷⁰

462 Ruuth 1899, 225–228.

463 Porin kaupungin tuomiokirjat 1772–1795, Maistraatin renovoidut tuomiokirjat, ES 2114–2115, KA.

464 Porin kaupungin tuomiokirja 3.11.1772, Maistraatin renovoidut tuomiokirjat, ES 2114–2115, KA.

465 Porin lisäksi myös Turussa noudatettiin samaa tapaa. Porvarisryhmät saivat itse valita omat ehdokkaansa, jotka maistraatti hyväksyi, mikäli ehdotus oli yksimielinen – muutoin järjestettiin ryhmän sisäiset vaalit. Nikula 1981, 175.

466 Porvarisryhmien välisiä voimasuhteita tarkastettiin myöhemmin uudestaan, ja vuodesta 1780 lähtien kaikista ryhmistä vanhimmeksi valittiin ainoastaan kahdeksan edustajaa.

467 Käsityöläiset vastustivat tätä päätöstä, sillä he olisivat halunneet päättää oman ryhmänsä taksoituksesta.

468 Tällaisia henkilöitä olivat muun muassa Nils Ascholin, Fredrik Clouberg, Nils Gottleben ja Eilardt Mentzer.

469 Muun muassa Isak Björkman, Lars Sacklén ja Erland Sourander, jotka toimivat 1700-luvun lopulla kaupungin vanhimpina, valittiin 1800-luvun alussa kaupungin raatimieheksi. Ruuth 1899, Liite I. Porin virkamiehet, raatimiehet.

470 Vanhimmat vaihdettiin kolmen vuoden välein, joten näiden vuosien väliin mahtui kahdeksat vaalit. Malmberg tosin kuoli vuonna 1791, joten häntä ei sen takia enää voitu valita uudelleen. Porin kaupungin vanhimpien valinnoista lisää liitteessä 3.

Käsityöläisten keskuudesta vanhimmiksi valittiin yleensä ammattikuntien vanhimpia tai muutoin arvossapidettyjä mestareita. Mestareiden lukumäärän vähäisyys ja pieni vaihtuvuus johtivat luonnollisesti siihen, että luottamustoimet kasaantuivat samoille henkilöille. Esimerkiksi karvarimestari Petter Axner valittiin vuosina 1772–1796 vanhimmaksi kuusi kertaa sekä räätäli Anders Lang ja kuparisepä Engelbrecht Kekonius neljä kertaa. Käsityöläisten parissa valintaperusteena oli selvästi ollut myös se, että mahdollisimman moni ammattikunta sai toimieliimeen oman edustajansa.

Suomalaisporvariston edustajien valinta oli muihin porvarisryhmiin verrattuna huomattavasti monimuotoisempaa. Edustajia ehti vuosina 1772–1792 olla kaikkiaan 38. Näistä ainoastaan yhdeksän valittiin ryhmän edustajaksi yli kaksi kertaa. Toisaalta ryhmän sisällä Anders Moliis näyttäneen suurta luottamusta, sillä hänet valittiin kaupunginvanhimmaksi seitsemästi. Ehdokkaat eivät aina löytyneet yksimielisesti. Esimerkiksi vuonna 1792 ryhmä esitteli maistraatille kaksi erillistä ehdokaslistaa, joista lopulta jouduttiin äänestämään.⁴⁷¹

Porin porvarisyhteisössä suomalaisporvaristo oli tiettyssä mielessä väliinputoajan asemassa. Ulkomaankauppa-oikeudet omaava kauppiaskunta oli sekä taloudellisesti sosiaalisesti huomattavasti sitä paremmassa asemassa. Käsityöläiset jakaantuivat ammattikuntiensa ja ammatti-identiteettiensä välityksellä tiukasti rajattuihin ammattiryhmiin. Suomalaisporvaristolla ei sen sijaan ollut omaa organisaatiota, yhteistä normistoa tai sen toimintaa säätelevää elintä, joka olisi ollut ryhmän omissa käsissä. Lisäksi kaupungin maistraatti pyrki aktiivisesti 1700-luvun lopussa rajoittamaan suomalaisporvariston lukumäärää ja asetti porvarisoikeuksien saannille entistä tiukempia vaatimuksia.⁴⁷²

Myös yleisen raastuvankokouksen asema paikallishallinnossa heikkeni jatkuvasti. Tukholmassa vuonna 1746–1747 järjestetyillä valtiopäivillä oli annettu määräys, jonka mukaan läänien maaherrojen tuli rohkaista kaupunkien maistraatteja vähentämään yleisen raastuvanoikeuden koollekutsumisia. Ainakin Turussa kehotus otettiin tosissaan, sillä Turun ja Porin läänin maaherran tiedustellessa asiaa kaupungin maistraatti ilmoitti kutsuvansa raastuvankokouksen koolle ainoastaan vaaleja varten. Maaherra oli vastauksesta selvästi mielissään ja kommentoi asiaa sanoen, että: ”asiat voidaan ohjata oikeille urille muutaman harvan henkilön kypsän tietämyksen avulla eikä useimpien, jotka käsittävät vähemmän.”⁴⁷³

471 Porin maistraatin tuomiokirja 26.11.1792, Maistraatin renovoidut tuomiokirjat, ES 2114–2115, KA.

472 Katso esim. Porin maistraatin tuomiokirja 9.12.1792, Maistraatin renovoidut tuomiokirjat, ES 2114–2115, KA

473 Nikula 1973, 204.

Näin ollen myös Porin porvariston keskinäiset ristiriidat voi nähdä osana yleistä maistraatteja ja virkavaltaisuutta kohtaan kasvavaa tyytymättömyyttä. Tyytymättömyyden perimmäisenä syynä olivat kauppiaiden vallan kasvu, ylimielisyys, muiden käskyttäminen sekä alemman porvariston näkökulmasta katsottuna kauppiasluokan edun tavoitteluun tähänneet päätökset, jotka usein lisäsivät muiden porvarisryhmien maksutaakkaa. Tyytymättömyyttä lisäsi myös se seikka, että ylemmät virkamiehet, maaherra ja kollegion edustajat asettuivat useimmiten laillisuusperustein maistraatin päätösten tueksi. Näin ollen suomalaisporvariston osoittama mielenkiinto kaupunginvanhimman tehtäviä kohtaan oli ymmärrettävää. Se oli ainoa elin, jossa ryhmällä oli mahdollisuus vaikuttaa kaupungin hallintoon, verotukseen ja erityisesti porvarisoikeuksien haku- menettelyyn. Toisin sanoen suomalaisporvaristo muodosti luonnollisen opposition valtaapitävää kauppiaskuntaa ja maistraattia vastaan.⁴⁷⁴

Privilegioiden oikeuttamat ja velvoittamat

Porissa porvarisryhmien väliseksi kiistakapulaksi nousivat 1700-luvun lopulla kaupungin tapulioikeuksien mukanaan tuomat oikeudet ja velvoitteet. Kaupunkiin oli nyt perustettava suolavarasto, meritullikamari, vaakahuone ja pakkahuone. Lisäksi oli ruopattava jokea, rakennettava uusi satama ja varustettava entistä suurempia laivoja suolakauppaa varten. Kaikki tämä tehtiin lisäämällä porvariston verorasitusta.

Maistraatin ponnisteluista huolimatta Porin talouselämän kehittämiseksi toimeenpannut päätökset eivät tuottaneet näkyviä tuloksia. Tämän seurauksena kauppakollegio ja kuningas joutuivat toistuvasti muistuttamaan porilaisia heidän velvollisuuksistaan ja uhkaamaan kaupungin porvaristoa jopa tapulioikeuksien menetyksellä, ellei tilanne muuttuisi.⁴⁷⁵ Keskushallinnon lisäksi myös Porin alempi porvaristo ryhtyi kyseenalaistamaan uusien suunnitelmien tarpeellisuutta. Ristiriitojen taistelukentäksi muodostui yleinen raastuvankokous, jossa ennen pitkää erottui kaksi ryhmittymää. Vastakkain olivat pormestari Lars Sacklén ja tätä tukeneet kauppiaat Nils Ascholin, Isak Björkman, Nils Gottleben ja Johan

474 Ranta 1981, 87; Nikula 1970, 174.

475 Porin maistraatin tuomiokirja 28.5.1776, Maistraatin renovoidut tuomiokirjat, ES 2114–2115, KA; Ruuth 1899, 251. Lisää viljapulasta esim. Porin maistraatin tuomiokirjat 2.11.1772, 6.2. ja 27.2.1773, 2.5. 7-5., 6.6. ja 20.7.1781, Maistraatin renovoidut tuomiokirjat, ES 2114–2115, KA; Kuninkaallinen käskykirje Porin maistraatille 24.2.1790, Yksityisarkistot, J. W. Ruuthin arkisto, Björneborgs historia, 3, KA; Ruuth 1899, 251.

Sourander sekä suomalaisporvarit Erik Bäckström, Johan ja Anders Lönnblad sekä karvarimestari Magnus Kuhlberg ja suutari Isak Hitke.⁴⁷⁶

Ristiriidoista ensimmäinen puhkesi 1780-luvun alussa. Sen taustalla olivat joen madaltumisen aiheuttamat ongelmat.⁴⁷⁷ Joen madaltuminen oli vaivannut kaupungin laivaliikennettä ja kaupankäyntiä jo vuosien ajan. Resurssien puutteen ja porvarisryhmien keskinäisten mielipide-erojen takia asialle ei kuitenkaan tehty mitään ennen kuin oli pakko. Kaupunki oli jo vuoden 1777 valtiopäivillä anonut varoja Kokemäenjoen purjehdusreittien ruoppaamiseen. Kaupungin valtiopäiväedustajan kauppias Johan Gottlebenin vakuutteluista huolimatta kuningas päätti hylätä anomuksen, koska joen avaaminen kruunun varoilla olisi tuottanut Porille kohtuutonta etua muihin saman ongelman kanssa painiviin suomalaiskaupunkeihin nähden.⁴⁷⁸

Kauppiaiden oli lopulta itse ryhdyttävä toimeen vuonna 1779. Brigantiini Nordstiernan varustajat Nils Ascholin, Isak Bäckman, Gabriel Thurman sekä Jacob Waden ja Matts Långfors hankkivat omalla kustannuksellaan joenmutausvälineet ja ruoppasivat kulkuväyliä sen verran, että heidän omat aluksensa pääsivät liikkumaan niitä pitkin. Maistraatti otti asian uudelleen esille kaksi vuotta myöhemmin. Vaikka kokouspöytäkirjasta ei käy selville, kenen ehdotuksesta asia otettiin uudelleenkäsiteltäväksi, lienee perusteltua olettaa, että kyseessä oli sama kauppiasviisikko, joka jo vuosikausia oli ruopannut jokea omalla kustannuksellaan. Heistä nimittäin Isak Bäckman, Matts Långfors ja Jacob Waden istuivat kaupunginvanhimpain joukossa, Gabriel Thurman toimi raatimiehenä ja Nils Ascholin istui molemmissa viroissa.⁴⁷⁹

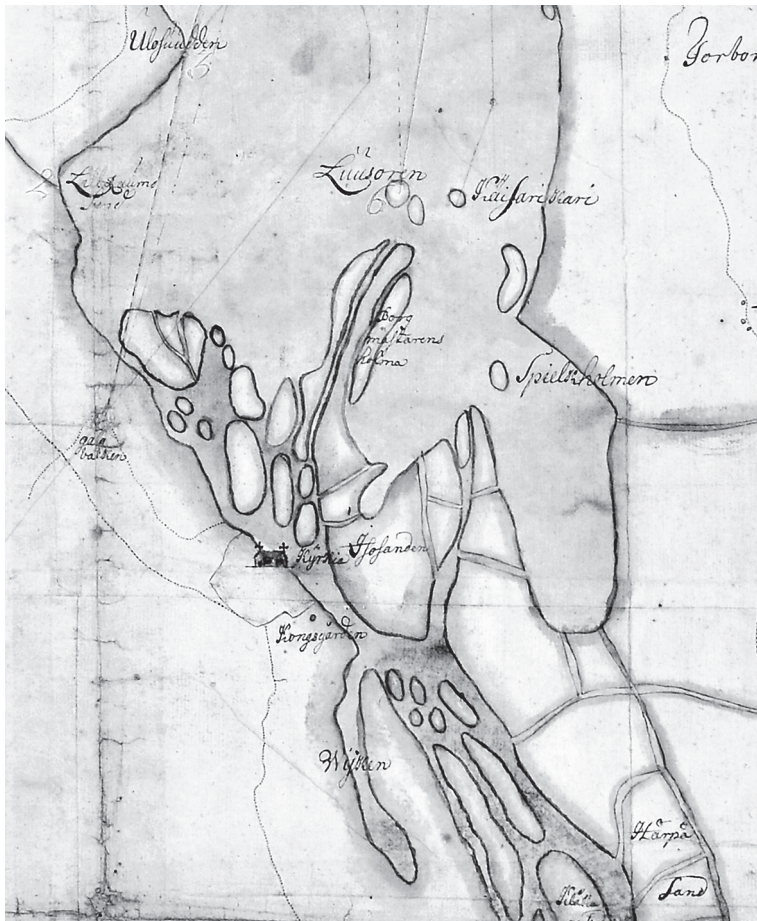
Maistraatti ehdotti, että Luusourin ja Kokemäensaaren väylät ruopattaisiin kaupungin kustannuksella ja että päivätyökustannukset jaettaisiin tasan koko porvariston kesken. Kaupunginvanhimpina istuneet käsityöläismestarit Hitke, Lang, Sundqvist ja Schultz vastustivat ehdotusta. Heidän mielestään asia ei liittynyt mitenkään käsityöläisammattin harjoittamiseen, vaan kauppaperivareihin.

476 Ruuth 1899, 322–323. Pormestaria ja kauppias Souranderia lukuun ottamatta kaikki nämä henkilöt toimivat myös kaupungin vanhimpina.

477 Vuoden 1774 keväällä maistraatti määräsi 150 hopeataalarin sakon uhalla, että kaikkien laivurien oli käytettävä luotseja kaupungin purjehdusreiteillä haaksirikkojen välttämiseksi. Päätöksen valvominen osoittautui käytännössä mahdottomaksi, ja tutut kotivedet houkuttelivat kapteeneja ja laivanvarustajia uhmaamaan maistraatin määräyksiä. Niinpä esimerkiksi Hoppet-niminen alus, jota kapteeni Clouberg kipparoi, ajoi karille aivan kotisatamansa kynnyksellä. Clouberg oli purjehtinut Reposaaressa pohjoispuolitse Hietananen lastauspaikalle. Luotsin kieltäytyttyä käyttämästä kyseistä reittiä kapteeni oli päättänyt tuntevansa reitin riittävän hyvin ja lähtenyt matkaan. Lähteenoja 1942, 60–61.

478 Porin maistraatin tuomiokirja 28.6.1777, maistraatin renovoidut tuomiokirjat, ES 2114–2115, KA. Muiden suomalaiskaupunkien taistelusta jokien madaltumista vastaan hyvä esimerkki on Aurajoen ruoppaustoiminta, ks. esim. Ikonen 1999, 80–82.

479 Ks. liite 2.

Kartta 2. Porin jokisuisto vuonna 1724. Lähde: Satakunnan Museon karttakokoelma.

den oli itse hoidettava väylien ruoppaus ja siitä koituneet kustannukset. Kommentti jäi kuitenkin vain pöytäkirjan välihuomautukseksi, sillä maistraatti päätti asian ehdotuksensa mukaisesti. Huomionarvoista on, ettei päätöstä kierrätetty raastuvankokouksen kautta, jotta olisi saatu selville koko porvariston mielipide, vaan kauppiaskunta tai sen maistraatissa istuneet edustajat ajoivat asian läpi muiden ryhmien vastustuksesta huolimatta. Raatimies Pehr Ståhlfort ja kauppias Jacob Waden määrättiin työn valvojiksi.⁴⁸⁰

480 Porin maistraatin tuomiokirja 29.8.1781, Maistraatin renovoidut tuomiokirjat, ES 2114–2115, KA. J. W. Ruuthin vuonna 1899 kirjoittamassa Porin kaupungin historiassa asiaa käsitellään sivuilla 252–253. Ruuthin käyttämät lähdeviitteiden päivämäärät ovat kuitenkin vääriä. Esimerkiksi vuoden 1783 ruoppaustoimintaan viitataan pöytäkirjalla, jonka laati-

Kuukausi myöhemmin Porin kauppiaskunta valitti maistraatille, että työt olivat yhä tekemättä.⁴⁸¹ Tällä kertaa maistraatti teki asiasta entistä tarkemman päätöksen. Ruoppauksen kohteeksi valittiin Raatimiehen- ja Kriikarinluodon väliset hiekkasärkät. Myöhemmin ruoppausta oli tarkoitus jatkaa myös Luusourin väyläosuudella. Käsiyöläiset vapautettiin maksuista. Näin ollen ruoppaustyön kustannukset siirtyivät kauppiaiden, laivanomistajien ja suomalaisporvariston maksettaviksi. Lisäksi maistraatti laati listan päivätöiden jakaantumista.⁴⁸² Sen mukaan Porin kauppiaskunnan maksettavaksi tuli 78 miestyöpäivää ja suomalaisporvaristolle yhteensä 52 päivää.

Ruoppausta jatkettiin vuosina 1782–1783. Tämän jälkeen taloussuhdanteiden heikkeneminen ja kauppiaskunnan keskuudessa sattuneet vararikot pakottivat lopettamaan työt useamman vuoden ajaksi. Asia muuttui ajankohtaiseksi uudelleen 1790-luvun alussa, jolloin Kokemäenjoen vesi oli poikkeuksellisen matalalla. Kaupungin pääasialliset purjehdusväylät, Luusourin- ja Kokemäensaarenväylä, olivat madaltuneet siinä määrin, että niitä pitkin ei enää voinut purjehtia edes pienillä lastiveneillä. Tällöin pormestari Sacklén ehdotti, että näiden väylien ruoppaamisen sijaan kaupunki kunnostaisi yhteisillä varoilla Lanaportin-väylän, joka oli jo entuudestaan muita väyliä syvempi.⁴⁸³

Maistraatti ja kaupungin vanhimmat hyväksyivät ehdotuksen, mutta alemmpi-porvaristo ei. Sen mitta oli täysi. Näin ollen se nousi vastustamaan uusien ulkomaankaupasta koituvien kustannusten maksattamista koko yhteisöllä ja kieltäytyi maksamasta päivätöitä. Alemman porvariston mielestä oli täysin yhdentekevää, käytettiinkö kaupungin laivareitteinä Luusourin- vai Kokemäensaaren-väyliä, koska porvaristolla ei ollut mitään tekemistä asian kanssa, päinvastoin. Sitä oli itse asiassa ankarasti kielletty harjoittamasta ulkomaankauppaa.⁴⁸⁴

Kauppiaskunta ei sulattanut tätä lausuntoa, vaan vastasi, että jokaisen kaupungin porvarin, olipa hän käsiyöläinen, suomalaisporvari tai kauppias, elinkeino oli välillisesti kiinni ulkomaankaupan harjoittamisesta. Se katsoi, että kaupungin alemmalla porvaristolla ei ollut perusteita vetäytyä pois hankkeesta, jonka tarkoituksena oli yhteisen hyvän edistäminen.⁴⁸⁵ Asia eteni lopulta maaherralle, joka määräsi koko porvariston tekemään velvollisuutensa kaupungin hyväksi. Päätöksen seurauksena maistraatti hankki oman mutaproomun ja mää-

mispäivämääräksi ilmoitetaan 20.9.1701. Nämä virheelliset viitteet ovat löytäneet tiensä myös useaan muuhun Ruuthia lähteenään käyttäneeseen kirjaan, kuten esimerkiksi Mauno Jokipiin vuonna 1958 kirjoittamaan Porin historian II osaan sivuille 570–571.

481 Porin maistraatin tuomiokirja 20.9.1781, Maistraatin renovoidut tuomiokirjat, ES 2114–2115, KA.

482 Ks. liite 4.

483 Jokipii 1958, 570–571.

484 Ruuth 1899, 324.

485 Ruuth 1899, 324.

räsi työt välittömästi aloitettaviksi. Ehti siis kulua lähes kaksikymmentä vuotta, ennen kuin kaupungin alempi porvaristo taipui osallistumaan joen ruoppaamiskustannuksiin ja pitämään purjehdusväyliä auki päivätöiden avulla. Porin palo ja sitä seurannut kaupungin jälleenrakennustyö seisauttivat toiminnan. Samalla myös maistraatti päätti lopulta antaa luonnonvoimille periksi ja luopui mutaproomusta kokonaan vuonna 1807.⁴⁸⁶

Kokemäenjoen ruoppauksen osoittautuessa loputtomaksi urakaksi nousi esille Porin kauppasataman mahdollinen siirto Santanenästä lähemmäs merenrantaa. Kauppiaskunta otti asian esille maistraatin kokouksessa, jossa se muistutti että asiasta oli vuonna 1774 tehty päätös. Kaupungin alempi porvaristo oli nimittäin tuolloin suostunut suolantuonnin vauhdittamiseksi rakennuttamaan yhteisistä varoista Reposaareen uuden satamalaiturin.⁴⁸⁷

Laiturin rakennusurakka antoi kuitenkin odottaa itseään. Kauppiaskunta valitti asiasta maistraatille vuoden 1775 huhtikuussa sanoen, että rakennuspaikalle ei ollut vielä tuotu edes laiturin rakennusmateriaaleja. Näin ollen maistraatin oli määrättävä porvaristo tarttumaan toimeen. Samalla kauppiat pyysivät, että töiden valvonta voitaisiin alistaa kauppias Nils Gottlebenille, joka oli aikaisemmin ollut vastuussa muun muassa Santanenän vanhan laiturin rakennustöistä. Gottleben oli kauppiaiden mukaan pätevä työhönsä, sillä Santanenän laituri niin hyvin rakennettu: ”ettei taitavinkaan rakennusmestari olisi voinut sitä paremmin tehdä.”⁴⁸⁸

Asian edetessä myös kauppiaskunnan omat rivit alkoivat rakoilla. Laiturin rakentamista kannattanut kauppias Gustav Malmberg ryhtyi yllättäen puolustamaan suomalaisporvariston näkökantoja. Hänen mielestään uusi satamalaituri oli porvaristolle kohtuuton rasite. Malmberg oli omien sanojensa mukaan huolissaan erityisesti köyhien naisleskien asemasta. Näin ollen hän halusi vähentää porvariston köyhimmälle osalle määrättyjä maksuja. Huoli saattoi toki olla aitoa, mutta todennäköisemmin hän pyrki ainoastaan alentamaan omia kustannuksiaan, semminkin kun hänen verotaksansa, jonka perusteella päivätyömaksut jaettiin, sijoittui juuri yhden ja kahden työpäivän rajalle. Tätä johtopäätöstä tukee myös se, että Malmberg samaan hengenvetoon ilmoitti, ettei Gottlebenin pätevyys hänen mielestään riittänyt laiturin rakentamiseen vaan työhön olisi paljattava ammattimainen rakennusmestari, joksi hän itse ehdotti laivanrakennusmestari Åkervallia.⁴⁸⁹

486 Ruuth 1899, 253–254.

487 Porin maistraatin tuomiokirjat 25.9. ja 28.11.1774, Maistraatin renovoidut tuomiokirjat, ES 2114–2115, KA.

488 ”Det så byggt att samma icke kunnat bättre byggs af de bästa byggmästare”. (Tekijän suom.) Porin kaupungin tuomiokirja 4.4.1775, Maistraatin renovoidut tuomiokirjat, ES 2114–2115, KA.

489 Porin kaupungin tuomiokirja 4.4.1775, Maistraatin renovoidut tuomiokirjat, ES 2114–2115, KA.

Vastalauseista huolimatta Gottleben sai asian hoitaakseen. Ainoa ero aiempaan päätökseen nähden oli kustannusten uusjako. Maistraatti päätti, että 40–20 veroäyriä maksavat porvarit osallistuisivat kustannuksiin kahden ja 20–6 veroäyriä maksavat porvarit ainoastaan yhden päivätyön osalta. Loput vapautettiin maksuista kokonaan. Toisin sanoen Malmberg oli saanut tahtonsa läpi ja maksoi nyt kahden työpäivän sijaan ainoastaan yhden taksvärkkipäivän.⁴⁹⁰

Reposaaren satamalaiturin rakentamisen ohella keskustelua herätti myös sen ylläpitokustannusten jakautuminen porvariston kesken. Vuoden 1775 marraskuussa pidetyssä maistraatin kokouksessa suomalaisporvariston äänitorveksi nousi Jacob Lönnmarck. Hän katsoi, että: ”vastuu suolanhankinnasta ja sen varastoinnista kuului yksinomaan kauppiaille, ei koko porvaristolle.”⁴⁹¹

Kauppiaskunta näki asian toisin. Sen mielestä Reposaaren laiturista oli kaupungin ulkomaankaupan laajuuteen nähden tullut liian vaatimaton. Pitkällisen taistelun jälkeen kauppiaat saivat jälleen tahtonsa läpi. Sataman korjaus- ja laajennustyöt saatiin lopulta käyntiin vuonna 1778 – koko porvariston kustannuksella. Samalla Reposaaren ja Santanenän laiturien kunnossapitoa varten ryhdyttiin kantamaan satamamaksuja. Tanskan salmien läpi purjehtineiden porilaisaluksien tuli maksaa kolme hopeakillinkiä lästiä kohden ja Itämeren liikenteessä liikkuvien alusten puolitoista killinkiä. Muilta kotimaisilta aluksilta maksu oli kaksi killinkiä ja ulkomaisilta aluksilta kolme killinkiä lästiä kohti. Lisäksi satamassa ryhdyttiin kantamaan tuulaakia, jonka tuotto käytettiin maistraatin palkkoihin.⁴⁹² Myös laiturille varastoidusta puutavarasta ja tervasta oli maksettava 3 killinkiä toltia tai tynnyriä kohti. Tavaroiden pitkäaikaisvarastointi laitureille oli kielletty.

Maksujen keräämistä, laivojen luotsaamista sekä yleistä järjestyksenpitoa varten kaupunkiin perustettiin satamavoudin virka. Voudin asemapaikaksi tuli Reposaari, jonne ryhdyttiin vuoden 1779 lopulla rakentamaan talviasuttavaa virka-asuntoa.⁴⁹³ Sopivan virkamiehen löytäminen tuotti maistraatille paljon päävaivaa. Vaikuttaisi siltä, että virka oli alun perin päätetty täyttää nimenomaan suomalaisporvariston parista. Ensimmäiseksi virkaan nimitettiin suomalaisporvari Johan Lönnblad, joka tosin vaihtui jo vuonna 1783 saman ryhmän joukosta

490 Porin kaupungin tuomiokirja 4.4.1775, Maistraatin renovoidut tuomiokirjat, ES 2114–2115, KA.

491 ”Gemensamma borgerskapet icke skola vara besvärt med salt införskaffning och dess lagers uppgörande, utan skepp rederierna allena.” (Tekijän suom.) Kaupungin vanhimmista Skogman, Kuplen, Häggroth, Rosell ja Renner, jotka edustivat suomalaisporvaristoa yhtyivät tähän näkemykseen. Porin maistraatin tuomiokirja 16.11.1775, Maistraatin renovoidut tuomiokirjat, ES 2114–2115, KA.

492 Porin maistraatin tuomiokirja 13.5.1780, Maistraatin renovoidut tuomiokirjat, ES 2114–2115, KA.

493 Ruuth 1899, 255.

valittuun Johan Sundholmiin.⁴⁹⁴ Kumpikaan heistä ei hoitanut virkaa kovin menestyksekkäästi. Vuonna 1787 virkaan astui Tampereelta kotoisin ollut porvari Johan Sjöholm, joka palkan puutteessa anoi oikeutta raivata alueelta itselleen peltoa.⁴⁹⁵

Todellisuudessa Sjöholm hakkasi niityltä raivaamansa puut haloiksi ja vei ne Tukholmaan. Sama toistui vuoden 1790 kesällä, jolloin raatimies Isak Björkman puuttui asiaan. Björkman väitti, että Sjöholm ei ollut tyytynyt ainoastaan yhden pellon raivaamiseen, vaan oli hakannut halkoja myös muista Reposaaaren metsistä niin paljon, että oli vienyt kaikkiaan 98 syliä halkoja Tukholmaan. Seurauksena oli pitkällinen oikeudenkäyntiprosessi, jonka lopputulos oli selvä. Oikeuden määräämien sakkojen lisäksi Sjöholm joutui luopumaan virastaan. Vuoden 1792 alussa uudeksi satamavoudeksi valittiin oman suomalaisporvariston parista entinen laivakapteeni Anders Fagerlund, joka tosin vielä saman vuoden aikana vaihtui virkamiestaustaiseen Johan Malmqvistiin.⁴⁹⁶

Reposaaaren uuden satamalaiturin rakentaminen ja ylläpito kuluttivat siinä määrin porvariston voimavaroja, että kaupungin vanha lastauspaikka Santanenän satamalaituri alkoi rappeutua ja tarvitsi joko pikaista korjausta tai kokonaan lakkauttamista.⁴⁹⁷ Laituria oli vuosikaudet ylläpitänyt suomalaisporvari Henrik Waden, joka ei enää ollut halukas korjaamaan rakennelmaa omalla kustannuksellaan. Hänen mukaansa Reposaaaren sataman rakentaminen oli pienentänyt laiturista saatavia tuloja niin paljon, ettei maksuista enää kertynyt laiturin ylöspitoon tarvittavia varoja. Wadenin mukaan laiturin korjauskustannukset oli otettava kaupungin kassasta ja jaettava koko porvariston kesken. Suomalaisporvari Anders Wassberg asettui vastustamaan vaatimusta. Asia ratkesi vasta, kun kaupungin kauppiaskunta suostui maksamaan Santanenän laiturin korjaustyöt.⁴⁹⁸

Kokemäenjoen ruoppauksesta ja uuden laiturin rakentamisesta syntyneet konfliktit näyttävät selvästi sen, miten erilainen käsitys porvarisryhmillä oli

494 Porin maistraatin tuomiokirjat 19.6. ja 2.9.1786, Maistraatin renovoidut tuomiokirjat, ES 2114–2115, KA.

495 Porin maistraatin tuomiokirjat 29.1.1787 ja 10.10.1787, Maistraatin renovoidut tuomiokirjat, ES 2114–2115, KA.

496 Lähteenoja 1942, 67–68; Granit-Ilmoniemi 1931. Malmqvistin ammatiksi on vuoden 1785 Porin seurakunnan syntyneiden luettelossa merkitty kaupunginviskaali. Esimerkiksi Ruuth ei kuitenkaan mainitse Malmqvistia kaupunginviskaalien joukossa Porin kaupungin historian virkamiehiä käsittelevässä liitteessään. Näin ollen Malmqvist on saattanut toimia virassa jossain muussa kaupungissa kuin Porissa. Syntyneiden luettelo 2.2.1785, Porin seurakunnan arkisto, JK 380, TMA; Ruuth 1899, Liite I. Porin virkamiehet.

497 Porin maistraatin tuomiokirja 29.11.1781, Maistraatin renovoidut tuomiokirjat, ES 2114–2115, KA.

498 Porin maistraatin tuomiokirjat 8. ja 10.12.1781, Maistraatin renovoidut tuomiokirjat, ES 2114–2115, KA.

kaupungin yhteisestä edusta ja niiden velvollisuuksista yhteisen hyvän edistämiseksi. Alempi porvaristo koki kaikki kustannuksia lisänneet ehdotukset toisaalta kaupungin kauppiaskunnan ja toisaalta sitä edustavan maistraatin oman edun tavoitteluksi. Kyse oli siis viime kädessä kaupungin porvarisryhmien keskinäisestä valtataistelusta, jossa ne etsivät omia rajojaan suhteessa muihin ryhmittymiin ja niille suotuihin privilegioihin. Raja kaupungin maistraatin, yleisen raastuvankokouksen ja kaupungin vanhimpien toimi- ja vaikutusvallan välillä oli häällyvä ja vasta hakemassa muotoaan. Näin ollen oli kaikkien porvarisryhmien oman edun mukaista pyrkiä saavuttamaan mahdollisimman vahva asema näissä instituutioissa.

Kauppiaskunta ryhtyi 1790-luvun alussa maistraatin suulla ajamaan uuden isomman laiturin rakentamista Reposaareen. Kauppiaiden mukaan uusi laituri oli kaupungin ulkomaankaupan kehityksen kannalta välttämätön investointi. Maistraatti puolestaan katsoi, että asiasta oli jo olemassa päätös (vuodelta 1774), jonka nojalla oli mahdollista jakaa satamalaitoksen rakennuskustannukset tasan koko porvariston kesken. Alempi porvaristo luonnollisesti vastusti asiaa ja katsoi, että se oli jo kyseisen päätöksen suhteen täyttänyt velvollisuutensa. Myös tällä kertaa vastahankaan asetui suomalaisporvaristo, joka Erik Bäckströmin ja Anders Lönnbladnin johdolla valitti asiasta lopulta kuninkaalle.⁴⁹⁹ Valituksella oli kaksi perustetta. Näistä ensimmäinen olisi se, ettei uusi laituri tukisi heidän oman elinkeinonsa harjoittamista vaan hyödyttäisi ainoastaan kaupungin kauppiaskuntaa. Valittajien mukaan suurin osa kaupungin porvaristosta oli niin köyhää, ettei se kyennyt varustamaan suuria laivoja vaan jopa limisaumaisen veneen hankkiminen oli heille iso taloudellinen ponnistus.⁵⁰⁰

Valituksen toinen peruste antoi lopulta viitteen siitä, mistä asiassa oli kyse. Alempaa porvaristoa nimittäin sapetti se, että maistraatti oli tehnyt asiasta päätöksen kysymättä siitä yleisen raastuvankokouksen mielipidettä. Kyse ei siis ollut niinkään uusista kustannuksista vaan kauppiaiden hallinnollisen ja taloudellisen ylivallan vastustamisesta, semminkin kun porvaristolla ei ollut mitään vanhan laiturin kunnostamisesta koituvia kustannuksia vastaan. Kauppiaskunnan mukaan Reposaaressa vanha laituri oli kuitenkin jo ajautunut korjauskelvottomaksi ja uusi laituri oli, paitsi välttämätön kaupungin ulkomaankaupan kehityksen kannalta, myös erittäin kiireellinen asia.

Ristiriitaa käsiteltiin maistraatin kokouksissa useaan kertaan ja joka kerta kaupunginvanhimpien suomalaisporvarit pyrkivät kaikkiin mahdollisiin keinoin

499 Porin kaupungin valituskirjelmä 3.12.1793 vuoden 1793 valtiopäivillä, Berättelser, stadernas besvär, R5242, RA. Ks. myös Ruuth 1899, 324–325.

500 Porin kaupungin valituskirjelmä 3.12.1793 vuoden 1793 valtiopäivillä, Berättelser, stadernas besvär, R5242, RA.

vastustamaan asian etenemistä.⁵⁰¹ Kauppiaiden mielestä alempi porvaristo ei voinut enää vetäytyä hankkeesta, sillä uutta laituria varten hankitut puut oli jo varastoitu rantaan odottamaan laiturin rakentamista. Mikäli puita ei pian käytettäisi, ne mädäntyisivät käyttökelvottomiksi. Alempi porvaristo esitti puolestaan, että puutavara olisi voitu yhtä hyvin käyttää Reposaaaren ja Santanenän laiturien peruskorjaamiseen, eikä ainoastaan yhtä porvarisryhmää hyödyttävän uuden laiturin rakentamiseen.⁵⁰²

Suomalaisporvariston edustajat yrittivät toistuvasti saada alistettua asian yleisen raastuvanoikeuden käsiteltäväksi. Maistraatti ei kuitenkaan nähnyt mitään syytä kuulla asiasta koko porvaristoa. Se oli jo kuullut asiasta kaupunginvanhimpia, jotka oli valittu edustamaan koko Porin porvariston mielipidettä. Viime kädessä kyse oli siis maistraatin arvovallasta – sillä oli oikeus tehdä porvaristoa koskevia päätöksiä yleistä raastuvanoikeutta kuulemista.⁵⁰³ Niinpä se päätti, että laituri rakennetaan vastustuksesta huolimatta, ja määräsi laiturin suunnittelun porvari Henrik Kynäksen tehtäväksi.⁵⁰⁴ Seuraavissa kahdessa kokouksessa hyväksyttiin laiturin piirustukset ja 3 000 kuparitaalarin kustannusarvio sekä jaettiin päivätyöt porvariston kesken.⁵⁰⁵ Itse laiturin rakentaminen antoi yhä odottaa itseään, sillä alempi porvaristo valitti asiasta ensin läänin maaherralle ja lopulta myös kuninkaalle.

Maaherralle osoitetun valituksen kärkenä oli päätöksen laillisuuden kyseenalaistaminen. Alempi porvaristo katsoi, että se oli ohitettu kokonaan päätöksentekoprosessissa. Maistraatti oli sen mukaan pyrkinyt ajamaan ainoastaan omaa etuaan rakennuttamalla laiturin kaupungin yhteisillä varoilla. Kuninkaalle osoitetun valituksen tarkoituksena oli pyrkiä osoittamaan Porin ulkomaankaupan olevan niin pienimuotoista, että sen tarpeisiin ei ollut tarvetta rakentaa uutta satamalaituria. Kauppiaiden näkökulmasta valitukset toivat kipeästi esille sen, miten kaupungin ulkomaankauppa ja erityisesti sen laivanvarustus olivat tapuli-kaupungin tarpeisiin varsin vaatimattomia suurista uhrauksista huolimatta. Kaiken lisäksi suomalaisporvaristo anoi kuninkaalta koko tapulioikeuden peruuttamista:

501 Porin maistraatin tuomiokirjat 5.12.1791, 14.5.1792, 17.5.1792, 24.9.1792, 15.10.1792, 17.10.1792, 29.10.1792, 5.11.1792, Maistraatin renovoidut tuomiokirjat, ES 2114–2115, KA.

502 Porin maistraatin tuomiokirjat 15.10.1792, Maistraatin renovoidut tuomiokirjat, ES 2114–2115, KA.

503 Halila 1942, 217–219 ja 226–236.

504 Porin maistraatin tuomiokirja 17.10.1792, Maistraatin renovoidut tuomiokirjat, ES 2114–2115, KA.

505 Porin maistraatin tuomiokirja 29.10. ja 5.11.1792, Maistraatin renovoidut tuomiokirjat, ES 2114–2115, KA.

Me, jotka olemme velvoitettuja ylläpitämään kaupungille armollisesti suotua tapulioikeutta, pyydämme Teidän Kuninkaallista Korkeuttanne eväämään kaupungilta kyseisen erioikeuden sekä ne velvoitteet ja siteet, jotka tapulioikeuden täyttämisestä seuraavat, koska kaupunki ei kykene niitä asianmukaisella tavalla käyttämään hyödykseen, etenkin mitä tulee kaupungin vaivalloiseen merenkulkuun.⁵⁰⁶

Sanamuodoista huolimatta on vaikea uskoa, että suomalaisporvaristo tosissaan olisi halunnut tapulioikeuksien lakkauttamista. Kyse oli pikemminkin aikakauden retoriikasta, toisin sanoen rivien väliin kirjoitetusta kritiikistä privilegiojärjestelmää ja vallitsevaa talouspolitiikkaa kohtaan. Sen tarkoituksena oli ilmeisesti ensi sijassa osoittaa, että tapulioikeudesta saadut edut koituvat ainoastaan kaupungin kauppiaskunnan hyväksi. Tämä käy selvästi ilmi myös kuninkaalle lähetetyn valituksen jälkiosan sanamuodoista:

Otaen huomioon kaupungin otollisen sijainnin, se ei ole onnistunut hyödyntämään tapulioikeuksiaan toivotulla tavalla, eikä siitä tule jatkossakaan hyötymään kuin kaupungin varakkaat kauppiaat, jotka pitävät köyhempää porvaristoa orjallisen ja sekä heidän omansa että myös kaikkien muiden varallisuuden ylittävän ikeen alla.⁵⁰⁷

Porin kauppiaskunnan ja maistraatin keskuudessa porvariston valituksen sanamuoto aiheutti päänvaivaa, sillä maistraatti oli viimeisen kolmenkymmen vuoden aikana vastaanottanut lukuisia laivanvarustusta ja suolantuonnin vähyyttä käsitteleviä nuhtelukirjeitä kauppakollegiolta. Kuninkaan 22.7.1793 päivätty vastaus toi kuitenkin helpotuksen. Se ilmoitti yksiselitteisesti, että ”valittajilla ei ollut oikeutta kieltäytyä kaupungin asukkaiden yhteisestä edusta.”⁵⁰⁸ Näin ollen kuningas näki porvariston valitukset maaherran tapaan lailliseen hallintoon

506 ”Ty äro vi tvungna att all underdånighet uplaga den, denna Stads nådigts unnde stapperrättihet och anhålla derföre lika underdånigst, dett wärdes Eders Kongl. Maijst. Staden sagde rättighet fränkänna på dett vi och andra mätte undgå ansvaret och de förbindelsers upfyllande som stapperrättigheten utföljer; sälst ej i synnerhet som denna Stad är utan tilfälle at sig därät som wederböra begagna, och havar vid förnämligast möter stadens altför besvärliga seglation.” (Tekijän suom.) Porin kaupungin valituskirjelmä 3.12.1793 vuoden 1793 valtiopäivillä, Berättelser, stadernas besvär, R5242, RA.

507 ”Då staden således i anseende til belägenheten så behaglig den tjenst är, likväl icke kan drage den värkelige nytta af stapperrättigheten som sig bär, och den samma för dett närvarande ej tjenas och nyttjas til annat än at de förmögenhålla det ringaste Borgerskapet under et slafviskt och tryckande, samt deras och wår förmögenhet öfverstigande ok”. (Tekijän suom.) Porin kaupungin valituskirjelmä 3.12.1793 vuoden 1793 valtiopäivillä, Berättelser, stadernas besvär, R5242, RA.

508 Ruuth 1899, 326.

kohdistuvana niskoitteluna ja oman säätyvelvollisuuden laiminlyömisenä sekä yhteisen, siis hänen näkökulmastaan koko yhteiskunnan, edun vastaisena toimintana.

Ruotsin kruunu oli 1700-luvun talouspolitiikallaan pyrkinyt rakentamaan oma-varaista maata, jossa talouselämä olisi tiukasti keskushallinnon valvonnan alaisena. Eräs tämän politiikan keskeisimmistä instituutioista oli privilegioiden jakaminen. Pori pääsi osalliseksi tästä politiikasta kruunun myöntäessä sille täydet tapulioikeudet vuonna 1765. Valtakunnan keskushallinnon näkökulmasta kyse oli koko yhteiskunnan edusta. Paikallistasolla tapulioikeuksien saannilla oli erilaiset seuraukset. Paikallisesti porvarillisten elinkeinojen kehittämistä vastuu keskitettiin porvariston yksityisoikeudeksi.

Tapulioikeudet muuttivat Porin kaupungin porvariston rakennetta. Sen sijalle muodostui vähitellen uusi yläluokka, kauppiaat, jotka kruunun heille suomen erioikeuksien turvin nousivat valtaan paikallisyhteisön sisällä. Samalla heille tarjoutui mahdollisuus edistää omaa asiaansa kaupungin hallinnosta käsin.⁵⁰⁹ Tapulioikeus toi mukanaan myös tukun uusia taloudellisia rasitteita, jotka kauppiaat halusivat mahdollisuuksien mukaan jakaa koko porvariston kesken. Lisäksi kaupungin talouselämän kehittäminen edellytti kaupungin infrastruktuurin, kuten satamalaitoksen ja purjehdusväylien, uudistamista.

Kauppiaskunnan tapaan myös kaupungin käsityöläiset ja suomalaisporvaristo etsivät omia rajojaan yhteisön paikallisyhteisön sisällä. Seurauksena oli joukko porvarisryhmien välisiä ristiriitoja. Alempi porvaristo koki taloudellisia rasitteita lisänneet uudistukset turhiksi, ainoastaan kaupungin kauppiaskuntaa ja näiden liiketoimintaa hyödyttäväksi hankkeiksi ja pyrki joko hidastamaan niiden toteutumista kaikin mahdollisin keinoin tai estämään ne kokonaan. Toisin sanoen Porin alempi porvaristo näki kauppiaiden ehdottamat uudistukset usein yhteisen hyvän retoriikan varjoon verhotuksi oman edun tavoitteluksi, jota maistraatti ja ylempi keskushallinto tarvittaessa tukivat heitä vastaan. Käytännössä kyse oli vallan jakautumisesta ja saman asian kolmesta eri näkökulmasta. Valtakunnan keskushallinto, kauppiaat ja alempi porvaristo elivät eri todellisuudessa ja kaikilla niistä oli oma näkemyksensä siitä, mitä yhteinen etu kulloinkin tarkoitti.

509 Esimerkiksi Jari Ojala on todennut, että privilegit takasivat kauppiaille hyperkannattavan toimintaympäristön. Ojala 1999a, 252.

”Omilla ja kotimaisilla aluksilla”⁵¹⁰

Porin porvariston keskuudessa tieto tapulioikeuden saavuttamisesta otettiin varovaisen innostuneesti vastaan. Seuraavan purjehduskauden alussa ainoastaan yksi pieni jahti Enigheten (33 lästiä⁵¹¹), lähti hakemaan tupakanlehtiä Amsterdamista. Alus koki paluumatkallaan haaksirikon, mutta sen lasti saatiin pelastetuksi ja myydyksi Tukholmassa. Kesti kuitenkin tovin ennen kuin porilaiskauppiat uskalsivat yrittää uudelleen Tanskan salmien läpi purjehtimista.⁵¹² Seuraava vuoden 1771 yritys päättyi yhtä epäonnisesti.⁵¹³ Takaiskut tekivät selväksi sen, että kaupungin aluskanta oli riittämätön pidemmille merimatkoille. Näin ollen kauppiat antoivat suosiolla periksi ja päättivät tyytyä Itämeren-kauppaan.⁵¹⁴

Vuonna 1767 ainoastaan yksi matka suuntautui nykyisen Pohjois-Saksan satamien ulkopuolelle, Kööpenhaminaan. (Taulukko 19.) Valtaosa matkoista tehtiin Danzigiin, Flensburgiin ja Lyypekkiin. Porin tullivirkailijoiden mukaan ulkomaankauppa oli entiseen verrattuna jopa hieman kasvussa, mutta tämä kasvu tuli yksinomaan Itämeren liikenteestä.

Tilanne olisi luultavasti jatkunut pitkään samankaltaisena, jollei kruunu olisi vuonna 1773 määrännyt Poriin pysyvää 200 tynnyrin suolavaraston ylläpitovelvollisuutta.⁵¹⁵ Suola oli eräs valtakunnan tärkeimmistä tuontitavaroista. Vuoden 1772 maistraatin pöytäkirja osoittaa, että Porissa myytiin vuosittain noin 2 500 tynnyriä suolaa.⁵¹⁶ Tähän nähden 200 tynnyrin pysyvän suolavarasto kuulostaa varsin pieneltä lisäatsaukselta. Vaatimus oli kuitenkin paikallistason näkökulmasta ankara, sillä Porissa ei ollut aluksia, joilla suolan hankinta etelän suola-

510 ”Med egna och inrikes fartyg”. (Tekijän suom.) Porin kaupungin tapulioikeuden julistuskirjeen kopio, Yksityisarkistot, J. W. Ruuthin arkisto, 1. Björneborg stads handl., KA.

511 Lästi on alusten vetoisuusmitta, joka 1600-luvulla vakiintui noin 2448 kiloksi. Nettorekisteritonneiksi muutettuna yksi lästi on noin 1,85 tonnia. Tarkemmin lästeistä katso esim. Ojala 1999a, Liite 1.

512 Samana vuonna merimatkoja teki myös 11 muuta alusta. Näistä viisi kävi Lyypekissä, kaksi Kööpenhaminassa, yksi Danzigissa, Aalborgissa ja Apenradessa. Enighetenin ohella toinen Kööpenhaminan matkan tehneistä aluksista, Thomas Backmanin kipparoima limisaumainen vene St. Paulus, teki haaksirikon Tanskan salmissa. Personella berättelser och anmärkningspunkter avgivna av sjö- och gränstullkamrarna 1766, Centrala tullarkiv, Överdirektören för sjötullen, Kansliet/Huvudarkiv, E 1: 1, RA.

513 Kyse oli Lars Roosin omistamasta aluksesta. Tanskan salmien ulkopuolelle lähti Porista alus myös kahtena seuraavana vuonna. Nina Ellinger Bang og Knud Korst, Tabeller over skibsfart og varetransport gennem Øresund 1661–1783, 108, 112, 114, 259, 261, 262 ja 263. Lähteenoja 1942, 58.

514 Personella berättelser och anmärkningspunkter avgivna av sjö- och gränstullkamrarna 1767, Centrala tullarkiv, Överdirektören för sjötullen, Kansliet/Huvudarkiv, E 1: 1, RA.

515 Ruuth 1899, 244. Suolavaraston ylläpitovelvollisuutta ei määrätty ainoastaan Porille, vaan koko valtakunnan tapulikaupungeille, joille määrättiin yksilölliset tuontikiintiöt.

516 Porin maistraatin pöytäkirja 17.8.1772, Porin maistraatin renovoidut tuomiokirjat, ES 2114, KA.

Aluksen nimi	Määränpää	Matkojen lkm
Stierna	Danzig	1
Svala	Danzig	2
Ulrika	Kööpenhamina	1
Hoppet	Holstein	1
St. Emmanuel	Apenrade	1
Victoria	Kiel	1
Björn	Flensburg	1
St. Johannes	Lyypekki	1
St. Peter	Neustadt	1
Fredrich	Flensburg	1
Svanen	Lyypekki	1
<i>Yhteensä</i>		<i>12</i>

Taulukko 19. Porin kaupungista lähteneet alukset ja niiden määränpääät vuonna 1767. Lähde: Personella berättelser och anmärkningspunkter avgivna av sjö- och gränstullkamrarna 1767, Centrala tullarkiv, Överdirektören för sjötullen, Kansliet/Huvudarkiv, E 1: 1, RA.

vittu noin 1 500 tervatynnyrin laivaaminen ulkomaille. Tähän porilaiskauppiat eivät 1700-luvun puolivälissä kyenneet.⁵¹⁸

Kokonaiskustannusten määrän arviointi on vaikeaa myös siksi, että porilaiskauppiaiden laivarakennussuunnitelmia on säilynyt niin vähän. Vuonna 1777 Porissa rakennetun 200 lästin vetoisen fregatin rakennuskustannukset nousivat kuitenkin kaikkiaan 8 333 riikintaalariin.⁵¹⁹ Hinta koostui monesta eri tekijästä. Eräs suurimmista menoeristä oli rakentamiseen tarvittava puutavara, jota kului noin kaksi täysikasvuista tukkia aluksen lästiä kohden. Lisäksi oli maksettava metalliosat, köysistöt, purjeet sekä rakennusmestarin ja kirvesmiesten palkat. Porissa ongelmana oli myös ammattitaitoisen työvoiman, erityisesti rakennusmestarien, löytäminen ja sopivien laivapiirustusten hankkiminen. Laivanmittaajan kirjan perusteella näyttäisikin siltä, että asia ratkaistiin kierrät-

satamista olisi voitu varmistaa. Velvollisuuden noudattaminen edellyttikin entistä suurempien alusten varustamista. Tämä puolestaan kysyi resursseja, joita Porin porvaristolla oli käytettävissään niukanlaisesti.

Miten suuri ponnistus laivan varustaminen oli 1700-luvun Suomessa? Rakennuskustannukset vaihtelivat suhdanteiden mukaan, mutta Yrjö Kaukiaisen mukaan 1700-luvulla männystä rakennetun aluksen rakennuskustannukset vastasivat lästiä kohti noin 15 tervatynnyrin myyntihintaa.⁵¹⁷ Näin ollen 100 lästin vetoisen aluksen rakentamiseen olisi tar-

517 Kaukiainen 2008, 161; Jari Ojala on laskenut alusten suhteellisia lästihintoja ja todennut niiden olleen erityisen arvokkaita kauppavapauden saavuttamisen aikoihin vuonna 1765. Lisää aiheesta ks. Ojala 1999a, 95–102.

518 Porin kaupungin tervakaupasta ei ole saatavissa tilastotietoja 1700-luvun puolivälissä, mutta Sven-Erik Åströmin mukaan koko Länsi-Suomesta (Uusikaupunki, Rauma, Pori ja Turku) vietiin vuonna 1813 ainoastaan 1457 tynnyriä tervaa ulkomaille. Näin ollen on varsin epätodennäköistä, että Porista olisi yksinään laivattu vastaavia määriä, semminkin kun kauppiaille ei ollut siihen soveltuvia aluksia. Åström, Appendix 2. Export of tar from Finland by areas in 1812–1860.

519 Porin maistraatin pöytäkirja 18.10.1777, Porin maistraatin renovoidut tuomiokirjat, ES 2114–2115, KA.

tämällä piirustuksien varustajalta toiselle ja teettämällä useita aluksia samojen piirustusten mukaan.⁵²⁰

Porin maistraatti päätti lopulta kutsua koko porvariston pohtimaan, miten suolavaraston ylläpitovelvollisuus saataisiin suoritettua. Raastuvankokouksessa saatiin ennakkovarointi tulevasta. Se osa porvaristosta, jolla ei ollut ulkomaankauppaoikeuksia, katsoi asian kuuluvan yksinomaan kauppiaille. Kauppiat puolestaan kokivat asian kuuluvan koko porvaristolle ja edellyttivät, että myös sen alempi osa tekisi oman velvollisuutensa. Isompaa ristiriitaa ryhmien välille ei tällä kertaa ehtinyt syntyä, sillä ilmapiirin kiristyessä kauppiat Johan Sourander, Nils Ascholin, Isak Bäckman, Nils Gottleben ja Matts Waden ilmoittivat, että he voisivat toistaiseksi ottaa suolavaraston ylläpidon hoitaakseen koko yhteisön puolesta.⁵²¹

Keitä nämä henkilöt sitten olivat? Sourander oli kaupungin varapormestari ja Gottlebenin isä oli toiminut kaupungin varapormestarina ja raatimiehenä ennen kuolemaansa vuonna 1772. Nils Ascholin oli valittu kaupungin raatimieheksi 1780-luvun alussa. Lisäksi Waden oli ollut ehdolla vuoden 1773 raatimiesvaaleissa, mutta hävinnyt lopulta Loviisan kaupungin entiselle varapormestari Gerhard Backmanille runsaalla sadalla äänellä.⁵²² Yhteiskunnallisen aseman lisäksi tätä ryhmää on mahdollista lähestyä myös varallisuuden näkökulmasta. Vuoden 1771 taksoitusluettelon mukaan kaupungin suurinta taksaa (40) maksoi kauppias Matts Waden. Hänen jälkeensä tulivat kapakoitsija Johan Gottleben (20) ja raatimies Fredrik Clouberg (16). Seuraavina listalla olivat kauppiat Nils Ascholin (16) ja Nils Gottleben (12).⁵²³ Toisin sanoen se viiden kauppiaan ryhmä, joka porvariston yhteiskokouksessa lupasi ottaa hoidettavakseen yhteisön suolavaraston ylläpidon, kuului ehdottomasti kaupungin kauppiaskunnan hallinnolliseen ja taloudelliseen eliittiin.

Sourander, Ascholin, Bäckman, Gottleben ja Waden ilmoittivat kokouksessa rakennuttaneensa yhteisvoimin 180 lästin vetoisen fregatin nimeltä Gustav III. Laiva oli nyt purjehtimassa Välimerelle Marseilleen, ja se voisi paluumatkalla noutaa tarvittavan suolalastin Sisilian Trapanista. Kauppiat eivät olleet ottaneet kaupungin suolakauppaa hoidettavakseen pelkästä yhteisöä kohtaan kokemastaan velvollisuudentunnosta, vaan he pyysivät siitä vastapalvelusta. He nimittäin halusivat, että maistraatti velvoittaisi porvaristoa rakentamaan jo aikaisemmin

520 Porin kaupungin laivanmittaajan kirjat 1816–1842, Porin maistraatin arkisto, diaarit, Aö: 1, TMA.

521 Porin maistraatin pöytäkirja 28.11.1774, Porin maistraatin renovoidut tuomiokirjat, ES 2114–2115, KA.

522 Vaalissa oli ollut kolme ehdokasta: Petter Bergen (104 ääntä), Matts Waden (110 ääntä) ja Gerhard Backman (236 ääntä), joista Backman oli lopulta ylivoimainen. Mäntylä 1977, 136.

523 Porin kaupungin taksoitusluettelo 1771, Turun ja Porin läänin lääninkonttorin arkisto, taksoitusluettelot, Igac: 102, TMA.

mainitun Reposaaaren sataman. Sataman kustannukset ja sen rakentamisesta koi-
tuvat päivätyöt tuli heidän mukaansa jakaa kaupungin porvariston kesken.

Kauppiaat perustelivat pyyntöään jälleen Kokemäenjoen madaltumisella. Jo
1600-luvun alussa oli huomattu, että kaupungin etelärannan satamaan purjeh-
timinen kävi vuodelta vaikeammaksi. Kauppiaiden oli lopulta vuosisadan
puolivälissä siirrettävä satamansa peninkulman päässä sijaitsevaan Kokemäen
saareen, jonne perustettiin Hietanenäksi ristitty lastauspaikka. Se oli kuitenkin
vain väliaikaisratkaisu, sillä jo 1700-luvun alussa myös Hietanenään johtava kul-
kuväylä oli joen kuljettaman lietteen ja kevättulvien seurauksena käynyt liian
matalaksi isommille aluksille.⁵²⁴

Kauppiaiden lisäksi joen madaltuminen oli havaittu myös kruunun taholla.
Muun muassa Pehr Adrian Gadd oli kiinnittänyt tähän huomiota Porin seutua
käsittelevässä raportissaan vuonna 1781, jossa hän kirjoitti seuraavasti:

Kokemäenjoen kevättulvat tuovat vuosittain mukanaan niin paljon hiekkaa
ja lietettä, että kaupungin ja sen lastipaikan Santanenän välisille kulkurei-
teille muodostuu hiekkasärkkiä ja kareja, joiden takia väyliä voi purjehtia
ainoastaan 5–6 jalan syvyydessä.⁵²⁵

Hietanenä oli ongelmallinen myös siinä mielessä, että kaupungin oli maksetta-
va lastauspaikasta vuokraa Porin kreivikunnalle. Kauppiaiden oli myös raken-
nettava ja kustannettava lastauslaiturit itse. Tämä puolestaan johti varsin kirja-
vaan vuokrausjärjestelmään, jossa laiturien omistajat erilaisia maksuja vastaan
tarjosivat kaupungin muille laivanomistajille mahdollisuuden kiinnittää niihin
alustaan. Esimerkiksi porvari Henrik Waden valitti maistraatille vuonna 1774,
ettei Henrik Lassander ollut maksanut hänelle vaadittuja aluksen kiinnitysmak-
suja viimeisen kahden vuoden ajalta. Lassander puolestaan vastasi, että hänen
aluksensa ei ollut kiinni herra Wadenin laiturissa, vaan sen viereen uponneessa
hyllyssä, eikä hän näin ollen ollut mielestään velvollinen maksamaan maksuja.
Maistraatti oli asiasta eri mieltä.⁵²⁶

Parempaa satamapaikkaa etsittäessä Reposaaari nousi esille jo 1700-luvun
alussa. Satakuntaan lähetettiin 1730-luvun lopulla virkamiehiä selvittämään, mil-
laisia etuja Kokemäenjoen koskien perkauksella olisi saavutettavissa. Tämän

524 Porin maistraatin pöytäkirja 28.11.1774, Porin maistraatin renovoidut tuomiokirjat, ES
2114–2115, KA.

525 ”Kumo älf årligare med vår flodne medförar sand och Jord slam, hvaraf i segel leder mellan
Satadens last plats, Sanudden, och stadens gå ett och annat ställe upkomma sand bäcnkar
och grund, – – att där fartyg af 5 till 6 fot kunnat upsegla.” (Tekijän suom.) Pehr Adrian
Gadds relation om städerna i Björneborgs län 1781 § 33, Kommerskollegium huvudarkiv,
Volym FIV: 1, RA.

526 Lähteenoja, 1942, 65–66.

suurisuuntaisen suunnitelman perimmäisenä tarkoituksena oli avata kulkureitti Kokemäenjoesta Päijänteeseen ja liittää Pohjanlahti Suomenlahteen. Vaikka itse suunnitelma ei toteutunut, sen seurauksena oli kauppakollegion asessorin Ulrik Rudensköldin yksityiskohtainen raportti läänin olosuhteista vuodelta 1738.⁵²⁷ Siinä Rudensköld käsitteli myös Kokemäenjoen madaltumista ja ehdotti, että kaupungin satama tulisi siirtää Reposaareen. Hänen mukaansa erityisesti Kokemäenjoen suistoon päin suuntautunut saaren itäranta tarjosi laivoille turvallisen ja tilavan ankkuripaikan.⁵²⁸

Kruunun asettama 200 suolatynnyrin varastointipakko näyttäisi siis tarjonneen kauppiaille mahdollisuuden toteuttaa jo pitkään esityslistalla ollut toive siitä, että Poriin saataisiin uusi lastauspaikka. Virallisesti kauppiaiden erityisvoitontavoittelun perusteena oli yleinen etu. Tosiasiassa esityksen suurimmat edunsaajat olivat eittämättä kaupungin laivanomistajat, vaikka uusi laituri olisi toki hyödyttänyt välillisesti koko kaupungin talouselämää. Kauppiaiden lupaus suolantuonnista ja suolavaraston ylläpidosta oli mielestäni retoriikkaa. Lain mukaan velvollisuus lankesi, aivan kuten alempi porvaristo oli todennut, juuri ulkomaankauppaoikeudet saaneelle kauppiaskunnalle. Näin ollen voisi ajatella, että Sourander, Ascholin, Bäckman, Gottleben ja Waden pyrkivät ensisijaisesti omaa etuaan ajaen saamaan Reposaaren lastauspaikan rakentamiselle koko porvariston hyväksynnän – ja onnistuivat erityisvoitontavoittelussaan juuri toivomallaan tavalla.

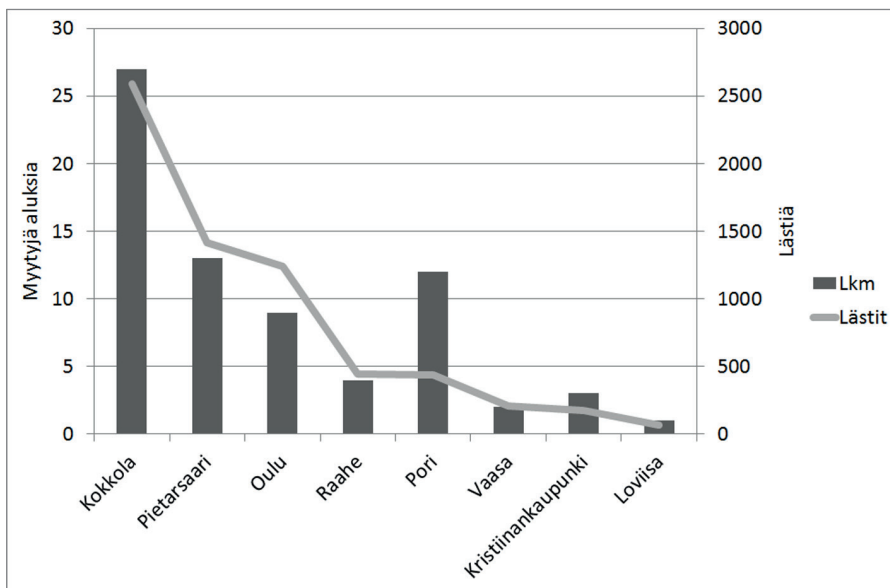
Gustav III palasi Trapanista vuoden 1775 keväällä lastinaan 2 031 tynnyrillistä suolaa.⁵²⁹ Reposaarella sitä ei porvariston lupauksista huolimatta odottanut valmiiksi rakennettu satama, vaan vaatimaton laivasilta. Toisaalta myös laivanomistajat pyörsivät sanansa. Alus ei nimittäin ehtinyt tehdä kuin yhden suolanhakumatkan, ennen kuin se myytiin Espanjan kruunulle vuonna 1776. Herää kysymys, miksi kauppiat myivät kauan kaivatun välimerenkävijänsä pois ensimmäisen onnistuneen suolanhakumatkan jälkeen.

Kuviosta 11 voi havaita, että porilaiskauppiaiden myymät alukset olivat kooltaan melko vaatimattomia verrattuna esimerkiksi Kokkolan, Pietarsaaren, Oulun ja Raahan vastaaviin aluksiin. Taulukko osoittaa epäsuorasti myös sen, että kaikkein vilkkaimmin aluksia varustettiin myyntiin Pohjois-Pohjanmaalla, jossa Kokkola ja Pietarsaari olivat alusten kantavuuden osalta aivan oma lukunsa. Porilaiset eivät sen sijaan näyttäisi rakentaneen aluksiaan ensisijaisesti myyntiä varten.

527 Jokiipi 1958, 479.

528 Rudenskiöld relationer om Finland 1838 och 1741, Kommerskollegium huvudarkiv, volym FIV: 74, RA.

529 Porin maistraatin tuomiokirja 16.11.1775, Maistraatin renovoidut tuomiokirjat, ES 2114–2115, KA.

Kuvio 11. Pohjanlahden rannikkokaupungeissa myydyt alukset, 1783–1800. Lähde: Årsberättelser, Handelsflottan och dess bemanning 1783-1800, Kommerskollegium, Kammarkontoret, Serie 1, Dd: 1, RA.

Miksi Gustav III sitten myytiin? Selvää syytä tähän on käytössäni olevien lähteiden valossa mahdotonta löytää. Käytännössä kyse oli luultavasti monen eri epävarmuustekijän summasta. Merkittävimmät näistä olivat suurvaltapolitiikasta johtunut merten turvattomuus, haaksirikon vaara sekä Välimeren uusien markkina-alueiden aiheuttamat tiedonkulku- ja luottamusongelmat.

Länsivaltojen, erityisesti Englannin ja Ranskan, kilpajuoksu maailman merien herruudesta kehkeytyi 1700-luvulla sarjaksi kauppasotia, jotka osaltaan vaikuttivat myös muiden valtioiden ulkomaankaupan kehitykseen. Ruotsi osallistui näistä Pommerin sotaan (1757–1762), jossa se yhdessä Ranskan ja Venäjän taisteli Englantia ja tämän Itämeren liittolaista Preussia vastaan. Gustav III:n suunnatessa kohti välimerta vuoden 1774 syksyllä tämän sodan vaikutukset olivat tosin jo ohi, mutta uusi sodan uhka leijui jo ilmassa. Yhdysvaltojen vapaussodan (1775–1783) sotaäyttämö saattoi nimittäin minä hetkenä hyvänsä levitä Eurooppaan. Ruotsin kruunun puolueettomuuspolitiikasta huolimatta toiselle suolanhakumatkalleen syksyllä 1775 lähtenyt Gustav III oli siis edelleen kaappausuhan alainen.⁵³⁰

Toisaalta voisi ajatella, että Ruotsin puolueettomuuspolitiikka olisi tarjonut porilaisalukselle entistä tuottoisammat mahdollisuudet ulkomaankaupan ja

530 Wuorinen 1959, 54–55.

rahtiliikenteen harjoittamiseen.⁵³¹ Laivaliikenteen tuottavuutta ja kannattavuutta tutkinut Jari Ojala toteaa, että juuri Välimeren-purjehdus oli laivanvarustajien kannalta kaikkein tuottoisinta juuri 1700-luvun lopulla. Tämä korostui entisestään sotavuosien aikana, jolloin suomalaiskauppioiden tärkeimmistä vientituotteista, puutavarasta ja tervasta, maksettiin Välimerellä erittäin korkeita hintoja.⁵³²

Kaappausuhan ohella myös pelko haverista on saattanut vaikuttaa päätökseen. Merivakuutusten käyttö oli 1700-luvun lopulla varsin hajanaista. Oliko Gustav III vakuutettu, ei käytössäni olevista lähteistä voi todeta. Porilaiskauppioiden laivojen vakuutusinto näyttäisi kuitenkin olleen varsin laimeata, sillä vielä vuonna 1803 kaupungin tullivirkailija kirjoitti kauppakollegiolle, että kolme Itämerellä haaksirikkoutunutta alusta ovat käyneet kauppioiden kukkaroille, ”koska ne eivät olleet vakuutettuja”.⁵³³ Vakuutuksen sijaan porilaiskauppiat pyrkivät usein turvaamaan alusten matkan lähettämällä useita aluksia matkaan samanaikaisesti, saattueina. Tällöin alukset saattoivat auttaa hädän hetkellä toisiaan.⁵³⁴

Kuvion 12 tiedot perustuvat kaupunkien maistraattien Ruotsin kauppakollegiolle tekemiin vuosiraportteihin. Niiden näennäisestä jatkuvuudesta huolimatta on aihetta olettaa, ettei kaikkia havereita ole raportoitu, sillä on melko epätodennäköistä, että esimerkiksi ainoastaan yksi raahelainen alus olisi haaksirikkoutunut kyseisten 17 vuoden aikana.

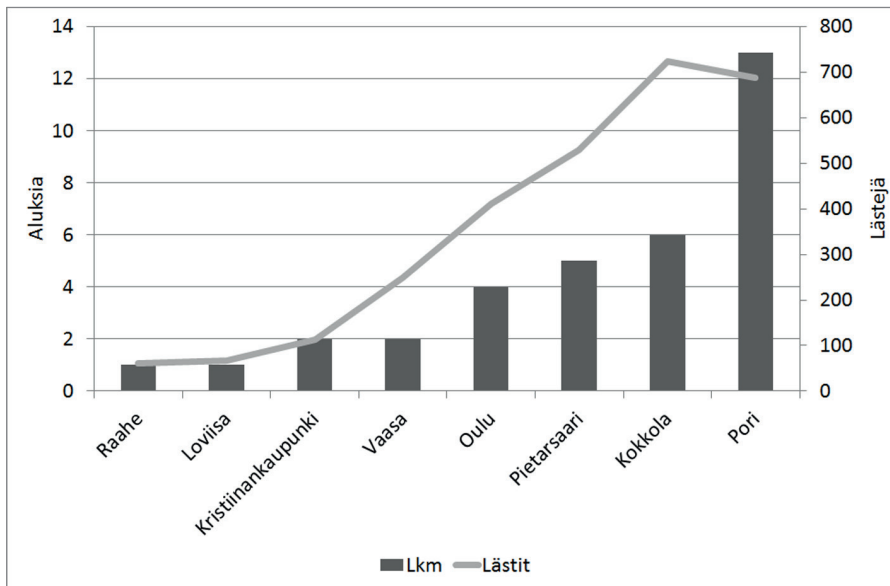
Kuvio 12 on siis lähinnä suuntaa antava. Tästä huolimatta siitä ilmenee, että Pori on haverien lukumäärän suhteen täysin omaa luokkaansa. Suurin osa Porin haaksirikkoutuneista aluksista oli ollut pienempiä Itämeren liikenteessä käytettyjä aluksia, mutta joukkoon mahtui myös muutamia Välimeren kyntäjiä. Porin

531 Kaukiainen 2008, 127.

532 Ojala 1999a, 57 ja 171–172. Toisaalta Ojala huomauttaa myös, että osa tutkijoista liioittelee puolueettomuuspolitiikan merkitystä Suomen talouselämän kehitykselle. Ojala 1996, 70.

533 ”som de icke varit assurerade”. (Tekijän suom.) Personella berättelser och anmärkningspunkter år 1803, Centrala tullarkiv, Överdirektören för sjötullen, Huvudarkiv, E1: 34, RA. Valtaosa laivanvarustukseen liittyvistä läheteistäni ajoittuu 1800-luvulle. Eri kauppioiden liikekirjeenvaihdosta käy ilmi, että he vakuuttivat aluksensa vielä 1840-luvulla pääasiassa lyypekkiläisten ja hampurilaisten yhtiöiden kautta. Seuraavalla vuosikymmenellä mukaan tulivat myös pietarilaiset vakuutusyhtiöt. Suomalaisia laivavakuutusyhtiöitä kirjeissä ei sen sijaan mainita lainkaan. Erityisesti Carl Björnbergin liikekirjeenvaihdosta on löydettävissä useita viitteitä siihen, että yhtiön toinen omistaja Wilhelm Rosenlew koki maksut liian suuriksi ja pyrki jatkuvasti etsimään edullisempia vakuutusvaihtoehtoja. Vaihtoehtoisten vakuutusyritysten etsiminen kuitenkin edellytti laajaa liikeverkostoa. 1700-luvun porilaiskauppiailta tällaista ei vielä ollut olemassa. Ks. esim. Björnbergin kirjeet Hampuriin Lippmann & Geffckenille 13.8. ja 24.9.1844 ja Loehn & Co:lle Hampuriin 3.5.1845, Carl Fredrik Björnbergin yksityisarkisto, copiebok, KA.

534 Tämä käy ilmi muun muassa kaupungin merimieshuoneen ja tullimiesten kauppakollegiolle lähettämistä vuosiraporteista, joihin on kirjattu ylös alusten lähtö ja saapumispäivämäärät. Personella berättelser och anmärkningspunkter avgivna av sjö- och gränstullkamrarna 1765–1809, Centrala tullarkiv, Överdirektören för sjötullen, Kansliet/Huvudarkiv, E1–45, RA.

Kuvio 12. Pohjanlahden rannikkokaupungeissa varustettujen alusten haaksirikot, 1783–1800. Lähde: Lähde: Årsberättelser, Handelsflottan och dess bemanning 1783-1800, Kommerskollegium, Kammarkontoret, Serie 1, Dd: 1, RA.

laivanvarustajat menettivät haverien kautta yhteensä 688 lästii. Ainoastaan Kokkolan menetys oli Poria suurempi (723), vaikka sen laivastosta poistui ainoastaan kuusi ja Porista 13 alusta. Tilastojen valossa Gustav III:n varustajien pelko aluksen haaksirikosta olisi siis ollut varsin oikeutettu.

Porin suolakaupan uranuurtajien, Gustav III:n varustajien, ongelmana oli myös se, että he eivät tunteneet Välimeren suolamarkkinoita ja siellä toimineita kauppiaita tai kauppahuoneita. Ruotsin kruunun tarjoama konsulipalvelu oli osittain luotu paikkaamaan juuri tällaisen tiedon puutetta ja helpottamaan kontaktien luontia osapuolten välille. Jo 1700-luvun puoliväliin mennessä konsuleita oli nimitetty toistakymmentä. Näistä suurin osa sijaitsi juuri Välimerellä. Esimerkiksi Trapaniin, josta Gustav III nouti oman suolastinsa, oli nimitetty konsuli vuonna 1764.⁵³⁵ Vaikka konsulijärjestelmä helpotti uuden ulkomaisen liiketumppanin löytämistä, se ei korvannut henkilökohtaisten kontaktien kaltaista, molemminpuoliseen luottamukseen perustuvaa varmuutta kaupan osapuolten rehellisyydestä. Suora kontakti tarjosi myös nopeamman informaationsaannin.

535 Lista Ruotsin kruunun nimittämistä konsuleista Müller 2004, Appendix A.

Konsuliverkoston kautta kulkeva tieto kiersi kauppakollegion ja Tukholman kautta ja oli Suomeen saapuessaan auttamattomasti vanhentunutta.

Erilaisten epävarmuustekijöiden lisäksi aluksen myyntipäätökseen vaikutti varmasti myös Espanjan kruunun houkutteleva tarjous. Vaikka käytettävissäni olevien lähteiden perusteella ei ole mahdollista sanoa, miten paljon aluksesta maksettiin, lienee turvallista olettaa, etteivät porilaiskauppiat myyneet alustaan tappiolla. Ilmeisesti juuri houkutus välittömän voiton saannista on kallistanut vaa’an lopullisesti ja Gustav III:n omistajat päättivät myydä aluksensa, vaikka sen tuotto olisi pidemmällä aikavälillä todennäköisesti ylittänyt moninkertaisesti Espanjan kruunun tekemän ostotarjouksen. Riskitön tai ainakin huomattavasti vähemmän riskejä sisältävä välitön voitto, oli varmasti aluksen omistajakunnan näkökulmasta parempi vaihtoehto kuin pitkän aikavälin sijoitus alukseen, jonka tuotto saattaisi romahtaa millä hetkellä hyvänsä.

Gustav III:n myynnin seurauksena Porin ulkomaankauppa taantui hetkellisesti. Kaupungin ainoaksi isommaksi alukseksi jäi 100 lästin kantoinen, Vaasasta vuonna 1774 ostettu, Björneborgs vapen joka tosin ei purjehtinut Amsterdamiin ja Lontoota kauemmas.⁵³⁶ Samanaikaisesti suolantuonnin tarve kasvoi, sillä kruunu nosti Porin kaupungin suolantuontikiintiötä 1000 tynnyriin vuosittain. Kauppiat yrittivät ratkaista asian 1770-luvun lopulla ostamalla Barthold Rudolph-nimisen (80 lästiä) snau-laivan Närpiöstä.⁵³⁷ Alukselle tuli lopulta kymmenen osakasta, joista suurin osa oli samoja kuin Gustav III:lla.⁵³⁸ Pääoma aluksen ostoon tuli siis selvästi aikaisemmasta kaupasta Espanjan kruunun kanssa. Yhdellä aluksella ei kuitenkaan saatu ihmeitä aikaan.

Pienet resurssit, ositetut alukset

Porin kauppiaskunnan haluttomuus laivojen rakentamiseen oli monen eri tekijän summa. Se oli myös liitoksissa valtakunnan yleiseen talouspolitiikkaan. Ruotsi oli nimittäin vuonna 1721 solmitussa Uudenkaupungin rauhassa menettänyt suurvalta-asemansa. Kruunun oli nyt koottava voimansa uudelleen ja pyrittävä organisoimaan erityisesti talouspolitiikkansa aikaisempaa tuottavammaksi. Keinot tämän päämäärän saavuttamiseksi vaihtelivat valtiopäivät hallintaansa otaneiden säätyjen puoluekantojen mukaisesti. Valtiopäiviä vuosina 1720–1738 johtaneen kansliapäällikkö Arvid Hornin ympärille kertynyt kannattajajoukko, myssyt, oli näistä talouspoliittisesti maltillisempi ja varovaisen ulkopoliittikan

536 Porin maistraatin tuomiokirja 18.10.1777, Porin maistraatin renovoidut tuomiokirjat, ES 2114–2115, KA.

537 Snau on prikiyyppi, jossa on kaksi mastoa.

538 Lähteenoja 1942, 74–75; Ruuth 1899 252. Ks. myös liite 5. Porissa vuosina 1765–1850 esiintyneet alukset ja niiden omistajat.

kannattaja. Sen vastapuolueeksi ryhmittyneet hatut puolestaan kannattivat aktiivista talouspolitiikkaa ja Venäjän vastaista revanssipolitiikkaa.⁵³⁹

Myssyjen ensimmäisen valtakauden ongelmaksi nousi viljakauppa. Baltia oli suurvalta-aikana toiminut valtakunnan vilja-aittana. Nyt viljasta oli jatkuva pula, joka oli korvattava ulkomaisella tuonnilla. Tästä syystä maatalouden kehittäminen sekä uusien viljelykasvien ja menetelmien käyttöönoton tukeminen nousivat hyödyn ajan keskeisiksi päämääriksi.⁵⁴⁰ Maatalouden ja ylipäänsä maan voimavarojen hyötykäytön taustalla piili ajatus niiden välillisestä vaikutuksesta väestönkasvuun. Väestön lisääntymisen seurauksena olisi maan sotilaallisen ja sitä kautta myös poliittisen mahdin elpyminen. Maatalouden kehittäminen oli siis ainoastaan ensimmäinen askel kohti tulevaa parempaa valtiota.⁵⁴¹

Hatut onnistuivat 1730-luvun lopulla syrjäyttämään Hornin kannattajat ja miehittämään valtaneuvoston omilla edustajillaan. Samalla myös maan talous- ja ulkopolitiikan suunta vaihtui. Talouspolitiikan johtoajatuksesi muodostui kruunun talouden alijäämäisyyden tasapainottaminen.⁵⁴² Hatut ehdottivat tilanteen korjaamista manufaktuurien tukemisella. Heidän mukaansa tuki mahdollisti aikaisempaa tehokkaamman tavarantuotannon, jonka avulla osa ulkomaisista tuontitavaroista oli mahdollista korvata kotimaisella tuotannolla.⁵⁴³

Myös Porissa uusilla viljelyskasveilla tehtiin ajan hengen mukaisesti erilaisia maatalouskokeiluja, joista suurin osa tosin epäonnistui. Esimerkiksi vuonna 1751 kaupunkiin tuotettiin Riiasta hampun- ja pellavansiemeniä, mutta sadosta ei saatu edes riittävästi kylvösiemeniä seuraavaksi satokaudeksi. Perunan viljelyä kaupungissa kokeiltiin epäonnisesti ensimmäisen kerran jo vuonna 1750 ja toistamiseen hieman paremmalla onnella viisitoista vuotta myöhemmin. Tupakkapensaan viljely sen sijaan kantoi hedelmää. Tämän innoittamana raatimies Henrik Backman anoi vuonna 1761 kauppakollegiumilta privilegioita tupakkamanufaktuurin perustamiseen. Aluksi se toimi kokonaan porilaisen raaka-aineen varassa, mutta tapulioikeuksien myötä laitos alkoi käyttää ulko-

539 Hattuja ja Myssyjä ei voi verrata nykypäivän käsitykseen siitä, mikä on puolue. Vaikka ryhmittymät saattoivat ajoittain esiintyä valtiopäivien kuluessa hyvin yhtenäisinä, niillä ei ollut juuri merkitystä valtiopäivien välisinä aikoina. Sen sijaan ne olivat ryhmä henkilöitä, joita yhdistivät samat intressit. Nikula 1978, 53–54.

540 Maatalouteen kohdistuneista uudistuksista ks. esim. Niemelä 2008, 37–39. Hyödyn ajasta Niemelä 1998.

541 Magnusson 2001, 27–28.

542 Heidän mukaansa kyse oli nimenomaan vientitaseesta. Erään laskelman mukaan Ruotsin valtakunnan vienti tuotti vuonna 1724 yhteensä 18 miljoonaa taaleria. Samanaikaisesti tuonti imi maasta lähes 28 miljoonaa taaleria. Seurauksena oli siis yhden vuoden ajalta yhdeksän miljoonan taalerin alijäämä, joka kasvoi jatkuvasti ja tulisi pitkällä aikavälillä ajamaan koko maan konkurssiin. Arnberg 1868, 2–4.

543 Magnusson 2001, 31–32.

maisia, lähinnä Hollannista laivattuja tupakanlehtiä.⁵⁴⁴ Manufaktuuri vaihtoi 1770-luvun lopulla omistajaa ja samalla sen omistus pohja laajeni huomattavasti. Osakkaiksi tulivat raatimiehet Fredrik Clouberg, Nils Ascholin, kauppias Matts Wadenin leski Catharina Tocklin, Turun pormestari Erik Berndtson ja Porin köyhäintalo.⁵⁴⁵

Rahallisesti kaikkein suurin yhteinen ponnistus oli lammaskartanon perustaminen. Maan ensimmäinen lampola oli perustettu Vaasaan vuonna 1744. Pori seurasi sen esimerkkiä neljä vuotta myöhemmin. Lampaat tarhaan hankittiin Espanjasta. Lammaskartanon omistus pohja oli erittäin suuri: 50 osakasta. Tästä huolimatta se ei menestynyt odotetulla tavalla. Syy ei ollut niinkään lampaissa vaan kaupungin asukkaiden keskinäisissä erimielisyyksissä. Toisaalta vastakkain olivat kaupungin raati ja ylin porvaristo ja toisaalta kauppiat ja muu porvaristo. Seurauksena oli se, että varakkaimmat kauppiat vetäytyivät hankkeesta ja lampolan toiminta alkoi vähitellen hiipua, vaikka se jatkoikin toimintaansa eri muodoissa 1790-luvulle saakka.⁵⁴⁶

Maatalouden kehittämisen lisäksi hyödyn ajan aktiivisuus näkyi myös kaupungin käsityöläismestarien lukumäärän lisääntymisenä. Rudensköldin mukaan kaupungissa oli nimittäin vuonna 1738 ollut ainoastaan seitsemän käsityöläismestaria: kaksi räätäliä ja suutari, peruukintekijä, kirjansitoja, puuseppä ja muurarimestari.⁵⁴⁷ Näistä ainoastaan muurari oli saavuttanut varsinaisen mestarintutkinnon. Vuonna 1764 käsityöläisiä oli jo 51. Mestareita heistä oli 32. Lisäksi kaupungissa oli kuusi kisälliä ja 14 käsityöläismestareiden oppipoikaa.⁵⁴⁸

Kasvun taustalla oli kaupungin porvariston panostus erilaisten manufaktuurien perustamiseen. Tupakankehrulaitoksen lisäksi kaupunkiin nousi 1700-luvun jälkipuoliskolla muun muassa värjäri Lars Kekoniuksen perustama villa- ja pellavapainimo, lammaskartanon osakkaiden omistama verkamanufaktuuri, raatimies Nils Ascholinin, Fredrik Cloubergin ja karvari Magnus Kuhlbergin omistama tiiliruuki, sekä raatimies Henrik Johan Moliisin perustama buldaanimanufaktuuri.⁵⁴⁹ Varsinaisen kaupunkialueen ulkopuolelle perustetuista

544 Tarkemmin tupakankehrulaitoksen toiminnasta ks. Annala 1928, 365–366; Pehr Adrian Gadds relation om städerna i Björneborgs län 1781 § 18, Kommerskollegium huvudarkiv, volym FIV: 1, RA.

545 Ruuth 1899, 197–200. Se, että kaupungin köyhäintalo oli yksi tupakkatehtaan osakkaista, on hyvä osoitus liiketoiminnan yhteisöllisyydestä ja kauppiaiden moraalista velvollisuudesta huolehtia kaupungin koko asukaskunnasta.

546 Tarkempi selvitys Porin lammaskartanon historiasta Ruuth 1899, 200–209.

547 Rudensköld relationer om Finland 1838 och 1741, Kommerskollegium huvudarkiv, volym FIV: 74, RA.

548 Suuri kehitysaskel oli myös ammattikuntien perustaminen. Kaupungin käsityöläiset olivat kaikki vähäisen lukumääränsä takia kuuluneet yhteen yleisammattikuntaan aina 1750-luvun lopulle saakka. Nyt mestareiden lukumäärän kasvaessa kaupunkiin alkoi syntyä erillisiä ammattikiltoja. Ruuth 1899, 190–192.

549 Ruuth 1889, 264–265.

tuotantolaitoksista huomattavimmat olivat pormestari Lars Sacklénin vuonna 1781 toimintansa aloittanut Tuorsnimen lasiruuki ja kauppias Jacob Wadenin vuonna 1780 Luusouriin rakennuttama sahamyly.⁵⁵⁰

Kaikki tämä söi kauppiasyhteisön resursseja, jotka eivät alun perinkään olleet kovin runsaita. Kaupankäynnin kehitystä haittasi myös kaupungin vientitavaroiden kysynnän puute. Tukholman ja saksalaiskaupunkien kanssa käyty kauppa, jotka vielä 1700-luvun alkupuoliskolla olivat kaupungin kaikkein tärkeimpiä tulonlähteitä, olivat hiipumassa ankaran kilpailun ja vientituotteista maksettujen alhaisten hintojen takia.⁵⁵¹ Kilpailun kiristyminen näkyi myös kotimaassa, sillä porilaisporvaristo valitti toistuvasti naapurikaupunkiansa tunkeutumisesta heidän kauppapiiriinsä. Porin kauppa-alue kattoi 1700-luvun puolivälissä seitsemän pitäjää: Ulvila, Merikarvia, Eura, Kokemäki, Mouhijärvi, Ikaalinen ja Säkylä. Rannikkopitäjät, kuten Ahlainen, Luvia ja Eurajoki, kävivät puolestaan itse aktiivista kauppaa ulkomaille ja kilpailivat Porin kanssa samoista tavaranhankinta-alueista. Ongelmana oli myös se, että esimerkiksi luvialaisilla oli enemmän kauppa-alueita kuin esimerkiksi Turun kauppiaskunnalla yhteensä. Näin ollen porilaiskauppiat kokivat olevansa altavastaaja asemassa.⁵⁵²

Maakauppa oli ankarasti kielletty. Porilaiskauppioiden oli kuitenkin maistraatin valvovien silmien alla jatkuvasti rikottava tätä kieltoa, mikäli mielivät kaupungin kauppa-alueelta hankkia vientituotteitansa. Vuonna 1746 Porin maistraatti tiedusteli kuninkaalta:

Olisiko mahdollista, että jokaiselle läänin kaupungeista määrättäisiin tietty alue, jonka sisällä sen kauppiaille olisi oikeus matkustaa maaseudulle ja hankkia vapaasti vientikauppaan tarvitsemansa tuotteet.⁵⁵³

Anomuksen taustalla oli nimenomaan kiristynyt kilpailu, sillä Porin lähipitäjien lisäksi naapurikaupunkien Rauman, Uudenkaupungin ja erityisesti Turun kauppiasyhteisöt laajensivat jatkuvasti omaa intressipiiriään. Vuonna 1750 Porin pormestari Sacklén vaatikin läänin maaherraa kieltämään naapurikaupunkien

550 Lasiruukin historiasta Pehr Adrian Gadds relation om städerna i Björneborgs län 1781 § 14 Kommerskollegium huvudarkiv, volym FIV: 1, RA; Annala 1931, 64–65; Luusourin sahasta Jokipii 1958, 584.

551 Porin kaupungin tuomiokirja 18.10.1777, Porin maistraatin renovoidut tuomiokirjat, ES 2114, KA.

552 Ruuth 1899, 184–185.

553 ”Staden är alt derföre nödsakad i underdånighet underställa Eder Kongl. Majst. allerdånigaste wälbehag, om icke et wist Gebit för hvarje Stad i Länhet kunde utses, hvarigenom borgerskap må äga frihet at utresa och inkräfwa sine utbergande skulder”. (Tekijän suom.) Porin kaupungin valitukset 24.10.1746, Yksityisarkistot, J. W. Ruuthin arkisto, Björneborgs historia, 3 Handel 1721–1765, KA; G. S. Weckström 24.10.1746, Stadernas skrivelser och besvär, Björneborg, R5242, RA.

kauppiaita kiertelemästä Porin kaupunkia ympäröivällä maaseudulla ostamassa vientituotteita:

Porin kaupungilla on suotuisa kauppaa-alue, mutta koska sen ympärillä sijaitsevien kaupunkien kauppiat toistuvasti työntyvät samalle alueelle, eivät porilaiskauppiat saa ostettua riittävästi maalaistuotteita, vaikka odottaisivat talonpoikia koko vuoden kotikaupungissaan. Näin ollen kauppiaiden on ollut pakko ryhtyä harjoittamaan laitonta maakauppaa maaseudulla. Nyt viime aikoina maistraatti on kuitenkin ryhtynyt etsimään asiaan ratkaisua ja pyytää, että herra maaherra löytäisi keinon estää muiden kaupunkien kauppiaskuntaa harjoittamasta tällä seudulla maakauppaa.⁵⁵⁴

Lisäksi kulkuyhteydet loivat oman haasteensa Porin kauppiaskunnan liiketoiminnan kehittämiseksi. Porissa joki erotti ison osan kaupungista sitä ympäröivästä maakunnasta. Tästä huolimatta sen yli ei ollut rakennettu siltaa tai edes vakituisesti käytössä olevaa lauttaa. Myös kaupungista pois johtaneet tai sinne päätyvät tiet olivat harvassa. Esimerkiksi Kyrön, Ikaalisten ja Mouhijärven läpi ei kulkenut minkäänlaista tietä. Mouhijärveltä Poriin matkaavan talonpojan oli kierrettävä lähes 150 kilometrin matka kaupunkiin päästäkseen, vaikka linnuntietä matkaa kertyi ainoastaan noin neljä peninkulmaa.⁵⁵⁵ Vielä 1780-luvulla Porthan kirjoitti, ettei Porista esimerkiksi Kristiinankaupunkiin kulkenut kunnollista tietä. Tästä syystä matka, joka linnuntietä oli noin 80–100 kilometrin pituinen, venyi maateitä pitkin 300 kilometrin mittaiseksi. Rannikkoa pitkin kulkeva postitie oli paikoitellen niin kivinen, ahdas ja heikkokuntoinen, että sitä saattoi kulkea ratsain ainoastaan oman henkensä kaupalla.⁵⁵⁶

Porin kauppiaskunnan edellytykset ulkomaankaupan kehittämiseen olivat siis olemassa, mutta niiden eteen oli tehtävä suuria uhrauksia. Suurin ongelma oli pääomien puute. Kaupungin ulkomaankaupan tase oli vuoden 1779 lopulla 1 570 riikintaalaria. Kolmen seuraavan vuoden aikana kasvua syntyi ainoastaan

554 ”Björneborgs stad skall hafva ett fördelaktigt handelsgebit, och som de omliggande städernas borgerskap ständigt tränga sig uti samma gebit, så att Björneborgs stad Borgare, om de väntade hela året hemma, dock inte få några landtmannavaror till staden, ty har denna stads borgerskap äfven mät begifva sedermera allmänt, så att det omsider blifvit en billad loflig des för dem; men nu i senaste tider ha Magistraten sökt där uti en sådan ändring och rättelse hvarmed Staden tillika blefve hjälpas, i ty Magistraten anhållit hos Herr Landshöfding, att Han ville taga sådana utväger hvarigenom de andre städernas borgerskap blefve hindrade att fara på landet och lönnligen drifva köpenskap”. (Tekijän suom.) Porin maistraatin tuomiokirja 1751, Yksityisarkistot, J. W. Ruuthin arkisto, Björneborgs historia, 3 Handel 1721–1765, KA.

555 Porin maistraatin tuomiokirja 7.8.1775, Porin maistraatin renovoidut tuomiokirjat, ES 2114–2115, KA.

556 Ruuth 1899, 258 alaviite 1.

96 taalarin verran. Laivavarustuksessa resurssiongelma oli niukkuudesta huolimatta mahdollista ratkaista tiiviin paikallistason yhteistoiminnalla.⁵⁵⁷

Porin pormestari Lars Sacklén⁵⁵⁸ päätti lopulta puuttua laivanrakennuskysymykseen. Hän otti asian esille raastuvanoikeuden kokouksessa vuonna 1777.⁵⁵⁹ Sacklénin mukaan kauppiaiden Tukholman ja Itämeren satamiin suuntautuva kauppa oli niin pienimuotoista, että he eivät voineet olettaa kruunun ylläpitävän kaupungissa tullikamaria ja tullihoitajia ainoastaan tätä varten. Sacklén oli varma siitä, että mikäli asiaan saataisi muutosta, Pori menettäisi tapulioikeutensa ja ne annettaisiin sellaiselle kaupungille, jolla olisi siihen paremmat edellytykset. Asian korjaamiseksi kauppiaiden olisi mahdollisimman nopeasti ryhdyttävä varustamaan 180–200 lästin kantoista laivaa Tanskan salmien läpi suuntautuvaa kaukokauppaa silmälläpitäen.

Pormestarin laskelmien mukaan tällaisen aluksen rakennuskustannukset nousisivat 8333 riikintaalariin. Sacklén painotti, että aluksen rakentaminen Porissa oli täysin mahdollista. Laiva olisi vain ositettava kaupungin kauppiaskunnan kesken. Suomalaiskaupungeissa laivoja varustettiin usein laivaisäntä-yhtiöjärjestelmän avulla. Tällöin alus jaettiin omistusosuuksiin ja osakkaat valitsivat keskuudestaan yhden vastaavan laivaisännän, jonka tehtäviin kuului hoitaa tilitykset ja aluksen hallinnointi.⁵⁶⁰ Yhtiöjärjestelmä mahdollisti myös omistussuhteiden alueellisen hajauttamisen.⁵⁶¹ Pääomien puutteessa osakkaita nimittäin haettiin usein myös naapurikaupungeista. Esimerkiksi Pietarsaareissa vuonna 1771 rakennetun fregatti Villa Novan osakkaina oli muun muassa Uudenkaarlepyyn, Pietarsaaren, Vaasan, Raahen ja Kokkolan porvareita.⁵⁶²

557 Northin mukaan eräs pienimuotoisen kaupan tunnuspiirteistä on juuri kiinteä paikallinen yhteistyö. North 1991, 98–102.

558 Toukokuussa 1750 järjestetty pormestarin vaali osoitti selvästi sen, miten jakaantunut kaupungin porvaristo oli. Vaalin nimittäin voitti Rauman varapormestari Ek, joka jostain syystä peruutti oman hakemuksensa vaalin jälkeen. Toiseksi vaalissa tuli Erik Miltopeaus, joka oli jo aikaisemmin toiminut kaupungin pormestarin sijaisena ja nautti erittäin suurta kannatusta alemman porvariston keskuudessa. Häntä ei kuitenkaan valittu virkaan, vaan valituksi tuli vasta kolmannelle sijalle yltänyt varatuomari Lars Sacklén. Jokipii 1958, 504; Cederberg 1947, 245.

559 Porin maistraatin tuomiokirja 18.10.1777, Porin maistraatin renovoidut tuomiokirjat, ES 2114–2115, KA.

560 Laivojen omistajuus jaettiin 1700-luvun Suomessa useimmiten usean omistajan kesken. Esimerkiksi Englannissa oli käytössä tapa, jonka mukaan alukset jaettiin 64 osaan, joita yksi osakas saattoi lunastaa haluamansa määrän. Myös Saksassa oli käytössä samankaltainen omistusjärjestelmä. Alusten yhteisomistuksesta tarkemmin, ks. esim. Ojala 1999, alaviite 303.

561 Laivayhtiöt tekevät myös laivojen omistussuhteiden selvittämisen varsin haastavaksi. Useimmiten virallisiin asiakirjoihin kirjoitettiin nimittäin ainoastaan laivaisäntänä toimivan henkilön nimi. Toinen tapa merkitä yhtiömuoto näkyviin Co-päätteellä, esimerkiksi Isak Björkman & Co. Merkintätavan lisäksi asiaa monimutkaistivat myös perinnönjakotilaisuudet. Yhden kauppiaan osuus saattoi nimittäin jakaantua useiden perillisten kesken.

562 Ojala 1999a, 300–301.

Sacklénilla oli esittää kauppiaille valmis laskukaava, jonka mukaan alus jaettiin 64 osuuteen, jotka olisivat 130 riikintaalarin arvoisia. Osituksesta kertyisi kassaan kaikkiaan 8320 riikintaalaria. Tukkukauppaa harjoittaneille kauppiaille Johan Ascholinin, Johan Gottlebenin sekä Matts Wadenin leskelle Catharina Tocklinille osoitettaisiin laivasta kullekin kahdeksan osuutta, avointa puotia pitävälle Petter Bergenille ja Johan Gotlebenille neljä osuutta, Nils Gottlebenille kolme sekä Carl Indebetoulle, Jacob Wadenille ja Henrik Johan Moliisille kaksi osuutta. Lisäksi Gustav Malmberg ottaisi kaksi ja Henrik Grönberg neljä osuutta. Kaupungin muille kauppiaille laivasta varattaisiin yksi osuus.

Sacklénin ajatuskulku osoittaa hyvin sen, että laivaosuuden omistaminen ei edellyttänyt kyseiseltä henkilöltä aktiivista osallistumista käytännön liiketoiminnan harjoittamiseen. Vastuu aluksen käytöstä lankesi laivaisännälle. Osittaminen tarjosi kuitenkin kauppiaille turvallisen tavan sijoittaa pääomia. Hajautettu omistussuhde takaisi myös sen, että tappiot jakaantuivat tasaisesti kaikkien osakkaiden kesken haaksirikon tai taloudellisen laskusuhdanteen aikana.⁵⁶³ Tästä huolimatta pormestarin ehdotus ei saanut toivottua vastaanottoa kauppiaskunnan keskuudessa.

Catharina Tocklin ilmoitti, ettei hän aio laajentaa omaa kauppaliikettään laivanvarustukseen, vaan pysyttelee pienimuotoisessa kaupassa. Petter Bergen ja Johan Gottleben olivat periaatteessa kiinnostuneita, mutta ilmoittivat voivansa osallistua huomattavasti pienemmällä osuudella kuin pormestari heille ehdotti. Lisäksi Johan Ascholin ja Henrik Grönberg sanoivat puolestaan tarvitsevansa asian suhteen paljon enemmän miettimisaikaa kuin heille kokouksen yhteydessä oli suotu.⁵⁶⁴ Asiaa harkittuaan Nils Gottleben ja Nils Ascholin kuitenkin anoivat kahdestaan lupaa hankkia kruununun metsästä puita 200-lästisen aluksen varustamista varten. Valmistuttuaan alus kuitenkin myytiin saman tien Göteborgiin, joten siitä ei ollut apua Porin suolavaraston ylläpidossa.⁵⁶⁵

Seuraavaksi asiaan palasi Turun ja Porin läänin maaherra Fredrik Ulrik von Rosen (1776–1781), joka vieraili Porissa vuoden 1778 elokuussa. Kun maaherra sai tietää, että Henrik Johan Moliis oli yhdessä usean muun kauppiaan kanssa rakentamassa 100 lästin vetoista alusta, hän määräsi, että laivasta oli rakennettava huomattavasti suunniteltua suurempi. Maaherra vaati myös, että maistraatti valvoisi kyseisen aluksen valmistumista, sillä sitä oltiin rakentamassa kruunun- ja verotilojen metsistä tuotetusta puusta. Lisäksi maaherra edellytti, että kruunu

563 Ojala 1999a, 302–303.

564 Porin maistraatin tuomiokirja 18.10.1777, Porin maistraatin renovoidut tuomiokirjat, ES 2114–2115, KA.

565 Porin maistraatin tuomiokirja 3.6.1782, Porin maistraatin renovoidut tuomiokirjat, ES 2114–2115, KA.

ja samalla myös kaupungin ympäristön asukkaat saivat täyden vastineen niille resursseille, joita he olivat luovuttaneet kauppiaiden käyttöön.⁵⁶⁶

Pormestarin ja maaherran kannustuksesta huolimatta Porin laivanrakennus polki paikallaan, kunnes kansainvälisten markkinoiden noususuhdanne veti mukaansa myös porilaiskauppiat. Sacklén oli jo omassa lausunnossaan kiinnittänyt huomiota siihen, että kauppiaiden olisi pyrittävä hyödyntämään markkinoilla vallitsevaa tilannetta: ”koska nykyiset kauppakonjunktuurit ovat suosiollisimmat mitä odottaa saattaa tai mitä koskaan aikaisemmin on ollut.”⁵⁶⁷ Noususuhdanne johtui Pohjois-Amerikan siirtokuntien vapaussodasta (1775–1782) ja siitä, että Ruotsi puolueettomana valtiona hyötyi kansainvälisten rahtimarkkinoiden piristymisestä.

Yrjö Kaukiaisien laskelmien mukaan Juutinrauman läpi kulkeneiden suomalaisalusten lukumäärä kasvoi 1780-luvun alkupuolella huomattavasti aikaisempaan verrattuna.

Kuviosta 13 käy ilmi, kuinka ulkomaalaisten laivojen käyttö väheni 1700-luvun alkupuoliskon aikana ja miten kotimaisten alusten lukumäärä kaukoliikenteessä kasvaa tasaisesti vuosisadan loppupuoliskolla. Valtaosa tästä oli liitoksissa Pohjanmaan tapulikaupunkien laivanvarustuksen ja valtameripurjehduksen nousukauteen.⁵⁶⁸

Myös Porin aluskanta alkoi hiljalleen kasvaa. Kasvun taustalla oli paitsi maailmanmarkkinoilla vallinnut noususuhdanne myös ennen kaikkea ruoteiden⁵⁶⁹ kysynnän kasvu Itämeren piirissä. Porilla, Uudellakaupungilla ja Raumalla oli jo pitkään ollut oikeus viedä ruoteita Itämeren satamiin. Kysynnän kasvaessa 1770-luvulla ruoteet joutuivat kruunun silmätikuksi. Kruunun näkökulmasta ruoteiden hakkuu tuhosi metsää ja niiden viennille asetettiin ankara vientitulli, jonka mukaan aluksen lastista ainoastaan kolmasosa sai koostua ruoteista.

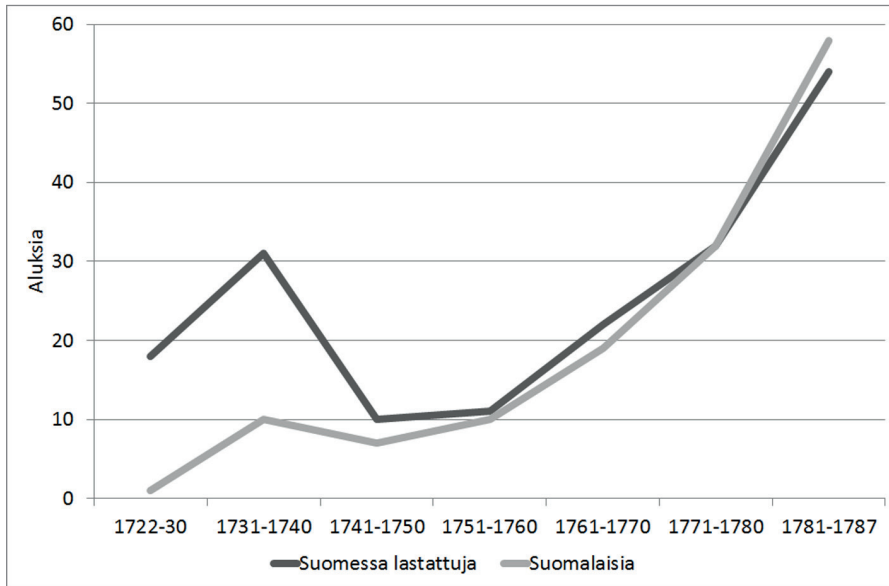
Porilaiskauppiat yrittivät valittaa asiasta maaherralle. Maistraatin mukaan nimenomaan porilaiskauppiat kärsisivät viennin rajoittamisesta naapurikaupunkien kauppiaita enemmän, sillä heidän oli käytettävä ruoteidensa, jotka muutoinkin menivät huonosti kaupaksi, valmistukseen kuusipuuta. Tästä huolimatta ruoteet olivat maistraatin mukaan kaupungin ainoa kannattava vientituote. Lisää oli kuitenkin tulossa. Turkulaiskauppiat olivat nimittäin jo pitkään seuranneet naapurikaupunkien kasvavaa veistettyjen ruoteiden vientiä ja asettuivat nyt

566 Porin maistraatin tuomiokirja 3.6.1778, Porin maistraatin renovoidut tuomiokirjat, ES 2114–2115, KA.

567 ”som närvarande handels conjunctur utvisat wäl dett fördelagtigaste, som nästan någontid warit eller förmodas kan.” (Tekijän suom.) Porin maistraatin tuomiokirja 18.10.1777, Porin maistraatin renovoidut tuomiokirjat, ES 2114, KA.

568 Kokkolan osalta, ks. Ojala 1996, 28–31 ja 68–74.

569 Ruoteita käytettiin usein talon kattorakenteissa, jossa ne naulattiin kattotuolien päälle ja varsinaisen kattomateriaalin alustaksi.

Kuvio 13. Juutinrauman läpi kulkeneiden suomalaisten ja Suomessa lastattujen alusten lukumäärät vuosina 1722–1787. Lähde: Kaukiainen 2008, Taulukko 5.4. sivulla 127.

vastustamaan sitä. Vuoden 1779 valtiopäivillä turkulaisporvaristo anoi ruoteiden valmistuksen kieltämistä rannikkopitäjissä ja Uudenkaupungin, Rauman ja Porin ruodekaupan rajoittamista ainoastaan sahatuotteisiin. Tämä olisi ollut kova isku näiden kaupunkien talouselämälle, ja samalla suuri voitto Turun kauppiaille. Osittain juuri tämän takia maaherra asettui puolustamaan länsirannikon kaupunkien oikeutta ruoteiden vientiin.⁵⁷⁰

Kolme vuotta myöhemmin kauppakollegio esitti, että Länsi-Suomen ruoteiden tuotanto oli lopetettava siihen saakka, kunnes isojako oli saatu alueella valmiiksi. Päätökselle annettiin kuuden vuoden aikaraja. Sen lähestyessä loppuaan Porin, Rauman ja Uudenkaupungin porvaristot yhdistivät voimansa ja anoivat erillislupaa ruodekaupan jatkamiseen aina vuoden 1788 loppuun saakka.⁵⁷¹ Kruunun myöntymisen ehtona oli alueen taloudellisten etujen lisäksi perusteellinen ruodehakkuiden haittavaikutusten tutkiminen. Päätöksellä oli iso merkitys kaupunkien ulkomaankaupan kehittymiselle. Esimerkiksi Raumalta vietiin ulkomaille vuonna 1770 Gaddin mukaan 87 200 kappaletta ruoteita. Kymmenen vuotta myöhemmin vienti oli kasvanut jo 165 850 ruoteeseen. Juuri viennistä saatujen tullitulojen jatkuva kasvu saikin kruunun miettimään asiaa uudelleen.

570 Porin maistraatin tuomiokirja 31.10.1778, Porin maistraatin renovoidut tuomiokirjat, ES 2114, KA.

571 Jokipii 1958, 552–553.

Vuonna 1789 se päätti, että ruoteiden hakkuu ei aiheuttanut metsille suuria vahinkoja, ja että ruoteita sai vastedes hakata täysipainoisesti kaikilla sellaisilla metsäalueilla, joissa isojako oli jo suoritettu.⁵⁷²

Päätös oli turkulaiskauppiaille iso tappio. Toisaalta se oli myös huomattava voitto Porin, Rauman ja Uudenkaupungin kauppiaskunnille, jotka yhteisvoimin olivat torjuneet niiden ulkomaankauppaa uhanneen vaaran. Menestys oli osaltaan synnyttämässä näiden kolmen kaupungin välille työnjakoa, joka jatkui aina 1800-luvun ensimmäisille vuosikymmenille saakka. Raumalta ruoteita vietiin pääasiassa Tanskan kauppakaupunkeihin, Udestakaupungista tavara vietiin puolestaan Holsteiniin ja Porista Saksan rannikkokaupunkeihin. Kaupunkien välillä vallitsi siis selkeä markkina-aluejako, jonka ansiosta ne välttyivät keskinäiseltä kilpailulta.⁵⁷³

Ruoteiden lisäksi myös tervasta maksettiin 1700-luvun lopulla hyvä hinta. Vaikka tervan vienti Porista oli kaikkienensa melko vähäistä esimerkiksi Pohjanmaan rannikkokaupunkeihin verrattuna, kauppiaat joutuivat kilpailemaan niukoista resursseista keskenään.⁵⁷⁴ Porilaiskauppiaat hankkivat tervansa pääasiallisesti Merikarvian markkinoilta. Vuonna 1797 kauppiaat olivat yhteisen edun nimissä ja varmuuden vuoksi 10 riksin sakon uhalla sopineet, etteivät maksaisi talonpojille tervatynnyristä kuin korkeintaan yhden riksin ja 40 killinkiä. Nils Ascholin kuitenkin varmisti oman vientituotteidensa saannin ja tarjosi ostamastaan tervasta paremman hinnan kuin muut. Lisäksi hän osti tervansa varmuuden vuoksi jo markkina-alueen portilta ja eväsi muilta kauppiailta mahdollisuuden tarjota samoja ostohintoja. Seurauksena oli valitustulva. Heikompien suhdanteiden vallitessa kilpailu jäi useimmiten muiden asioiden varjoon, mutta nyt kun tervatynnyristä maksettiin ulkomailla tavallista parempi hinta, kynnys valittaa koetusta vääryydestä oli ilmeisesti matalampi.⁵⁷⁵

Porin kauppiaiden laivanrakennusyhteistyö

Talouden nousukausi näkyi myös Porin laivanveistämöllä, jossa rakennettujen alusten lukumäärä ja koko alkoivat vähitellen kasvaa. Laivat varustettiin yhteistyössä. Taulukossa 20 on esitetty Porissa rakennettujen tai sinne ostettujen alusten omistussuhteita 1770–1790-lukujen aikana. Taulukko ei ole täydellinen, vaan siihen on pyritty kokoamaan ainoastaan ne suuremmat alukset, joiden omistajat

572 Ruuth 1899, 247.

573 Kaukamaa 1941, 103–104.

574 Esimerkiksi vuonna 1781 Porista vietiin 2026 tynnyriä tervaa. Lähteenoja 1942, 69–70. Pohjanmaan tervaviennistä, ks. esim. Kaukiainen 2008, 148–149.

575 Merikarvian markkinoista Porin maistraatin tuomiokirjat 22.4.1778 ja 20.5.1778, Porin maistraatin renovoidut tuomiokirjat, ES 2114–2115, KA; Ascholinista maistraatin pöytäkirja 27.2.1797, Yksityisarkistot, J. W. Ruuthin arkisto, 3 handel, KA.

Laivan nimi	Tyyppi	Koko	Aluksen omistajat	Esiintymisaika
Gustav III	Fregatti	180	Matts Waden, Isak Björkman, Nils Ascholin, Johan Sourander, Nils Gottleben	1773–1775
Apparence	Jahti		Jacob Waden, Isak Bäckman, Gabriel Thurman	1774–1777
Björneborgs vapen	Fregatti	100	Matts Waden, Petter Bergen, Jacob Waden	1774
Barthold Rudoph	Snou	80	Nils Ascholin, Nils Gottleben, Johan Sourander, Fredrik Clouberg, Isak Bäckman, Gustav Sacklen, Isak Björkman, Mårten Stengrund, Maria Indebetou, Maria Tocklin	1776–1799
Fredrik Johan		58	Fredrik Clouberg, Johan Novander	1777–1783
Apparence	Jahti	50	Henrik Johan Moliis, Jacob Waden, Matts Lånfors, Catharina Tocklin, Johan Grönberg	1778
Nordstjerna	Brigantine	110	Nils Ascholin, Isak Bäckman, Gabriel Thurman, Jacob Waden, Matts Långfors	1781
Elisabeth	Fregatti	77		1782–1785
Björneborg	Fregatti	163	Nils Ascholin, Nils Gottleben, Isak Björkman	1783–1785
Merkurius	Brigantine	68	Isak Björkman, Gustav Malmberg	1783–1785
Nordstjerna	Fregatti	74	Isak Björkman	1783–1785
Fredrika	Brigantine	74	Fredrik Clouberg, Nils Ascholin, Joachim Gustav Brander	1783
Christina Eunica	Fregatti	59	Johan Sourander & Co	1785
Försöket		40	Gustav Sacklen	1797
Hoppet	Fregatti	74	Jacob Waden	1797
Johannes	Fregatti	120	Isak Björkman	1797
Johannes	Fregatti	83	Johan Ascholin	1797–1798
Björneborg	Fregatti	120	Isak Björkman	1797–1802
Handelsman	Skepp	122	Isak Björkman	1799

Taulukko 20. Porin kauppiaskunnan omistamat laivat 1770–1790-luvuilla. Lähde: Ruuth 1899, Lähteenoja 1942; Porin maistraatin tuomiokirjat 1772–1795, Porin maistraatin renovoidut tuomiokirjat, ES 2114–2115, KA.

on selvitetävissä eri lähdeaineistojen avulla. Taulukosta voi todeta, että samat henkilöt toistuvat useamman aluksen kohdalla. Huomionarvoinen seikka on myös se, että mukana on useita samoja henkilöitä, jotka aikaisemmin olivat olleet mukana kehittämässä kaupungin maatalous- ja manufaktuuri toimintaa.

Laajinta laivanvarustustoimintaa harjoitti kauppias Isak Björkman. Hän oli osakkaana neljässä aluksessa. Lisäksi hänet oli merkitty listoihin yksinään neljän aluksen omistajaksi, niistä kaksi oli yli sadan lästin kantoisia fregatteja.⁵⁷⁶ Hänen kanssaan läheistä yhteistyötä teki raatimies Nils Ascholin, joka oli mukana samoissa aluksissa kuin Björkman. Lisäksi Ascholin omisti yksin yhden 83 lästisen fregatin.

576 Vaikka Björkman on merkitty yksinään alusten omistajaksi, on paljon mahdollista, että hän toimi ainoastaan laivaisäntänä osalle näistä aluksista.

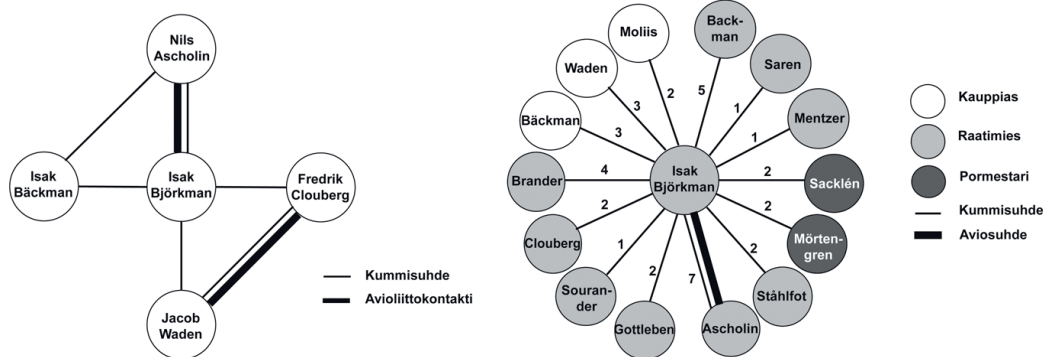
Porissa toteutettiin 1700-luvun loppupuoliskolla kolme laajempaa aluksen-hankintaprojektia. Näistä ensimmäinen oli jo käsitelty Gustav III:n rakentaminen, jonka aikaansaamiseen oli tarvittu viiden varakkaan kauppiaan pääomia. Toinen vastaava työ oli vuonna 1776 ostetun Barthold Rudolfin hankinta Vaasasta. Kolmas laajakantoisempi laivanrakennusurakka oli 1780-luvun alussa valmistuneen 110-lästisen Nordstierna-brigantiinin varustaminen viiden kauppiaan voimin.

Alusten osakekannan jakautuminen useammalle osakkaalle sopi ilmeisen hyvin varapormestari Johan Souranderille ja kauppias Isak Bäckmanille, jotka osallistuivat vain juuri näiden kolmen aluksen hankintakustannuksiin. Myös Nils Gottleben sijoitti pääomiaan näistä kahteen ensimmäiseen alukseen. Tuottojen kasvaessa hän oli Bäckmanista poiketen valmis sijoittamaan myös Björkmanin ja Ascholinin kanssa rakennetun Björneborg-fregatin (163 lästiä) rakentamiseen. Näiden kauppiaiden lisäksi myös Matts Waden ja hänen veljenpoikansa Jacob Waden osallistuivat aktiivisesti alusten varustustoimintaan. He olivat mukana kaikissa suurempien alusten hankinnassa ja rakennuttivat myös itsenäisesti muutamia pienempiä aluksia.

Kauppiaiden keskinäinen laivanrakennusyhteistyö heijasti heidän sosiaalista verkostoaan. Esimerkiksi kaupungin suurimman laivanvarustajan Isak Björkmanin ympärille rakentui erilaisten kummi- ja avioliittovalintojen kautta verkosto. Kaaviosta 4 käy ilmi, että Isak Björkman oli naimisissa Nils Ascholinin sisaren Maria Elisabeth Ascholinin kanssa. Avioliiton lisäksi Björkman oli vahvistanut tätä suhdetta pyytämällä lankoaan useamman lapsensa kummiksi. Björkmanilla oli tiiviit kummisuhteet myös Isak Bäckmaniin, joka oli kummiuden kautta liitoksissa myös Nils Ascholiniin. Lisäksi Björkman oli pyytänyt lastensa kummeiksi useampaan kertaan myös Fredrik Cloubergin ja Jacob Wadenin, joiden välillä vallitsi sekä avio- että kummisidos.

Näiden viiden kauppiassuvun ympärille rakentunut tiivis verkosto mahdollisti resurssien tehokkaan yhteiskäytön ja kaupungin suurimpien alusten rakentamisen 1700-luvun lopulla. Samalla yhteistyö ajoi kauppiaita entistä tiiviimpään ja läheisempään vuorovaikutukseen myös liiketoiminnan ulkopuolella. Porin kaupungin talouselämän kehittämiseen osallistuivat aktiivisesti laivanvarustajien lisäksi myös tuolloin virassa toimineet pormestarit ja raatimiehet. Tarkastelemalla lähemmin Isak Björkmanin kummivalintoja on mahdollista havaita, miten hän rakensi ympärilleen sosiaalisen verkoston, jota oli mahdollista käyttää oman liiketoimintansa tukena. (Kaavio 4.)

Isak Björkmanilla oli 10 lasta, joilla oli yhteensä 76 kummiä. Näistä lähes puolet eli 37 kummiä edusti joko laivanvarustajia, toimi kaupungin pormestarina tai raadin jäsenenä. Toisin sanoen Björkman pyrki aktiivisesti lisäämään omaa sosiaalista pääomaansa avioliittonsa ja lastensa kummisuhteiden kautta luoden samalla ympärilleen verkoston, jonka avulla hänellä oli mahdollisuus

Kaavio 4. Isak Björkmanin ympärille rakentunut avioliitto- ja kummiverkosto. Lähde: Björkmanien sukutaulu, tietokanta-aineisto.

osallistua kaupungin ulkomaankauppaan ja vaikuttaa sen kehitykseen kaupunginhallinnossa.⁵⁷⁷

Kauppiaiden välinen yhteistyö ja sen ansiosta kasvanut laivakanta näkyivät välittömästi kaukokaupan lisääntymisenä. Käännekohtaksi muodostui vuosi 1779, jolloin snau-laiva Barthold Rudolph (80 lästää) suuntasi keulansa kapteeni Erik Erikströmin johdolla kohti Lissabonia. Samana syksynä matkaan lähti myös kapteeni Petter Söderbomin johtama brigantiini Gustav Adolf (102 lästää). Sen määränpäänä oli Genova. Neljän seuraavan vuoden aikana kaupungin kauppiaskunnan aluksille kertyi yhteensä kymmenen suolamatkaa Välimerelle.⁵⁷⁸

Laivaliikenteen vilkastumisesta huolimatta kyse oli pienen kauppiaskunnan sisäisen ryhmittymän aktiivisuudesta. Kaupungin suurimmilla laivoilla oli yhteensä 18 omistajaa. Tosin osa heistä omisti aluksista melko vaatimattomia osuuksia. Omistajista seitsemän toimi 1700-luvun lopulla kaupungin raatimiehinä. Lisäksi kaksi heistä nimitettiin raadin jäseniksi 1800-luvun alussa. Näyttäisi siis siltä, että laivanvarustaminen ja kaukokauppa olivat vahvasti kaupungin hallinnollisen eliitin hallussa. Kauppiaskunnasta merkittävimmissä asemassa olivat Isak Bäckman sekä Matts ja Jacob Waden, joista kaksi jälkimmäistä olivat mukana selvästi vaatimattomammalla panoksella.

Eniten rahtiliikenteestä hyötyi raatimies Nils Ascholin. Hänellä oli osuuksia neljässä eri Välimeren matkoja tehneessä aluksessa: Nordstierna, Barthold Rudolf, Björneborg ja Fredrica, jotka tekivät vuosina 1779–1783 yhteensä kahdeksaan

577 Björkmanien sukutaulu, tietokanta-aineisto.

578 Kaupungin meriliikenteestä vuodelta 1779, katso esim. Porin maistraatin tuomiokirjat 24.3.1779, 17.5.1779, 18.6.1779, 6.7.1779, 12.6.1780, Porin maistraatin renovoidut tuomiokirjat, ES 2114–2115, KA.

Laivan nimi	Tyyppi	Koko	Matkoja	Omistajat
Nordstierna	Brigantiini	110	3	Björkman
Barthold Rudolph	Snau	80	3	Ascholin, Gottleben, Clouberg, Bäckman, Sacklen, Björkman, Stengrund, Indebetou, Tocklin
Björneborg	Fregatti	163	1	Ascholin, Gottleben, Björkman
Elisabeth	Brigantiini	77	1	-
Fredrica	Brigantiini	74	1	Clouberg, Ascholin, Brander
Mercurius	Brigantiini	68	1	Björkman, Malmberg
Apparence	Jahti	50	1	Moliis, Waden, Långfors, Tocklin, Grönberg

Taulukko 21. Välimerelle matkoja tehneet porilaisaluukset vuosina 1779–1783. Lähde: Porin maistraatin tuomiokirjat 24.3.1779, 17.5.1779, 18.6.1779, 6.7.1779, 12.6.1780, 15.5.1781, 18.6.1781, 15.8.1781, 20.9.1781, 5.10.1782, 19.8.1782, 22.3.1783, 26.5.1783, Porin maistraatin renovoidut tuomiokirjat, ES 2114–2115, KA.

Vuosi	Laiva	koko	Kapteeni	Omistajat
1785	Fortuna	64	Montin, Henrik	Nils Ascholin
1785	Christina Eunica	59,5	Arvelin, Jacob	Johan Sourander & Co
1786	Apparence	50	Widmarck, Henrik	Henrik Johan Moliis, Jacob Waden, Matts Långfors, Catharina Tocklin, Johan Grönberg
1786	Mars	42	Appelberg, Isak	Johan Selin
1786	Sjölaxen	45	Moliis, Carl Gustav	Fredrik Moliis
1786	Fortuna	64	Montin, Henrik	Nils Ascholin
1786	Apparence	50	Thurman, Henrik	Henrik Johan Moliis, Jacob Waden, Matts Långfors, Catharina Tocklin, Johan Grönberg
1787	Wenus	40	Glas, Johan	Johan Gottleben
1787	Sjölaxen	45	Moliis, Carl Gustav	Fredrik Moliis
1787	Apparence	50	Widmarck, Henrik	Henrik Johan Moliis, Jacob Waden, Matts Långfors, Catharina Tocklin, Johan Grönberg
1788	Sjölaxen	45	Moliis, Carl Gustav	Fredrik Moliis
1788	Mars	42	Österberg	Johan Selin
1788	Suomen karhu	54	Waden, Jacob	Jacob Waden, Jacob Arvelin
1791	Suomen karhu	54	Juhlberg, Henrik	Jacob Waden, Jacob Arvelin
1791	Wenus	45	Glas, Johan	Johan Gottleben
1791	Margareta	15	Arvelin, Jacob	Fredrik Clouberg
1791	Nordstierna	74	Ahlfors, Matts	Isak Björkman
1792	Suomen karhu	54	Juhlberg, Henrik	Jacob Waden, Jacob Arvelin
1792	Sjölaxen	38	Selin, Johan	Fredrik Moliis

Taulukko 22. Lyypekissä käyneet porilaisaluukset vuosien 1785–1792 välisenä aikana. Lähde: Lübeckische Anzeigen 1785–1792, Mikrofilmarchiv der deutschsprachigen Presse e.V.

Välimeren matkaa. Kauppia Isak Bäckmanille matkoja kertyi Nordstiernan, Barthold Rudolphin ja Björneborgin välityksellä seitsemän. Myös Isak Björkman omisti osuuksia kolmesta eri laivasta: Barthold Rudolph, Björneborg ja Mercurius, jotka kävivät Välimerellä kaikkiaan viisi kertaa. Näiden laivanvarustajien lisäksi ainoastaan Nils Gottleben, Jacob Waden ja Matts Långfors omistivat osuuksia useammasta kuin yhdestä kaukokauppaan osallistuneesta aluksesta.⁵⁷⁹

579 Kaikilla näillä kauppiailta oli pieni osuus Nordstiernasta. Lisäksi Gottleben omisti osuuden

Suurin osa kaupungin laivastosta seilasi Itämerellä. Käytössäni olevien lähteiden perusteella ei kuitenkaan ole mahdollista muodostaa kokonaiskuvaa 1770–1780-luvun Itämeren laivaliikenteestä. Sen sijaan 1760-luvulta on saatavissa tietoja yksittäisten vuosien osalta. Esimerkiksi vuonna 1767 Porista lähti Itämerelle 12 alusta.⁵⁸⁰ Näistä kolme suuntasi Danzigiin, kaksi Lyypekkiin ja Flensburgiin sekä yksi Holsteiniin, Apenradeen, Kielin, Neustadtiin ja Kööpenhaminaan. Ei sinänsä ole mitään syytä olettaa, että Itämeren liikenteen kauppapaikat olisivat huomattavasti muuttuneet kymmenen vuoden aikana. Ainoa merkittävä muutos oli Lyypekin aseman vahvistuminen.

Lyypekin kauppaa on mahdollista tarkastella sinne saapuneiden ja sieltä läheneiden alusten listojen välityksellä. Näiden mukaan kaupungissa vieraili vuosien 1785–1792 välisenä aikana 27 porilaisalusta.⁵⁸¹

Lyypekissä kävi siis keskimäärin neljä porilaisalusta vuosittain. Olen onnistunut selvittämään 19 aluksen omistussuhteet. Näiden jahtien ja kaljaasien omistajina esiintyvät pitkälti samat nimet kuin Välimeren-purjehdukseen tarkoitettuisa aluksissa. Kaikkein aktiivisimmin Itämeren-kauppaan näyttäisi panostaneen kauppias Jacob Waden, jolla oli osuuksia myös kahdesta Välimeren-kävijästä.⁵⁸² Hän omisti osuuksia kuudesta Lyypekin satamaan saapuneesta aluksesta.⁵⁸³ Wadenin ohella myös Henrik Johan Moliis ja Fredrik Moliis näyttäisivät osallistuneen aktiivisesti Lyypekin-kauppaan. Kaiken kaikkiaan voi sanoa, että Itämeren-kauppa näyttäisi ainakin Lyypekin osalta olleen Porin raatimiesten ja varakkaimpien kauppiaiden hallinnassa kaukokaupan tapaan.⁵⁸⁴

Raskaat oppirahat

Vuonna 1775 alkunsa saanut Pohjois-Amerikan siirtokuntien vapaussota oli vuosien ajan vaikuttanut suotuisasti Ruotsin puolueettoman lipun alla purjehdineiden suomalaisalusten rahtausmahdollisuuksiin ja vientituotteiden kysyntään. Vuoden 1783 lopussa sota oli ohi ja seurasi lama, joka koetteli ankarasti Eurooppaa. Porin maistraatin kertomuksen mukaan äkillinen suhdannemuutos

- Björneborg-fregatista. Waden ja Långfors olivat puolestaan osakkaina Appearance-nimisessä jahdissa. Tietokanta-aineisto, laivanomistajat.
- 580 Personella berättelser och anmärkningspunkter avgivna av sjö-och gränstullkamrarna 1767, Centrala tullarkiv, Överdirektören för sjötullen, Kansliet/Huvudarkiv, E 1: 3, RA.
- 581 Lübeckische Anzeigen 1785–1792, MFA.
- 582 Tietokanta-aineisto, laivanomistajat.
- 583 Kauppias Fredrik Moliisilla oli neljä laivaosuutta, raatimies Henrik Johan Moliisilla, kauppias Matts Långforsilla, Caisa Tocklinilla, porvari Johan Grönbergillä oli kolme, Kauppias Johan Selinillä, merikapteeni Jacob Arvelinilla ja raatimies Nils Ascholilla kaksi sekä raatimiehillä Fredrik Cloubergillä, Johan Gottlebenillä ja Johan Souranderilla yksi.
- 584 Tukholman-kauppaa hallitsi puolestaan talonpoikien ja rannikkoköyliä asukkaiden harjoittama talonpoikaispurjehdus.

laittoi kaupungin kauppiaskunnan koville. Laman seurauksena useita porilais-kauppiaita ajautui konkurssiin. Maistraatin pöytäkirjaan kirjattiin vuoden 1785 joulukuussa asiasta seuraavasti:

Kauppiaiden konkurssit seuraavat toisiaan, joka toinen hakee ja kaikilta vaaditaan saatavia. Ulosmittauksia ja huutokauppoja järjestetään joka päivä, ja laivoja, taloja ja irtainta omaisuutta myydään puoleen hintaan tai usein jopa sen alle.⁵⁸⁵

Lamalla oli iso merkitys myös Porin merenkulun kehitykselle. Tämä käy ilmi kuvioista 14, jossa on kuvattu Tanskan salmien läpikulkeneiden porilais- ja kokkolalaisalusten lukumääriä vuosina 1776–1795.

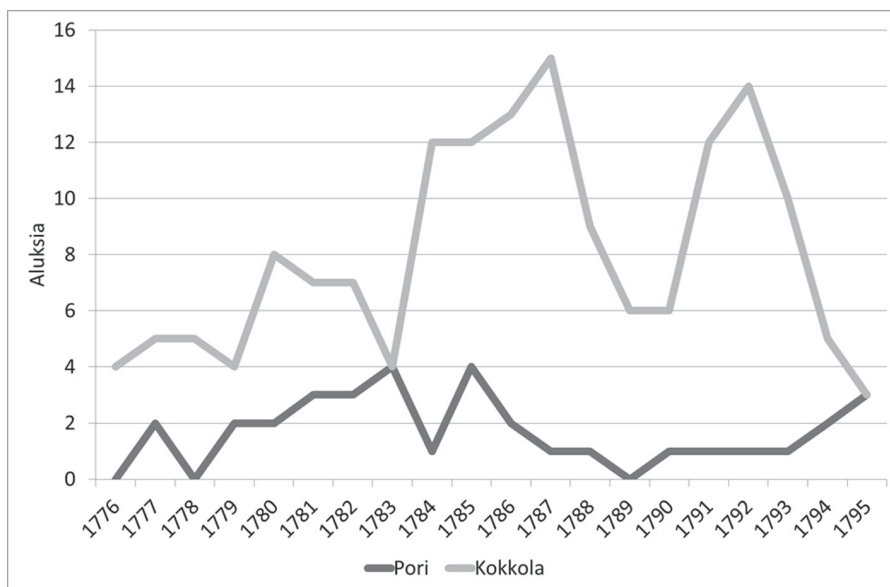
Molempien kaupunkien kaukokauppa kärsi 1780-luvun alussa lyhyen laskukauden. Kokkola näyttäisi kuitenkin selvinneen lamasta säikähdyksellä, sillä Tanskan salmien läpi purjehti jo vuonna 1784 enemmän aluksia kuin ennen sotaa. Porissa laman vaikutus oli hieman pitkäaikaisempi ja sillä oli suurempi vaikutus kaupungin laivanvarustuksen kehitykseen. Selityksenä tähän oli se, että Porin vientikaupan rakenne oli olennaisesti erilainen kuin Pohjanmaan kaupunkien, jotka vielä 1700-luvun lopulla keskittyivät tervan vientiin.⁵⁸⁶ Porissa kaikki kauppiaasyhteisön resurssit oli valjastettu kaupungin ulkomaankaupan infrastruktuurin kehittämiseen:

Viimeisen merisodan aikana laajamittainen laivanrakennus ja varustus-toiminta olivat imeneet kaiken, mitä tällä nuorella tapulikaupungilla oli annettavana tai mitä se sai lainatuksi muualta. Näin ollen rauha, joka solmittiin oletettua nopeammin, iski ankaralla tavalla sekä koti- että ulkomaan merenkulkuun ja kauppaan, ja sitä seurannut rahapula vaikutti kaupungin kauppiaisiin kammottavalla tavalla.⁵⁸⁷

585 ”Denna cession af hela sin egendom till borgenäres följa tätt på andra, hvar annan söker och hwarder sökt för fordringar, utmätningen och auctionen ske hvar dag, och skepp, gårdar samt lösaren, som gå bort för halfva wärdet, mästdels än där under.” (Tekijän suom.) Porin maistraatin tuomiokirja 27.12.1785, Porin maistraatin renovoidut tuomiokirjat, ES 2114–2115, KA.

586 Ojalan mukaan Pohjanlahden rannikkokaupunkien osalta 1700-luvun loppu oli erittäin tuottoisaa aikaa. Esimerkiksi vuonna 1777 koko valtakunnassa vietiin ulkomaille tervaa noin 122 000 tynnyriä. Tästä noin 85–90 prosenttia tuli Pohjanmaalta. Pohjanlahden kaupungeista juuri Kokkola oli laivanvarustuksen suhteen kaikkein aktiivisin ja 1700-luvun lopulla koko Suomen kolmanneksi suurimman kauppalaivaston omistaja. Ojala 1996, 70. Ks. myös Åström 1988, 70.

587 ”Wid sidsta Sjökriget företagen wid sträcktare skepp byggnad och utredning, drog i sig alt att hvad denna unga stapelstad förmädde och igen väl hvad af andra uplänas kunde. Dett genom att snarare än förmodeliget war, inträffat fred slut åkommen allmänna både in- och utrikes förfallet uti sjöfart och handel, med däråt fölgd penninge brist, verkade på denna

Kuvio 14. Tanskan salmien läpikulkeneiden porilais- ja kokkolalaisalusten lukumäärä 1776–1795. Taulukkoon on laskettu ainoastaan länteen matkalla olleet alukset. Lähde: Salmi-
tulliluettelo 1776–1795, Sound toll register online, www.soundtoll.nl (haettu 10.8.2011).

Välimerenpurjehduksessa tarvittavien alusten rakentamiseen oli siis vaadittu koko kauppiaskunnan yhteistyötä – ja nyt laman iskettyä porilaiskauppiat joutuivat maksamaan karvaita oppirahoja.

Resurssien puute näkyi välittömästi laivanvarustuksen ja sen myötä myös ulkomaankaupan, erityisesti kaukokaupan, vähentymisenä.⁵⁸⁸ Kauppiat hoitivat ainoastaan välttämättömät suolanhakumatkat. Välimeren-liikenne väheni neljäsosaan siitä, mitä se oli ollut 1780-luvun ensimmäisellä puoliskolla. Juuri kun entisestä kriisistä oli selvitty, kauppakollegio ilmoitti vuoden 1788 heinäkuussa Ruotsin ja Venäjän välisen sodan uhasta. Porilaiset olivat selvästi oppineet läksynsä, sillä nyt kaappausuhkaa uhmasi ainoastaan Petter Åkerströmin kipparoima Barthold Rudolph, joka kävi hakemassa suolalastin Hampurista.⁵⁸⁹

stad så förfärligen kånbar”. (Tekijän suom.) Porin maistraatin tuomiokirja 7.12.1785, Porin maistraatin renovoidut tuomiokirjat, ES 2114–2115, KA.

588 Årsberättelser, Handelsflottan och dess bemanning 1785–1799, Kommerskollegium, Kammarkontoret, Serie 1, Dd: 1, RA.

589 Porin maistraatin tuomiokirja 29.5.1788, Porin maistraatin renovoidut tuomiokirjat, ES 2114–2115, KA.

Muutoin maistraatti päätti yksimielisesti, että kaupungin suolavarastoa täydennettäisiin tarvittaessa kotimaan satamista.⁵⁹⁰

Porin kauppiaskunnan toive siitä, että kaupunki nousisi valtakunnan merkittävimpien kauppakaupunkien joukkoon, ei toteutunut vielä 1700-luvun aikana. Kaupungissa oli vuonna 1764 ollut kaikkiaan 19 alusta. Suolavaraston ylläpitövelvollisuus sekä 1770-luvun lopun nousukausi olivat kasvattaneet kauppalaivaston alusten lukumäärän 24:ään vuoteen 1783 mennessä. Kaupungin laivasto ei siis oleellisesti ollut kasvanut vajaan kahdenkymmenen vuoden aikana. Laman seurauksena kaupungin laivojen lukumäärä ja niiden yhteenlaskettu kantavuus laskivat entisestään.

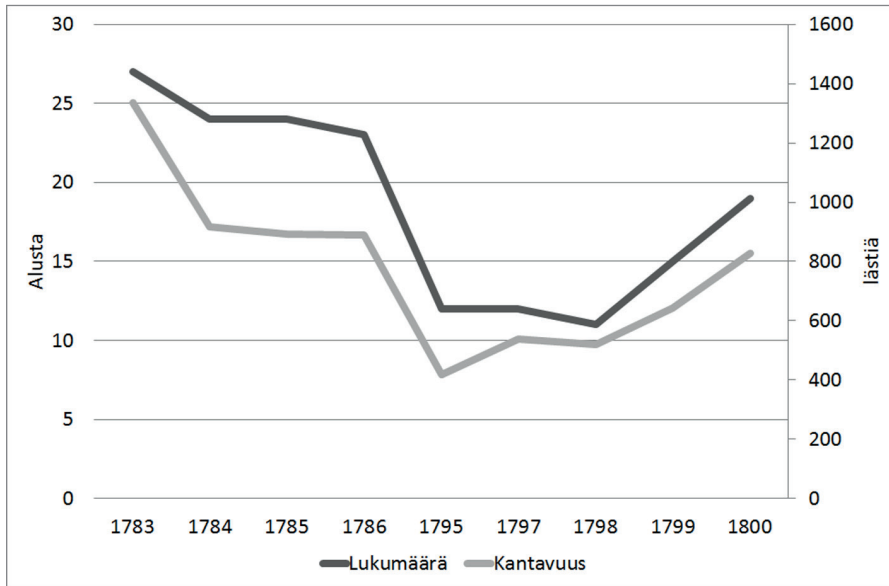
Kuviosta 15 voi havaita, että talouslama aloitti Porin kaupungin laivanvarustuksessa lähes 20 vuotta kestäneen laskusuhdanteen, jota Kustaa III:n 1780-luvun lopulla käymä sota Venäjää vastaan vahvisti edelleen. Alusten lukumääriä mielenkiintoisempi kaupungin ulkomaankaupan ja laivaliikenteen kehityksen mittari kuitenkin on kauppalaivaston kokonaiskantavuuden kehitys. Vaikka kauppiaita jatkuvasti usealta eri taholta kannustettiin varustamaan entistä suurempia aluksia, todellisuus oli päinvastainen. Porin aluskannan kantavuus laski jatkuvasti aina 1790-luvun puoliväliin saakka. Näin ollen voisi päätellä, että kaupungin kauppiaskunta ei muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta edes pyrkinyt ulos Itämereltä, vaan tyytyi pienempimuotoisen ja vähemmän riskejä sisältävän kaupan harjoittamiseen.

Seuraava vuosisata toi mukanaan ongelmia myös Itämeren liikenteeseen. Ensimmäinen näistä oli vuonna 1801 kaupungin lähes täydellisesti tuhonnut tulipalo. Kaupunkia kohdanneen onnettomuuden lisäksi porilaiskauppiaita tuntui vainoavan huono onni, sillä alusten haaksirikot olivat 1800-luvun alussa erittäin yleisiä.⁵⁹¹ Vuosien 1800–1807 välillä haaksirikkoutui kaikkiaan 12 alusta, joiden yhteenlaskettu kantavuus oli 312 lästia. Kaikkein epäonnisin oli vuosi 1805, jolloin upposi neljä kaljaasia: Enigheten (27 lästia), Gustav (28 lästia), Arken (32 lästia) ja Nordstierna (20 lästia). Ranskan vallankumoussotien myötä suhdanteet heikkenivät entisestään ja Tanskan salmien läpikulkenutta liikennettä varjosti jälleen alusten kaappausuhka. Epävarmuus merillä näkyi alusten myynnissä. Vuosina 1801–1807 porilaisvarustajat myivät pois yhteensä seitsemän alusta, joiden yhteenlaskettu kantavuus oli 400 lästia.⁵⁹²

590 Porin maistraatin tuomiokirja 28.7.1788 ja 13.10.1788, Porin maistraatin renovoidut tuomiokirjat, ES 2114–2115, KA.

591 Haaksirikoista katso esim. Porin maistraatin tuomiokirjat 14.6. ja 20.10.1804, 21.9. ja 18.11.1805, Porin maistraatin renovoidut tuomiokirjat, ES 2114–2115, KA.

592 Årsberättelser, Handelsflottan och dess bemanning 1789-1809, Kommerskollegium, Kammarkontoret, Serie 1, Dd: 1, RA.

Kuvio 15. Porin kauppalaivaston alusten lukumäärät ja yhteenlaskettu kantavuus, 1783–1807. Lähde: Årsberättelser, Handelsflottan och dess bemanning 1783–1809, Kommerskollegium, Kammarkontoret, Serie 1, Dd: 1, RA.

Vuoden 1806 alussa ranskalaisjoukot miehittivät Lyypekin ja ulottivat samalla alusten kaappausuhan koskemaan myös Itämeren.⁵⁹³ Porilaisaluksista ranskalaisjoukkojen saaliiksi jäi Lyypekissä takavarikoitu kuunari Apparence (36 lästia).⁵⁹⁴ Seuraavana vuonna ranskalaisten haaviin jäi Pohjanmereltä kotiin tulossa ollut fregatti Neptunus (104 lästia).⁵⁹⁵ Mikäli kaikki haaksirikoutuneiden, myytyjen ja kaapattujen alusten kantavuudet lasketaan yhteen, menetti Pori vuosien 1801–1807 kauppalaivastostaan yhteensä 762 lästia. Tämä on huomattava määrä, semminkin kun koko kaupungin kauppalaivaston kantavuus oli vuonna 1807 ainoastaan 853 lästia.⁵⁹⁶

Ruotsin ja Venäjän välille vuoden 1808 alussa syttynyt sota kärjisti tilannetta entisestään. Ruotsin armeijan komentajan Klingsporin armeija vetäytyi Poris-

593 Porin maistraatin tuomiokirja 22.3.1802, 29.12.1804, 28.1.1805 ja 17.4.1805, Porin maistraatin renovoidut tuomiokirjat, ES 2114–2115, KA; Hornborg 1923, 282–288. Ranskalaismiehityksen vaikutuksista Lyypekissä Keskinen 2011, 132–133.

594 Årsberättelser, Handelsflottan och dess bemanning 1789–1809, Kommerskollegium, Kammarkontoret, Serie 1, Dd: 1, RA.

595 Årsberättelser, Handelsflottan och dess bemanning 1789–1809, Kommerskollegium, Kammarkontoret, Serie 1, Dd: 1, RA.

596 Årsberättelser, Handelsflottan och dess bemanning 1789–1809, Kommerskollegium, Kammarkontoret, Serie 1, Dd: 1, RA.

ta maaliskuun 17. päivänä. Venäläisjoukot saapuivat jo seuraavana aamuna ja toukokuun 22. päivä Porin porvaristo vannoi kirkossa uudelle keisarille uskollisuus- ja kuuliaisuusvalan.⁵⁹⁷ Saman kevään aikana venäläiset takavarikoivat kaupungin aluskannan joukkojen ja muonan kuljetusta varten. Päätös luonnollisesti lopetti hetkellisesti myös laivanvarustuksen kaupungissa kokonaan, sillä kauppiat päättivät viivyttää uusien alusten rakennussuunnitelmia siihen saakka, kunnes sota olisi ohi.⁵⁹⁸

Porin palo ja kaupungin jälleenrakennus

Porvarisryhmien keskinäiset ristiriidat jäivät vuonna 1801 kaupungin tuhonneen tulipalon seurauksena taka-alalle. Yhteinen huoli kaupungin jälleenrakennuksesta ja sen asukkaiden toimeentulosta huolehtimisesta sai ryhmittymät puhaltamaan yhteen hiileen.

Palon jälkeisenä päivänä Porin kirkkoherra Michael Lebell kutsui kaupungin porvariston kirkkoon koolle keskustelemaan tulevista toimenpiteistä. Muutama päivä myöhemmin laamanni Olov Vibelius saapui kaupunkiin koordinoimaan toimintaa maaherra von Willebrandin lähettämänä. Ensimmäiseksi porvariston oli päätettävä pitäisikö kaupunki rakentaa uudelleen niille sijoilleen, vai olisiko sitä siirrettävä jokivartta alemmas Santanenän tai jopa Reposaaren satamapaikkojen läheisyyteen. Siirtämisen esteiksi nousivat kuitenkin vähäisten resurssien ja tilan puutteen lisäksi erityisesti alemman porvariston haluttomuus siirtyä pois omien viljelmiensä ja niittyjensä läheisyydestä.⁵⁹⁹

Kuningas hyväksyi kaupungille uuden asemakaavan heinäkuussa 1801. Aikaisemmasta poiketen se noudatti ruutukaavaa.⁶⁰⁰ Ainoaksi ongelmaksi nousi, että uusi kaava ei noudattanut entistä tonttijakoa, vaan kaupungin asukkaat joutuivat lunastamaan itselleen uudet tontit. Tästä seuranneita ristiriitoja ja ongelmia ratkomaan kuningas asetti kaupunkiin kompromissioikeuden, jonka päätöksistä ei ollut valitusoikeutta. Sen puheenjohtajaksi ja samalla koko jälleenrakennustoitominnan johtohahmoksi kohosi Porin rykmentin komentaja majuri Carl Stjernvall⁶⁰¹ (1764–1815). Elimen muiden jäsenten valinta noudatti selvää kaavaa.

597 Porin maistraatin tuomiokirja 4.4.1808, Porin maistraatin arkisto, pöytäkirjat, Cj: 2, TMA; Jokipii 1958, 680–681.

598 Lähteenoja 1942, 84.

599 Jokipii 1958, 670.

600 Ruutukaavaa sovellettiin 1800-luvun alussa useiden eri suomalaiskaupunkien asemakaavana. Esimerkiksi Tampere, Kuopio sekä Hämeenlinna, joka päätettiin siirtää paremmalle paikalle, saivat omat ruutukaavansa.

601 Stjernvall kohosi myöhemmin ensin everstiksi ja sen jälkeen Viipurin läänin maaherraksi. <http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/6426/> (haettu 22.9.2011).

Kauppiaista mukana olivat kaupungin rikkaimpiin ja vaikutusvaltaisimpiin kuuluvat Isak Björkman, Jacob Waden ja Fredrik Clouberg sekä kaupunginvanhimpana toiminut Michael Carlstedt. Vanhimpia edustivat myös porvari David Arxell sekä peruukintekijä Erik Willstedt.

Suomalaisporvariston edustajat Johan Henrik Moliis ja hänen poikansa Henrik Johan Moliis sekä Johan Indrenius puolestaan maksoivat oman ryhmänsä sisällä korkeimpia verotaksoja. Käsityöläisistä kompromissioikeuteen oli valittu arvovaltaisia mestareita: satulantekijä Nils

Ljungman, räätäli Matts Björkqvist ja kirjansitoja Nils Norman. Näiden lisäksi oikeuden jäseneksi valittiin myös puolueettomia henkilöitä tasapainottamaan mahdollisia ristiriitoja ja pitämään porvarissäätyyn kuulumattomien kaupungin asukkaiden puolta. Näitä olivat kirkkoherra Fredrik Lebell, varapastori Carl Wahlroos, apupappi Jean Grönlund, rykmentinvälskäri Jacob Lindebäck sekä tullinhoitaja Gustav Ståhlborg. Kompromissioikeuden jäsenet oli siis valittu käytännössä samalla periaatteella kuin kaikki muutkin kaupungin hallintoelimet eli edustuksellisuusperiaatteen mukaisesti.⁶⁰²

Porin palo ja erityisesti sen asukkaiden kohtalo herätti ympäri valtakuntaa laajaa huomiota, ja kaupunkiin alkoi virrata avustuksia.⁶⁰³ Esimeriksi Turussa järjestettiin erilaisia kulttuuritapahtumia, kuten konsertteja, Porin asukkaiden auttamiseksi.⁶⁰⁴ Kaikkiaan rahaa kertyi 24 776 riikintaalaria. Avustuksia saapui

Nimi	Status	Kompromissioikeus	Paloapukomitea
Stjenvall, Carl	Majuri	x	x
Lebell, Fredrik	Kirkkoherra	x	x
Wahlroos, Carl	Varapastori	x	x
Ståhlborg, Gustav	Tullinhoitaja	x	x
Björkman, Isak	Kauppias	x	x
Clouberg, Fredrik	Kauppias	x	x
Waden, Jacob	Kauppias	x	x
Norman, Nils	Kirjansitoja	x	x
Arxell, David	Porvari	x	x
Lindebäck, Jacob	Rykmentinvälskäri	x	x
Grönlund	Papiston apulainen	x	x
Carlstedt, Michael	Kauppias	x	-
Ljungberg, Nils	Satukantekijä	x	-
Willstedt, Erik	Peruukintekijä	x	-
Björkqvist, Matts	Räätäli	x	-
Moliis, Johan Henrik	Porvari	x	-
Moliis, Henrik Johan	Porvari	x	-
Indrenius, Johan	Porvari	x	-
von Schantz, Johan	Luutnantti	-	x
Gyllenbögel	A.	-	x
Ascholin, Johan	Kauppias	-	x
Selin, Johan	Porvari	-	x
Lindqvist, Nils	Räätäli	-	x
<i>Jäseniä yhteensä</i>		18	16

Taulukko 23. Porin kompromissioikeuden ja paloapukomitean jäsenet. Lähde: Kompromissioikeuden ja paloapukomitean pöytäkirjakonseptit 1801, Porin maistraatin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, H: 1, TMA.

602 Kompromissioikeuden pöytäkirjakonseptit, Porin maistraatin arkisto, Sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, H: 1, TMA.

603 Avustuksia kertyi kaikkiaan noin 24 776 riikintaalaria.

604 Muun muassa 23.6.1801 Åbo Tidningissä mainitaan, että eilissä konsertissa on kerätty

myös lahden toiselta puolelta, Tukholmasta, Göteborgista, Nyköpingistä ja jopa muutamista maaseutupitäjistä, kuten Kopparbergistä. Tästä huolimatta suurimmat avustussummat oli kerätty muista suomalaiskaupungeista. Kaikkein suurimmaksi porilaisten auttajaksi kohosivat turkulaiset, jotka onnistuivat keräämään kokoon lähes 10 000 taalarin avustusrahat.⁶⁰⁵ Myös porilaiset itse osallistuivat aktiivisesti avustusten lahjoittamiseen. Suurimmat lahjoitukset tulivat luonnollisesti kaupungin kauppiaskunnan keskuudesta. Muun muassa Isak Björkman lahjoitti keräykseen 100 taalaria ja Jacob Waden, Fredrik Clouberg ja Michael Carlstedt 100 taalaria. Voisi tietysti ajatella, että he tulivat samalla lunastaneeksi itselleen paikan rahojen käytöstä päättävissä toimielimissä.

Avustusten tasapuolista jakoa organisoimaan perustettiin oma Paloapu- ja köyhänavustusvarojen johtokunta (*Direction*). Sen jäsenistö koostui osittain samoista henkilöistä kuin kompromissioikeus, vahvistettuna kahdella luutnantilla Johan von Schantzilla ja A. Gyllenbögellä, kauppias Johan Ascholinilla, räätäli Nils Lindqvistillä sekä porvari Johan Selinillä. Heidän aloitteestaan kaupungin asukkaille jaettiin kaikkiaan 9 000 taalaria avustuksia uudisrakennuksia varten. Avustus oli suunnattu sellaisille asukkaille, jotka sitoutuivat rakentamaan talonsa valmiiksi vuoden 1806 syyskuuhun mennessä. Avun tarvitsijoita riitti, sillä tulipaloa edeltäneenä aikana ainoastaan kuusi kaupungin taloista oli vakuutettu – valtaosa kaupungin vähävaraisemmasta porvaristosta joutui turvautumaan joko avustuksiin tai rakentamaan talonsa velaksi.⁶⁰⁶ Itse avustussumma oli lähinnä nimellinen ja vastasi noin neljäsosaa siitä arvosta, josta talot oli taksoitettu vuoden 1800 varallisuusveroa varten.⁶⁰⁷ Pelkästään avustuksen varassa uuden asunon rakentaminen oli käytännössä mahdotonta. Tämän seurauksena johtokunta joutui jakamaan myös suoranaista köyhänapua lähes 600 taalarin edestä sekä varaamaan avustuksista rahat uuden köyhäntalon rakentamiseen.⁶⁰⁸

Kaupungin ulkomuoto muuttui uudelleenrakentamisen seurauksena melkoisesti. Ruutukaavan lisäksi ilmettä muuttivat muutamat kivistä rakennetut rakennukset sekä vapaaksi jätetty jokiranta, joka vielä 1700-luvulla oli ollut täynnä erilaisia makasiinirakennuksia. Kaupungin ulkoisen olemuksen muuttuessa voisi kuvitella, että myös kaupungin sisäinen järjestys muuttui, mutta muuttuiko?

porilaisille avuntarvitsijoille 269 riikintaalaria, jotka ensitilassa postitetaan perille. Åbo Tidning 49/1801.

605 Paloapukomitean pöytäkirjakonseptit, Porin maistraatin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, H: 1, TMA.

606 Jokipii 1957, 679.

607 Kaupungin kiinteistöjen arvoksi oli vuonna 1800 laskettu 38 000 hopeataalaria, josta maksettiin nyt 9000 taalarin avustukset. Porin omaisuusveroluettelo 1800, Landhöfvdningarnas berättelser, Förmögenhetsuppskattning, FR 72, Turun yliopiston Suomen historian oppiaineen mikrofilmiarkisto.

608 Paloapukomitean pöytäkirjakonseptit, Porin maistraatin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, H: 1, TMA.

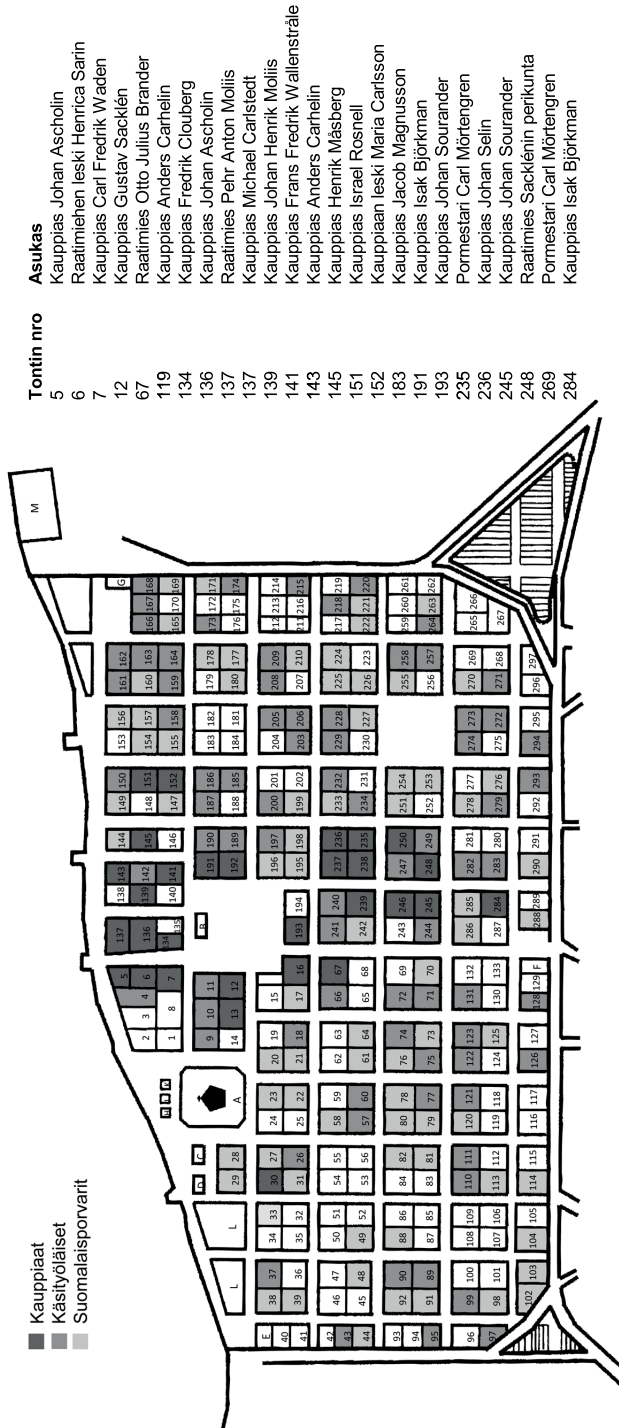
Kartassa 3 on kuvattu Porin kaupungin porvariston asuinpaikkoja vuonna 1808. Vuosi on valittu siten, että suurin osa asukkaista oli ehtinyt jo rakentaa talonsa uudelleen. Kartasta voi havaita, että eri porvarisryhmien asunnot keskittyivät tiettyihin kaupunginosiin. Käytännössä kyse oli 1700-luvun tapaan siitä, että tietyllä alueella asuminen oli statuskysymys. Tämä on nähtävissä myös kompromissioikeuden ensimmäisessä kokouksessa, jossa päätettiin uudesta tonttijaosta aiheutuneista korvauseriaatteista. Kaupunki jaettiin kahteen vyöhykkeeseen. Keskellä kaupunkia sijaitsevasta, paremmasta toisille luovutetusta tonttimaasta, sai korvaukseksi 32 killinkiä neliötangolta. Kaupungin reuna-alueilla vastaava korvaus oli 24 killinkiä. Periaatteessa oli siis mahdollista pyrkiä parantamaan omaa yhteiskunnallista asemaansa yhteisön sisällä lunastamalla itselleen asuinpaikka aiempaa paremmalta paikalta.⁶⁰⁹

Hieman kärjistäen voi sanoa, että avustusten jakolinja noudatti pitkälti uutta tonttijakoa, jossa kauppiaat pyrkivät hankkimaan asuntonsa raatihuoneen läheisyydestä ja mahdollisimman läheltä jokea. Suomalaisporvaristo muodosti heidän ympärilleen kehän koko kaupungin leveydeltä ja käsityöläiset oli työnnetty asumaan kaupungin laidoille. Erityisesti käsityöläisammattien parissa oli tavallista, että saman ammatin harjoittajat keskittyivät tietylle alueelle. Muun muassa leipurit Lars Hellenius, Lars Galle ja Nils Gottleben sekä puusepät Simon Filen ja Carl Wahlman asuivat vierekkäisissä kortteleissa. Myös samantyyppiset ammatinharjoittajat, kuten esimerkiksi verkatehtailija Stenberg, karvari Dahlström, suutari Hellsten, räätäli Lindqvist, sukankutoja Rindell ja kankaankutoja Hertzberg asuivat vierekkäisissä tonteilla numero 161–173.

Ylimmän kauppiaskunnan parissa asuinpaikat eivät juuri muuttuneet, vaan kauppiaat pyrkivät hankkimaan oman vanhan tonttinsa takaisin. Esimerkiksi Johan Ascholin, Isak Björkman, Fredrik Clouberg ja Otto Julius Brander asuivat vuonna 1808 käytännössä samassa kohtaa kaupunkia kuin ennen paloa. Sen sijaan suomalaisporvariston sekä varakkaampien käsityöläismestarien parissa oli nähtävissä selvä pyrkimys hankkiutua lähemmäs jokirantaa ja kauppiaskunnan asuinalueita kuin 1700-luvulla. Tämä on nähtävissä myös tonteista maksetuissa korvaussummista. Suurimmat korvaukset entistä paremmista tonteista maksoivat värjärei Nils Stolpe (129 taalaria), majuri Nils Gripenberg (103 taalaria), porvarisleski Sandelin (66 taalaria) ja porvari Johan Selin (55 taalaria). Vastaavasti suurimman korvauksen luovuttamastaan tonttimaasta sai leskirouva Christina Rosenmeijer, jonka puoliso Jonas Levin oli 1700-luvun lopulla harjoittanut laajamittaista kankaanvärjäystoimintaa entisellä Kirkkomäen aukiolla, joka nyt kaavoitettiin täyteen rakennuksia.⁶¹⁰ Kaupungin rakenteellinen muutos jäi siis

609 Kompromissioikeuden pöytäkirja 28.7.1801, Porin maistraatin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, H: 1, TMA.

610 Kompromissioikeuden pöytäkirjakonseptit, Porin maistraatin arkisto, sisällön mukaan järjestetyt asiakirjat, H: 1, TMA.

Kartta 3. Porin kaupungin porvariston asuinpaikat vuonna 1808. Lähde: Porin kaupungin tontinomistajaluettelo vuodelta 1808, Yksityisarkistot, Alex Paltsckinin arkisto, KA.

pitkälti ulkoiseksi. Jälleenrakennuksen vanavedessä kaupunkia kohtasi kuitenkin uusi valtiotason mullistus – nimittäin sota, jonka seurauksena suomalaisista tuli Venäjän keisarin alamaisia.⁶¹¹

Tapulioikeuden myötä Porin porvarisyhteisöön kohdistui myös tiettyjä ulkopuolelta tulevia odotuksia ja paineita. Tapulikaupungin edellytettiin ylläpitävän muun muassa pysyvää suolavarastoa ja harjoittavan aktiivista ulkomaankauppaa. Ulkopuolinen paine ja paikallisyhteisön resurssien niukkuus ajoivat kauppiaskunnan laivanrakennustoiminnan osalta tiiviiseen keskinäiseen yhteistyöhön. Laivojen osittaminen ja omistus pohjan hajauttaminen olivat käytännössä ainoa keino, jolla porilaiskauppiat kykenivät rakentamaan Kruunun talouspolitiikan vaatimia Välimeren purjehdukseen ja kaukokauppaan tarkoitettuja aluksia.

Yhteistyöverkostot rakentuivat yhteisön sosiaalisten kontaktien varaan. Käytännössä kaupungin ulkomaankauppa lepäsi raatimiesten ja varakkaimman kauppiaskunnan harteilla. Yhteistyöverkoston perustana olivat avioliitto- ja kummissuhteet, joiden kautta kauppiaiden oli mahdollista rakentaa ympärilleen laajoja laivayhtiöitä. Paikallisella yhteistyöllä on myös varjopuolensa. Ensinnäkin sen seurauksena kaupungin sisälle muodostui rintamalinjoja, jotka aika ajoin realisoituivat porvarisyhteisön keskinäisinä ristiriitoina siitä kenen edun mukaan kaupungin talouselämää ja laivanvarustusta oli kehitettävä. Toiseksi yhteistyöverkostot muuttuivat talouden laskusuhdanteen myötä erittäin nopeasti riippakiviksi, jotka ajoivat helposti vakaavaraisimmankin kauppiaan vararikoon.

Porin paloa seurannut tuho kohtasi koko kaupunkia säätyyn, ikään ja sukupuoleen katsomatta. Samalla myös vuosia kestänyt kaupungin porvariston keskinäinen köyden veto taukosi hetkellisesti ja koko yhteisö keskittyi puhaltamaan yhteen hiileen saadakseen kaupungin jälleen jaloilleen.

611 Eräs saksalaislehti kuvasi artikkelissaan, kuinka venäläisjoukot ”valloittivat lujan ja hyvinlinnoitetun kaupungin”. Käytännössä tilanne oli täysin päin vastainen. Klingsporin joukkojen poistuttua Porista maaliskuun 17. päivän iltana tie kaupunkiin oli venäläisjoukolle täysin avoin. Ensimmäiset osastot saapuivat jo seuraavana aamuna ja joukkojen komentaja Bagration yhdessä oman kenraalikuntansa kanssa kaksi päivää myöhemmin. Taisteluja Porissa ei käyty. Venäläiset joukot tosin onnistuivat vangitsemaan kaksi suomalaisupseeria, jotka olivat istuneet iltaa kaupungin apteekissa, jossa tarjoiltiin lääkkeiden lisäksi myös liikkörejä. Maistraatin pöytäkirja 4.4.1808, Porin maistraatin arkisto, pöytäkirjat, Cj: 2, TMA; Jokipii 1958, 680; Ruuth 1899, 336–337.

Toisen kauppiaspolven aika

Suomen kauppaa ei ole rauhan jälkeen onnistuttu palauttamaan sille tasolle, jossa se oli ennen sodan syttymistä, koska kokeneempi sukupolvi on tullut liian vanhaksi ottamaan kaupan uudelleen hoidettavakseen. Nuoremmalta sukupolvelta taas on puuttunut siihen tarvittava kokemus ja pääoma.⁶¹²

Näin kirjoitti Peter Malm nuorempi pietarilaiselle liikekumppanilleen Sterky & sonille Krimin sodan jälkimainingeissa vuonna 1856. Tähän lauseeseen kiteytyi kansallisen talouden lisäksi myös monta yksittäisistä kauppiasta kohdannut ongelma sopivan liiketoiminnan jatkajan löytämisestä. Yhteiskunnassa, jossa suurin osa resursseista kanavoitui erilaisten sosiaalisten verkostojen kautta, suku, perhe ja omaisuus liittyivät kiinteästi toisiinsa.⁶¹³ Kauppiaiden liiketoiminnan kannalta sukupolvenvaihdos oli erittäin kriittinen hetki. Periaatteessa perheen ja suvun sekä niiden harjoittaman liiketoiminnan edut olivat yhteneviä. Mikä oli eduksi liiketoiminnalle, oli todennäköisesti sitä myös perheelle ja päinvastoin. Kumman etu oli lopulta ratkaiseva? Kenen vastuulla oli perheen liiketoiminnan jatkuvuuden turvaaminen ja seuraavan sukupolven kouluminen tehtäviinsä? Oli-ko jatkuvuus ylipäänsä perheiden tavoitteena? Ja missä määrin perheissä edes tehtiin pitkän tähtäimen suunnitelmia seuraavien sukupolvien varalle?

Porissa ensimmäinen ulkomaankauppaoikeudet saavuttanut kauppiassukupolvi syntyi tapulioikeuksien myötä. Tämän sukupolven tehtäväksi nousi edellisessä luvussa käsitelty kaupungin talouselämän infrastruktuurin rakentaminen. Vuosisadan vaihde (kymmenen sitä edeltävää ja sitä seurannutta vuotta) sen sijaan merkitsi muutosta kauppiasyhteisön sisäisessä rakenteessa. Tarkkaa tietoa siitä, miten monessa kauppiasperheessä sukupolvi vaihtui, on käytössäni olevien lähteiden perusteella mahdotonta antaa. Olen kuitenkin onnistunut paikallistamaan aineistostani yli 50 Porin kauppiasyhteisöstä poistunutta kauppiasta, jotka jättivät paikkansa perheen liiketoiminnan johdossa joko kuoleman tai vanhuuden takia 1800-luvun alussa. Tähän ryhmään kuuluivat muun muassa kaikki kaupungin merkittävimmät kauppiat sekä suurin osa niistä kaupungin raadin jäsenistä, jotka olivat aktiivisesti ottaneet osaa porvarisryhmien välisen

612 ”På en mansålder efter återvunnen fred skall Finlands handel icke kunna återvinna den livlighet, som fanns före krigets utbrott, och det så mycket säkrare, som de äldre och förmögnare som nu våldsamt därifrån blivit skilde, bliva för gamla att åter taga del i den efter återvunnen fred och de yngre sakna erfarenhet och kapital.” (Tekijän suom.) Peter Malm nuoremman kirje vuonna 1856 pietarilaiselle liikekumppanilleen Sterky & Sonille. Nikula 1948, 248.

613 Ks. esim. Hasselberg 1998, 165; Sabeau 1990, 300–320.

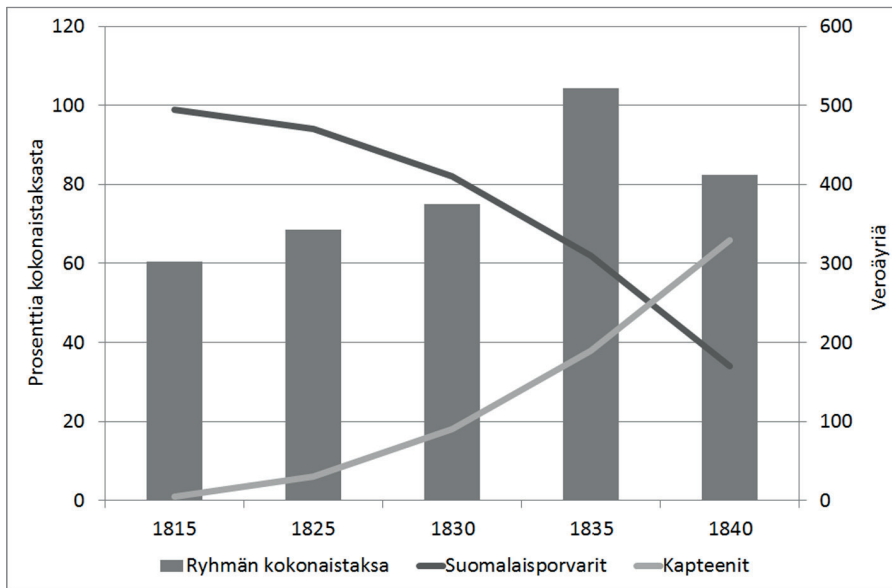
ristiriitojen selvittelyyn 1700-luvun lopulla.⁶¹⁴ Näiden lisäksi poistuneiden joukossa olivat myös kaupungin pitkäaikaiset pormestarit Lars Sacklén (1724–1795) ja Carl Mörtengren (1763–1813).

Useiden kaupungin eliittiin kuuluneiden kauppiaiden yhteisöstä poistuminen merkitsi luonnollisesti sitä, että uusille tulokkaille tarjoutui mahdollisuus nousta kaupungin eliittiin. Mahdollisuus ja käytäntö olivat tietysti eri asioita. Uusista kauppiaista ainoastaan murto-osa lopulta murtautui tähän joukkoon. Kyse oli käytännössä sosiaalisten verkostojen potentiaalista, suvun maineesta, riittävän nimekkäistä suosittelijoista ja tietysti omasta taloudellisesta menestyksestä. Samalla yhteisön rakenne muuttui. Siinä missä vielä 1700-luvulla lähes kaikki eturivin kauppiaat osallistuivat myös kaupungin raadin toimintaan, 1800-luvulla raadin jäsenyys ei enää ollut taloudellisen menestyksen tai kauppiaan yhteiskunnallisen arvostuksen mittari. Toisaalta kaupungin raatiin ei ennen 1840–1850-luvun vaihdetta hyväksytty kovin montaa uutta sukua. Näin ollen maistraattia hallitsivat 1700-luvun tapaan Sarinit, Cloubergit, Souranderit ja Björkmanit. Merkittävin uusista tulokkaista oli Moliis-suku, jolla oli raadissa kaksi eri sukuhaarojensa edustajaa: Henrik Johan Moliis (1809–1837) ja Pehr Anton Moliis (1808–1832). Näistä jälkimmäinen edusti lopulta kaupungin ehdotonta taloudellista ja poliittista eliittiä.

Alemman porvariston parista kohosi 1800-luvun alussa useita sukuja kaupungin kauppiaskunnan jäseniksi. Valtaosa näistä oli entisten kauppiassukujen jäseniä, mutta osa näistä nousevista suvuista oli edellisen sukupolven aikana toiminut kauppalaivojen kapteeneina. Kapteenien merkityksen kasvua on mahdollista seurata myös kaupungin taksoitusluetteloiden välityksellä. Vaikka luettelot eivät sinänsä kerro mitään yksittäisten kapteenien varallisuuden kasvusta, ne osoittavat selvästi, miten ammattiryhmän suhteellinen merkitys alemman porvariston keskuudessa kasvoi jatkuvasti.

Kuviosta 16 voi havaita, miten kapteenien maksamien taksojen suhteellinen osuus lähtee voimakkaaseen kasvuun 1820-luvun puolivälistä alkaen. Kapteenien yhteenlaskettujen taksojen osuus nousee lopulta 1830–1840-lukujen taitteessa yli 60 prosenttiin koko suomalaisporvariston kokonaistaksasta. Kapteenien keskuudesta lähettyjen kauppiasoikeushakemuksien määrä kasvoi tasaisesti koko 1800-luvun ensimmäisen puoliskon ajan. Pelkkä kapteenin kokemus ei sinänsä taannut kauppiasoikeuksien saantia, vaan lisäksi tarvittiin myös muodollista alan koulutusta ja ennen kaikkea oikeanlaisia sosiaalisia suhteita.

614 Poistuneiden joukossa olivat muun muassa Eilardt Mentzer (k. 1786), Jacob Brander (k. 1789), Fredrik Clouberg (k. 1789), Petter Bergen (k. 1791) Isak Bäckman (k. 1793), Isak Backman (k. 1794), Johan Gottleben (k. 1795), Johan Sourander (1795), Nils Ascholin (k. 1797), Jacob Sarin (k. 1803), Pehr Ståhlfort (k. 1805), Gabriel Thurman (k. 1807), Nils Ljungman (k. 1807) Otto Julius Brander (k. 1808), Jacob Waden (k. 1809) Erland Sourander (k. 1810), Michael Carlstedt (k. 1810) ja Henrik Saren (k. 1812). Sukujen tietokanta-aineistot.

Kuvio 16. Porin merikapteenien taksoitus suhteessa kaupungin suomalaisporvariston taksoitukseen. Lähde: Porin kaupungin taksoitusluettelot vuosilta 1815, 1825, 1830, 1835 ja 1840, Turun ja Porin läänin lääninkonttorin arkisto, tilit, taksoitusluettelot, IGac: 152, 187, 211, 237, 273, TMA.

Yksi nousijoista oli tammisaarelainen lukkarin poika Anders Gabriel Tammelander. Hän haki porvarisoikeuksia vuonna 1817 ja kirjoitti hakemuksessaan näin:

Seilattuani useita vuosia merillä, joista kolme viimeistä vuotta tässä kaupungissa perämiehenä, anon oikeutta toimia kauppiaiden Sarin & Souranderin omistaman aluksen kapteenina.⁶¹⁵

Hakemuksessa oli tällä kertaa kyse laivankapteenina toimimiseen tarvittavista porvarisoikeuksista, mutta myöhemmin Tammelander nousi erääksi kaupungin merkittävimmistä laivanvarustajista. Hänen tiensä kauppiaksi olisi saattanut muodostua huomattavasti mutkikkaammaksi, jollei hänellä olisi ollut niin läheistä suhdetta työnantajaansa Sarin & Souranderin kauppahuoneeseen. Itse asiassa suhde oli niin tiivis, että se johti vuonna 1833 avioliittoon Gustav Sou-

615 ”Sedan jag i flere år seglat till sjöss, hvarbland de trenne sednaste ifrån denne stad, såsom styrman, och mi gnu af handlanderne härstedes Sarin & Sourander erbjudes fartyg af af mig såsom skeppare emottaga”. (Tekijän suom.) Anders Gabriel Tammelanderin porvarishakemus 5.6.1817, Porin maistraatin arkisto, saapuneet asiakirjat, allegaatit, Cj:3, TMA.

randerin (1785–1846) tyttären Selma Susannan (1813–1846) kanssa, joka tätä ensimmäistä hakemusta käsiteltäessä oli tosin vasta neljävuotias.⁶¹⁶

Entisten kauppiasperheiden ja suomalaisporvariston keskuudesta nousseiden lisäksi Porin kauppiaskunta kasvoi myös muualta muuttaneiden ja kauppiaiden välityksellä. Suurin osa heistä tuli muista suomalaisista kaupungeista, mutta muutama heistä muutti kaupunkiin lahden takaa Ruotsista, kuten esimerkiksi 1800-luvun jälkipuoliskolla tulitikkutehtailijana ja Suomen ensimmäisen osakekauppahuijauksen kärsivänä osapuolena tunnetuksi tullut Hampus Julius Oldenburg.⁶¹⁷

Yrittäjyydellä on perinteisesti katsottu olevan kaksi tavoitetta: voiton maksimointi ja yrityksen jatkuvuuden turvaaminen.⁶¹⁸ Klassisen taloustieteen näkökulmasta yrityksen etu oli sukupolvenvaihdon yhteydessä ratkaisevassa asemassa. Voiton maksimointiin tähtäävä yrittäjä pyrki tällöin löytämään itselleen parhaan mahdollisen jatkajan. Esimodernin ajan perheyrittäyksillä oli kuitenkin kaksi puolta. Toisaalta perheen oli palveltava yritystä, jotta se menestyisi ja turvaisi perheen toimeentulon sekä mahdollistaisi tulevien sukupolvien kouluttamisen sen johtoon. Toisaalta taas yritys palveli perhettä, joka käytti sen menestystä oman sosiaalisen nousunsa instrumentaalisen astinlautana. Vastakkain olivat siis muutos ja jatkuvuus sekä yhteisöllinen velvollisuus ja oman edun tavoittelu. Missä oli niiden välinen rajapinta vai oliko mahdollista, että motiivit esiintyivät kauppiaiden liiketoiminnassa samanaikaisesti?

Lisäksi on kysyttävä, miksi tietyt perheet eivät edes pyrkineet varmistamaan liiketoiminnalleen seuraajia, vaan osallistuivat uuden porvarillisen sivistyneistön ja virkamiesluokan rakentamiseen?⁶¹⁹ Erityisesti henkilöt, jotka omasta mielestään ovat luoneet tyhjästä jotain suurta, haluavat usein säilyttää sen myös tulevaisuudessa. Englantilaisen taloustieteilijän Mark Cassonin mukaan kyse on dynastisesta motiivista, jonka seurauksena isät velvoittivat poikansa tai valitseman perillisen ja perheensä toimimaan epäitsekkäästi yrityksen puolesta.⁶²⁰ Omistajat pyrkivät kaikin mahdollisin keinoin varmistamaan, että seuraaja toimi tulevaisuudessa heidän omiensa ja heidän luomiensa yritysten etujen mukaisesti. Yleisin tapa varmistaa asia oli panostaa sen henkilön koulutukseen, jonka yrittäjä on valinnut jatkajakseen. Kyse oli velvollisuudentunteen siirtämisestä suku-

616 Anders Gabriel Tammela, *Granit-Ilmoniemi* 1931.

617 Hampus Julius Oldenburg, *Kansallisbiografia-verkkojulkaisu*. *Studia Biographica* 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. <http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/5204/> (haettu 13.10.2011).

618 Hollantilainen historiantutkija Clé Lesger kutsuu motiiveja puolestaan nimillä vauraus, valta ja prestiisi. Müller 1998, 24.

619 Porvariston asemasta suomalaisen sivistyneistön rakentajana, ks. esim. Kuisma 1993b; Waris 1940; Suolahti 1919.

620 Casson 1999, 16–18.

polvelta toiselle. Casson kutsuu tätä tunneperäiseksi kiristämiseksi (*emotional blackmail*), jossa uuden sukupolven kasvatuksen sisältö oli tiukasti sidoksissa liiketoiminnan jatkuvuuteen ja omaisuuden säilyttämiseen. Lasten oikeus esimerkiksi tiettyyn koulutukseen tai perintöön saatettiin silloin evätä niiltä, jotka eivät olleet valmiita uhraamaan omaa tulevaisuuttaan perheen yhteisen hyvän puolesta.⁶²¹

Casson siis rinnastaa perheyriytyksen sukupolvenvaihdoksen tai yrityksen seuraajan valinnan taloustieteistä historiantutkimukseen levinneeseen päämies-agentti-teoriaan.⁶²² Teorian agentilla tarkoitetaan henkilöä, joka ei ole palkkasuhteessa päämieheensä vaan itsenäinen toimija, jolla on sopimuksen ja usein myös henkilökohtaiseen tuttavuuteen perustuva suhde päämieheensä. Päämies puolestaan tarvitsee agenttia tehtävään, josta hän ei itse voi suoriutua. Toisin sanoen agentit toimivat päämiestensä edusmiehinä. Toimenkuva on sikäli ongelmallinen, että päämies näkee agentin toiminnasta ainoastaan lopputuloksen, ei sitä, miten siihen on päädytty tai sitä, miten suuri osuus agentilla on sen saavuttamisessa. Tästä seuraa ongelma: päämies ei koskaan voi olla täysin varma siitä, että agentti toimii hänen etunsa mukaisesti, eikä pyri maksimoimaan omaa etuaan.

Cassonin käsitteistöä sovellettaessa entinen omistaja toimii päämiehenä ja valittu seuraaja hänen agenttinaan:

Se viittaa siihen, että yrityksen muodossa jätetty perintö on jotain sellaista mitä seuraavien sukupolvien ei ole tarkoitus kuluttaa vaan vaalia, ja siittää eteenpäin. Seuraavat sukupolvet ajatellaan tällöin omistajan sijaan perinnön hoitajiksi, joilla on velvollisuus säilyttää se ennallaan ja vain jos tarve vaatii tehdä siihen muutoksia siten, ettei kokonaisuus niistä kärsi.⁶²³

Cassonin teoria ei sellaisenaan sovellu 1700–1800-luvun liiketoiminnan tutkimiseen, vaan se yliteoretisoi todellisuutta ja korostaa liikaa rationaalisen valinnan merkitystä. Käytännössä kauppiasperheet kuluttivat yleensä huomattavan määrän aikaa, energiaa ja rahaa uuden sukupolven kouluttamiseen, mutta asettivat

621 Juuri velvollisuus edellisiä sukupolvia kohtaan ajoi perilliset jatkamaan liiketoimintaa viimeiseen saakka, vaikka siihen ei itse asiassa olisi enää riittäviä edellytyksiä.

622 Ojala 1999a, 249; North 1990, 21, 34–35 ja 121–124; North 1985, 561, 563, 565; Ross 1973, 134.

623 ”It suggests that the inheritance, in the form of the firm, is constructed not as something that future generations are intended to consume, but as something that they are intended to preserve intact and transmit onwards. Future generations are conceived as stewards of their inheritance, and are under a duty to conserve it, and if necessary enhance it, but without substantially changing its form.” (Tekijän suom.) Casson 1999, 7.

samalla perheen edun yrityksen edun edelle.⁶²⁴ Vanhin poika ei kuitenkaan välttämättä valikoitunut suvun liiketoiminnan jatkajaksi, vaan vanhemmat ottivat valinnoissaan huomioon myös perheenjäsenten soveltuvuuden tehtävään sekä lasten oman halukkuuden ryhtyä suvun perinteiden jatkajaksi.⁶²⁵

Porin kauppiasyhteisössä tehtyjä kauppiassukupolvenvaihdoksia on mahdollista lähestyä myös toisenlaisen yrittäjämotivaation kautta. Leos Müller on kiteyttänyt Max Weberiltä lähtöisin olevat yrittäjän perimmäiset motiivit vallan, arvostuksen, rahan ja sosiaalisen uusintamisen käsitteeseen (*social reproduction*). Müllerin mukaan käsite pitää sisällään paitsi oman ja perheen edun, arvostuksen ja omaisuuden maksimoinnin, myös ajatuksen siitä, että yrittäjä oli valmis tinkimään hetkellisestä oman edun tavoittelusta tulevien sukupolvien hyväksi. Näin perhe ja sen etu, ainakin potentiaalisesti, nousevat merkittäviksi yrittäjien käyttäytymistä määritteleviksi tekijöiksi.⁶²⁶

Missä määrin perheyrityksen jatkuvuus sitten oli yrittäjien tavoitteena? Yrityksen jatkaminen ei aina suinkaan ollut tulevan sukupolven kannalta paras mahdollinen ratkaisu, vaan esimerkiksi tietyn maaomaisuuden tai kiinteistöjen hallinta tai korkea koulusivistys saattoivat tuottaa perheen kannalta huomattavasti parempia tulevaisuudennäkymiä. Seurauksena tästä oli, että perheyritykset säilyivät melko harvoin hengissä useamman sukupolven ajan.⁶²⁷

Jari Ojalan mukaan noin 30–50 prosenttia kauppahuoneiden omistajien toisesta ja ainoastaan 10–15 prosenttia kolmannesta polvesta jatkoi perheidensä liiketoimintaa.⁶²⁸ Erityisesti kolmas sukupolvi on koettu ongelmalliseksi. Selytykseksi tälle Buddenbrook-syndroomaksi nimitetyle ilmiölle on tarjottu muun muassa jälkipolvien kyvyttömyyttä tai suurten perintöjen aiheuttamaa motivaation puutetta perheyrityksen jatkamiseen. Osassa tapauksista tämä varmasti piti paikkaansa, mutta valtaosassa syyllisiä lienevät olleen perheen vanhat patriarkat ja matriarkat, jotka eivät halunneet luopua vallasta riittävän ajoissa. Samalla he usein laiminlöivät sekä henkisen että aineellisen pääoman siirtämisen seuraavalle sukupolvelle. Kun sukupolvenvaihdos oli lopulta pakko suorittaa, seuraava sukupolvi joutui jatkamaan perheen liiketoimintaa ilman riittäviä valmiuksia.⁶²⁹

Porin kauppiasperheiden liiketoiminta pyrittiin usein takaamaan usean eri perillisen kautta. Erilaiset suorat ja välilliset sukupolvenvaihdokset eivät olleet toisiaan poissulkevia, vaan pikemminkin toisiaan täydentäviä. Vanhemmat pyrkivät eri kombinaatioiden avulla varmistamaan perheen sosiaalisen uudistamisen siitä huolimatta, että heidän omat preferenssinsä eivät toteutuisi ja esimer-

624 Ks. esim. Bull 2002, 195–199.

625 Fellman 2000, 141–144.

626 Rosenlund-Eriksson 2011, 555–556; Müller 1998, 24–25.

627 Rose 1993, 131–140.

628 Ojala 2000, 202.

629 Rose 1993, 135–140; Casson 1982, 356–357.

kiksi esikoispoika kuolisi, ennen kuin tämä ehtisi ottaa liiketoiminnan haltuunsa. Sukupolvenvaihdokset toteutettiin pitkälti kolmella eri tavalla: suoraan alenevas-
sa polvessa, välillisesti vävyjen ja leskien kautta ja verkostokontaktien kautta valitun seuraajan kautta.

Liiketoiminnan suorat perijät

Liiketoiminnan seuraajaksi valittiin perinteisesti perheen vanhin poika, jota lapsesta saakka valmennettiin ottamaan tehtävä vastaan. Perheet kasvoivat yleensä perheyriytyksiä ja niiden liiketoimintaa nopeammin. Tämä puolestaan tarkoitti sitä, että perheen kaikista pojista ei voinut tulla liiketoiminnan jatkajia, vaan heille oli löydettävä paikka jostain muualta. Perhekoko heijastui yleensä myös lasten koulutukseen. Siinä missä ensimmäisestä pojasta ryhdyttiin kouluttamaan tulevaa kauppiasta, perheen muille pojille yritettiin useimmiten koulutuksen avulla turvata paikka vasta muotoutumassa olleesta uudesta sivistyneistöstä tai virkamiehistöstä.

Jari Ojala on tarkastellut 46 suomalaisen kauppiassuvun jälkeläisen sijoittumista yhteiskuntaan. Hänen mukaansa liiketoiminnassa mukana olevien miespuolisten jälkeläisten osuus laski sukupolvesta toiseen siten, että toisessa polvessa jatkajia oli vielä lähes 60 prosenttia jälkeläisistä, mutta kuudennessa polvessa enää 15 prosenttia jälkeläisistä. Suurin osa kauppiasperheiden jälkeläisistä sijoitui näin ollen muihin ammatteihin. Kaikkein yleisin vaihtoehto kauppiasuralle oli virkamieskunta, johon koulututtui noin neljännes pojista. Viidesosa puolestaan ajautui alenevaan säätykiertoon ja ryhtyi harjoittamaan käsityöläisammatteja. Tosin sosiaalinen ja taloudellinen ero 1800-luvun alun keskivertokauppiiaan ja hyvin toimeentulevan käsityöläisen välillä oli melko häilyvä. Lisäksi osa siirtyi harjoittamaan maa- ja metsätalousammatteja.⁶³⁰

Sama toistui myös Porissa. Esimerkiksi Isak Bäckmanin liiketoiminta periytyi suoraan hänen pojalleen Carl Fredrik Bäckmanille (s. 1769). Perheen toisesta pojasta puolestaan koulutettiin tuomari. Vastaavasti kauppias Johan Selin kasvatti vanhimmasta pojastaan Johan Selinistä (1763–1811) itselleen seuraajan. Poikaa ei lähetetty yliopistoon, vaan hän suoritti paikallisen triviaalikoulun ja antautui sen jälkeen keräämään kauppiiaan työssä tarvittavaa käytännön kokemusta. Perheessä oli myös neljä muuta poikaa ja tytärtä. Heidän kohtalonaan oli aleneva säätykierto. Pojat ryhtyivät laivakapteeneiksi. Tyttäret puolestaan solmivat avioliitot paikallisen kauppiiaan, räätälin ja laivakapteenin kanssa. Muun perheen osaksi tuli tukea liiketoiminnan seuraajaksi valittua Johania.⁶³¹

630 Ojala 2000, 202 ja 206; Mauranen 1981b, 208–209; Castrén 1957, 199–200; Castrén 1954, 239; Waris 1940, 216, 222–224. Ks. myös Gaunt 1975, 102–109.

631 Selinien sukutaulu, tietokanta-aineisto.

Perheen liiketoiminnan jatkajan lopullinen valinta oli monesta eri syystä epävarmaa aina viimeiseen saakka. Eräs näistä oli elinikä. Joko isä tai hänen valitsemansa perillinen saattoivat kuolla ennen kuin he ehtivät varautumaan muutokseen riittävästi. Tällöin syntyi tilanne, jossa jonkun muun perheenjäsenistä oli uhrauduttava ja otettava paikka vastaan ilman riittävää valmennusta tehtävään. Lisäksi oli otettava huomioon myös perillisten oma soveltuvuus ja halu ryhtyä jatkamaan perheen liiketoimintaa. Tällöin saattoi käydä niin kuin kaupungin kappalaisena toimineelle Johan Souranderille (1748–1791), jonka kaikki kolme poikaa halusivat setänsä Erland Souranderin esimerkin innoittamina ryhtyä liiketoiminnan harjoittajiksi.⁶³²

Käytössäni olevien lähteiden perusteella näyttäisi siltä, että porilaiskauppiaiden parissa liiketoiminta jatkui melko harvoin useamman sukupolven ajan. Kompastuskiveksi täälläkin nousi kolmas sukupolvi. Tämä ei useimmiten johtunut jälkipolvien kyvyttömyydestä vaan perheen lapsettomuudesta, suorien miespuolisten jatkajien puutteesta tai heidän suuntautumisestaan kokonaan uusiin ammatteihin. Hyvä esimerkki tästä oli pormestari Lars Sacklén, joka koulutti toiseksi vanhimhasta pojastaan Lars Sacklénista (1765–1808) itselleen seuraajan. Perheen muut pojat sen sijaan koulutettiin yliopistossa muihin ammatteihin: Johan Fredrik koulutettiin lääkäriksi, Gustavista (1771–1808) tuli ruukinpatruuna ja Adolfista (1773–1818) Tuorsniemen lasiruukin notaari. Perheen tyttäret Anna Margareta (1757–1816) ja Eva Elisabeth (1759–1807) puolestaan naitettiin kaupungin apteekkarille Märten Stengrundille (1745–1795) ja aatelistoon kuuluvalle hallintoneuvos Carl Ribbenille (1758–1803). Seuraavassa sukupolvessa ainoastaan yksi perheen kuudesta lapsesta eli isäänsä kauemmin. Kolmas Lars Sacklén (1795–1826) ei kuitenkaan pyrkinyt kauppiaaksi, vaan ehti juuri ennen omaa kuolemaansa koulututtaa filosofian maisteriksi. Hänen kuolemaansa päättyi myös suvun perheyrystraditio.⁶³³

Myös kauppiaiden lesket voidaan laskea suoriksi perheen liiketoiminnan jatkajiksi. Porissa varsin usein kyse oli siitä, että perheen omaisuus siirtyi joksikin aikaa lesken haltuun. Sinne ei syntynyt Viipurin Marie Hackmanin kaltaisia matriarkkoja.⁶³⁴

Carl Fredrik Björnberg

Carl Fredrik Björnberg (B₁) syntyi vuonna 1762 porvarisperheen kuudentena lapsena. Hän oli tosin isänsä Henrik Björnbergin toisesta avioliitosta syntyneis-

632 Souranderien sukutaulu, tietokanta-aineisto.

633 Sacklénien sukutaulu, tietokanta-aineisto.

634 Marie Hackman, Kansallisbiografia <http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/493/> (haettu 14.10.2011).

tä lapsista vanhin.⁶³⁵ Ikäero ensimmäisessä avioliitossa syntyneisiin lapsiin oli suuri – heistä nuorinkin oli nimittäin jo 27 vuotta Carl Fredrikiä vanhempi. Näin ollen Carl Fredrik Björnbergiä kohdeltiin kuin perheen esikoista, josta isä ryhtyi kasvattamaan itselleen liiketoiminnan jatkajaa. Poika laitettiin ensin Porin triviaalikouluun apologistaluokalle, minkä jälkeen hänet lähetettiin Turkuun keräämään käytännön kokemusta alalta. Carl Fredrik Björnberg palasi Turusta takaisin kotikaupunkiinsa vuonna 1780 ja anoi seuraavana vuonna maistraatilta itselleen porvarisoikeuksia. Maistraatin pöytäkirjamerkintöjen mukaan Carl Fredrik oli palvellut Turussa kolmen⁶³⁶ kauppiaan alaisuudessa. Maistraatilla ei ollut hakemuksen suhteen mitään huomautettavaa, vaan 25. huhtikuuta 1781 se myönsi Carl Fredrikille oikeuden käydä kotimaankauppaa.⁶³⁷

Porvarisoikeuden myötä Carl Fredrikille avautui myös mahdollisuus avioliiton solmimiseen, sillä kuusi kuukautta myöhemmin hän avioitui erään kaupungin merkittävimmän kauppiassuvun edustajan Margareta Wadenin (W) kanssa.⁶³⁸ Uuden perheen status muuttui jo 1790-luvun kuluessa, sillä vuodesta 1791 eteenpäin Carl Fredrikin yhteiskunnalliseksi asemaksi asiakirjoihin oli merkitty porvarin sijaan kersantti. Syytä tähän muutokseen lähteet eivät kerro.

Avioparille syntyi kaikkiaan yhdeksän lasta, joista aikuiseksi selvisi seitsemän. Perheen liiketoiminnan jatkajaksi valikoitui pojista vanhin, Gustav Adolf (B3), joka seurasi isänsä esimerkkiä ja hankki itselleen kauppiasoikeudet Turussa.⁶³⁹ Sieltä hän palasi kotikaupunkiinsa Poriin vuonna 1800-luvun alussa ja osallistui aktiivisesti kaupungin laivanvarustustoimintaan omistaen muun muassa kaljaasin nimeltä Apparence, jonka ranskalaisjoukot takavarikoivat Lyypekissä vuonna 1806.⁶⁴⁰ Mutta joulukuussa 1808 kuumesairaus vei hänet hautaan 25 vuoden ikäisenä.⁶⁴¹

Gustav Adolfin äkillinen kuolema asetti perheen toimentulon turvaamiselle uusia haasteita. Vanhimman tyttären (B5) osalta asia ratkaistiin naittamalla hänet paikallisen kauppiaan, Gabriel Tallrothin (T) (1781–1839) kanssa vuonna 1810.⁶⁴² Nuorin tytär Brita Christina (B9) avioitui vasta vuonna 1830 kauppi-

635 Hänellä oli myös vuonna 1755 syntynyt isovelji Johan, joka kuitenkin kuoli jo 8-vuotiaana. Björnbergien sukutaulu, tietokanta-aineisto.

636 Esim. Lönegren ja Ruuth mainitsevat, että Carl Fredrik Björnberg olisi palvellut ainoastaan kahden turkulaisen kauppiaan luona. Maistraatin pöytäkirja kuitenkin selvästi osoittaa, että palvelupaikkoja oli kolme.

637 Porin maistraatin pöytäkirjat 26.3.1781 ja 25.4.1781, Porin maistraatin renovoidut tuomio-
kirjat, ES 2114–2115, KA.

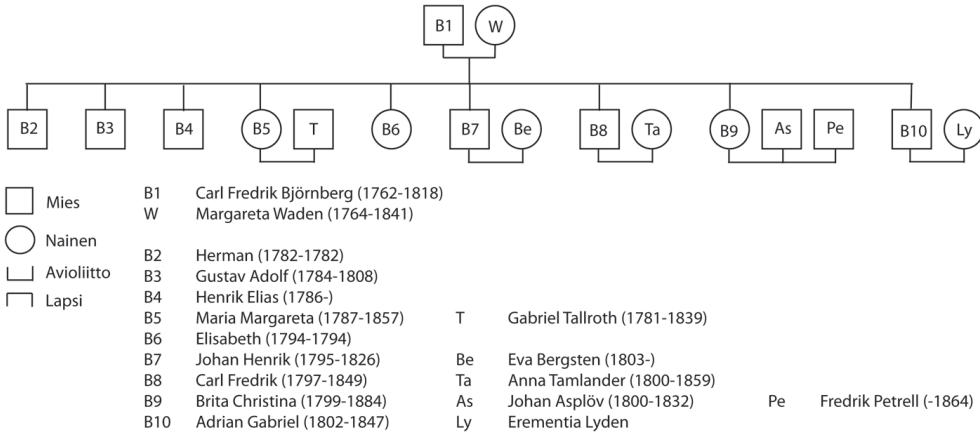
638 Vihittyjen luettelo vuodelta 1781, Porin seurakunnan arkisto, JK380, TMA.

639 Lönegren 1948, 16.

640 Lähteenoja 1948, 83–84. Anteckning på Björneborgs stads detta år försälde, förolyckade och vid årets slut hemma-varande skepp 1806, Årsberättelser, Handelsflottan och dess beman-
ning 1789-1809, Kommerskollegium, Kammarkontoret, Serie 1, Dd:1, RA.

641 Kuolleiden luettelo vuodelta 1809, Porin seurakunnan arkisto, JK380, TMA.

642 Vihittyjen luettelo vuodelta 1810, Porin seurakunnan arkisto, JK380, TMA.

Kaavio 5. Björnbergin perhekaavio. Lähde: Björnbergien sukutaulu, tietokanta-aineisto.

as Johan Asplövin (As) (1800–1832) kanssa.⁶⁴³ Perheen pojat sen sijaan laitettiin koulunpenkille. Johan Henrik (B7) kävi apologistaluokan vuosina 1807–1809. Hän hankki itselleen kauppiasoikeudet ja avioitui Vaasan triviaalikoulun apulaisrehtorin tyttären Eva Bergsteenin (Be) kanssa. Johan Henrikin kauppiaanura jäi puolestaan lyhyeksi, sillä hän menehtyi lavantautiin vuonna 1826. Perheen nuorimmasta pojasta Adrian Gabrielista (B10) ei tullut kauppiasta, vaan hänen tiensä vei lopulta Akaalle papiksi.⁶⁴⁴ Vastuu perheen toimeentulosta, erityisesti isän kuoleman jälkeen, lepäsi täten perheen kolmannen pojan Carl Fredrik Björnbergin (B8) harteilla.

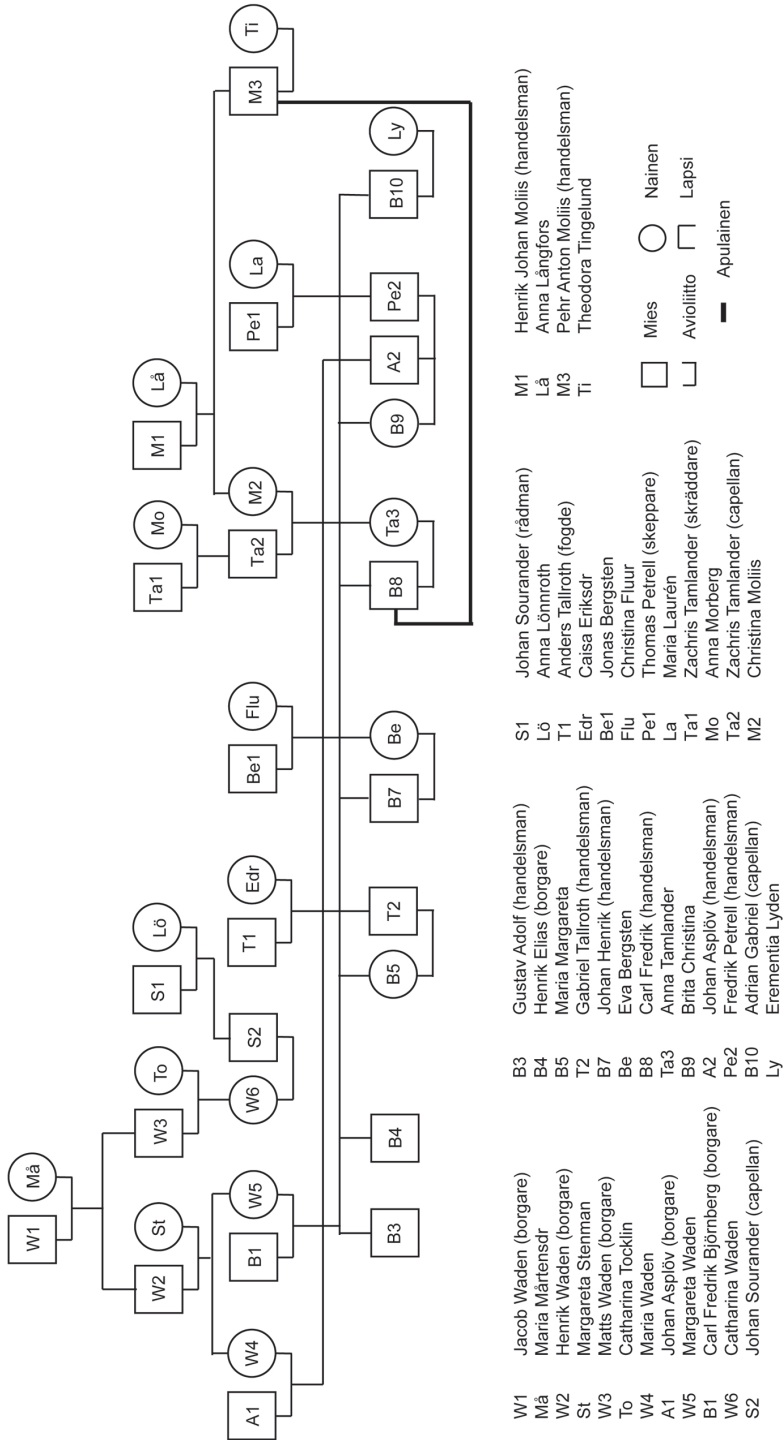
Veljiensä tapaan myös Carl Fredrik kirjoitettiin Porin triviaalikoulun oppilaaksi vuonna 1802.⁶⁴⁵ Koulumenestys jäi niin heikoksi, että hän erosi koulusta ja hankki harjoittelupaikan isoveljensä Gustav Adolfin luota. Tämän kuolema vuoden 1809 lopulla pakotti Carl Fredrikin etsimään uuden harjoittelupaikan. Se löytyi lopulta omasta kaupungista Sarin & Souranderin kauppahuoneesta.⁶⁴⁶ Ei ole tiedossa, miksi Carl Fredrik siirtyi kyseisen kauppahuoneen palvelukseen. On mahdollista, että siirron taustalla vaikuttivat esimerkiksi sukulaisuussuhteet. Carl Fredrikin täti, Catharina Waden (W6) oli nimittäin naimisissa kaupungin

643 Vihittyjen luettelo vuodelta 1830, Porin seurakunnan arkisto, JK380, TMA.

644 Jäntere 1926, 98; Kotivuori, Yrjö, Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852: Björnberg, Adrian Gabriel. Verkkojulkaisu 2005 <<http://www.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/henkilö.php?id=13558>>. (haettu 9.7.2011.)

645 Jäntere 1926, 200.

646 Carl Fredrik Björnbergin kauppiasoikeushakemus 3.11.1817, Porin maistraatin arkisto, kirjekonseptit, Da:6, TMA; Porin maistraatin pöytäkirja 10.11.1817, Porin maistraatin arkisto, pöytäkirjat Cj: 3, TMA.

Kaavio 6. Carl Fredrik Björnbergin sosiaalinen verkosto. Lähde: tietokanta-aineisto.

Kuva 2. Carl Fredrik Björnberg ja ja hänen vaimonsa Anna Sofia Björnberg o.s. Tamlander.
Lähde: Gulin 1964: 276–277.

kappalaisen Johan Souranderin (S₂) kanssa. Lisäksi Carl Fredrik toimi kirjanpitäjänä myös raatimies Pehr Anton Moliisin (M₃) luona.⁶⁴⁷

Carl Fredrikin omien sanojen mukaan kauppiasharjoittelu tarjosi hänelle mahdollisuuden opetella niitä taitoja, joita hän katsoi tarvitsevansa itsenäisenä kauppiana. Maistraatti myönsi Carl Fredrikille vuonna 1817 oikeudet ulkomaankaupan harjoittamiseen ja kauppapuodin avaamiseen kaupungissa. Hakemuksen takuumiehinä toimivat P. A. Moliis ja Sarin & Souranderia edustanut Jacob Sourander.

Oman uran aloittaminen alkoi tiiviissä yhteistyössä entisen isännän Perh Anton Moliisin kanssa. Samalla Carl Fredrik astui myös siihen sosiaaliseen tilaan, jossa yhteisö odotti hänen solmivan avioliiton. Häitä vietettiin kaksi vuotta kauppiasoikeuksien saamisen jälkeen. Morsian oli Porin triviaalikoulun apulaisrehtorin tytär Anna Sofia Tamlander. Mielenkiintoiseksi avioliiton tekee se, että Anna Sofian äiti Christina Tamlander oli Pehr Anton Moliisin sisar. Kyse oli siis jo olemassa olevan ystävyys- ja liikekontaktin syventämisestä välillisen avioliittokontaktin avulla. Liitto oli merkittävä myös siksi, että Pehr Anton Moliisilla ei ollut omia lapsia.⁶⁴⁸

647 Carl Fredrik Björnbergin kauppiasoikeushakemus 3.11.1817, Porin maistraatin arkisto, kirjekonseptit, Da:6, TMA; Porin maistraatin pöytäkirja 10.11.1817, Porin maistraatin arkisto, pöytäkirjat Cj:3, TMA; Lönegren 1948, 41.

648 Moliisien sukutaulu, tietokanta-aineisto.

Björnberg-suvun sukupolvenvaihdos oli omalla tavallaan varsin tyypillinen. Vanhempien alkuperäistä suunnitelmaa perheen liiketoiminnan jatkajasta oli muutettava useaan kertaan kuolemantapausten ja perheen jälkipolven omien urasuunnitelmien takia. Lopulta jatkajaksi jäivät suoraan alenevassa polvessa oma poika sekä välillisesti kaksi kauppiasvävyä. Jälkimmäinen näistä avioliitoista edusti jo perheen seuraavan sukupolven pyrkimystä vahvistaa omaa kontaktipiiriään. Verkosto tarjosi erinomaiset kehittymismahdollisuudet, jotka Carl Fredrik myös käytti hyväkseen. Vuonna 1836 kaupungin vanhimmat kirjoittivat hänen liiketoiminnastaan pöytäkirjassaan seuraavasti:

Hän oli menestyksekkäästi ja epätavallisella onnella harjoittanut kauppaa sekä hankkinut itselleen alle 20 vuodessa niin suuren omaisuuden, että hän oli kiistatta kaupungin rikkain kauppias, joka muihin verrattuna harjoitti kaupungin laajamittaisinta kauppaa.⁶⁴⁹

Björnbergin liiketoimien menestystarina ei kaupungin vanhimpien sanoista huolimatta perustunut epätavalliseen onneen vaan aktiiviseen sosiaaliseen verkostoitumiseen ja paikallistason yhteistoimintaan muiden kauppiassukujen kanssa. Hän oli nimittäin jo ennen kauppiasoikeuksiensa hakemista ja osittain sen jälkeen rakentanut ympärilleen sosiaalisen verkoston, jonka ydin 1810-luvun lopulla koostui kaupungin kauppiassukujen silloisesta eliitistä: Waden-, Sarin-, Sourander- ja Moliis-suvun jäsenistä.

Vävyt, lesket ja muut välilliset perijät

Perheen liiketoiminta saattoi jatkua myös välillisesti, tyttärien avioliitojen kautta. Usein kyse oli käytännön pakosta tilanteessa, jossa kauppialla ei ollut omia miespuolisia perillisiä. Muun muassa Sourander-perhe ajautui juuri tällaiseen tilanteeseen toisen sukupolvenvaihdoksensa yhteydessä. Ensimmäisen sukupolven jatkajiksi oli vielä löytynyt kolme poikaa, Johan (1778–1833), Jacob (1780–1856) ja Erland Sourander (1793–1856). Veljeksistä vanhimmalle syntyi kolme tytärtä, joka kaikki naitettiin nousevien kauppiaiden kanssa: Johanna Wilhelmina (1808–1879) avioitui Gustav August Hellströmin (k. 1832) kanssa, Fredrica Cecilia (1816–1877) laivanvarustaja Johan Selinin (1794–1863) kanssa ja Sophia Albertina (1821–1841) kauppias Hampus Julius Oldenburgin kanssa.

649 ”Han hade med framgång och ovanliga lycka idkat sin handel och mindre än 20 år svingat sig upp till en så stor förmögenhet, att han ostridigt är den rikaste borgaren i Staden och bland alla sina medbröder idkar mest utvidgade handel”. (Tekijän suom.) Lönegren 1948, 25.

Perheen kahden muun pojan lapset eivät jatkaneet liiketoiminnan parissa vaan siirtyivät muihin ammatteihin. Näin ollen Johan Souranderin vävyt jäivät ainoiksi suvun liiketoiminnan jatkajaksi. Näyttäisi siis siltä, että vävyillä oli erittäin tärkeä rooli kauppiasyhteisön sisällä. Tästä huolimatta kotimainen historiantutkimus on kiinnittänyt heidän asemaansa varsin vähän huomiota. Ruotsalaisen historiantutkijan Ylva Hasselbergin mukaan 1800-luvun ruotsalaisessa yhteiskunnassa vävyt olivat keskeisiä perimysongelmia ratkaistaessa, erityisesti jos perheessä ei ollut omia poikia tai he olivat alaikäisiä. Hasselbergin mukaan vävyt loivat jatkuvuutta ja linkkejä sukuhaarojen välille. Heidän kauttaan perheen liiketoimintaa jatkaneiden henkilöiden käyttöön syntyi verkosto tai yhteinen pooli, josta muut saattoivat ammentaa resursseja oman liiketoimintansa kehittämiseen.⁶⁵⁰

Porin kauppiasyhteisön piirissä oli varmasti vastaavia tapauksia, mutta niiden paikallistaminen on käytössäni olevien lähteiden avulla lähes mahdotonta. Viitteitä tällaisesta on toki löydettävissä. Tytär saatettiin naittaa myös oman kauppiasharjoittelijan kanssa ja jättää yritys tämän hoidettavaksi, vaikka perheellä olisi ollut omia poikia.⁶⁵¹ Esimerkiksi Erland Souranderille syntyi kolmen suoran perillisen lisäksi myös neljä tytärtä, jotka kaikki avioituivat paikallisten aloittelevien kauppiaiden kanssa. Näistä vävyistä erityisesti Carl Gustav Sandellilla (s. 1785) ja Johan Grönfeldtilla (1800–1848) oli varsin kiinteät suhteet myös vaimojensa suvun suoriin perillisiin.⁶⁵² Toisaalta lukuisten vävyjen ja sisarusten kesken jaettavassa omaisuudessa piili myös ristiriidan ainekset, sillä kaikilla perillisillä, siis myös niillä jotka eivät jatkaneet perheen liiketoimintaa, oli oikeus perintöosuksiinsa.

Perheen liiketoiminnan jatkajaksi saattoi vävyjen lisäksi ryhtyä myös lesken uusi aviomies. Kun kauppias kuoli, hänen vaimonsa asema muuttui oleellisesti. Mikäli perheellä ei ollut täysi-ikäisiä poikia, leskellä oli käytännössä kolme vaihtoehtoa: jatkaa miehensä liiketoimintaa, lopettaa se tai avioitua uudelleen ja siirtää se uuden aviomiehensä hoidettavaksi. Naiset osallistuivat yleensä jollakin tavalla perheen liiketoimintaan jo miestensä eläessä, joten heillä oli periaatteessa hyvät edellytykset jatkaa sitä miestensä kuoltua.⁶⁵³ Yleensä juuri ne lesket, jotka olivat aktiivisesti osallistuneet perheyrittäjänsä kehittämiseen, onnistuivat jatkamaan kaupankäyntiä myös miestensä kuoltua.⁶⁵⁴ Tosin suurin osa leskistä luo-

650 Hasselberg 1998, 165–166. Vävyjen merkityksestä Englannissa Davidoff – Hall 1992; Saksassa Evans 1993 ja Norjassa Bull 2002.

651 Stadin 2004, 233; Bull 2002, 202.

652 Sandellien ja Grönfeldtien sukutaulut, tietokanta-aineisto.

653 Naisten todellisista oikeuksista liiketoiminnan harjoittamiseen ja niiden vastaisista käytännöistä Ruotsissa Karlsson-Sjögren 1998, 100 ja Ranskassa Hardwick 1992.

654 Käsiyöläisten parissa lainsäädäntö rajoitti leskien oikeutta jatkaa kuolleen miehensä toimintaa. Käytännössä heillä oli viisi vuotta aikaa joko siirtää paja omille lapsilleen tai mennä

vutti perheyriityksen johdon joko uudelle puolisolle tai seuraavalle sukupolvelle tämän tultua täysi-ikäiseksi.⁶⁵⁵

Kauppiaan lesken kanssa solmittu avioliitto tarjosi erityisesti aloittelevalle kauppiaille mahdollisuuden kartuttaa sosiaalista ja taloudellista pääomaa.⁶⁵⁶ Erityisesti oman kauppiasyhteisön ulkopuolelta tulleille kauppiaille avioliitto jo asemansa vakiinnuttaneen kauppiaan lesken kanssa saattoi huomattavasti helpottaa integroitumista yhteisöön. Porissa kaupungin merkittävimmät kauppiaslesket olivat 11 vuotta aviomiestänsä kauemman eläneen Rebecca Backmanin tavoin niin iäkkäitä, että vain harva heistä meni uudelleen naimisiin. Valtaosa heistä siirsi liiketoiminnan omille lapsilleen näiden tultua täysi-ikäisiksi. Näin toimi muun muassa Eunica Pihlman, jonka poika Carl Timotheus oli vasta 11-vuotias, kun hänen isänsä Fredrik Clouberg kuoli vuonna 1789.

Kauppiasperheiden liiketoiminta pyrittiin usein takaamaan usean eri perillisen välityksellä. Näin ollen erilaiset suorat ja välilliset sukupolvenvaihdokset eivät olleet toisiaan poissulkevia, vaan pikemminkin toisiaan täydentäviä. Vanhemmat pyrkivät eri kombinaatioiden avulla varmistamaan perheen sosiaalisen uudistamisen siitä huolimatta, että heidän omat preferenssinsä eivät toteutuisi ja esimerkiksi esikoispoika kuolisi, ennen kuin ehti ottaa liiketoiminnan haltuunsa.

August Wilhelm Björkman

Kauppias Isak Björkman (Bj2) kuului yhteen kaupungin vanhimmista ja arvostetuimmista porvarissuvuista. Tästä oli osoituksena muun muassa avioliitto kaupungin raatimiehen Nils Ascholinin (A1) nuorimman tyttären Maria Elisabethin (A2) kanssa vuonna 1790.⁶⁵⁷ Avioliitto oli sikäli tyyppillinen, että morsian Maria Elisabeth oli 15 vuotta miestänsä nuorempi. Lisäksi Björkman oli jo ehtinyt kertaalleen olla naimissa ennen tämän avioliiton solmimista. Miespuolisten leskien, erityisesti jos heille oli jäänyt alaikäisiä lapsia, oletettiin automaattisesti solmivan uuden avioliiton, sillä perheen lapsien katsottiin tarvitsevan rinnalleen äitiä. Björkman oli edellisen vaimonsa Lena Flinckenbergin⁶⁵⁸ kanssa saanut viisi

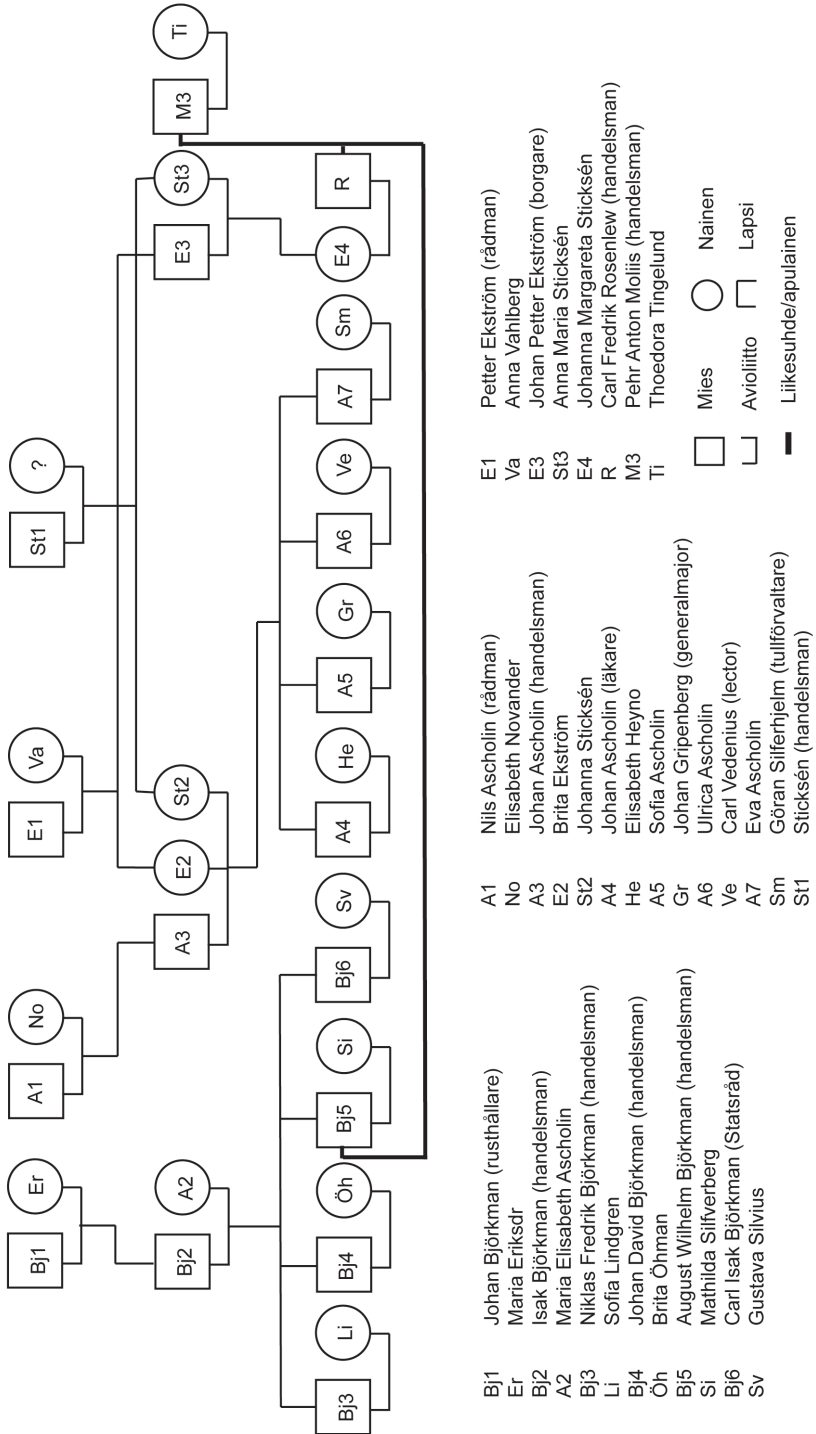
uudelleen naimisiin. Leskistä muodostui tällöin erittäin kysytyjä avioliittokandidaatteja, sillä kisälli saattoi näin naida itselleen mestarin arvonimen. Kauppiaiden parissa samantaisia rajoituksia ei ollut. Stadin 2004, 251–252.

655 Vainio-Korhonen 2010, 224; Bladh 2000, passim.

656 Stadin 2004, 233.

657 Porin vihittyjen luettelo vuodelta 1790, Porin seurakunnan arkisto, JK379, TMA.

658 Flinckenberg on paikallinen käsityöläissuku, jossa edusti muun muassa kaupungin hatuntekijä Erik Flinckenberg. Suomen Sukututkimusseuran ylläpitämä HisKi-tietokanta, <http://hiski.genealogia.fi/hiski?fi> (haettu 13.6.2011), Porin vihittyjen luettelo vuodelta 1778, Porin seurakunnan arkisto, JK379, TMA.

Kaavio 7. Björkman-suvun sosiaalinen verkosto. Lähde: tietokanta-aineisto.

lasta, joista kolme ensimmäistä⁶⁵⁹ oli kuollut jo ensimmäisten elinvuosiensa aikana. Näin ollen 25-vuotias Maria Elisabeth sai avioliittonsa myötä hoidettavakseen kaksi alaikäistä poikaa, Niklas Fredrikin (Bj3) (6 v) ja Johan Davidin (Bj4) (3 v) sekä talouden, johon kuului kuusi palkollista.⁶⁶⁰

Maria Elisabethille syntyi ajan mittaan viisi lasta, joista kolme kuoli erilaisiin tauteihin jo lapsena. Perheen kaksi vanhinta poikaa kävivät 1790-luvulla Porin triviaalikoulun ja suuntasivat sen jälkeen Turkuun katedraalikouluun.⁶⁶¹ Porissa August Wilhelm (Bj5) oli juuri aloittamassa omia kouluopintojaan, kun hänen isänsä sairastui vakavasti ja kuoli vuonna 1809. Näin Mariasta tuli perheen pää ja leskenä liiketoiminta siirtyi hetkellisesti hänen hallintaansa.⁶⁶²

Niklas saapui takaisin kotiin jo seuraavana vuonna, haki kauppiasoikeuksia ja otti isänsä paikan perheen liiketoiminnassa. Vuoden 1810 aikana Johan David seurasi isoveljensä esimerkkiä ja hankki kauppiasoikeudet Porissa. Saman aikaisesti veljekset myös avioituivat paikallisten porvarien tyttärien kanssa.⁶⁶³ Seuraavat kolme vuotta muuttivat radikaalisti perheen elämän. Niklas Fredrik sairastui keuhkotautiin vuonna 1812. Myös Maria Elisabeth menehtyi samana vuonna punakuumeeseen pitkällisen riutumisen jälkeen. Ja kaksi vuotta myöhemmin keuhkotauti vei hautaan Johan Davidin. Näin ollen perheen nuorimmat pojat August Wilhelm (16 v) ja Carl Isak (Bj6) (9 v) jäivät orvoiksi.⁶⁶⁴

Poikien holhojaksi määrättiin heidän enonsa raatimies Johan Ascholin, joka oli myös August Wilhelmin kummisetä.⁶⁶⁵ Ascholin oli ehtinyt olla kaksi kertaa naimissa. Ensimmäinen avioliitto oli solmittu hänen isänsä kristiinankaupunkilaisen liiketuttavan tyttären Brita Ekströmin (E2) kanssa. Neljän lapsen synnytyksestä heikentynyt Brita menehtyi itse vuonna 1799. Kymmenen kuukautta myöhemmin Johan löysi itselleen uuden aviopuolison Johanna Sticksénin (St2),

659 Johan Jacob (1779–1781), Gustav Isak (1780–1781), Maria Loviisa (1782–1782), Björkmanien sukutaulu, tietokanta-aineisto.

660 Porin kaupungin henkikirjat vuodelta 1791, Turun ja Porin lääninhallituksen lääninkonttorinarkisto, henkikirjat Igae: 20, TMA.

661 Jäntere 1926, 81. Kotivuori, Yrjö, Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852: Niklas Fredrik Björkman. Verkkojulkaisu 2005. <http://www.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/henkilo.php?id=11390> (haettu 13.6.2011). Jostain syystä Jäntere ei mainitse Niklas Fredrikiä omassa Triviaalikoulun oppilasmatrikkelissaan lainkaan. Tiedot hänen koulutuksestaan on näin ollen haettu ylioppilasmatrikkelista; Yrjö Kotivuori, Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852: Johan David Björkman. Verkkojulkaisu 2005 <<http://www.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/henkilo.php?id=11645>>. (Haettu 26.3.2012.)

662 Björkmanien sukutaulu, tietokanta-aineisto.

663 Niklas Fredrik avioitui vuonna 1808 Catharina Sofia Lindgréinin ja Johan David vuonna 1810 Brita Johanna Öhmanin kanssa, Porin kaupunki- ja maaseurakunnan arkisto, vihittyjen luettelo, JK379–380, TMA.

664 Porin kuolleiden luettelo vuosilta 1812 ja 1814, Porin seurakunnan arkisto, JK380, TMA; Björkmanien sukutaulu, tietokanta-aineisto.

665 Keskinen 2005, 129.

joka niin ikään oli kotoisin Kristiinankaupungin kauppiaspiireistä. Heille syntyi viisi lasta, joista ensimmäinen kuoli jo alle vuoden ikäisenä. Uusioperheessä oli kahden sukulaislapsen lisäksi neljää omaa lasta, joista kolme nuorinta oli tyttöjä.⁶⁶⁶

Enonsa tuella pojat suorittivat ensin koulunsa loppuun. Perhettä kohdannut tragedia oli kuitenkin jättänyt omat jälkensä, jotka on havaittavissa August Wilhelmien koulumenestyksessä. Porin triviaalikoulun vuoden 1811 oppilasluetteloihin on nimittäin merkitty hänen olleen ”hidas ja unohteluvainen”.⁶⁶⁷ Vaikeuksista huolimatta hän sinnitteli ylioppilaaksi vuonna 1815.⁶⁶⁸ Veljeksistä nuorempi Carl Isak päätyi opiskelemaan lakia ja valmistuttuaan tuomariksi hän pääsi senaatin kamarikirjuriksi. Vuonna 1862 hän kohosi Suomen Pankin johtajaksi ja sai tästä tehtävästä kiitokseksi myöhemmin valtioneuvoksen arvonimen.⁶⁶⁹

Kaupungin kauppiaskunnan ehdottomaan eliittiin kuuluva Johan Ascholin ei halunnut kouluttaa omista lapsistaan kauppiaita. Myös tyttärien avioliitot kohdistuivat tämän piirin ulkopuolelle ja peräti aatelissäättyyn. Kaupungin raatimiehenä ja valtiopäiväedustajana toiminut Ascholin halusi selvästi pyrkiä yhteiskunnassa ylöspäin jälkipolvelleen tarjotun koulutuksen ja avioliittojen välityksellä. Sen sijaan sisarenpojista vanhin, August Wilhelm, sai tyytyä kauppiaan uraan. Hän siis jatkoi suoraan alenevassa polvessa isänsä Isak Björkmanin (Bj2) liiketoimintaa. Varsinaisen seuraajapäätöksen tekijänä ei kuitenkaan ollut hänen isänsä vaan holhoojaksi määrätty eno ja kummisetä, joka pyrki tarjoamaan sukulaispojalleen mahdollisimman edulliset lähtökohdat.

Maistraatille lähetetty kauppiasoikeushakemus on päivätty 8. elokuuta 1820. Siinä August Wilhelm kirjoitti seuraavasti:

Anon korkea-arvoiselta maistraatilta kaupungin kauppiasoikeuksia, koska olen loppuun suorittamieni akateemisten opintojen jälkeen päättänyt jatkaa edesmenneen isäni, joka oli arvostettu yhteisön jäsen, liiketoimintaa.⁶⁷⁰

666 Kristiinankaupungin vihittyjen luettelo vuodelta 1793, HisKi-tietokanta, <http://hiski.genealogia.fi/hiski?fi> (haettu 13.6.2011); Ascholinien sukutaulu, tietokanta-aineisto.

667 ”trög och hoglös”. (Tekijän suom.) Porin triviaalikoulun oppilasluettelo vuodelta 1811, Porin lyseon arkisto, Oppilasluettelot, tabeller öfver skolungdomen 1805-1858, Bbb: 1, TMA.

668 Kotivuori, Yrjö, Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852: August Wilhelm Björkman. Verkkojulkaisu 2005. <http://www.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/henkilo.php?id=12770> (haettu 13.6.2011).

669 Kotivuori, Yrjö, Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852: Carl Isak Björkman. Verkkojulkaisu 2005. <http://www.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/henkilo.php?id=13434> (haettu 13.6.2011).

670 ”Hos Högtärade Magistraten får jag i ödmjukhet anmäla mig till vinnande af Burskap såsom Handlande i denne Stad, får endast åberopa mig hafva efter full ändade Academiska Studier utvaldt detta yrke som även gjorde min afledne fader gagnelig för samhället.” (Tekijän suom.) August Wilhelm Björkmanin kauppiasoikeushakemus 8.8.1820, Porin maistraatin arkisto, kirjekonseptit, Da: 7, TMA.

Hakemuksen sanamuoto oli selvästi tarkkaan harkittu. Toisaalta August Wilhelm painotti, että hän oli hakeutumassa kauppiaanammattiin isänsä jalanjäljissä. Toisaalta hän pyrki myös korostamaan akateemisia opintojaan.⁶⁷¹ Koulutus ja perheen perinteet eivät kuitenkaan korvanneet käytännön kokemusta, jota August Wilhelmillä ei ollut. Hakemuksen takuumiehet sen sijaan olivat vakuuttavia – holhoojan lisäksi August Wilhelminkin porvarismaksut takasi nimittäin hänen serkkunsa, kauppias Jacob Björkman – mutta eivät sinänsä riittäviä takeita sen läpimenoille.

Suhdeverkostosta valitut seuraajat

Perheen liiketoiminta saattoi jatkua myös sosiaalisen verkoston välityksellä. Esimerkiksi lapseton kauppias saattoi siirtää oman tietotaitonsa ja sosiaaliset suhteensa ja myös osan taloudellisesta pääomastaan kauppiasharjoittelijoilleen. Toisaalta perheen omat lapset saatiin myös kouluttaa muihin ammatteihin. Tällöin harjoittelija, joka vuosien ajan oli asunut perheen parissa ja luonut tänä aikana lujan keskinäiseen luottamukseen perustuvan siteen omaan isäntänsä, tarjosi kauppiaille mahdollisuuden liiketoimintansa jatkamiseen oman sukupiirin ulkopuolella.

Carl Fredrik Rosenlew

Rosenlew-suku oli kotoisin Saksasta. Vuonna 1640 meklenburgilainen aatelisnuorukainen nimeltä Erdtman von Schlow (k. 1690) kirjoittautui Ruotsin armeijan sotilaaksi muiden värvättyjen saksalaisnuorukaisten joukossa. Kaarle XI aateloi hänet pitkän sotilasuran jälkeen vuonna 1682, koska

hän oli 37 vuoden ajan palvellut saman rykmentin palveluksessa osallistuen Saksan, Puolan, Venäjän ja molempiin Tanskan sotiin, osoittaen olevansa oikeamielinen sotilas.⁶⁷²

Suvun historia jatkui 1800-luvun alkuun saakka eri joukko-osastoissa palvelleiden upseerien kautta. Suvun viimeinen ammattisotilas oli Alexander Wilhelm Rosenlew (R1) (1761–1809). Hän oli naimisissa majuri Gustaf Henrik Blåfeldtin tyttären Elisabeth Ulrikan (Bl) (1774–1829) kanssa.⁶⁷³ Heillä oli yhdessä kaksi

671 Erään myöhemmän asiakirjan mukaan hän osasi esimerkiksi puhua ranskaa ja saksaa. Porin kauppiasluettelo vuodelta 1853, STO KD 62/99 1854, KA.

672 ”Han hade i de tyska, polska, ryska och bägge danska krigen samt det preussiska fälttåget under 37 års tjänst vid samma regemente alltid uppfört sig såsom en rättskaffens soldat.” (Tekijän suom.) Elgenstierna 1931, 493.

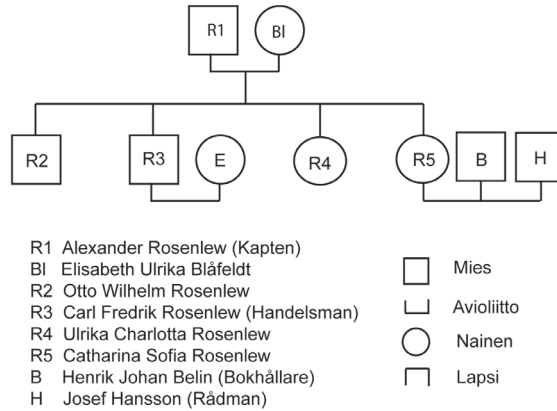
673 Elgenstierna 1931, 493.

poikaa ja kaksi tyttärtä. Kapteeni Rosenlewin erottua armeijasta perhe joutui taloudelliseen ahdinkoon, oli pakotettu jättämään kotitilansa Vehmaalla ja asettumaan Rauman Lappiin vuonna 1806. Siellä he toivoivat saavansa taloudellista tukea Elisabeth Ulrikan sukulaisilta.⁶⁷⁴

Perheen taloudellinen tila lienee synny myös siihen, että perheen pojat lähetettiin vuonna

1808 Poriin triviaalikouluun. Säädyn mukaisen kotiopettajan palkkaaminen ei ilmeisesti ollut mahdollista ja suvun perinteikkään sotilasuran jatkaminenkin olisi tullut perheelle liian kalliiksi. Tämä merkitsi sitä, että pojille oli hankittava koulutus, joka takaisi heille toimeentulon muualta kuin armeijan leivistä. Porin triviaalikoulu tarjosi siihen hyvät mahdollisuudet, sillä sen kautta saattoi päästä Turun katedraalikoulun ja Turun Akatemian opiskelijaksi ja menestyvälle virkamiesuralle.

Veljeksistä vanhempi Otto Wilhelm (R2) valmistui maisteriksi vuonna 1819. Hän pääsi myös Turun akatemian opiskelijaksi, mutta ei ehtinyt luomaan itselleen kovin pitkää akateemista uraa, sillä hän kuoli jo seuraavana vuonna.⁶⁷⁵ Carl Fredrikin (R3) koulutie vei toisaalle. Käytyään triviaalikoulua kahden vuoden ajan hän siirtyi apologistaluokalle, jonka opetus oli tarkoitettu kirjanpitäjiksi ja kauppiaksi aikoville pojille.⁶⁷⁶ Syytä luokan vaihtamiseen ei lähteistä löydy. Koulun oppilasluetteloista ei käy ilmi, että hänellä olisi ollut oppimis- tai sopeutumisvaikeuksia koulussaan, vaan päinvastoin häntä kuvataan sanoilla ”nokkela ja ahkera”.⁶⁷⁷ Selitys saattaa kuitenkin piillä sarakkeessa, jossa Otto Wilhelm ja Carl Fredrik todettiin varattomiksi. Poikien isä nimittäin kuoli äkillisesti vuon-

Kaavio 8. Rosenlew-suku. Lähde: Elgenstierna 1931, 493; Rosenlewien sukutaulu, tietokanta-aineisto.

674 Kaukamaa 1946, 146–149; Lagus 1928, 1–5.

675 Kotivuori, Yrjö, Ylioppilasmatrikkeli 1640–1852: Otto Wilhelm Rosenlew. Verkkojulkaisu 2005; Carpelan 1958, 926 (Rosenlew Tab. 5); Elgenstierna 1931, 493 (Rosenlew Tab. 5); Jäntere 1926, 93. <http://www.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/henkilö.php?id=12732> (haettu 13.6.2011).

676 Luokalla painotettiin latinan sijaan laskentoa sekä kirjeiden kirjoittamista. Nikula 1953, 10–11.

677 ”begriplig och flitig”. (Tekijän suom.) Porin triviaalikoulun oppilasluettelo 1808–1810, Porin lyseon arkisto, Bbb: 1, TMA.

Kuva 3. Carl Fredrik Rosenlew. Broman & Grönroos, Vaasa. Lähde: kuva nro 62842, Satakunnan Museon kuvakokoelma.

na 1809, mikä merkitsi uutta takaiskua perheen toimeentulolle. Sen oli siitä lähtien tultava toimeen upseerien leskille maksettavalla pienellä eläkkeellä, eikä enää ollut varaa kouluttaa molempia poikia yliopistouralle, vaan nuoremman oli ilmeisesti uhrauduttava isoveljensä puolesta.⁶⁷⁸

Carl Fredrikin päästyä triviaalikoulusta vuoden 1813 keväällä raatimies Pehr Anton Moliis otti hänet kauppahuoneensa apulaiseksi. Miksi? Ehkä Moliis tarvitsi itselleen uuden harjoittelijan, sillä hänen aikaisempi suojattinsa Carl Fredrik Björnberg oli jo lähes täysinoppinut ja valmis kokeilemaan oimien siipiensä kantavuutta. Asiaan saattoi vaikuttaa myös Rosenlewin aatelistausta, suositus Rauman raatimies Josef

Hanssonilta, johon Rosenleweilla oli läheiset suhteet, tai jopa koulun opettajien pyyntö hankkia pojalle harjoittelupaikka. Carl Fredrik otettiin toimeen aluksi koeajaksi, mutta jo vuonna 1814 hän asui virallisesti kauppahuoneen tiloissa ja osoittautui pian isäntänsä luottamuksen arvoiseksi. Ajan mittaan heidän välinsä muodostuivat hyvin läheiseksi.⁶⁷⁹ Moliis suhtautui apulaiseensa kuin omaan

678 Esimerkiksi Ulrika Rosenlewin kuoleman jälkeen vuonna 1829 kirjoitettu perunkirja kertoo karua kieltä siitä, miten hyvin perhe tuli toimeen pelkällä lesken eläkkeellä. Siitä käy ilmi, että perikunnalla oli saatavia 738 hopearuplan edestä, kun taas sen velat nousivat 754,20 ruplaan. Ulrika Rosenlewin perunkirja 3.8.1829, Turun hovioikeuden arkisto, aateliston perunkirjat Ecm: 2, TMA.

679 Lähteet ovat epäselviä myös sen suhteen, mitä Carl Fredrik teki vuosien 1808–1812 välisenä aikana. Esimerkiksi Rosenlew-konsernin historian kirjoittanut Oscar Nikula kirjoittaa, että Carl Fredrik tuli vuonna 1808 Poriin triviaalikouluun, josta hän valmistui viisi vuotta myöhemmin eli vuonna 1813. tämän jälkeen hän pääsi apulaiseksi Pehr Anton Moliisin kauppahuoneeseen. Hugo Laguksen, joka niin ikään on kirjoittanut Rosenlew-yhtymän historiasta, tekstistä saa puolestaan sen kuvan, että apulaisen toimi alkoi jo vuonna 1812 ja että Carl Fredrik saapui vasta tuolloin kaupunkiin. Koulunkäyntiä Lagus ei mainitse lainkaan. Oma käsitykseni vuoden 1808–1812 välisistä tapahtumista on se, että Carl Fredrikin koulu todella alkoi vuonna 1808 ja jatkui aina vuoden 1813 kevääseen saakka, jolloin tuli ajankohtaiseksi miettiä uusia vaihtoehtoja. Ja koska hän onnistui saamaan itselleen kauppiasharjoittelupaikan raatimies Pehr Anton Moliisin luota, hän päätti siirtää kirjansa Raumalta Poriin. Asian puolesta puhuu myös se seikka, että Carl Fredrikin muuttoilmoitus Poriin on päivätty 31.1.1814. Käsitykseni perustuu pitkälti triviaalikoulun oppilasluelloihin, joihin Rosenlewin veljekset ilmestyvät vuonna 1808. Carl Fredrik puolestaan

poikaansa, joka häneltä itseltään puuttui. Isännän ja apulaisen hyvistä väleistä kertoo myös se, että Carl Fredrik asui Moliisin luona kymmenen vuoden ajan eli vielä kaksi vuotta sen jälkeen, kun hän oli jo saanut kauppiasoikeudet. Rosenlew-yhtymän historian kirjoittaneen Hugo Laguksen mukaan:

Carl Fredrik Rosenlewiä ei kohdeltu kuten palkollista, vaan oli [Moliisin luota] löytänyt itselleen uuden kodin, josta hän sai paitsi hoivan myös koulutuksen.⁶⁸⁰

Kahdeksan vuotta kestäneen oppiajan aikana Carl Fredrikille kertyi roimasti kokemusta ja Moliis antoi yhä enemmän vastuuta.⁶⁸¹ Tänä aikana Carl Fredrik sai opetusta muun muassa liikesuhteiden solmimisesta kotimaassa. Lisäksi myös henkilökohtaisten kontaktien tärkeys tuli hänelle tutuksi harjoittelun kuluessa tehtyjen ulkomaanmatkojen aikana. Carl Fredrik kävi harjoitteluaikaanaan muun muassa Lyypekissä ja Amsterdamissa.⁶⁸² Samalla, kun hän tutustui kaupankäynnin käynteisiin, hän tutustui myös niihin ihmisiin, jotka kotikaupungissa ja ulkomailla olivat avainasemissa liiketoiminnan ja oman suhdeverkoston kehittymisen kannalta.⁶⁸³

Carl Fredrik haki kauppiasoikeuksia Porin kaupungin maistraatilta vuonna 1820. Hakemuksen takuumiehenä toimivat P. A. Moliis ja tämän liiketuttava kauppias Carl Gustav Sandell. Hakemuksessaan Rosenlew painotti koulutustaan ja velvollisuuksiaan perheensä päämiehenä ja äitinsä elättäjänä:

Korkea-arvoisen maistraatin suosiollisuuteen luottaen anon kaupungissa kauppiasoikeuksia ja oikeutta avoimeen kauppapuotiin. Toivon liitteenä oleva todistuksen osoittavan, että olen hankkinut riittävät taidot liiketoiminnan harjoittamisesta. Minun on myös oman toimeentuloni turvaamisen lisäksi tuettava rakasta äitiäni ja hankittava näin ollen itselleni ammatti.⁶⁸⁴

katoaa kirjoista vasta vuonna 1814. Porin triviaalikoulun oppilasluettelot 1808–1814, Porin lyseon arkisto, Bbb: 1, TMA; Nikula 1953, 9–12; Lagus 1928, 1–9.

680 Lagus 1928, 9.

681 Rosenlewiä nimitetään Moliisin kirjanpitäjäksi hänen hakiessaan kauppiasoikeuksia vuonna 1820. Carl Fredrik Rosenlewin kauppiasoikeushakemus 12.8.1820, STO AD 392/178 1833, KA.

682 Kauppiasluettelo vuodelta 1853, Sto:n akti 62/99 KD 1854, KA. Carl Fredrik esiintyy muun muassa vuonna 1818 merikapteeni Johan Lowenin alaisuudessa Theodora-prikin matkalla kohti Amsterdamia. Laivan omisti P. A. Moliis. Företeckning öfver utkommande och inkommande fartyg, skeppare och besättning till och ifrån Björneborg 1818, STO KD 36/67 1818, KA.

683 Kaukamaa 1946, 146–147.

684 ”Med anlitan af den Högärade Magistratens ypperst anhåller undertecknad, att i denna Stad vinna Burskap uppå handel i öppen salubod. Medelst närlagde bevis, hoppas jag mig kunna utreda, att jag förskaffat mig nödig kännedom i handel, och hvarmedelst jag blifvit

Huomio kiinnittyy erityisesti siihen, miten Rosenlew kokee olevansa velvollinen turvaamaan oman äitinsä toimeentulon. Kyse on kahdesta asiasta: toisaalta suvun päämiehen tuli kyetä elättämään oma perheensä ja toisaalta Rosenlew halusi osoittaa, ettei hakenut kauppiaasoikeuksia rikastuakseen tai riistääkseen muita vaan suorittaakseen oman tehtävänsä yhteisön jäsenenä. Tämän lisäksi huomio on kiinnitettävä myös siihen, mitä Carl Fredrik jätti kokonaan mainitsematta – nimittäin sen, että hän oli syntyperältään aatelinen.

Aatelille oli vuonna 1723 myönnetty privilegio, jonka perusteella se oli vapautettu kruunulle ja kaupungeille maksettavista maksuista paitsi, jos aateliset harjoittivat porvarillisia elinkeinoja. Tällöin heille tuli määrätä vuotuinen maksu, kontingenttivero, jonka suuruus riippui heidän käymänsä kaupan laajuudesta. Veroporvarin ja tavallisen porvarisoikeuksien haltijan erotti toisistaan myös se, että veroporvarilla ei ollut oikeutta osallistua kaupungin hallintoon. Näin ollen maistraatin olisi pitänyt kohdella Carl Fredrikin hakemusta eri tavalla kuin tavanomaisia kauppiaasoikeushakemuksia. Hakemuksessaan Rosenlew halusi tästä huolimatta painottaa, että hän ei hae kauppiaasoikeuksia koska hänellä on siihen oikeus, vaan koska hän halusi osallistua yhteisön toimintaan.

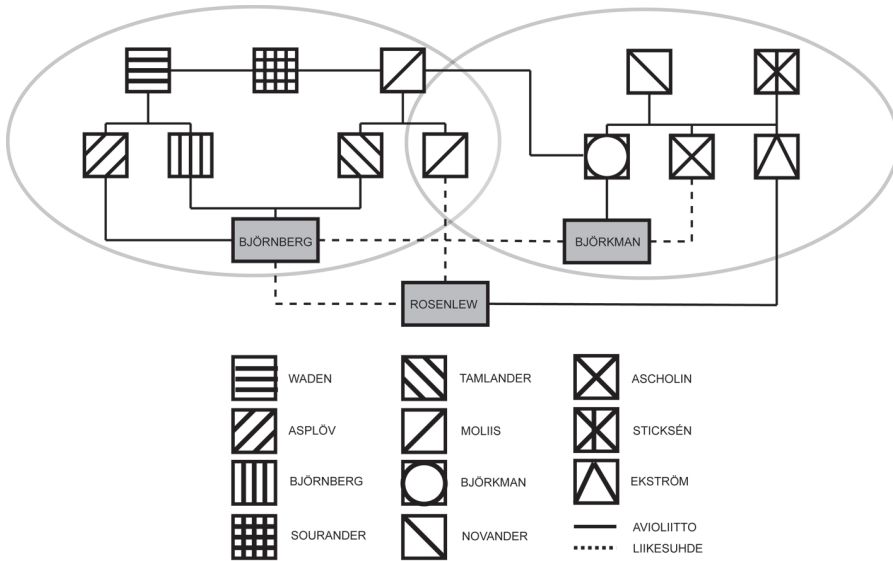
Porin maistraatilla oli siis samanaikaisesti käsiteltävänä kaksi ongelmallista hakemusta: toisaalta August Wilhelm Björkmanin hakemus, jossa hakijalta puuttui käytännön kokemus ja toisaalta yhteisön ulkopuolelta tulevan Carl Fredrik Rosenlewin hakemus, jonka takana oli kahdeksan vuoden käytännön kokemus, mutta ei sukukontakteja kaupungin kauppiaasyhteisöön. Käytössäni olevien lähteiden valossa on mahdotonta selvittää, kenen aloitteesta syntyi idea ratkaista asia yhdistämällä näiden kahden nuorukaisen hakemukset keskenään. Nuorukaiset tunsivat toisensa luultavasti jo entuudestaan, mutta idea lienee siitä huolimatta tullut kaupungin raadissa istuvilta Moliisilta ja Ascholinilta. Maistraatin päätöksellä kaupunki sai vuonna 1820 kaksi uutta kauppiasta ja mallin liiketoiminnan uudennaiselle organisoitavalle: syntyi kauppahuone nimeltä Björkman & Rosenlew.⁶⁸⁵

Kauppahuoneen nimi kuvasti maineen ja luottamuksen tärkeyttä 1800-luvun kaupankäynnissä. Koska Björkman-suku oli eräs kaupungin vanhimmista ja arvostetuimmista kauppiassuvuista, oli sen nimi luontevaa mainita ensin. Kauppahuone otti ensimmäiset askeleensa omien tukijoukkojensa avustamana. Esimerkiksi liikehuoneisto vuokrattiin Johan Ascholinin tiloista kirkkokorttelista läheltä Kokemäenjoen rantaa.⁶⁸⁶ Perheiden välistä suhdetta puolestaan

i tillfälle, att soutinera (ranskaa soutenir=tukea) en älskad moder och torde hända gagna det allmänna, äfvensom hafva sielver utkomst.” (Tekijän suom.) Carl Fredrik Rosenlewin kauppiaasoikeushakemus 12.8.1820, STO AD 392/178 1833, KA.

685 Nikula 1953, 13; Kaukamaa 1946, 146; Lagus 1928, 11.

686 Liikehuoneisto sijaitti tontilla nro 5.

Kaavio 9. Carl Fredrik Björnbergin ja Björkman & Rosenlewin taustaverkosto. Lähde: tietokanta-aineisto.

syvennettiin entisestään välillisesti avioliitosten avulla. Kristiinakaupunkilainen Ekströmin kauppiasperhe oli lähettänyt tyttärensä Johanna Margareta Ekströmin Poriin luomaan uusia sosiaalisia kontakteja. Siellä hän asui tätinsä Brita Ekströmin ja tämän puolison Johan Ascholin luona. Samalla hän tutustui myös Carl Fredriikkiin, ystävyys muuttui rakkaudeksi ja häitä juhlittiin vuoden 1830 tammikuussa. Seuraavana vuonna August Wilhelm meni puolestaan naimisiin Johan Ascholinin vaasalaisen liiketuttavan ja kauppiaan tyttären Mathilda Calixta Silfverbergin kanssa.⁶⁸⁷

Kauppuhuoneen perustamisen ja avioliiton välityksellä Carl Fredrik oli jo 33 vuoden ikäisenä saavuttanut kaupungissa arvostetun miehen maineen:

Siitä nuorukaisesta ja köyhästä aatelismiehestä, joka kerran isättömänä ja ilman sukulaiskontakteja suuntasi askeleensa Poriin, oli nyt Björkman-suvun kanssa harjoitetun kaupan ja Ascholin-sukuun solmitun avioliiton välityksellä tullut eräs yhteisön tukipilareista.⁶⁸⁸

687 Ascholinien sukutaulu, tietokanta-aineisto.

688 ”Ynglingen, den fattige adelsmannen, som en gång i tiden faderlös och utan förbindelser stört steg till Björneborg, var nu bliven en av samhällets stödjespelare, genom bolagskap lierad med Björkmanska familjen och genom giftermål med familjen Ascholin.” (Tekijän suom.) Lagus 1928, 13.

Björkman & Rosenlewin tulevaisuus näytti siis valoisalta. Carl Fredrikin välityksellä se oli osa laajaa kontaktiverkoston. Hän oli ehtinyt palvella Moliisin alaisuudessa neljän vuoden ajan samanaikaisesti Carl Fredrik Björnbergin kanssa, joka kauppiaasoikeuksien saannin jälkeen oli menestynyt liiketoimissaan erinomaisesti. Molempien osapuolien yhteistyö Moliisin kanssa ajoi heidän jälleen yhteen. Tämän myötä kaupungin kauppiaasyhteisön sisälle rakentui yhteistyöverkosto, jolla oli käytössään enemmän potentiaalia ja ennen kaikkea resursseja niiden toteuttamiseen kuin aikaisemmillä kauppiaasyhteisön yhteistyöverkostoilla.

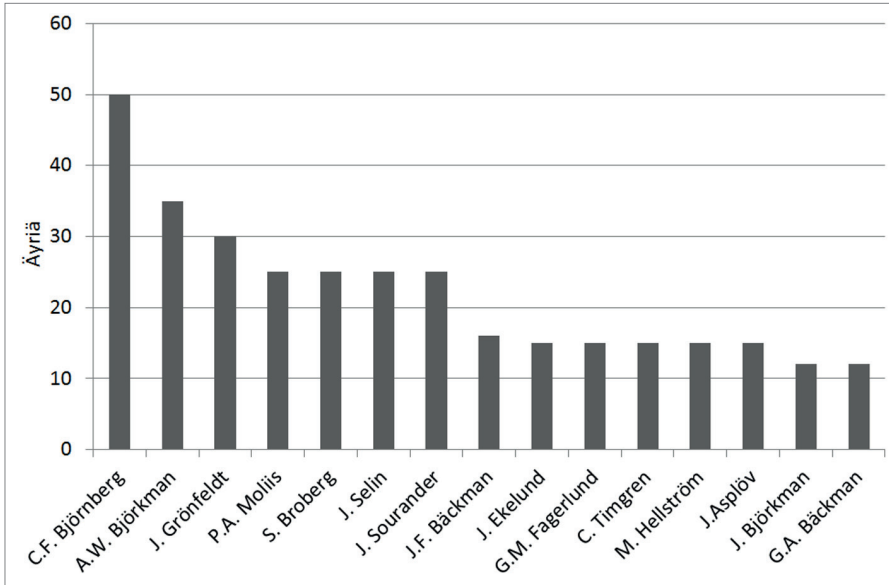
Samalla Carl Fredrik oli myös osa sitä kauppiaskunnan sukupolvenvaihdosta, joka oli käynnissä kauppiaasyhteisössä. Hän ei seurannut vanhempiaan kauppiaksi tai perinyt tehtävän välillisesti avioliittojen kautta, vaan hän oli yksinkertaisesti ollut oikeassa paikassa oikeaan aikaan ja kyennyt turvaamaan oman kontaktiverkostonsa avulla itselleen paikan yhteisön jäsenenä. Carl Fredrik Björnbergin ja Björkman & Rosenlewin välinen yhteistyö liitti toisiinsa 12 sellaista kauppiassukua, joilla ei aikaisemmin ollut kuin kaksi avioliittokontaktia toistensa, Souranderien ja Moliisien, sekä Souranderien ja Björkmanien, välillä. Kontaktien merkitystä korosti entisestään se, että Moliis, Sourander ja Björkman toimivat koko paikallisyhteisön avioliittoverkoston keskuspesteinä ja tarjosivat näin ollen mahdollisuuden luoda välillisiä kontakteja oman piirin ulkopuolelle. Lisäksi verkoston jäsenet kuuluivat myös varallisuutensa osalta kaupungin kärkikastiin.⁶⁸⁹ Verkoston muiden kauppiaiden liiketoiminnan menestystä voi tarkastella vuotuisen verotaksan avulla. Vaikka taksa ei sinänsä kerro koko totuutta henkilön varallisuudesta, se oli suhteutettu heidän harjoittamaansa liiketoiminnan laajuuteen. Sen avulla on mahdollista asettaa kaupungin kauppiaskunta tietynlaiseen suuruusjärjestykseen.

Kuvioon 17 on merkitty Porin 15 eniten 1830-luvulla verotettua kauppiasta. Kauppiat on jaoteltu 1830-luvun korkeimman taksansa mukaiseen suuruusjärjestykseen. Siitä voi havaita, että Carl Fredrik Björnberg ja August Wilhelm Björkman itse asiassa maksoivat kaupungin korkeinta verotaksaa. Heidän lisäksi listalta löytyvät myös Pehr Anton Moliis, Johan Sourander, Johan Asplöv ja Jacob Björkman. Carl Fredrik Rosenlewia kyseiseltä listalta ei sen sijaan löydy, koska maistraatti alkoi vuodesta 1831 lähtien soveltaa liiketoimintaa harjoittaviin aateliston edustajiin vuotuista kontingenttimaksua, joka Rosenlewin osalta oli kyseisenä vuonna 200 ruplaa. Vuotta aikaisemmin Rosenlewin verotaksa oli kuitenkin 15 äyriä.⁶⁹⁰

Kumppanusten yhteistyöverkoston on mahdollista lähestyä myös fyysisten etäisyyksien eli heidän asuinpaikkojensa kautta. Kartasta 2. voi havaita, että suurin osa tämän verkoston jäsenistä asui muutaman korttelin matkan päässä toi-

689 Ruuth 1899, 317–318.

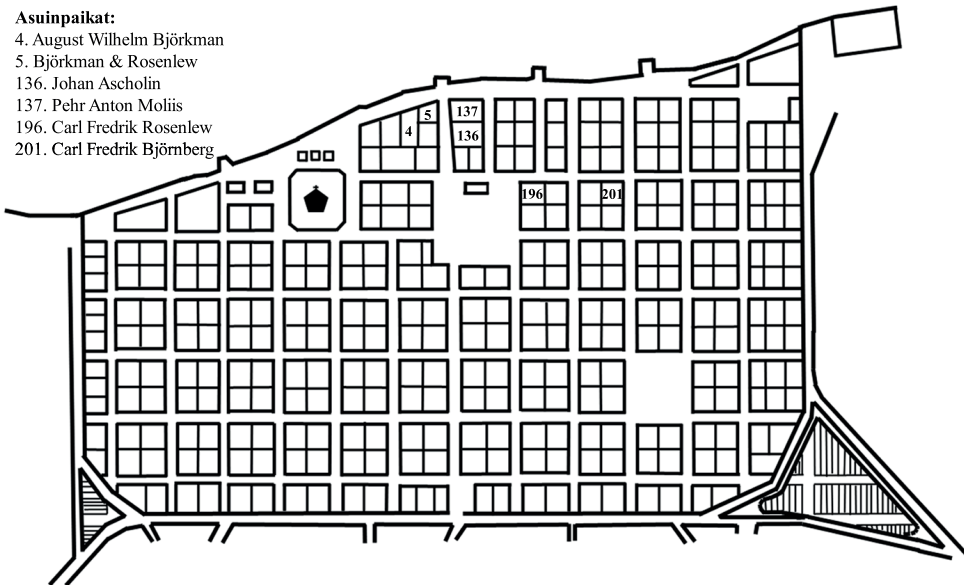
690 Utdrag af förde inqvarterings journal för år 1830, STO AD 392/178, KA.

Kuvio 17. Porin kauppiaskunnan korkeimmat verotaksat 1830-luvulla. Lähde: Porin kaupungin taksoitusluettelot 1830–1839, Turun ja Porin lääninhallituksen lääninkonttorinarkisto, lgac: 211–272, TMA.

Asuinpaikat:

- 4. August Wilhelm Björkman
- 5. Björkman & Rosenlew
- 136. Johan Ascholin
- 137. Pehr Anton Moliis
- 196. Carl Fredrik Rosenlew
- 201. Carl Fredrik Björnberg

Kartta 4. Carl Fredrik Björnbergin ja Björkman & Roselewin lähiverkoston asuinpaikat. Lähde: Porin kaupungin henkikirjat 1830-luvulta, Porin maistraatin arkisto, kruununverojen tilit, Gb3: 9–16, TMA.

sistaan. Lisäksi he kaikki asuivat linnakorttelissa, joka oli kaupungin arvostetuin kaupunginosa.

Carl Fredrik Björnberg ja Björkman & Rosenlew-kauppahuoneen omistajien nousu Porin liikemiesten eliittiin on hyvä osoitus siitä, miten kaupungin kauppiasperheet ja myös muut kauppiasyhteisön jäsenet aktiivisesti pyrkivät lainsäädännön ja vallitsevien normirakenteiden mukaisesti yhteisöllistämään ja integroimaan omaa jälkikasvuun tai apulaisiaan yhteisön jäseniksi. Vasta tämä takasi kauppiasoikeuksien saannin. Jotta sukupolvenvaihdos oli onnistunut, yhteisön oli hyväksyttävä uusi tulokas ja myönnettävä hänelle kauppiasoikeudet. Oma sosiaalinen aktiivisuus, yhteisöllistymisen taito, sen sijaan ratkaisi sen, miten kiinteäksi osaksi paikallisyhteisöä sen uudet jäsenet lopulta päätyivät.

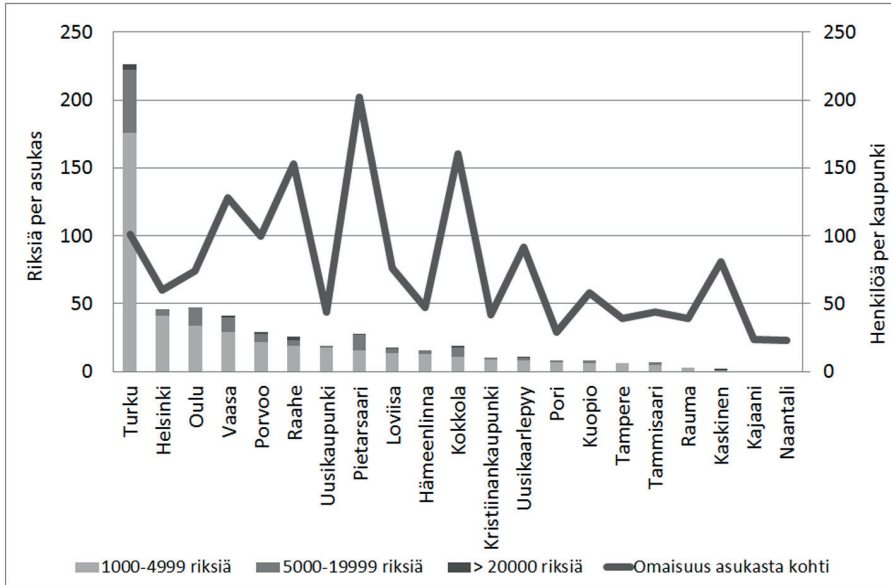
Uusi sukupolvi, uudet tavoitteet?

Porin kauppiasyhteisön sisäinen sukupolvenvaihdos käynnisti myös yhteisöllisen liikekulttuurin muutosprosessin, jossa yhteinen etu jäi vähitellen taustalle ja korvaantui voitontavoittelulla ja oman edun ajamisella. Muutos ei kuitenkaan tapahtunut yhdessä yössä tai edes yhden sukupolven aikana, vaan yhdessä kaupungin ja koko Suomen ulkomaankaupan kehityksen tahdissa 1800-luvun kuluessa. Muutos oli varmasti aikalaisilmin vaikeasti havaittavissa. Tutkijan on sen sijaan mahdollista pureutua asiaan jälkikäteen tarkastelemalla kauppiaille kertynyttä varallisuutta.

Millaisen varallisuuden porilaiskauppiat olivat ehtineet viimeisen 45 vuoden aikana itselleen keräämään tapulioikeuksiensa avulla? Tähän on mahdollista vastata Norrköpingin valtiopäivillä vuonna 1800 säädetyin omaisuusveron ansiosta. Sen keräämistä varten oli koko valtakunnassa suoritettava omaisuudenarviointi. Arviointityötä tekemään perustettiin kullekin alueelle lautakunta, jonka jäseniksi valittiin kaksi jokaisen säädyn edustajaa. Toimielimen tehtävänä oli arvioida kaikki yksityisten ja yhteisöjen hallussa oleva omaisuus kirkkojen, lukuun ottamatta valtion omien rakennusten, koulujen, sairaaloiden ja köyhäntalojen omaisuutta.⁶⁹¹

Porissa varallisuus oli jakaantunut varsin epätasaisesti. Kaupungin kaikkien kiinteistöjen yhteenlasketuksi arvoksi arvioitiin 35 000 hopeataalaria. Kaupungin yhteisen maaomaisuuden arvoksi arvioitiin olevan 11 538 taalaria. Lisäksi kaupungin asukkailla oli irtainta henkilökohtaista omaisuutta ja erilaisia saattavia yhteensä lähes 27 000 taalarin arvosta. Kaupungin suurin omaisuus kuului kauppias Johan Ascholinille. Hänen kiinteistönsä arvioitiin 532 taalarin arvoiseksi. Ascholinilla oli myös laivaosuuksia reilun 6 573 riksin arvosta sekä saa-

691 Jutikkala 1949, 170–171. Myös erilaiset yksityiset ja tehdasrakennuksiin kuuluvat taloussi-
neet saivat verovapauden.

Kuvio 18. Kaupunkilaisten suhteellinen varallisuus ja jakaantuminen varallisuusluokkiin vuonna 1801. Lähde: Jutikkala 1949, 195 ja 200.

tavia 60 riksin edestä. Kaikkiaan hänen omaisuutensa kohosi 7 164,75 riksiin. Ascholin siis omisti yli puolet koko yhteisön yhteenlasketun irtaimen omaisuuden arvosta. Seuraavaksi rikkain oli hänen lankonsa, kauppias Isak Björkman, jonka omaisuus kohosi 1 277 taalariin. Hänen lisäksi kaupungista löytyi kuusi muuta henkilöä joiden omaisuus kohosi yli 1 000 taalariin. Näiden joukossa oli ainoastaan yksi⁶⁹² kauppias, A. F. Boije. Tämä merkitsi sitä, että Porin kaupungin kauppiasyhteisön sisällä varallisuus oli tiukasti keskittynyt yhden avioliiton kautta luodun verkoston piiriin.

Vuosina 1800–1803 kerätyn aineiston avulla on mahdollista analysoida myös suomalaiskaupunkien varallisuussuhteiden jakaantumista. Kuviossa 18 kuvataan 20 suomalaiskaupungin asukkaiden keskimääräistä varallisuutta suhteessa koko kaupungin asukaslukuun. Suhteessa verotettavien lukumäärään Pori näyttäisi olleen yksi maan köyhimmistä kaupungeista. Sen keskimääräinen omaisuus asukasta kohti oli ainoastaan 29 riksiä.

Poria köyhempiä olivat ainoastaan Kajaani ja Naantali. Koko maan keskiarvosta, 76 riksin omaisuudesta, porilaiset jäivät todella kauas. Porin naapurikaupungit Rauma (39 riksiä) ja Uusikaupunki (44 riksiä), jotka olivat jääneet vaille tapulioikeuksia, sijoittuivat taulukossa selvästi Poria korkeammalle. Maan

692 Ellei mukaan lasketa vuonna 1787 kuolleen Johan Selinin perikunnalleen jättämää reilun 2 700 taalarin jäämistöä.

rikkain kaupunkilaisväestö löytyi Pohjanmaalta, jossa Pietarsaari (202), Kokkola (160), Raahe (158) ja Vaasa (128) erottuivat selvästi tervanvientitulojen ja vireän laivanvarustustoiminnan myötä omaksi ryhmäkseen.

Siirryttäessä kaupunkitasolta yksilötasolle kuva muuttuu hieman. Eino Jutikala on jakanut 20 suomalaiskaupungin asukkaat kolmeen eri varallisuusluokkaan varallisuusveroselvitysten perusteella. Hänen mukaansa Turku oli aivan omaa luokkaansa. Turkulaisista alimpaan 1 000–4 999 riksin varallisuusluokkaan kuului yhteensä 176 henkilöä. Seuraavaan luokkaan, jossa varallisuus oli 5 000–19 999 riksiä, kuului 46 henkilöä. Koko Suomesta ylimpään yli 20 000 riksin omaisuuden omistajien ryhmään kuului ainoastaan 14 henkilöä, näistä neljä asui Turussa. Lopuista kahdeksan olivat kotoisin Pohjanmaalta ja kaksi Suomenlahden rantakaupungeista.

Alueellisesti varallisuus oli siis keskittynyt toisaalta maan hallinnolliseen keskukseen Turkuun ja toisaalta Pohjanmaan terva-alueille sekä Loviisaan ja Porvooseen. Kaupungeissa taloudellinen valta keskittyi siis ainoastaan muutamien kauppiaiden käsiin, oli rikkaimpien henkilöiden luokka mikä hyvänsä. Esimerkiksi Kokkolassa Anders Roos (138 016 riksiä), Vaasassa A.J. Falander (87 380 riksiä) ja Pietarsaareissa Adolf Lindskog (63 126 riksiä) olivat selvästi kaupunkiansa rikkaimpia yksityishenkilöitä. Juuri nämä kauppiassuvut tai perheet olivat vuosien saatossa muodostaneet keskenään verkoston, joka perustui keskinäisiin, kaupunkien välisiin avioliitto- ja liikesuhteisiin. Näin oli myös Porissa, jossa kaupungin rikkain kauppias Johan Ascholin oli ainoastaan osa laajempaa verkostoa.⁶⁹³

Porilaiskauppiaiden omaisuudet olivat kuitenkin varsin vaatimattomia verrattuna heidän pohjanmaalaisiin kollegoihinsa. Tarkasteltaessa 1840–1850-lukujen taitteessa kuolleiden kauppiaiden jälkeensä jättämiä omaisuuksia voi havaita, että heidän varallisuutensa oli kasvanut moninkertaiseksi ensimmäiseen kauppiassukupolven verrattuna. Vuonna 1849 kuolleen Pehr Anton Moliisin perunkirjassa hänen omaisuutensa arvoksi on merkitty 49 881 ruplaa. Carl Fredrik Rosenlewini, joka kuoli kolme vuotta myöhemmin, pesän arvoksi on laskettu 51 797 ruplaa. Vuoden 1914 markoiksi muutettuna nämä summat vastasivat 6 485 ja 6 734 markkaa.⁶⁹⁴ Johan Ascholin omaisuus puolestaan vastasi 1 444 markkaa. Toisen sukupolven rikkaimmat kauppiaat olivat siis onnistuneet hankkimaan itselleen lähes viisinkertaisen omaisuuden edeltäjiinsä verrattuna.

693 Ojala 1999, passim.

694 Rahan arvon kertoimina on käytetty Jari Ojalan mallin mukaisesti vuoden 1914 markan arvoa. Tällöin vuosien 1849 ja 1852 rahan arvon kertoimeksi on saatu 0,13. Vastaavasti myös vuoden 1801 riksit on muutettu vuoden 1914 markoiksi kertoimilla 0,20 pankkoriksille ja 0,39 vaihtovelkakirjiksille. Ojala 1999a, Liite I.

Osittain kyse oli varmasti parantuneista suhdanteista ja niiden luomista mahdollisuuksista hankkia liiketoiminnasta parempi tuotto. Toisaalta kauppiaat Suomen muissa kaupungeissa olivat jo aikaisemmin kyenneet samaan. Herää kysymys, miksi porilaiskauppiaat eivät seuranneet heidän esimerkkiään? Kyse on pitkälti eri alueille syntyneistä liikekulttuurien eroavaisuudesta ja erilaisista strategioista. Eräs historian, sosiologian ja taloustieteen klassista ongelmista on ollut jo pitkään porvariston ja kauppiaskunnan rooli kapitalismin kehityksessä. Käytännössä ongelmaan on esitetty kaksi toisistaan poikkeavaa ratkaisua. Ensimmäinen näistä painottaa kauppiaskunnan yrittäjäluonnetta ja dynaamisuutta ja näkee sen yhtenä kapitalismin läpimurron edellytyksistä. Toinen teoria näkee kauppiaskunnan tuottamattomana luokkana, joka oli kykenemätön sosiaalisten muutosten moottoriksi.⁶⁹⁵

Adam Smith esitti asian ratkaisemista jakamalla kauppiaskunnan kahteen ryhmään: kauppiaisiin ja herrasmiehiin – yrittäjiin ja parasitteihin. Jälkimmäiset haaskasivat omaisuutensa turhuuksiin sen sijaan, että olisivat käyttäneet sitä tuotteliaasti. Italialainen sosiologi Vilfredo Pareto käsiteli samaa asiaa termeillä säilyttäjä (*rentier*) ja yrittäjä (*entrepreneur*). Myös hänen dikotomiassaan ryhmät erottaa toisistaan erilainen luonteenlaatu. Yrittäjät ovat hänen mukaansa riskinottajia, jotka hallitsivat nousukausien aikaista talouselämää. Säilyttäjät olivat puolestaan liiketoimissaan varovaisempia ja pääsivät useimmiten esiin taloudellisesti heikompina aikoina.⁶⁹⁶

Pareton tutkimuksesta, kuten monesta muustakin sosiaali- ja taloustieteen mallista, puuttuu ajallinen perspektiivi, eikä se kykene selittämään historiallista muutosta. Kuten Leos Müller on huomauttanut:

Kaikki yritykset soveltaa Pareton ”entrepreneur vs. rentier-mallia” ovat joutuneet vaikeuksiin kuvatessaan sosiaalista muutosta. Siirtymä yrittäjistä (*entrepreneur*) säilyttäjäksi (*rentier*) ei merkitse todellista sosiaalista muutosta, vaan kyseessä on saman sosiaalisen rakenteen sisäisestä toimintamallin muutoksesta.⁶⁹⁷

Hänen mukaansa samankaltainen muutos yrittäjistä säilyttäjiin on tapahtunut monissa muissakin Euroopan kaupungeissa kuin Venetsiassa ja Amsterdamissa.

695 Müller 1998, 27–28.

696 Pareto 1963, 1559. Myös Peter Burke on käyttänyt Pareton käsitteitä vertaillen Venetsian ja Amsterdamin kauppiaskuntia ja niiden liiketoiminnan rappiota toisiinsa. Burke 1994, 69.

697 ”any attempt to apply Pareto’s entrepreneur vs. rentier model faces the problem of explaining social change. Transition from entrepreneur to rentier does not mean a real social change. It is only a shift of functions within the same social structure.” (Tekijän suom.) Müller 1998, 30–31.

Esimerkiksi Lyypekissä ja Antwerpenissä, joissa ulkoiset olosuhteet kääntyivät kaupankäyntiä vastaan ja kauppiaat pyrkivät parhaansa mukaan turvaamaan olemassaolonsa. Müller katsoo, että kauppiaiden jako kahteen eri ryhmään, säilyttäjiin ja yrittäjiin, on keinotekoinen. Kyse ei ollut eri persoonallisuuksista, vaan dynaamisesta reagoinnista ulkoisten olosuhteiden muutoksiin. Molempien ryhmien tavoitteena oli liiketoiminnan turvallisuus ja jatkuvuus. Toisin sanoen kyse oli ainoastaan erilaisista toimintastrategioista.⁶⁹⁸

Tästä oli mielestäni kyse myös Suomessa. Siinä missä Pohjanmaan kaupunkien kauppiaat olivat omalla markkina-alueellaan valmiita ottamaan enemmän riskejä ja investoimaan tervakaupasta saamia tuloja esimerkiksi laivanrakennukseen, porilaiset etenivät huomattavasti varovaisemmin. Hieman kärjistäen voisi sanoa, että porilaiskauppiaiden liiketoimintaa ei motivoinut voiton maksimointi, vaan se oli sosiaalisen reproduktion väline, jonka ensisijainen tavoite oli oman elinkeinon siirtäminen seuraaville sukupolville mahdollisimman turvallisesti, ilman turhia riskejä. Porin kauppiaskunnan seuraava sukupolvi oli puolestaan historiallisesti täysin erilaisessa tilanteessa. Se mahdollisti entistä suurempien riskien ottamisen ja myös aikaisempaa suuremman tuoton liiketoiminnasta, joka perustui erilaiseen liiketoimintastrategiaan. Erilaiset liiketoimintastrategiat eivät siis olleet toisiaan poissulkevia vaan kauppahuoneiden yleiskauppaluonteesta johtuen päällekkäisiä tai toisiaan täydentäviä liiketoimintamalleja.

Porin kauppiasyhteisössä tehdyt sukupolvenvaihdokset osoittavat, että perheen liiketoiminnan siirtäminen seuraavalle sukupolvelle oli kiinni monien sattumusten summasta. Näin ollen siihen ei ollut olemassa ainoastaan yhtä keinoa, vaan perheet pyrkivät useimmiten saavuttamaan parhaan mahdollisen tuloksen monin eri tavoin. Perheen liiketoiminnan jatkuvuus ei myöskään ollut itsestäänselvyys. Kauppiasperheet kouluttivat parempien tulevaisuudennäkymien toivossa lapsiaan myös muihin ammatteihin, erityisesti virkamiesuralle.

Yhteisön kauppiassukupolven vaihtuessa myös kaupungin raadin asema muuttui. Kaupungin ensimmäinen kauppiaspolvi oli pyrkinyt nimenomaan raadin jäsenyyden kautta vaikuttamaan oman liiketoimintansa ja koko kaupungin elinkeinoelämän kehitykseen ja yhteisöllisyyden vaalimiseen. Uusi sukupolvi sen sijaan keskittyi entistä enemmän ensisijaisesti oman liiketoimintansa edellytysten parantamiseen. Vaikuttaisikin siltä, että uuden sukupolven myötä yhteisö, perhe ja sen liiketoiminta oli vähitellen erottumassa omiksi kokonaisuuksikseen. Yksityisen ja yhteisen välinen murros oli kuitenkin hidas prosessi. Tämä on näh-

698 Lyypekistä Cowan 1986, Antwerpenistä Degryse 1995.

tävissä myös Porin uuden kauppiassukupolven taustoista. Oli suvun tai perheen liiketoiminnan seuraajana sitten vanhin poika, kauppiaan leski, vävy tai kokonaan ulkopuolinen henkilö, kaupankäynti ja laivanvarustus olivat edelleen vahvasti sidoksissa yhteisön sosiaaliseen kontaktiverkoston ja kauppiaiden väliseen yhteistyöhön.

KAUPPIAIDEN KESKINÄINEN KILPAILU

orkea-arvoinen, armollinen Keisari ja Suuriruhtinas. Porvarissääty haluaa tuoda esille mielihyvänsä siitä, että säätyjen on edelleen, kuten Ruotsin ajan maapäivillä, mahdollista päästä esteettä esittämään Armon Keisarilliselle Majesteetille koko kansakuntaa tai erityisesti porvarissäätyä koskevia kysymyksiä, joiden oikeudenmukainen ratkaiseminen on ensiarvoisen tärkeää koko maan kehityksen kannalta.⁶⁹⁹

Näillä sanoilla alkoi Suomen porvariston uudelle hallitsijalleen esittämä toiveista siitä, miten maan asiat olisi tulevaisuudessa järjestettävä. Lista koostui 17 kohdasta, jotka käsittelivät asioita aina kaupunkien ja porvariston privilegioiden ennallaan säilyttämisestä ja postinkulusta maakaupan kieltämiseen saakka. Kaiken kaikkiaan porvaristo esiintyi vuoden 1809 Porvoon valtiopäivillä varovaisen toiveikkain mielin. Suomalaiskaupunkeihin oli 1700-luvun kuluessa rakennettu kauppalaivastoja, joiden vetoisuus oli huomattavasti suurempi kuin maan ulkomaankaupan hoitaminen edellytti. Venäjän ulkomaankauppa oli puolestaan ulkomaisten, pääasiassa hollantilais- ja englantilaisvarustamojen hallussa. Suomen siirtyminen osaksi Venäjän keisarikuntaa herätti toiveen siitä, että kaupunkien kauppalaivastot pääsisivät hoitamaan idän, erityisesti Pietarin ja sen kauppasatamana toimivan Kronstadtin, meriliikennettä.⁷⁰⁰

Uudessa valtiollisessa tilanteessa porvariston pääasialliseksi tavoitteeksi muodostui maan ulkomaankaupan ja laivanvarustuksen kulmakivenä pidetyn tuoteplakaatin ja ylipäänsä Ruotsin aikaisen kauppalaisäädännön uudelleen vahvistaminen.⁷⁰¹ Porvariston parissa vallitsi myös vakaa yhteisymmärrys siitä, että metsätuotteiden viennistä tulisi tulevaisuudessa maan talouden tukijalka. Porvarissääty ehdotti, että keisari puuttuisi kiristyneeseen kansainväliseen kilpailuun ja tarjoaisi Suomen ulkomaankaupalle erilaisia tulli- ja satamamaksu-

699 ”Stormägtigste, Allerdänigaste Keijsare och Stor-Furste. Eders Kejslerliga Majestäts Allerdänigaste yttrande att vid denna Landtdag med välbehag vilja emottaga Sina nya Finska undersåtares önsknningar gifver Borgare Ståndet den tröstande anledning att, i likhet med hvad förut vid Svenska Riksdagar öfligt varit, äfven nu till deras Höge Monark obehindradt allerdänigst inkomma med dess allmänna Besvär uti de delar, som trycka Borgare Ståndet, dels gemensamt hela Nationen, dels särskildt och i synnerhet röra detta stånd, och hvilckas afhjelpande, såvidt det med Rättvisa instämmer och med hela Statens gemensamma välgång kan förenas.” (tekijän suom.) Välloflige Borgare Ståndets protokoller vid Landtdagen i Borgå år 1809, 189.

700 Kaukiaisien mukaan Pietarin liikenne kasvoi tasaisesti koko 1700-luvun ajan. Siinä missä Krostadtissa vielä 1720-luvulla kävi vuosittain keskimäärin 200 alusta, vuosisadan vaihteessa niiden määrä oli noussut jo noin 1000 alukseen vuosittain. Kaukiainen 2008, 111–112, 145–149 ja 199.

701 Välloflige Borgare Ståndets protokoller vid Landtdagen i Borgå år 1809, 191–209 ja 205–216; Nikula 1973, 280; Kaukamaa 1941, 2; Olin 1927, 49, 207; Lindström [Sarva] 1905, 72–80.

helputuksia kompensoimaan erityisesti Ruotsin ja Norjan kauppiaiden nauttimia kilpailuetuja. Lisäksi se toivoi, että maan tärkein vientialue, Välimeri, saataisiin mahdollisimman pian auki liikenteelle ja että Venäjän hallinto tekisi jotain alueella aluksia kaappaaville barbareskeille.⁷⁰²

Pori kehittyi 1800-luvun alkupuoliskolla erääksi Suomen merkittävimmistä laivanvarustus- ja puutavaranvientikeskuksista. Tässä pääluvussa tarkastellaan tätä muutosprosessia kauppiasyhteisön sisäisen vuorovaikutuksen ja yhteisöllisyyden näkökulmasta.

Pääluvun ensimmäisen osan tarkoituksena on osoittaa, miten Porin uusi kauppiassukupolvi ryhtyi uudelta pohjalta organisoimaan kaupungin meriliikennettä haastaen samalla aikaisemman yhteisöllisen toimintamallin. Seurauksena oli sarja konflikteja, joiden kautta on mahdollista analysoida oman ja yhteisen edun käsitteiden muutosta yhteisön sisällä. Keskinäisen kilpailun kiristymisen vastapainona luvun ensimmäisessä osassa tarkastellaan myös niitä kauppiasyhteisön sosiaalisia yhteistyöverkostoja, jotka mahdollistivat kaupungin laivanvarustuksen ja aluskannan kasvun 1800-luvun alkupuoliskolla.

Pääluvun toinen osa keskittyy kaupungin puutavaranviennin voimakkaan kasvun seurauksena kiristyvän kilpailun vaikutuksiin Porin kauppiasyhteisössä. Sen keskiössä on puutavaranhankinta. Kysynnän jatkuva kasvu merkitsi nimitäin sitä, että kauppiaiden oli saatava markkinoille entistä enemmän ja entistä laadukkaampaa sahatavaraa. Käsisahatun lankun tuotanto-ongelmat pakottivat kauppiat organisoimaan tuotantoa uudella tavalla ja aloittamaan sahauksen vesivoimalla toimivilla sahoilla. Sahapioneerien toiminta asetti kuitenkin kauppiasyhteisön jäsenet eriarvoiseen asemaan ja seurauksena oli useita ristiriitoja, joiden kautta on mahdollista tarkastella 1830–1840-lukujen aikana esiin nousutta liikekulttuurin murrosta.

702 Barbareskeista tarkemmin ks. esim. Müller 2004, 55–60.

Kaksoiskotkan alla

Napoleonin sotien alkuvaiheessa Ruotsi oli pysytellyt puolueettomana. Se liittoutui kuitenkin myöhemmin Englannin kanssa. Suomen siirryttyä Venäjän alaisuuteen Englannista tuli näin ollen sen vihollismaa. Samalla Euroopan merireitit muuttuivat porilaiskauppioiden näkökulmasta entistä vaarallisemmiksi. Tästä syystä useat kaupungin aluksista talvehtivat omassa kotisatamassa. Ja vaikka Venäjän keisari oli Suomen sodan syytöksi taannut merimatkoilla olleille aluksille pääsyn takaisin kotisatamiinsa, monet varustajista päättivät myydä aluksiaan ulkomaisissa satamissa pyrkien välttämään tappioita.⁷⁰³

Suomalaisalukset oli siis sidottu Itämeren-liikenteeseen, joka ei suinkaan ollut vaaratonta englantilaiskaupparien aktiivisuuden takia. Tämän kokivat karvaasti myös porilaiset. Vuonna 1810 Riikaan matkalla ollut fregatti *Victoria* päätyi englantilaisjoukkojen saattamana Liverpooliin.⁷⁰⁴ Myös vuonna 1811 Regensburgiin pyrkinyt porilaisalus joutui englantilaisten kaappaamaksi.⁷⁰⁵ Uhkakuvista huolimatta meriliikennettä oli ylläpidettävä suolan saannin turvaamiseksi, semminkin kun Suomen kenraalikuvernööri Barclay de Tolly (1761–1818)⁷⁰⁶ kehotti senaattia ryhtymään toimenpiteisiin suolavarastojen saattamiseksi aseusten määräämälle tasolle.

Maaherran tiedustellessa asiaa Porin maistraatilta se ilmoitti, ettei kaupungissa ole vuoden 1801 jälkeen ylläpidetty suolavarastoa, koska entinen makasiini on palanut, eikä kaupungilla ole toistaiseksi ollut varaa uuden makasiinin rakentamiseen. Kaupunkiin oli tarvittaessa haettu Liverpoolissa tuotettua suolaa Tukholmasta, joka laatunsa takia oli pitkäaikaisvarastointiin kelvotonta. Porin maistraatti valitti myös porvariston köyhyyttä ja suolan korkeita hintoja. He anoivat vapautusta suolanvarastointivelvollisuudesta siihen saakka, kunnes suolaa voitaisiin taas hakea omilla laivoilla Välimeren satamista.⁷⁰⁷ Senaatti ei

703 Ojala 1999a, 61; Möller 1970, 204, Söderhjelm 1914, 122.

704 Aluksen kapteenina toimineen vänrikki Hyllgrenin kertomus laivan kaappaamisesta herätti tosin senaatissa epäilyksiä siitä, että kyse ei olisi ollut kaappauksesta, vaan laivanvarustajan pyrkimyksestä kiertää asianmukaiset tullimaksut. Senaatin talousosaston istuntopöytäkirja 30.8.1815 ja 17.4.1818, Registraattorinkonttorin arkisto, talousosaston yhteisistuntopöytäkirjat, Ca: 13 ja 16, KA; Raportti Porin kaupungin laivaliikenteestä vuodelta 1814, STO KD 86/89 1815, KA; Porin meritullikamarin tilit vuonna 1810 lähteneet alukset nro 10, Tullihallituksen arkisto, meritullikamarien tilit, Gy: 2, KA.

705 Porin meritullikamarin tilit 1811 lähteneet laivat nro 10, Tullihallituksen arkisto, meritullikamarien tilit, Gy: 12, KA; Porin maistraatin pöytäkirja 1.2.1813, Porin maistraatin arkisto, pöytäkirjat, Ca: 2, TMA.

706 Syrjö, Veli-Matti: Barclay de Tolly, Kansallisbiografia-verkkójulkaisu. *Studia Biographica* 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1997–2011. <http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/616/> (haettu 1.11.2011).

707 Porin maistraatin suolantuontivelvollisuutta käsittelevät kirjeet, Senaatin talousosaston KD 43/14 1809 ja KD 70/76 1810, KA; Porin maistraatin pöytäkirjat 13.6. ja 27.6.1810, Porin maistraatin arkisto, pöytäkirjat, Ca: 2, TMA.

luonnollisesti suostunut anomukseen, vaan tiedusteli asiaa uudelleen vuoden 1811 keväällä. Tällöin maistraatti ilmoitti, että kaupunkiin on hankittu asetusten mukainen määrä suolaa, mutta varastoa sitä varten ei ollut vielääkään rakennettu, vaan suola oli jaettu kauppiaiden makasiineihin. Maistraatin mukaan sen tarkoituksena kuitenkin oli saada rakennuttua erillinen tila suolanvarastoimista varten uuden pakkahuoneen yhteyteen vuoden 1812 aikana.⁷⁰⁸

Englannin myöntämät erityislisenssit, joiden turvin myös suomalaisalukset saattoivat purjehtia sen suolasatamiin, toivat asiaan hetkellisen helpotuksen.⁷⁰⁹ Käytännössä lisenssijärjestelmä toimi siten, että alukset purjehtivat Göteborgiin, josta niiden oli mahdollista anoa itselleen jatkolisenssiä Englantiin saakka. Myös porilaiset näyttäsivät käyttäneen tätä mahdollisuutta hyväkseen. Vuonna 1811 Porista lähti nimittäin kolme alusta kohti Göteborgia, josta kaikki jatkoivat Liverpooliin saakka onnistuttuaan hankkimaan lisenssit Englannin Itämerenlaivaston amiraalilta. Kyse oli kuitenkin poikkeuksista, eikä säännöllisestä liikenteestä.⁷¹⁰ Porilaisten ohella myös muut kaupungit hankkivat aluksilleen lisenssejä. Ojalan mukaan esimerkiksi Kokkolan satamasta lähti vuonna 1809–1811 useita aluksia juuri Göteborgiin.⁷¹¹

Kaiken tämän seurauksena ruotsalaissatamat, erityisesti Tukholma, säilyttivät asemansa Suomen ulkomaakaupan tärkeimpänä välittäjänä. Suomen ja Ruotsin välisten kauppasuhteiden säilymisestä ennallaan oli kannettu huolta jo Porvoon valtiopäivillä, jossa oli laadittu Ruotsin-kauppaa käsittelevä kauppasopimus. Kauppasopimuksen oli tosin tarkoitus olla voimassa ainoastaan vuoteen 1811 saakka. Sitä kuitenkin jatkettiin ensin vuoteen 1815 ja myöhemmin aina vuoteen 1838 saakka.⁷¹²

Virallisista sopimuksista huolimatta Suomen ja Ruotsin kauppasuhteet eivät pysyneet ennallaan, vaan niiden keskinäinen kauppa väheni jatkuvasti. Tukholma oli kuitenkin vielä 1820-luvun alussa suomalaisten tärkein kauppapaikka, sillä se oli ainoita Itämeren satamia, jossa maan vientituotteilla ylipäänsä oli menekkiä. Lisäksi Ruotsin-kauppa toi maahan runsaasti käteistä rahaa.⁷¹³ Suo-

708 Porin maistraatin kirje Turun ja Porin läänin maaherralle 9.5.1811, STO KD 117/115 1811, KA; Lista Porin kauppiaiden hallussa olevasta suolavarastoista, STO KD 75/125 1812, KA; Porin meritullikamarin raportti suolan tuonnista, STO KD 26/165 1813, KA.

709 Heckscher 1918, 9–10, 124, 142–152.

710 Porin meritullikamarin tilit 1811, Osa 39, lähteneet laivat nro 54–56, Tullihallituksen arkisto, meritullikamarien tilit, Gy: 12, KA; Frans Fredrik Wallenstrålen kirjanpitäjälleen Hagnerille 1.5.1854 ja 11.12.1854, Kaupankäyntiä käsittelevä arkisto, 1. kauppiaat, Hagner A.G., Wallenstrålelta saapuneet kirjeet, Ea: 1, SMU.

711 Ojala 1999a, 61, nootti 52, Ojala 1996, 75.

712 Joustela 1963, 49 ja 98; Meinander 1945, 157; Kaukamaa 1941, 4; Samling af placater V, 286–307; Samling af placater III, 138–145.

713 Kaukaisen mukaan muutos näkyi erityisesti Tukholman asemassa Suomen tervakaupan välittäjänä. Heti sodan jälkeen Tukholmaan vietiin vielä vuosina 1811–12 keskimäärin

mesta vietyjen tuotteiden myyntiarvo ylitti moninkertaisesti Ruotsista tuotujen tuotteiden arvon. Tästä oli seurauksena se, että ruotsalaisvaluuttaa virtasi jatkuvasti maahan suuria määriä ennen kaikkea talonpoikien harjoittaman rannikkopurjehduksen kautta. Tämä oli venäläishallinnon kannalta kiusallista, sillä suurista ponnisteluista⁷¹⁴ huolimatta ruplista Suomessa oli suorastaan pulaa.⁷¹⁵ Emil Schybergsonin mukaan:

Ruotsalainen paperiraha hallitsee rahamarkkinoita. Siinä missä ruotsalainen valuutta on vallannut kaikki markkinat, Venäjän valuuttaa ei tapaa kuin verojen ja Venäjältä hankittujen tarpeiden maksussa.⁷¹⁶

Tukholman-kauppa ei porilaisten kannalta näyttäisi muodostuneen yhtä merkittäväksi kuin esimerkiksi turkulaiskauppiaille.⁷¹⁷ Tästä kertoo osittain myös se, että Porvoon valtiopäivillä Poria edustanut kauppias Johan Ascholin anoi keisarilta nimenomaan kaupungin Itämeren lehterikaupan oikeuksien säilyttämistä ennallaan.⁷¹⁸ Vuosina 1813–1820 Porista lähti Tukholmaan ainoastaan 21 alusta. Vastaavasti Venäjän satamiin Porista purjehti ainoastaan muutama alus, joiden määränpäänä oli Pietari ja Tallinna.

50 000 tynnyriä tervaa vuosittain. Neljä vuotta myöhemmin vienti oli vähentynyt jo 20 000 tynnyriin, ja vuosikymmen myöhemmin se oli lakannut lähes kokonaan. Samankaltainen kehitys on havaittavissa myös siirtomaatuotteiden ja suolan tuonnista Ruotsista. Myös rautamalmi, jonka tuonnista aiemmin oli kannettu suurta huolta, saatiin nyt halvemmin Venäjältä. Kaukiainen 2008, 188–189. Ks. myös Nikula 1973, 280; Kaukamaa 1941 15–16; v. Borries 1923, 178; Lindström [Sarva] 1905, 72–80.

714 Se oli turhaan yrittänyt kääntää maatalous- ja kotiteollisuustuotteiden vientiä Tukholmasta Pietariin ja Venäjän muihin Itämeren satamiin. Tämä onnistui kuitenkin vasta 1830-luvun alusta lähtien, jolloin Baltian satamista ja erityisesti Riiasta tuli suomalaiskauppiaiden suolarahtien kohdesatama. Suolalasteja vastaan Baltiasta tuotiin usein kotiin viljaa.

715 Arviot ruotsalaisvaluutan määrästä vaihtelevat. Pippingin mukaan tarkan summan laskeminen on mahdotonta lähteiden puuttumisen vuoksi. Hän arvioi, että ruotsalaisia seteleitä olisi liikkunut Suomessa 1820-luvulla noin 3–5 miljoonan riksin edestä. Schybergson puolestaan arvioi, että vielä vuoden 1840 tienoilla ruotsalaisia pikkuseteleitä kiersi Suomessa noin 1 200 000 ruplan arvosta. Pipping 1961, 113; Schybergson 1895, 4.

716 ”Le papier du Suède y predomine dans la circulation; il est agent presque exclusif de tout commerce, et l’argent russe n’y circule de préférence que pour l’acquiescement des impôts publics et dans le payment des marchandises tirée de la Russie”. (tekijän. suom.) Schybergson 1895, 5. Katso myös Kaukiainen 1993, 61; Joustela 1963, 61.

717 Tukholman-kaupan merkityksestä muille suomalaiskaupungeille ks. esim. Keskinen 2011.

718 Porin kaupungin valtiopäiväanomus, Valtiosihteerinviraston arkisto, Suomen asiankomitean aktit, asiakirjavihko nro 19, Fa: 3, KA. Ascholin ei ollut liikkeellä yksin, vaan myös Kristiinankaupunki, Rauma ja Uusikaupunki ajoivat samaa asiaa, joten siitä oli varmasti keskusteltu jo ennen hakemusten jättämistä. Toisaalta Rauma ja Uusikaupunki anoivat lisäksi myös tapulioikeutta, jota Ascholin tuskin oli tukemassa. Kristiinankaupungin, Rauman ja Uudenkaupungin anomukset, Valtiosihteerinviraston arkisto, Suomen asiankomitean aktit, asiakirjavihko nro 30, 22 ja 27, Fa: 3, KA.

Vuonna 1811 säädetyn kauppasertifikaatin mukaisesti Suomi erotettiin omaksi tullialueekseen, josta sai tullivapaasti viedä Venäjälle ainoastaan metsätuotteita. Näillä ei luonnollisesti ollut Venäjällä kysyntää, koska se itse oli yksi Euroopan suurimmista metsätuotteiden tuottajista. Tullien lisäksi kontaktien vähyteen vaikuttivat myös Venäjän korkeat satamamaksut. Keisari antoi vuonna 1812 asetuksen, jonka mukaan suomalaisalukset oli rinnastettava tulli- ja satamamaksujen suhteen ulkomaisiin aluksiin. Asetus koski kaikkia muita paitsi Itämerellä sijaitsevia Venäjän kauppasatamia. Käytännössä asetus ei kuitenkaan toiminut kuten olisi pitänyt, vaan suomalaiskauppiat joutuivat maksamaan korkeammat maksut myös Itämeren satamissa.⁷¹⁹

Venäjän ja Englannin välillä solmittu rauha helpotti ulkomaankaupan organisointia hetkellisesti vuoden 1812 syksyllä. Tämä näkyi selvästi myös Porissa. Vielä seuraavan purjehduskauden alussa ulkomaankauppa oli tosin varsin verkaista. Porista oli lähtenyt Tukholman lisäksi laivat ainoastaan Pietariin, Riikaan ja Göteborgiin, josta oli luultavasti tarkoitus jatkaa erityislisenssin avulla Englantiin. Sen sijaan seuraavana keväänä neljä alusta suuntasi matkansa suoraan Englantiin. Lisäksi kaksi alusta purjehti sinne Göteborgin kautta. Kaikki alukset palasivat kotiin suolalastissa ja maistraatti saattoi ilmoittaa maaherralle, että sen varastoon oli jo vuosina 1812–1813 kertynyt yli 3 650 tynnyriä Liverpoolin suola.⁷²⁰

Rauhasta huolimatta vuosien 1792–1815 sodankäynnistä oli omat seurauksensa. Eräs näistä oli Englannin tullipolitiikan muutos. Se ryhtyi nimittäin suosimaan siirtomaistaan, erityisesti Kanadasta, tuotua puutavaraa eurooppalaisen puutavaran kustannuksella. Euroopan puutavaran tuontitulleja korotettiin siten, että vuonna 1810 ne olivat 54 shillinkiä 8 penceä ja vuonna 1819 peräti 65 shillinkiä loadilta.⁷²¹ Pohjois-Amerikasta tuotavalle puutavaran tuonti maksoi puolestaan vain 10 shillinkiä loadilta.⁷²²

719 Muun muassa vuonna 1816 tullihallitus antoi senaatille lausunnon, jossa todettiin suomalaisten nauttineen suurempia helpotuksia Venäjän satamissa kun maamme oli vielä osa Ruotsia, kuin Venäjään liittämisen jälkeen. Tullihallituksen lausunto koskien Venäjän kauppaa, Senaatin talousosaston KD 19/324 1816, KA. Ks. myös Kaukamaa 1941, 5–6; Ojala 1996, 78; Samling af placater I, 246.

720 Maaherran ilmoitus Turun ja Porin läänin kaupunkien suolavarastoista, Senaatin talousosaston KD 26/165 ja KD 60/170 1813, KA.

721 Load on tilavuusyksikkö, joka vastaa noin 50 kuutiojalkaa.

722 Vuonna 1821 tuontitullit vakiinutettiin 55 shillinkiin. Tuontitullien lisäksi Englanti kohotti myös Itämereltä tulevien laivojen satama-, rahti- ja vakuutusmaksuja. Erään Ruotsissa tehdyn laskelman mukaan vuoden 1821 puulastista saadusta hinnasta yli 90 prosenttia meni erilaisten tulli, rahti- myyntikustannusten maksamiseen. Seurauksena tästä siirtomaiden suosinnasta oli luonnollisesti eurooppalaisen puutavaranviennin väheneminen Englantiin. Hoffman 1980, 31; Meinander 1945, 160–161; Kaukamaa 1941, 43–45, 93; Hanho 1915, 27–28.

Englannin tullipolitiikan muutos oli kova isku Pohjoismaille, joista suurin osa Englannin markkinoille tuodusta puutavarasta saapui. Pahimmin tullien korotus koetteli Norjaa, jolla oli ollut johtava asema Englannin puutavaramarkkinoilla. Näiden sulkeuduttua norjalaiset yrittivät muiden tavoin avata uusia markkinoita Manner-Euroopasta. Tämä puutavaralasteissa saapuvien alusten armeija aiheutti kuitenkin ylikysyntää ja hintojen romahtamisen. Tilannetta pahensi entisestään Välimeren pysyminen kaappausuhan takia suljettuna.⁷²³

Niinpä ei ole ihme, että Suomen kaupungeista kuului valituksia ulkomaankaupan kannattamattomuudesta.⁷²⁴ Vuonna 1816 ylitullijohtokunta esitti senaatille, ettei lautoja, tervaa ja pikeä ollut voitu viedä kuin Englantiin, koska merenkulku Välimerellä oli epävarmaa kaappausuhan vuoksi. Englannissa, joka oli maan metsätuotteiden tärkein vientipaikka, korkeat tullit olivat puolestaan selvästi vähentäneet voittoja.⁷²⁵ Myös Turun ja Porin läänin maaherra Carl Mannerheim⁷²⁶ (1759–1837) antoi 1810-luvun jälkipuoliskolla Turun ja Porin läänin vuosikertomuksessa alueen taloudesta varsin synkän kuvan:

Kun Teidän Keisarillisen Majesteettinne armosta Välimeren purjehdus on jälleen turvallista ja kauppa-alukset turvassa barbareskien kaappauksilta, koittaa Suomen ja erityisesti tämän läänin kaupunkien ulkomaankaupalle varmasti valoisampi ja toimeliaampi tulevaisuus.⁷²⁷

Maaherra ei kuitenkaan tyytynyt ainoastaan esittelemään läänin tilaa, vaan esitti myös varsin pitkälle meneviä parannusehdotuksia. Mannerheimin mukaan entistä laajempi elinkeino- ja kauppavapaus sekä vientitullien poistaminen olisivat olleet elintärkeitä uudistuksia vapaan kilpailun ja kohtuullisten hintojen aikaansaamiseksi. Lisäksi hän katsoi, että ammattikuntapakko sekä yritteliäisyyttä kahlehtiva maakauppakielto olisi lakkautettava.⁷²⁸

Ehdotusten tekijän asema ja niiden radikaalius herättivät myös prokuraattorin viraston virkamiehet. He halusivat alistaa asian valtiopäivien päätettäväksi,

723 Ahvenainen 1988, 157; Nikula 1948, 101.

724 Ojala 1999a, alaviite 77 sivulla 65.

725 Hanho 1915, 28.

726 Tyynilä, Markku: Carl Erik Mannerheim. Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. *Studia Biographica* 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura (5.2.2011) <http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/2222/> (haettu 8.11.2011).

727 ”Då genom Eders Kejsarlige Majestäts nådiga omsorg sjöfarten på Atlantiska och Medelhafven blifver säker, och handels flaggan tryggad för Barbarisquernes kaperier, öppnas säkerligen en gladare och flitigare utsigt för Finlands handel i allmänhet och de inom detta Län belägna städers i synnerhet”. (tekijän suom.) Maaherran vuosikertomus Turun ja Porin läänin tilasta vuonna 1815, STO KD 73/91 1816, KA.

728 Maaherran vuosikertomus Turun ja Porin läänin tilasta vuonna 1815, STO KD 52/93 1818, KD 14/74 1820, KA.

koska se vaati säätyprivilegioiden ja valtakunnan lain muuttamista. Senaatti puolestaan päätyi syyskuussa 1820 esittämään, ettei asia ei vaatinut toimenpiteitä.⁷²⁹ Mannerheim ei kuitenkaan luovuttanut, vaan vei asian Suomen Talousseuraan käsiteltäväksi. Talousseura ehdottikin maakaupan kumoamista. Tällä kertaa ehdotus sai prokuraattorin virastossa huomattavasti lämpimämmän vastaanoton. Myös Senaatti katsoi, että asia olisi alistettava valtiopäivien päätettäväksi ja esitti keisarille, että tämä kutsuisi ne koolle. Aleksanteri I:n valtakauden aikana valtiopäiviä ei kuitenkaan enää kutsuttu koolle.⁷³⁰

Ulkomaankaupan heikot suhdanteet heijastuivat myös viljakauppaan. Huonot sadot ja suoranaiset katovuodet kärjistivät tilannetta entisestään 1810-luvun lopulla, jolloin siemen- ja ruokavilja alkoi käydä vähiin useissa eri kaupungeissa. Kauppiaita kuohutti myös suolan hinta, sillä Välimeren pysyessä suljettuna sitä oli pakko hankkia Englannista, jossa suola oli huonompilaatuista ja huomattavasti kalliimpaa.⁷³¹

Huonojen taloussuhdanteiden lisäksi suomalaiskauppiaita huolestutti kansainvälisen kilpailun kiristyminen. Muun muassa Suomen naapurivaltioilla Norjalla ja Ruotsilla oli kaupankäynnissä selvä etulyöntiasema. Maiden sijainti takasi niille huomattavasti pienemmät rahtimaksut kuin suomalaisaluksille. Suomalaisia rasittivat Juutinrauman tullit, joiden maksamisesta norjalaiset ja osa ruotsalaiskauppiaista säästyivät kokonaan. Tilannetta vaikeutti myös se, että Venäjän lipun alla purjehtineet suomalaisvarustajat joutuivat kaikkialla maksamaan korkeimman mahdollisen taksan mukaan asetettuja maksuja.⁷³²

Porilaiskauppiaat yrittivät siirtää tappiollista puutavarakauppaa Englannista Hollannin satamiin. Erityisesti vuosina 1817–1818 osa Tanskan salmien läpi purjehtineista aluksista päättyi joko Amsterdamiin tai Rotterdamiin. Kauppiaat etsivät uusia vaihtoehtoja myös suolakaupalle. Vuonna 1814 porilainen priki Eurydice kävi ensimmäistä kertaa sodan jälkeen noutamassa suolalastin suoraan etelästä, St. Ybesin satamasta. Välimerelle porilaiset eivät uskaltaneet, vaan pysyttelivät Ranskan, Espanjan ja Portugalin valtameren puoleisissa satamissa. Vuonna 1818 kuunari Charlotta haki suolaa St. Ybesistä ja St. Martinista. Seuraavana vuonna suolamatkalle lähdettiin kolmen aluksen voimin. Tällä kertaa suolasatamat olivat St. Martin, Lissabon ja Bordeaux.⁷³³

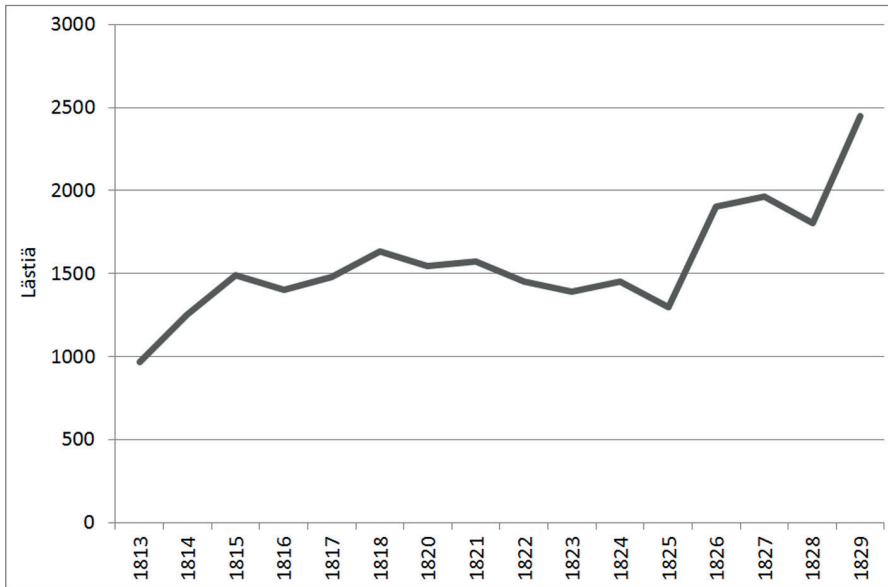
729 Senaatin talousosaston pöytäkirjat 20.9.1820, Talousosaston registraattorinkonttorin arkisto, talousosaston yhteistunto ja jaostopöytäkirjat, Ca: 30 II, KA; Senaatin täysi-istunnon pöytäkirjat 16. ja 23.9.1820 ja 2.5.1821, Talousosaston registraattorinkonttorin arkisto, talousosaston yhteistunto ja jaostopöytäkirjat, Ca: 29 III, KA.

730 Kaukamaa 1941, 386–387.

731 Meinander 1945, 178; Kaukamaa 1941, 8.

732 Meinander 1945, 161.

733 Porin laivaliikenteestä 1810-luvulla: Porin kaupungin laivaluettelot 1813–1820, STO KD 69/71 1813, KD 34/80 1814, KD 36/81 1814, KD 25/81 1815, KD 26/81 1815, KD 41/87

Kuvio 19. Porin kauppalaivaston kantavuuden kasvu vuosina 1813–1820. Lähde: Porin laivaluettelot 1813–1820, Senaatin talousosaston KD 69/71 1813, KD 34/80 1814, KD 36/81 1814, KD 25/81 1815, KD 26/81 1815, KD 41/87 1816, KD 43/87 1816, KD 32/101 1817, KD 39/91 1818, KD 34/299 1818, KD 36/67 1819, KD 20/75 1820, KA.

Vuonna 1815 allekirjoitettu Pariisin rauhansopimus vapautti sotatoimissa kiinni olleet englantilaiset, ranskalaiset, hollantilaiset ja tanskalaiset siviilialukset meriliikenteeseen. Seurauksena oli alusten äkillinen ylitarjonta ja Euroopan laajuinen hintojen laskusuhdanne, jota kesti 1820-luvun jälkipuoliskolle saakka. Samalla rahtien löytäminen muuttui entistä hankalammaksi, ja esimerkiksi tervan myyntihinta puolittui varsin lyhyessä ajassa.⁷³⁴ Lama iski suomalaiskauppaisiin raskaalla kädellä: laivanrakennus pysähtyi ja kauppiaat pyrkivät myymään toimettomia aluksiaan. Erityisen ankarasti lama kosketti Helsinkiä ja Turkuu. Helsingissä kaupungin kauppalaivastosta katosi muutamassa vuodessa lähes 40 prosenttia sen kantavuudesta. Turussa isoja laivoja oli vuonna 1815 kaikkiaan 19.

1816, KD 43/87 1816, KD 32/101 1817, KD 39/91 1818, KD 34/299 1818, KD 36/67 1819, KD 20/75 1820; Porin laivanmittaajan kirjat 1816–1819, Porin maistraatin arkisto, diaarit Aö: 1, TMA; Porin maistraatin pöytäkirjat 1812–1819, Porin maistraatin arkisto, pöytäkirjat, Ca: 2–4, TMA; Porin maistraatin vuosikertomukset, Porin maistraatin arkisto, kirjekonseptit, Da: 4–6, TMA sekä Turun ja Porin läänin maaherran vuosikertomukset, Senaatin talousosaston KD 73/91 1816, KD 17/100 1817, KD 59/93 1818, KD 53/70 1819 ja KD 14/74 1820, KA; Kaukamaa 1941, 45–46. Vuonna 1817 Porin kaupungin maistraatti ilmoitti, että suolaa oli kertynyt oli oman varastointitarpeen. STO KD 54/101 1817, KA.

734 Ojala 1999a, 69.

Vuoteen 1820 mennessä niiden lukumäärä oli laskenut kolmeentoista ja viisi vuotta myöhemmin niitä oli jäljellä enää seitsemän.⁷³⁵

Porissa laskusuhdanteella ei ollut kauppalaivaston kantavuuteen yhtä suurta vaikutusta kuin Turussa tai Helsingissä. (Kuvio 19.) Itse asiassa se jopa kasvoi hitaasti vuosina 1813–1820. Selityksenä oli Porin ulkomaankaupan ja laivakannan rakenne. Porin kauppalaivoista yli puolet oli pieniä kaljaaseja, joiden kantavuus nousi korkeintaan muutamaan kymmeneen lästiin. Tällaisten alusten myynti, haaksirikko tai rakentaminen ei juuri näy tilastoissa, semminkin kun niiden poistuma ja uusien alusten rakentaminen tapahtuivat usein samanaikaisesti.

Ulkomaankaupan hidas kasvu 1813–1820

Porin ulkomaankauppa ja sen myötä myös kauppiaskunta jakaantuivat 1800-luvun alussa kahteen osaan. Valtaosa kauppiasta harjoitti pienempiä pääomia sitovaa Itämeren-kauppaa. Toisaalta kaupungista löytyi myös pieni määrä kauppiaita, jotka toistuvasti pyrkivät laivojensa kanssa ulos Itämeren piiristä. Kyse ei ollut siitä, että Itämerellä kauppaa harjoittavat kauppiat olisivat olleet vähäarvoisempia tai heikommin toimeentulevia, vaan erilaisista liikestrategioista ja niiden toteuttamismahdollisuuksista.

Jari Ojala on todennut, että 1800-luvun alussa Itämeren-purjehdus oli erittäin tuottoisaa liiketoimintaa.⁷³⁶ Pienillä ja vähän pääomia sitovilla aluksilla tehdyt usein toistuvat matkat, joilla rahdattiin omia lasteja, saattoivat tuottaa kauppiaille vuosittain jopa 12 prosentin tuoton. Pohjanmeren-kaupan tuotto oli purjehduksen osalta parempi, mutta isommilla aluksilla harvoin tehdyt matkat aiheuttivat myös enemmän kuluja. Siksi kaukopurjehduksen tuotot jäivät 1800-luvun alussa noin viiden prosentin tasolle. Siitä saadut tuotot olisivat tosin kasvaneet huomattavasti, mikäli alukset olisivat kuljettaneet rahteja myös talvisin. Nyt ne talvehtivat kotisatamisissaan.⁷³⁷

Taulukosta 24 voi havaita, miten porilaiskauppiaiden harjoittama vientikauppa jakaantui Itämeren satamien välillä. Göteborgin asema painottuu vuosien 1813–1814 välisenä aikana, jolloin sen kautta oli mahdollista purjehtia Englantiin noutamaan suolaa. Näiden vuosien jälkeen sinne ei porilaisaluksia juurikaan lähetetty. Itse asiassa ainoastaan Tukholma säilyttää paikkansa kauppakumppanina vuoden 1815 rauhan jälkeisenä aikana. Kaikkein suosituin vientisatamista oli Lyypekki, joka on muihin kaupunkeihin verrattuna aivan omilla luvuillaan. Lyypekin merkitys kasvaa entisestään, jos liikennettä tarkastellaan tuonnin näkökulmasta.

735 Kaukiainen 2008, 199; Ikonen 1999, 97–98.

736 Ojala 1999a, 170–178, erityisesti taulukko 4.8. sivulla 174.

737 Kaukiainen 2008, 198–199; Ikonen 1999, 97–98; Kaukamaa 1941, 45.

Vientisatama	1813	1814	1815	1816	1817	1818	1820	Yhteensä
Itämeri	0	0	12	29	25	50	25	141
Lyypekki	2	7	16	2	7	6	2	42
Tukholma	2	1	6	6	0	4	2	21
Göteborg	4	4	0	1	0	0	0	9
Karlskrona	3	0	0	0	0	0	0	3
Holstein	0	1	0	0	0	1	0	2
Karlehamn	2	0	0	0	0	0	0	2
Pietari	1	0	0	0	1	0	0	2
Flensburg	1	0	0	0	0	0	0	1
Kööpenhamina	0	1	0	0	0	0	0	1
Rostock	1	0	0	0	0	0	0	1
Stralsund	0	0	1	0	0	0	0	1
Tallinna	0	0	0	0	0	1	0	1
Yhteensä	16	14	35	38	33	62	29	227

Taulukko 24. Porin Itämeren laivaliikenteen määränpääsatamat vuosina 1813–1820. Lähde: Porin laivaluettelot, Senaatin talousosaston KD 69/71 1813, KD 34/80 1814, KD 36/81 1814, KD 25/81 1815, KD 26/81 1815, KD 41/87 1816, KD 43/87 1816, KD 32/101 1817, KD 39/91 1818, KD 34/299 1818, KD 36/67 1819, KD 20/75 1820.

Tuontisatama	1813	1814	1815	1816	1817	1818	1820	Yhteensä
Lyypekki	0	6	19	24	32	48	28	157
Flensburg	0	0	0	7	3	7	2	19
Tukholma	0	0	4	1	0	4	2	11
Kööpenhamina	0	0	1	4	0	0	1	6
Regensburg	0	0	0	0	0	2	1	3
Göteborg	2	0	0	0	0	0	0	2
Holstein	0	1	1	0	0	0	0	2
Karlshamn	2	0	0	0	0	0	0	2
Karlskrona	2	0	0	0	0	0	0	2
Pietari	0	0	1	0	0	0	1	2
Rostock	1	0	1	0	0	0	0	2
Wismar	0	0	0	0	0	0	2	2
Kalmari	0	0	1	0	0	0	0	1
Sundsvall	0	1	0	0	0	0	0	1
Yhteensä	7	8	28	36	35	61	37	212

Taulukko 25. Porin itämeren laivaliikenteen tuontisatamat vuosina 1813–1820. Lähde: Porin laivaluettelot, Senaatin talousosaston KD 69/71 1813, KD 34/80 1814, KD 36/81 1814, KD 25/81 1815, KD 26/81 1815, KD 41/87 1816, KD 43/87 1816, KD 32/101 1817, KD 39/91 1818, KD 34/299 1818, KD 36/67 1819, KD 20/75 1820.

Taulukosta 25 voi havaita, että lähes kaikki sellaiset alukset, joiden määränpääksi oli lähtiessä merkitty pelkkä Itämeri, palasivat Lyypekistä tai Flensburgista. Näistä Lyypekki oli selvästi suosittu kohde. Flensburgia lukuun ottamatta muiden Pohjois-Saksan satamakaupunkien, kuten Holsteinin ja Wismarin tai Tanskan satamien kanssa sen sijaan käytiin kauppaa varsin satunnaisesti. Suosituin näistä satamista oli Kööpenhamina. Tukholmasta sen sijaan tuotiin satunnaisesti lähinnä suolaa.

Miten Lyypekki onnistui näin tehokkaasti kiinnittämään porilaiskauppiaiden huomion? Kaupunki oli jo hansakaupan ajoista lähtien toiminut välittäjänä Etelä- ja Länsi-Euroopan sekä Pohjolan välillä. Myöhemmin 1700-luvulla Pohjois-Saksan alueen satamien ja erityisesti Lyypekin merkitys korostui Itämeren puu- ja siirtomaatavarakaupassa. Porin, Rauman ja Uudenkaupungin saama lehterien vientioikeus korosti alueen merkitystä entisestään.⁷³⁸

Vallankumoussotien myötä Lyypekin asema Itämeren kaupan keskipisteenä muuttui hetkellisesti.⁷³⁹ Tanskan salmitullit söivät pohjan lyypekkiläiskauppi-aiden haaveista suunnata aluksensa Pohjanmerelle.⁷⁴⁰ Norjan kauppa oli lähes täydellisesti Tanskan ja Schleswig-Holsteinin hallussa. Lisäksi Preussi kävi aktiivisesti kauppaa sekä Tanskan että Norjan satamissa. Lyypekin kaupankäynnin kehitystä ehkäisi myös miehitysaikana kuihtunut kauppalaivasto. Lyypekkiläisten ainoaksi oljenkorreksi jäi käydä kauppaa sellaisten valtioiden kanssa, joiden markkinoita sen kilpailijat eivät vielä olleet valloittaneet ja joilla oli käytössään oma kauppalaivasto. Tämän seurauksena heidän katseensa kohdistui Venäjän, Suomen ja Ruotsin markkinoille.⁷⁴¹

Erityisesti suomalaiskauppiaat olivat lyypekkiläisille ideaalisia asiakkaita kahdesta syystä. Ensinnäkin siksi, että suomalaiskauppiaat olivat itse aktiivisia. Von Borriesin mukaan:

Siinä missä venäläiset kauppiaat odottivat lyypekkiläiskauppiaita omissa satamissaan, suomalaiset tulivat omine laivoineen Lyypekkiin ja hoitivat itse tuontitavaroidensa myynnin sekä hankkivat sieltä itselleen paluulastin.⁷⁴²

Lyypekkiläiskauppiaiden ei siis tarvinnut sijoittaa rahojaan oman kauppalaivas- ton kehittämiseen. Ulkomaiset alukset olivat useimmiten parempilaatuisia, nopeampia sekä halvempia käyttää kuin lyypekkiläisalukset.⁷⁴³

738 Ojala 1999a, 171; Reibel 1926, 68; Wallroth 1913, 4.

739 Ranskalaisjoukkojen vallatessa Hannoverin ja englantilaisten joukkojen miehittäessä Elben ja Weserin jokisuut kauppa keskittyi entistä tiiviimmin Lyypekin satamaan. Tilanne muuttui ranskalaismiehittäjien saapuessa kaupunkiin vuonna 1806. Vuosina 1808–1809 Lyypekkiin pääsi saartorenkain läpi ainoastaan muutama Tanskasta saapunut alus. Seuraavan vuoden alusta lähtien Lyypekin satama sulkeutui kokonaan. Meriliikenteen lisäksi myös kaupungin maakauppa kärsi miehittäjien mielivaltaisesta tullipolitiikasta. Reibel 1926, 73; v. Borries 1923, 113.

740 v. Borries 1923, 116–117.

741 Ruotsin kaupasta ks. esim. Keskinen 2011, 133; Lübecks nordischer Handel unter Berücksichtigung seiner Bedeutsamkeit für die deutsche Fabrikation 1848, 11.

742 ”Während der Russe sich zurückhielt und die lübeckischen Schiffe in seinen Häfenplätzen erwartete, kam der finnische Kaufmann mit seinen Produkten nach Lübeck und versorgte sich selbst auf dem Lübecker Markt. Hatte er seine Waren in Lübeck abgesetzt, so fand er Gelengenheit, sich dort auch frachten, wo er gelöscht hatte”. (Tekijän suom.) v. Borries 1923, 140. Ks. myös Siewert 1892, 81.

743 Reibel 1926, 76; v. Borries 1923, 116–117.

Toinen merkittävä tekijä Suomen ja Lyypekin välisessä kaupankäynnissä oli kauppataase. Lyypekkiläiset vientituotteet olivat monin verroin kalliimpia kuin suomalaiskauppiaiden sinne laivaama puutavara.⁷⁴⁴ Suomesta Lyypekkiin vietiin pääasiallisesti raaka-aineita ja sieltä tuotiin jalostettuja tuotteita ja tuonnin arvo ylitti reilusti viennin arvon. Vaih- tokauppana alkunsa saaneen kaupan tase muuttui suomalaisten kannalta nopeasti negatiiviseksi.⁷⁴⁵

Taulukosta 26 ilmenee, että aktiivisimpia olivat Pori ja Helsinki sekä Pohjanlahden rannikkokaupungit. Pori hallitsee tilastoa selvästi. Merkillepantavaa on myös Rauman, Kristiinankaupungin ja Uudenkaupungin, joilla oli jo vanhastaan oikeus lehterikauppaan alueella, osuus kaupankäynnistä. Näiden osalta kyse on osittain tilastoharhasta. Porin kauppiaskunnan harjoittama Itämeren-kauppa kasvoi nimittäin 1800-luvun ensimmäisten vuosikymmenten aikana nopeammin kuin kaupungin oma aluskanta. Tästä syystä sen oli turvauduttava osittain Turun, Uudenkaupungin, Rauman ja Kristiinankaupungin tonnistoon saadakseen kaikki vientitavaransa rahdattua Lyypekin markkinoille.⁷⁴⁶ Ehkä juuri tästä syystä Porin naapurikaupunkien pääasiallinen kasvu

Lähtökaupunki	v. 1820	v. 1821	v. 1822	Yhteensä
Helsinki	19	13	8	40
Kaskinen	1	0	1	2
Kokkola	2	1	4	7
Kristiinankaupunki	4	9	8	21
Loviisa	7	9	11	27
Oulu	4	4	7	15
Pori	22	28	26	76
Porvoo	5	1	4	10
Raahe	7	3	0	10
Rauma	4	15	1	20
Tammisaari	3	3	2	8
Tornio	2	0	1	3
Turku	7	5	6	18
Uusikaupunki	0	1	0	1
Vaasa	1	6	3	10
Viipuri	1	1	1	3
<i>Yhteensä</i>	<i>89</i>	<i>99</i>	<i>83</i>	<i>271</i>

Taulukko 26. Suomalaiskaupungeista Lyypekkiin saapuneet alukset vuosina 1820–1823. Lähde: Prahmgeldverzeichniss 1820–1823, AHL.

744 Tarkkoja tilastoja kauppasuhteista ei ole 1800-luvun alusta saatavilla, mutta jonkinlaisen kuvan viennin ja tuonnin välisestä suhteesta voi saada, jos vertaa vuoden 1846 vientiä ja 1847 tuontia toisiinsa. Pohjoismaihin suuntautuneen viennin kokonaisarvo vuonna 1846 oli 23 188 257 (Reich-)taalaria. Teollisuustuotteiden vienti kattoi yli 38 prosenttia ja erilaisten luksus- sekä siirtomaatavaroiden vienti yhteensä noin 20 prosenttia kokonaissummasta. Vuoden 1847 tuonnista puolestaan reilut 80 prosenttia koostui erilaisista metsätuotteista, kuten lankuista, laudoista ja tervasta. Sen lisäksi Lyypekkiin tuotiin kalkkia, talia, pellavaa, hampua ja potaskaa. Turun ja Porin läänin maaherran kirje senaatin talousosastolle, STO KD 58/72 1823, KA; Hanemann 1915, 10.

745 Arndt 1984, 33, Järvinen 1921, 105. Porin ja Lyypekin välisen kaupan rahoittamisesta ja luottokaupan yleisestä kehityksestä esim. Keskinen 2008. Luottokaupasta myös Andersson 2010.

746 Maaherran kertomus Turun ja Porin läänin tilasta 1815, STO KD 41/87 1816, KA; Porin maistraatin vuosikertomukset vuosilta 1818–1820, Porin maistraatin arkisto, kirjekonseptit, Da: 6–7, TMA.

Varustaja	Matkoja	Porvari	Kauppias
Sundström, Abraham	22	x	
Kyren, Petter	17	x	
Lagermarck, Axel	13	x	
Mannelin, Johan Anders	13	x	
Indrenius, Aron	10	x	
Tocklin, B.W.	9	x	
Carhelin, Anders	9		x
Nummelin, Gustav	8	x	
Sarin & Sourander	4		x
Björkman, Johan	4		x
Wallenstråle, Frans	3		x
Clouberg, Isak	3		x
Moliis, Pehr Anton	2		x
Ascholin, Johan	1		x

Taulukko 27. Porista Itämerelle lähteneiden alusten lukumäärä varustajaa kohti 1813–1820. Lähde: Porin laivaluettelot, Senaatin talousosaston KD 69/71 1813, KD 34/80 1814, KD 36/81 1814, KD 25/81 1815, KD 26/81 1815, KD 41/87 1816, KD 43/87 1816, KD 32/101 1817, KD 39/91 1818, KD 34/299 1818, KD 36/67 1819, KD 20/75 1820.

(35 lästiä) laivakapteeni Gustav Adrian Nummelinin (k. 1821) kanssa.⁷⁴⁸

Käytännössä kyse oli siis entisten tai edelleen toimeaan harjoittavien laivakapteenien yhteistyöstä, jossa he sijoittivat pääomia pienten kaljaasien varustamiseen. Laivojen kantavuutta tarkasteltaessa voisi ajatella myös, että he ovat onnistuneet saamaan käsiinsä yhden laivapiirustukset ja käyttäneet niitä kaikkiin neljään alukseen.⁷⁴⁹

Myös laivakapteeni Petter Kyren (1779–1853) varusti useita aluksia itämeren liikenteeseen. Aluksi hän omisti yhdessä suomalaisporvari B. W. Tocklinin (k. 1815) kanssa kaljaasin Nordstierna (32 lästiä). Kumppaninsa kuoltua hän ryhtyi varustamaan aluksia yksinään ja omisti lopulta Nordstiernan ohella kuunarin Nereiden (41 lästiä) ja kreijarin Wilhelmiina (36 lästiä). Lisäksi Porissa oli useita sellaisia henkilöitä, jotka kävivät Lyypekin kauppaa joko yhden tai useamman oman aluksen turvin. Merkittävin heistä oli entinen Porin rykmentin kapteeni Axel Lagermarck (1763–1844). Erottuaan armeijan palveluksesta vuonna 1809 hän ryhtyi harjoittamaan porvarisammattia ja varusti tarpeisiinsa kaljaasin Minerva (52 lästiä) ja sluupin Cora (24 lästiä).

osuikin yksin Porin ja Lyypekin välisen kaupan huippuvuosien kanssa.

Kenen laivoilla Porista käytiin Lyypekin-kauppaa? (Taulukko 27.) Porin aktiivisimmat Itämeren-purjehtijat eivät olleet kauppiaskunnan jäseniä, vaan he edustivat alempaa porvaris-toa. Atiivisin heistä oli talonpoikaisperheeseen syntynyt suomalaisporvari Abraham Sundström (1784–1824).⁷⁴⁷ Hän omisti yksinään kaljaasin Wandringsman (28 lästiä). Lisäksi hänen omisti osuuden kaljaasista Nordstjerna (35 lästiä) laivakapteeni Aron Indreniuksen (1795–1847) kanssa sekä kaljaaseista Carolina (35 lästiä) ja Castelholm

747 Henkilötiedot, tietokanta-aineisto.

748 Henkilötiedot, tietokanta-aineisto.

749 Porin laivanmittaajankirja 1816–1820, Porin maistraatin arkisto, diaarit, Aö: 1, TMA.

Kaupungin kauppiaskunnan alukset kävivät varsin harvakseltaan Itämeren satamissa. (Taulukko 27.) Kauppiaiden omistamat alukset tekivät vuosina 1813–1820 keskimäärin kahdesta neljään matkaa. Tästä kaavasta poikkesi ainoastaan Anders Carhelinin (1767–1811) ja sittemmin hänen leskensä Anna Mannelinin (1769–1824), omistama sluuppi Nereiden (15 lästiä), joka kävi Itämerellä kaikkiaan yhdeksän kertaa.

Merkitsikö tämä sitä, että Porin kauppiaskunta ei käynyt Itämeren-kauppaa, vaikka siitä oli saatavissa jopa kaukokauppaa parempi tuotto? Mielestäni ei. Ojalan laskelmat Itämeren-kaupan tuotoista keskittyvät nimenomaan laivanvarustajiin. Kauppaa oli kuitenkin mahdollista käydä myös muiden omistuksessa olevilla aluksilla. Onkin perusteltua olettaa, että Porin kauppiaskunta tyytyi vuosina 1813–1820 käyttämään Itämeren-kaupassaan kaupungin suomalaisporvareiden kaljaasilavastoa sen sijaan, että olisivat itse investoineet pääomiaan pienempien alusten rakentamiseen.⁷⁵⁰

Käytössäni olevien lähteiden perusteella ei ole mahdollista selvittää, kenen tuotteita alukset vuosina 1813–1820 kuljettivat. Sen sijaan 1830-luvulla valtaosa Itämeren-viennistä koostui Porin laivanvarustajien omistamista lasteista. Vastavasti tuontitavarat laivattiin useamman kauppiaan nimissä.⁷⁵¹

Lisäksi on muistettava, että Porista laivattiin tuotteita Itämerelle myös naapurikaupunkien aluksilla. Porin laivaluetteloista onkin vuosina 1812–1820 mahdollista löytää 22 sellaista alusta, joita ei voi lähteideni avulla nimetä. Lisäksi aineistosta on löydettävissä seitsemän sellaista alusta, jotka olen pystynyt yhdistämään muualle.⁷⁵² Valtaosa näistä aluksista oli epäilemättä Porin kauppiaskunnan käyttöönsä vuokraamaa tonnistoa.

Porin kauppiaskunnalla oli täysin toisenlaiset motiivit Itämeren-liikenteen harjoittamiseen kuin kaupungin suomalaisporvaristolla. Heille Itämeren tuontikauppa oli olennainen osa laajempaa organisaatiota, joka tähtäsi kaukokaupan laskusuhdanteiden aiheuttamien tappioiden paikkaamiseen.

Mitä Itämeren-kaupan tuotoilla oli tarkoitus paikata? Porilaiskauppiaiden harjoittama kaukokauppa suuntautui vuosina 1813–1820 muun Suomen tavoin pitkälti Pohjanmerelle. Kaupankäynnin jakautumista on mahdollista tarkastella

750 Esimerkiksi vuoden 1808 laivalistan mukaan kaupungissa oli 14 alusta, joista ainoastaan kolme oli fregatteja. Nämä kuitenkin katosivat laivalistoista sodan jälkeisinä vuosina. Vasta Venäjän ja Englannin välisen rauhan solmimisen jälkeen kauppiaskunta uskaltautui jälleen rakentamaan uusia isompia aluksia. Laivasto kasvoi myös jatkossa melko kituliaasti. Esimerkiksi vuoden 1823 maistraatin vuosikertomuksen mukaan kaupungin laivasto koostui kahdesta fregatista, viidestä prikistä, kuunarista, sluupista ja neljästätoista kaljaasista. Porin laivanmittaajan kirja, Porin maistraatin arkisto, diaarit, Aö: 1, TMA; Porin maistraatin vuosikertomus 1823, Porin maistraatin arkisto, kirjekonseptit, Da: 7, TMA.

751 Porin kaupungin tuulaakitilit 1830–40, Porin maistraatin arkisto, tilit, Ga5: 1–2, TMA.

752 Porin kaupungin laivaluettelo 1812–1820, tietokanta-aineisto.

Määränpää	1813	1814	1815	1816	1817	1818	1820	Yhteensä
Pohjanmeri	-	-	1	4	8	10	11	34
Helsingör	-	-	2	7	3	4	3	19
Englanti	3	1	5	1	-	-	-	10
Liverpool	2	4	-	-	-	-	-	6
Amsterdam	-	1	1	-	-	-	-	2
Hull	-	1	-	-	-	-	-	1
Yhteensä	5	6	9	12	11	14	14	71

Taulukko 28. Porista Itämeren ulkopuolelle purjehtineiden alusten määränpäätt vuosina 1813–1820. Lähde: Porin laivaluettelot, Senaatin talousosaston KD 69/71 1813, KD 34/80 1814, KD 36/81 1814, KD 25/81 1815, KD 26/81 1815, KD 41/87 1816, KD 43/87 1816, KD 32/101 1817, KD 39/91 1818, KD 34/299 1818, KD 36/67 1819, KD 20/75 1820, KA; Porin laivanmittaajan kirja, Porin maistraatin arkisto, diaarit, Aö: 1, TMA.

Tulopaikka	1813	1814	1815	1816	1817	1818	1820	Yhteensä
Liverpool	3	-	1	9	5	4	5	27
Lontoo	-	1	2	1	-	1	4	9
Hull	-	3	1	2	-	1	-	7
Englanti	1	-	-	-	-	-	-	1
Amsterdam	-	3	1	1	3	2	-	10
Rotterdam	-	-	-	1	1	1	-	3
Hampur	-	-	1	-	2	-	-	3
St. Ybes	-	1	-	-	-	1	-	2
St. Martin	-	-	-	-	-	1	1	2
Yhteensä	4	8	6	14	11	11	10	64

Taulukko 29. Itämeren ulkopuolelta Poriin saapuneiden alusten lähtösatamat 1813–1820. Lähde: Porin laivaluettelot, Senaatin talousosaston KD 69/71 1813, KD 34/80 1814, KD 36/81 1814, KD 25/81 1815, KD 26/81 1815, KD 41/87 1816, KD 43/87 1816, KD 32/101 1817, KD 39/91 1818, KD 34/299 1818, KD 36/67 1819, KD 20/75 182, KA; Porin laivanmittaajan kirja, Porin maistraatin arkisto, diaarit, Aö: 1, TMA.

senaatin talousosastolle vuosittain lähetettyjen laivalistojen avulla. Viennin osalta listoihin ei tosin nimittäin aina merkitty varsinaista määränpäättää vaan valitettavan usein esimerkiksi Englanti, Helsingör tai Pohjanmeri. (Taulukko 28.)

Tuontikauppa puolestaan antaa huomattavasti paremman kuvan siitä, missä alukset todella liikkuvat. (Taulukko 29.) Ehdottomasti tärkein satamista oli Liverpool, josta haettiin pääasiallisesti suola. Englannissa merkittäviä satamia olivat myös Hull ja Lontoo, jotka olivat Euroopan puutavarakaupan keskuksia. Näistä satamista alukset palasivat tosin useimmiten painolastissa. Taulukosta voi myös nähdä selvästi porilaiskauppioiden pyrkimyksen kääntää heikosti tuottavaa ulkomaankauppaa Englannista Manner-Eurooppaan. Amsterdamissa, Rotterdamissa ja Hampurissa käyntien vilkastuminen osui nimittäin yksin juuri kaikkein heikoimpien suhdanteiden kanssa vuosina 1817–1818. Samanaikaisesti myös Itämeren-liikenne näyttäisi olleen kaikkein vilkkainta. Tilaisuuden tullen porilaiset näyttäisivät myös pyrkineen hakemaan suolaansa suoraan etelän satamista. Välimerelle ei tosin vielä uskaltauduttu.

Taulukoiden 28–29 rivien välistä on myös luettavissa, että Porin vientituotteet myytiin useimmiten eri satamaan kuin mistä alukset noutivat tuontilastinsa. Vaikka asiaa on lähteiden valossa vaikea todentaa, niin valtaosa puulasteista vietiin todennäköisesti nimenomaan Lontooseen tai Hulliin. Niistä purjehdittiin joko Liverpooliin noutamaan suolaa tai Manner-Euroopan satamiin noutamaan siirto- ja maatuotteita.

Varustaja	Aluksia	Matkoja
Wallenstråle, Frans Fredrik	5	27
Sarin & Sourander	2	11
Moliis, Pehr Anton	3	10
Sourander, Johan	1	5
Rosnell, Isak	1	5
Ascholin, Johan	1	5
Sourander, Jacob	1	5

Taulukko 30. Porin Itämeren ulkopuolelle suuntautunut vientikauppa laivanvarustajittain vuosina 1813–1820. Lähde: Porin laivaluettelot, Senaatin talousosaston KD 69/71 1813, KD 34/80 1814, KD 36/81 1814, KD 25/81 1815, KD 26/81 1815, KD 41/87 1816, KD 43/87 1816, KD 32/101 1817, KD 39/91 1818, KD 34/299 1818, KD 36/67 1819, KD 20/75 1820, KA; Porin laivanmittaajan kirja, Porin maistraatin arkisto, diaarit, Aö: 1, TMA.

Seuraavan vuosikymmenen alussa Hollanti putosi pois tästä kaavasta ja mukaan ilmestyi Riika. Tälle oli kaksi syytä. Näistä ensimmäinen oli Venäjän kauppalainsäädäntö. Venäjä myönsi vuonna 1835 suomalaiskauppiaille rajoittamattoman suolanvarastointioikeuden omissa Itämeren satamissaan.⁷⁵³ Toinen syy oli, että Porin kauppiat olivat onnistuneet luomaan yhteyden etelän suolasatamiin. Etelästä laivattu suola oli paitsi halvempaa, niin myös sikäli parempilaatuista, että se kesti Liverpoolin suolaa paremmin varastointia. Näin ollen kauppiaiden ei enää tarvinnut noutaa suolaa pitkän vuotta, vaan Porin suolavaraston ylläpito ja ylipäänsä kaupunkilaisten suolantarve oli mahdollista tyydyttää yhdellä suuremmalla suolalastilla. Tämä puolestaan vapautti aluksia rahtiliikenteeseen. Vähitellen aluksille alkoi muotoutua tasainen purjehdusrytmi, jossa ne lähtivät kesällä kerran tai kaksi Englantiin ja palasivat sieltä tyhjinä lähteäkseen syksyllä hakemaan suolaa etelästä. Suolalasteja ei välttämättä rahdattu Poriin, vaan useimmiten Riikaan, josta puolestaan palattiin kotiin viljalastin kera.⁷⁵⁴

Porin kaukokauppa oli vuosina 183–1820 keskittynyt ainoastaan muutamien kauppiaiden käsiin. (Taulukko 30.) Aktiivisin heistä oli Frans Fredrik Wallen-

753 Keskinen 2001, 95; Åström 1998, 147; Kaukamaa 1941, 71.

754 Porin kaupungin kaukokaupasta 1820-luvun alussa: Porin kaupungin laivaluettelot, Senaatin talousosasto KD 21/80 1821, KD 40/72 1822, KD 32/69 1823, KD 43/69 1824, KD 47/69 1825, KD 72/71 1826, KA; Porin laivanmittaajan kirjat 1820–1825, Porin maistraatin arkisto, diaarit, Aö: 1, TMA; Porin maistraatin pöytäkirjat 1820–1825, Porin maistraatin arkisto, pöytäkirjat, Cj: 4–6, TMA; Porin maistraatin vuosikertomukset 1820–1825, Porin maistraatin arkisto, kirjekonseptit, Da: 7–8, TMA; Maaherran vuosikertomukset läänin tilasta 1820–1825, Senaatin talousosaston KD 24/80 1821, KD 50/74 1822, KD 58/72 1823, KD 62/71 1824, 37/67 1826.

stråle, jonka kuusi alusta vierailivat lähinnä englantilaissatamissa yhteensä 27 kertaa vuosina 1813–1820. Seuraavina tulivat kauppahuone Sarin & Sourander (11) ja raatimies Pehr Anton Moliis (10). Näistä ensimmäisellä oli käytössään ainoastaan yksi alus. Moliisilla oli kaksi omaa alusta ja osuus kaupungin suurimmasta, 159 lästin kantoisesta fregatti Eolidesista yhdessä Jacob Souranderin (5) ja Isak Rosnellin (5) kanssa. Kaupungin rikkaimmaksi kauppiaksi nousseella Johan Ascholinilla (5) oli hallussaan ainoastaan yksi alus. Sama päti myös Sourander-suvun kauppiasperinteitä jatkaneeseen Johan Souranderiin (5).

Laivanvarustajina toimivat kauppiaat muodostivat kiinteän verkoston, jonka taustalta on löydettävissä eritasoisia sosiaalisia siteitä. Isak Rosnell ja Jacob Sourander olivat naimisissa Pehr Anton Moliisin pikkuserkkujen kanssa. Johan Sourander oli Jacobin veli ja jatke verkostolle. Johan Ascholin ja Jacob Sarin olivat puolestaan Moliisin ja Sourander-veljesten isien pitkäaikaisia kollegoja kaupungin raadista. Ainoastaan Wallenstråle ei kuulunut tähän verkostoon, vaan hänet oli tietten tahtoen jätetty sen ulkopuolelle.

Entrepreneur – uudenlainen kauppias

Frans Fredrik Wallenstråle syntyi aatelistiperheeseen 30.1.1771 Tukholmassa. Hänen isänsä oli kuninkaallisen kanslian virkamies, jolla oli erinomaiset mahdollisuudet edistää oman poikansa urakehitystä. Wallenstrålen elämä sai uuden suunnan vuonna 1785, kun hän lähti Itä-Intian kauppakomppanian omistaman Gustav III:n matkassa kohti Kiinaa. Hänet oli ilmeisesti isänsä vaikutusvallan ansiosta merkitty aluksen apulaisperämieheksi. Wallenstråle kertoi itse myöhemmin, että matka muutti hänen elämänsä. Omien sanojensa mukaan hän suoritti vartiopalvelusta 12 tuntia päivässä, opiskeli sen jälkeen kieliä ja merenkulun perusteita kahdeksan tunnin ajan ja käytti loput neljä tuntia lepäämiseen.⁷⁵⁵ Aika lienee kuitenkin kullannut Wallenstrålen muistot asiasta.⁷⁵⁶

Palattuaan kaksi vuotta kestäneeltä matkaltaan Wallenstråle päätti jäädä laivaston palvelukseen. Seuraavan 18 vuoden aikana hän teki useita matkoja kauppakomppanian aluksilla. Samalla hän muutti kotinsa Tukholmasta Göteborgiin, jossa komppanian päämaja sijaitsi. Kauppakomppanian palveluksessa hän tutustui myös useisiin englantilaistaustaisiin kauppiaisiin ja heidän tapoihinsa harjoittaa liiketoimintaa.⁷⁵⁷ Wallenstråle erosi armeijan palveluksesta vuoden 1805 heinäkuussa mennäkseen naimisiin ja aloittaakseen Pohjanlahden toisella

755 Wallenstrålen kirje kirjanpitäjä A. G. Hagnerille 28.3.1854, , Kaupankäyntiä käsittelevä arkisto, 1. kauppiaat, Hagner A.G., Wallenstrålelta saapuneet kirjeet, Ea: 1, SMU.

756 Elgenstierna 1934, 668–670.

757 Wallenstrålen kirjeet A. G. Hagnerille 11.7.1851 ja 1.5.1854, , Kaupankäyntiä käsittelevä arkisto, 1. kauppiaat, Hagner A.G., Wallenstrålelta saapuneet kirjeet, Ea: 1, SMU.

Kuva 4. Frans Fredrik Wallenstråle. Lähde: kuva nro 16173, Satakunnan Museon kuvakokoelma.

puolella uuden uran.⁷⁵⁸ Wallenstråle oli nimittäin tutustunut Tukholman hovissa käydessään suomalaisen kenraalijutantin Carl Constantin de Carnallin (1757–1832) tyttäreeseen Maria Charlotta de Carnalliin (1787–1857), joka oli lähetetty hoviin täydentämään omaa kasvatustaan ja luomaan kontakteja.⁷⁵⁹ Häät järjestettiin Porin pohjoispuolella sijaitsevassa Lyttylän kartanossa vuonna 1805.⁷⁶⁰ Vaimonsa myötäjäisinä kautta Wallenstråle sai hallintaansa 5/7 kartanosta.

Myötäjäisten turvin Wallenstråle ryhtyi toteuttamaan omaa urasuunnitelmaansa. Ensimmäisen askeleen hän otti vuoden 1806 keväällä, jolloin hän osti Porista kaupungin vanhan tupakkatehtaan. Myöhemmin syksyllä Wallenstråle anoi maistraatilta kauppiasoikeuksia:

Olen lapsuudestani saakka, joskin nyt olen jo eronnut palveluksesta, ollut Kruunun palveluksessa merillä, jossa olen palvellut Ruotsin Itä-Intian kauppakomppaniaa sen Kiinan matkoilla. Nyt olen asettunut kaupunkiin, josta omistan Tupakkatehtaan. Näin ollen anon nöyrästi Herra Pormestarilta ja Korkea-arvoiselta Maistraatilta porvarisoikeutta sitä maksua vastaan, joka minulle vuotuisesti asetetaan. Toivon, että hakemukselleni on suosiollista myös se, että Tehtaan omistajana minulla on jo oikeus ylläpitää kaupungissa avointa puotia tuotteitteni myyntiä varten. En myöskään halua (vaikka Kauppakollegion suoma privilegio sen minulle sallisi) laistaa niitä porvarillisia rasituksia, joita yhteisön jäsenet joutuvat kantamaan. Lisäksi vakuutan, että kaupungin kauppiaskunnan asemaa ei vaarannu minun tulevaisuudensuunnitelmistani, sillä ne koskevat lähinnä maatalouden harjoittamista.⁷⁶¹

758 Elgenstierna 1934, 670.

759 Kaukamaa 1938, 291; Elgenstierna 1934, 670.

760 Tarkemmin Lyttylän kartanosta, Jutikkala – Nikander 1941, 706.

761 ”Till denna ansökning hoppas jag så mycket häldre vinna bifall, som jag i egenskap af Fabriques ägare i alla händelser äger rättighet at hålla öppen bod å min Fabriques vara, men jag dessutom (den rättigheten oagadt Ostindiska Compagniets Privilegier mig tillägga) icke vill undandraga mig den borgerliga tunga, som hvar Stadens medlem bör vidkännas; och

Anomuksen mukaan Wallenstrålen tarkoituksena ei siis ollut ryhtyä kilpailemaan kaupungin kauppiaskunnan kanssa vaan keskittyä maatalouteen ja myydä omien tilustensa ja kaupungista omistamansa tupakkatehtaansa tuotteita. Wallenstråle painotti haluavansa myös tehdä yhteisöllisen velvollisuutensa ja maksaa muiden porvarien tapaan maistraatin sille määräämät porvarismaksut. Maistraatti käsitteli asiaa 17. lokakuuta 1806. Wallenstrålen kauppiaisoikeuksien myöntämiselle ei ollut esteitä sillä edellytyksellä, ettei häntä kohdeltaisi veroporvarina, vaan hänen olisi muiden kauppiaiden tavoin osallistuttava porvaristolle osoitettujen rasiusten suorittamiseen.⁷⁶²

Vuonna 1808 alkanut sota sotki Wallenstrålen suunnitelmat. Hänen appensa de Carnall oli eronnut armeijan palveluksesta vuonna 1804 ja asettunut asumaan Noormarkkuun, jossa tämä omisti Herrgårdin säterin laajoine tiluksineen.⁷⁶³ Toisin sanoen de Carnall seurasi aitiopaikalta ruotsalaisjoukkojen perääntymistä Noormarkun kautta Pohjanmaalle vuoden 1808 maaliskuussa. Ruotsin armeijan poistuttua paikkakunnalta sinne saapuivat venäläiset joukot. Molemmat armeijat saivat Noormarkun kartanon isännältä lämpimän vastaanoton ja kestityksen, josta seurasi myös tiettyjä etuja. Syksyn tullen kävi ilmeiseksi, että venäläiset olivat tulleet jäädäkseen.⁷⁶⁴

Carl de Carnall alkoi yhdessä vävynsä kanssa yhä avoimemmin avustaa venäläisjoukkojen huoltoa hankkimalla näille muun muassa viljaa ja muita ruokatarpeita. Syyskuun alussa venäläisjoukkojen ylikomentaja Buxhoevden (1750–1811)⁷⁶⁵ pyysi de Carnallia hankkimaan armeijan tarpeisiin 3 000 tynnyriä ruista tai ruisjauhoja. Samalla hän lähetti de Carnallille etumaksuna 5 000 hopearuplaa ja 20 000 ruplaa pankkivelkaseteleitä.⁷⁶⁶ Carl de Carnallin vastauksen pyyntöön voi päätellä siitä, että Buxhoevden tarjosi hänelle lokakuussa Vaasan läänin maaherran virkaa.⁷⁶⁷

Frans Fredrik Wallenstråle osallistui venäläisjoukkojen avustamiseen appensa rinnalla. Jo vuoden 1808 toukokuussa Buxhoevden oli antanut suostumuksensa

hvarutom min utstakade plan för framtida existence föga borde af det Respective handelsståndet fructas, så vida den förnämligasthar afseende å landhushållning.” (Tekijän suom.) Wallenstrålen kauppiaisoikeushakemus Porin maistraatin pöytäkirjanote 11.10.1806, STO AD 498/154, KA.

762 Wallenstrålen kauppiaisoikeushakemus Porin maistraatin pöytäkirjanote 11.10.1806, STO AD 498/154, KA.

763 Elgenstierna 1934, 670. Herrgårdin vaiheista tarkemmin, Jutikkala – Nikander 1941, 571.

764 Wallenstrålen kirje A. G. Hagnerille 3.8.1854, , Kaupankäyntiä käsittelevä arkisto, 1. kauppiat, Hagner A.G., Wallenstrålelta saapuneet kirjeet, Ea: 1, SMU.

765 Veli-Matti Syrjö: Friedrich Wilhelm von Buxhoevden. Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1997–2011. <http://www.kansallisbiografia.fi/kb/artikkeli/617/> (haettu 15.11.2011)

766 Suomenmaan hallinnollista kirjeenvaihtoa vuodelta 1808 I, 357–58 ja 413.

767 Suomenmaan hallinnollista kirjeenvaihtoa vuodelta 1808 I, 430.

Kuva 5. Lyttylän kartano nykymuodossaan. Kuva: Jarkko Keskinen 2012.

Wallenstrålen hakemukseen oikeudesta pitää Lyttylän kartanon laiturissa kahta kaljaasia. Anomus liittyi venäläisjoukkojen määräykseen, jonka mukaan jokaisen säätyläismiehen oli hankittava neljä tynnyriä jauhoja 12 ruplan käteismaksua vastaan. Porin kauppiaasyhteisö päätti yksimielisesti kieltäytyä tästä. Wallenstråle puolestaan ilmoitti, että hän olisi halukas täyttämään myös muiden kauppiaiden viljanostokiintiöt. Seurauksena oli, että yhdessä de Carnallin kanssa Wallenstråle kykeni monopolinsa turvin säätelemään ostohintoja.⁷⁶⁸

Viljaa hankittiin paitsi kaupunkia ympäröivältä maaseudulta myös erioikeuksia saaneiden kaljaasien avulla Tukholman viljamakasiineista. Wallenstråle ei tyytynyt myymään kaikkea ostamaan viljaa sellaisenaan, vaan teetti siitä kartanossaan leipää. Osa viljasta poltettiin paloviinaksi, josta sai huomattavasti viljaa paremman hinnan. Lopulta Lyttylästä virranneet tavaramäärät kävivät niin suuriksi, että Wallenstrålen oli vuokrattava niitä varten oma varastomakasiini kaupungin rannasta, mikä ei tuottanut ongelmia, sillä laskun maksoi Venäjän armeija.⁷⁶⁹

Lisäksi Wallenstrålen tupakkamanufaktuuri tuotti sodan aikana erittäin hyvin. Valtaosa raaka-aineesta tuli hänen omilta tiluksiltaan ja venäläisjoukot ostivat manufaktuurin koko rullatupakkatuotannon. Tästä huolimatta Wallenstråle kykeni myymään raaka-ainetta kuormakaupalla myös Turun tupakkatehtaalle. Käytössäni ei ole sellaisia lähteitä, joiden avulla olisi mahdollista selvittää, miten

768 Kaukamaa 1938, 296–297.

769 Ibid.

tuottoisaa Wallenstrålen ja de Carnallin liiketoiminta sodan aikana oli. Wallenstrålen omien sanojen mukaan kyse oli kymmenistä tuhansista hopearuplasta. Ei siis ihme, että hän totesi kirjeissään myöhemmin, että ”ne olivat hyviä aikoja, kunpa sellaisia tulisi uudestaan”.⁷⁷⁰

Sodan päätyttyä Wallenstråle oli ensimmäisten joukossa avaamassa yhteyttä Tukholmaan. Tähän tarkoitukseen hänellä oli käytössään 28-lästinen jahti Rose ja 33-lästinen kaljaasi Wandringsman, jotka veivät Tukholmaan meritullikamarin tilien mukaan halkoja, lautoja, lankkuja, tervaa ja erilaisia maataloustuotteita Wallenstrålen tilalta. Tuonti koostui elintärkeästä suolasta ja tupakkatehtaalla tarvituista raaka-aineista sekä Noormarkun rautaruukille laivatusta takkirauhasta.⁷⁷¹

Venäjän solmittua rauhan Englannin kanssa Wallenstråle laajensi omaa liiketoimintaansa perustamalla Lyttylän kartanon rantaan oman laivavarvin. Jo samana vuonna varvilta työnnettiin vesille 96-lästinen priki America ja 65-lästinen kuunari Norden. Lisäksi hän rakennutti itselleen toisaalla 62-lästisen priki Minervan. Minerva suuntasi matkansa Riikaan viljan hakuun, America Göteborgiin ja Norden Karlskronaan. Norden ei palannut suoraan kotiin, vaan vasta vuoden 1813 keväällä Englannista. America palasi Hampurista vasta vuonna 1815. Väliajan se oli kuljettanut rahteja ja oli näin ensimmäinen porilaisalus, jota sodan jälkeen käytettiin rahtiliikenteessä.⁷⁷²

Wallenstråle oli ilmeisen tyytyväinen edellisen vuoden tulokseensa, koska työt Lyttylän laivaveistämöllä jatkuivat. Vuonna 1813 siellä valmistui 123-lästinen priki Orpheus. Seuraavaksi vuorossa olivat 150-lästinen fregatti Wilhelmiina, 104-lästinen priki Juno sekä vuonna 1816 valmistunut 39-lästinen kuunari Charlotta, jota Wallenstråle Lyypekin kaupan kasvun myötä ilmeisesti kaavaili Itämeren liikenteeseen. Näiden alusten lisäksi hän teetätti Porin kaupungin laivavarvilla 110-lästisen priki Eurydicen, joka myöhemmin oli ensimmäinen suoraan etelän satamista suolaa tuonut porilaisalus. Kaikki nämä alukset eivät olleet samanaikaisesti käytössä, sillä Orpheus haaksirikkoutui jo ensimmäisel-

770 Kaukamaa 1938, 297. Kirje (8.8.1853), johon Kaukamaa viittaa, on ilmeisesti kadonnut Satakunnan Museon arkistosta tai sitten viitteessä on väärä päivämäärä.

771 Porin meritullikamarin tilit 1811, Tullihallituksen arkisto, meritullikamarien tilit, Gy: 12, KA.

772 Tiedot Wallenstrålen aluksista ja niiden matkoista on saatu seuraavista lähteistä. Porin maistraatin senaatille lähettämät laivaluettelot, STO KD 69/71 1813, KD 34/80 1814, KD 36/81 1814, KD 25/81 1815, KD 26/81 1815, KD 41/87 1816, KD 43/87 1816, KD 32/101 1817, KD 39/91 1818, KD 34/299 1818, KD 36/67 1819, KD 20/75 1820; Porin laivanmittaajankirjat 1816–1819, Porin maistraatin arkisto, diaarit Aö: 1, TMA; Porin maistraatin pöytäkirjat 1812–1819, Porin maistraatin arkisto, pöytäkirjat Ca: 2–4, TMA; Porin maistraatin vuosikertomukset, Porin maistraatin arkisto, kirjekonseptit, Da: 4–6, TMA sekä Turun ja Porin läänin maaherran vuosikertomukset, STO KD 73/91 1816, KD 17/100 1817, KD 59/93 1818, KD 53/70 1819 ja KD 14/74 1820. Kaukamaa 1938, 304–305.

lä matkallaan Suomenlahdella. Minerva ajoi samana vuonna karille Skotlannin rannikolla, America katosi vuonna 1816 Tanskan salmissa ja Charlotta tuhoutui täydellisesti viisi vuotta myöhemmin ajettuaan karille täydessä viljalastissa.

Wallenstrålen liiketoiminta poikkesi monin tavoin Porin muun kauppiasyhteisön harjoittamasta ulkomaankaupasta. Hän oli tuonut Poriin muuttaessaan mukanaan ne liiketoiminnan periaatteet, jotka oli oppinut paitsi toimiessaan Ruotsin Itä-Intian kauppakomppanian palveluksessa ja perehtyessään göteborgilaiskauppiasyhteisön tapoihin harjoittaa merenkulkua ja kauko-kauppaa. Wallenstrålen näkemyksen mukaan liiketoiminnan korkeimpana periaatteena oli voitto, vaikka se syntyisi yhteisön kustannuksella. Seurauksena oli se, että Wallenstråle suljettiin sosiaalisesti kauppiasyhteisön ulkopuolelle.

Tämä oli nähtävissä erityisesti paikallisyhteisön avioliitto- ja kummimarkkinoilla. Wallenstråle sai Lyttilän kartanossa asuessaan viisi lasta, mutta kukaan näistä ei mennyt paikallisen porvarisyhteisön jäsenten kanssa naimisiin. Lisäksi Wallenstråle kelpasi ainoastaan yhden kerran Porin porvarisyhteisössä syntyneen lapsen kummiksi. Kyse oli ruokatavara-kauppia Jacob Magnussonista, joka vuonna 1808 pyysi hänet tyttärensä Paulina Charlotta Magnussonin kummiksi. Magnusson lienee ainakin jossain suhteessa avustanut Wallenstrålea hänen sodanaikaisissa liiketoimissaan, sillä myös Carl Constantin de Carnall esiintyy samassa kummiluettelossa. Toisaalta Wallenstråle ei valinnut omien lastensa kummeiksi ensimmäistä vuonna 1806 syntynyttä lastaan lukuun ottamatta kummeja paikallisyhteisön piiristä. Märta Charlotta Wallenstrålen kummiksi hän pyysi kaupungin raatimiestä ja yhteisön rikkainta kauppiasta Johan Ascholinia. On kuitenkin muistettava, että lapsi kastettiin kaksi kuukautta ennen kuin Wallenstråle haki kauppiasioikeuksia.⁷⁷³

Porin kauppiasyhteisön näkökulmasta Wallenstrålen liiketoiminnassa oli kyse itsekkästä oman edun tavoittelusta, joka oli yhteisön normirakenteiden vastaista ja siten moraalitonta toimintaa. Erityisesti Wallenstrålen häikäilemätön sodan aikainen oman edun tavoittelu synnytti kauppiasyhteisön parissa pahaa verta. Sota-aikana tekemiensä voittojen ja riskejä kaihtamattoman luonteensa turvin Wallenstråle kykeni tekemään päätöksiä, joihin suurimmalla osalla yhteisön kauppiaista ei ollut edellytyksiä edes keskinäisen yhteistyön avulla.

Wallenstrålen mukaan nimenomaan Johan Ascholin käänsi koko yhteisön häntä vastaan heti sodan jälkeen, vaikka oli itse pyytänyt häneltä sodan aikana apua. Avulla Wallenstråle tarkoitti ilmeisesti Johan Ascholinin omistamalle fregatti Victorialle (113 lästiä) hankkimaansa kulkulupaa Englannin satamiin vuonna 1811. Itse asiassa Ascholin ei ollut ainoa, jolle Wallenstråle hankki kyseiset luvat. Vuonna 1811 niitä saivat hänen ansiostaan myös Sarin & Sourande-

773 Porin kaupunkiseurakunnan syntyneiden ja kastettujen luettelot 1810–1820, Porin kaupunkiseurakunnan arkisto, I C1: 5–6, TMA; Wallenstrålien sukutaulu, tietokanta-aineisto.

rin kuunari Najaden (65 lästiä) ja porilaiskauppioiden yhteisomistuksessa ollut priki, jonka nimi oli niin ikään Najaden (103 lästiä).⁷⁷⁴ Wallenstråle syytti myös koko porilaiskauppiaskuntaa ilkeydestä häntä kohtaan. Hän katsoi kauppioiden juonittelevan kaupungin raastuvanoikeudessa jatkuvasti häntä vastaan ja yrittävän asettaa toistuvasti esteitä hänen liiketoimintansa harjoittamiselle. Wallenstrålen oman näkemyksen mukaan kyse oli kateudesta, joka sai alkunsa siitä, että porilaiskauppiat ja erityisesti Ascholin olivat huomanneet saaneensa hänestä vertaisensa kilpailijan.⁷⁷⁵

Kansainvälisiä markkinoita lähes kymmenen vuoden ajan haitannut matalasuhdanne hellitti 1820-luvun jälkipuoliskolla. Porissa tämä näkyi välittömästi laivanliikenteen kasvuna. Kaupungin kauppiasyhteisö ryhtyi ajamaan uuden laivalaiturin rakentamista Reposareen. Maaherra suhtautui hankkeeseen myötämielisesti. Ainoa ongelma oli lähes 20 000 ruplaa maksaneen laiturin rakennustöiden rahoittaminen. Tällöin Wallenstråle esitti, että hän voisi lainata kaupungille laituriin tarvittavat varat. Rahojen lainaaminen ja kulkulisenssien hankinta kauppiasyhteisön muille jäsenille on tulkittavissa Wallenstrålen yrityksiä päästä yhteisön täysivaltaiseksi jäseneksi. Keskinäistä luottamusta, johon yhteisön toiminta pitkälti perustui, ei kuitenkaan voinut ostaa, vaan Wallenstråle pysyi yhteisön muiden kauppioiden silmissä ulkopuolisena oman edun tavoittelijana.⁷⁷⁶

Reposareelle rakennettiin uuden laiturin yhteydessä uusi entistä suurempien laivojen rakentamisen mahdollistava laivanveistämö. Se oli kauppiaskunnan yhteisomistuksessa. Sen perustamisesta ei ole säilynyt tietoja, vaan se ilmestyy asiakirjoihin vuonna 1826. Tällöin Porin laivanmittaajan kirjassa ilmoitettiin, että kaupungin uudella laivaveistämöllä oli rakennettu 249-lästinen fregatti Storfursten.⁷⁷⁷ Tämän jälkeen uudelta veistämöltä ei syystä tai toisesta ennen 1830-luvun alkua laskettu uusia aluksia vesille. Wallenstråle sen sijaan hankki vuosien 1826–1830 välisenä aikana itselleen neljä uutta fregattia, Orion (199 lästiä), Oden (139 lästiä), Venus (266 lästiä) ja Gloria (275 lästiä). Ne rakennettiin hänen omistamallaan Lyttilän varvilla.⁷⁷⁸

774 Wallenstrålen kirjeet kirjanpitäjälleen A. G. Hagnerille 11.12.1851 ja 1.5.1854, Kaupankäyntiä käsittelevä arkisto, 1. kauppiat, Hagner A.G., Wallenstrålelta saapuneet kirjeet, Ea: 1, SMU; Porin meritullikamarin tilit 1811, Lähteneet alukset nro 54–56, Gy: 12, KA.

775 Wallenstrålen kirjeet kirjanpitäjälleen A. G. Hagnerille 20.8. ja 13.12.1852, 14.2.1853, 3.8., 6.8. ja 19.5.1854, Kaupankäyntiä käsittelevä arkisto, 1. kauppiat, Hagner A.G., Wallenstrålelta saapuneet kirjeet, Ea: 1, SMU.

776 Porin maistraatin anomus uuden laiturin rakentamisesta, STO AD 141/77, KA; Kaukamaa 1938, 306.

777 Saman vuonna tosin rakennettiin myös kaupungin vanhalla veistämöllä Carl Gustav Sandellin toimesta 139-lästinen Fredrik. Porin laivanmittaajankirja, Porin maistraatin arkisto, diaarit, Aö: 1, TMA.

778 Porin laivanmittaajankirja v. 1826, Porin maistraatin arkisto, diaarit Aö: 1, TMA.

Wallenstråle suunnitteli laajentavansa liiketoimintaansa myös Porissa. Vuonna 1827 hän rakennutti kaupunkiin kivimakasiinin. Samalla maistraatti myönsi hänelle oikeuden rakentaa yksityislaiturin Reposaareen. Laituri olisi päätöksen mukaan ollut Wallenstrålen yksityiskäytössä 50 vuoden ajan. Laituria ei koskaan jostain syystä rakennettu. Sen sijaan Wallenstråle tyytyi käyttämään kauppiaskunnan rakennuttamaa Reposaaressa satamaa ja maksamaan maistraatille sen käytöstä koituvia tuulaakimaksuja. Yhteiselo muun kauppiaskunnan kanssa ei Reposaaressa kuitenkaan sujunut ongelmitta. Wallenstråle teki muun muassa maistraatille vuonna 1839 valituksen siitä, että maksuista huolimatta hänen vientiin tarkoitettujen puutavaroidensa varastointiin ei laiturin läheisyydestä löytynyt millään riittävästi tilaa.⁷⁷⁹

Miksi Wallenstråle ei käyttänyt uutta kauppiaskunnan yhteisomistuksessa olevaa laivaveistämöä? Estikö kauppiasyhteisö hänen pääsyinsä veistämölle, vai oliko kyse Wallenstrålen osalta tietoisesta ratkaisusta? Tähän ei käytössäni oleva lähdeaineiston avulla ole saatavissa vastausta. Joka tapauksessa Wallenstråle ajautui yhä kauemmas tavoittelemastaan kauppiasyhteisön sisäpiiristä.⁷⁸⁰ Toisin kuin muu yhteisö, joka turvautui alusten rakentamista rahoittaessaan hajautettuun omistajamalliin, Wallenstråle omisti laivansa poikkeuksetta itse. Toisaalta hän ei myöskään tarvinnut Porin kauppiasyhteisöä liiketoimintansa tueksi. Hänen omistuksessaan oli nimittäin 1830-luvun alussa viisi fregattia, joiden yhteiskantavuus oli lähes 1 000 lästää – toisin sanoen noin kolmasosa koko kaupungin kauppalaivastosta.⁷⁸¹

Ulkomaankaupan ja laivanvarustuksen murros 1820–1840

Porin aluskanta eli voimakasta murroskautta 1820–1830-lukujen taitteessa. Kaljaasit ja sitä pienemmät alustyypit, jotka vielä 1810-luvulla hallitsivat kaupungin aluskantaa, väistyivät vähitellen prikien, fregattien ja parkkien tieltä. Kauppiasyhteisön osalta suurempien alusten aika koitti kuitenkin vasta 1830-luvun alussa. Samanaikaisesti kun Wallenstråle rakennutti aluksia kaukopurjehdusta varten, kaupungin muu kauppiaskunta oli kiinni Itämeren-laivaston kehittämisessä: Carl Fredrik Björnbergin vuonna 1825 varustama kaljaasi Minerva (37 lästää)

779 Porin maistraatin pöytäkirjat 2.6. ja 18.6.1827 sekä 29.4.1839, Porin maistraatin arkisto, pöytäkirjat, Ca: 7 ja Ca: 12, TMA; Kaukamaa 1938, 307.

780 Kaukamaa 1941, 49; Ruuth 1899, 358–359.

781 Fregatti Wilhelmiina haaksirikkoutui vuonna 1828 Välimerellä. Saarinen 1972, 25; Kaukamaa 1938, 307.

sekä Carl Gustav Sandellin vuonna 1826 rakennuttamat sluupit Petter (28 lästiä), Lotta & Anton (22 lästiä) ja kuunari Hebe (76 lästiä), Aron Indreniuksen vuonna 1829 varustama priki Adolf Fredrik (56 lästiä) ja 1830 vesille laskettu kaljaasi Fortuna, jonka omistaja oli Jacob Björkman, ovat tästä hyvä osoitus.⁷⁸²

Porin itämerenkauppa, joka vielä 1810-luvulla oli ollut alempien porvarisluokkien käsissä, siirtyi vähitellen kauppiaskunnan haltuun 1820-luvun jälkipuoliskolla. Muutoksen taustalla oli viennin rakenteellinen muutos. Vielä 1800-luvun alussa kaupungista oli viety Itämerelle erilaisten elintarvikkeiden lisäksi lähinnä ruoteita ja tervaa. Alemman porvariston parissa kauppa jatkui pitkälti entiseen tapaan, mutta Porin kauppiaskunta ryhtyi laivaamaan Lyypekin markkinoille käsisahattua rakennuspuuta: lautoja, ripoja, lankkuja ja parruja, joista oli saatavissa parempi hinta kuin aikaisemmista vientituotteista. Puutavaran lisäksi kauppiaat veivät tervaa ja potaskaa.⁷⁸³

Tuontikaupassa Lyypekin entinen välittäjän rooli säilyi entisellään. Suurin osa Lyypekistä Poriin tuoduista tavaroista oli tuotettu jossain muualla. Kaikkein suurin yksittäinen ryhmä olivat siirtomaatavarat: hedelmät, sokeri ja erilaiset mausteet. Kahdenkeskeisen kaupan lisäksi Lyypekistä tuli Hampurin ohella 1820-luvun jälkipuoliskolla porilaiskauppiaiden rahaliikenteen keskus. Niistä hallinnoitiin jatkuvasti kasvavan kaukokaupan vekseliliikennettä ympäri Eurooppaa. Lyypekin-kaupasta tuli olennainen osa Porin kaupungin ulkomaankauppaorganisaatiota, ja se säilytti asemansa aina senkin jälkeen kun kaukokauppa 1830-luvun jälkipuoliskolla jälleen alkoi vetää.⁷⁸⁴

Porin Itämeren vientikaupaa hallitsi suvereenisti Carl Fredrik Björnberg, joka vei esimerkiksi yli puolet kaikista Itämeren satamiin laivatuista laudoista, neljänneksen soiroista sekä kolmanneksen tervasta. Björnberg toimi kiinteässä yhteistyössä Björkman & Rosenlew kauppahuoneen kanssa, joka keskittyi ripojen, parrujen ja erityisesti potaskan vientiin. Potaskan vientiä yhdessä heidän kanssaan harjoitti myös Pehr Anton Moliis, jonka vientimäärät tosin olivat varsin vaatimattomia entisiin apulaisiinsa verrattuna.⁷⁸⁵

Lyypekin tuonnista puhuttaessa esiin nousevat samat nimet: Björnberg yhdessä Björkman & Rosenlewin kanssa ja Moliis. Björnberg esiintyi tuulaakilistoissa kaikkiaan 21, Björkman & Rosenlew 24 ja Moliis yhteensä 10 kertaa. Seuraavaksi aktiivisimmat Lyypekin tuontikaupan harjoittajat olivat kauppiaat Samuel Broberg, Jacob Björkman (14), Magnus Hellström (9) ja Johan Grönfedt (7). Björnbergin asemaa yhteisön sisällä korosti entisestään se, että Björkman & Rosenlew,

782 Porin laivanmittaajankirja 1820–1830, Porin maistraatin arkisto, diaarit, Aö: 1, TMA.

783 Porin kaupungin tuulaakitilit 1832–1842, Porin maistraatin arkisto, tilit, Ga5: 1, TMA.

784 Tarkemmin luottotalouden organisaatiosta esim. Keskinen 2008.

785 Porin tuulaakitilit 1832–1842, Porin maistraatin arkisto, tilit, Ga5: 1–3, TMA.

Moliis ja Hellström rahtasivat muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta kaikki tavaransa hänen laivoillaan. Lisäksi Brobergin ja myös monen muun kauppiasyhteisön jäsenen Lyypekistä laivaamista tavaroista valtaosa tuli Björnbergin omistamilla aluksilla. Ei siis ihme, että maistraatti piti Carl Fredrik Björnbergiä 1830-luvun alussa kaupungin parhaimmin menestyvänä liikemiehenä.

Tukholman liikenteessä aktiivisimpia olivat samat kauppiat, mutta Lyypekin liikenteestä poiketen he eivät käyneet sitä omilla aluksillaan. Liikennöintiä hoitivat kaupungin pienimmät kaljaasien ja sluuppien omistajat, kuten kauppiat Jacob Sourander, Carl Gustav Sandell ja Johan Grönfeldt kaljaasilla St. Göranilla (28 lästiä) tai Aron Indrenius yhdessä Joseph Wadenin kanssa kaljaasi Bellonalla (32 lästiä). Pietarin liikennettä puolestaan hallitsivat lähinnä ruokatavarakauppiat kuten Jacob Ellström.⁷⁸⁶

Porin kauppiasyhteisö, tai ainakin osa sitä, oli siis vihdoin ryhtynyt keräämään Itämeren-kaupasta saatavia voittoja talteen. Kauppiaskunta ei edelleenkään pyrkinyt voittojensa maksimointiin, vaan kyse oli pikemminkin uuden kauppiassukupolven ja käytössä olleiden resurssien sopeuttamisesta muuttuneeseen taloudelliseen tilanteeseen. Itämerenkauppa oli yhteisöllistä, erilaisten sosiaalisten ja taloudellisten yhteenliittymien synnyttämää liiketoimintaa.⁷⁸⁷

Samanaikaisesti kaupankäynnin keskittyminen muutamien henkilöiden käsiin kertoo siitä, että kaupankäynnin luonne oli vähitellen mahdollisesti Wallenstrålen tarjoaman esimerkin kannustamana muuttumassa. Björnbergin ja Björkman & Rosenlewin Lyypekin-kaupan työjako erilaisten tuotteiden viennin yhteydessä oli oiva esimerkki siitä, miten pienellä suunnitelmallisuudella oli saavutettavissa aikaisempaa parempi, keskinäistä kilpailua parempi lopputulos.

Vientituote	Määrä	Yksikkö	Björnberg	Björnberg %
Lautoja	9290	tolttia	5047	54 %
Ripoja	9027	tolttia	196	2 %
Lankkuja	4493	tolttia	69	2 %
Parruja	441	tolttia	-	-
Soiroja	92	tolttia	21	23 %
Halkoja	519	syliä	169	33 %
Tervaa	6858	tynnyriä	1802	26 %
Potaskaa	38389	leiviskää	2600	7 %

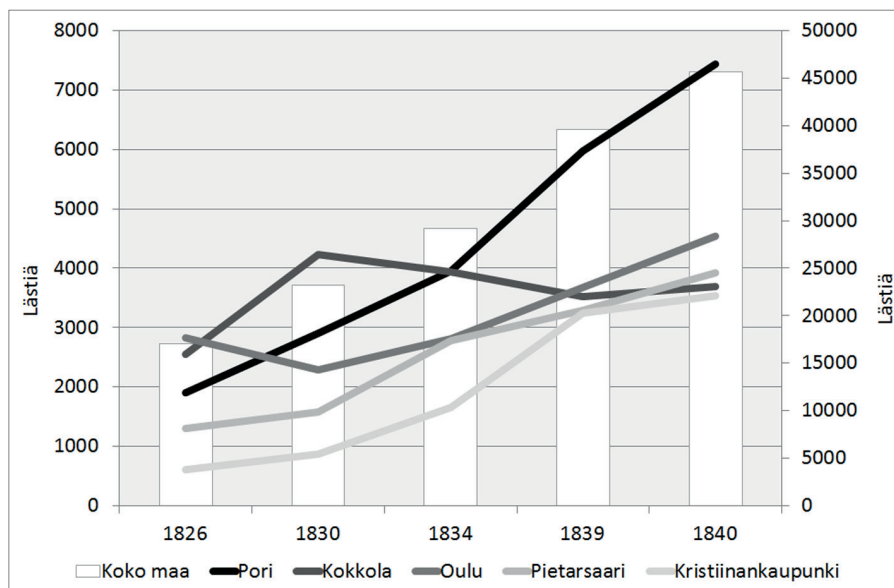
Taulukko 31. Porista Lyypekkiin laivatut metsätuotteet vuosina 1832–1842. Lähde: Porin kaupungin tuulaakitilit 1832–1842, Porin maistraatin arkisto, tilit, Ga5: 1–3, TMA.

786 Porin tuulaakitilit 1832–1842, Porin maistraatin arkisto, tilit, Ga5: 1–3, TMA; Porin laivanmittaajankirjat 1830–1842, Porin maistraatin arkisto, diaarit, Aö: 1, TMA.

787 Tästä osoituksena on myös se, että esimerkiksi Lyypekkiin luodut kontaktit jaettiin koko yhteisön kesken. Toisin sanoen kaikki ne porilaiskauppiat, jotka harjoittivat Lyypekin-kauppaa, olivat tekemisissä samojen saksalaiskontaktien kanssa. Kyse ei kuitenkaan ollut ainoastaan porilaisesta ilmiöstä, vaan sama kaava toistui myös muissa suomalaiskaupungeissa. Prahmgeldbücher 1824–1835 (tuulaakitilit, tekijän suom.), Kaufmännisches Archiv, Stockholmfahrerkompanie, AHL.

Kuvio 20. Suomen puutavaruotteiden viennin ja sen arvon kasvu vuosina 1830–1839. Lähde: Hanho 1915, 30.

Kuvio 21. Porin, Kokkolan, Oulun, Pietarsaaren ja Kristiinankaupungin aluskannan kanta-vauden kehitys suhteessa koko maan laivastoon 1826–1840. Lähde: Kaukamaa 1941, 20–21 ja 29.

Lisäksi kannattaa nostaa esille myös se, että juuri näiden Itämeren-kauppaan panostaneiden kauppiaiden parista nousivat 1830-luvulla myös kaukokaupassa parhaiten menestyneet yksittäiset kauppiat ja näiden muodostamat yhteistyöverkostot.

Suomen kaukokaupan kehittymistä oli 1800-luvun alussa useiden vuosien ajan varjostanut maan tärkeimpien vientituotteiden menekin puute. Kauppa oli keskittynyt Pohjanmeren satamiin Välimeren pysyessä suljettuna. Ranska ajautui 1820-luvun lopulla avoimeen ristiriitaan algerialaisten kauppiaiden ja Algerin paikallishallinnon kanssa maksamattomien velkojensa takia.⁷⁸⁸ Tilanne eskaloitui lopulta sodaksi, jonka seurauksena ranskalaisjoukot nousivat maihin Algeriaan vuoden 1830 kesäkuussa, valloittaen lopulta koko maan. Samalla Ranska tuli poistaneeksi myös Välimeren laivaliikennettä uhanneen kaappausuhan ja mahdollistaneeksi esimerkiksi Suomen ulkomaankaupan ulottamisen uusille markkina-alueille.⁷⁸⁹

Välimeren avautumisen vaikutukset näkyivät välittömästi Suomen ulkomaankaupassa. Kuvioista 20. on nähtävissä, miten suomalaisen puutavaran vienti lähti jyrkkään nousuun 1830-luvun alkupuoliskolla ja kasvoi vajaasta 100 000 toltista puolitoistakertaiseksi aina 250 000 toltin tienoille. Viennin rahallinen arvo kasvoi samassa ajassa yli nelinkertaiseksi. Samalla myös puutavaratuotteiden suhteellinen osuus Suomen viennistä nousi kymmenestä prosentista yli kolmannekseen. Puutavaraviennin ja ylipäänsä ulkomaankaupan kasvu edellyttivät luonnollisesti myös vienti- ja tuontituotteiden kuljettamiseen tarvittun tonniston kasvattamista.

Vaativattoman alun jälkeen Porin kauppiaskunnan laivanvarustusaktiivisuus kasvoi koko 1830-luvun ajan. (Kuvio 21.) Vuosikymmenen puolivälissä kaupungin laivastosta tuli kantavuudeltaan maan suurin. Tämä oli vasta alkusoittoa, sillä Porin aluskanta jatkoi edelleen kasvuaan ja oli lopulta aivan omaa luokkaansa esimerkiksi Pohjanmaan kauppakaupunkeihin verrattuna. Kokkolan, Oulun, Pietarsaaren ja Kristiinankaupungin laivastojen kantavuus asettui lopulta 3 000–4 000 lästin tietämille, mutta Porin laivasto kasvoi yli 7 000 lästin vetoiseksi.

Tämä ei merkitse sitä, että Porin kauppalaivasto olisi lukumääräisesti ollut maan suurin. Helsingin, Turun ja Uudenkaupungin laivastot käsittivät tänä aikana keskimäärin 45–50 alusta vuosittain. (Kuvio 21.) Porissa vastaava luku oli alle 40. Toisin sanoen Porissa rakennettiin keskimäärin suurempia aluksia kuin muualla Suomessa. Tämä liittyi kaupunkien ulkomaankaupan luonteesta. Turun ja Helsingin kauppiat keskittyivät tuontikauppaan, kun taas Pori ja Pohjanmaan

788 Kyse oli Napoleonin armeijalle ostetun viljan maksuista, joita uusi hallinto kieltäytyi maksamasta, koska ei katsonut olevansa velvollinen noudattamaan Napoleonin tekemiä sitoumuksia.

789 Ojala 1996, 158; Kaukiainen 1993, 69; Björkqvist 1970, 223; Meinander 1945, 164–165.

kauppakaupungit panostivat järeän puutavaran vientiin ja myöhemmin myös kansainvälisten rahtien kuljettamiseen maailman merillä.

Porin laivanvarustusverkostot

Porin kauppiasyhteisön keskuudesta on erotettavissa kolme laivanvarustajaryhmittymää. Ensimmäisen näistä muodostavat ne kauppiaat, jotka rakensivat aluksensa yksin. Heitä oli kaikkiaan 11 henkilöä. Merkittävin heistä oli Frans Fredrik Wallenstråle, joka rakennutti itselleen 2 235 lästisen laivaston vuosina 1825–1842. Joukossa olivat muun muassa sisaralukset Castor (326 lästiä) ja Pol-lux (350 lästiä), jotka valmistuessaan vuonna 1837 olivat koko maan suurimmat purjealukset. Itse asiassa Wallenstrålen aluskanta oli kokonaisuudessaan eräs maan suurimmista. Sen ylitti ainoastaan pietarsaarelaisen Malmin kauppahuoneen kauppalaivasto.⁷⁹⁰

Porissa myös Erik Rosenberg (k. 1854) onnistui hankkimaan itselleen 1 062 lästin kantoisen laivaston. Rosenberg muutti Poriin vasta 1840-luvun alussa ja ryhtyi kauppiasioikeudet saatuaan rakennuttamaan erittäin isoja aluksia. Ensimmäinen näistä oli 265-lästinen fregatti Philip. Toinen 375-lästinen Primus ja kolmas 422-lästinen Salomon, joka oli ainoa Porin seudulla rakennetuista yli 400 lästin purjealuksista.⁷⁹¹ Myös kauppiaat Samuel Jacob Broberg (394 lästiä), Johan Fredrik Bäckman (378 lästiä) ja Carl Gustav Sandell (290 lästiä) harjoittivat huomattavaa laivanvarustustoimintaan ja osallistuivat aktiivisesti kaupungin kasvavan kaukokaupan kehittämiseen. Lisäksi useat kauppiaat omistivat yksin pienempiä aluksia, joita käytettiin pääasiallisesti itämerenliikenteessä.⁷⁹²

Kauppalaivastonsa itsenäisesti rakentaneet kauppiaat eivät kuitenkaan toimineet täysin yksin tai paikallisyhteisön ulkopuolella. Esimerkiksi Carl Gustav Sandell oli avioliiton kautta liitoksissa Sourander-sukuun. Samoin Johan Fredrik Bäckmanilla oli avioside Selin-suvun kanssa. Käytännössä he jatkoivat välillisesti puolisoidensa sukuperinteitä.⁷⁹³ Poikkeuksen muodostivat ainoastaan Wallenstråle ja naimattomaksi jäänyt Rosenberg.

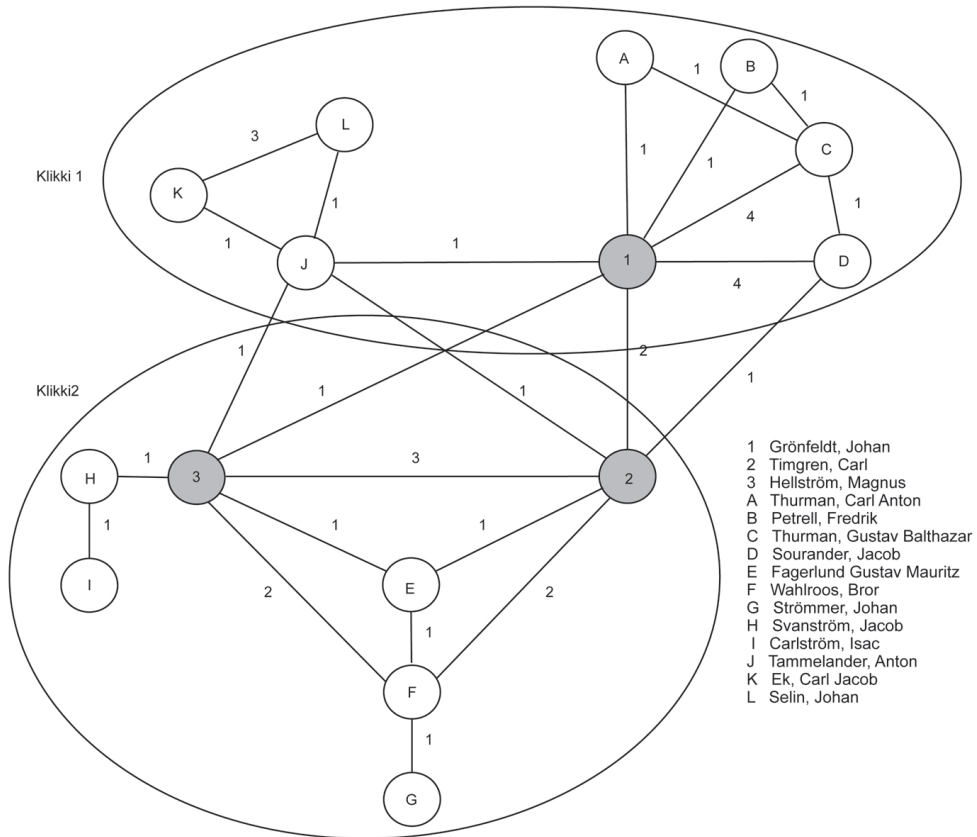
Toisen laivanrakennusryhmittymän keskiössä oli kolme kauppiasta Johan Grönfeldt (1), Carl Timgren (2) ja Magnus Hellström (3), jotka olivat kaikki tekemisissä myös keskenään. (Kaavio 10a.) Grönfeldt ja Timgren olivat osakkaina kahdessa samassa aluksessa, Grönfeldt ja Hellström ainoastaan yhdessä aluksessa. Lisäksi Hellström ja Timgren rakensivat yhdessä kolme alusta.

790 Kaukamaa 1941, 51; Porin laivanmittaajankirja 1825–1842, Porin maistraatin arkisto, diaarit, Aö: 1, TMA.

791 Saarinen 1972, 29.

792 Porin laivanmittaajankirjat 1825–1842, Porin maistraatin arkisto, diaarit, Aö: 1, TMA.

793 Souranderien ja Selinien sukutaulut, tietokanta-aineisto.

Kaavio10a. Porin kauppiaasyhteisön laivanrakennusverkosto vuosina 1815–1842. Lähde: Porin laivanmittaajankirjat 1825–1842, Porin maistraatin arkisto, diaarit Äö: 1, TMA.

Ryhmittymä on mahdollista jakaa myös pienempiin kokonaisuuksiin, klikkeihin. Näistä ensimmäisen yhdistävänä tekijänä oli kontakti joko Sourander- tai Thurman-sukuihin. Verkostoklikin ytimen muodostivat (D) Jacob Sourander (1780–1856), hänen sisarensa kanssa naimisissa oleva (1) Johan Grönfeldt (1800–1848), hänen veljentyttärensä nainut (L) Johan Selin (1794–1863) ja hänen serkkunsa tyttären puoliso (J) Anders Gabriel Tammelander (k. 1846). Sourander-suvun lonkerot ulottuivat myös verkostoklikin ulkopuolelle. Jacob Souranderin (D) sisar Catharina Christina Sourander (1788–1875) oli nimittäin naimisissa kauppias Carl Gustav Sandellin kanssa. Lisäksi hänen veljensä kauppias Johan Souranderin (1778–1833) tytär Johanna Wilhelmina (1808–1879) avioitui kaaviossa esiintyvän Magnus Hellströmin (3) veljen Gustav August Hellströmin kanssa (k.1832). Lisäksi Sophia Albertina Sourander (1821–1841) avioitui 1840-luvulla merkittävään asemaan nousseen kauppiiaan ja laivanvarus-

tajan Hampus Julius Oldenburgin (1800–1848) kanssa.⁷⁹⁴ Vaikka heillä ei ollut yhteisiä laivoja, kontaktit tarjosivat heille erittäin hyvät edellytykset laivojensa yhteiskäyttöön.

Samaan verkostokliikkiin kuului myös kolme Thurman-sukuun liitoksissa olutta henkilöä: Gabriel Balthazar Thurman (C), hänen tyttärensä Sofia Thurmanin mies Carl Jacob Ek (K) sekä hänen poikansa Carl Anton Thurman (A).⁷⁹⁵ Näyttäisi siltä, että avioliitot ja niiden myötä syntyneet sosiaaliset verkostot olivat merkittävässä roolissa Porin kauppiaisyhteisön jäsenten laivanvarustuksen organisoinnissa. Verkosto tarjosi mahdollisuuden lisäresurssien hankkimiseen ja riskien jakamiseen sukulaisten välillä. Erityisesti Sourander-suku näyttäisi olleen halukas käyttämään avioliittojen kautta luotua kontaktiverkostoa oman liiketoimintansa astinlautana.

Toinen verkostokliikki rakentui Carl Timgrenin (1801–1843) ja Magnus Hellströmin (1802–1876) ympärille. Myös heitä yhdisti avioliitto samaan sukuun. Molemmat heistä olivat naimisissa 1800-luvun alussa vilkasta laivanvarustustoimintaa ja itämerenkauppaa harjoittaneen Petter Kyrenin (1779–1859) tyttären Fredrika (1806–1843) ja Maria Christina Kyrenin (1808–1835) kanssa.⁷⁹⁶ Käytännössä kyse oli perheen vävyjen yhteistoiminnasta ja sen seurauksena syntyneestä sosiaalisesta verkostosta, johon kuuluivat Timgrenin ja Hellströmin lisäksi myös Jacob Svanström (1800–1850), Isak Carlström (1818–1892), Gustav Mauritz Fagerlund (1809–1849), Bror Mathias Wahlroos (1802–1860) ja Johan Strömmer (1798–1859).⁷⁹⁷

Kaikkia näitä henkilöitä yhdisti tietynlainen kauppiaisyhteisön ulkopuolisuus. Fagerlund oli ainoa, joka oli syntynyt Porissa. Hänen elämänvaiheistaan ei käytössäni olevien lähteiden valossa ole saatavissa enempää tietoja kuin se, että hän pysyi kuolemaansa saakka naimattomana. Myös Hellström ja Timgren olivat periaatteessa porilaisia, sillä heistä ensimmäinen oli syntynyt Ahlaisissa ja jälkimmäinen Tuorsniemessä.⁷⁹⁸ Hellströmiä ja Timgreniä yhdistävä tekijä, joka mahdollisesti on vain sattumaa, on, että molempien isät toimivat asuinpaikkakunnillaan nimismiehinä. Tästä huolimatta vasta avioliitto laivanvarustaja Kyrenin perheeseen avasi heille tien Porin paikallisyhteisön jäseniksi. Muut verkostokliikin jäsenet olivat muuttaneet Poriin muulta: Svanström Pietarsaaresta, Carlström Oulusta ja Wahlroos Perniöstä. Strömmerin synnyinpaikasta minulla

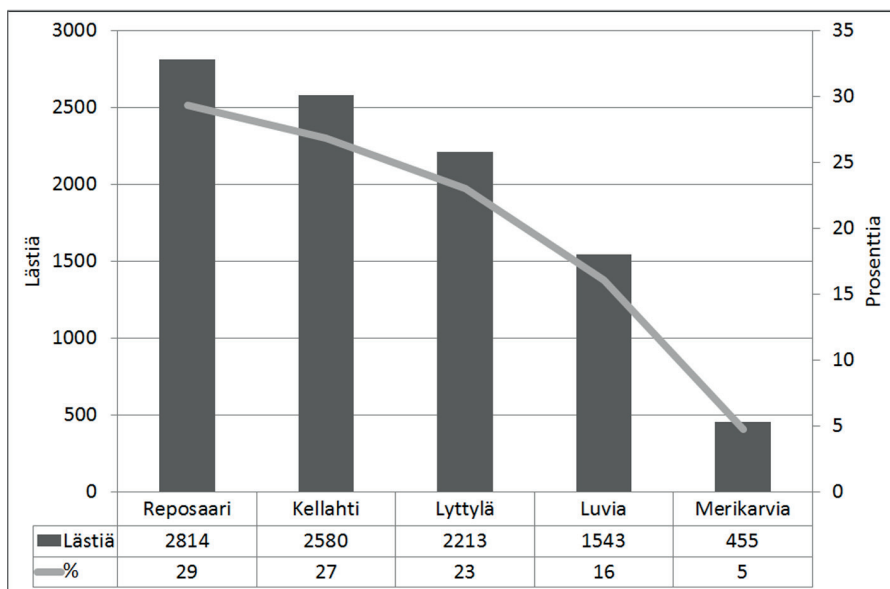
794 Souranderien sukutaulu, tietokanta-aineisto.

795 Thurmanien sukutaulu, tietokanta-aineisto.

796 Avioituneiden luettelot 1820–1830, Porin seurakunnan arkisto, JK380, TMA

797 Kauppiaiden henkilötiedot, tietokanta-aineisto.

798 Syntyneiden luettelot 1801 ja 1802, Porin seurakunnan arkisto, JK380, TMA

Kuvio 22. Porilaiskauppiaiden käyttämät laivanrakennuspaikat ja niissä rakennettujen alusten kantavuus vuosina 1825–1842. Porin laivanmittaajankirjat 1825–1842, Porin maistraatin arkisto, Ga5: 1–2, TMA.

ei ole tietoa.⁷⁹⁹ Svanströmiä ja Wahlroosia yhdisti myös se, että he toimivat pitkään laivakapteenina, ennen kuin saivat kaupungissa kauppiasoikeudet.⁸⁰⁰

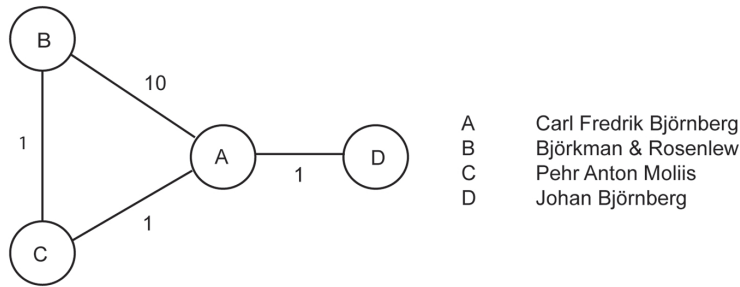
Syntymäpaikkojen tai yhteiskunnallisen aseman ohella klinin 2 jäsenten ulkopuolisuus näkyy myös siinä, missä he rakensivat omat aluksensa. Yksikään heidän rakennuttamistaan aluksista ei valmistunut Reposaaren varvilla. (Kuvio 22.) Sen sijaan he rakensivat aluksensa monen muun uuden tulokkaan tavoin Porin pohjoispuolella sijainneella Kellahden laivaveistämöllä. Näin teki muun muassa Erik Rosenberg. Itse asiassa valtaosa kaupungin kauppiaskunnan laivoista rakennettiin jossain muualla kuin Reposaaren varvilla. Tämän lisäksi porilaiskauppiaat rakennuttivat pienempiä aluksiaan myös kaupungin vanhalla varvilla sekä ostivat niitä Ulvilasta ja Eurasta. Ainoastaan 29 prosenttia kaupungin aluksista rakennettiin Reposaaren varvilla, jonka merkitystä Juhani Saarinen ja Lauri Kaukamaa painottavat omissa tutkimuksissaan.⁸⁰¹

Kaupungin kauppiaskunnan muodollinen jäsenyys ei taannut mahdollisuutta toimia yhteistyössä kaikkien sen jäsenten kanssa. Viime kädessä kyse oli avioliittoverkostoista ja niiden mukanaan tuomista eritasoisista mahdol-

799 HisKi-tietokanta (<http://hiski.genealogia.fi/historia/>)

800 Jacob Svanströmin ja Johan Strömmerin henkilötiedot, tietokanta-aineisto.

801 Saarinen 1972 ja Kaukamaa 1941.

Kaavio 10b. Porin kauppiasyhteisön laivanrakennusverkosto vuosina 1815–1842. Lähde: Porin laivanmittaajankirjat 1825–1842, Porin maistraatin arkisto, diaarit, Aö: 1, TMA.

lisuuksista käyttää yhteisön sisäisiä resursseja hyväkseen omassa liiketoiminnassaan. Tällä kaikella on varmasti ollut myös omat vaikutuksensa perheiden kummivalintoihin. Tutkimusta varten rakennettu verkostotietokanta kuitenkin päättyy ajallisesti vuoteen 1820, joten asian tarkastelu ei käytössäni olevan materiaalin valossa ole mahdollista.

Kolmas laivanrakennusryhmittymä rakentui Carl Fredrik Björnbergin, August Wilhelm Björkmanin ja Carl Fredrik Rosenlewin (Björkman & Rosenlew) erittäin tiiviin yhteistyön varaan. Verkostoon kuuluivat heidän lisäksi myös Pehr Anton Moliis sekä Carl Fredrik Björnbergin veli Johan Björnberg, joka ennen Vaasaan muuttoaan ehti olla mukana rakentamassa vuonna 1825 valmistunutta 94-lästistä prikiä Eurydice. (Kaavio 10b.)

Kaaviosta on jätetty pois kaupungin Porin pormestari Christer Johnsson, joka oli mukana varustamassa Eurydicea. Hän kuitenkin kuoli jo vuonna 1835. Kaaviosta puuttuu myös osa vuonna 1826 valmistuneen fregatti Storfurstenin osakaista, koska laivanmittaajankirjaan sen rakennuttajiksi merkittiin ainoastaan Björkman & Rosenlew ja kumppanit. Alusta oli Björnbergin ja Moliisin lisäksi varustamassa myös joukko muita paikallisyhteisön jäseniä, joiden selvittäminen ei lähteiden valossa ole mahdollista.⁸⁰²

Björnbergin ja Björkman & Rosenlewin välinen yhteistyö sai alkunsa vuonna 1826 vesille lasketusta Storfurstenista. Heidän ensimmäinen yhteisesti rakennuttamansa alus oli vuonna 1828 valmistunut 92-lästinen priki Emma. Näiden kahden aluksen välissä Björkman & Rosenlew ehtivät varustamaan myös 110-lästisen priki Delphinin yhdessä Matts Nordströmin, Johan Fredrik Bäckmanin ja tamperelaisen liikemiehen Gustav Lundahlin kanssa. Tämän jälkeen kauppa-

802 Porin laivanmittaajankirjat 1825 ja 1826, Porin maistraatin arkisto, diaarit, Aö: 1, TMA.

huone palasi kuitenkin yhteistyöhön Björnbergin kanssa.

Seurasi sarja toinen toistaan suurempia aluksia. Taulukosta 32 voi myös nähdä, miten tärkeässä asemassa Itämeren-kauppa oli kumppanusten liiketoiminnassa, sillä vielä vuonna 1832 he rakennuttivat yhteisen 52-lästisen kuunari Adoniksen nimenomaan Lyypekin-liikennettä silmällä pitäen. Muut alukset oli selvästi tarkoitettu kaukokaupan, puutavaraviennin ja rahtiliikenteen tarpeisiin. Kaikki nämä alukset rakennettiin Reposaaren varvalla, jota verkoston jäsenistä Moliis on kaupungin raatimiehenä ollut mukana perustamassa.

Moliisin panos verkostossa jää yllättävän vähäiseksi, kun ottaa huomioon hänen asemansa kauppiasyhteisössä 1800-luvun alussa. Storfurstenin lisäksi hän on mukana rakennuttamassa ainoastaan vuonna 1830 valmistunutta parkki Auroora. Onko kyse siitä, että Moliisin rahkeet eivät riittäneet niin laajamittaiseen laivanvarustustoimintaan kuin hänen kumppaninsa olivat valmiita harjoittamaan? Toisaalta hänen panoksensa on melko vaatimaton myös Itämeren-liikenteessä, joten kyse tuskin on liiallisesta varovaisuudesta. Mistä tämä sitten johtui? Eräs selittävä tekijä voisi olla, että Moliis, joka oli vanhan yhteisöllisen liiketoiminnan lapsi, joutui joko omasta tahdostaan tai olosuhteiden pakottamana katsomaan sivusta, kun uusi kauppiassukupolvi uusine liiketoimintastrategioineen rynnisti kohti kauppiasyhteisön eliittiä. Toisaalta Moliis ehti kuolla (k. 1839) ennen kuin kaupungin ja myös Björnbergin ja Björkman & Rosenlewin laivanrakennus oli laajimmillaan.

Yhteisöllisyysihanteiden hidaskäyttö muutos käy epäsuorasti ilmi taulukosta 32. Björkman & Rosenlew ryhtyi laajentamaan omaa yhteistyöpohjaansa 1840-luvun alussa. Uudet kumppanit eivät olleet täysin vieraita, sillä Fredrik Petrell oli naimisissa Björnbergin sisaren Birgitta Christina Björnbergin (1799–1884)

Aluksen nimi	Rakennettu	Alustyyppi	Lästimäärä	Omistajat
Emma	1828	Priki	92	Björkman & Rosenlew (½), C.F. Björnberg (½)
Aurora	1830	Parkki	174	Björkman & Rosenlew (½), C.F. Björnberg (¼), P.A. Moliis (¼)
Adonis	1832	Kuunari	52	Björkman & Rosenlew (½), C.F. Björnberg (½)
Minerva	1833	Parkki	225	Björkman & Rosenlew (½), C.F. Björnberg (½)
Rurik	1834	Fregatti	258	Björkman & Rosenlew (½), C.F. Björnberg (½)
Olga	1837	Fregatti	260	Björkman & Rosenlew (½), C.F. Björnberg (½)
Eurydice	1939	Fregatti	275	Björkman & Rosenlew (½), C.F. Björnberg (½)
Neptun	1840	Fregatti	295	Björkman & Rosenlew (½), C.F. Björnberg (½)
Freden	1842 (ostettu)	Parkki	265	Björkman & Rosenlew (½), C.F. Björnberg (½)
Fama	1843 (ostettu)	Fregatti	250	Björkman & Rosenlew (½), J.Grönfeldt (½), Fr. Petrell (½)
Adonis	1843	Fregatti	290	Björkman & Rosenlew (½), C.F. Björnberg (½)
Delphin	1846	Parkki	216	Björkman & Rosenlew (½), Fr. Petrell (½)
Wictoria	1847	Fregatti	260	Björkman & Rosenlew (½), Fr. Petrell (½)

Taulukko 32. Carl Fredrik Björnbergin ja Björkman & Rosenlewin yhteistyössä varustamat alukset, 1828–1842.
Lähde: Porin laivanmittaajankirjat 1826–1847, Porin maistraatin arkisto, Äö: 1, TMA.

kanssa. Johan Grönfeldt on mielenkiintoisempi tapaus. Hän istui samanaikaisesti raastuvassa Carl Fredrik Björnbergin kanssa asiasta, johon palaan seuraavassa luvussa. Tämä selittänee sen, että Björnberg ei vuonna 1843 ole mukana ostamassa fregatti Famaa. Pysyvää säröä Björnbergin ja Björkman & Rosenlewin välille tämä liiketoimi ei kuitenkaan aiheuttanut, sillä he varustavat yhdessä samaa vuonna 290-lästisen fregatti Adoniksen.

Saattaa tietysti olla, että Björnberg oli väliaikaisesti sitonut resurssinsa muualle eikä sen takia voi osallistua Faman ostamiseen. Tämä tekisi asiasta yhteisö- ja verkostotematiikan kannalta entistä mielenkiintoisemman: miten henkilöt, jotka näennäisesti ovat keskenään ilmiriidassa, voivat toisaalla tehdä sopuisasti yhteistyötä? Oliko kyse voittojen maksimoinnista? Vai oliko kyse siitä, että Porin kaltaisen pienen kaupungin kauppiaasyhteisön sisällä suvut ja perheet olivat niin monin sosiaalisin sitein kiinni toisissaan, että lopullinen välirikko heidän välillään ei ollut käytännössä mahdollista? Tietyn perheen tai suvun sulkeminen kontaktipiiriin ulkopuolelle olisi samalla merkinnyt usean muun potentiaalisen yhteistyökumppanin menettämistä. Olipa asia miten päin tahansa, esimerkiksi Johan Grönfeldtin poika Johan Fredrik Grönfeldt (1826–1884) päätyi lopulta naimisiin August Wilhelm Björkmanin tyttären Maria Elisabeth Björkmanin (1832–1919) kanssa. Avioliitto tosin solmittiin vasta vuonna 1852, eli sen jälkeen kun Björnberg ja Rosenlew olivat jo kuolleet.

Muutos Porin kauppiaasyhteisön sisäisessä yhtenäisyydessä on nähtävissä myös kauppiaiden suhtautumisessa ulkomaisten laivojen käyttöön. Kaupungin kauppaprivilegion mukaan ulkomaisten alusten käyttö vientituotteiden rahtauksessa oli kielletty. Ulkomaankaupan ja kaupungin aluskannan kasvu eivät kuitenkaan olleet samanaikaisia tapahtumia, vaan näistä ensimmäinen oli jälkimäisen edellytys. Näin ollen kauppiaskunnalla oli 1820–1830-luvun vaihteessa ajoittain pulaa liikennöintiin sopivasta tonnistosta. Vuonna 1827 Carl Fredrik Björnberg anoi senaatin talousosastolta oikeutta käyttää ulkomaista alusta oman varastoihin kertyneen puutavaransa rahtaamiseen Englantiin, koska kaupungista ei tarkoitukseen sopivia aluksia löytynyt.⁸⁰³ Neljä vuotta myöhemmin Björnberg haki samaa oikeutta yhdessä Franz Anton Tammelanderin kanssa.⁸⁰⁴

He perustelivat hakemustaan puutavaran kysynnän voimakkaalla kasvulla ja sillä, ettei kaupungin oma laivasto kyennyt yhden purjehduskauden aikana kuljettamaan kaikkea vientitavaraa markkinoille. Lisäksi Björnberg ja Tammelander mainitsivat, että he olivat turhaan etsineet vientitavaroiden kuljettamiseen sopivia aluksia kotimaasta.⁸⁰⁵ He painottivat myös, etteivät hae erioikeutta ahneu-

803 Carl Fredrik Björnbergin anomus ulkomaisten laivojen käytöstä 24.4.1827, STO AD 259/11, 1827, KA.

804 Carl Fredrik Björnbergin ja Franz Anton Tammelanderin anomus ulkomaisten laivojen käytöstä 25.4.1831, STO AD 227/8, 1831, KA.

805 Ibid.

tensa vaan kaupungin yhteisen edun ja erityisesti kaupungin ympäristössä asuvien talonpoikien edun vuoksi. Oma etu oli siis puettava retorisesti yleisen edun nimiin – erioikeuksien tuli hyödyttää koko yhteisöä tai aluetta, eikä ainoastaan niiden hakijaa. Satakunnan maaseutu, joka vielä 1800-luvun alussa oli ollut maan köyhintä, tarjosikin erinomaisen perustelun hakemukseen kuin hakemukseen.

Björnbergin ja Tammelanderin hakemukset eivät nostattaneet sen suurempaa mielenkiintoa muun kauppiaskunnan keskuudessa. Suhtautuminen oli täysin toisenlainen, kun Frans Fredrik Wallenstråle päätti vuonna 1835 anoa samaa oikeutta.⁸⁰⁶ Hänen perusteenaan oli kahden fregatin Orionin ja Wenuksen haaksirikot, jotka vähensivät hänen laivastoaan 465 lästin verran. Siksi hän ei ollut kyennyt laivaamaan Englantiin kaikkea talven aikana hankkimaansa puutavaraa, jota Wallenstråle sanoi ostaneensa 90 000 rixsin arvosta. Lisäksi hän katsoi, että puutavaran vienti olisi eduksi seudun talonpoikaisväestölle, joka saisi tuloista rahaa viljan ostamiseen. Retorisesti Wallenstrålen hakemus oli siis samoilla linjoilla kahden aikaisemman hakemuksen kanssa. Senaatti pyysi asiasta lausuntoa Porin maistraatilta ja sai vastaukseksi myös paikallisyhteisön laivanvarustajien vastineen, jossa sanottiin seuraavasti:

Vaikka kapteeni Wallenstråle on vuosien saatossa suuren laivastonsa välityksellä edistänyt kaupungin merenkulkua ja kieltämättä myös alueen talonpojat ovat saaneet paljon rahaa hänen puukaupastaan, niin kapteeni Wallenstrålen liiketoiminta ei ansaitse suuria isänmaallisia kiitoksia. Hänen liiketoiminnastansa ei ole koitunut maan hyväksi enempää kuin maasta vuosittain uloslaivattujen tuotteiden ostohinta. Varsinaiset voitot on käytetty ulkomaisiin investointeihin tai siirretty ulkomaille, jossa kapteeni, muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta, jolloin hän on yksin vierailut kotiseudulla, on vuodesta 1825 saakka perheineen oleskellut pysyvästi.⁸⁰⁷

Kaupungin laivanvarustajat siis vastustivat Wallenstrålen hakemuksen hyväksymistä. Rivien välistä on luettavissa, että hänet leimattiin yhteisön ulkopuoliseksi omaneduntavoittelijaksi, joka kaiken lisäksi vei liiketoiminnastaan koituneet voi-

806 Wallenstrålen anomus ulkomaisten laivojen käytöstä 28.4.1835, STO AD 269/159 1835, KA.

807 ”Capitainen Wallenstråle har visserligen en mängd af år genom ett dryggare lätetal bidragit till utvigande af sjöfarten ifrån vår Stad och onekligen äfven till Ortens almoge utdelat mycket penningar för de upphandlade export varorne, så står Capitainen likväl i sjelfva verket ifrån allt patriotikst loford långt tillbaka, ty af hela dess handel vet man föga något vidare hafva kommit landet till gode, än det rörelse capital som erfordrats för årligt uppkjöp af de utskeppade produkterne, då däremot de egentlige realiteterne blifvit använda och qvarstadnat Utrikes, där Capitainen jemte sin Famille ändå sedan år 1825 varit ständigt vistande, utom någon enda gång om året då Capitainen ensam upphållit sig å hemorten”. (Tekijän suom.) Porin laivanvarustajien kirje 11.5.1835, STO AD 269/159 1835, KA.

tot mukanaan ulkomaille. Laivanvarustajien mukaan Wallenstråle ei ollut edes yrittänyt löytää sopivaa alusta Porista tai muista kotimaisista kaupungeista, vaan oli kääntynyt anomuksineen suoraan senaatin puoleen. Laivanvarustajat eivät myöskään nielleet Wallenstrålen ilmoitusta ostetun puutavaran määrästä, vaan arvioivat sen olevan arvoltaan noin 40 000 riksiä eli alle puolet ilmoitetusta. Lisäksi he katsoivat, että Wallenstrålen oma laivakanta oli riittävä näiden puutavaroitten rahtaamiseen.

Porin maistraatti oli asiasta toista mieltä ja puolsi laivanvarustajien hämmästykseksi Wallenstrålen hakemusta. Perusteena oli Wallenstrålen alusten haaksirikkoutuminen.⁸⁰⁸ Laivanvarustajat eivät jättäneet asiaa tähän. Heti maistraatin mielipiteen kuultuaan he kääntyivät asiassa kenraalikuvernöörin puoleen.⁸⁰⁹ Lyömäaseena olivat tällä kertaa kaupungin privilegit ja Wallenstrålen hakemuksen valheellisuus. He esittivät, ettei Wallenstrålen ”alusten tarve ollut todellinen, vaan perustui ainoastaan kruunulle esitettyihin röyhkeisiin ja hänen etuaan ajaviin valheisiin.”⁸¹⁰ Laivanvarustajien mukaan he olivat suurin ponnistuksin pyrkineet kehittämään omaa laivastoaan vastaamaan kaupungin ulkomaankaupan tarpeita, koska kaupungin privilegit nimenomaan kielsivät ulkomaalaisalusten käytön vientikaupassa. Näin ollen niiden käytön salliminen olisi turmiollista koko yhteisölle. Kauppiaskunnan valituksista huolimatta senaatti myönsi Wallenstrålelle luvan ulkomaisten alusten käyttöön, vaikka kaupungin privilegit sen kielsivät.

Porin uusi kauppiassukupolvi siis toteutti sen, mistä 1700-luvulla kauppiasoikeyden saaneet kauppiaat olivat unelmoineet. Kansainvälisten suhdanteiden parantuminen ja sitä seurannut Suomen ulkomaankaupan suotuisa kehitys nostivat Porin 1830–1840-luvun taitteessa erääksi maan merkittävimmistä laivanvarustuskeskuksista. Kehityksellä oli myös varjopuolensa. Wallenstrålen kaltaisten kauppiaiden tapa harjoittaa kauppaa testasi vanhan yhteisöllisyyteen perustuneen liiketoimintakulttuurin rajoja ja aiheutti kauppiasyhteisössä useita konflikteja. Yhteisistä normeista ja moraali-ihanteista kiinni pitänyt kauppiasyhteisö näki muutoksen ulkoisena uhkana, joka oli yhteisvoimin torjuttava.

Konfliktit kertovat omaa kieltään myös kauppiasyhteisössä tapahtuneesta vallansirrosta. Kaupungin hallinnollinen ja taloudellinen valta eivät enää kulkeneet

808 Porin maistraatin lausunto 9.5.1835, STO AD 269/159 1835, KA.

809 Porin laivanvarustajien kirje kenraalikuvernöörille, STO AD 269/159 1835, KA.

810 ”äfvén på den grund att behovet icke är verkeligt, utan föregifvande där om innebure uppenbara osannigar, hvarvid Capitainen för sine enskilda interessen haft den djefheten att inför sjelfva Thronen framkomma” (tekijän suom.) Porin laivanvarustajien kirje kenraalikuvernöörille, STO AD 269/159 1835, KA.

käsi kädessä, vaan ne olivat eriytyneet sukujen kesken. Vielä 1700–1800-luvun vaihteessa kauppiaskunnan ylin luokka piti hallussaan myös maistraatin virkoja. Kaupungin talouselämän infrastruktuurin perusta oli luotu jo 1700-luvun lopulla. Vuoden 1801 tulipalotuhojen korjaaminen oli kuitenkin lisännyt maistraatin työtaakkaa huomattavasti. Lisäksi kauppiaskunnan rakenne oli 1830–1840-luvuilla oleellisesti erilainen kuin 1800-luvun alussa. Asemansa jo vakiinnuttanut osa kauppiaskunnasta ei enää nähnyt samanlaista tarvetta taloudellisen ja hallinnollisen vallan yhdistämiseen kuin muutama vuosikymmen aikaisemmin. Kaupungin kauppiasyhteisöön nousi alemman porvariston parista 1800-luvun alussa useita uusia kauppiassukuja, joilla sen sijaan oli kova tarve parantaa asemaansa yhteisön sisällä maistraatin jäsenyydellä. Tämän seurauksena kaupungin kauppiasyhteisö jakaantui yhden yhtenäisen verkoston sijaan yhä pienempiin verkostoklikkeihin, mikä heijastui kaupungin laivanvarustuksessa ja laivojen yhteiskäytössä.

Yhteistyöverkostojen kautta kaupunkiin syntyi myös ryhmä kauppiaita, jotka Wallenstrålen esimerkin mukaisesti ryhtyivät erottamaan liiketoimintaansa perinteisestä perhe- ja yhteisökeskeisestä toimintamallista. Tämä murros oli kuitenkin hidas prosessi, eikä laivanvarustus yksinään riittänyt järkyttämään näitä vanhoja rakenteita, vaan siihen tarvittiin laajamittaisempi ulkomaankaupan muutos, jonka alkutahdit löytiin maan rajojen ulkopuolella. Tällaiseksi muodostui lopulta puutavaran kysynnän räjähdysmäinen kasvu sekä sen tuotannon mullistanut sahteollisuuden läpimurto Porin kauppiasyhteisössä.

Puutavaraviennin kasvu

Olemme muutamia päiviä sitten täällä vierailleen Herra Fairmanin välityksellä saaneet tietoomme Arvon Herran osoitteen. Mainitsimme jo tuolloin, että Fregatti Gustav on täydessä puutavaralastissa purjehtimassa teitä kohti ja nyt olemme ottaneet vapauden luottaa Arvon Herran hyväntahtoisuuteen ottaa lastin myynti hoidettavakseen ja toivomme, että tämä ensimmäinen yritys tarjoaa tulevaisuudessa perustan huomattavasti laajamittaisemmalle yhteistyölle.⁸¹¹

Näin kirjoitti Carl Fredrik Björnberg etsiessään Lontoosta puutavaralasteilleen uutta välittäjää 1840-luvun alussa. Kirje antaa hyvän kuvan siitä, millaisen informaation valossa kauppiaiden oli rakennettava omaa liikeverkostoaan. Henkilökohtaisen kontaktin sijaan Björnbergin oli turvauduttava toisen käden tietoon, suosituksiin, jotka oli tosin antanut E. Sievekingin palkkalistalla toiminut henkilö kiertäessään Länsi-Suomen rannikkokaupunkien puutavaramarkkinoita. Tämä ei vielä riittänyt synnyttämään heidän välilleen liiketoiminnan kannalta elintärkeää keskinäistä luottamusta, vaan aikaisemmin oppimansa mallin mukaisesti Björnberg päätti edetä uuden liikekumppaninsa kanssa varovasti.⁸¹² Tämä tapahtui lähettämällä Lontooseen lastillinen puita ja katsomalla, miten Sieveking selviytyisi sen myynnistä. Tässä tapauksessa riski kannatti, sillä tästä lontoolaisesta puutavaravälitysfirmasta, E. Sieveking & Son, tuli myöhemmin eräs Björnbergin ja samalla myös usean muun porilaiskauppiaan merkittävimmistä liikekumppaneista.⁸¹³

Björnbergin kirje on myös selkeä osoitus siitä, miten kauppiaskunnan liiketoiminta muuttui vientimarkkinoiden kasvun myötä yhä monimutkaisemmaksi palapeliksi, jossa yksittäisen kauppiaan oli menestyäkseen hallittava lukuisia eri asioita. Laivoilla oli aikaisemmin ollut selkeä vuotuinen purjehdusrytmi, jossa

811 ”Genom Herr Fairman som för några dagar sedan passerade denna ort, har jag kommit i närmare kännedom af HH värda adresse, och omnämde äfven då, att skeppet Gustaf skulle afgå till HH med en last trädvaror [...] och rederiet tagit sig friheten adressera lasten till HH benägna emottagning [...] och jag hoppas, att detta första försök gifver anledning till framtida betydligare omsättningar.” (Tekijän suom.) Carl Fredrik Björnbergin kirje E. Sievekingille Lontooseen 3.7.1844, Yksityisarkistot, Carl Fredrik Björnbergin liikekirjeenvaihto 1844–1849, KA.

812 Tarkemmin keskinäisestä luottamuksesta ja kauppiaita kohdanneista päämies-agentti-ongelmasta katso esim. Keskinen 2008, 156–158; Ojala 1997, 119–120; Müller 1998, 148; Shapiro 1987, 625–630; Braudel 1984, 241.

813 Carl Fredrik Björnbergin liikekirjeenvaihto, Yksityisarkistot, Carl Fredrik Björnbergin liikekirjeenvaihto 1844–1849, KA; W. Rosenlew & Co:n liikekirjeenvaihto 1850–1857, Rosenlew Oy pääkonttorin arkisto, ELKA.

kesämatkat olivat suuntautuneet Englannin satamiin ja talvella alukset oli lähetetty etelän suolasatamiin. Nyt 1830-luvun puolivälistä alkaen kasvanut rahtiliikenne sotki tämän rytmin. Ensin kyse oli suolarahdeista ja 1840-luvun alussa mukaan tulivat myös vilja ja kivihiilirahdit. Tuloksena oli, että alukset saattoivat viipyä matkoillaan erittäin pitkiä aikoja.⁸¹⁴ Kaikki rahtiliikenteessä vietetty aika oli puolestaan pois jatkuvasti kasvavasta puutavaranviennistä. Puiden laivaamisen lisäksi kauppiaiden oli huolehdittava myös riittävästä suolan, viljan ja muiden kaupunkilaisten ostamien tarvikkeiden tuonnista, jolla turvattiin paikallistason kauppaliikkeen toiminta. Lisäksi kauppiaiden oli huolehdittava koti- ja ulkomaisesta maksuliikenteestä, alusten vakuuttamisista, informaation saannista sekä uusien kontaktien luomisen lisäksi jo olemassa olevien kontaktien ylläpidosta.⁸¹⁵

Eräs kauppiaskuntaa kohdanneista uusista haasteista oli alati kasvavaan puutavaran kysyntään vastaaminen. Tässä luvussa käsitellään puutavaranviennin kasvusta aiheutuneita ongelmatilanteita Porin kauppiasyhteisössä. Kaupungin kauppiaskunnan oli uudelleenorganisoidava ja laajennettava omaa puutavaranhankintamenetelmäänsä säilyttääkseen asemansa jatkuvasti kiristyvillä kansallisilla ja kansainvälisillä markkinoilla. Resurssien niukkuus puolestaan lisäsi keskinäistä kilpailua myös paikallistasolla ja nosti esiin useita ristiriitaitilanteita, jotka heijastavat kauppiasyhteisön yhteisöllisten ihanteiden ja uusien individualistisempien toimintamenetelmien yhteentörmäystä.

Puunhankintaongelmat

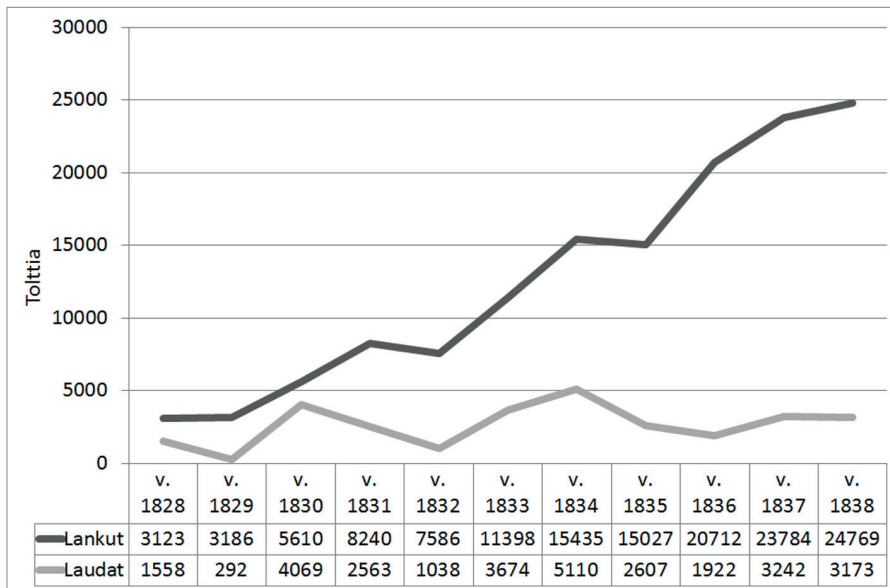
Ranskan vuonna 1830 aloittama Algerian valloitus sekä hieman aikaisemmin Adrianoplin rauhaan päättynyt Venäjän ja Turkin välinen sota avasivat Väli- ja Mustanmeren jälleen kansainväliselle kaupankäynnille.⁸¹⁶ Uusien markkina-alueiden avautumisen myötä puutavaran kysyntä Euroopan markkinoilla kasvoi merkittävästi.⁸¹⁷ Englanti kuitenkin säilytti asemansa Suomen merkittävimpänä puutavaran ostajana aina 1840-luvun vaihteeseen saakka, vaikka suomalais-

814 Esimerkiksi Björkman & Rosenlewin omistuksessa ollut fregatti *Freden* lähti kotisatamastaan vuoden 1846 keväällä ja oli matkalla kaikkiaan 14 kuukauden ajan. Tänä aikana se poikkesi Lontoossa, Newcastlessa, Konstantinopolissa ja Odessassa, josta se matkasi Lontoon ja St. Ybesin kautta Poriin. Seuraavana vuonna matkalle lähtenyt fregatti *Delphin* oli matkalla puolestaan 23 kuukauden ajan. Björkman & Rosenlewin alusten laivapäiväkirjat, Porin merimiesseuran arkisto, merkintäkirjat, Ag: 1, TMA; Keskinen 2001, 99–100.

815 Kaukamaa 1941, 149; Maksuliikenteen ja luottotalouden kehityksestä esim. Keskinen 2008.

816 Ojala 1996, 158; Björkqvist 1970, 223; Meinander 1945, 164–165.

817 Suomen puutavaranvientä käsittelevissä tutkimuksissa käännekohtaksi on usein asetettu 1830-luvun alku. Katso esim. Åström 1988, 170–175.

Kuvio 23. Lankkujen ja lautojen vienti Porista vuosina 1828–1838. Lähteet: Kaukamaa 1941, Liite II Metsätuotteiden vienti Porista 1815–1856.

kauppiat olivat koko 1800-luvun alun valittaneet tämän kaupan kannattamattomuutta.⁸¹⁸

Miksi porilaiset muun Suomen ohella laivasivat puutavaransa Englantiin? Suomalaiskauppiaille oli Englannin markkinoilla puolellaan yksi etu, nimittäin tullijärjestelmä. Englannin satamiin tuodusta puutavarasta perittiin vuona 1821 säädetyn tariffin mukaisesti tulli kappalelun, ei lastin kuutiomäärän perusteella. Ruotsista ja Norjasta markkinoille tuotu puu oli yleensä kuusi tuumaa leveätä ja 14–16 jalkaa pitkää. Myös Preussista tuotiin alle 20 jalan mittaista puutavaraa, kun taas Suomesta Englantiin laivattiin pääasiassa 11 tuumaa leveitä ja jopa 21 jalan mittaisia järeitä lankkuja. Käytännössä suomalaiskauppiat saivat järeäm-

818 Englannin aseman säilymistä voi selittää myös liiketoiminnasta koituvien kustannusten minimointina. Liikekontaktien solminta uusille epävarmoille markkina-alueille oli riskialtista ja aiheutti runsaasti kustannuksia. Kauppioiden oli helpompaa ja myös kustannusten kannalta tehokkaampaa suunnata alukset Englantiin, jonne oli jo olemassa kiinteät kontaktit. Näiden jo olemassa olevien kontaktien kautta oli myös mahdollista laajentaa esimerkiksi Lontoon, Hullin tai muiden puutavaranosatamien liikeverkostoja huomattavasti pienemmin kustannuksin ja ennen kaikkea huomattavasti pienemmällä riskillä. Tämä lisäksi Englannin erityisasema on osittain selitettävissä 1830-luvun alkupuoliskolla toistuvasti Väli-meren satamia sulkeneella koleraepidemiolla. Toisaalta esimerkiksi Kaukiainen katsoo, että koleraan vaikutukset puutavarankaupan kasvuun olivat ainoastaan väliaikaisia. Kaukiainen 2008, 200; Kaukiainen 1993, 69; Ahvenainen 1984, 160–161; Meinander 1945, 175; Kaukamaa 1941, 215–216; Björkman 1924, 15 ja 89–90.

mästä puutavarastaan tullijärjestelmän takia noin 3 ruplaa voittoa toltta kohti. Marginaali oli pieni, mutta riittävä, jotta kauppa oli ylipäänsä kannattavaa.⁸¹⁹

Englannin tullijärjestelmän uudelleenorganisoinnin myötä Porin ja monen muun suomalaiskaupungin viennin rakenne muuttui. Porista oli aikaisemmin viety lehtereitä ja lautoja, mutta nyt ryhdyttiin viemään enenevässä määrin järeitä lankkuja, joista tuli Porin puutavaraviennin tavaramerkki. Porissa lankun viennin murros osui vuosiin 1829–1830, jolloin vientilankun lukumäärä kasvaa lähes kaksinkertaiseksi. (Kuvio 23.) Kasvu jatkui myös tämän jälkeen. Vuonna 1833 vienti ylitti 10 000 toltin rajapyykin ja kolme vuotta myöhemmin kaupungista vietiin lankkuja jo yli 20 000 toltta vuodessa.

Pori ei ollut Suomen ainoa kaupunki, joka erikoistui lankkujen vientiin. Esimerkiksi Kristiinankaupungissa toiminta sai alkunsa vuonna 1832 ja viisi vuotta myöhemmin vienti oli kasvanut jo yli 10 000 tolttiin. Lisäksi uusikaupunkilais- ja raumalaiskauppiat ryhtyivät laivaamaan lankkua. Länsirannikon kaupunkien välillä oli aiemmin vallinnut puutavaraviennin suhteen selkeä työjako, jonka mukaan Uusikaupunki ja Rauma olivat keskittyneet lähes yksinomaan lehterien vientiin. Nyt näiden kaupunkien kauppiaskunnat halusivat siirtyä Porin kanssa samoille lauta- ja lankkumarkkinoille. Lisäksi myös turkulaiskauppiat alkoivat hivuttautua omilta puhtaaksi hakatuilta takamailtaan kohti Satakunnan metsiä. Kaupunkien keskinäisen kilpailun kiristyminen ei vielä 1830-luvun ensimmäisellä puoliskolla aiheuttanut kaupunkien kauppiaskuntien välille ristiriitoja, mutta enteitä tulevasta oli jo nähtävissä.⁸²⁰

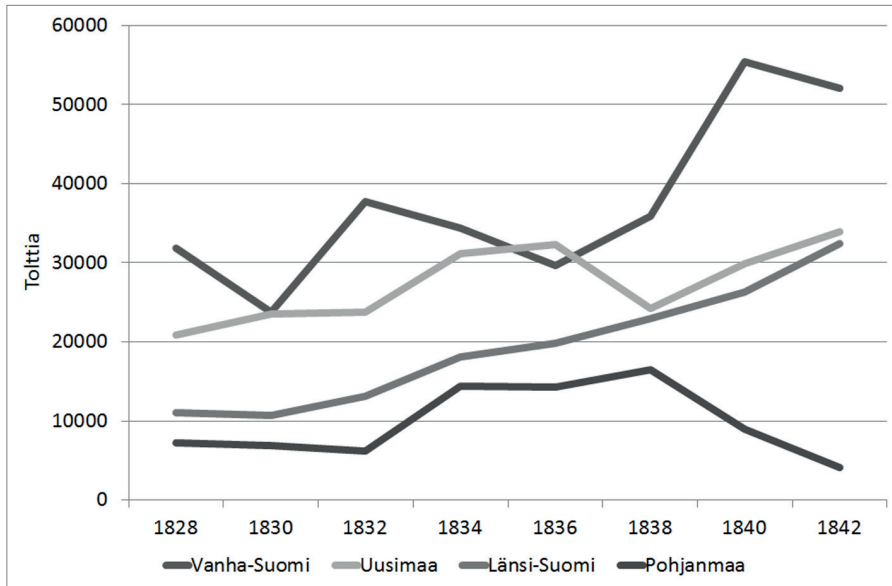
Samankaltainen kehitys löi itsensä läpi myös muualla Suomessa. (Kuvio 24.) Vanhan-suomen alueella Viipuri oli lankkujen viennin kiistaton ykkönen. Uudellamaalla suurimpia vientikeskuksia olivat Helsinki, Porvoo ja Loviisa. Länsi-Suomen viennin kasvu lepäsi pitkälti Porin harteilla, kun taas Pohjanmaalla Kristiinankaupunki, Raahe, Kokkola, Pietarsaari, Vaasa ja Oulu olivat kaikki samalla viivalla toistensa kanssa. Pohjanmaan kaupunkien viennin suhteellinen pienuus on selitettävissä rahtiliikenteellä. Porissa alukset rakennettiin vielä 1830–1840-luvun vaihteessa palvelemaan ensisijaisesti vientikauppaa, kun taas Pohjanmaalla laivanvarustus oli eriytynyt omaksi itsenäiseksi toimialakseen.⁸²¹

Mistä Porista ulkomaille laivattu puutavara hankittiin? Vielä 1800-luvun ensimmäisten vuosikymmenten ajan valtaosa tästä puutavarasta valmistettiin käsivoimin joko kirveellä veistäen tai sahaamalla kaupungin välittömässä läheisyydessä. Satakunnassa oli myös muutamia Ruotsin aikana perustettuja, vanhentuneita sahoja, mutta niiden vuosituotanto ei ollut kovin suuri. Näitä sahoja on

819 Viipurilaiskauppiaiden valitus koskien Englannin tulliuudistusta, STO AD 660/181 1839, KA; Porin maistraatin vuosikertomus, STO KD 226/22 1841, KA; Kaukamaa 1941, 138.

820 Kaukamaa 1941, 140–141 ja 148; Hanho 1915, 30–31.

821 Kaukiainen 2008, 206–212.

Kuvio 24. Lankkujen vienti Suomesta vuosina 1828–1842. Åström 1988, Appendix 4 A.

mahdollista tarkastella lähemmin Turun ja Porin läänin maaherran Carl Mannerheimin vuonna 1819 senaatin talousosastolle lähettämän selonteon välityksellä.⁸²²

Selonteon mukaan Porin lähiympäristössä oli kymmenkunta sahaa. Suurin osa vientisahoista oli kartanoiden tai ruukinomistajien hallussa. Kotitarvesahat olivat puolestaan useimmiten talonpoikaisomisteisia.⁸²³ Lääniin ei 1800-luvun alussa ollut syntynyt yhtään uutta sahaa. Huomattavimmat sahoista olivat Noormarkussa sijainnut Sahakosken saha ja Ahlaisissa sijainnut Lampin saha. Sahakosken sahan sahauskiintiö oli 1950 ja Lampin sahan 1650 tukkia vuodessa. Molempien sahojen omistaja oli Carl Constantin de Carnall, Vaasan läänin maaherra ja Frans Fredrik Wallenstrålen appi.⁸²⁴ Carl de Carnallin asuessa Vaasassa sahojen hoito jäi kokonaan Wallenstrålen vastuulle ja niiden tuotanto muodosti merkittävän osan Wallenstrålen puutavaranviennistä. Myös Levanpellossa si-

822 Kamarikollegio oli jo Ruotsin vallan aikana pyytänyt Turun ja Porin läänin silloiselta maaherralta selontekoa alueella toimivista sahoista. Suomen sodan takia asia unohtui useaksi vuodeksi, kunnes senaatti otti sen uudelleen käsiteltäväksi. Senaatin talousosaston pöytäkirjat 7.10.1814 ja 15.8.1817, Talousosaston registraattorinkonttorin arkisto, yhteisistunto ja jaostopöytäkirjat, Ca: 11 ja 20, KA.

823 Suomen sodan ja vuoden 1830 välisenä aikana alueelle perustettiin ainoastaan yksi saha lisää. Kyse oli majuri Printzin ja hänen poikansa Siikaisiin perustamasta Saarikosken sahasta, jonka sahausoikeus oli 950 tukkia vuodessa. STO KD 123/77 1827 ja 235/88 1828, KA.

824 Kaukamaa 1938, 291, 322.

jainneella Kosken sahalla oli kytkös de Carnall -sukuun. Sahan omisti senaatin jäsenenä toiminut vapaaherra Axel Mellin, joka oli naimisissa de Carnallin tyttären Magdalena Wilhelmiina de Carnallin kanssa.⁸²⁵ Saha ei kuitenkaan ollut verosaha. Lisäksi se kärsi Leineperin kartanon ruukin takia vedenpuutteesta.

Porilaiskauppiaille ei Wallenstrålea lukuun ottamatta ollut käytössään sahoja ja vain Johan Sourander edes pyrki sellaisen hankkimaan.⁸²⁶ Hän jätti vuonna 1824 senaatille anomuksen Pomarkussa sijaitsevalle Harjun tilalle rakennettavan viisiteräisen kotitarvesahan perustamisesta. De Carnall vastusti sahan perustamista, koska katsoi sen haittaavan oman sahasa toimintaa. Tästä huolimatta senaatti myönsi aluksi luvan sahan rakentamiselle. Asia otettiin A. H. Falckin aloitteesta kuitenkin uudelleenkäsiteltäväksi. Hänen mukaansa päätös oli kumottava, koska lain mukaan kotitarvesahoissa sai olla ainoastaan yksi terä. Taustalla lienee kuitenkin vaikuttanut de Carnallin ja mahdollisesti myös Falckin oman edun tavoittelu. Tätä näyttäisi tukevan se, että Leineperin ruukki ja sen myötä myös Mellinin omistama Kosken saha siirtyivät myöhemmin Falckin omistukseen.⁸²⁷

Vuoden 1805 metsälaki asetti sahoille useita kieltoja ja rajoituksia. Laki oli alun perin tehty tukemaan Ruotsin valtakunnan vuorityötä ja estämään metsien liiallinen hakkuu. Höyrysahojen perustaminen oli kokonaan kielletty. Toisin sanoen sahojen oli toimittava vesivoimalla.⁸²⁸ Souranderin sahanrakennusta kohdannut epäonni on oiva esimerkki siitä byrokratiasta, joka uudella sahaprivilegion hakijalla oli edessään hakemuksen jättäessään. Hakuprosessi alkoi sahaprivilegion lähettämisestä kihlakunnan oikeudelle. Tämän jälkeen kihlakunnankatselmusoikeus tarkasti koko kyseessä olevan koskijakson ja metsät, joista sahalle tuleva raaka-aine oli määrä ottaa. Toimituksesta syntyneet asiakirjat siirtyivät seuraavaksi läänin maaherralle, jonka tehtävänä oli käsitellä hakemusta koskevat valitukset. Näitä oli yleensä runsaasti, sillä kaikilla asianomaisilla, jotka omistivat alueelta maata, puuta tai vesistöjä, oli oikeus valittaa. Maaherra lähetti syntyneen asiakirjapinon senaatin talousosastolle, joka joko hylkäsi hakemuksen tai antoi sahalle rakennusluvan, mutta ei käyttölupaa. Vasta senaatin päätös sahausveron suuruudesta antoi luvan sahan käyttämiseen. Koko prosessin läpikäynti saattoi kestää vuosikausia ja syödä huomattavan määrän resursseja.⁸²⁹

825 Carpelan 1965, 725 (Tab 8.).

826 Senaatin talousosaston pöytäkirjat 19.10. ja 25.10.1825, Talousosaston registraattorinkonttorin arkisto, yhteisistunto ja jaostopöytäkirjat, Ca: 48, KA.

827 Leineperin kartanon vaiheista ks. Laine 1907, 269–270; Kaukamaa 1941, 133; Laine 1939, 335–58.

828 Keskinen 2001, 39–40; Hoffman 1980, 26; Kaukamaa 1941, 124–125.

829 Tarkemmin vesisahojen historiasta ja kauppasahojen perustamisesta Suomessa 1700–1800-luvuilla ks. Kuisma 1983 ja Meinander 1945.

Kuva 6. Lankkujen sahausta Laviassa Keskimäen talon luona. Kuvassa näkyy ylä- ja alasahuri. Yläsahurin tarkoituksena oli pitää huoli siitä, saha kulki suoraan. Kuva nro 49343, Satakunnan Museon kuvakokoelma.

Juuri resurssipula lienee ollut päällimmäinen porilaiskauppiaiden sahojen perustamishaluttomuuden syy. Englannin markkinoille viedystä puutavarasta saatujen voittojen marginaali oli niin pieni, ettei kauppiaille ollut varaa uusiin investointeihin, semminkin kun kaikki liikenevät resurssit oli kaupungin tapuli-privilegion mukaisesti käytetty oman laivaston kehittämiseen. Puutavara oli tuotettava mahdollisimman halvalla ja kustannustehokkaasti. Kaupungin välittömässä läheisyydessä ei kuitenkaan ollut sopivia koskipaikkoja sahoja varten. Saha olisi pitänyt sijoittaa sisämaahan, mikä olisi nostanut huomattavasti sekä rakennus-, ylläpito-, että kuljetuskustannuksia. Näin ollen porilaiskauppiaiden oli tyydyttävä käsisahatun puutavaran vientiin.⁸³⁰

Sahojen puutteessa porilaiskauppiaille oli periaatteessa kolme vaihtoehtoa vientituotteidensa hankkimiseksi. Ensimmäinen näistä olisi ollut kauppiaiden omien metsien hakkaaminen vientituotteiksi, mutta Wallenstrålea lukuun otta-

830 Maistraatin vuosikertomuksissa sanotaan 1820-luvulla toistuvasti, että kaupungin ympäristössä ei ole sopivia paikkoja vesisahoja varten. Porin maistraatin vuosikertomukset 1818–22, Porin maistraatin arkisto, kirjjekonseptit, Da: 6–7, TMA; Porin maistraatin vuosikertomukset 1823–1830: KD 106/261 1823, KD 95/261 1824, KD 113/276 1825, KD 108/309 1826, KD 116/310 1827, KD 108/1828, KD 116/290 1830, Turun ja Porin lääninkansalian arkisto, saapuneet asiakirjat, Eae: 22, 36, 54, 75, 101, 128, 180, TMA.

matta porilaiskauppiaille 1800-luvun alkupuoliskolla ei ollut metsiä.⁸³¹ Toinen vaihtoehto oli vuokrata metsäalueita ja palkata niihin työmiehiä talven ajaksi metsätöihin. Porin maistraatin vuosikertomusten perusteella tapa oli varsin suosittu jo 1810-luvulla, jolloin kaupungin ympäristössä oli noin 200 henkilöä sahaamassa puita vuokrametsistä. Seuraavalla vuosikymmenellä heidän lukumääränsä oli noussut jo useisiin satoihin metsätyömiehiin. Tuotantotapaa ei kuljetuskustannusten vuoksi ilmeisesti noudatettu kovin etäällä kaupungista.⁸³²

Kolmas vaihtoehto oli odottaa, että maaseudun väestö toi kotiseuduillaan valmistamansa metsätuotteet kaupunkiin myytäväksi. Käytäntö oli saanut alkunsa Suomessa jo 1600-luvulla syntyneen majamieslaitoksen aikana. Järjestelmä takasi sen, että omien tavaroidensa myyntiä vastaan talonpojat olivat oikeutettuja saamaan kauppiailta tietyn ylöspidon paikkakunnalla oleskelunsa ajaksi. Osa puolia sitoi usein toisiinsa myös luottosuhde.⁸³³ Kauppiat saattoivat toisinaan maksaa talonpojille ainoastaan osan ostamiensa tuotteiden hinnasta heti ja loput vasta, kun ne oli välitetty eteenpäin.⁸³⁴

Jari Ojalan mukaan talonpoikien ja kauppiaiden välisissä luottosuhteissa oli kyse täysin normaalista luottokaupasta, jossa talonpojat säilyttivät oman itsenäisen asemansa suhteessa kauppiaisiin. Talonpoikien tiukka sitominen osaksi järjestelmää ei hänen mukaansa olisi ollut kauppiaiden edun mukaista, koska heidän asemansa talonpoikien ja maailmanmarkkinoiden välissä mahdollisti omistus- tai palkkasuhdetta edullisemman tavan käydä puukauppaa.⁸³⁵

831 Metsien ostaminen talonpojilta ei ollut vielä mahdollista, sillä isojoan toimittaminen oli edelleen kesken. Sen sijaan kauppiaille olisi voinut Wallenstrålen tapaan olla pääsy ruukkien tai kartanoiden metsäalueisiin.

832 Maistraatin vuosikertomuksissa sanotaan 1820-luvulla toistuvasti, että kaupungin ympäristössä ei ole sopivia paikkoja vesisahoja varten. Porin maistraatin vuosikertomukset 1818–22, Porin maistraatin arkisto, kirjekonseptit, Da: 6–7, TMA; Porin maistraatin vuosikertomukset 1823–1830: KD 106/261 1823, KD 95/261 1824, KD 113/276 1825, KD 108/309 1826, KD 116/310 1827, KD 108/1828, KD 116/290 1830, Turun ja Porin lääninkansalian arkisto, saapuneet asiakirjat, Eae: 22, 36, 54, 75, 101, 128, 180, TMA.

833 Sen taustalla oli toisaalta Ruotsin ajan merkantilistinen lainsäädäntö, joka kielsi kaupan käynnin maaseudulla laillisia markkinoita lukuun ottamatta ja toisaalta satojen vuosien perinne, jonka mukaan ostajan ja myyjän oli tavattava kasvokkain. Talonpojat saattoivat joutua matkustamaan kaupunkiin pitkien taipaleiden takaa. Heidän oleskelunsa kaupungissa kesti yleensä useamman päivän ajan. Käytännössä kyseessä oli siis oli verojärjestely, jonka mukaan kauppiat useimmiten maksoivat tiettyjen talonpoikien verot ja saivat näin sidottua hänet oman kauppansa asiakkaaksi. Aunola 1967, 157; Hautala 1956, 223–257; Möller 1954, 179–189.

834 Aunola 1967, 13–14; Alanen 1957, 58–63, 95, 98, 116–121, 136–143; Möller 1954, 176–189; Heckscher 1936, 570, 637. Majamieslaitoksella oli suuri merkitys erityisesti tervakauppaa harjoittaneiden kauppiaiden parissa, ks. esim. Kai Hoffman: Kauppaneuvos Pehr Malm – kauppias, laivanvarustaja. Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. Studia Biographica 4. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1997- (5.2.2011). <http://www.kansallisbiografia.fi/talousvaikuttajat/?iid=28>

835 Ojala 1997, 109–111.

Porin seudulla käsisahattujen talonpoikaislankkujen valmistus oli 1830-luvun alkupuoliskolle saavuttaessa levinnyt jo useaan sen naapurikuntaan. Porin puunhankinta-alue ei vielä ulottunut pohjoisessa Noormarkkua ulommaksi sisämaahan. Sen sijaan Noormarkun, Pomarkun ja Ulvilan pitäjän pohjoisosien eli Kullaan talonpojat elivät talvisin metsätuotteidensa varassa.⁸³⁶ Maatalouden heikko kannattavuus pakotti heidät käymään puukauppaa Porin kauppiaiden kanssa ja vain tieyhdyden puute esti heitä harjoittamasta ympärivuotista puukauppaa. Tämän takia alueen talonpojat anoivat senaatilta Pori–Noormarkku–Kankaanpää-tien pikaista rakentamista.⁸³⁷ Huonot kulkuyhteydet hankaloittivat puunhankinta-alueen laajentamista myös Lavian, Suodenniemen ja Mouhijärven suuntaan. Lisäksi erittäin runsaasta metsästään tunnettu Ikaalinen oli luisumassa Kristiinankaupungin etupiiriin, sillä sinne kulkuyhteydet olivat huomattavasti paremmat.⁸³⁸

Porin kauppiaille oli ainoastaan yksi vaihtoehto – talonpojilta hankittavan käsisahatun puun hankinta-alueen laajentaminen. Sen edellytyksenä oli tieverkoston parantaminen, sillä Porin ja sen lähiseutujen väliset tieyhdydet olivat lähes olemattomia. Esimerkiksi Kankaanpäästä, josta linnuntietä oli noin 50 kilometrin matka Poriin, oli maanteitse matkattava nelinkertainen matka kaupunkiin päästäkseen. Tiehankkeiden taustalla oli kolme tahoja: läänin maaherra Carl von Haartman, pitäjien asukkaat sekä Porin kauppiasyhteisö.⁸³⁹

Turun ja Porin läänin maaherra Carl Mannerheim oli vuonna 1816 vierailut Pohjois-Satakunnassa tutustumassa seudun olosuhteisiin ja asukkaiden taloudelliseen tilaan. Hän kirjoitti matkastaan raportin, jossa antoi alueen asukkaiden elämästä perin synkän kuvauksen.⁸⁴⁰ Hänen seuraajansa Lars Gabriel von Haartman (1820–1822 ja 1831–1842) ei tyytynyt ainoastaan listaamaan hallan kaltaisia uhkakuvia, vaan ehdotti myös parannuksia. Eräs näistä oli uusien Poriin johtavien teiden rakentaminen, johon hän ilmoitti saaneensa aloitteen seudun asukkailta ja Porin kauppiasyhteisöltä. Kyse oli Pori–Kankaanpää-tien rakentamisesta, jota senaatin käsittelyssä päätettiin jatkaa Parkanon kautta aina Ruo-

836 Ulvilan talonpoikien kirje koskien Pori–Noormarkku–Kankaanpää-tien rakentamista, KD 130/88 1830, KA; Kaukamaa 1941, 217.

837 Kenraalikuvernöörin kanslian akti no 484, Kenraalikuvernöörin kanslian arkisto, kirjeistö, Fa: 241, KA.

838 Kaukamaa 1941, 126–128; Porin maistraatin pöytäkirja 22.1.1823, Porin maistraatin arkisto, pöytäkirjat Cj: 5, TMA.

839 Kaukamaa 1941, 155.

840 Mannerheimin memoriaalit Satakunnan oloista senaatille 10.4. ja 10.12.1816, STO KD 2/355, KA.

vedelle saakka.⁸⁴¹ Asia ei kuitenkaan edennyt maaherran ehdotuksen mukaisesti, koska osa alueen asukkaista vastusti tien rakentamista.⁸⁴²

Asiaa yritettiin ratkaista muun muassa Kankaanpäässä 25.1.1823 pidetyssä kokouksessa, johon oli kutsuttu kaikki alueen talonpojat keskustelemaan tien rakentamisesta.⁸⁴³ Paikalle oli lähetetty myös Porin porvariston edustaja raatimies Johan Sourander, jonka tehtävänä oli kertoa Porin halukkuudesta ottaa osaa kustannuksiin. Kokous ei tuottanut toivottua lopputulosta. Senaatti päätti lopulta vuonna 1824, että kaikkien Ulvilan ja Ikaalisten pitäjien asukkaiden oli manttaaliansa mukaisesti osallistuttava tien rakentamiseen. Sen oli oltava käytössä vuoden 1827 kuluessa.⁸⁴⁴ Tämä aiheutti luonnollisesti valitustulvan, mutta senaatti pysyi päätöksessään.⁸⁴⁵ Seuraavan vuosikymmenen alussa tietä jatkettiin Parkanon kautta aina Kuruun saakka.⁸⁴⁶ Toinen suuri tiehanke, joka toteutui vasta 1850-luvulla, oli tieverkoston laajentaminen Kullaalta Mouhijärvelle ja Tyrvälle. Alueelta ei ollut suoraa tieyhteyttä Poriin, vaan oli kierrettävä Huittisten kautta. Tämän hankkeen takana oli erityisesti Lavian ja Suodenniemen asukkaiden heikko taloustilanne.⁸⁴⁷

Tiehankeiden vanavedessä Porin kaupungin puunhankinta-alueen laajentuminen eteni kahteen eri suuntaan: Pomarkusta Kankaanpään kautta kohti Parkanoa ja Ikaalista sekä Laviasta kohti Mouhijärven ja Tyrvään metsiä. Hankinta-alueen laajentumista on mahdollista seurata tiehankeiden lisäksi myös hajanaisten arkistoaineistojen perusteella. Vuonna 1834 Porin kauppiaasyhteisö ilmoitti Wallenstrålen käyvän laitonta maakauppaa, ja syytti Wallenstrålea siitä, että tämä oli vuosien ajan ja myös kuluvana vuonna ostanut osan vientitavaroistaan talonpojilta suoraan omalla Lyttylän lastauspaikallaan. Kauppiat pyysivät maistraatilta, että Ikaalisten, Siikaisten, Pomarkun, Merikarvian ja Noormarkun kirkoissa muistutettaisiin seurakuntien asukkaita maakaupan laittomuudesta ja

841 Senaatin talousosaston yhteiskokouksen pöytäkirjat 13.3.1817 ja 12.9.1817, Senaatin talousosaston registraattorinkonttorin arkisto, Ca: 16–17, KA.

842 Senaatin talousosaston yhteiskokouksen pöytäkirjat 27.11.1821, 16.7. ja 5.10.1822, Senaatin talousosaston registraattorinkonttorin arkisto, Ca: 32 ja 36, KA; Mannerheim Noormarkun tiehankeesta 24.1.1820, STO 10/74 1820, KA; Kaukamaa 1941, 160.

843 Porin maistraatin pöytäkirja 22.1.1823, Porin maistraatin arkisto, Ca: 5, TMA; Lääninkanslian KD 95/261 1824, Turun ja Porin lääninkanslian arkisto, saapuneet asiakirjat, Eae: 36, TMA.

844 Kenraalikuvernöörinkanslian aktikansio 484 vuodelta 1824, Kenraalikuvernöörin kanslian arkisto, Kirjeistö, Fa: 241, KA.

845 Senaatin talousosaston yhteiskokouksen pöytäkirja 7.11.1826, Senaatin talousosaston registraattorinkonttorin arkisto, Ca: 52, KA.

846 Senaatin talousosaston yhteiskokouksen pöytäkirja 20.10.1829, Senaatin talousosaston registraattorinkonttorin arkisto, Ca: 64, KA; Parkanon tiestä Senaatin talousosaston KD 295/103 1832, KD 145/120 1833 ja KD 33/10 1834; Kurusta Senaatin talousosaston KD 295/103 1832 ja KD 145/120 1833.

847 Kaukamaa 1941, 167–169; Tyrvään oloista ks. esim. Warelius 1938, 45–58.

siitä seuraavista rangaistuksista. Valituskirje tuli samalla kartoittaneeksi kaupungin puutavaranhankinta-alueen laajuuden 1830-luvun puolivälissä.⁸⁴⁸

Ikaalisten lisäksi seuraavan kahden vuoden aikana alueeseen liitettiin myös Parkano, jonka talonpoikien kerrotaan vuosien 1836–1837 välisenä aikana eläneen etupäässä puutavara-kaupasta.⁸⁴⁹ Seuraavaksi vuorossa oli Kyrösjärven ympäristö, josta oli jo yli kymmenen peninkulman matka Poriin myymään puutavara-alueita.⁸⁵⁰ Käsisaaha oli näillä alueilla saanut jo niin suuret mittasuhteet, että oli syytä puhua metsien hävityksestä. Erään kertomuksen mukaan Ikaalisten ta matkasi vuoden 1837 tienoilla kymmeniä kuormia Poriin. Lisäksi kerrottiin yli 50 hevosen kaatuneen vetämiensä raskaiden lankkukuormien eteen vuosien 1836 ja 1837 välisenä talvena.⁸⁵¹

Laajentumisalueen toisessa päässä Lavia oli ensimmäinen hankintapiiriin kiinnitetty alue. Tiedot vuodelta 1837 osoittavat, että käsisaahojen ja sahapukkien käyttö oli alueella jo varsin yleistä. Sahaus oli paikoin niin laajamittaista, että Lavian kappelin alueen metsät olivat selkeästi hupenneet. Sen sijaan Lavian naapuripiirissä Suodenniemellä, Mouhijärvellä ja Tyrvällä, joihin hankinta-alue ei vielä ulottunut, oli runsain mitoin metsää.⁸⁵²

Puutavaranhankinta-alueen laajentuessa Porin kauppiasyhteisön intressit törmäsivät naapurikaupunkien vastaaviin pyrkimyksiin. Ensimmäiset merkit tästä oli nähtävissä jo vuonna 1828, kun Porin ja Kristiinankaupungin kauppiasyhteisöt syyttivät toisiaan ulkomaalaisten alusten käyttämisestä vientikaupan apuna:

He ovat valittaneet, että Kristiinankaupungin kauppiaskunta on sallinut ulkomaalaisten alusten lastata kaupunkinsa satamassa puutavaraa, jonka kauppiat ovat muiden valittajien vahingoksi eri puolilta maakuntaa hankkineet.⁸⁵³

848 Kaukamaa 1941, 314–315.

849 Maaherran lähettämät Veneskosken sahan rakentamiseen liittyvät asiakirjat 27.12.1841, STO KD 321/137 1841, KA; Johan Selinin valitus Veneskosken sahan rakentamisesta 21.1.1842, STO AD 39/121 1841, KA.

850 C. F. Björnbergin valitus koskien Vahokosken rakentamista 26.3.1841, STO AD 181/8 1841, KA.

851 Ikaalisten talonpoikien lausunto Vahokosken rakentamisesta 22.1.1841, STO AD 35/170 1841 KA.

852 Maaherran kirje Susikosken rakentamisesta 27.12.1841, STO KD 320/127 1841, KA; Kaukamaa 1941, 172–173.

853 ”de i underdånighet klagat deröfver, att Handlanderne i Christine Stad tillåtit Utländska fartyg anlöpa Stadens Hamn, samt derstädes intaga laster af skogs producter, som de, klaganderne till förfång från närmare och fjernare orter anskaffat”. (Tekijän suom.) Senaatin talousosaston yhteiskokouksen pöytäkirja 5.3. ja 14.5.1828, Senaatin talousosaston registraattorinkonttorin arkisto, Ca: 59, KA.

Näennäisesti kirjeessä oli kyse Porin purjehdusprivilegion turvaamisesta ja ulkomaalaisten alusten käytön vastustamisesta vientikaupassa. Käytännössä kyse oli kaupunkien kauppiaskuntien puutavarahankinnan intressien törmäämisestä Porin pohjoispuolella Merikarvian ja Pomarkun metsäalueilla. Porin kauppiaskunnan oli siis sisäisistä erimielisyyksistään huolimatta saatava aikaiseksi myös yksimielisiä kannanottoja ulkoisten uhkien torjumiseksi. Näin ollen kyseisen valituksen allekirjoittajien joukossa oli myös Frans Fredrik Wallenstråle.⁸⁵⁴

Myös Rauma, Uusikaupunki, Tampere ja 1830-luvun jälkipuoliskolta lähtien myös enenevässä määrin Turku laajensivat omia puutavaran hankinta-alueitaan kohti Satakunnan metsiä. Kartassa 5 on kuvattu näiden keskenään kilpailevien kaupunkien puutavaranhankinta-alueiden laajuutta 1830-luvun lopulla. Siitä voi havaita, miten Porin kauppiat onnistuivat laajentamaan hankinta-alueitaan ajamiensa tiehankkeiden suuntaisesti Ikaalisia ja Tamperetta kohti.

Suurimmat ristiriidat naapureiden välillä syntyivät Merikarvian ja Parkanon metsien jakamisesta. Merikarvialla porilaiset saavuttivat lopulta voiton kristiinankaupunkilaisista ja turkulaisista kauppiaista.⁸⁵⁵ Ikaalisten ja Parkanon metsissä he eivät kuitenkaan kyenneet estämään naapureidensa 1840-luvun alussa aloittamia saharahankkeita, vaan ne jaettiin kristiinankaupunkilais- ja turkulaiskauppiaiden kanssa. Porilaiset törmäsivät turkulaiskauppiaisiin myös Tyrvällä ja Huittisten metsissä. Eurajoella, Kiukaisissa ja Kokemäellä heitä olivat puolestaan vastassa raumalaiskauppiaiden ja Hämeessä tamperelaiskauppiaiden intressipiirit.

Kilpailun kiristymisen seurauksena Poriin syntyi omalaatuinen järjestelmä. Kevättalvisin lankkulateja myymään tulleita talonpoikia vastassa oli sankka joukko juoksijoiksi ja haalareiksi kutsuttuja miehiä, joiden tehtävänä oli kaikin mahdollisin keinoin varmistaa, että heidän isäntänsä ostopaikalle saapui mahdollisimman monta talonpoikaa. Satakunta-lehti kuvasi tapahtumaan seuraavasti:

Yksi lupaa kauniin piipun ja katuusin kaupan pääliseksi, toinen saman ja vielä tikkukimpun, suolamurun, mitä mikäkin. Kaikki huutawat yht'aikaa, kukin koittaa huutamalla voittaa toisen ääntä: luikkaaminen ja kirkuminen kuuluu toiselle puolen kaupunkia. Kun ei huutaminen auta, niin noilla tukewilla miehillä on tukewat kämmenet. Nyt tartutaan suitsipieliin taikka ohjanperiin kiinni, yksi wetää yhdelle, toinen toiselle puolen, kolmas suoraan, taikka istutaan ajajan wiereen, puhutaan mielin kielin, silitellään,

854 Porilaisten valituskirjelmän oli allekirjoittanut kapteeni F. F. Wallenstråle, raatimiehet G. Sourander ja P. A. Moliis, kauppiat A. W. Björkman, C. F. Rosenlew, J. Sourander, J. Björkman, Matts Nordström, C. G. Sandell, J. Grönfeldt, J. F. Bäckman, J. Ekelund sekä C. Duvaldt. Porin kauppiasyhteisön kirje ulkomaisten alusten käytöstä Kristiinankaupungissa 11.2.18128, STO AD 83/9 1828, KA.

855 Turkulaiskauppiaiden kanssa käydystä Merikarvian markkinoita koskevasta kiistasta tarkemmin, Saarinen 1972, 67–68.

taputellaan, joskus tapellaan; sanotaan weitsetkin tullen näkywiin. Kuorman kaupitsia on pahemmassa kuin pulassa.⁸⁵⁶

Vaikka tulijoita oli paljon, jokaisesta kuormasta taisteltiin loppuun saakka, välillä jopa verisesti kuten lehtileike kertoi. Juoksijat levittäytyivät vuosi vuodelta yhä etäämmälle. Kilpailun koveneminen pakotti lopulta kauppiaasyhteisön itse asettamaan rajoituksia apulaisten käytölle. Yhteisellä päätöksellä Kirjuriluodolle asetettiin raja, jota edempänä juoksijat eivät saaneet olla talonpoikia vastassa. Mitään viranomaisvalvontaa juoksijoille ei asetettu, vaan asia päätettiin ryhmän sisäisenä, sosiaalisena valvontana, joka luultavasti oli myös virallista tehokkaampaa. Satakunnan kansan mukaan rikkomuksista seurasi useimmiten joko kujanjuoksurangaistus tai konjakkikestien maksaminen koko ”ammattikunnalle”.⁸⁵⁷

Myös Wallenstråle kertoi juoksijoiden käytöstä kirjeenvaihdossaan. Hänen mukaansa talonpoikien lasteista käytiin keväisin erittäin kovaa kilpailua, jossa rahvasta kestettiin maistraatin asettamista määräyksistä ja kielloista huolimatta. Wallenstråle ei omien sanojensa mukaan käyttänyt lainkaan juoksijoita, vaan totutti tietyt talonpojat vuosi toisensa jälkeen palaamaan hän tapulipaikalleen, jossa hän henkilökohtaisesti kirjanpitäjänsä kanssa otti tavaran vastaan. Wallenstråle sanoi myös harjoittaneensa erittäin tiukkaa justeerausta eli tuotteen laadun tarkastamista, ennen kuin suostui maksamaan tuotteistaan reilun hinnan. Lisäksi ostettu puutavara oli Wallenstrålen mukaan poikkeuksetta parempi-laatuista kuin muiden kauppiaiden ostama puutavara, koska kilpailun kovetessa osa kauppiaista luopui tavaran tarkastamisesta kokonaan, jotta saisi ostetuksi mahdollisimman paljon tavaraa laivoihinsa. Wallenstråle sanoi myös, että hänen toiminnastaan oli hyötyä kahdella eri tasolla. Toisaalta hänen ei tarvinnut ryhtyä kilpajuoksuun talonpoikaislastien saannista, ja toisaalta hän sai Englannissa tavarastaan muita paremman myyntihinnan.⁸⁵⁸

Talven aikana ostettu puutavara oli varastoitava joen penkalle odottamaan seuraavan purjehduskauden alkua. Puutavarakaupan volyymin kasvaessa myös varastotila oli kortilla. Tästä syystä Carl Fredrik Björnberg, Carl Fredrik Rosenlew ja Carl Timgren joutuivat jo vuonna 1829 anomaan maistraatilta lupaa erillisen varastolaiturin rakentamiseen. Anomuksen syyksi Björnberg ilmoitti, että hän oli maaliskuun alussa ostanut huomattavat varastot vientiin tarkoitettua puutavaraa, joka nyt makasi hänen kauppansa edustalla Kokemäenjoen jäällä.⁸⁵⁹

856 Satakunta nro 7/1873. Vaikka artikkeli on kirjoitettu vasta 1870-luvulla niin käytäntö ei juurikaan ollut vuosien saatossa muuttunut.

857 Saarinen 1972, 58–59, Satakunnan kansa 25/1923.

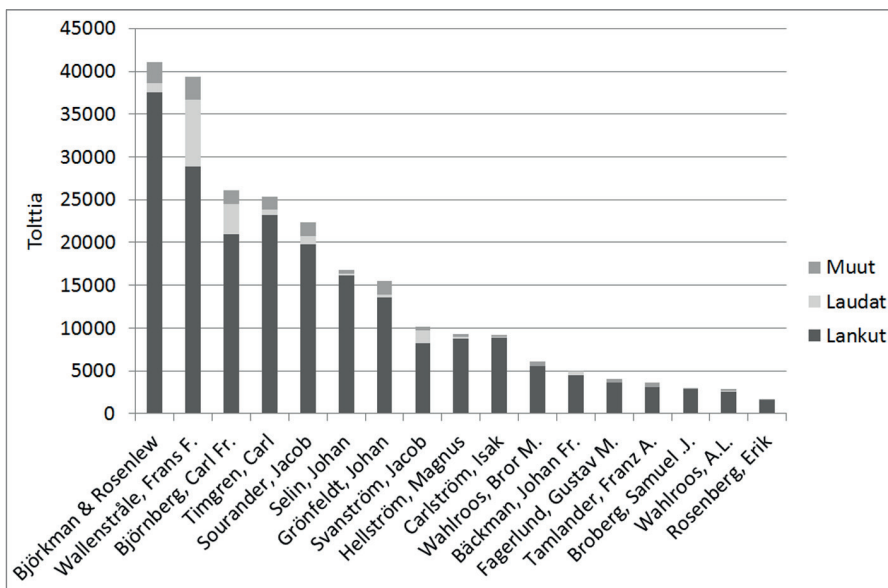
858 Wallenstrålen kirjeet kirjanpitäjälleen Hagnerille 28.8.1853 ja 19.3.1855, Kaupankäyntiä käsittelevä arkisto, 1. kauppiaat, Hagner A. G., Wallenstrålelta saapuneet kirjeet, Ea: 1, SMU.

859 Porin maistraatin pöytäkirjat 2.3.1829 § 2 ja 16.3.1829 § 2, Porin maistraatin arkisto, pöytäkirjat Ca: 9, TMA; ks. myös Kaukamaa 1946, 157.

Keskinäisen kilpailun kiristyminen

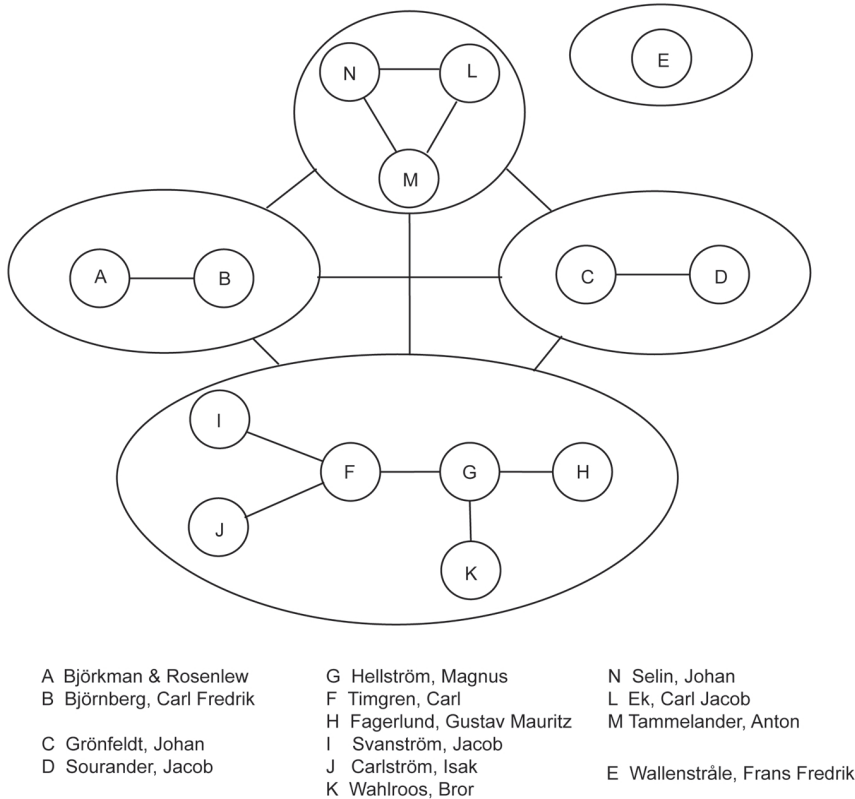
Puutavaran kysynnän voimakas kasvu tarjosi Porin kauppiaskunnan uudelle sukupolvelle tilaisuuden, jota se oli odottanut koko 1800-luvun ensimmäisten vuosikymmenten ajan. Ne kauppiaat, jotka 1820-luvun puolivälissä olivat rakentaneet kaukokauppaan soveltuvia aluksia, olivat luonnollisesti etulyöntiasemassa muuhun yhteisöön verrattuna. Sittemmin rahtiliikenne ja siitä saadut voitot nostivat mukaan myös täysin uusia yrittäjiä.

Kuviosta 25 ilmenee, että lankkujen vienti oli 1830–40-luvuilla kaupungin tärkein tulonlähde. Rahtiliikenne ja sen kukoistus alkoivat vasta 1840-luvun puolivälissä. Sitä ennen rakennetut alukset varustettiin palvelemaan nimenomaan puutavaranvientiä.⁸⁶⁰ Porin kauppiasyhteisön puutavaranviejistä aktiivisin oli kauppahuone Björkman & Rosenlew, joka näiden neljäntoista vuoden aikana vei yhteensä 37 515 tolttia lankkuja Euroopan markkinoille. Seuraavaksi suurimmat vientiluvut löytyvät Frans Fredrik Wallenstrålelta (28 910 tolttia), Carl Timgreniltä (23 203 tolttia), Carl Fredrik Björnbergiltä (20 924 tolttia), Jacob Souranderilta (19 782 tolttia), Johan Seliniltä (16 179 tolttia) sekä Johan Grönflediltä (13 584 tolttia). Kaupungin puutavaranvientitilastoa hallitsivat toisin sanoen tutut nimet, jotka Frans Fredrik Wallenstrålea lukuun ottamatta toimivat yhteistyössä toistensa kanssa.

Kuvio 25. Porin kauppiaskunnan puutavaranvienti vuosina 1832–1846. Lähde: Porin tuulaakitilit 1832–1846, Porin maistraatin arkisto, tilit, Ga1: 1–5, TMA.

860 Keskinen 2001, 100–101; Ojala 1999, 106–107.

Kaavio 11. Porin kauppiasyhteisön puutavaravientiverkosto 1832–1846. Lähde: Porin kaupungin tuulaakitilit 1832–1846, Porin maistraatin arkisto, Tilit, Ga 1: 1–5, TMA.

Kaaviosta 11 on nähtävissä, että ainoa laajamittaista puutavarakauppaa kokonaan yksin harjoittaneista kauppiaista oli Frans Fredrik Wallestråle. Hänen lisäksi kaupunkiin muodostui neljä vahvaa keskinäistä yhteistyöklikkiä. Menestynein näistä oli kauppahuone Björkman & Rosenlewin ja Carl Fredrik Björnbergin muodostama verkostoklikki, joka vei yhteensä lähes 60 000 toltia lankkuja vuosina 1832–1846. Hellströmin, Timgrenin, Fagerlundin, Svanströmin, Carlströmin ja Wahlroosin muodostama verkostoklikki ylsi lähes samoille lukemille (58 231 toltia), mutta on muistettava, että heidän yhteistyöverkostosaan oli myös puolet enemmän toimijoita. Grönfeldtin ja Souranderin välinen yhteistyö poiki hieman yli 30 000 toltin vientilukumat ja kilpaili siten samassa sarjassa Wallenstrålen reilun 28 000 toltin viennin kanssa. Selinin, Tammelanderin ja Ekin vientilukumat jäivät puolestaan hieman alle 20 000 tolttiin lankkuja.

Lautoja ulkomaille vei runsaimmin Wallenstråle (7 765 tolttia).⁸⁶¹ Seuraavana listalta löytyivät Björnberg (3 574 tolttia), joka oli jo kunnostautunut lautojen myyjänä itämerenpiirissä, Svanström (1 546 tolttia), Björkman & Rosenlew (1 128) ja Sourander (1 005 tolttia). Kauppiasyhteisön muiden kauppiaiden lauvienti oli sen sijaan huomattavasti vaatimattomampaa. Osa puutavarasta vietiin kauppiaiden itse omistamilla aluksilla. Lisäksi osa tavarasta laivattiin ulkomaille naapurikaupunkien aluksilla. Kauppiaskunnan omien alusten yhteiskäyttö oli kuitenkin vuokratonniston käyttöä yleisempää. Näyttäisikin siltä, että puutavaraviennin yhteistyöverkosto oli pitkälti yhtenevä kauppiaiden laivanvarustusyhteistyön kanssa. Kaikkein selvimmän tämä on nähtävissä Björkman & Rosenlewin ja Björnbergin välillä.⁸⁶²

Kiista taksoituspäätöksistä

Laivanvarustuksen ja puutavaraviennin kasvu haastoivat myös kauppiasyhteisön perinteisen liiketoimintakulttuurin. Liiketoiminta oli aikaisemmin ollut enemmän elämäntapa, jonka perimmäisenä tarkoituksena oli siirtää elinkeino sukupolvelta toiselle. Samalla etusijalla oli ollut koko yhteisön etu ja kaupungin talouselämän kehittäminen. Nyt erilaisten poliittisten ja taloudellisten muutosten seurauksena kaupankäynti oli muuttunut huomattavasti laajamittaisemmaksi toiminnaksi, jolla oli myös mahdollista rikastua. Tämä heijastui myös kauppiasyhteisöön.

Kaupungin maistraatti päätti 20. lokakuuta 1830, että kaupungin kontingenttikauppiaita käsiteltäisiin vastedes veroporvareina.⁸⁶³ Päätöksen johdosta kaupungin kolmen kontingenttikauppiaiden Frans Fredrik Wallenstrålen, Carl Fredrik Rosenlewin ja Johan Fredrik Jordanin verot nousivat moninkertaisiksi. Maistraatti perusteli päätöstään lainsäädännöllä: veroporvareiden oli maksettava liiketoimintansa ylläpitämisestä vuotuinen kontingenttimaksu, joka suhteutettiin heidän liiketoimintansa laajuuteen.

Näyttäisi siltä, että päätös oli suunnattu nimenomaan Wallenstrålea ja hänen liiketoimintansa jatkuvaan laajentumista vastaan. Wallenstråle luonnollisesti valitti asiasta senaattiin. Hänen mukaansa maistraatti oli vuonna 1806 myöntänyt hänelle samat porvarisoikeudet kuin kaikille muille hakijoille sillä erolla, että hän ei saanut ylläpitää kaupungissa avointa kauppaliikettä. Tämän päätöksen seurauksena hän oli 24 vuoden ajan osallistunut kaikkiin niihin porvarismaksuihin,

861 Wallenstrålen ylivoimaa tällä saralla selittänevät hänen käytössään de Carnallin sahat, joissa tuotettiin nimenomaan lautoja.

862 Porin tuulaakitilit 1832–1846, Porin maistraatin arkisto, tilit, Ga1: 1–5, TMA.

863 Ote maistraatin pöytäkirjasta 20.10.1830, STO AD 428/194, KA; Porin maistraatin pöytäkirjat 20.10.1830, Porin maistraatin arkisto, pöytäkirjat Ca: 8, TMA.

joita yhteisön jäseniltä edellytettiin. Hänen vuotuinen taksansa oli ollut noin sata ruplaa, mutta nyt se oli maistraatin päätöksen seurauksena noussut 600 ruplaan vuodessa.⁸⁶⁴

Wallenstråle katsoi myös, että hänellä olisi ollut oikeus tulla sen suhteen edes kuulluksi, koska nyt määrätty maksu vahingoittaisi hänen liiketoimintaansa:

Tarkoituksena on ollut oleellisesti hidastaa liiketoimintani kehitystä, vaikka olen toistuvasti liiketoiminnassani pannut koko omaisuuteni likoon yhteisön puolesta ja keskittynyt ainoastaan maan omien tuotteiden vientiin sekä tuonut joko puhdasta rahaa tai muita maalle tarpeellisia tuotteita, joista Pori ja sen ympäristö on hyötynyt kaikkein eniten.⁸⁶⁵

Wallenstråle sanoi myös, ettei hän koskaan ole pyytänyt Porin kauppiaisyhteisön hyväksi tekemästään toiminnastaan kiitosta, vaan oikeudenmukaista kohtelua yhteisön jäsenenä.

Senaatti pyysi asiasta lausunnon Porin maistraatilta, joka ei nähnyt syytä perustella asiaa sen enempää kuin laki määrää. Sen sijaan maistraatti toi esiin hämmästyksensä siitä, että Wallenstråle panetteli valanvannonutta ja laillisesti valittua maistraattia taksoituspäätösten puolueellisuudesta. Lausunnon saatuaan senaatti päätti asian lainpykälien mukaisesti ja vahvasti maistraatin tekemän taksoituspäätöksen.

Vaikka päätös lieni ensisijaisesti suunnattu Wallenstrålea vastaan, se kohdistui myös kaupungin toiseen merkittävää liiketoimintaa harjoittavaan aatelismieheen, Carl Fredrik Rosenlewiin. Vuonna 1830 Rosenlew oli muiden kauppiaiden tavoin maksanut porvarismaksunsa. Hänet oli aikaisemmin taksoitettu 15 veroäyristä, jonka mukaan hänen verotaakkaansa nousi yhteensä 48 velkaseteliriksiin 26 killinkiin. Maistraatin päätöksellä hänelle määrättiin nyt 200 ruplan vuotuinen kauppavero. Myös Rosenlew valitti asiasta.⁸⁶⁶

Rosenlewin valituksessa oli kaksi teemaa. Ensimmäinen näistä oli asema yhteisön jäsenenä. Toisin kuin Wallenstråle, jota alusta saakka oli pidetty kaupungin kauppiaisyhteisön ulkopuolella, Rosenlew oli suorittanut kaikki kauppiaille

864 Wallenstrålen valituskirjelmä, STO AD 498/154 1832, KA; Ks. myös Wallenstrålen porvarisoikeushakemus, joka aktin liitteenä.

865 ”som hade till föremål att så väsendteligen förändra och tillbakahålla fortsättningen af en handelsrörelse, den jag inom deras samhällets krets, med upofring of äfventyrade af alt min förmögenhet påbörjat och oaflåteligen bibehållit, och förmedlat utförsel endast af Finlands egna producter, och inbringande af antingen reda penningen eller andra för landet oundgängliga förnödenheter, hvaraf Björneborg och dess omgiftningar visserligen haft den största fördelen.” (Tekijän suom.) Wallenstrålen valituskirjelmä, STO AD 498/154 1832, KA.

866 Kaukamaa 1946, 149.

asetetut yhteisölliset vaatimukset, ja hän oli erilaisten sosiaalisten verkostokontaktien välityksellä kiinteä osa kaupungin kauppiaasyhteisöä. Maistraatin mukaan Rosenlew oli eittämättä osallistunut ansiokkaasti yhteisön toimintaan, mutta tämä ei vapauttanut häntä veron maksamisesta:

Herra Rosenlewin lausunto vuonna 1820 myönnetystä kauppiaasoikeudesta ja sen jälkeen harjoitetusta liiketoiminnasta sekä veroäyrien perusteella suoritetusta taksoituksesta pitivät täysin paikkaansa, mutta kaikista hänen meriiteistään, jollaisia on likipitäen kaikilla kauppiaaskunnan jäsenistä, huolimatta ei ole olemassa sellaista lakipykälää, joka sallisi Herra Rosenlewin muista aatelisista poiketen harjoittaa porvarillista elinkeinoa maksamatta kontingenttimaksua.⁸⁶⁷

Rosenlew ei kuitenkaan niellyt sitä, että hänet rinnastettiin Wallenstråleen, koska hänen mielestään heillä ei ollut aatelisuuden lisäksi mitään yhteistä:

Kapteeni Wallenstrålen ja minun suhdettani kaupunkiin verrattaessa olisi pitänyt huomata, että ensin mainittu on privilegionsa tuella saanut oikeuden harjoittaa kauppaa, kun taas minä olen pahaksi onnekseni saanut kauppiaasoikeudet suoritettuani heille määrätyn oppiajan. Näin ollen jonkin mielivaltaisen lainkiemuran ei pitäisi määrittää kaupungille maksamani veron suuruutta.⁸⁶⁸

Rosenlew mielestä päätös oli täysin kohtuuton. Hän ei omien sanojensa mukaan milloinkaan ollut pyrkinyt korostamaan omaa aateluuttaan, vaan jokaisen kunniallisen nuorukaisen tavoin hankkinut vaivalla ja ahkeruudella itselleen oikeuden

867 ”Herr Rosenlew framställning om år 1820, vunna burskap i Björneborg samt dess sedermera drifna handelsrörelse och efter skattören undergångna taxering till utskylder derstädes äger sin fullkomliga ricklighet, men med allt sådant och de flere af Herr Rosenlew under tiden skördade meritet hvilka dock icke äro af dessa vigligare halt, är att innemot hvarje annan medlem af handelståndet kan berömma sig af slika ifrån dess – borgerliga skyldigheter oskiljaktige förtjenster, så finnes likväl ingen lag, som tillåter Herr Rosenlew mer än någon annan adelman, att annorlunda än emot Contingent idka borgerlig näring.” (Tekijän suom.) Porin maistraatin lausunto maaherralle koskien C.F. Rosenlewin taksoitusvalitusta, STO AD 392/178 1833, KA.

868 ”Beträffande slutligen det prejuderat vederbörande sökt antyda uti denna fråga genom anställd jmförelse emellan Capitainen Wallenstråle och mina förhållanden till staden, hade man bordt befinna den väsentliga skillnad som dervid företer sig, då den förstnämde endast i stöd af privilegien sökt och vunnit rättighet att idka handelsrörelse, men jag deremot efter vid handel utjänade läro år, grundan samma rättighet å i laga vunnar burskap, hvarförutan för den förstnämde Tyvärr! utom vederbörandes godtycke ej gifves någon rättslock för bestämmandet af dess utskylder till staden. (Tekijän suom.) C.F. Rosenlewin kirje maaherralle 23.2.1833, STO AD 392/178 1833, KA.

harjoittaa porvarisammattia kaupungissa. Maistraatin nyt tekemä verotuspäätös mitätöisi hänen koko elämäntyönsä kauppiaasyhteisön jäsenenä.⁸⁶⁹ Rosenlewin mielestä maistraatin päätöksen tavoitteena oli ainoastaan kaupungin kassan kasvattaminen yksityishenkilöiden kustannuksella. Maistraatti puolestaan katsoi, että Rosenlewilla ei ollut syytä valittaa maksun suuruudesta, sillä hänelle määrätty 200 ruplan vuotuinen maksu oli varsin vähäinen hänen liiketoimintansa laajuuteen nähden.

Rosenlewin toinen valitusperuste oli se, että hän harjoitti liiketoimintaansa osakkaana Björkman & Rosenlewin kauppahuoneessa, jonka toinen omistaja ei ollut aatelinen. Rosenlew katsoi, että häntä olisi verotettava samoin perustein kuin yhtiökumppaniaan. Läänin maaherra Lars Gabriel von Haartman oli asiasta samaa mieltä ja katsoi maistraatin tehneen taksoitusta päättäessään virheen:

Koska kauppias Rosenlew maistraatin ilmoituksen mukaan harjoittaa kauppaa yhdessä kauppias A. W. Björkmanin kanssa, häntä ei tulisi verottaa erikseen, vaan yhdessä yhtiömiehensä kanssa.⁸⁷⁰

Maaherralta asia siirtyi kuitenkin senaatin päätettäväksi, joka vahvisti maistraatin taksoituspäätöksen vuoden 1833 marraskuussa.⁸⁷¹

Wallenstrålen ja Rosenlewin väitteet siitä, että maistraatti pyrki rajoittamaan yksittäisten kauppiaiden liiketoiminnan ja varallisuuden liiallista kasvua, vaikuttavat perustelluilta. Kauppiaiden liiketoiminnan oli koiduttava yhteisön, ei yksittäisten henkilöiden hyväksi. Liiallinen vaurastuminen tai vaurastuminen toisten kustannuksella koettiin kielteiseksi oman edun tavoitteluksi. Kyse ei ollut maistraatin pahansuopaisuudesta, vaan pyrkimyksestä tarjota kauppiaasyhteisölle tasavertaisemmat mahdollisuudet liiketoimintansa harjoittamiseen. Maistraatilla ei ollut käytössään kovin montaa keinoa tämän edistämiseen, mutta taksoitus oli yksi näistä.

Myös kauppiaasyhteisön muut jäsenet saivat kokea tämän 1830-luvun puoli-välissä. Muun muassa Carl Fredrik Björnberg valitti senaatille tullessaan väärin kohdelluksi vuoden 1834 verotuksessa. Kaupungissa oli vuosikymmenten ajan noudatettu periaatetta, jonka mukaan alin taksa oli asetettu 3 veroäyriin ja ylin taksa oli 40 veroäyriä. Vuonna 1834 maistraatti päätti kuitenkin nostaa Björn-

869 ”hvarigenom de sökt upphäfva hela min borgerliga existens.”, C. F. Rosenlewin kirje maaherralle 23.2.1833, STO AD 392/178 1833, KA.

870 ”och som handlanden Rosenlew enligt hvad Magistraten upplyst drifver handel i bolag med handlande A.W. Björkman samt således ej bordt enskildt, utan gemensamt med dess bolagsman taxeras.” (Tekijän suom.) Maaherran lausunto Rosenlewin taksoitusvalituksesta 20.4.1833, STO AD 392/178 1833, KA.

871 Senaatin talousosaston yhteisistuntopöytäkirjat 13., 20. ja 27.11.1833, Senaatin talousosaston registraattorinkonttottorin arkisto, Ca: 80, KA.

bergin taksan 50 veroäyriin. Seuraavaksi suurinta veroa maksoivat August Wilhelm Björkman (35), Johan Grönfeldt (30), Pehr Anton Moliis, Samuel Broberg, Johan Selin, Jacob Sourander (25), Johan Fredrik Bäckman (16) ja Jacob Ekeund, Gustav Mauritz Fagerlund, Carl Timgren, sekä Magnus Hellström (15). Samassa yhteydessä maistraatti otti kantaa myös kontingenttimaksujen suuruuteen. Wallenstrålen maksu pysyi edelleen 600 ruplassa. Rosenlewin verotaakka sen sijaan aleni 150 ruplaan vuodessa. Päätös oli ilmeisesti jonkinasteinen hyväntahdon ele hänen suuntaansa.⁸⁷²

Wallenstrålen ja Rosenlewin verotuspäätöksistä syntynyt kohu tarjoaa mielenkiintoisen näkökulman yhteisöllisyyden muutoksen analysointiin. Molempien osalta kyse oli nimittäin pikkusummista. Esimerkiksi vuonna 1834 Wallenstråle oli oman ilmoituksensa mukaisesti käyttänyt lähes 90 000 riksiä talonpojilta käsisahattujen lankkujen ostamiseen yhden kevään aikana.⁸⁷³ Samanaikaisesti Björkman & Rosenlew yhdessä Björnbergin kanssa hallitsi Porin Itämeren-kauppaa ja oli laajentamassa liiketoimintaansa lankkujen vientiin Tanskan salmien ulkopuolelle. Maistraatin tekemillä verotuspäätöksillä ei käytännössä ollut minikäänlaista vaikutusta Wallenstrålen ja Rosenlewin liiketoimintaan.

Jos kyse ei ollut rahasta, miksi he sitten valittivat päätöksestä? Wallenstrålen osalta kyse on varmasti periaatteellinen. Hän oli jo aikaisemmin kritisoinut kaupungin kauppiasyhteisön ja maistraatin tekemiä päätöksiä sekä syyttänyt niitä pahansuopaisuudesta ja kateudesta. Rosenlewin osalta asiantila oli toinen. Hänelle porvarius tarjosi sellaisia aineettomia arvoja, joita rahalla ei voinut ostaa. Kyse oli toisaalta kauppiasyhteisön jäsenyydestä ja toisaalta oppivuosien aikana sisäistetystä porvarillisesta ammatti-identiteetistä. Toisin kuin Wallenstråle, Rosenlew oli kasvanut yhteisönsä jäseneksi. Maistraatin tekemä verotuspäätös nosti hänet kuitenkin sosiaalisesti eri luokkaan, jonka kanssa Rosenlewilla, kuten hän itse asian ilmaisi, ei syntyperänsä lisäksi ollut mitään yhteistä ja johon hän ei enää kokenut ainakaan ammatillisessa mielessä edes kuuluvansa.

Verotuspäätöksen taustalla voi nähdä kolme erilaista yhteisönäkökulmaa. Retoriikan tasolla kaikki nämä näkökulmat kiteytyivät rahaan, joka kuitenkin oli ainoastaan sivuasiasia. Maistraatti teki tietäväksi, että oman edun tavoitteluun perustuva yhteisön ulkopuolinen liiketoiminta oli sen mielestä yhteisten pelisääntöjen vastaista. Wallenstråle koki päätöksen henkilökohtaisena ajojahtina tai kiusantekona, jonka tarkoituksena oli haitata hänen liiketoimintansa kehitystä. Rosenlew sen sijaan katsoi, että päätös asetti kyseenalaiseksi koko hänen yhteisöl-

872 C. F. Björnbergin maaherralle osoittama taksoitusvalitus 8.2.1836, STO AD 56/9 1836, KA; Ruuth 1899, 400 ja 402.

873 Wallenstrålen anomus ulkomaisten laivojen käyttöoikeudesta 28.4.1835, STO 269/159 1835, KA.

lisyyskelpoisuutensa. Maistraatti siis perusteli asiaa yhteisen hyvän, Wallenstråle liiketoimintansa ja Rosenlew oman henkilökohtaisen etunsa näkökulmasta.

Kauppioiden lukumäärän rajoituspyrkimykset

Maistraatin verotuspäätöksen taustalta on nähtävissä myös kauppiaskunnan keskinäisen kilpailun hiljattainen kasvu sekä eri sosiaaliryhmien välisten rajojen korostaminen. Kaupungin puutavarankauppa oli 1830-luvun puolivälissä saavuttanut pisteen, jossa käsisahatun vientitavaran hankinta-alueetta ei voinut enää laajentaa, vaan kauppiaskunta kilpaili olemassa olevien resurssien hallinnasta. Tässä tilanteessa kaupungin kauppiaskunnan jäsenmäärän kasvattaminen ei ollut maistraatin eikä ylimmän kauppiaskunnan intressien mukaista. Toisaalta kaupungin raati ja kauppiaskunta eivät enää koostuneet pelkästään kaupungin johtavista porvarissuvuista, vaan sinne oli suomalaisporvariston keskuudesta koonnut useita uusia sukuja.

Ulkomaankauppa-oikeudet saaneiden kauppioiden lukumäärä pysyi Porissa 1830-luvun alkupuoliskon ajan lähes samana, mutta lähti sen jälkeen hienoiseen nousuun. (Taulukko 33.) Sama päti myös ruokatavarakauppiaisiin. Kauppiaskunnan kasvu on selitettävissä kansainvälisten kauppasuhdanteiden ja erityisesti puutavaran kysynnän kasvulla. Suhdanteiden parantuessa myös hakemusten lukumäärä kasvoi huomattavasti.⁸⁷⁴ Suomalaisporvariston tilanne oli sen sijaan päinvastainen. Kaupungin suomalaisporvariston vähenemiseen oli olemassa selvä syy, nimittäin lainsäädäntö. Vuoteen 1841 saakka suomalaisporvariksi oli päässyt ilman muodollisia pääsyaatimuksia. Samalla status oli usein siirtynyt perintönä isältä pojalle. Nyt pääsyaatimuksia tiukennettiin. Tahrottoman maineen lisäksi oikeuksien saannin edellytykseksi asetettiin myös luku-, kirjoitus- ja laskutaito sekä vähintään kuuden vuoden kokemus alalta.⁸⁷⁵

Porin porvarisyhteisön sisällä oli jo aikaisemminkin pyritty rajoittamaan suomalaisporvariston sosiaalisia nousumahdollisuuksia. Esimerkiksi Carl Fredrik Aschander haki vuonna 1817 Porin kaupungin maistraatilta oikeutta ulkomaankaupan harjoittamiseen ja avoimen kauppapuodin ylläpitämiseen kaupungissa.

874 Porin kauppiasoikeushakemukset 1800–1830, Porin maistraatin arkisto, toisteet; Da: 2–9, TMA.

875 Toisin esimerkiksi Saarinen huomauttaa, että porvariston lukumäärä oli alkanut laskea jo huomattavasti lainsäädännön muutosta aikaisemmin. Lainsäädännöllä oli omat vaikutuksensa suomalaisporvareiden lukumäärän laskemiseen, mutta hän näkee, että se oli pikemminkin seurausta 1840-luvun alussa muuttuneista Tukholman-kaupan tulleista. Toisaalta suomalaisporvariston pääsyaatimusten tiukentamisen voi nähdä osana yleistä kehitystä, jossa ammatin ja sen mukanaan tuoman yhteiskunnallisen statuksen perustana haluttiin syntyperän sijaan korostaa koulutusta ja omaa henkilökohtaista taitoa. Vainio-Korhonen 2010, 223–224; Saarinen 1972, 82.

Vuosi	Kauppias		Ruokatavarakauppias		Suomalaisporvareita
	Puoti	Ei puotia	Puoti	Ei puotia	
1830	18	11	4	2	91
1831	18	11	4	2	90
1832	17	13	4	3	87
1833	10	15	4	2	85
1834	10	15	3	2	90
1835	14	11	3	4	91
1836	15	9	3	4	94
1837	15	14	3	5	102
1838	17	12	4	5	94
1839	17	18	4	7	84
1840	18	20	4	5	52
1841	18	20	3	7	51
1842
1843	20	23	6	8	52
1844	24	21	6	8	51

Taulukko 33. Porin kauppiaskunnan ja suomalaisporvariston lukumäärä vuosina 1830–1844. Lähde: Saarinen 1972, 80.

Muodollisesti hänen hakemuksensa täytti kaikki lain vaatimukset. Hän oli nuoruudessaan käynyt koulu ja oli oppinut siellä lukemaan, kirjoittamaan ja laskemaan. Sen lisäksi hän oli työskennellyt kymmenen vuoden ajan Itämeren-kauppaa harjoittavan laivan kapteenina.⁸⁷⁶ Kapteenin viran ohessa hän oli harjoittanut myös pie-

nimuotoista kauppaa omaan laskuunsa sekä oppinut puhumaan saksaa lukuisten saksalaissatamissa käyntiensä aikana.⁸⁷⁷

Ylimmän kauppiasluokan jäsenyyden myöntämiselle ei siis ollut mitään lain säätämiä esteitä. Tästä huolimatta maistraatti päätti hylätä hakemuksen vedoten siihen, että hakijalla ei ollut riittävästi käytännön kokemusta kaupankäynnistä. Tämä oli tekosyy. Maistraatti olisi ollut valmis myöntämään Aschanderille kauppiasoikeudet, mutta kaupungin ylimmän kauppiasluokan vastustuksen johdosta se päätti hylätä hakemuksen. Valtakauppiaat nimittäin katsoivat, että jos Aschanderin kaltaisille hakijoille myönnettäisiin kauppiasoikeudet, voisi kuka tahansa palkollinen, jolla oli muutamien vuoden kokemus alalta, kivuta suomalaisporvariston parista korkeimpaan kauppiasluokkaan.⁸⁷⁸

Tämänkaltaisen kauppiaskunnan vastustus osoittaa, että muodollinen pätevyys ja käytännön kokemus eivät riittäneet kauppiasoikeuksien saamiseen, mikäli hakijalta puuttui sosiaalista pääomaa ja tarpeelliset verkostokontaktit. Kaupungin kauppiaskunta halusi vähentää keskinäistä kilpailua ja pysyä suljetuna, sukulaisia suosivana korporeationa. Kirsi Vainio-Korhosen mukaan tämä tarkoitti sitä, että ”sukupiiri ja siihen liittyneet verkostot ja yhteydet muodostivat

876 Carl Fredrik Aschanderin kauppiasoikeushakemus 28.5.1817, Porin maistraatin arkisto, Toisteet, kirjekonseptit, Da: 6, TMA.

877 Kapteenin palkka koostui yleensä tietyn kiinteän summan lisäksi ns. kaplaakista, joka takasi 5 prosenttia laivan lastitilasta kapteenin omaan käyttöön. Kaplaakijärjestelmän tarkoituksena oli taata, että kapteenit pyrkivät saavuttamaan liiketoimissaan parhaan mahdollisen tuloksen. Näin ollen järjestelmän edellytyksenä oli myös se, että kapteenit ylläpitivät tarkkaa kirjanpitoa aluksen menoista ja tuloista. Ojala 1997a, 120–121; Ojala 1997b, 334–335.

878 Keskinen 2005, 126–127; Ruuth 1899, 406–407.

vielä pitkään sosiaalisen, taloudellisen ja kulttuurisen tietovarannon, jota pelkällä koulutuksella ei voinut saavuttaa”⁸⁷⁹ Toisin sanoen ne, jotka kuuluivat tiettyyn verkostoon tai ryhmittymään, pitivät valtaa yhteisön sisällä. Vastaavasti ne, jotka oli joko jätetty tai jääneet verkostojen ulkopuolelle, olivat kykenemättömiä ajamaan yhteisön sisällä omia etujaan, koska heitä ei valtaapitävien silmissä ollut edes olemassa aktiivisina toimijoina.⁸⁸⁰

Tämä tuntuisi pätevän myös Aschanderiin. Hän ei kyennyt tukeutumaan verkostosta saatavissa olevaan sosiaalisen pääoman apuun hakemuksensa läpimenon takaamiseksi, koska hän tai hänen sukulaisensa eivät kuuluneet kauppiaisyhteisön sisäpiiriin. Aschanderin oli oikeutta saadakseen turvaututtava oikeustoimiin ja valitettava kaupungin maistraatin päätöksestä senaatin talousosastolle. Ylimmässä hallintoportaassa kyse ei enää ollut sosiaalisen pääoman riittävydestä vaan lain pykälien noudattamisesta. Senaatin talousosasto kumosi maistraatin tekemän päätöksen ja määräsi sen myöntämään Aschanderille täydet ulkomaankauppaoikeudet kaupungissa.⁸⁸¹

Valittaminen päätöksestä johti puolestaan siihen, että Aschanderin suljettiin kauppiasluokan sisäpiirin ulkopuolelle. Hän ei päässyt osalliseksi yhteisön sisäisestä sosiaalisesta pääomasta, jonka avulla olisi kyennyt kehittämään omaa liiketoimintaansa, joka pysyi melko vaatimattomana aina hänen kuolemaansa saakka vuonna 1827. Käytännössä tämä näkyi esimerkiksi kummivalinnoissa. Aschander esiintyi kummina ainoastaan kerran ja silloinkin jo ennen kauppiasoikeuksiansa saamista vuonna 1811. Lisäksi hän omisti osuuden ainoastaan yhdestä laivasta. Kyseessä oli 24 lästinen kaljaasi Appearance, jonka toisina omistajina olivat suomalaisporvarit Gustav Björnberg ja Gustav Nummelin.⁸⁸²

Kauppiaskunnan vastustuksesta huolimatta muodollisesta pätevyydestä tuli Porissa vähitellen kauppiasoikeushakemusten tärkein vaatimus. Lisäksi kauppiasoikeuksien hakijoita vastaan osoitetut valitukset vähenivät siirryttäessä 1830-luvulle ja uusien sukujen astuessa raadin palvelukseen. Kaupungin kaupallinen eliitti, jonka liiketoiminnassa liikkui aikaisempaan verrattuna suuret rahat, oli jo vakiinnuttanut oman asemansa, eikä enää tuntenut itseään uhatuksi uusien tulokkaiden taholta. Poikkeuksen tästä säännöstä muodostivat kuitenkin ulkomaalaisten maahanmuuttajien kauppiasoikeushakemukset. Syynä olivat luonnollisesti ristiriidat Wallenstrålen kanssa.

Vuoden 1845 keväällä Porin maistraatti myönsi kauppiasoikeudet tukholmalaiskirjanpitäjä Carl Johan Carlssonille. Yhdeksän kauppiasta ja muutama suomalaisporvariston jäsen kuitenkin valittivat Carl Fredrik Björnbergin ja Jacob

879 Vainio-Korhonen 2010, 224.

880 Latour 1996, 369–381; ks. myös Stenlås 1998.

881 Ruuth 1899, 407.

882 Kummi- ja laivanomistusluettelot, tietokanta-aineisto.

Souranderin johdolla asiasta senaatille. Valituksen perusteena ei tällä kertaa ollut hakijan muodollisen pätevyyden puute, vaan hänen ruotsalainen syntyperänsä ja vääränlaisen liiketoimintakulttuuri:

Ulkomaalaisilla ja erityisesti ruotsalaisilla, kuten kokemus osoittaa, on kaupungin kaupankäynnille erittäin haitallinen vaikutus. Erityisesti kotimaisten kauppiaiden hallussa olevalle puutavarankaupalle ja laivanvarustukselle, jotka ovat saavuttaneet sen tason, ettei tänne tarvita muualta muuttaneita vieraita spekulantteja lisäämään kilpailua, jotka täällä rikastuttuaan palaavat lopulta rahoineen takaisin omaan kotimaahansa.⁸⁸³

Valituskirjelmän rivien välissä porilaiskauppiat tulivat määritelleeksi myös oman liikekulttuurinsa pääpiirteet. Ainakin näiden kauppiaiden mukaan se perustui edelleen yhteisen hyvän periaatteeseen. Lausunto on mielenkiintoinen myös sikäli, että Björnbergiä ja hänen lähimpää liikekumppaniaan Björkman & Rosenlewia oli juuri syytetty Porin muun kauppiasyhteisön taholta oman edun tavoittelusta ja yhteisen edun vastaisesta liiketoiminnasta. Kirjelmä oli luonnollisesti retorisesti muotoiltu kirjoittajiensa edun mukaisesti. Siitä huolimatta se sisälsi viitteitä siitä, että aikaisempi kauppiaiden välinen yhteistyö oli hiljalleen muuttumassa keskinäiseksi kilpailuksi.

Kauppiasyhteisön sahapioneerit

Puutavaraviennin kasvaessa Porin kauppiaiden ainoa ongelma ei enää ollut käsisahatun puutavaran hankinta vaan enenevässä määrin myös sen laatu. Tavaran heikko laatu puolestaan heijastui sen myyntihintoihin, jotka olivat jatkuvassa laskussa. Kilpailu talonpoikien puulasteista oli käynyt niin kovaksi, että tavara tarkastettiin vain ylimalkaisesti. Pääasia oli, että laivat täyttyivät kysynnän mukaisesti. Vientisatamissa ostajat eivät kuitenkaan olleet asiasta samaa mieltä. Käsisahatusta puutavaran saatiin maksettiin lähtökohtaisesti koneellisesti sahattua tavaraa heikompi hinta ja mikäli sen laadussa oli moitittavaa, hinta aleni entisestään tai puut saattoivat jäädä jopa kokonaan myymättä. Myymättä jäänyt puu-

883 ”Utländningar i allmänhet och Svenska i synnerhet, som ett slick prejuridicen komma att inverka högst menligt på vår Stads handels relationer, särdeles i afseende å exporten af skogs producter, hvilken med Staden nog visträckta sjöfart, som visat egna landsmäns drift och utgjort deras förtjenst, redan uppnått den höjd, att beträde eller concurence härutinnan ingalunda behöfver af hit inflyttande främmande Speculanter, de der, långt ifrån att orten och dess allmänna tillgagn upplifva handeln, endast skola för oss underhåfva den samma, för att slutligen, efter vunnit välstånd, till hemlandet återvända och dit öfverföra deras här förvärfvade capitaler”. (Tekijän suom.) Porilaiskauppioiden valitus koskien Carlssonin kauppiasoikeushakemusta 17.5.1846, STO AD 128/9 1846, KA.

tavara oli varastoitava satamien makasiineihin odottamaa ostajaa, mikä aiheutti huomattavia lisäkustannuksia. Lisäksi puutavaran kunto heikkeni koko ajan ja sen myötä heikkenivät myös toiveet löytää sille ostaja.⁸⁸⁴

Björnberg ja Björkman & Rosenlew kirjoittivat senaatin talousosastolle heinäkuussa 1836 käsisahatun puutavaran hinnan laskeneen ulkomailla sitä mukaa, kun markkinoille oli ilmestynyt vesisahoilla sahattua tavaraa. He olivat lähettäneet keväällä Englantiin kaksi puulastia, jotka eivät olleet menneet kau-paksi, vaan ne oli ollut pakko siirtää varastoihin. Heidän lontoolainen asiamie-hensä Charles Tottie oli ilmoittanut, että kyseistä lastia oli mahdotonta myydä mihinkään hintaan, koska:

Se on niin huonolaatuista, ettei ketään ole saatu ylipuhuttua ostamaan puu-tavaraa hinnasta riippumatta. Kuten Arvon Herra hyvin tietää, tuskin yksi-kään lastin lankuista on kunnossa tai oksaton. Sen sijaan ne ovat vajaakant-tisia, lahoja, homeisia ja täynnä halkeamia, jotka lohkovat ne kahteen osaan.⁸⁸⁵

Toisen lastin vastaanottaja Davidson valitti puolestaan, että:

Ne eivät ole lainkaan samankaltaisia kuin ne lankut, jotka tulevat markki-noille Riiasta, Pietarista ja Memelistä. Puukauppiat eivät suostu edes vilkai-semaan niitä ja korkein niistä saamani tarjous on ainoastaan 4 ½ penceä ja-lalta – se ei ole kunnan tarjous, mutta kauppiaiden mielestä lankut eivät ole enemmän arvoisia. Tulen tietenkin tekemän kaikkeni niiden myynnin eteen, mutta jos vielä lähetätte puutavaraa näille markkinoille, teidän on kiinnitet-tävä tarkempaa huomiota siihen, miten lankut on valmistettu. Mikäli puut olisivat Pietarin tai Memelin lankkujen veroisia, olisin voinut tarjota niistä jopa 5 ½–6 penceä jalalta.⁸⁸⁶

884 Keskinen 2001, 37–38; Kaukamaa 1941, 175–176; Kaukamaa 1939, 4–5.

885 ”Af orsak att dess beskaffenhet är till alla delar så högst dålig att ingen hittills kunnat öfvertal-as köpa den till någon pris då som HH väl måste känna knappast någon plank finnes som kan säga vara full god eller fri från kvistar – barkant – röta – mögel, samt sprickor hvil-ka verkeligen klyftar plankor uti 2 delar”. (Tekijän suom.) Charles Tottien kirje Björkman & Rosenlewille 21.6.1836, STO KD 174/122 1836, KA.

886 ”at all like the deals that come into this market from Riga, Petersburg or Memel – – the timber merchants will not look at them hardly and the highest offer I can get at present for them is 4 ½ p/foot – indeed it is not an offer but they talk of them being only worth that – I shall however do my best I can with them and sell as quickly as possible, but in sending any more to this market particular care must be taken to get them better manufactured. Had they been equal to St. Petersburg or Memel I could have got 5½ to 6 p/ foot for them”. (Tekijän suom.) Davidsonin kirje Björkman & Rosenlewille 3.6.1836, STO KD 174/122 1836, KA.

Nämä kirjeet eivät suinkaan olleet ainoita, vaan kauppiaille sateli samankaltaisia valituksia vielä vuosien ajan.⁸⁸⁷

Vesisahatut laudat ovat nyt erittäin kysytyjä.

Teidän batterssinne ovat Lontoossa 9–10 punnan arvoisia. Jos ne olisivat konesahattuja, niin niistä saisi 10 puntaa.

Käsisahatuilla lankuilla ja battersseilla on täällä vain vähän kysyntää ja menevät kaupaksi ainoastaan Lontoossa. Mikäli tavaranne olisi valmistettu vesisahalla niin...

Kansainvälisillä markkinoilla ja erityisesti Englannissa kiristynyt kilpailu pakottivat Björnbergin ja Björkman & Rosenlewin harkitsemaan sahatavaran tuottamista koneellisesti, mikäli he aikoivat jatkaa puutavaranvientikauppaa. Näin ollen he jättivät vuoden 1836 huhtikuussa senaattiin anomuksen vesisahan rakentamisesta Parkanon Kairokoskeen. Kumppanukset esittivät, että sahan perustamisesta olisi hyötyä erityisesti alueen talonpojille, jotka voisivat muuttaa omistamansa metsäalueet rahaksi. Puutteellisten liikenneyhteyksien vuoksi talonpoikien oli kuitenkin vaikea kuljettaa tavara kaupunkiin myytäväksi.⁸⁸⁸ Tämä oli retoriikkaa, joka oli esiintynyt kaikissa kauppiaskunnan erioikeushakemuksissa myös aikaisemmin. Kumppanukset olivat myös erittäin hyvin perillä siitä, että liikenneyhteydet Porista Parkanoon paranisivat oleellisesti seuraavien vuosien aikana.

Puutavarantuotannon murros oli Euroopan-laajuinen ilmiö. Ruotsissa englantilaiset James Dickson & Co ja Rew Prescott ryhtyivät 1830-luvulla rakentamaan sahoja Norrlannin metsiin. Suomessa sahojen perustamistahti kiihtyi 1830-luvun jälkipuoliskolla.⁸⁸⁹ Muun muassa Kuopiossa ja Vaasan läänissä oli perusteilla suuria sahoja.⁸⁹⁰ Poria lähimmät sahanperustamissuunnitelmat löytyivät Pohjanmaalta: pietarsaarelaiskauppiat E. G. Roschier ja Peter Malm nuo-

887 ”Vattensågade bräder ärö mycket begärda.” (Tekijän suom.) Jost Hindrich Havemann & Sohnin kirje W. Rosenlew & Co:lle 18.3.1853, Rosenlewin pääkonttorin arkisto (RPA), ELKA; ”Your batters are worth £ 9–10 in London, if they were mill sawn they would command 10.” (Tekijän suom.) Dahlin kirje W. Rosenlew & Co:lle 20.2.1857, RPA, ELKA; ”då handsågade plankor & batters äro en artikkel som endast kan afsättas i London, och begärdt nu här på platsen för dylika högst ringa – skulle deremot varan bestå af vattensågad virke, då ...” (Tekijän suom.) E. Sieveking & Sonin kirje W. Rosenlew & Co:lle 21.4.1857, RPA, ELKA.

888 Turun ja Porin läänin maaherran päätös Kairokosken sahan rakennusluvasta 6.8.1836, STO KD 174/122 1836, KA.

889 Björkman 1924, 148–149; Hanho 1915, 194–195; Lindström [Sarva] 1905, 328.

890 Savon ensimmäinen vientisaha perustettiin jo vuonna 1768, ja vuonna 1772 valtiopäivillä annettiin Savolle ja Pohjois-Hämeelle yleinen privilegio sahojen perustamiseen. Kuisma 1993b, 97.

rempi rakensivat nimittäin sahaa Ähtärin Inhakoskeen. Lisäksi kauppias C. J. Mellberg suunnitteli vastaavaa laitosta Karstulan Isokoskeen.⁸⁹¹

Björnbergin ja Björkman & Rosenlewin vesisahanrakennussuunnitelmat olivat saaneet alkunsa jo vuoden 1834 maaliskuussa. Tällöin Björnberg tiedusteli Ikaalisissa asuvalta, vesisahan kirjuriina aikaisemmin toimineelta Johan Glasilta, oliko seudulla sopivia paikkoja vesisahan rakentamiseen. Glas vastasi hänelle näin:

Seudulla on useita hyviä ja heikompia koskipaikkoja, jonne kyseinen laitos on mahdollista rakentaa, mutta ne ovat talonpoikien näkökulmasta vaivalloisten ja pitkien kulkuyhteyksien takana. Lisäksi ne sijaitsevat yhteismailla, joille kyseistä rakennelmaa tuskin koskaan sallitaan rakennettavan. Mutta jos Te olette tosissanne, niin sitoudun etsimään teille mahdollisimman hyvän paikan, mikäli saan luvan tiedustella asiaa talonpojilta, jotka omistavat korkeampia koskia kruunun veromailta.⁸⁹²

Kolme kuukautta myöhemmin Glas lähetti Björnbergille uuden kirjeen:

Nyt saan ilmoittaa löytäneeni sopivan sahanrakennuspaikan, joka on jo herättänyt kateutta tiettyjen varakkaiden henkilöiden, jotka eivät odota kustuvansa asiasta mitään, keskuudessa. Tämän takia ja estääkseni heidän salaiset vastatoimensa, olen vaatinut omistajilta heti kirjalliset sitoumukset vuosittaista 6 toltin hukkalauta-arrentia, tai lautojen puutteessa 6 ruplan rahallista korvausta, vastaan.⁸⁹³

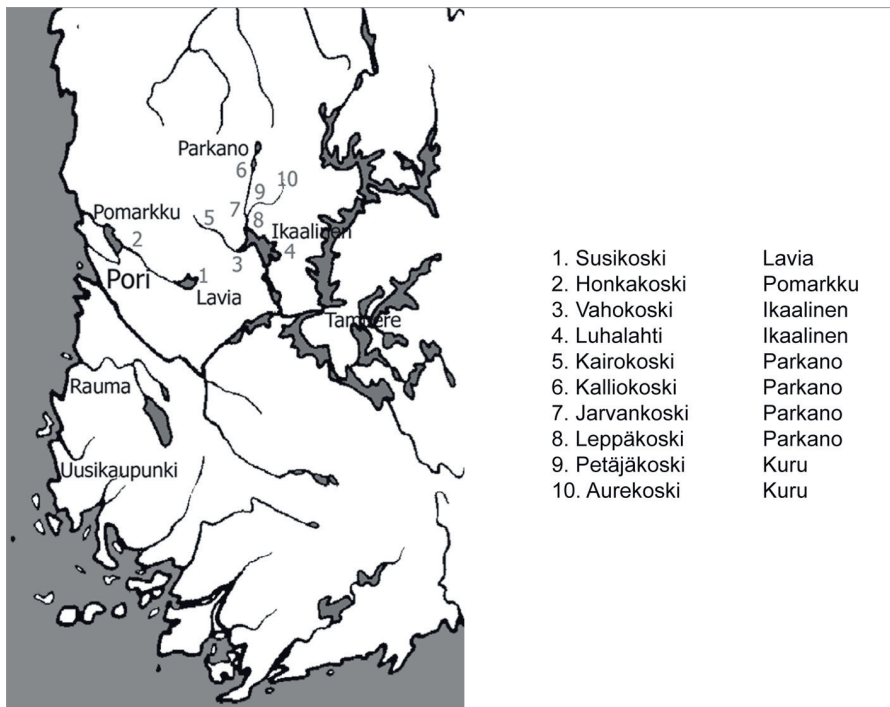
Glasin mainitsema sahapaiikka ei kuitenkaan ollut Parkanon Kairokoski, jonne he hakivat ensimmäisen sahan rakennuslupaa, vaan Ikaalisten Vahokoski, jonka tiimoilta istuttiin myöhemmin oikeutta yhdeksän vuoden ajan.⁸⁹⁴ Björnberg

891 Kaukamaa 1941, 176–177.

892 ”här fins flera bättre, och sämre forssar, uti hvilka et sådant värk kunne byggas, men de äro behästadade med svärigheten af långa tranporter af Bonderna, samt på almänningen belägne, hvarest sådan tilvärkning svärligen, eller torde hände aldeles icke skulle tillätas. Men om Tit. har värkligt alfvare med sitt företag; så åtager jag mig at förskaffa förmonligt ställe, när jag får mig at förfråga mig hos sådana Bonder, som ega höga vattenfall på Skattjord”. (Tekijän suom.) Johan Glasin kirje Björnbergille 24.3.1834, Teollisuutta käsittelevä arkisto 2, Sahanomistaja C.F. Björnberg, saapuneita kirjeitä 1834–1835, E1, SMU.

893 ”Wid detta tilfälle får jag tilkänna gifva at jag träffat ajord (à jour) på få fördelaktigt sågställe at det tilochmed upväckt afvund hos några förmögnare, som här af icke förväntta någon inkomst – Hvarföre til förekommande af deras nöjjeliga hemliga motarbetande jag af egaren genast fordradt och erhållit skriftlig försäkran at sågstället fås emot 6 tolfters utskastsbräders arrende årligen, eller i brist af bräder betalas med 6 RP penningar”. (Tekijän suom.) Johan Glasin kirje Björnbergille 23.6.1834, Teollisuutta käsittelevä arkisto 2, Sahanomistaja C. F. Björnberg, saapuneita kirjeitä 1834–1835, E1, SMU.

894 Ks. esim. Kaukamaa 1939.

Kartta 6. Björnbergin ja Björkman & Rosenlewin hankkimat koskioikeudet 1830-luvulla. Lähde: Björnbergin ja Björkman & Rosenlewin tekemät koskioikeussopimukset, Teollisuutta käsittelevä arkisto 2, Sahanomistaja C. F. Björnberg, H1, SMU.

ja Björkman & Rosenlew nimittäin tekivät vuoden 1834 keväällä asioiden myöhemmän kehityskulun kannalta ratkaisevan päätöksen. Sen sijaan, että he olisivat hankkineet omistukseensa ainoastaan yhden sopivan koskipaikan vesisahan rakentamista varten, he päättivät hankkia samalla kertaa kaikkiin lähi-alueilla sijaitseviin sahanrakentamiseen parhaiten sopiviin koskiin.⁸⁹⁵

Kartassa 6 on kuvattu Björnbergin ja Björkman & Rosenlewin hankkimien koskien sijainti Pohjois-Satakunnassa. Kairo- ja Vahokosken lisäksi kumppanukset hankkivat sopimukset kahdeksasta muusta koskesta. Näistä valtaosa sijaitsi Parkanossa, mutta osa myös lähempänä Poria esimerkiksi Laviassa ja Pomarkussa.

Parkanon Kairokosken sahan rakennussuunnitelmat etenivät nopeassa tahdissa koskisopimuksien tekemisen jälkeen. Koskella järjestettiin kihlakunnan-oikeuden katselmustilaisuus vuoden 1836 toukokuussa. Hakijoiden edustajana katselmuksessa toimi Porin pormestari Gustav Henrik Ignatius (1832–1844). Katselmusoikeuden myönteisen lausunnon johdosta maaherra myönsi sahalle

895 Björnbergin ja Björkman & Rosenlewin tekemät koskioikeussopimukset, Teollisuutta käsittelevä arkisto 2, Sahanomistaja C. F. Björnberg, H1, SMU.

rakennusoikeuden 6. elokuuta 1836 ja senaatti vahvisti päätöksen helmikuussa 1837. Sahan oli oltava valmis kahden vuoden kuluessa, ja laitos saisi käyttää korkeintaan 2655 tukkia vuodessa. Jo kuukausi privilegion saamisen jälkeen Björnberg ja Björkman & Rosenlew ilmoittivat, että saha oli valmis koesahausta ja verollepanoa varten. Ajankohta on mielenkiintoinen, sillä sahaa suunniteltaessa pietarsaarelainen rakennusmestari Cederberg arvioi töiden kestävän noin viiden kuukauden ajan. Näin ollen rakennustoimet on ilmeisesti aloitettu heti maaherran päätöksen jälkeen – siis jo ennen kuin senaatti oli vahvistanut varsinaisen sahaprivilegion ja antanut siihen luvan.⁸⁹⁶

Koesahausta suoritettaessa kävi myös ilmi, että laitos oli ollut jo vuoden 1837 maaliskuun alusta saakka täydessä toiminnassa. Lisäksi sahaa ympäröivät metsät mahdollistivat jopa alustavia suunnitelmia laajemman tuotannon. Tämä huolestutti läänin maaherra von Haartmania, joka senaattiin lähettämässään verohdoksessa toi julki pelkonsa siitä, että saha tulisi valvonnan puutteen takia käyttämään sallittua enemmän tukkeja. Senaatti ei kuitenkaan nähnyt tarpeelliseksi ryhtyä poikkeustoimenpiteisiin, vaan vahvisti Kairokosken sahausveron vuoden 1839 maaliskuussa ja antoi maaherralle samalla luvan käyttää hyväkseen parhaiksi katsomiaan keinoja liikasahauksen estämiseksi alueella.⁸⁹⁷

Vesisaha tarjosi omistajalleen huomattavia etuja käsisahatun puutavaran vientiin verrattuna. Markku Kuisma on tutkimuksessaan verrannut toisiinsa tervakaupan ja modernin sahateollisuuden organisointia. Hänen mukaansa tervakauppa ei ”missään vaiheessa päässyt irti luonteestaan esiteollisen kustannusjärjestelmän (*putting-out system*) sovellutuksena: merikaupunkien kauppiat toimivat rahoittajina ja välittäjinä hajautetulle tuotannolle, josta vastasivat talonpoikaisperheistä koostuneet pienet yksiköt. Uusi sahateollisuus edusti sen sijaan modernia teollista organisoitumista: yrittäjä yhdisti pääoman, raaka-aineen ja työvoiman keskitetyksi tuotantolaitokseksi, jonka tuotteet hän myi markkinoille.”⁸⁹⁸

896 Kaukamaan mukaan Björnberg ja Björkman & Rosenlew etsivät itselleen sopivaa sahanrakentajaa Pietarsaaresta, jossa taitavaksi tunnettu rakennusinsinööri Cederberg asui. Neuvottelun hoiti heidän puolestaan Gustav Sourander, joka vuoden 1836 heinäkuussa kävi Pietarsaareissa tapaamassa Cederbergiä. Kaukamaa viittaa asiassa Souranderin lähettämään kirjeeseen, jota en yrityksistä huolimatta ole löytänyt nähtäväkseni. Nikula 1953, 14; Kaukamaa 1941, 180.

897 Turun ja Porin läänin maaherran päätös Kairokosken sahan rakennusluvasta 6.8.1836, STO KD 174/122 1836, KA; Turun ja Porin läänin maaherran päätös sahan rakentamisesta Kairokoskeen 24.10.1836, STO KD 256/131 1836 KA; Parkanon sahan verollepanopäätös 24.1.1839, STO KD 15/102 1839; Senaatin talousosaston yhteiskokouksen pöytäkirjat 8.2.1837 ja 15.3.1839, Talousosaston registraattorinkonttorin arkisto, Ca: 96 ja 106, KA; Kaukamaa 1941, 183–184.

898 Kuisma 2011, 40–41.

Kuisman ajatusmalli on mielestäni sovellettavissa myös talonpoikien tuotaman käsisahatun puutavaran ja vesisahalla tuotettujen vientituotteiden vertaamiseen. Ensinnäkin vesisaha tarjosi mahdollisuuden tuottaa huomattavasti parempaa ja tasalaatuisempaa puutavaraa. Toiseksi se mahdollisti tuotannon sääntelyn suhdanteiden mukaiseksi. Aikaisemmin kauppiat olivat olleet pakon sanelemina joutuneet ostamaan seuraavan purjehduskauden aikana uloslaivatut vientitavarat puoli vuotta ennen purjehduskauden alkua. He eivät tällöin voineet tietää, millaiset taloussuhdanteet kansainvälisillä puutavaramarkkinoilla vallitsivat myyntihetkellä. Sahatavaraa oli myös varmuuden vuoksi ostettava mahdollisimman paljon varastoon ja otettava se tietoinen riski, että tavara ei välttämättä menisi kaupaksi tai että niiden myynnistä saattaisi joinain vuosina koitua jopa tappioita.

Björnberg oli yhdessä Björkman & Rosenlewin kanssa iskenyt kiinni kultasuoneen, joka herätti myös kaupungin kauppiaskunnan muut jäsenet. Porilaiskauppiat ryhtyivät kumppanusten esimerkin mukaisesti etsimään itselleen Satakunnan metsistä sopivia koskipaikkoja vesisahojen perustamista varten. Kauppiain innostus vaihtui pian kiukuksi, kun he huomasivat seudun parhaiden koskien ja metsien olevan jo varattuja. Kaikkialla heitä ennen asialla oli ollut sama kolmikko: Björnberg ja Björkman & Rosenlew. Koskioikeuksien haltijoina tällä kolmikolla oli puolestaan mahdollisuus joko estää tai vähintään hidastaa uusien sahojen rakentaminen samoille vesialueille. Juuri tätä asetta Björnberg yhdessä Björkman & Rosenlewin kanssa käyttikin useita kertoja kaupungin muuta kauppiaskuntaa vastaan.⁸⁹⁹

Kilpailu metsistä ja koskista

Talonpojat joutuivat koskienvaltaamistaistelussa ikävään välikäteen. Tästä oli saatu esimakua jo juoksijoiden käytön yhteydessä. Nyt asiamiesten joukot eivät pysähtyneet joenpenkalle odottamaan talonpoikia, vaan saapuivat heidän koteihinsa toinen toistaan parempien tarjousten kera. Kiusaus oli osalle talonpojista liikaa, ja he saattoivat piirtää puumerkinsä samansisältöiseen sopimukseen useampaan kertaan. Seurauksena tästä oli luonnollisesti sarja valituksia ja riitoja, jotka jouduttiin selvittämään oikeusistuimissa. Todistamaan joutuessaan talonpojat saattoivat vedota esimerkiksi kielimuuriin, koska valtaosa sopimuksista oli kirjoitettu ruotsiksi heidän oli helppo vedota siihen, että sopimusten allekirjoitushetkellä heille ei ollut riittävästi tehty selkoa sopimustekstin sisällöstä.

Juuri tämän kaltaiset talonpoikien päällekkäiset sopimukset olivat alueen ensimmäisen sahariidan keskiössä. Kyse oli kahdesta samanaikaisesti vireille laite-

899 Keskinen 2001, 41.

tusta sahakemuksesta, Kankaanpään Veneskosken ja Pukanhaavan koskeen. Näistä ensimmäisen takana oli kauppias Gustav Mauritz Fagerlund ja jälkimmäisen Johan Selin. Molemmat heistä olivat liikkeellä vuoden 1837 alussa eli he toimivat Björnbergin ja Björkman & Rosenlewin mallin innoittamina.⁹⁰⁰

Veneskosken sahariita oli Porin kauppiasyhteisössä ensimmäinen, vaikka muualla sahariidat eivät olleet uusi ilmiö. Markku Kuisman mukaan ne olivat olleet varsin tavallisia jo 1700-luvulta lähtien.⁹⁰¹ Haminan seudulla kauppiaiden väliset ristiriidat ajoittuivat 1720–30-luvuille, Loviisassa seuraavalle vuosikymmenelle ja muualla Suomessa 1750-luvun puoliväliin. Kuisman mukaan kyse oli siitä, että vesisahojen perustajat halusivat säilyttää tuotantolaitoksensa avulla saavuttamansa monopoliedun. Uusien sahojen perustaminen merkitsi kilpailun kasvua ja sahoilla tuotetun puutavaran tarjonnan kasvua. Tämä puolestaan heijastui puutavaran hintoihin ja saattoi pahimmillaan aiheuttaa jopa menek-kivaikeuksia. Kilpailun torjuminen riitauttamalla uudet sahaoikeushakemukset oli asemansa jo vakiinnuttaneiden kauppiaiden näkökulmasta näin ollen täysin rationaalista toimintaa.

Veneskosken sahariita

Gustav Mauritz Fagerlundin hakemuksen osalta kihlakunnan katselmus järjestettiin touko–kesäkuun vaihteessa 1837. Björnbergin ja Björkman & Rosenlewin tapaan Fagerlundia katselmuksessa edusti Porin pormestari Ignatius. Lisäksi paikankäälle olivat saapuneet luutnantti Fredrik Printz, Björnberg, Björkman sekä joukko asianomaisia talonpoikia. Kaikki näytti päällisin puolin hyvältä siihen saakka, kunnes osa niistä talonpojista, jotka olivat tehneet Fagerlundin kanssa sopimuksen maiden ja puun luovuttamisesta sahan käyttöön, kääntyikin häntä vastaan. He katsoivat sopimuksen epäpäteväksi: Fagerlundin asiamies ei ollut tulkinnut sitä heille suomeksi, vaan houkutelut heidät lupauksillaan allekirjoittamaan sopimuksen, joka sisälsi sellaisia asioita, joista ei suullisesti ollut sovittu.⁹⁰²

Myös Printz vastusti sahaa, koska se rakennettaisiin liian lähelle hänen omistamaansa Saarikosken sahaa. Björnberg ja Björkman taas esittivät omat vastalauseensa, koska he olivat jo anoneet läänin maaherralta lupaa sahan rakentamisesta Lavian Susikosken, joka sijaitsi ainoastaan 15 kilometrin päässä Veneskoskestä. He katsoivat myös, että koska Susikosken sahan ollessa tuotantomäärältään suurempi, osa nyt tarkastelun alla olevista metsistä tulnaisiin ilman muuta alis-

900 Kaukamaa 1941, 184–197.

901 Kuisma 1983, 127–129 ja 132–134, ks. myös Nurmiainen 2009.

902 Kaukamaa 1941, 185. Veneskosken katselmuusoikeuden pöytäkirja, STO KD 321/127 1841, KA.

tamaan Susikosken sahalle. Heidän näkemyksensä mukaan kaksi näin lähekkäin rakennettua vesisahaa hävittäisivät väistämättä alueen metsät kokonaan.⁹⁰³

Pormestari Ignatius luonnollisesti kiisti kaikki väitteet. Talonpoikien väitteet hän syrjäytti kokonaan, ja Saarikosken sahan hän sanoi olevan käynnissä veden vähydestä johtuen ainoastaan viisi viikkoa vuodessa. Björnbergin ja Björkmanin vastalauseen hän katsoi johtuvan siitä, että kumppanukset halusivat monopolisoida koko seudun puukaupan omiin käsiinsä. Näin pormestari, joka edellisenä vuonna oli itse ollut puolustamassa Björnbergin ja Björkman & Rosenlewin sahanhanketta yhteisen hyvän nimissä, kääntyi heitä vastaan. Katselmusoikeus ei ottanut valituksiin kantaa, vaan totesi ainoastaan paikan soveltuvan sahan rakentamiseen ja siirsi asian maaherran ratkaistavaksi. Asiakirjat kuitenkin hautautuivat yli kolmeksi vuodeksi odottamaan lisäselvityksiä.⁹⁰⁴

Kesäkuun lopulla 1837 järjestettiin katselmustilaisuus myös Pukanhaavan koskella. Selin esitti tilaisuudessa toukokuussa allekirjoitetut sopimukset kosken vuokrauksesta ja tarvittavien puiden saannista sahalle. Nyt vastahankaan asetui Fagerlund, jolla oli hallussaan samojen seitsemän talonpojan allekirjoittamat sitoumukset metsien käytöstä. Näiden asiakirjojen voimalla Fagerlund syytti Seliniä kovasanaisesti juonittelusta ja talonpoikien harhauttamisesta. Myös Björnberg ja Björkman & Rosenlew vastustivat sahanhanketta. Kiistan ratkaisi seudun talonpoikien nimissä laadittu kirjelmä, joka sai maaherran ja lopulta myös senaatin ratkaisemaan asian toistaiseksi Selinin eduksi. Kirjelmän taustalla oli luultavasti Selin itse, sillä sen laatija toimi hänen henkilökohtaisena edustajanaan kihlakunnan katselmustilaisuudessa. Saha sai rakennusluvan 18. lokakuuta 1839. Toimintansa se aloitti vasta vuonna 1842.⁹⁰⁵

Tällä välin myös Fagerlundin sahananke Kankaanpään Veneskoskeen oli edistynyt. Läheiseen Pukanhaavan koskeen sahaoikeutta hakenut Johan Selin pyrki nyt osoittamaan, että katselmusoikeus oli alun perin tehnyt virheen antamalla kahdelle sahalle mahdollisuuden käyttää tuotannossaan samoja metsiä. Sahat olivat aivan liian lähekkäin, joten toisen niistä oli väistyttävä. Selin painotti, että hän oli jo kiinnittänyt kaikki liikenevät varansa sahan rakentamiseen, kun taas Fagerlund ei kärsisi kielteisestä päätöksestä tappioita. Näistä perusteluista huolimatta senaatti myönsi Fagerlundille sahaprivilegion vuoden 1842 kesäkuussa. Sahaa Fagerlund ei alueelle koskaan rakentanut.⁹⁰⁶

903 Veneskosken katselmusoikeuden pöytäkirja, STO KD 321/127 1841, KA.

904 Turun ja Porin läänin maaherran päätöslauselma Veneskosken sahan rakentamisesta 27.12.1841 ja sen liitteet, STO KD 321/127 1841.

905 Senaatin talousosaston yhteisistunnon pöytäkirjat 18.10.1839, Talousosaston registraattorinkonttorin arkisto, Ca: 108, KA: Pukanhaavan sahan verotuspäätös 5.1.1842 ja sen liitteet, STO KD 6/105 1842 ja Senaatin talousosaston yhteisistuntopöytäkirja 25.2.1842, Talousosaston registraattorinkonttorin arkisto, Ca: 122, KA.

906 Turun ja Porin läänin maaherran päätöslauselma Susikosken sahan rakentamisesta

Vahokosken sahariita

Kauppiasyhteisön pitkäkestoisin sahariita käytiin Ikaalisissa sijainneen Vahokosken omistusoikeudesta. Yhdeksän vuotta jatkuneen oikeustaistelun taustalla oli kahden Porin kauppiasyhteisön sisäisen ryhmittymän välinen valtataistelu siitä, kumpi osapuoli saisi käyttöönsä Ikaalisten metsävarat. Vastakkain olivat Björnbergin ja Björkman & Rosenlewin sekä Johan Grönfeldt ja häntä tukenut kauppiaskunta. Myös pormestari Ignatius osallistui keskusteluun tukemalla Grönfeldtin edesottamuksia.

Riita sai alkunsa siitä, että molemmilla osapuolilla oli sopimus saman kosken omistusoikeudesta. Johan Grönfeldt oli 30.3.1837 tehnyt verotilallisen Kustaa Ronkkan kanssa sopimuksen, jonka mukaan hän sai oikeuden perustaa sahan tilan mailla sijaitsevaan Vahokoskeen. Grönfeldt oli hankkinut myös metsänomistajien allekirjoitukset sopimukseen, joka takasi sahan puunsaannin. Kihlakunnan katselmus kokoontui Vahokoskelle toukokuussa 1837. Grönfeldtiä paikalla edusti pormestari Ignatius, joka piti aluksi pitkän puheen sahan tuomista yleisistä hyödyistä. Tämän jälkeen näyttämölle astuivat Björnberg ja Björkman, jotka esittivät jyrkän vastalauseen sahan rakentamiselle.⁹⁰⁷

Aiemmin perustettu Kairokosken saha sijaitti heidän mielestään liian lähellä nyt suunnitteilla olevaa sahaa. Lisäksi heillä on hallussaan aiempi sopimus Vahokosken käyttöoikeudesta. Tämä Juha Toijasen ja Kustaa Ronkkan allekirjoittama asiakirja oli päivätty 31. tammikuuta 1837. Ignatius esitti, että asiakirja oli takavarikoitava katselmusoikeuden käyttöön, sillä oli syytä epäillä sitä väärnökseksi. Björnberg puolestaan vaati, että Ignatius saatetaan tästä syytöksestä ja kunnianloukkauksesta edesvastuuseen. Seuraavana olivat vuorossa talonpojat, jotka kielsivät allekirjoittaneensa Björnbergin esittämää sopimusta. He sanoivat solmineensa hänen kanssaan alustavan sopimusasiakirjan, jonka katsoivat rauenneen, koska kauppiat eivät täyttäneet sen ehtoja. Näin ollen heillä oli ollut täysi oikeus tehdä uusi sopimusasiakirja Grönfeldtin kanssa.⁹⁰⁸

Katselmusta jatkettaessa paikalle saapui vielä eräs henkilö, jolla tuli olemaan keskeinen rooli sahariidan eri vaiheissa, nimittäin Johan Glas. Myös hän vastusti sahan rakentamista sillä perusteella, että omisti osan koskesta, sen eteläpuolella

27.12.1841, STO KD 321/127 1841, KA; Johan Selinin valituskirjelmä Veneskosken sahan rakennuspäätöksestä 26.1.1842, Senaatin talousosaston AD 39/121 1842; Senaatin talousosaston yhteisistunnon pöytäkirjat 3.6.1842, Talousosaston registraattorinkonttorin arkisto, Ca: 123, KA.

907 Vahokosken sahariidan asiakirjat, STO AD 35/170 1841, KA. Kaukamaa on tehnyt Vahokosken sahariidasta yksityiskohtaisesti selkoa vuonna 1939 ilmestyneessä artikkelissaan Vahokosken sahariita.

908 C. F. Björnbergin ja Björkman & Rosenlewin valitus Johan Grönfeldtin saamasta sahanrakennusluvasta Vahokoskeen 26.3.1841, STO AD 181/8 1841, KA; Vahokosken sahariidan asiakirjat, STO AD 35/170 1841, KA.

sijaitsevista pelloista ja niityistä sekä alueella olevasta paperiruuukista. Ignatius kiisti väitteet.⁹⁰⁹

Valitusten määrän kasvaessa kiista pitkittyi. Samalla myös asianomaisten kielenkäyttö sai ajan mittaan värikkäitä piirteitä. Björkman & Rosenlewin äänitorvena toimi Johan Glas, jonka tarkoituksena oli tuoda esiin hankkeen haitallisuus alueen talonpoikien elinkeinoille. Maaherralle suunnatussa kirjeessään, jonka allekirjoittajina on 28 talonpoikaa, Glas syytti Grönfeldtiä talonpoikien ja katselmusoikeuden harhauttamisesta ja vastuuttomasta metsien hankkimisesta:

Näiden spekulanttien mukanaan tuomat asiamiehet, jotka koostuvat asianajajista, insinööreistä ja pormestarista ovat voittaneet katselmusoikeuden luottamuksen ja kertoneet, että tämä sahalaitos on mahdollista rakentaa niin ihmeellisellä tavalla, ettei se vaikuta veden virtaamiseen millään tavalla.⁹¹⁰

Talonpojat ovat seuranneet seutua tuntemattomia tarkastusmiehiä toisten omistamiin metsiin ja esittäneet ne ominaan ja antaneet Kunnianarvoisan Tuomarin ymmärtää, että sahan puunsaanti on sata kertaa suurempi, kuin mitä se oikeasti on.⁹¹¹

Glas pyrki kirjeessään myös erilaisten kielikuvien välityksellä ilmaisemaan sahan rakentamisesta seuraavia uhkakuvia. Hän totesi muun muassa, että metsiä voidaan suojella yhtä vähän kuin lampaita siellä, missä susia on tuhansittain. Björnbergille osoittamassaan yksityiskirjeessä hänen kielenkäyttönsä oli vielä astetta kovempaa:

Päivä sen jälkeen kun te olitte paikalla, kävimme vanhan Ronkan kanssa todistamassa katselmusoikeudelle kontrahdin oikeaksi, koska minun oli pakko suojella omaisuuttani, jonka nämä spekuloiivat pirut, helvetistä poispotkitun pormestarinsa tukemana, yrittävät minulta lain varjolla anastaa.⁹¹²

909 Vahokosken sahariidan asiakirjat, STO AD 35/170 1841; Kaukamaa 1939, 99–102.

910 ”Speculanternas medförda agentter bestående af advocater, ingeniörer, och Borgmästare, hafva vunnit Syne-rättens hela förtroende, och berättadt att detta sågvärl skall så konstigt byggas att dett als inttet hindrar vatnets lopps”. (Tekijän suom.) Johan Glasin kirjoittama valituskirjelmä, Teollisuutta käsittelevä arkisto 2, C.F. Björnberg, lähetettyjen kirjeiden toisteita 1841, 1842, D1, SMU.

911 ”skatteman som gifvit dessa speculanter löfte på sina skogar, dels icke äga als någon groskog, en del åter af dem ärö så långt boende härifrån att de säkert veta, att deras skog icke kan genom åverkan tillgripas”. (Tekijän suom.) Johan Glasin kirjoittama valituskirjelmä, Teollisuutta käsittelevä arkisto 2, C.F. Björnberg, lähetettyjen kirjeiden toisteita 1841, 1842, D1, SMU.

912 ”Jag har vid Sågsynerätten i Luhalax, dagen efter som Tit. dervarit, bevittnadt sanningen om contractet med gamla Ronkka: hvarjemte jag varit tvungen att försvara min egendom, som

Kuva 7. Johan Grönfeldt. Lähde: Valokuvaamo Charles Riis Porissa. Kuva nro 11959, Satakunnan Museon kuvakokoelma.

Grönfeldt ei jäänyt kirjoittajanlahjoissa edellistä huonommaksi, vaan syytti Björnbergiä ja Björkman & Rosenlewia talonpoikien huijaamisesta. Grönfeldtin mukaan sopimukset oli usein allekirjoitettu humalassa ja niistä oli maksettu talonpojille ainoastaan pilkkahinta. Lisäksi hän syytti Björnbergiä ja Björkman & Rosenlewia siitä, ettei näillä ollut aikomustakaan toteuttaa talonpojille lupaamiaankin hankkeita, vaan estää vain muita kauppiaita rakentamasta seudulle lisää vesisahoja ja monopolisoida Porin puutavaramarkkinat.⁹¹³

Yhdeksän vuoden oikeuskäsittelyn jälkeen kävi ilmi, että turkulainen E. P. Thomé oli saanut privilegion sahan rakentamiseen 30 kilometriä Vahokosken pohjoispuolelle. Tämä esti kiistan muodollisesti voittaneita Björnbergiä ja Björkman & Rosenlewia rakentamasta Vahokosken omaa sahaansa, mikäli sellainen ylipäänsä oli alun perin tarkoituksena.⁹¹⁴

Tämän sahariidan myötä Porin kauppiasyhteisön sisälle kuitenkin syntyi jälleen kaksi rintamaa. Edellisen sukupolven aikana vastakkain olivat olleet kauppiat ja alempi porvaristo. Nyt taloussuhdanteiden ja erityisesti puutavaranviennin kasvun seurauksena ristiriidat olivat muuttuneet kauppiaskunnan sisäiseksi valtataisteluksi oman ja yhteisen edun välillä. Tämä kävi kaikkein selkeimmin ilmi Björnbergin ja Björkman & Rosenlewin hakiessa oikeutta Susikosken vesisahan rakentamiseen.

dessa speculerande Djeflar, understödda af deras ifrån Helvetet bortsparkade Borgmästare vilja under Lagens skeen rövva af mig.” (Tekijän suom.) Glasin kirje Björnbergille 23.6.1837, Teollisuutta käsittelevä arkisto 2, C.F. Björnberg, Saapuneita kirjeitä 1834–1845, E1, SMU.

913 Kaukamaa 1941, 202; Vahokosken sahariidat asiakirjat, STO AD 35/170 1841, KA.

914 On kuitenkin syytä todeta, että Thomén perustama Poltinkosken saha joutui 1860-luvun talouslaman seurauksena vaikeuksiin ja Carl Fredrik Rosenlewin poika Wilhelm Rosenlew osti sahan Thomén perillisiltä vuonna 1864.

Susikosken sahariita

Björnberg oli yhdessä Björkman & Rosenlewin kanssa vastustanut sekä Vahokosken että Pukanhaavan sahojen rakentamista sillä perusteella, että heillä oli aikomus rakentaa oma saha Lavian Susikoskeen, johon he olivat hankkineet vuokrasopimuksen tammikuussa 1837. Varsinaisen rakennuslupahakemuksen jättäminen maaherralle oli pitkittynyt erilaisten maanomistusoikeusongelmien vuoksi.⁹¹⁵ Lisäksi hakijoilla oli myös puunhankintaongelma. Tämä käy ilmi maaliskuussa 1837 jätetystä katselmusoikeuden järjestämisspynnöstä. Hakijat nimittäin toivoivat, että katselmusoikeus voisi koskea lisäksi tarkastaa 24 sellaisen talonpojan metsät, joiden sopimukset toimitettaisiin myöhemmin. Toisin sanoen hakijat yrittivät maaherran ja läänin maanmittarin avustuksella alistaa sahalleen mahdollisimman laajan tukinottoalueen ilman erillissopimuksia.⁹¹⁶

Talonpojat luonnollisesti valittivat asiasta.⁹¹⁷ Tästä huolimatta katselmusoikeus kokoontui Susikoskelle kesäkuun lopulla 1837.⁹¹⁸ Hanketta vastaan esitettiin tilaisuudessa kolme kirjelmää. Näistä ensimmäinen oli kymmenen porilaislaivanvarustajan allekirjoittama. Nämä olivat Johan Grönfeldt, Gustav Mauritz Fagerlund, Gabriel Thurman, Anders Gabriel Tammelander, Carl Timgren, Carl Thornberg, Matts Hellström, Jacob Sourander, Jacob Björkman ja Carl Anton Thurman. Toisen valituksen takana olivat hovioikeuden auskultantti Johan Hertell ja kauppias Carl Gustav Sandell, jotka katsoivat sahan haittaavan heidän Kavatsalla sijainneen Säaskosken sahasa tukinsaantia. Kolmannen valituksen esitti kauppias Gustav Mauritz Fagerlund.

Näistä valituksista yhteisöllisyyden kannalta kiintoisin oli laivanvarustajien yhteisvalitus. Heidän mielestään Björnbergin ja Björkman & Rosenlewin sahanrakennussuunnitelmat vaaransivat koko kaupungin talouselämän tulevaisuuden. Laivanvarustajat painottivat, että he olivat useiden vuosien ajan keskittäneet voimansa kaupungin laivanvarustuksen ja ulkomaankaupan kehittämiseen. Tähän heitä oli kannustanut tieto kaupungin ympäristön metsävarojen runsaudesta ja riittävydestä myös yhä laajentuvan ulkomaankaupan tarpeisiin. Kauppioiden

915 Nämä ratkesivat helmikuussa, kun tilallinen Juha Anttila suostui yksin vuokraamaan heille kosken ympäriltä riittävästi maata sahan rakentamista varten. Maa-alueen vuosisuokra oli lähes kymmenkertainen vuonna 1834 tehtyihin sopimuksiin verrattuna. Siinä missä Vahokosken alkuperäiseen sopimukseen oli kirjattu 6 riksin vuosittainen maksu, Susikosken vuokra nousi 50 velkaseteliriksiin vuodessa. Tämä osoittaa, että kauppioiden lisäksi myös talonpojat olivat tulleet entistä tietoisimmaksi maidensa arvosta. *Kaukamaa* 1941, 197–198.

916 Björnbergin ja Björkman & Rosenlewin kirje maaherralle 18.4.1837, STO AD 320/127 1841, KA; Susikosken sahan katselmusoikeuden pöytäkirja 27.6.1837, STO 320/127 1841, KA.

917 Talonpoikien kirje koskien katselmusoikeuden järjestämistä Susikoskella 27.4.1837, STO AD 320/127 1841, KA.

918 Susikosken sahan katselmusoikeuden pöytäkirja 27.6.1837, STO 320/127 1841, KA.

harjoittama ulkomaankauppa hyödytti myös alueen talonpoikia, jotka saivat tuotteensa myydyksi kiinteisiin hintoihin suhdanteista huolimatta. Laivanvarustajien mukaan puukauppa tuotti maaseudulle vuosittain noin puoli miljoonaa ruplaa, jonka talonpojat saattoivat käyttää oman elinkeinonsa ja olojensa parantamiseen. Samalla he katsoivat, että Björnbergin ja Björkman & Rosenlewin vuonna 1837 Parkanon Kairokoskeen saama sahaprivilegio ei haitannut Porin puutavarankauppaa. Saha sijaitsi nimittäin niin etäällä (10 peninkulmaa), ettei kyseiseltä seudulta juurikaan saapunut kaupunkiin käsisahattua puutavaraa.⁹¹⁹

Sen sijaan Björnbergin ja Björkman & Rosenlewin toisen sahakemuksen osalta tilanne oli täysin toinen:

Vaikka kauppias Björnberg yhdessä kauppahuone Björkman & Rosenlewin kanssa on onnistunut turvaamaan vientituotteidensa tulevan saannin, ja jotka lisäksi omistavat suuren määrän laivoja, ovat he kaikki säädyllisyyden ja kohtuullisuuden rajat unohtaen ryhtyneet laittomin keinoin estämään muiden suunnitteleminen sahojen rakentamisen. Toivomme kuitenkin, että olivatpa nämä keinot miten juonikkaita tahansa, ne voidaan lain voimalla lopettaa, semminkin kun he ovat röyhkeästi ja omaa etuaan ajaen anoneet lupaa uuden sahan perustamista varten Mouhijärven kylän Susikoskeen, jonne talvisin tulee ainoastaan 5–6 peninkulman matka Porista. Lisäksi seutu on ainoa kunnollisten puutuotteiden hankintapaikka.⁹²⁰

Kaupungin laivanvarustajien mukaan tästä oman edun tavoittelusta oli nyt yleisen edun nimissä tehtävä loppu:

Me allekirjoittaneet Porin laivanvarustajat anomme oman ja kaupungin edun takia, että kauppias Björnbergin ja kauppahuone Björkman & Rosenlewin egoismille asetetaan raja. He pyrkivät kaappaamaan haltuunsa koko kaupungin kaupan. Tämän takia me riitautamme kauppias Björnbergin ja

919 Porin laivanvarustajien valituskirjelmä Susikosken sahan katselmusoikeudelle 27.6.1837, STO AD 320/127 1841, KA; Kaukamaa 1941, 198–199.

920 ”Men som handlanden Björnberg samt handelshuset Björkman & Rosenlew, ehuru det sálunda lyckats dem att betrygga sig om framtida tillgång på export varor för deras ägande icke få fartyg, ej allenast glömska af alla rättvisans och billighetens fordringar vidtagit särskilda mindre lagenliga åtgärder till förhindrande af alla utaf andra pätänka såg anläggningar, hvilka konstgrepp, ehuru nog listiga, men dock hoppas genom öfverhetens och lagarnas magt kunno undanröjda, utan och dertill ännu sträckt låga egennyttas så långt at de djäft göra ansökning om tillstånd till en ytterligare såg anläggning uti Susikoski forss belägen vintertiden på fyra högst fem mils afstånd från Björneborg inom Mouhijärvi Socken, hvarifrån den nästan enda import af dukliga skogs effecter nu mera för staden är att påräckna.” (Tekijän suom.) Porin laivanvarustajien valituskirjelmä Susikosken sahan katselmusoikeudelle 27.6.1837, STO AD 320/127 1841, KA.

kauppahuone Björkman & Rosenlewin Susikosken sahaa koskevan hake-
muksen. Se tuottaisi määrämätöntä vahinkoa kaupunkilaisille, joiden olisi
tällöin hankittava vientituotteensa toisen välityksellä. Lisäksi se vahingoittai-
si myös seudun rahvasta, joka joutuisi näiden sahapatruunoiden mielivallan
alle, kuten on jo käynyt Parkanossa tarpeellisen vastavoiman puutuessa.
Toivomme, että meidän protestimme saisi Teidän Korkea-arvoisuutenne
huomion, sillä oman edun ja voiton tavoittelun on taivuttava yhteisen edun
nimissä.⁹²¹

Laivanvarustajien valituksen retoriikka oli siis sama kuin ennenkin. He vastus-
tavat uutta sahaa, koska se oli yhteisen edun ja koko kaupungin asuinkunnan
sekä erityisesti talonpoikien edun vastainen. Lisäpainoa vastineelle antoi syytös,
jonka mukaan Parkanoon jo aikaisemmin perustettu saha oli alistanut alueen
talonpojat sahapatruunoiden mielivallan alaisiksi.

Hakijoiden asiamies Björkbom katsoi yhteiskirjelmän osoittavan, että vali-
tuksen ainoa peruste oli kateus hänen päämiehiään kohtaan.⁹²² Björnberg itse
piti laivanvarustajien syytöksiä naurettavina. Hän ei ymmärtänyt, miten joku
voisi monopolisoida koko alueen puutavaramarkkinat. Lisäksi Björnberg antoi
ymmärtää, että laivanvarustajat voisivat syyttää tilanteesta ainoastaan itseään:

Vastapuoli on vasta nyt herännyt vastustamaan asiaa. He todennäköisesti
nukkuisivat edelleen, jollei Parkanon sahan rakentamisen aiheuttanut kohu
olisi saanut heitä avaamaan silmiään. Eikä heitä edes hävetä, vaikka nämä
herrat paronit, jotka nyt osoittavat mieltään, eivät ole aiemmin omistaneet
eivätkä, ennen meidän yrityksemme perustamista, edes osoittaneet min-
käänlaista kiinnostusta teollisuuslaitosten perustamiseen.⁹²³

921 ”Så finna underskrifne skepps redare i Björneborg sig af eget och stadens bästa uppfordrade
att söka sätta en gräns för handlanden Björnbergs samt Handelshuset Björkman & Rosen-
lews egoism åsyftande icke mindre än att under sig ensamme slå hela handeln i Björneborg.
Vi bestrida för den skull ödmjukast bifall till Handlanden Björnbergs samt Handelshuset
Björkman & Rosenlews ansökning uti Susikoski, såsom föranlidande till säker och oräckne-
lig skada, ej mindre för stadsboerne, hvilka i sådant fall skulle nödgas köpa behöfriga export
varor från andra hand, än för allmogen, som af dessa allmänna såg Patroner utan tvivel i
många fall komme att godtyckligt behandlas, på sätt som redan skall hafva skett med Par-
kano, i saknad af nödig motvigt; och våga vi hoppas att denna vår protest så mycket hållre
skall vinna Högvederbörligt afseende, som enskildt vinst och fördet måste vika för allmänt
väl.” (Tekijän suom.) Porin laivanvarustajien valituskirjelmä Susikosken sahan katselmu-
oikeudelle 27.6.1837, STO AD 320/127 1841, KA.

922 Björkbomin lausunto Susikosken sahan katselmuoikeudelle 27.6.1837, STO AD 320/127
1841, KA.

923 ”Först nu hafva vederparterne uppgjort denna egennyttiga plan, lika som wagnade de säkert
ännu hade legat insöfde, om icke Parkano sågverk under tiden tillkommit och föranledt
uppståndelser. De blygas icke att under sken af våra fotspar dessa Herrar Patroner, hvilka

Björnberg ei myöskään suostunut nielemään laivanvarustajien syytöksiä oman edun tavoittelusta. Hänen mielestään katselmusoikeus oli tehnyt ainoan oikean päätöksen esittäessään rakennusluvan myöntämistä sahalle.⁹²⁴

Ennen päätöksentekoa maaherra halusi kuulla asiassa vielä kerran kaikkia asianomaisia.⁹²⁵ Laivanvarustajien uusi lausunto asiasta toisti pitkälti niitä samoja asioita, joista he olivat syyttäneet hakijoita jo ensimmäisessä valituksessaan, vain kielenkäyttö oli koventunut:

Haluamme mitä nöyrimmin kiistää hakemuksen oikeutuksen. Hakijat on vallannut sairaus, jota he eivät vielä ole ehtineet meihin tartuttaa, mutta jos heidän annetaan ilman rajoituksia ja ilman vastarintaa rakentaa teollisuusyrityksiään, he eivät lopeta, ennen kuin saavat meidät raunioitettua ja saavat tämän väkirikkaan ja merkittävän kaupungin ja sen ympäristön vientikaupan valtaansa.⁹²⁶

Kauppiaat syyttivät Björnbergiä ja Björkman & Rosenlewia myös epärehellisestä liiketoiminnasta yhteisön muita kauppiaita vastaan, alueen koskipaikkojen varaamisesta omaan käyttöönsä ja muiden toimijoiden sahanhankkeiden estämisestä koskioikeudet varaamalla. Talonpoikia oli heidän mukaansa huijattu allekirjoittamaan vesi- ja metsäalueidensa vuokrasopimuksia humalassa (”i susigt och dusigt”) ja niistä oli maksettu pilkkahintoja. Lisäksi he nostivat esiin myös sen, miten koulutetut ja arvossapidetyt kauppiaat olivat tietoisesti johtaneet yksinkertaisia talonpoikia harhaan, tietien tahtoen rikkoneet sopimustekstejä ja sitä kautta pyrkinneet maksimoimaan omia liikevoittojaan.⁹²⁷

924 härmed ådalaläggas att de förut icke ägt den ringaste industrie – eller förutan wäckelsen af våra företag ens welat påtänka inrättningen af i frågavarande beskaffenhet.” (Tekijän suom.) Björnbergin kirje Turun ja Porin läänin maaherralle 19.4.1837, STO AD 320/127 1841, KA.

925 Fagerlundin mukaan katselmusoikeus oli tehnyt useita virheitä, joiden johdosta koko hanke olisi kuopattava ja hakijoiden, mikäli edelleen aikoivat sahaansa rakentaa, olisi tehtävä asiasta uusi hakemus maaherralle. Hertell ja Sandell toistivat väitteensä siitä, että Susikosken sahasta olisi vahinkoa heidän jo toiminnassa olevalle sahalleen. Lisäksi he pyysivät maaherraa kiinnittämään huomiota alueen metsien vähenemiseen, mikäli hän sallisi kahden sahan sijaita näin lähellä toisiaan. Fagerlundin, Hertellin ja Sandellin kirjeet Turun ja Porin läänin maaherralle 9.10.1837, STO AD 320/127 1841, KA.

926 ”Vi våga alltderföre sagde ansökning aller ödmjukast bestrida, icke af ofund, såsom varande en sjukdom, hvilken är sökanderne uteslutande förbehållen och hvarmed de ännu icke kunnat oss besmitta, utan af ren och grundad öfvertygelse derom, att sökanderne i händelse det skulle dem tillåtas att utan inskränkning och nödigt motstånd fotgå uti Industrie och fullfölja sina företag, icke skulle sluta förran det lyckats dem att på vår undgäng efter eget godstycke, dominera en folkrik och betydlig stad handel med krinliggande Landbygds export effecter”. (Tekijän suom.) Porin kauppiaskunnan Turun ja Porin läänin maaherralle osoittama valitus Susikosken sahan rakentamisesta 9.10.1837, STO AD 320/127 1841, KA.

927 Porin kauppiaskunnan Turun ja Porin läänin maaherralle osoittama valitus Susikosken

Myös Björnberg ja Björkman & Rosenlewin vastine toisti jo aikaisemmin käytössä ollutta retoriikkaa kauppiaskunnan kateellisuudesta ja sahan perustamisen yleishyödyllisyydestä. Maaherra jättikin puolin ja toisin esitetyt valitukset omaan arvoonsa. Hän päätti 28. toukokuuta 1841, että Björnberg ja Björkman & Rosenlew saivat rakentaa Susikoskelle sahan. Sen vuotuiseksi tuotantokapasiteetiksi määrättiin 500 toltia lautoja. Porin kauppiasyhteisön jäsenet jättivät asiasta vielä yhden vastalauseen, jossa he anoivat päätöksen pyörtämistä. Yhteisvalituksen alkuperäisistä allekirjoittajista kaksi, Carl Thornberg ja J. Björkman, olivat ehtineet tällä välin kuolla, joten valitukseen osallistui enää ainoastaan kahdeksan kauppiasta.⁹²⁸

Kahdessa aiemmin käsitellyssä koskiriidassa Björnberg ja Björkman & Rosenlew saivat vastaansa ainoastaan kaksi kauppiasta. Veneskosken ja Pukanhaavan koskiriidassa mukana olivat olleet Björnbergin (B) ja Björkman & Rosenlewin (A) ohella ainoastaan Johan Selin (N) sekä Gustav Mauritz Fagerlund (H). Näistä jälkimmäinen oli Johan Grönfeldtin ohella osallistunut myös Vahokosken sahariitaan. (Kaavio 9.)

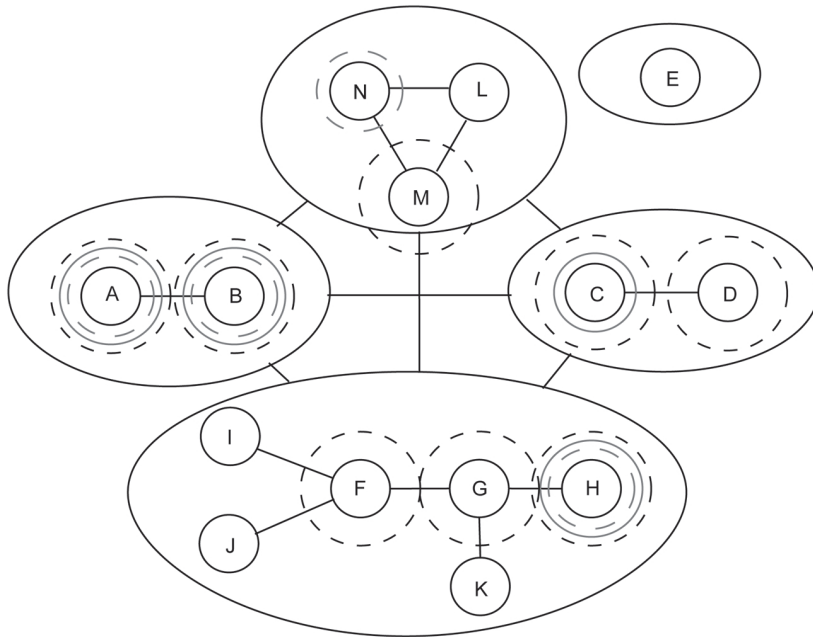
Susikosken sahariita erosi kahdesta aiemmin käsitellystä välienselvittelystä siinä, että Björnberg ja Björkman & Rosenlew saivat sen yhteydessä vastaansa yhtenäisen kauppiasrintaman. Se koostui kaikkien Porin kauppiasyhteisön laivanrakennuskliikkien jäsenistä. Grönfeldtin kanssa samaan verkostoon kuuluivat Jacob Sourander (D), sekä kaaviosta puuttuvat Gustav Balthazarin ja Carl Anton Thurmanin. Fagerlundin kanssa samassa verkostoklikissä vaikuttivat Carl Timgren (F) ja Hellström (G). Kolmannesta verkostoklikistä valituksiin osallistui Johan Selinin liikeyritys Anton Tamlander (M). Edellä mainittujen tahojen lisäksi Porin kauppiaskunnan yhteisvalitukseen osallistuivat myös kauppiat Jacob Björkman ja Carl Thornberg.

Kauppiaiden yhteisesti organisoiman valituksen allekirjoittajien joukossa on muutama henkilö, joihin on syytä paneutua tarkemmin. Ensinnäkin Jacob Björkman oli vastustanut serkkunsa August Wilhelm Björkmanin liiketoiminnan laajentumista. Miksi? Kyse lienee siitä, että Jacob oli ensimmäiseen sahariitaan osallistuneen Johan Selinin lanko.⁹²⁹ Näyttäisi siis siltä, että avioliiton

sahan rakentamisesta 9.10.1837, STO AD 320/127 1841, KA; Björnbergin ja Björkman & Rosenlewin tekemiä koski- ja metsäosuussopimuksia, Teollisuutta käsittelevä arkisto, C. F. Björnbergin kirjeiden toisteet, vuokrasopimuksia, SMU.

928 Björnbergin ja Björkman & Rosenlewin kirje Turun ja Porin läänin maaherralle 28.5.1841, STO AD 320/127 1841, KA.

929 Hänen ensimmäinen vaimonsa oli tosin kuollut jo vuonna 1828 ja hän oli mennyt uudelleen naimisiin Maria Fagrénin kanssa vuonna 1833. Liikesuhde aikaisempaan sukulaiseen lienee tästä huolimatta säilynyt ennallaan. Björkmanien ja Selinien sukutaulut, tietokantaineisto.

A Björkman & Rosenlew
B Björnberg, Carl Fredrik

C Grönfeldt, Johan
D Sourander, Jacob

G Hellström, Magnus
F Timgren, Carl

H Fagerlund, Gustav Mauritz
I Svanström, Jacob
J Carlström, Isak
K Wahlroos, Bror

N Selin, Johan
L Ek, Carl Jacob
M Tammelander, Anton

E Wallenstråle, Frans Fredrik

⊖ Veneskosken / Pukanhaavan kosken sahariita

○ Vahokosken sahariita

⊖ Susikosken sahariita

Kaavio 12. Porin kauppiaskunnan keskinäiset sahariidat verkostoklikeittain vuosina 1837–1842. Lähde: STO KD 174/122 1836, KD 256/131 1836, KD 15/102 1839; STO AD 35/170 1840, AD 181/8 1841, KD 321/127, AD 39/121 1842, KD 6/105 1842, AD 428/178 1842, KA.

kautta luotu kontakti ja keskinäinen yhteistyö painoivat vaakakupissa verisukulaisuutta enemmän.

Toiseksi Carl Timgren esiintyi riidan ulkopuolella myös Björnbergin ja Björkman & Rosenlewin yhtiökumppanina. He anoivat yhdessä oikeutta perustaa kaupunkiin buldaani- eli purjekangastehdas. Hakemus oli maistraatin käsiteltävänä 26. kesäkuuta 1839 eli päivää ennen kuin Susikosken ensimmäistä katselmuksilaisuutta.⁹³⁰ Senaatin talousosasto myönsi hakijoille privilegion manufaktuuri-

930 Porin maistraatin pöytäkirjat 26.6., 2.7. ja 10.7.1839, Porin maistraatin arkisto, pöytäkirjat Ca: 12, TMA.

rin perustamiseen marraskuussa 1840.⁹³¹ Asia oli siis vireillä samanaikaisesti sahariidan kanssa, mutta sillä ei näytä olleen mitään vaikutusta manufaktuurin toimintaan tai kumppanusten väliseen yhteistyöhön muissa yhteyksissä.⁹³²

Kolmanneksi Carl Thornbergilla, joka oli Franz Anton Tamlanderin kanssa omistamansa fregatti Dygdenin (250 lästiä) kapteeni, oli oma sosiaalinen kontaktinsa Björnberg-sukuun.⁹³³ Hänen vaimonsa Wivica Christina Tamlander oli nimittäin Carl Fredrik Björnbergin käly.⁹³⁴ Suhteen tarkempi analyysi on lähteiden puuttuessa vasta Thornbergin kuolella vuonna 1845. Hän jätti nimittäin jälkeensä suuret velat, jotka uhkasivat ajaa lesken konkurssin partaalle ja Wivica Tamlander pyysi Björnbergiä järjestämään asian.⁹³⁵ Perheiden välit eivät voineet olla kovin jäätävät, koska Björnberg asetti koko oman arvovaltansa ja luottamuksensa liikeverkostonsa puntaroitavaksi pelastaakseen vaimonsa sisaren taloudelliselta katastrofilta. Voi tietysti pohtia, miten pitkälti kyse oli oman moraalisen velvollisuuden tuomasta taakasta auttaa sukulaista hädässä ja toisaalta sen tuomasta uhasta oman taloudellisen luottamuksen horjumiseen verkoston sisällä.⁹³⁶ Lähteiden valossa tätä on kuitenkin mahdotonta selvittää.

Neljänneksi Susikosken sahaa vastustaneiden kauppiaiden joukosta muiden muassa Fagerlund, Grönfeldt, Timgren, Hellström ja Sourander käyttivät ahkerasti Björnbergin ja Björkman & Rosenlewin omistuksessa olevia aluksia ahkerasti erityisesti Itämeren alueelta saapuvien tuontitavaroidensa rahtaamiseen.⁹³⁷

Viidenneksi epäonnistunut sahananke ja siitä koituneet kustannukset ajoivat Gustav Mauritz Fagerlund vuoden 1844 alussa konkurssiin. Björnberg asetettiin konkurssipesän selvittäjäksi, vaikka hän oli ollut kolme kertaa Fagerlundin syytösten kohteena ja itse vauhdittanut Fagerlundin talouden romahtamista esittämällä tämän sahanrakennussuunnitelmat. Valinta vaikuttaa ensisilmäykseltä melko oudolta. Toisaalta Björnberg oli yhteisön rikkain kauppias, jolla oli Porissa ja sen ulkopuolella erittäin hyvän ja kunniallisen miehen maine. Hänen tehtä-

931 Senaatin talousosasto AD 669/180 1840; Senaatin talousosaston yhteiskokouksen pöytäkirja 12.11.1840, Talousosaston registraattorinkonttorin arkisto, Ca: 113, KA.

932 Keskinen 2001, 46; Kaukamaa 1939, 172–174 (erityisesti alaviite 60 sivulla 174); Senaatin talousosasto AD 290/12 1841 ja KD 37/93 1845, KA. Björkman & Rosenlew omisti yhdessä Björnbergin kanssa 10/12 osaa ja Timgren 2/12 osaa manufaktuurista.

933 Dygden laivan omistussuhteista, tietokanta-aineisto. Ks. myös Liite 5. Porissa vuosina 1765–1850 esiintyneet alukset ja niiden omistajat.

934 Björnberg ja Tamlander -sukujen sukutaulut, tietokanta-aineisto.

935 Björnberg käy asian tiimoilta tiivistä kirjeenvaihtoa englantilaisten liikekumppanien kanssa vuoden 1845 aikana. Lopulta hän onnistuu pelastamaan lesken konkurssilta ostamalla itse tämän laivaosuuden ja taivuttamalla velkojat tyytymään siihen, että leski maksaa puolet veloistaan. Carl Fredrik Björnbergin kirjeet 14.2., 21.2., 27.6., 10.7., 25.9., 7.10., 17.10., 7.11., 6.12.1845, Yksityisarkistot, Carl Fredrik Björnbergin kopiokirja 1844–1849, KA; Keskinen 2008, 162–163.

936 Luottamustalouden logiikasta ja sukulaisuuden velvoittavuudesta, ks. esim. Keskinen 2008.

937 Keskinen 2001, Taulukot 1a ja 1b sivuilla 34–35, 45.

vänänsä ei ollut puolustaa ainoastaan Fagerlundin liikemieskunniaa vaan koko kauppiasyhteisön uskottavuutta. Hän pyrki kaikkiin mahdollisiin keinoihin esittämään, ettei konkurssi johtunut kauppiiaan tai koko yhteisön taitamattomuudesta, vaan ulkoisista tekijöistä.⁹³⁸ Björnberg ei siis esiintynyt pesänselvittäjänä yksitishenkilönä, vaan edusti koko yhteisön etua.

Esimodernin ajan kauppiasperheen tutkijan on erittäin vaikeata, ellei jopa mahdotonta, erottaa säilyneistä arkistoaineistoista perheiden henkilökohtainen tai yksityinen ja taloudellinen toiminta toisistaan.⁹³⁹ Kauppiasperheissä nämä kaksi asiaa kietoutuivat toisiinsa niin tiukasti, että lähes kaikki henkilökohtainen oli lähes aina myös taloudellista, kuten kauppiasyhteisön avioliitot ja kummivalinnat osoittavat. Vaikuttaisi kuitenkin siltä, että liiketoiminnan tietyllä osa-alueella syntyneestä ristiriidasta ei enää 1830–1840-lukujen taitteessa muodostunut henkilökohtainen perheiden ja sukujen välinen konflikti, vaan taloudellinen kiista, joka ratkettuaan voitiin työntää syrjään tai ainakin pois muun yhteisön silmistä. Pienen kauppiasyhteisön jäsenillä ei yksinkertaisesti ollut varaa menettää potentiaalisia yhteistyökumppaneita lopullisesti yhden ristiriidan takia. Ehkä juuri tämä selittää yllä mainitut viisi tapausta tai sen, miksi August Wilhelm Björkmanin tyttären Maria Elisabethin oli mahdollista mennä naimisiin Johan Grönfeldtin pojan kanssa vuonna 1852, vaikka heidän isänsä olivat käräjäoikeudet keskenään koko edellisen vuosikymmenen.⁹⁴⁰

Ristiriidoissa ja niiden yhteydessä syntyneissä asiakirjoissa on osittain kyse myös retoriikasta, joka erosi merkittävästi myöhemmästä talouselämän ohjenuoraksi tulleista käytänteistä. Jouko Nurmiainen on omassa edistyneen ja yhteisen hyvän käsitteitä sekä vapaudenajan poliittista kielenkäyttöä käsittelevässä väitöskirjassaan todennut, että oma ja yhteinen etu olivat osa sitä retoriikkaa, jota käytettiin tilanteen mukaan hyvin joustavasti ja tarkoitushakuisesti. Hänen mukaansa poliittiset vastustajat pyrittiin usein leimaamaan joko yhteisen hyvän tai valtakuntaa ylläpitävien rakenteiden vihollisiksi, kun taas tukijaryhmittymät

938 Björnberg ilmoittaa, että konkurssipesä voi maksaa ainoastaan 75 prosenttia veloistaan. Tästä 50 prosenttia maksetaan käteisellä ja loput velkakirjoina. Lisäksi Björnberg ilmoitti, että Fagerlund halusi edelleen jatkaa omaa liiketoimintaansa, mutta pelkää tapauksen vahingoittaneen mainettaan lopullisesti. Carl Fredrik Björnbergin kirje Casparsson & Schmidtin kauppahuoneelle Tukholmaan 12.7.1844. Yksityisarkistot, Carl Fredrik Björnbergin kopiokirja 1844–1849, KA; konkurssipesien hoidosta ks. myös Nyberg 2007.

939 Esimerkiksi Jari Ojalan artikkeli, jossa kuvataan instituutioiden kehittymistä 1700–1800-luvun suomalaisessa talouselämässä on otsikoitu Henkilökohtainen on taloudellista. Ojala 1997b.

940 Porin seurakunnan vihittyjen luettelo vuodelta 1852, Porin kaupunki- ja maaseurakunnan arkisto, kuulutettujen ja vihittyjen luettelot, I Eb: 1, TMA.

kuvattiin näiden samojen arvojen puolustajiksi. Kaupunkien edustajat saattoivat esimerkiksi samojen valtiopäivien aikana kannattaa ulkomaankaupan vapauttamista merkantilistisen lainsäädännön kahleista, mikäli heidän omalta kaupungiltaan puuttuivat tapulioikeudet, ja vastaavasti syyttää naapurikaupunkia yrityksestä kumota yleisesti hyödyllisiä erioikeuksia, mikäli heidän omalla kaupungillaan oli kyseinen privilegio.⁹⁴¹

Värikkäällä retoriikalla oli tarkoitus kiinnittää huomio tiettyihin, hallinnon näkökulmasta tärkeisiin seikkoihin. Sopivat sanakäänteet saattoivat olla valitus tai anomuskirjelmässä erittäin merkittävässä roolissa. Näin ollen teksteissä toistuvat samat teemat kirjoittajista huolimatta. Näitä olivat muun muassa yhteisen tai tilanteesta riippuen myös oman edun korostaminen sekä erityisesti talonpoikien taloudellisen tilan parantaminen ja metsien hupenemisen estäminen.

Tämä puolestaan asettaa porilaisyhteisön tekemät yhteisvalitukset uuteen valoon. Mikäli syytökset olivat retoriikkaa, mistä asiassa sitten oli kyse? Miksi Björnbergin ja Björkman & Rosenlewin sahanrakennussuunnitelmat aiheuttivat yhteisössä nähdyn vastareaktion? Miksi Porin kauppiaisyhteisön muut jäsenet yllättyivät kumppanusten sahanrakennusoikeushakemusten jättämisestä, vaikka heillä on täytynyt olla käytössään sama informaatio käsisahatun puutavaran mekkanvaikeuksista ja muualla Suomessa rakennetuista sahalaitoksista.

Porin kaupungin ulkomaankauppa oli usean vuosikymmenen ajan perustunut kauppiaiden sosiaalisiin verkostoihin. Yhteisesti sovittuihin yhteisöllisiin normeihin perustuva yhteistyö tarjosi kauppiaille mahdollisuuden liiketoiminnan riskien ja kustannusten alentamiseen. Markkinoiden kasvaessa nämä yhteisölliset ihanteet ajautuivat törmäyskurssille oman edun tavoittelun ja voiton maksimoinnin periaatteiden kanssa, jossa uudet innovaatiot uhkasivat entisten sosiaalisten verkostojen ja sitä kautta koko yhteisön olemassaoloa.⁹⁴²

Tutkimuskirjallisuudessa puhutaan historiasidonnaisuudesta tai polkuriippuvuudesta (*path dependence*), jolla tarkoitetaan pyrkimystä tai tarvetta toimia tietyllä tavalla, vaikka se ei enää olisi taloudellisesti optimaalisinta.⁹⁴³ Esimerkiksi tuottavimman teknologisen innovaation käyttöönotto ei välttämättä ole edes rationaalista, mikäli vanhemman teknologian avulla on saavutettavissa tyydyttävä lopputulos. Uusimpaan mahdolliseen teknologiaan investoiminen edellyttää usein suurta taloudellista panostusta ja sisältää ison taloudellisen riskin. Porilaiskauppiat eivät ilmeisesti olleet valmiita ottamaan tätä riskiä. He olivat tyytyväisiä käsisahatun puutavaran hankinnan alhaisiin kustannuksiin ja niiden myynnistä saatuun tuottoon.

941 Nurmiainen 2009, 162.

942 North 1991, 98–103.

943 Rosenberg 1994, 9–23; Mokyr 1990, 279–180.

Asiaa on mahdollista lähestyä myös jo aikaisemmin esillä olleen säilyttäjän ja yrittäjä-kahtiajaon näkökulmasta.⁹⁴⁴ Osalle kauppiasta sahan perustaminen oli yksinkertaisesti taloudellisesti liian iso ponnistus. He tyytyivät mieluummin ylläpitämään jo olemassa olevaa järjestelmää kuin ryhtyivät uusiin investointeihin. Kauppiaskunta oli toki 1820-luvun puolivälistä investoinut suuren osan varallisuudestaan kaupungin laivanrakennukseen. Jatkuva puutavaran kysynnän kasvu sitoi puolestaan yhä enemmän resursseja, kun kauppiaiden oli varmistettava, että heillä oli riittävä määrä käteistä kevättälvella tehtyihin puuostoihin. Lisäksi ulkomaankaupan markkina-alueiden kasvu ja orastava rahtiliikenteen kehitys oli ajamassa heitä tilanteeseen, jossa oma paikallisen yhteisön yhteistyö tai sen sisäisen sosiaalisen verkoston tuki ei enää ollut riittävä, vaan kontaktiverkostoa oli pyrittävä aktiivisesti laajentamaan ulkomaille. Kaiken tämän seurauksena liiketoiminnan kustannukset kasvoivat jatkuvasti. Samanaikaisesti ulkomailta tihkui valituksia käsisahatun puutavaran laatuongelmista ja hintojen laskusta, mikä puolestaan näkyi kauppiaiden oman voittomarginaalin kaventumisena ja lisääntyvänä epävarmuutena.

Kauppiasyhteisön jäsenet olivat siis toisaalta tietoisia muutoksen tarpeesta ja toisaalta kyvyttömiä toimimaan näiden tarpeiden mukaisesti, koska eivät kyenneet muuttamaan omaa liiketoimintastrategiaansa ja toimimaan perinteisen yhteisöllisen normirakennelman vastaisesti. Vanhojen ajatusmallien muuttaminen vaati aikaa. He ryhtyivät yhdessä vastustamaan tai ainakin hidastamaan koko muutosta, joka uhkasi viedä pohjan heidän liiketoiminnaltaan. Vastareaktio on ymmärrettävä sikäli, että jokainen heistä oli tehnyt pitkän päivätyön päästäkseen kauppiasyhteisön jäseneksi. Lisäksi heidät oli systemaattisesti kasvatettu vaalimaan niitä yhteisöllisiä arvoja, jotka nyt olivat uhattuina.⁹⁴⁵ Uhka personoitui 1800-luvun alussa Wallenstrålen laivanvarustukseen ja myöhemmin käsisahatun puutavaran vientiin ja 1830-luvun puolivälistä lähtien yhä enenevässä määrin Björnbergin ja Björkman & Rosenlewin sahakemuksiin. Nämä kaikki leimattiin oman edun tavoitteluksi ja yhteisöllisen liiketoimintakulttuurin vastaisiksi.

Kyse ei siis ollut kauppiaskunnan kateudesta tai pahanilkisyydestä, vaan valituksilla pyrittiin erilaisin retorisiin keinoin vaikuttamaan hallintoelimiin, joiden toivottiin saattavan asian yhteisön kannalta myönteiseen päätökseen. Ongelmana oli, että Björnberg ja Björkman & Rosenlew eivät koskisoimuksia tehdessään tai sahanrakennusoikeutta hakiessaan olleet tehneet mitään laitonta, vaan toimineet hallinnon näkökulmasta jopa yhteiskuntaa hyödyttävällä tavalla tarjoamalla valtiolle lisää verotuloja ja talonpojille mahdollisuuden muuntaa metsänsä taloudelliseksi pääomaksi. Valtionhallinnolla, paikallisyhteisöllä ja yksittäisillä kaup-

944 Müller 1998, 27–31.

945 Keskinen 2010, 73–74.

piaillla oli siis tilanteesta riippuen varsin erilainen käsitys siitä, mikä oli yleisen edun mukaista.

On kokonaan toinen kysymys, oliko Björnbergin ja Björkman & Rosenlewin toiminnan perimmäisenä tarkoituksena paikallisyhteisön syytösten mukaisesti maksimoida omia voittojaan ja monopolisoida paikallismarkkinat. Yksiselitteistä vastausta asiaan on käytössäni olevien lähteiden valossa mahdotonta antaa. Lähdeaineiston perusteella kolmikko näyttäisi kaapanneen johtoaseman kaupungin ulkomaankaupan jokaisella osa-alueella. Heillä oli hallussaan kaupungin suurin kauppalaivasto ja he hallitsivat Itämeren-kauppaa, suolantuontia ja puutavaranvientä. Kahden vesisahan turvin he kasvattivat entisestään etumatkaansa suhteessa muuhun kauppiaskuntaan. Lisäksi he olivat hankkineet itselleen valtaosan Porin puunhankinta-alueen sahanrakennukseen parhaiten sopivista koskipaikoista ja kykenivät sen ansiosta tuntuvasti hidastamaan muun kauppiaskunnan sahanhankkeita.

Oliko oman edun tavoittelu aina yksiselitteisesti yleisen edun vastaista? Mielestäni ei, koska asia riippui näkökulmasta ja siitä, kenen edusta puhutaan.⁹⁴⁶ Hollantilainen historiantutkija P. W. Klein on todennut, että yrittäjien monopolistinen toimintamalli ei perustu voiton maksimoinnin periaatteeseen tai edes oman edun tavoitteluun, vaan pyrkimykseen hallita markkinoilla vallitsevaa epävarmuutta.⁹⁴⁷ Yrittäjät pyrkivät tällöin hetkellisen monopoliaseman avulla lisäämään markkinoiden ennustettavuutta ja vähentämään liiketoiminnan kustannuksia pienentämällä siihen liittyviä riskitekijöitä. Teoria tarjoaa uuden näkökulman myös Björnbergin ja Björkman & Rosenlewin liiketoimintastrategian analysoimiseen. Heidän pyrkimyksensä ei ollut voiton maksimointi tai yhteisöllisen liiketoimintakulttuurin horjuttaminen, vaan oman liiketoiminnan jatkuvuuden turvaaminen. Ainoa asia, joka erotti heidät muusta kauppiaskunnasta tai edellisen sukupolven kauppiaista, oli uusi toimintastrategia.

Miten heidän toimintastrategiansa erosi muusta yhteisöstä? Kauppahuoneiden on usein sanottu harjoittaneen laaja-alaista liiketoimintaa. Ne pyrkivät hajauttamaan liiketoimiaan usealle eri toimialalle tasapainottaakseen omia tulojaan ja vähentääkseen liiketoimintaan liittyviä riskejä. Kauppahuoneille oli myös ominaista, että ne pyrkivät integroimaan mahdollisimman monta tuotantoketjun osaa omaan omistukseensa. Porissa kauppiaat omistivat talonpojilta ostamansa puutavaran ja veivät sen ulkomaille omilla aluksillaan. Myynti ja jakelu sen sijaan oli luovutettu vieraiden asiamiesten haltuun.⁹⁴⁸ Tuontikaupassa asia oli päinvas-

946 Vrt. Nurmiainen 2009, 161.

947 Keskinen 2010, 75; Klein – Veluwenkamp 1993, 39.

948 Pietarsaareissa Malmin ja Kokkolassa Donnerin kauppahuoneen pyrkivät hallinnoimaan myös myyntiä ja jakelua keskittämällä ne sellaisten liiketuttavien keskuuteen, joihin he lähettivät omia sukulaisiaan apulaisiksi. Ojala 1997, 107.

toin. Kauppiat ostivat välittäjiltä omat tuontitavaransa, kuten esimerkiksi suolan, viinin tai viljan ja toivat sen omilla aluksillaan kotisatamaan, jossa se myytiin kauppiaiden omistamien kauppaliikkeiden kautta asiakkaille.⁹⁴⁹

Kauppahuoneiden liiketoimintaa on mahdollista analysoida myös horisontaalisen ja vertikaalisen integraation käsitteiden kautta. Horisontaalisella integraatiolla tarkoitetaan yritysten kasvattamista saman toimialan sisällä joko perustamalla kokonaan uusia tai ostamalla jo olemassa olevia yrityksiä ja sulauttamalla ne itseensä. Tästä poiketen saman tuotannonalan eri osa-alueiden sulauttamista yhden yrityksen omistukseen kutsutaan vertikaaliseksi integraatioksi.⁹⁵⁰ Molempien tavoitteena on kilpailun rajoittaminen ja omien liiketoimintakustannusten alentaminen. Kauppahuoneiden osalta kyse oli uusien tuotannonalojen luonnista ja niiden integroinnista osaksi kauppatoimintaa. Käytännössä tämä näkyi useamman kauppiaan yhteistoimintana, jonka ansiosta kauppiat saivat kerättyä riittävästi resursseja, esimerkiksi aluksen rakentamiseen.⁹⁵¹

Björnberg ja Björkman & Rosenlew eivät olleet ensimmäisiä porilaiskauppiaita, jotka pyrkivät integroimaan koko tuotantoketjun oman liiketoimintansa osaksi. Wallenstråle oli kartanonsa mailla tuotetun tupakan, appensa sahojen ja göteborgilaisten liikekumppanien kautta hallinnoimiensa englantilaiskontaktien kautta pyrkinyt samaan jo muutama vuosikymmen aikaisemmin. Björnberg ja Björkman & Rosenlew veivät asian kuitenkin pidemmälle. Heidän vahvuutenaan oli se, että heillä oli yhden kauppiaan sijaan käytettävänä kolmen kauppiaan sosiaaliset ja taloudelliset resurssit sekä erittäin laaja paikallistason taustaverkosto, joka Wallenstrålelta puuttui lähes kokonaan. Toisin sanoen kumppanusten vahva sukulaisuus-, ystävyys- ja liikekumppanuuteen perustuva keskinäinen luottamus synnytti sosiaalista pääomaa, joka realisoitui mahdollisuutena uudenlaisen liikestrategian toteuttamiseen – strategian, johon muilla kauppiasyhteisön jäsenillä ei riittävien resurssien puutteessa ollut mahdollisuutta tarttua.

949 Ojala 1997, 107; Ojala 1996, 223; Hjerpe 1979, 96–97; Nikula 1948, 63.

950 Tarkemmin yritysten integraatiostrategioista ks. esim. Pekkarinen – Sutela 1996, 110; Coase 1992, 54–55; Williamson 1987, 326–352; Hjerpe 1979, 7–24, 75–104.

951 Ojala 1997b, 108–109.

LOPUKSI

Borin kaupunki nousi 1840-luvulla erääksi Suomen suurimmista puutavarantieistä. Ulkomaankaupan kasvaessa myös sen kaupalaivastosta tuli hetkellisesti sekä määrältään että kantavuudeltaan maan suurin. Tämän aseman saavuttaminen oli kahden kauppiassukupolven määrätietoisen kehitystyön tulos. Sen edellytyksenä oli kuitenkin uuden entistä individualisemman liiketoimintamallin läpimurto, joka 1800-luvun alussa haastoi vanhan yhteisölliseen vuorovaikutukseen perustuvan mallin.

Porvariselinkeinot olivat varhaismodernilla kaudella vahvasti perhekeskeisiä. Perhe oli sekä sosiaalisesti että taloudellisesti se yksikkö, jonka voimin porvarit harjoittivat toimintaansa. Liiketoiminnan perusteena oli, että kaikki perheen jäsenet osallistuivat toimintaan kykyjensä mukaisesti. Perhe oli myös kasvatus- ja koulutusyksikkö, jonka läpi suodattuivat paitsi ammattitaito myös yhteisön normit, arvot ja ammatillinen identiteetti. Perheiden ja yhteisön jäsenyys olivat keskeisiä myös yksilön oman identiteetin muodostumisessa. Perheen jäseneksi synnyttiin. Yhteisön jäseneksi sen sijaan kasvettiin. Pelkkä syntyperä ei vielä taannut yhteisön jäsenyyttä, vaan yksilön oli omaksuttava ja noudatettava tulevan yhteisönsä arvoja ja normeja. Ennen kaikkea hänen oli voitettava yhteisön muiden jäsenten luottamus kykyynsä toimia yhteisön jäsenenä. Kasvu yhteisön jäseneksi oli pitkäkestoinen ja alati muuttuva, yksilöllinen vuorovaikutusprosessi hakijan ja yhteisön välillä.⁹⁵²

Olen tässä tutkimuksessa osoittanut, että yhteisön jäsenyys edellytti kahta asiaa: yhteisöllistämistä ja yhteisöllistymistä. Näistä ensimmäinen liittyi yhteiskunnan lakeihin, arvoihin, normeihin ja erilaisiin hallinnollisiin käytänteisiin, jotka muodostivat reunaehdot yhteisön jäseneksi pääsyyllä. Kauppiasioikeuksien saantiin vaadittiin muodollisen koulusivistyksen lisäksi myös vuosia kestänyt käytännön harjoittelu toisen ammatinharjoittajan alaisuudessa. Harjoitteluajaksi tarjosi yhteisölle mahdollisuuden oman tietotaidon ja normirakenteiden siirtoon tuleville sukupolville ja samalla tulevan jäsenen yhteisökelpoisuuden testaamiseen ja hänen sosiaaliseen integroimiseensa yhteisön jäseneksi. Kuitenkin vasta oma aktiivisen yhteisöllistymisen eli sosiaalisten kontaktien luonnin ja niiden ylläpidon välityksellä kauppiaan oli mahdollista päästä käsiksi yhteisön sisäiseen pääomareserviin, joka käytännössä näkyi kauppiaiden välisenä yhteistyönä.

Yksilön ja perheen asema paikallisyhteisössä ei ollut staattinen vaan alati muuttuva. Yksilöt ehtivät elämänsä aikana toimia useissa eri rooleissa: kauppiasharjoittelijana, kauppiana, raatimiehenä, laivanvarustajana, aviomiehenä, perheen päänä, isänä, kummina ja isäntänä uusille kauppiassukupolville. Tässä tutkimuksessa olen tarkastellut, miten yksilöt ja perheet suunnittelivat ja or-

952 Stadin 2004, 217–218; Lindström 1993, 10–11.

ganisoivat erilaiset roolinsa elämänkaarensa aikana ja miten nämä heijastuivat heidän tapaansa tehdä perheen tai sen elinkeinonharjoittamisen tulevaisuuteen liittyviä päätöksiä. Samalla olen pohtinut, miten he itse ja heidän edustamansa yhteisöt sopeutuivat erilaisiin ulkoisiin muutospaineisiin. Käytännössä yksittäiset kauppiat ja kauppiasperheet rakensivat ympärilleen toisiansa leikkaavia ja limittäisiä verkostoja, joiden piirissä he omaksuivat erilaisia toimintamalleja rooliensa mukaisesti. Sama päti myös yhteisöön, joka toimii eri tavoin yksilön, ammattikunnan, kaupungin tai koko valtakunnan asioita käsiteltäessä.

Tamara Hareven on omissa tutkimuksissaan lähestynyt yhteisöllisyyttä ja perheitä elinkaarikäsitteen kautta.⁹⁵³ Hänen mukaansa on mahdollista hahmottaa kolme erillistä, mutta samalla myös kiinteästi toisiinsa liittyvää aikatasoa: yksilön, perheen ja historiallisten tapahtumien aika. Yksilötaso rakentuu ihmisen omaan elinkaareen liittyviä päätöksiä, kuten uravalinnoista, perheen perustamisesta tai asuinpaikan valinnasta. Perhetaso määrittyy avioliiton ja lasten saannin sekä heidän avioliittojensa ja kummivalinnan tai esimerkiksi sukupolvenvaihdoksen kautta. Historiallisten tapahtumien taso koostuu yksilöä ja perhettä ympäröivistä sosiaalisista, taloudellisista, poliittisista ja kulttuurisista instituutioista ja niiden muutoksista. Harevenin mukaan kaikki nämä aikatasot leikkaavat toisensa yksilöiden ja perheen päätöksenteossa, jossa on otettava huomioon myös ulkoiset olosuhteet.

Tässä tutkimuksessa on ajallisten ulottuvuuksien sijaan puhuttu oman ja yhteisen edun kolmesta eri näkökulmastatasosta: yksilö-, yhteisö- ja valtiotasosta. Tasot eivät olleet erillisiä tai toisistaan riippumattomia, vaan toisiinsa limittyviä, yksilöiden, perheiden ja yhteisöjen toimintaan vaikuttavia tekijöitä, jotka olivat läsnä samanaikaisesti. Näiden tasojen kautta yksilön ja yhteisön väliselle vuorovaikutukselle muodostui oma rationaliteettinsa, joka makrotason rakenteita analysoimalla olisi saattanut jäädä kokonaan havaitsematta.⁹⁵⁴ Varhaismodernissa yhteiskunnassa valtaosa ihmisistä toimi ensisijaisesti oman perheensä tai yhteisönsä ja ammattikuntansa jäsenenä ja vasta toissijaisesti oman tai valtion edun mukaisesti. Tästä syystä yksilötason toiminta ja sen toisinaan ristiriitaisilta tai jopa kokonaan irrationaalisilta vaikuttavat päätökset näyttäytyvät täysin eri valossa, kun niitä tarkastellaan yhteisön näkökulmasta.

Yksilötasolla kauppiaiden toiminnan perimmäisenä motiivina oli sekä oman että heidän perheidensä tulevaisuuden turvaaminen. Klassisen ja uusklassisen taloustieteen teorian mukaan tämä tarkoittaisi sitä, että oman edun tavoittelu toimi 1700–1800-luvun kauppiaiden liiketoiminnan ylimpänä ohjenuorana. Talous ja

953 Hareven 1991; Hareven 1982, 6–7; elinkaarikäsitteen soveltamisesta perheiden tutkimukseen, ks. esim. Bengtson – Allen 1993.

954 Häggman 1996, 9.

sosiaalinen ympäristö, materiaallinen ja sosiaalinen reproduktio, olivat kuitenkin niin vahvasti riippuvaisia toisistaan, ettei niiden erottaminen ole mahdollista.⁹⁵⁵

Ihmiset pyrkivät yleensä käyttämään sosiaalisia resursseja tehokkaasti hyväkseen parhaan mahdollisen taloudellisen tuloksen saavuttaakseen.⁹⁵⁶ Tämä on nähtävissä myös Porin kauppiasyhteisön jäsenten solmimien avioliittojen ja kummivalintojen yhteydessä. Kauppiasperheet jakautuivat avioliittojensa välityksellä yhdeksään verkostoklikkiin. Klikit eivät olleet irrallisia kokonaisuuksia, vaan ne limittyivät keskinäisen vuorovaikutuksensa kautta laajemmiksi klustereiksi. Kauppiasperheiden mies- ja naispuolisten jälkeläisten aviopuolisonvalintastrategiat erosivat selvästi toisistaan. Miesten avioliitot näyttäytyivät säilyttävinä ja sukujen välisiä kontakteja vahvistavina, kun taas naisten avioliitot näyttäisivät olleen luonteeltaan enimmäkseen perheiden sosiaalisia verkostoja laajentavia. Tästä huolimatta voi sanoa, etteivät kauppiasperheiden jälkeläisten aviopuolisoitujen valinnat perustuneet yksinomaan tietoihin strategioihin, vaan kyse oli sosiaalisten ja taloudellisten realiteettien välisestä kompromissista.

Avioliittojen ohella myös kummi-instituutiolla oli merkittävä rooli yhteisöllisyyden ja yksittäisten ihmisten sosiaalisten verkostojen rakentajana. Kummi-valinnat vaihtelivat perheittäin, sekä ajallisesti ja paikallisesti. Valintaperusteista riippumatta kummisuhteet vaikuttivat monella eri tavalla yksittäisten ihmisten lisäksi myös kokonaisten perheiden tai jopa sukujen mahdollisuuksiin integroitua paikallisyhteisönsä jäseniksi. Käytännössä ne tarjosivat perheille mahdollisuuden käyttää yhteisön sosiaalisen pääomaa. Kummiuden luoma sosiaalinen side kahden perheen välille oli selvästi avioliittoa heikompi, mutta silti yhteisön silmissä moraalisesti lähes yhtä sitova.

Kummisuhde oli myös avioliittoa helpompi tapa muodostaa kontakti kahden sosiaalisesti eriarvoisen perheen tai suvun välille. Se tarjosi tavan integroida ihmisiä osaksi perheitä, sukuja ja kokonaisia yhteistyöverkostoja. Se oli erinomainen tilaisuus perheen sosiaalisen kontaktiverkoston laajentamiseen ja olemassa olevien kontaktien vahvistamiseen. Lapsille valittujen kummien lukumäärästä johtuen kontaktiverkoston laajentaminen ja vahvistaminen eivät olleet toisiaan poissulkevia, vaan ne esiintyivät usein samanaikaisesti. Tästä huolimatta kummeja ei valittu instrumentaalisten verkostostrategioiden mukaisesti, vaan valintojen taustalta on löydettävissä myös huomattavasti arkisempia perusteita, kuten sukulaisuus, ystävyys, naapuruus ja erilaiset hengelliset päämäärät.

Perheen ja erityisesti sen liiketoiminnan jatkuvuus oli riippuvainen paitsi sosiaalisista verkostoista myös sukupolvenvaihdoksen onnistumisesta. Varhaismodernin ajan perheyrittäjillä oli kaksi puolta. Toisaalta perheen oli palveltava yritystä, jotta se menestyisi ja turvaisi perheen toimeentulon sekä mahdollistai-

955 Hasselberg 1998, 103; Müller 1998, 25–27.

956 Granovetter 2005, 33–35; Granovetter 1992, 4. Ks. myös Casson 1997.

si seuraavien sukupolvien kouluttamisen sen palvelukseen. Toisaalta yrityksen oli palveltava perhettä, joka käytti sen menestystä oman sosiaalisen nousunsa instrumentaalisen astinlautana. Vastakkain olivat muutos ja jatkuvuus, yhteisöllinen velvollisuus ja perheyrityksen johdossa istuneiden henkilön oman edun tavoittelu. Perijäksi ei aina valittu vanhinta poikaa tai edes omaa suoraa perillistä, vaan perheen liiketoiminta saattoi siirtyä seuraavalle sukupolvelle myös välillisesti, verkoston kautta luotujen kontaktien välityksellä.

Yhteisötasolla kyse oli toisaalta kaupungin ulkomaankauppaoikeuden mukanaan tuomien velvoitteiden täyttämisestä ja kaupungin talouselämän infrastruktuurin kehittämisestä yhteisvoimin. Toisaalta kaupungin porvaristo, käsityöläiset, suomalaisporvarit ja kauppiaat pyrkivät kukin tahollaan edistämään oman ammattiryhmänsä ja välillisesti myös sen yksittäisten toimijoiden asemaa kaupungin paikallisyhteisön sisällä. Samalla heidän edellytettiin esiintyvän kuitenkin yhtenä rintamana esimerkiksi paikallisyhteisön vaaleissa ja ulkoisia uhkia vastaan. Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että yhteisötason etu oli toisinaan ristiriidassa kaupungin yksittäisten elinkeinonharjoittajien oman edun kanssa. Toisaalta raja yhteisön ja yksittäisen kauppiaan edun välillä oli hämärä. Tämä tarjosi kauppiaille mahdollisuuden pyrkiä edistämään omia intressejään yhteisen edun nimissä.

Valtiotasolla yksittäisen ja yleisen edun välinen rajapinta oli 1700–1800-luvun vaihteessa vaikeasti määriteltävissä. Periaatteessa Ruotsin merkantilistisen talouspolitiikan perustana oli valtion aktiivinen osallistuminen yhteiskunnan toimintaan. Sillä tuli olla johtoasema erityisesti talouselämän modernisaatio- ja kehitysprosessissa. Valtion tuli toimia yhteisen hyvän ruumiillistumana. Toisaalta sen tuli myös hallita, rangaista ja sivistää kansaa ylläpitämällä lakeja ja muodostamalla erilaisia instituutioita niitä varjelemaan. Yhteiskunta oli moraalijärjestelmä, jossa oli selvä poliittinen ja sosiaalinen työnjako. Säätyjen tehtävänä oli suorittaa niille säädetyt velvollisuudet, ja valtion tehtävänä paitsi johtaa orkesteria, myös varustaa alamaisensa yhteistä hyvää tukevilla privilegioilla.⁹⁵⁷

Perinteisen valtion määritelmän ohessa vapaudenajan poliittisessa keskustelussa alkoi esiintyä myös toisenlaisia mielipiteitä. Valtaosa tästä keskustelusta etsi vastausta kysymykseen, miten luoda talouskasvua yksityisyrittäjyyteen ja talonpoikaistalouteen perustuvassa yhteiskunnassa. Käytännössä kyse oli vähittäisestä murroksesta, jossa valtion ja yhteiskunnan rajapinta määriteltiin uudelleen. Säätyjako ja velvollisuus toimivat edelleen yhteiskunnan selkärankana, mutta kritiikki näitä molempia kohtaan kasvoi vähitellen. Vielä 1700-luvun alkupuolella valtiolla oli alamaisia, jotka olivat omalla työpanoksellaan vastuussa koko kansantalouden kehityksestä. Vuosisadan jälkipuoliskolla alamaisista tuli kansa-

957 Nurmiainen 2009, 210; Magnusson 2001, 33–36; Magnusson 2001, 35–36; Melkersson 1997 211–212.

laisia, joilla oli velvollisuuksien lisäksi myös oikeuksia. Yksittäisen toimijan oma etu, joka vielä 1700-luvun alussa oli nähty yhteisöllisyyden ja yhteisen hyvän vastakohtana ja tuomittavana, muuntui nyt koko yhteiskunnan talouden perustaksi. Toisin sanoen valtio saattoi menestyä ainoastaan turvaamalla yksilötason toimintamahdollisuudet.⁹⁵⁸

Individualismin tai yksittäisen edun vähittäinen esiinmarssi oli yleiseurooppalainen ilmiö, joka oli saanut alkunsa jo uuden ajan alussa. Muun muassa Christian Laval on tutkinut, ”miten yhteisöille ja perinteiselle yhteiskuntajärjestykselle vaarallisesta oman edun tavoittelusta tuli yksilön luonnetta ja sosiaalisia suhteita määrittävä, poliittista valtaa ja yhteiskunnan hyvinvointia tukeva tekijä.”⁹⁵⁹ Lavalin mukaan kyse ei ollut ainoastaan talouselämän parissa tapahtuneesta ajatustavan muutoksesta, vaan laajemmasta ideologista murroksesta, valtion rationaliteetin murroksesta, joka kosketti koko yhteiskuntaa 1600–1700-lukujen taitteessa. Valtio samastui omaan taloudelliseen perustaansa, kansantalouden ja elinkeinojen kehitykseen. Samalla yhteisen hyvän määritelmä muuttui yksittäisten toimijoiden edun mukaiseksi ja valtiosta tuli yksittäisintressien summa.⁹⁶⁰

Ruotsissa ajattelutavan muutos alkoi näkyä poliittisessa kielenkäytössä 1700-luvun kuluessa. Tästä huolimatta yhteisen ja erityisesti valtion edun korostaminen hallitsivat valtiopäivien poliittista keskustelua vielä pitkään. Varsinainen liberalismi löi itsensä Ruotsissa läpi vasta 1800-luvun aikana. Elinkeinoprivilegioita ei jaettu hallinnon taholta ainoastaan yksilön etuja silmällä pitäen, vaan niiden myöntämisen perusteluissa heijastui aina myös laajempi kokonaisuus.⁹⁶¹

Tämä tutkimus osoittaa, miten oman ja yhteisen edun tematiikka siirtyi poliittisten puheiden tasolta vähitellen osaksi kauppiaiden liiketoiminnan arkea Porin kauppiasyhteisössä 1700–1800-lukujen vaihteessa. Käytännössä tämä näkyi suhteessa privilegioihin. Porin kaupungille vuonna 1765 myönnetyn tapulioikeuden myötä kaupungin porvariston velvollisuudet alueen talouselämän, yhteisen hyvän, kehittämiseksi kasvoivat huomattavasti. Samanaikaisesti kaupungin porvarisryhmät alkoivat entistä selvemmin eriytyä omiksi korporaatioikseen ja pyrkivät mahdollisuuksiensa mukaan edistämään omien ryhmiensä ja sitä kautta myös yksittäisten jäseniensä asemaa paikallisyhteisön sisällä. Tämä käsityöläis-

958 Nurmiainen 2009, 210; Nordin 2003, 67; Melkersson 1997, 213–216.

959 Laval 2007, 28.

960 ”Comment la poursuite d’un avantage personnel longtemps regardée comme potentiellement dangereuse pour la vie collective fondée sur la réciprocité, la hiérarchie et l’autorité religieuse, deviant-elle une donnée irrépressible de la nature individuelle, un principe de structuration des rapports sociaux et un ressort de puissance politique et de bien-être pour la société.” Laval 2007, 27–28, 51–52. Myös Albert O. Hirschman puhuu samankaltaisesta yksityisten intressien noususta, Hirschman 1977, 47. Ks. myös Nurmiainen 2009, 210.

961 Nurmiainen 2009, 211–212; Nordin 2000, 418–428.

ten, suomalaisporvarien ja ulkomaankauppaa harjoittaneiden kauppiaiden keskinäinen valtataistelu heijastui lopulta myös kaupungin talouselämän kehitykseen.

Alempi porvaristo koki kauppiaiden ajamien infrastruktuuriuudistusten uhkaavan heidän asemaansa ja edistävän ainoastaan kaupungin ulkomaankauppaa harjoittavan kauppiaskunnan etuja. Seurauksena oli joukko keskinäisiä ristiriitoja, jotka heijastivat paitsi henkilökohtaisia kiistoja myös perinteisen yhteisöllisen päätöksentekoprosessin muutosta. Lähinnä kauppiaista koostuvan maistraatin päätösvalta ja samalla myös mahdollisuus omien henkilökohtaisten intressien edistämiseen kasvoivat suhteessa porvariston muihin jäseniin. Ristiriidat kulminoituivat lopulta kuninkaalle lähetettyyn pyyntöön tapulioikeuksien poistamisesta. Kuninkaan ja paikallisyhteisön yksittäisten edustajien näkökulmasta oma ja valtakunnan yleinen etu näyttäytyivät kuitenkin kokonaan eri valossa: kyse oli lain määrittämästä velvollisuudesta kaupunkia ja valtiota kohtaan. Porin porvariston anomukset saivat näin ollen keskushallinnossa järjestelmällisesti varsin tylyn vastaanoton.

Kaupungin porvariston keskinäisten ristiriitojen taustalla piili kiista siitä, kenelle kaupungille myönnetyn yhteisöllisen privilegion kautta syntyneen edun tuli kertyä. Kauppiaskunnan mielestä kyse oli nimenomaan ulkomaankauppaoikeudesta, ja näin ollen kaupungin tuli tarjota heille mahdollisuudet velvollisuutensa täyttämiseen. Alempi porvaristo puolestaan katsoi, että kauppiaskunnan olisi itse luotava ja rahoitettava tarvittavat rakenteet liiketoimintansa harjoittamiseen, eikä oman etunsa mukaisesti sysätä kustannuksia yhteisöllisyyden nimissä koko porvarisyhteisön maksettavaksi. Kyse oli toisaalta keskushallinnon taholta kaupungin talouselämälle ja sen kehittämiseksi asetetuista vaatimuksista ja toisaalta yksittäisten porvarisryhmien harjoittamien elinkeinojen asemasta ja yksilöiden toimintamahdollisuuksista paikallisyhteisön sisällä.

Ristiriidat siirtyivät 1800-luvulla porvarisryhmien välisistä valtataistelusta kauppiaiden keskinäisiksi ristiriidoiksi. Useat eri tutkijat ovat esittäneet, että Eurooppaan syntyi uuden ajan alussa uusi kauppiastyyppejä, yrittäjä (*entrepreneur*).⁹⁶² Ruotsiin tämä kaupankäynnin ja tuotannon yhdistävä uusi ideologia rantautui 1600-luvulla hollantilaistaustaisten kauppiaiden maahanmuuton seurauksena. Muutos oli kuitenkin hidas, ja vielä 1700-luvulla yrittäjiksi luokiteltavissa olevia kauppiaita oli Ruotsissa ainoastaan kourallinen. Syynä tähän oli vallitseva moraalijärjestys. Henkilökohtaisten intressien ja oman edun voimakas korostaminen oli säätyprivilegioiden ja velvollisuuteen perustuvan maailmankuvan vastainen sekä sellaisena yleisesti tuomittava tapa harjoittaa kauppaa. Varhaismodernin ajan kauppiaiden eräitä tärkeimpiä hyveitä olivat avoimuus ja rehellisyys. Liiketoimilla rikastuminen oli kauppiaalle suotu etuoikeus. Rikastuminen ei kuiten-

962 Stadin 2004, 235–245; Nergård 2001, 16–53; Müller 1998, 28–29. Ks. myös esim. Burke 1994; Lesger – Noordgraaf 1995; Nováky 1990; Smith 1776; Pareto 1963.

kaan saanut tapahtua yhteisön tai toisten kauppiaiden kustannuksella. Kauppias, joka asetti oman etunsa paikallisyhteisön ja valtion yhteisen edun edelle, ei ollut pelkästään epälojaali, vaan vallitsevan arvomaailman mukaan myös kunniaton mies – epäitsekkyyks oli paikallistason ja yhteiskunnan kehityksen kannalta välttämätön hyve.⁹⁶³ Tämä hyve paikallisyhteisön mielestä puuttui Wallenstrålelta, joka osaltaan edusti uutta yrittäjätyyppiä.

Wallenstrålen ja paikallisyhteisön välejä hiersi ennen kaikkea hänen ulkopuolisuutensa. Paikallisyhteisön näkökulmasta kauppiasoikeus ei merkinnyt ainoastaan vuosittain määrättyjen verojen suorittamista, vaan kauppiaiden oli myös velvollisuus osallistua oman yhteisönsä kehittämiseen. Wallenstrålen liiketoiminta sen sijaan tähtäsi ainoastaan henkilökohtaisten voittojen kasvattamiseen. Tällainen voiton maksimointiin tähtäävä liiketoiminta oli moraalisesti arveluttavaa kahdella tavalla. Ensinnäkin liiketoiminnasta saadut voitot syntyivät kaupungin muiden kauppiaiden kustannuksella, ja toiseksi voitot eivät tukenet Porin kaupungin tai koko maan elinkeinoelämän kehitystä, vaan siirtyivät Wallenstrålen välityksellä ulkomaille. Paikallisyhteisö syytti Wallenstrålea keinottelusta, oman edun tavoittelusta ja voittojen siirtämisestä ulkomaille. Samalla se pyrki kaikin mahdollisin keinoin rajoittamaan Wallenstrålen liiketoiminnan kasvua ja eristi hänet paikallisyhteisön sosiaalisista verkostoista. Näillä toimilla ei ollut käytännössä minkäänlaista vaikutusta Wallenstrålen liiketoimintaan, joka perustui paikallisyhteisön ulkopuolelle solmittujen kontaktien hyödyntämiseen.

Seuraava ristiriita ajoittui 1830–1840-luvun taitteeseen. Ulkomaankaupan kasvun ja puutavaran jatkuvasti kasvavan kysynnän sekä kauppiaiden keskinäisen kilpailun seurauksena syntynyt tarve vesisahojen rakentamiselle muutti aikaisempien ristiriitojen asetelmia. Sahaprivilegioissa kyse ei enää ollut tietylle ryhmälle tai yhteisölle, vaan yksittäisille kauppiaille myönnetystä etuoikeuksista. Valtion näkökulmasta ero ei ollut suuri. Se ei kilpailuttanut monopolioikeuksia kaikilla halukkailla vaan tarjosi yritteliäille yksilöille, tietyn säädyn edustajille, mahdollisuuden esimerkiksi sahan tai manufaktuurien perustamiseen. Aloite privilegion myöntämiselle tuli kuitenkin aina alhaalta käsin, yksittäisiltä paikallistason toimijoilta. Tästä huolimatta senaatti ei käsitellyt privilegihakemuksia tiettyjen kauppiaiden henkilökohtaisena etuna, vaan päätökset perustuivat alueiden kokonaisuuteen.

Porissa sahateollisuuden pioneereina toimivat Carl Fredrik Björnberg, August Wilhelm Björkman ja Carl Fredrik Rosenlew. Heidän vuonna 1837 Parkanoon perustamansa Kairokosken saha toimi tietynlaisena ideologisena vedenjakajana paikallisyhteisön sisällä. Se osoitti, että perinteiseen yhteistoimintaan perustuva ulkomaankauppa oli mahdollista organisoida myös ilman paikallisyhteisön apua,

963 Stadin 2004, 240–241.

korporaatioiden ulkopuolella. Paikallisyhteisön näkökulmasta sahaprivilegiot erosivat kaupunkiin aikaisemmin perustettujen manufaktuurien etuoikeuksista. Esimerkiksi lasi-, tiili- ja buldaanitehtaat tuottivat yleishyödyllisiä tavaroita, joista pääsivät osallisiksi myös muut kuin manufaktuurien osakkaat. Saha sen sijaan tuotti voittoa ainoastaan sen omistajille. Lisäksi se näytti tarjoavan mahdollisuuden aikaisempaa liiketoimintamallia suurempien voittojen saavuttamiseen.

Paikallisyhteisön sisällä sahaprivilegiot murensivat yhteisöllisyyttä kahdella tavalla. Yhteisölle annetusta ulkomaankauppaoikeudesta tai kauppiasoikeuksista poiketen sahaprivilegio asetti yhteisön jäsenet eriarvoiseen asemaan. Se antoi yksinoikeuden sahan perustamiseen ainoastaan privilegion hakijoille. Samalla se tarjosi omistajilleen muuta yhteisöä paremmat edellytykset materiaaliseen ja sosiaaliseen reproduktioon. Kauppiaat, joille sahanrakennusoikeus myönnettiin, saivat puutavarantientimarkkinoilla huomattavan kilpailuedun paikallisyhteisön muihin jäseniin verrattuna. Seurauksena oli pitkällisiä oikeustaisteluita, joiden yhteydessä nimenomaan oman ja yhteisen edun tematiikka näyttelivät keskeistä roolia. Sahahankkeiden vastustajien lyömäaseeksi nousivat monopoliasema ja yhteisöllisyyttä hajottava moraaliton oman edun tavoittelu sekä huoli talonpoikien aseman heikkenemisestä. Saharakennusoikeuksien hakijat pyrkivät vastaavasti puolustamaan hankkeitaan ensisijaisesti yleisen hyödyn, verotulojen ja erityisesti talonpoikien lisääntyvän varallisuuden, nimissä.

Sahaprivilegiot ja niistä aiheutuneet kauppiaiden väliset ristiriidat koskivat koko yhteisöä. Sahojen perustaminen oli osa kauppahuoneiden liiketoiminnan perusteiden muutosta. Aikaisempi yleiskauppaluonne oli väistymässä, ja kauppiat alkoivat keskittää toimintaansa koskemaan ainoastaan yhtä osa-alueetta. Porissa murros näyttäisi osuvan 1820–30-luvun vaihteeseen, jolloin kauppiat ryhtyvät toisaalta panostamaan laivanrakennukseen sekä toisaalta puutavaran vientiin ja markkinoiden paineesta järeiden lankkujen vientiin.

Samalla kauppiat integroivat puutavarantuotantoa yhä kiinteämmäksi osaksi omaa liiketoimintaansa. Sahojen perustaminen on nähtävä tämän kehityksen jatkumona. Kyse ei siis ollut niinkään uuden kauppiastyypin tai yrittäjäideologian läpimurrosta, vaan sopeutumisesta liiketoiminnan ulkoisten olosuhteiden, erityisesti kansainvälisten markkinoiden, muutoksiin. Sopeutuminen edellytti perinteisen liiketoimintastrategian uudistamista, joka jokaisella paikallisyhteisön kauppialla oli väistämättä ennen pitkää edessään.

Tämän tutkimuksen tulokset osoittavat, että Porin kauppiasyhteisö ja sen myötä myös yksittäiset kauppiat elivät ideologisesti kahden arvomaailman rajalla, jossa oma ja yhteinen etu sekä yksityinen ja julkinen vielä etsivät rajojaan. Kauppiaiden keskinäisen kilpailun kovenemisesta ja sahaprivilegioihin liittyvistä ristiriidoista huolimatta paikallisyhteisön liiketoiminta oli vielä 1800-luvun alkupuoliskolla vahvasti yhteisöllistä. Erityisesti laivanvarustus, joka vaati runsaasti pääomia, perustui pitkään paikallistason kontaktiverkostoihin ja kauppiaiden

keskinäiseen yhteistyöhön. Toisaalta ulkomaankaupan kasvun ja kansainvälistyvien rahamarkkinoiden myötä perheen ja samalla myös paikallisen yhteistyöverkoston merkitys vähenivät jatkuvasti.

Seurauksena tästä oli se, että kauppiat kykenivät samanaikaisesti toisaalta syyttämään yhteisön jäsentä oman edun tavoittelusta ja moraalittomasta liiketoimintakulttuurista ja toisaalta varustamaan tämän kanssa yhdessä uusia laivoja tai käyttämään tämän laivoja omissa liiketoimissaan. Vielä pidemmälle asian veivät ne kauppiat, jotka keskinäisistä ristiriidoista huolimatta valitsivat lapsilleen aviopuolison tai lapsilleen kummin kiistakumppaninsa lähisukulaisten parista. Porin kaltaisessa pienessä kauppiaasyhteisössä yksittäisellä kauppialla ei yksinkertaisesti ollut varaa kääntää selkäänsä hyvin menestyvien kauppiaiden tarjoamille verkostoitumis- ja yhteistyömahdollisuuksille, vaikka nämä eivät olisi toimineet yhteisöllisten pelisääntöjen mukaisesti.

LÄHTEET

Arkistolähteet

Riksarkivet (RA)

Städernas beskrivelser och besvär 1751–1796

Kommerskollegium huvudarkivet

Särskilda utredningar och berättelser 1700-talet: Rudenschiölds relationer om Finland 1738 och 1741

Särskilda utredningar och berättelser 1738–1786, P. A. Gadds relation om Åbo och Björneborgs län 1781 ja P. A. Gadds relation om Städerna i Björneborgs län 1781

Kommerskollegium kammarkontorsarkivet

Årsberättelser, Handelsflottan och dess bemanning 1764–1809

Centrala tullarkiv, Överdirektören för sjötullen, Kansliet/Huvudarkiv:

Personella berättelser och anmärkningspunkter avgivna av sjö- och gränstullkamrarna 1764–1804

Archiv der Hansestadt Lübeck (AHL)

Kaufmännisches Archiv, Stockholmfahrerkompanie:

Prahmgeldbücher 1824–1835

Mikrofilmarchiv der deutschsprachigen Presse e.V. (MFA)

Lübeckische Anzeigen 1785–1792

Kansallisarkisto (KA)

Maistraattien renovoidut tuomiokirjat 1772–1790, Porin maistraatti

Senaatin talousosaston anomusdiarit 1809–1850

Senaatin talousosaston kirjediaarit 1809–1850

Senaatin talousosaston pöytäkirjat 1809–1840

Valtiosihteerinviraston arkisto

Suomen asiain komission aktit 1809

Kenraalikuvernöörin kanslian arkisto

Kenraalikuvernöörin kanslian aktit 1830–1835

Tullihallituksen arkisto

Porin meritullikamarin tilit 1810–1811

Yksityisarkistot

J. W. Ruuthin arkisto, Porin historia

Carl Fredrik Björnbergin arkisto, Liikekirjeenvaihto 1844–1849

Alex Paltsckinin arkisto, Porin kaupungin tontinomistajaluettelo vuodelta 1808

Suomen Elinkeinoelämän Keskusarkisto (ELKA)

Rosenlew Oy:n pääkonttorin arkisto

W. Rosenlew & Co liikekirjeenvaihto 1850–1857

Turun maakunta-arkisto (TMA)

Turun ja Porin läänin lääninkonttorin arkisto

Porin kaupungin taksoitusluettelot 1720–1820

Porin kaupungin henkikirjat 1720–1820

Porin maistraatin vuosikertomukset 1800–1840

Porin maistraatin arkisto

Porin maistraatin tuomiokirjat 1795–1844

Porin maistraatin kirjekonseptit 1764–1830

Porin maistraatin vuosikertomukset 1800–1840

Porin kaupungin kauppiasoikeushakemukset 1800–1845

Porin kaupungin tuulaakitilit 1832–1847

Porin kaupungin laivanmittaajankirjat 1816–1842

Kompromissioikeuden ja paloapukomitean pöytäkirjakonseptit 1801

Porvarisvaltakaavat 1600–1800

Porin raastuvanoikeuden arkisto

Perukirjat 1764–1850

Porin kaupunki- ja maaseurakunnan arkisto

Syntyneiden, kuolleiden ja vihittyjen luettelot 1735–1820

Porin merimieshuoneen arkisto

Laivapäiväkirjat 1842–1850

Porin lyseon arkisto

Porin triviaalikoulun matrikkelit 1800–1815

Porin triviaalikoulun oppilasluettelot 1805–1850

Turun hovioikeuden arkisto

Aatelisten perukirjat 1829

Satakunnan sukututkimusseuran arkisto

Hugo Lagströmin kokoelma

Suomen historian oppiaineen mikrofilmiarkisto (SHMF)

Landhöfvdningarnas berättelser, Förmögenhetsuppskattning 1800

Satakunnan Museon arkisto (SMU)*Kaupankäyntiä käsittelevä arkisto*

Kauppias, laivanvarustaja F. F. Wallenstråle, saapuneita kirjeitä 1848–1853

A. G. Hagerille saapuneet kirjeet (F. F. Wallenstrålen kirjeenvaihto) 1847–1856

Teollisuutta käsittelevä arkisto

Sahanomistaja C. F. Björnberg, Saapuneita kirjeitä 1834–1835

C. F. Björnbergin kirjeiden toistheet 1841–1842

Sekalaisia C. F. Björnbergin ja Björkman & Rosenlewin sahanrakennusta käsitteleviä asiakirjoja

Sanomalehdet

Åbo Tidning 1801 nro 48–49

Satakunta nro 7/1873

Satakunnan kansa 1923

Internetlähteet

Kansallisbiografia. <http://www.kansallisbiografia.fi/> (9.4.2012)

Helsingin yliopiston ylioppilasmatrikkeli 1640–1852. Verkkojulkaisu 2005 <http://www.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/> (16.2.2010)

Ruotsin valtakunnan kauppakaari vuodelta 1734. Verkkooversio: <http://agricola.utu.fi/hist/kktk/lait/1743/1175913.html> (15.2.2010)

Suomen Sukututkimusseuran ylläpitämä HisKi-tietokanta: <http://hiski.genealogia.fi/hiski?fi> (13.6.2011)

Salmitulliluettelo 1776–1795, Sound toll register online, www.soundtoll.nl (9.4.2012)

Tutkimuskirjallisuus

AHVENAINEN, JORMA (1988): Britain as a Buyer of Finnish Sawn Timber 1760–1860. Teoksessa Walter Minchinton (ed.): *Britain and the Northern Seas: Some Essays. Papers presented at the fourth conference of the Association for the History of the Northern Seas. Dartington, Devon 16–20 september 1985*. West Yorkshire.

AHVENAINEN, JORMA (1984): *Suomen sahateollisuuden historia*. WSOY, Porvoo–Helsinki–Juva.

AHVENISTO, INKERI (2008): *Tehdas yhdistää ja erottaa. Verlassa 1880-luvulta 1960-luvulle*. Bibliotheca Historica 118. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

AHTIAINEN, PEKKA – TERVONEN, JUKKA – TERÄS, KARI (2010): *Kaikella on paikkansa. Uuden paikallishistorian suuntaviivoja*. Vastapaino, Tampere.

ANDERSSON, MAGNUS (2010): Kreditförbindelser med utgångspunkt från Göteborg. Teoksessa Gudrun Andersson – Klas Nyberg (red.): *Kommers. Historiska han-*

- delsformer i Norden under 1700- och 1800-talen*. Opuscula Historica Upsaliensia 42. Uppsala universitet, Gävle.
- ALANEN, AULIS J. (1957): *Suomen maakaupan historia*. Gummerus, Jyväskylä.
- ALAPURO, RISTO (2012): Revisiting Microhistory from the Perspective of Comparisons. Teoksessa Susanna Fellman – Marjatta Rahikainen (eds.): *Historical knowledge: In quest of theory, method and evidence*. Cambridge Scholars Publishing, Newcastle upon Tyne.
- ALAPURO, RISTO (1998): Sosiaaliset verkostot ja kollektiivinen toiminta. Teoksessa Kaj Ilmonen – Martti Siisiäinen (toim.): *Uudet ja vanhat liikkeet*. Vastapaino, Tampere.
- ALFANI, GUIDO – GOURDON, VINCENT (2010): *Entrepreneurs, Formalization of Social Ties and Trust Building in Europe (14th–20th Centuries)*. Carlo F. Dondena Centre for Research on Social Dynamics. Working paper No. 25. Url: www.dondena.unibocconi.it/wp25. (haettu 10.3.2011).
- ALFANI, GUIDO (2009): *Fathers and Godfathers: Spiritual Kinship in Early-Modern Italy*. Ashgate, Cornwall.
- ALFANI, GUIDO – GOURDON, VINCENT (2009): Fêtes du baptême et publicité des réseaux sociaux en Europe occidentale: Grandes tendances de la fin du Moyen Âge en XXe siècle. *Annales de Démographie*, N° 1.
- ALFANI, GUIDO – CASTAGNETTI, PHILIPPE – GOURDON, VINCENT (2009): *Baptiser: Pratique sacramentelle, pratique sociale (XVIe–XXe siècles)*. Publications de l'Université de Saint-Etienne. Saint-Etienne.
- ALFANI, GUIDO (2006): Les réseaux de marraine en Italie du Nord du XVe au XVIIe siècle: coutumes, évolution, parcours individuels. *Histoire, Économie et Société*. 25e année, N° 4.
- ANNALA, VILHO (1931): *Suomen lasiteollisuus I. Ruotsin vallan aika 1681–1809*. Ota-va, Helsinki.
- ANNALA, VILHO (1928): *Suomen varhaiskapitalistinen teollisuus Ruotsin vallan aikana*. Kansantaloudellinen yhdistys, Helsinki.
- ARO, JARI (1998): Verkosto yhteiskuntatieteellisenä metaforana. *T & E* 3/98.
- ARONSSON, PETER – FAGERLUND, SOLVEIG – SAMUELSON, JAN (1999): Sociala nätverk – metafor, metod eller teori? Teoksessa Peter Aronsson – Solveig Fagerlund – Jan Samuelson (red.): *Nätverk i historisk forskning – metafor, metod eller teori?* Rapporter från Växjö universitet. Humaniora nro 1. Växjö.
- ARNBERG, J. W. (1868): *Anteckningar om frihetstidens politiska ekonomi. 1: Handel och näringarna*. W. Schultz, Uppsala.
- AUNOLA, TOINI (1967): *Pohjois-Pohjanmaan kauppiaitten ja talonpoikien väliset kauppa- ja luottosuhteet 1765–1809*. Historiallisia Tutkimuksia 72. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki.

- BAYSINGER, BARRY – EKELUND, ROBERT B. JR. – TOLLISON, ROBERT D. (1980): Mercantilism as a Rent-seeking Society. Teoksessa James M. Buchanan – Robert D. Tollison – Gordon Tullock (eds.): *Towards a Theory of the Rent-seeking Society*. Texas A&M University Press, College Station, TX.
- BELL, COLIN – NEWBY, HOWARD (1972): *Community Studies: An introduction to the sociology of the local community*. Allen & Unwin, London.
- BENGTSON, VERN L. – ALLEN, KATHERINE R. (1993): The Life Course Perspective Applied to Families Over Time. Teoksessa P. G. Boss– W. J. Doherty – R. LaRossa – W. R. Schumm – S. K Steinmetz (eds.): *Sourcebook of Family Theories and Methods: A Contextual Approach*. Plenum Press, New York.
- BEN-PORATH, YORAM (1980): The F-connection: Families, friends, and firms and the organization of exchange. *Population and Development Review* 1/1980.
- BERGHOLM, AXEL (1901): *Sukukirja. Suomen aatelittomia sukuja I–II*. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen puolesta. Otava, Helsinki.
- BJÖRKMAN, HJALMAR (1924): *Bidrag till Jakobstads historia III*. Jakobstad.
- BJÖRKQVIST, HEIMER (1970): *Handelsflottan och dess betydelse för sysselsättningen i de Svenk-Österbottniska städerna åren 1815–1858*. Meddelanden från national-ekonomiska institutionen vid handelshögskolan vid Åbo Akademi, Nr. 17. Åbo.
- BLADH, CHRISTINE (2000): En borgarfamilj som andra? Teoksessa Ragnar Björk (red.): *Människan i historien och samtiden. Festskrift till Alf W. Johansson*. Hjalmarson & Högberg, Stockholm.
- BLEDSON, CAROLYN (1984): *Women and marriage in Kpelle society*. Stanford University Press, Stanford.
- BLOCH, MARC (1976): *The Historian's Craft*. Manchester University Press, Manchester.
- BOURDIEU, PIERRE (1986): The Forms of Capital. Teoksessa John G. Richardson (ed.): *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. Greenwood, New York.
- BORRIES, HANS-KARL VON (1923): *Die Handels- und Schifffahrtsbeziehungen zwischen Lübeck und Finnland. Ein Beitrag zur Geschichte der Ostseewirtschaft. Probleme der Weltwirtschaft*. Schriften des Instituts für Weltwirtschaft und Seeverkehr an der Universität Kiel. 36. Jena.
- BRAUDEL, FERDINAND (1984): *Civilization & Capitalism 15th–18th Century: The Perspective of the World*. Harper & Row, London.
- BRINGÉUS, NILS-ARVID (1971): Svenska dopseder. *Fataburen. Nordiska Museets och Skansens Årsbok*, Stockholm.
- BRINT, STEVEN (2001): Gemeinschaft revisited: A critique and reconstruction of the community concept. *Sociological Theory* 19(1).
- BULL, IDA (2002): Inheritance in Family Business: The “long” merchant family: Problems concerning generation change. *Scandinavian Journal of History* 27.
- BULL, IDA (1998): *De trondhjemske handelshusene på 1700-talet. Slekt, hushold og forretning*. Skriftserie fra Historisk Institut, Nr. 26. Trondheim.

- BURKE, PETER (1994): *Venice and Amsterdam: A Study of seventeenth-Century Elites*. Cambridge University Press, Cambridge.
- BURT, RONALD S. (2005): *Brokerage & Closure: An introduction to social capital*. Oxford University Press, Oxford.
- BURT, RONALD S. (2000): Network structure of social capital. Teoksessa Robert I. Sutton – Mary Staw (eds.): *Research in organizational behavior*, Vol. 22. Elsevier, Greenwich.
- BURT, RONALD S. (1999): Entrepreneurs, Distrust, and third Parties. Teoksessa Leigh Thompson – John Levine – David Messick (eds.): *Shared Cognition in Organizations: The management of Knowledge*. Lawrence Erlbaum, Hillsdale, NJ.
- BURT, RONALD S. (1995): *Structural holes: The Social Structure of Competition*. Harvard University Press, Cambridge, MA & London, England.
- BÖRMAN, JAN-ERIK (1981): *Genom Öresundtullen. Skeppfarten på Finland 1500–1800*. Öresundtullen, Helsingfors.
- CARLÉN, STEFAN (1994): An Institutional analysis of the Swedish salt market, 1720–1862. *Scandinavian Economic History Review* 42(1).
- CARPELAN, TOR (1942–1965): *Ättartavlor I–IV. De på Finalnds riddarhus inskrivna efter 1809 adlade, naturaliserade eller adopterade ätterna*. Helsingfors.
- CASSON, MARK (1999): The economics of the firm. *Scandinavian Economic History Review* 47(1).
- CASSON, MARK (1997): *Entrepreneurial Networks: A Theoretical Perspective*. Discussion Papers in Economics and Management. Series A, Vol X (1997/1998), No. 371. Department of economics, Reading University, Reading.
- CASSON, MARK (1982): *The Entrepreneur: An economic theory*. Barnes & Noble, Totowa, NJ.
- CASTELLS, MANUEL (1997): *The Information Age: Economy, Society and Culture*. Vol. 1: The Rise of the Network Society. Blackwell Ltd., Oxford.
- CASTRÉN, MATTI J. (1957): Kauppiaanuran alku 1800-luvun Helsingissä. Ammattikunnallisen elämän muotoja ja aatesisältöä sen viimeiseltä kukoistuskaudelta. *Historiallinen Aikakauskirja* 57(2).
- CEDERBERG, ARNO RAFAEL (1947): *Suomen historiaa vapauden ajalla II*. WSOY, Porvoo.
- CHANDLER ALFRED JR. (1977): *The Visible Hand. The Managerial Revolution in American Business*. Harvard University Press, Cambridge, MA.
- CIPOLLA, CARLO M. (1991): *Between history and economics: An introduction to economic history*. Basil Blackwell Ltd., Oxford.
- COASE, RONALD (1960): The Problem of Social Cost. *The Journal of Law & Economics* 3.
- COASE, RONALD (1937): The Nature of the Firm. *Economica*.
- COLEMAN, JAMES S. (1990): *Foundations of social theory*. Belknap Harvard, Cambridge MA.

- COLEMAN, JAMES S. (1988): Social capital in the creation of human capital. *American Journal of Sociology* 94.
- COLLIANDER, O. I. (1918): *Suomen kirkon paimenmuisto 19:n vuosisadan alusta nykypäivään*, 2 osa. Otava, Helsinki.
- COWAN, ALEXANDER FRANCIS (1986): *The urban patriciate: Lübeck and Venice 1580–1700*. Böhlau Verlag, Köln.
- CRESSY, DAVID (1986): Kinship and kin interaction in early modern England. *Past and Present* 113(1).
- DALHEDE, CHRISTINA (2001): *Handelsfamiljer på Stormakttidens Europamarknad 2*. Warne förlag, Stockholm.
- DAVIDOFF, LEONORE – HALL, CATHERINE (2002): *Family Fortunes: Men and Women of the English Middle Class 1750–1850*. Routledge, London & New York.
- DEACON, BERNARD – DONALD, MOIRA (2004): In search of community history. *Family & Community History* 7(1).
- DEGRYSE, KAREL (1995): The Aristocratization of the Antwerp Mercantile Elite (17th–18th Century). Teoksessa Clé Lesger – Leo Noordegraf (eds.): *Entrepreneurs and entrepreneurship in early modern times: Merchants and industrialists within the orbit of the Dutch staple market*. Stichting Hollandse Historische Reeks 24. Stichting Hollandse Historische Reeks, Den Haag.
- DÜBECK, INGER (1978): *Købekoner og konkurrence. Studier over myndigheds- og ehrversrettens udvikling med stadigt henbil på kvinders historiske retsstilling*. Skrifter fra Det Retsvidenskabelige Institut ved Københavns Universitet, København.
- EDGREN, LARS (1987): *Lärling – Gesäll – mästare. Hantverk och hantverkare i Malmö 1750–1847*. Dialogos, Lund.
- EKELUND, ROBERT B. JR. – TOLLISON, ROBERT D. (1981): *Merchantilism as a rent-seeking society: Economic regulation in historical perspective*. Texas A&M University Press, College Station, TX.
- ELGENSTIERNA, G. (1931): *Den introducerade svenska adelns ättartavlor med tillägg och rättelser. VI: Posse – von Scheven*. Stockholm.
- ELOMAA, HANNA (1995): Porvarillista rakkautta. Oskar ja Mili Hultmanin tarina (1886-1892). Teoksessa Katriina Mäkinen – Leena Rossi (toim.): *Rakkautta, ihanteita ja todellisuutta. Retkiä suomalaiseseen mikrohistoriaan*. Turun täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja A:42. Turku.
- ENGLUND, PETER (1989): *Hotade huset. Adliga föreställningen om samhället under stormaktstiden*. Atlantis, Malmö.
- ENGMAN, MAX (2009): *Ett långt farväl. Finaland mellan Sverige och Ryssland efter 1809*. Atlantis, Stockholm.
- ERICSSON, TOM (1989): Kinship and sociability: Urban shopkeepers in nineteenth-century Sweden. *Journal of Family History* 14(3). <http://jfh.sagepub.com/content/14/3/229> (haettu 30.3.2011).

- EVANS, RICHARD J. (1993): Family and class in the Hamburg grand bourgeoisie 1815–1914. Teoksessa David Blackburn – Richard J. Evans (eds.): *The German bourgeoisie: Essays on the social history of the German middle class from the late eighteenth to the early twentieth century*. Routledge, London.
- EVE, MICHAEL (2002): *Deux traditions d'analyse des reseaux sociaux*. Réseaux n° 115 – FT R&D / Hermès Science Publications. http://www.cairn.info/article.php?ID_REVUE=RES&ID_NUMPUBLIE=RES_115&ID_ARTICLE=RES_115_0183 (haettu 3.9.2011).
- FAGERLUND, SOLVEIG (2002): *Handel och vandel. Vardagslivets sociala struktur ur ett kvinnoperspektiv. Helsingborg ca 1680–1709*. Lund universitet, Lund.
- FAGERLUND, SOLVEIG (2000): Women and men as godparents in an Early Modern Swedish town. *History of the family: An International Quarterly* 5(3).
- FAGERLUND, SOLVEIG (1999): Vad säger dopböckerna om kvinnors sociala nätverk? Teoksessa Peter Aronsson – Solveig Fagerlund – Jan Samuelsson (red.): *Nätverk i historisk forskning – metaphor, metod eller teori? Rapporter från Växjö universitet*. Humaniora Nr. 1, Växjö.
- FELLMAN, SUSANNA – RAHIKAINEN, MARJATTA (eds.) (2012): *Historical knowledge: In quest of theory, method and evidence*. Cambridge Scholars Publishing, Newcastle upon Tyne.
- FELLMAN, SUSANNA (2000): *Uppkomsten av en direktörsprofession: industriledarnas utbildning och karriär i Finland 1900–1975*. Finska vetenskaps-societeten, Helsingfors.
- GAMBETTA, DIEGO (ed.) (1988): *Trust: Making and Breaking Cooperative Relations*. Blackwell, New York.
- GARRIOSCH, DAVID (1996): *The Formation of the Parisian Bourgeoisie 1690–1830*. Harvard Historical Studies, London.
- GAUNT, DAVID (1975): *Utbildning till statens tjänst. En kollektivbiografi av stormakts-tidens hovrättsauskultanter*. Studia Historica Upsaliensia 63. Historiska institutionen vid Uppsala Universitet, Uppsala.
- GAUNT, DAVID (1991): Familjen i förvandling. Teoksessa Panu Pulma (red.): *Den problematiska familjen*. Historiallisia tutkimuksia 97. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki.
- GAUNT, DAVID (1983): *Familjeliv i Norden*. Gidlund, Stockholm.
- GIERKE, OTTO FRIEDRICH VON (1990): *Community in historical perspective: a translation of selections from Das deutsche Genossenschaftsrecht*. Translated by Mary Fischer, selected and edited by Antony Black. Cambridge University Press, Cambridge.
- GINZBURG, CARLO (1996): Johtolankoja. *Kirjoituksia mikrohistoriasta ja historiallisesta metodista*. Suom. Aulikki Vuola. Esipuhe Matti Peltonen. Gaudeamus, Helsinki.

- GLETE, JAN (1994): *Nätverk i näringslivet. Ägande och industriell omvandling i det mogna industrisamhället 1920–1990*. SNS Förlag, WSOY, Helsinki.
- GLUSCHKOFF, JAANA (2008): *Murtuva säätyvalta, kestävä eliitti. Senaattori Lennart Gripenbergin sukupiiri ja sääty-yhteiskunnan muodonmuutos*. Bibliotheca historica 112. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- GRAIF, AVNER (2006): *Institutions and the Path to the Modern Economy: Lessons from Medieval Trade*. Cambridge University Press, Cambridge.
- GRANIT-ILMONIEMI, EELI (1931): *Porin kaupungin porvareita ja kauppiaita 1600–1880*. <http://www.genealogia.fi/hakem/luettelo077as.htm> (haettu 25.1.2011).
- GRANOVETTER, MARK (2005): The Impact of social Structure on Economic Outcomes. *Journal of Economic Perspectives* 19(1).
- GRANOVETTER, MARK (1992): Economic institutions as social constructions: a framework for analysis. *Acta Sociologica: Journal of the Scandinavian Sociological Association* 35(1).
- GRANOVETTER, MARK (1974): *Getting a job: A study of contacts and careers*. Harvard University Press, Cambridge.
- GRANOVETTER, MARK (1973): The Strength of weak ties. *American Journal of Sociology* 78(6).
- GRONOW, JUKKA – NORO, ARTO – TÖTTÖ, PERTTI (1996): *Sosiologian klassikot*. Gaudeamus, Helsinki.
- GULIN, HELMI (1964): *Ett borgarhus i Björneborg*. Historiska och Litteraturhistoriska studier 40. Särtryck ur Svenska Litteratursällskap i Finland, Helsingfors.
- GÖRANSSON, ANITA (1990): Kön, släkt och ägande. Borgerliga matkstrategier 1800–1850. *Historisk Tidskrift* 4.
- HAAS, LOUIS (1995): Il mio buon compare: choosing godparents and the uses of baptismal kinship in Renaissance Florence. *Journal of Social History* 29.
- HAIKARI, JANNE (2009): *Isännän, Jumalan ja rehellisten miesten edessä. Vallankäyttö ja virkamiesten toimintaympäristöt satakuntalaisissa maaseutuyhteisöissä 1600-luvun jälkipuoliskolla*. Bibliotheca Historica 121. Suomalaisen kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- HANHO, J. T. (1915): *Tutkimuksia Suomen metsätalouden historiasta 19. vuosisadalla. Sahateollisuudesta ja sahatuotteiden viennistä 1840- ja 1850-luvuilla*. Erikoistutkimuksia 3. Suomen metsänhoitoyhdistyksen julkaisuja, Helsinki.
- HALILA, AIMO (1953): *Oulun kaupungin historia. II: 1721–1809*. Oulun kaupunki, Oulu.
- HALILA, AIMO (1942): *Suomen kaupunkien kunnallishallinto I*. Historiallisia tutkimuksia 28. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki.
- HARDWICK, JULIE (1998): *The Practice of Patriarchy: Gender and the Politics of Household Authority in Early Modern France*. Pennsylvania State University Press, Philadelphia, PA.

- HARDWICK, JULIE (1992): Widowhood and patriarchy in seventeenth century France. *Journal of Social History* 26(1).
- HAREVEN, TAMARA K. (1991): The History of the Family and the Complexity of Social Change. *The American Historical Review* 96(1).
- HAREVEN, TAMARA K. (1982): *Family time & industrial time: The relationship between the family and work in a New England industrial community*. Cambridge University Press, New York.
- HARMAJA, LEO (1920): *Suomen tullipolitiikka Venäjän vallan aikana. I: Vuoteen 1859*. Taloustieteellisiä tutkimuksia 24. Kansantaloudellinen yhdistys, Helsinki–Porvoo.
- HASSELBERG, YLVA (1998): *Den sociala ekonomin. Familjen Classon och Furudals bruk 1804–1856*. Studia Historica Upsaliensia 189. Uppsala universitet, Uppsala.
- HASSELBERG, YLVA – MÜLLER, LEOS – STENLÅS, NIKLAS (1997): *History from a network perspective: Three examples from Swedish early-modern and modern history 1700–1950*. Working paper 1997:01. (CTS) center for transport-och samhällsforskning, Borlänge.
- HAUTALA, KUSTAA (1956): *Suomen tervakauppa ja 1856–1913. Sen viimeinen kukoistus ja häviö sekä niihin vaikuttaneet syyt*. Historiallisia Tutkimuksia 45. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki.
- HECKSCHER, ELI F. (1953a): *Merkantilismen*. Förra delen. Norstedts, Stockholm.
- HECKSCHER, ELI F. (1953b): *Merkantilismen*. Senare delen. Norstedts, Stockholm.
- HECKSCHER, ELI F. (1949): *Sveriges ekonomiska historia från Gustav Vasa. 2. delen, andra halvbandet: Det moderna Sveriges grundläggning*. Bonnier, Stockholm.
- HEINO, ULLA (1985): *Käsityö ja sen tekijät 1600-luvun Satakunnassa*. Historiallisia Tutkimuksia 127. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki.
- HELLEMAA, LAHJA-IRENE – JUSSILA, ANJA – PARVIO, MARTTI (toim.) (1986[1686]): *Kirko-Laki Ja Ordningi 1686*. Näköispainos ja uudelleen ladottu laitos vuoden 1686 kirkkolain suomennoksesta. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 444. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- HIRSCHMAN, ALBERT O. (1977): *The passions and the interests: Political arguments for capitalism before its triumph*. Princeton University Press, Princeton, NJ.
- HIRVONEN, PEKKA (2002): *Papin pojasta suurtalousmieheksi. Alfred Kihlman ja noussevan keskiluokan sosiaaliset verkostot*. <http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/hum/histo/lt/hirvonen/papinpoj.pdf> (haettu 24.8.2005).
- HJERPPE, RIITTA (1990): *Kasvun vuosisata*. VAPK-kustannus, Helsinki.
- HJERPPE, RIITTA (1988): *Suomen talous 1860–1985. Kasvu ja rakennemuutos*. Kasvututkimuksia 13. Suomen Pankin julkaisuja, Helsinki.
- HOCKMAN, TUULA (2006): *Kolmen polven perilliset. Ingeborg Aakentytär (Tott) ja hänen sukunsa (n. 1460–1507)*. Bibliotheca Historica 104. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- HOFFMAN, KAI (1980): *Suomen sahateollisuuden kasvu, rakenne ja rahoitus 1800-luvun jälkipuoliskolla*. Bidrag till kännedom av Finlands natur- och folk H.124. Utgivna av finska vetenskap-societen, Helsinki.

- HOLMILA, MARJA (2001): *Kylä kaupungistuvassa yhteiskunnassa. Yhteisöelämän muutos ja jatkuvuus*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 850. SKS, Helsinki.
- HORNBORG, ERIK (1923): *Segelsjöfartens historia*. Schildt, Helsingfors.
- HREINSSON, EINAR – NILSON, TOMAS (red.) (2003): *Nätverk som social resurs. Historiska exempel*. Studielitteratur AB, Lund.
- HUITTINEN, KARI (1997): Kummivalinnat ja kyläyhteisön sosiaalinen rakenne. Tapaustutkimus muutaman eteläpohjalaistalon kummivalinnoista 1730-luvulta 1830-luvulle. Kulttuuriantropologian julkaisematon pro gradu -tutkielma. Valtiotieteellinen tiedekunta. Helsingin yliopisto.
- HYRKKÄNEN, MARKKU (2002): *Aatehistorian mieli*. Vastapaino, Tampere.
- HÄGGMAN, KAI (1996): *Johdatus perhehistoriaan*. Helsingin yliopiston historian laitoksen julkaisuja 11. Helsinki.
- HÄGGMÄN, KAI (1994): *Perheen vuosisata. Perheen ihanne ja sivistyneistön elämäntapa 1800-luvun Suomessa*. Historiallisia Tutkimuksia 179. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki.
- HÄKKINEN, ANTTI (2008): Kiertävät kulkijat, nimittelykäytännöt ja sosiaalinen pääoma. Teoksessa Jarkko Keskinen – Kari Teräs (toim.): *Luottamus, sosiaalinen pääoma, historia*. Historia mirabilis 5. Turun Historiallinen Yhdistys ry., Turku.
- HÄKKINEN, ANTTI (2003): Kieltolakirikollisuuden sosiaaliset verkostot Helsingissä 1929–30. Teoksessa Sakari Saaritsa – Kari Teräs (toim.): *Työväen verkostot*. Väkivoimakas 16. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki.
- IKONEN, KIMMO (1999): Pikisaari ja Aurajoki. Kaukopurjehdusta ja ruoppausta 1700-luvulla. Teoksessa Jussi T. Lappalainen (toim.): *Turun sataman historia*. Gummerus, Jyväskylä.
- ILMAKUNNAS, JOHANNA (2009): *Kuluttaminen ja ylhäisaatelin elämäntapa 1700-luvun Ruotsissa*. Bibliotheca Historica 112. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- ILMONEN, KAJ (toim.) (2000): *Sosiaalinen pääoma ja luottamus*. SoPhi. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.
- INGRAM, MARTIN (1990): *Church courts, sex and marriage in England*. Cambridge University Press, Cambridge.
- JOHANSON, JAN-ERIK – MATTILA, MIKKO – UUSIKYLÄ, PETRI (1995): *Johdatus verkostanalyysiin*. Menetelmäraportteja ja Käsikirjoja 3/1995. Kuluttajatutkimuskeskus, Helsinki.
- JOKIPII, MAUNO (1958): *Porin kaupungin historia. II: 1558–1809*. Porin kaupunki, Pori.
- JOUSTELA, KAUKO E. (1963): *Suomen Venäjän-kauppa autonomian ajan alkupuolisella*. Historiallisia tutkimuksia 62. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki.
- JUTIKKALA, EINO (1965): *Pohjoismaisen yhteiskunnan historiallisia juuria*. WSOY, Porvoo.

- JUTIKKALA, EINO (1949): *Vapauden aika*. WSOY, Porvoo.
- JUTIKKALA, EINO – NIKANDER, GABRIEL (toim.) (1941): *Suomen kartanot ja suurtilat II*. Kivi kustannusosakeyhtiö, Helsinki.
- JÄNTERE, KAARLO (1927): *Koulunkäynti sosiaalisena ilmiönä vv. 1722–1843. Silmälläpitäen erityisesti Porin triviaalikoulua*. Turku.
- JÄNTERE, KAARLO (1926): *Porin triviaalikoulun oppilasluettelot 1722, 1733, 1737 ja oppilasmatrikkeli 1738–1842*. Turku.
- JÄRVINEN, KYÖSTI (1940): *Sata vuotta Suomen tukkukauppaa I. Suomen tukkukauppa ja tukkukauppiat 1800-luvulla*. Kustannusliike Suomen kauppa ja teollisuus Oy, Helsinki.
- KAARNINEN, MERVI – KAARNINEN, PENTTI (2002): *Sivistyksen portti. Ylioppilastutkinnon historia*. Otava, Helsinki.
- KALELA, JORMA (2000): *Historiantutkimus ja historia*. Hanki ja jää. Gaudeamus, Helsinki.
- KALLIOINEN, MIKA (2006): *Kesyttetty kilpailu. Yhteistyö ja kartellisoituminen Suomen puuvillateollisuudessa 1900–1939*. Turun yliopiston historian laitoksen julkaisuja 65. Suomen historia, Turku.
- KALLIOINEN, MIKA (2004): *Suomen teollistaja. Vertaileva tutkimus kauppahuoneiden siirtymisestä teollisuuteen 1800-luun jälkipuoliskolla*. Turun yliopisto, Suomen historia, Turku.
- KALLIOINEN, MIKA (2002): *Verkostoitunut tieto. Informaatio ja ulkomaiset markkinat Dahlströmin kauppahuoneen liiketoiminnassa 1800-luvulla*. Historiallisia Tutkimuksia 215. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- KALLIOINEN, MIKA (2000): *Kauppias, kaupunki, kruunu. Turun porvarisyhteisö ja talouden organisaatio varhaiskeskiajalta 1570-luvulle*. Bibliotheca Historica 59. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- KAPLAN, MARION (1991): *The making of the Jewish middle class: Women, family and identity in imperial Germany*. Oxford University Press, Oxford.
- KARLSSON-SJÖGREN, ÅSA (1999): *Giftorätt och kontroll av gifta kvinnors egendom under 1600-talet fram till 1734 lag*. Teoksessa Kari Melby – Anu Pylkkänen – Bente Rosenbeck (red.): *Aegteskap i Norden fra Saxo till i dag*. Nordiska Ministerrådet, Köpenhamn.
- KARLSSON-SJÖGREN, ÅSA (1998): *Kvinnors rätt i stormaktstidens Gävle*. Umeå studies in the humanities 144. Umeå universitet, Umeå.
- KARONEN, PETRI (2004): *Patruunat ja poliitikot. Yritysjohtajat taloudellisina ja poliittisina toimijoina Suomessa 1600–1920*. Historiallisia Tutkimuksia 217. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- KAUKAMAA, LAURI IIVARI (1946): *Kauppahuone Björkman & Rosenlewin liiketoiminnasta 1820–50 luvuilla ja W. Rosenlew & Co:n perustaminen v. 1853*. Satakunta XII. Julkaissut Satakuntalainen osakunta, Helsinki.

- KAUKAMAA, LAURI IIVARI (1941): *Porin puutavarakaupasta ja metsänkäytöstä kaupungin kauppapiirissä ”suuren laivanvarustustoimen” aikana 1809–1856*. Historiallisia Tutkimuksia 27. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki.
- KAUKAMAA, LAURI IIVARI (1939): *Vahokosken sahariita*. Satakunta. Kotiseutututkimuksia XI. Julkaissut Satakuntalainen osakunta, Helsinki.
- KAUKAMAA, LAURI IIVARI (1938): Frans Fredrik Wallenstråle porilaisena kauppiana ja laivanvarustajana. *Historiallinen arkisto* 44.
- KAUKIAINEN, YRJÖ (2008): *Ulos maailmaan. Suomalaisen merenkulun historia*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- KAUKIAINEN, YRJÖ (1994): Owners and Masters: Management and managerial Skills in the Finnish Ocean-going Merchant Fleet, c. 1840–1880. *Research in Maritime history* 6.
- KAUKIAINEN, YRJÖ (1993): *History of Finnish Shipping*. Routledge, London.
- KEKKONEN, JUKKA (1987): *Merkantilismista liberalismiin. Oikeushistoriallinen tutkimus elinkeinovapauden syntytaustasta Suomessa vuosina 1855–1879*. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja a-sarja N:o 172, Helsinki.
- KESKINEN, JARKKO (2013): The chosen ones: The godparent relation as a complementary networking strategy in the merchant community of Pori, 1765–1820. Teoksessa Deborah Simonton – Anne Montenach (eds.): *Gender in the European Town: Female agency in the Urban Economy, 1640–1830*. Routledge, London. (Forthcoming 2013)
- KESKINEN, JARKKO (2011): Riksit ja taalerit. Pohjanlahden kaupunkien ulkomaankauppa ja sen maksuliikenteen kehitys 1800-luvun alussa. Teoksessa Jorma Ahvenainen (toim.): *Kauppa ja kaupungit Satakunnassa*. Satakunta 28. Satakunnan Historiallinen Seura, Kokemäki.
- KESKINEN, JARKKO (2010): The change of cooperative competition in the merchant community of Pori, 1820–1840. Teoksessa Gudrun Andersson – Klas Nyberg (red.): *Kommers. Historiska handelsformer i Norden under 1700- och 1800-talen*. Opuscula Historica Upsaliensia 42. Uppsala universitet, Uppsala.
- KESKINEN, JARKKO – TERÄS, KARI (2008): Sosiaalinen pääoma ja luottamus – kuinka tehdä näkymätön voimavara näkyväksi? Teoksessa Jarkko Keskinen – Kari Teräs (toim.): *Luottamus, sosiaalinen pääoma, historia*. Historia Mirabilis 5. Turun Historiallinen Yhdistys ry., Turku.
- KESKINEN, JARKKO (2005): Sosiaalinen pääoma porilaisessa kauppiaasyhteisössä 1800-luvun alussa. Teoksessa Martti Vihanto (toim.): *Instituutitotaloustieteen nykyisiä suuntia*. Turun korkeakoulujen yhteiskunnallis-taloudellinen tutkimusyhdistys ry., Turku.
- KESKINEN, JARKKO (2001): *Laivanvarustaja ja lankkukauppias. Rosenlewin kauppahuoneiden liikeverkosto vv. 1820–1857*. Pro gradu -tutkielma, Suomen historia, Humanistinen tiedekunta, Turun yliopisto, Turku.
- KLAPISCH-ZUBER, CHRISTIANE (1990): *La maison et le nom: Stratégies et rituels dans l’Italie de la Renaissance*. Editions de l’EHESS, Paris.

- KLEIN, PETER G. (2000): New institutional economics. Teoksessa Boudewijn Bouckaert – Gerrit De Geest (eds): *Encyclopedia of law and economics*. Vol I: *The history and methodology of law and economics*. Edward Elgar, Cheltenham.
- KNOKE, DAVID – KUKLINSKI, JAMES H. (1991): *Network Analysis*. Quantitative Applications in the Social Sciences 28. SAGE Publications, Beverly Hills CA.
- KOIVUNIEMI, JUSSI (2000): *Tehtaan pillin tahdissa. Nokian tehdasyhdyskunnan sosiaalinen järjestys 1870–1939*. Bibliotheca Historica 64. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- KOIVUNIEMI, JUSSI (2011): *Sukuyhtiön aika. Rosenlew 1853–1987*. Otava, Helsinki.
- KOOIJMANS, LUC (1995): Risk and reputation: On the mentality of merchants in the Early Modern period. Teoksessa C. Lesger – L. Noordegraaf (eds.): *Entrepreneurs and entrepreneurship in Early Modern times: Merchants and industrialists within the orbit of the Dutch staple market*. Hollandse Historische Reeks, Den Haag.
- KOTILAINEN, SOFIA (2008): *Suvun nimissä. Nimenannon käytännöt Sisä-Suomessa 1700-luvun alusta 1950-luvulle*. Bibliotheca Historica 120. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- KUISMA, MARKKU (2011): *Saha. Tarina Suomen modernisaatiosta ja ihmisistä jotka sen tekivät*. Kustannusosakeyhtiö Siltala, Helsinki.
- KUISMA, MARKKU (1999): Kruunun regaali vai sopimusvapaus? 1700-luvun sahapriivilegit: yrittäjän etu, talonpojan pakko. Teoksessa Jari Niemelä (toim.): *Ihmiset ovat kaupunki*. Turun historiallinen Arkisto 53. Turun Historiallinen Yhdistys ry., Turku.
- KUISMA, MARKKU (1993a): *Metsäteollisuuden maa. Suomi, metsät ja kansainvälinen järjestelmä 1620–1920*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1055. SKS, Helsinki.
- KUISMA, MARKKU (1993b): Keskusvalta, virkavalta, rahavalta: valtio, virkamiehet ja teollinen kehitys Suomessa 1740–1940. Teoksessa Markku Kuisma et al.: *Hallinto rahan, julkisuuden ja Venäjän paineessa*. Hallintohistoriallisia tutkimuksia 9. Hallintohistoriakomitea, Helsinki.
- KUISMA, MARKKU (1983): *Kauppasahojen perustaminen Suomessa 1700-luvulla (1721–1772). Tutkimus päätöksentekoprosessista*. Bidrag till Kännedom av Finland natur och Folk. Utgivna av Finska Vetenskaps-Societen H.129, Helsinki.
- LAAKSO, VEIKKO (1994): *Suur-Loimaan historia II*. Alastaro, Loimaan kaupunki, Loimaan kunta ja Mellilä.
- LAGSTRÖM, HUGO (1957): Lisiä Moliis-suvun sukuuutteloon. *Genos* 28.
- LAGUS, HUGO (1928): *W. Rosenlew & Co. Aktiebolag 1853–1928*. Björneborg.
- LAHTINEN, ANU (2007): *Sopeutuvat, neuvottelevat, kapinalliset. Naiset toimijoina Flemingin sukupiirissä 1472–1620*. Bibliotheca Historica 108. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

- LAINEN, EVERT (1939): Salpietarin valmistus ja ruutitehdaspuuhat 1810–1820-luvuilla. *Historiallinen Arkisto* 46. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki.
- LAINEN, EVERT (1907): *Piirteitä Suomen vuoritoimen historiasta 19-vuosisadan ensi-puoliskolla. I: Rautateollisuus 1808–1831*. Helsinki.
- LAMBERG, JUHA-ANTTI – OJALA, JARI – ELORANTA, JARI (1997): Uusinstitutioiden ja taloushistoria. Kollektiivisen valinnan ja liiketoiminnan problematiikka. Teoksessa Juha-Antti Lamberg – Jari Ojala (toim.): *Uusi institutionaalinen taloushistoria. Johdanto tutkimukseen*. Atena, Jyväskylä.
- LAMBERG, MARKO (1999): Den Stockholmska rådmanskretsen sociala band under senmedeltiden. Teoksessa Peter Aronsson – Solveig Fagerlund – Jan Samuelsson (red.): *Nätverk i historisk forskning – metafor, metod eller teori?* Rapport från Växjö universitet. Humaniora Nr. 1, Växjö.
- LAPPALAINEN, MIRKKA (2005): *Suku, valta, suurvalta. Creutzit 1600-luvun Ruotsissa ja Suomessa*. WSOY, Helsinki.
- LASLETT, PETER (1972): Introduction: The history of the family. Teoksessa Peter Laslett – Richard, Wall (eds.): *Household and family in past time*. Cambridge University Press, Cambridge.
- LASLETT, PETER – WALL, RICHARD (eds.) (1972): *Household and family in past time*. Cambridge University Press, Cambridge.
- LATOURETTE, BRUNO (1996): On actor-Network Theory: A few clarifications. *Soziale Welt* 47.
- LAVAL, CHRISTIAN (2007): *L'homme économique: Essai sur les racines du néolibéralisme*. Gallimard, Paris.
- LEHTONEN, HEIKKI (1990): *Yhteisö*. Vastapaino, Tampere.
- LEMPIÄINEN, PENTTI (1979): *Lapsensynnyttäminen ja morsianten kirkkoonotto*. Suomalaisen Teologisen Kirjallisuusseuran Julkaisuja 81, Helsinki.
- LEMPIÄINEN, PENTTI (1965): *Kastekäytäntö Suomen kirkoissa 1500- ja 1600-luvulla*. Suomen Kirkkohistoriallisen Seuran Toimituksia 69. Suomen Kirkkohistoriallinen Seura, Helsinki.
- LE ROY LADURIE, EMMANUEL (1984): *Montaillou. Ranskalainen kylä 1294–1324*. Suom. Marja Itkonen-Kaila. Otava, Helsinki.
- LESGER, C. – NOORDEGRAAF, L. (eds.) (1995): *Entrepreneurs and entrepreneurship in Early Modern times: Merchants and industrialists within the orbit of the Dutch staple market*. Hollandse Historische Reeks, Den Haag.
- LEVI, GIOVANNI (2012): Microhistory and the recovery of Complexity. Teoksessa Susanna Fellman – Marjatta Rahikainen (eds.) (2012): *Historical knowledge: In quest of theory, method and evidence*. Cambridge Scholars Publishing, Newcastle upon Tyne.
- LEVI, GIOVANNI (1992): *Aineeton perintö. Manaajapappi ja talonpoikaisyhteisö 1600-luvun Italiassa*. Suom. Kaisa Kinnunen – Elina Suolahti. Esipuhe Matti Peltonen. Tutkijaliitto, Helsinki.

- LEVI, GIOVANNI (1991): On microhistory. Teoksessa Peter Burke (ed.): *New Perspectives in Historical Writing*. Polity Press, Cambridge.
- LEVÓN, MARTTI (1964): *Merenkävijöitä ja kauppaporvareita. Erään pohjalaisen suvun tarina*. WSOY, Porvoo.
- LIN, NAN (2001): Building a network theory of social capital. Teoksessa Nan Lin – Karen Cook – Ronald S. Burt (eds.): *Social capital: Theory and research*. Transaction Publishers, New York.
- LINDBERG, ERIK (2001): *Borgerskap och burskap. Om näringsprivilegier och borgerskapets institutioner i Stockholm 1820–1846*. Acta Universitatis Upsaliensis 54. Uppsala universitet, Uppsala.
- LINDBERG, FOLKE (1989): *Hantverk och skräväsen under medeltid och äldre Vasatid*. Prisma, Stockholm.
- LINDSTRÖM, DAG (1993): Skrå, ära och hantverkarkultur i Sverige ca 1350–1900. Kring arbetarkultur före industrialismen. *Historisk Tidskrift* 1.
- LINDSTRÖM, DAG (1991): *Skrå, stad och stat. Stockholm, Malmö och Bergen ca 1350–1622*. Studia Historica Upsaliensia 163. Uppsala universitet, Uppsala.
- LINDSTRÖM [SARVA], GUNNAR (1905): *Suomen kaupasta Aleksanteri I:sen aikana I. Järjestymisvuodet 1808–1812*. Helsinki.
- LOMBARDI, SANDRO (1996): Family, kin, and the quest for community: A study of three social networks in Early-Modern Italy. *History of the Family* 1(3).
- LUHMANN, NIKLAS (1979): *Trust and Power*. John Wiley & Sons, New York.
- LUNDBLAD, STEFAN (2007): *Hedersam handelsman eller verksam företagare. Den ekonomiska kulturens omvandling och de ledande ekonomiska aktörerna i Gävle 1765–1869*. Studia Historica Upsaliensia 228. Uppsala universitet, Uppsala.
- LUOMA-AHO, VILMA (2005): *Faith-holders as social capital of Finnish public organisations*. Jyväskylä Studies in Humanities 42. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.
- LUUKKO, ARMAS (1979): *Vaasan historia. II: 1721–1808*. Vaasan kaupunki, Vaasa.
- Lübecks Nordischer Handel unter Berücksichtigung seiner Bedeutsamkeit für die deutsche Fabrication* 1848. H. G. Rahtgens, Lübeck.
- LÄHTEENOJA, AINA (1942): *Reposaaren historia*. Werner Hacklin, Helsinki.
- LÖNEGREN, HOLGER (1948): *Genealogia. Caroli Fredrici Björnbergi*. Ekenäs Tryckeri Aktiebolags Förlag, Ekenäs.
- MAGNUSSON, LARS (2003): Den ekonomiska diskussionen under frihetstid. Ett framlängesperspektiv. Teoksessa Marie-Christine Skuncke – Henrika Tandefeldt (2003): *Riksdag, kaffehus och predikstol. Frihets politiska kultur 1766–1772*. Svenska Litteratursällskapet i Finland, Atlantis, Stockholm.
- MAGNUSSON, LARS (2001): *Äran, korruptionen och den borgerliga ordningen. Essäer från svensk ekonomihistoria*. Atlantis, Stockholm.
- MAGNUSSON, LARS (1999): *Merkantilismen. Ett ekonomiskt tänkande formuleras*. SNS förlag, Kristianstad.

- MAGNUSSON, LARS (1996): *Sveriges ekonomiska historia*. Scandbook AB, Falun.
- MANN, THOMAS (1961): *Buddenbrookit. Erään suvun rappeutumistarina*. Suom. Siiri Sieberg . Kolmas painos. Werner Söderström osakeyhtiö, Porvoo.
- MARSDEN, PETER – NAN, LIN (eds.) (1982): *Social structures and network analysis*. Sage Publishers. Beverly Hills, CA.
- MARTTILA, JUUSO (2010): Beyond the Family and the Household: Occupational family Networks. *Journal of Family History* 35(2). <http://jfh/sagepub.com/content/35/2/128> (haettu 30.3.2011).
- MATIKAINEN, OLLI (2002): *Verenperijät. Väkivalta ja yhteisön murros itäisessä Suomessa 1500–1600-luvulla*. Bibliotheca Historica 78. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- MATOVIĆ, MARGARETA R. (1984): *Stockholmsäktenskap. Familjebildning och partnerval i Stockholm 1850–1890*. Utgivna av Stockholms kommun, Stockholm.
- MAURANEN, TAPANI (1981a): Kotimaan kauppa. Teoksessa *Suomen taloushistoria. 1: Agraarinen Suomi*. Tammi, Helsinki.
- MAURANEN, TAPANI (1981b): Porvarista kauppiaksi. Kauppiaan yhteiskunnallinen asema 1800-luvun jälkipuoliskolla. *Historiallinen Arkisto* 76. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki.
- MAUSS, MARCEL (1999): *Lahja. Vaihdannan muodot ja periaatteet arkaaisissa yhteiskunnissa*. Ranskan ja englannin kielistä suomentaneet Jouko Nurmiainen ja Jyrki Hakanpää. Tutkijaliitto, Helsinki.
- MEDICK, HANS – SABEAN, DAVID WARREN (1984): *Interest and emotions: Essays on the Study of Family and Kinship*. Cambridge University Press, Cambridge.
- MEINANDER, NILS (1945): *Vesisahan tarina*. Helsinki.
- MELKERSSON, MARTIN (1997): *Staten, ordningen och friheten. En studie av den styrande elitens syn på statens roll mellan stormakten och 1800-talet*. Acta Universitatis Upsaliensis. Uppsala.
- MILLS, DENNIS (2004): Defining community: A critical review of ‘community’ in family and community history. *Family & Community History* 7(1).
- MINTZ, SIDNEY W. – WOLF, ERIC R. (1950): An analysis of ritual co-parenthood (compadrazgo). *Southwest Journal of Anthropology* 6(4).
- MOKYR, JOEL (1990): *The Levet of Riches: Technological creativity and economic progress*. Oxford University Press, New York.
- MYLLYNTAUS, TIMO – MICHELSEN, KARL-ERIK – HERRANEN, TIMO (1986): *Teknologinen muutos Suomen teollisuudessa 1885–1920. Metall-, saha- ja paperiteollisuuden vertailu energiatalouden näkökulmasta*. Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk, H. 134. Suomen Tiedeseura, Helsinki.
- MYLLYNTAUS, TIMO (1981): *Suomen graafisen teollisuuden kasvu 1860–1905*. Talous- ja sosiaalhistorian laitoksen tutkimuksia 12. Helsinki, Helsingin yliopisto.
- MYLLYNTAUS, TIMO (1980): *Suomen talouspolitiikka 1809–1860*. Teoksessa *Suomen taloushistoria. 1: Agraarinen Suomi*. Tammi, Helsinki.

- MÜLLER, LEOS (2006): Great Power Constraints and the Growth of the Commercial Sector: The Case of Sweden, 1600–1800. Teoksessa Wim Klooster – Benjamin Schmidt (eds.): *The Atlantic world: Europe, Africa and the Americas, 1500–1830*. Brill, Leiden–Boston.
- MÜLLER, LEOS (2005): The Dutch entrepreneurial networks and Sweden in the Age of Greatness. Teoksessa Hanno Brand (ed.): *Trade, diplomacy and cultural exchange: Continuity and change in the North Sea area and the Baltic c. 1350–1750*. Uitgeverij Verloren, Hilversum.
- MÜLLER, LEOS (2004): *Consuls, Corsairs, and Commerce: The Swedish Consular Service and Long-distance Shipping, 1720–1815*. Uppsala University, Uppsala.
- MÜLLER, LEOS (2001): Institutional change and entrepreneurial behavior in Sweden 1600–1800. Paper presented at Workshop ‘Entrepreneurship and institutional context in comparative perspective’, 23.11.2001. Utrecht.
- MÜLLER, LEOS (1998): *The Merchant houses of Stockholm, c. 1640–1800: A comparative study of early-modern entrepreneurial behaviour*. Studia Historica Upsaliensia 188. Uppsala University, Uppsala.
- MÄNTYLÄ, ILKKA (1994): *Porvoon kaupungin historia. II: 1602–1809*. Porvoon kaupunki, Porvoo.
- MÄNTYLÄ, ILKKA (1981): *Valitut, ehdollepannut ja nimitetyt. Pormestarien vaalit 20 kaupungissa 1720–1808*. Historiallisia Tutkimuksia 114. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki.
- MÄNTYLÄ, ILKKA (1977): *Yksimielisyydestä kauppiaiden valtaan. Raatimiesten vaalit 12 kaupungissa 1722–1808*. Historiallisia Tutkimuksia 104. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki.
- MÖLLER, SYLVI (1954): *Suomen tapulikaupunkien valtaporvaristo ja sen kaupankäyntimenetelmät 1600-luvun alkupuolella*. Historiallisia tutkimuksia 42. Suomen Historiallinen Seura, Forssa.
- NERGÅRD, MAJ-BRITT (2001): *Mellan krona och marknad. Utländska och svenska entreprenören inom svensk järnhantering från 1580 till 1700*. Studia Historica Upsaliensia. Uppsala universitet, Uppsala.
- NIEMELÄ, JARI (2008): *Talonpoika toimessaan. Suomen maatalouden historia*. Tietoliipas 225. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- NIEMELÄ, JARI (1988): *Vain hyödynkö tähden? Valistuksen ajan hyötyajattelun, luonnontieteen ja talouspolitiikan suhde Pehr Adrian Gaddin elämäntyön kautta tarkasteltuna*. Historiallisia Tutkimuksia 199. Suomen historiallinen seura, Helsinki.
- NIKULA, OSCAR (1981): *Kaupunkilaitos 1721–1875*. Teoksessa Päiviö Tommila (toim.): *Suomen kaupunkilaitoksen historia. 1: Keskiajalta 1870-luvulle*. Suomen kaupunkiliitto, Vantaa.
- NIKULA, OSCAR (1978): *Finländska borgare på 1700-talet*. Svenska Litteratursällskapet i Finland, Helsingfors.

- NIKULA, OSCAR (1973): *Åbo stads historia 1809–1856*. Åbo stad, Åbo.
- NIKULA, OSCAR (1970): *Turun kaupungin historia 1721–1809*. Ensimmäinen nide. Turun kaupunki, Turku.
- NIKULA, OSCAR (1953): *Rosenlew-koncernen. En hundraårig utveckling från handels- hus till storindustri 1853–1953*. Frenckellska Tryckeri Aktiebolag, Helsingfors.
- NIKULA, OSCAR (1948): *Malmska Handelshuset i Jakobstad*. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland 316. SLS, Helsingfors.
- NOOTEBOOM, BART (2004): The trust process. Teoksessa Bart Nooteboom – Frédéric Six (eds.): *The Trust Process in Organizations: Empirical Studies of the Determinants and the Process of Trust Development*. Edward Elgar, Cheltenham, UK & Northampton, USA.
- NORDIN, JONAS (2003): Frihetstidens radikalism. Teoksessa Marie-Christine Skuncke – Henrika Tandefeldt (red.): *Riksdag, kaffehus och predikstol. Frihets politiska kultur 1766–1772*. Svenska Litteratursällskapet i Finland, Atlantis, Stockholm.
- NORDIN, JONAS (2000): *Ett fattig men fritt folk. Nationell och politisk självbild i Sverige från sen stormaktstid till slutet av frihetstiden*. Stockholms universitet, Stockholm.
- NORTH, DOUGLASS C. (1994): Economic performance through time. *The American Economic Review* 84(3).
- NORTH, DOUGLASS C. (1991): Institutions. *Journal of Economic Perspectives* 5(1).
- NORTH, DOUGLASS C. (1990): *Institutions, institutional change and economic performance*. Cambridge University Press, Cambridge.
- NORTH, DOUGLASS C. 1985. Transaction costs in History. *The Journal of European Economic History* 14(3).
- NORTH, DOUGLASS C. (1981): *Structure and change in economic history*. Cambridge University Press, New York & London.
- NOVÁKY, GYÖRGY (1990): *Handelskompanier och kompanihandel. Svenska Afrika-kompaniet 1649–1663. En studie i feodal handel*. Studia Historica Upsaliensia 159. Uppsala universitet, Uppsala.
- NURMIAINEN, JOUKO (2009): *Edistys ja yhteinen hyvä vapaudenajan ruotsalaisessa poliittisessa kielessä*. Bibliotheca Historica 122. Suomalaisen kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- NYBERG, KLAS (2007): Risk, tillit och kreditvärdighet: finansiella nätverk i 1700- och 1800-talets Stockholm. Teoksessa Klas Nyberg (red.): *Handel och risk. Fyra uppsatser från Ekonomisk-historiska mötet vid Umeå universitet 2005*. Uppsala Papers in Economic History No 2/2008. Uppsala universitet, Uppsala.
- NYBERG, KLAS (red.) (2006): *Kopparkungen. Handelshuset Björkman i Stockholm 1782–1824*. Fälth – Hässler, Värnamo.
- OGILVIE, SHEILAGH (2011): *Institutions and European Trade: Merchant Guilds, 1000–1800*. Cambridge University Press, Cambridge.
- OJALA, JARI (2000): Kerran kauppiaita. Suomalaisten kauppiassukujen sosioekonomisen aseman muutos. Teoksessa Riita Oittinen – Marjatta Rahikainen (toim.):

- Keulakuvia ja peränpitäjiä. Vanhan ja uuden yhteiskunnan rajalla.* Suomen Historiallinen Seura, Helsinki.
- OJALA, JARI (1999a): *Tehokasta liiketoimintaa Pohjanmaan pikkukaupungeissa. Purjemerenkulun kannattavuus ja tuottavuus 1700–1800-luvulla.* Bibliotheca Historica 40, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- OJALA, JARI (1999b): Pieni piiri porvareita. Suomalaiskauppiaiden sukulaiverkostot 1700–1800-luvulla. *Sukutieto* 3.
- OJALA, JARI (1997a): Approaching Europe: The merchant networks between Finland and Europe during the eighteenth and nineteenth centuries. *European Review of Economic History* 1.
- OJALA, JARI (1997b): Henkilökohtainen on taloudellista. Teoksessa Juha-Antti Lamberg – Jari Ojala (toim.): *Uusi institutionaalinen taloushistoria. Johdanto tutkimukseen.* Atena, Jyväskylä.
- OJALA, JARI (1996): *Tuhannen purjelaivan kaupunki. Kokkolan purjemerenkulun historia.* Keski-Pohjanmaan säätiö, Kokkola.
- OLIN, CARL-ERIK (1927): *Åbo Sjöfarts historia I. Intill branden 1827.* Turku.
- PARETO, VILFREDO (1915, 1963): *The Mind and Society: A treatise on general sociology.* Dover Publications, New York.
- PAUL, BENJAMIN D. (1942): *Ritual Kinship with Special References to Godparenthood in Middle America.* University of Chicago, Chicago.
- PEKKARINEN, JUKKA – SUTELA, PEKKA (1996): *Kansantaloustiede.* WSOY, Porvoo-Helsinki.
- PELTONEN, MATTI (1999): *Mikrohistoriasta.* Gaudeamus, Helsinki.
- PETER, MATHIAS (1995): Strategies for reducing risks by entrepreneurs in the Early Modern period. Teoksessa C. Lesger – L. Noordegraaf (eds.): *Entrepreneurs and entrepreneurship in Early Modern times: Merchants and industrialists within the orbit of the Dutch staple market.* Hollandse Historische Reeks, Den Haag.
- HANEMANN, HERMAN (1915): *Der Lübecker Holzhandel.* Lübeck.
- PIHKALA, ERKKI (2001): *Suomalaiset maailmantaloudessa keskiajalta EU-Suomeen.* Tietolipas 181. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- PIILAHTI, KARI-MATTI (2007): *Aineellista ja aineetonta turvaa. Ruokakunnat, ekologis-taloudelliset resurssit ja kontaktinmuodostus Valkealassa 1630–1750.* Bibliotheca Historica 106. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- PIPPING, HUGO E. (1961): *Paperiruplasta kultamarkkaan. Suomen Pankki 1811–1877.* Suomen Pankki, Helsinki.
- POHJOLA, ANNELI (1988): Sosiaaliset verkostot muuttajien tukena ja kahleena. *Sosiaalipoliittikka. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen vuosikirja.*
- PORTES, ALEJANDRO (1998): Social capital. It's origins and applications in modern sociology. *Annual Review of Sociology* 24.
- POWELL, WALTER W. – SMITH-DOERR, LAUREL (1994): Networks and economic life.

- Teoksessa Neil J. Smelser – Richard Swedberg (eds.): *Handbook of economic sociology*. Princeton University Press, Princeton.
- POWELL, WALTER W. (1991): Neither market nor hierarchy: Network forms of organization. Teoksessa Grahame Thompson – Jennifer France – Roselind Levačic – Jeremy Mitchell (eds.): *Markets, Hierarchies & Networks: The coordination of social life*. Sage Publications.
- PULMA, PANU (red.) (1991): *Den problematiska familjen*. Historiallisia Tutkimuksia 97. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki.
- PUTNAM, ROBERT D. (2000): *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. Simon & Schuster, New York.
- PUTNAM, ROBERT D. (1993): *Making democracy work: Civic traditions in modern Italy*. Princeton University Press, Princeton, NJ.
- RAHIKAINEN, MARJATTA – VAINIO-KORHONEN, KIRSI (toim.) (2006): *Työtelias ja uskollinen. Naiset piikoina ja palvelijoina keskiajalta nykypäivään*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1092. SKS, Helsinki.
- RANTA, RAIMO (1981): Suurvalta-ajan kaupunkilaitos. Teoksessa Päiviö Tommila (toim.): *Suomen kaupunkilaitoksen historia 1. Keskiajalta 1870-luvulle*. Suomen kaupunkiliitto, Vantaa.
- REIBEL, RUDOLF (1926): *Wirtschaftliche Entwicklung Lübecks seit Beginn des 19. Jahrhunderts. Lübecker Heimatbuch*. Herausgegeben in Auftrage des Senates vom Denkmalrate, Lübeck.
- ROSE, MARY B. (1993): Beyond Buddenbrooks: The family firm and the management of succession in nineteenth-Century Britain. Teoksessa Jonathan Brown – Mary B. Rose (eds): *Entrepreneurship, networks and modern business*. Manchester University Press, Manchester & New York.
- ROSENBERG, NATHAN (1994): *Exploring the black box: Technology, economics and history*. Cambridge University Press, Cambridge.
- ROSENLUND-ERIKSSON, TERESA (2011): Jacob Pachaléns yrkeskarriär och nätverk. Från boddräng till handelsman i 1700-talets Helsingfors. *Historisk Tidskrift för Finland* 4.
- ROSS, STEPHEN A. (1973): The Economic Theory of Agency: the Principals Problem. *American Economic Review* 63.
- RUONAVAARA, HANNU (2005): Millä tavoin sosiologia voi olla historiallista? Teoksessa Marja Andersson – Anu-Hanna Anttila – Pekka Rantanen (toim.): *Kahden muusan palveluksessa. Historiallisen sosiologian lähtökohdat ja lähestymistavat*. Historia Mirabilis 4. Turun historiallinen Yhdistys ry., Turku.
- RUONAVAARA, HANNU (1995): Teoria ja historia. Keskustelua historiallisen sosiologian dilemmasta. *Sosiologia* 32(4).
- RUONAVAARA, HANNU (1993): *Omat kodit ja vuokrahuoneet. Sosiologinen tutkimus asunnohallinnan muodoista Suomen asutuskeskuksissa 1920–1950*. Sarja C:97. Turun yliopisto, Turku.

- RUUTH, J. W. (1899): *Porin kaupungin historia*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- SAARINEN, JUHANI (1972): *Porin historia. III: 1809–1939*. Satakunnan Maakunta Oy, Kokemäki.
- SAARITSA, SAKARI – TERÄS, KARI (2003): Verkostot työväenhistoriassa. Teoksessa Sakari Saaritsa – Kari Teräs (toim.): *Työväen verkostot*. Väki voimakas 13. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Vaasa.
- SABEAN, DAVID WAREN (1990): *Property, production and family in Neckarhausen 1700–1870*. Cambridge studies in social Cultural Anthropology 73. Cambridge.
- SALMENKYLÄ, ANNELI (1974): Kummisuhteet eräässä Vihdin pitäjän osassa 1700-luvun lopussa ja 1800-luvun alussa. Suomen ja Skandinavian historian julkaisematon pro gradu -tutkielma. Historian laitos, Helsingin yliopisto.
- SANDVIK, HILDE (1992): ”Umyndige” kvinner i handel og håndverk kvinner i bynæringer i Christiania i siste halvdel av 1700-tallet. Publikasjoner fra Tingboksprosjektet nr. 1. Tingboksprojectet, Oslo.
- SCHYBERGSON, EMIL (1895): Myntrealisationen år 1840. *Finsk tidskrift* 38.
- SCOTT, JOHN (1991): *Social Network Analysis: A Handbook*. SAGE, London.
- SHAPIRO, SUSAN P. (1987): The Social Control of Impersonal trust. *The American Journal of Sociology* 23(3).
- SELINHEIMO, VILHO (1924): Käsitteet porvari ja suomalainen porvari Ruotsin vallan aikana. *Suomen Sukututkimusseuran Vuosikirja* 8. Helsinki.
- SEPPÄLÄ, SUVIANNA (2009): *Viljana, nahkoina, kapakalana. Talonpoikien maksamat kruununverot Suomessa v.1539–1609*. Bibliotheca Historica 125. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- SIEWERT, FRANZ (1892): *Der deutsche Handel nach den nordischen Reichen mit besonderer Berücksichtigung des Ausfuhrhandels der deutschen Elbgebiete und seiner Förderung durch den Elbe-Trave-Kanal*. Handelskammer zu Halberstadt, Halberstadt.
- SIMONSSON, ÖRJAN (1999): *Den lokala scenen. Torstuna härad som lokalsamhälle under 1600-talet*. Studia Historica Upsaliensia 191. Uppsala universitet, Uppsala.
- SIRÉN, KIRSI (1999): *Suuresta suvusta pieneen perheeseen. Itäsuomalainen perhe 1700-luvulla*. Bibliotheca Historica 38. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- SJÖBERG, MARIA (1997): Kvinnans sociala underordning. En problematisk historia. Om makt, arv och giftemål i det äldre samhället. *Scandia* 2.
- SMITH, ADAM (1776, 2007): *The Wealth of Nations*. http://www.ibiblio.org/ml/libri/s/SmithA_WealthNations_p.pdf (haettu 27.4.2010).
- SOURANDER, BERTIL (1934): *Släkten Sourander*. Särtryck ur Geneologiska Samfundets i Finland årsbok 15 år 1932. Helsingfors.
- SPRANDEL, ROLF (1988): *Verfassung und Gesellschaft in Mittelalter*. Schöningh, Paderborn.

- STADIN, KEKKE (2004): *Stånd och genus i stormakttidens Sverige*. Nordic Academic Press, Lund.
- STADIN, KEKKE (1997): Hade svenska kvinnorna en stormaktstid? Stormaktstidens svenska stat och konstruktionen av genus. *Scandia* 2.
- STADIN, KEKKE (1979): *Småstäder småborgare och stora samhällsförändringar. Borgarnas sociala struktur i Arboga, Enköping och Västervik under perioden efter 1680*. Acta Universitatis Upsaliensis. Studia historica Upsaliensia 105. Uppsala universitet, Uppsala.
- STOBART, JON (2004): Personal and commercial networks in an English port: Chester in the early eighteenth Century. *Journal of Historical Geography* 30.
- SUOLAHTI, GUNNAR (1919): *Suomen papisto 1600- ja 1700-luvuilla*. WSOY, Porvoo. *Suomenmaan hallinnollista kirjeenvaihtoa vuodelta 1808*. Johdannon kirjoittanut J. R. Danielson. Todistuskappalaita Suomen historiaan 4. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1898.
- SUONINEN, MARJA (2001): Mikrohistoria vastauksena historiallisen sosiologian dilemmaan. *Sosiologia* 1.
- SÖDERHJELM, ALMA (1914): *Jacobstads historia*. Tredje delen. Jacobstads stad, Jacobstad.
- TADMORE, NAOMI (1996): The Concept of Household Family in Eighteenth Century England. *Past and Present* 151.
- TERÄS, KARI (2009): *Yritys ja yhteiskunta. Heikki Huhtamäen verkosto- ja sidosryhmäsuhteet*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- TERÄS, KARI (2005): Suhtautuvatko historiantutkijat teorioihin välineellisesti? Teoksessa Marja Andersson – Anu-Hanna Anttila – Pekka Rantanen (toim.): *Kahden muusan palveluksessa. Historiallisen sosiologian lähtökohdat ja lähestymistavat*. Historia Mirabilis 4. Turun historiallinen Yhdystys ry., Turku.
- TERÄS, KARI (2001): *Arjessa ja liikkessä. Verkostonäkökulma modernisoituihin työelämän suhteisiin 1880–1920*. Bibliotheca Historica 66. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- TIGERSTEDT, ÖRNULF (1940, 1952): *Kauppahuone Hackman. Erään vanhan Wiipurin kauppiassuvun vaiheet 1790–1879*. Otava, Helsinki.
- WAHLROOS, LASSE (2004): *Luvian merenkulun historia*. Pori.
- VAHTOLA, JOUKO (2004): *Suomen historia jääkaudesta Euroopan unioniin*. Otava, Helsinki.
- VAINIO-KORHONEN, KIRSI (2010): Kaupan ja käsityön ammattikoulutus. Teoksessa Jussi Hanska – Kirsi Vainio-Korhonen (toim.): *Huoneentaulun maailma. Kasvatus ja koulutus Suomessa keskiajalta 1860-luvulle*. Suomen kasvatuksen ja koulutuksen historia I. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1266:1. SKS, Helsinki.

- VAINIO-KORHONEN, KIRSI (2008): *Sophie Creutzin aika. Aateliselämää 1700-luvun Suomessa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- VAINIO-KORHONEN, KIRSI (2002): *Ruokaa, vaatteita, hoivaa. Naiset ja yrittäjyys paikallisena ja yleisenä ilmiönä 1700-luvulta nykypäivään*. Historiallisia Tutkimuksia 213. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- VAINIO-KORHONEN, KIRSI (1998): *Käsin tehty – miehelle ammatti naiselle ansioiden lähde. Käsiyötuotannon rakenteet ja strategiat esiteollisessa Turussa Ruotsin ajan lopulla*. Historiallisia Tutkimuksia 200. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki.
- VAINIO-KORHONEN, KIRSI (1994): *Kultaa ja hopeaa mestarien työkirjoissa. Suomen kultasepäntyö Ruotsin ajan lopulla valtakunnallista taustaa vasten*. Historiallisia Tutkimuksia 182. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki.
- WANNE, OLAVI – CEDERBERG, A. R. – ROSÉN, RAGNAR – SOININEN, GUNNAR (1946–1951): *Uusi sukukirja 1–2*. Suomen Sukututkimusseuran Julkaisuja 19. Otava, Helsinki.
- WARELIUS, ANTERO (1938): *Kertomus Tyrvään pitäjistä 1853*. Vammala.
- WARIS, HEIKKI (1940): *Yliopisto sosiaalisen kohoamisen väylänä. Tilastollinen tutkimus säätykierrosta Suomessa 1810–1867*. Helsinki.
- WARIS, ELINA (1999): *Yksissä leivissä. Ruokolahtelaisten perhelaitos ja yhteisöllinen toiminta 1750–1850*. Bibliotheca Historica 48. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- WARIS, ELINA (1991): *Storfamilj och familjebolag? En granskning av familjen och hushållet i Ruokolax under 1700-talets senare delen*. Teoksessa Panu Pulma (red.): *Den problematiska familjen*. Historiallisia Tutkimuksia 97. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki.
- WASSERMAN, STANLEY G. – FAUST, KATHERINE (1994): *Social Network Analysis: Methods and Applications*. Cambridge University Press, Cambridge.
- WELLMAN, BARRY – WETHERELL, CHARLES (1996): *Social network analysis of historical communities: some questions from the present for the past*. *The History of the Family* 1(1).
- VERGNE, JEAN-PHILIPPE – DURAND, RUDOLPHE (2010): *The Missing Link Between the Theory and Empirics of Path Dependence: Conceptual Clarification, Testability Issue, and Methodological Implications*. *Journal of Management Studies* 47(4). <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1467-6486.2009.00913.x/pdf> (haettu 28.3.2011)
- WHEATON, RICHARD (1987): *Observations on the development of kinship history, 1942–1985*. *Journal of Family History* 1–3.
- VILKUNA, KUSTAA (1952): *Talonpoikaisen elämän muodostumisesta Etelä-Pohjanmaalla. Kytösavut V. Vaasa*.
- WILLIAMSON, OLIVER E. (1988): *Transaction cost economics: How it works; where is it headed*. *De Economist* 146.
- WILSKMAN, ATLE (1912–1916): *Släktbok 1:1–3*. Svenska Litteratursällskapet i Finland, Helsingfors.

- WILSKMAN, ATLE (1920–1933): *Släktbok II:1–3*. Svenska Litteratursällskapet i Finland, Helsingfors.
- VIRRANKOSKI, PENTTI (2001): *Suomen historia I–II*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 846. SKS, Helsinki.
- VIRRANKOSKI, PENTTI (1986): *Anders Chydenius. Demokraattinen politiikko valistuksen vuosisadalla*. WSOY, Helsinki.
- WOOLCOCK, MICHAEL (1988): Social capital and economic development: Toward a theoretical synthesis and policy framework. *Theory & Society* 27.
- WOTTLE, MARTIN (2000): *Det lilla ägandet. Korporativ formering och sociala relationer inom Stockholms minuthandel 1720–1810*. Studier i stads- och kommunhistoria 21. Stads- och kommunhistoriska institutet, Stockholm.
- WUORINEN, AIMO (1959): *Turku kaupunkina ruotsin vallan loppukautena I. Kaupan edellytykset*. Historiallisia Tutkimuksia 50. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki.
- Välloflige Borgare Ståndets Protokoller vid Landtdagen i Borgå år 1809*. Tidnings- och Tryckeri-aktiebolagets tryckeri, Helsingfors 1886.
- YRJÄNÄ, JOUNI (2009): *Metsäpirulainen. Liikemies Erik Johan Längman (1799–1863) talousjärjestelmän murroksessa*. <https://oa.doria.fi/bitstream/handle/10024/46800/metsapir.pdf?sequence=1> (haettu 7.9.2009).
- ZEMON DAVIS, NATALIE (2001): *Martin Guerren paluu*. Suom. Aulikki Vuola. Gaudemus, Helsinki.
- ÅBERG, MARTIN (1991): *En fråga om klass? Borgarklass och industriellt företagare i Göteborg 1850–1914*. Göteborg universitet, Göteborg.
- ÅGREN, KARIN (2007): *Köpmannen i Stockholm. Grosshandlares ekonomiska och sociala strategier under 1700-talet*. Uppsala Studies in Economic History 82. Uppsala.
- ÅSTRÖM, SVEN-ERIK (1988): *From tar to timber: Studies in Northeast European forest exploitation and foreign trade 1660–1860*. Societas scientiarum litterarum, Helsinki.

LIITTEET

Tietokanta-aineistot

Tätä väitöskirjaa varten on koottu kaksi erillistä tietokantaa: Porin kaupungin kauppiasyhteisön sukutietokanta ja Porin kaupungin laivatietokanta. Näiden kahden tietokannan tarkoituksena on toimia tutkimuksen kahden osan välisenä punaisena lankana. Sukutietokannan kautta Porin kaupungin sisälle rakentuu kauppiasyhteisö, jonka sisällä vaikuttavat erilaiset verkostot ja klikkirakennelmat. Laivatietokannan tarkoituksena on puolestaan osoittaa, miten nämä verkostot toimivat käytännössä ja miten ne vaikuttavat kaupungin talouselämän kehitykseen.

Sukutietokanta

Sukutietokanta rakentuu porilaiskauppiassukujen ympärille. Suvut on valittu siten, että olen käynyt läpi Porin kaupungin henkikirjat vuosien 1720–1820 väliseltä ajalta ja ottanut mukaan kaikki sellaiset suvut, joiden jäsenten statukseksi on tutkimusperiodin puitteissa kirjattu kauppias, raatimies tai pormestari. Mukaan on siis otettu yksittäisten ihmisten sijaan kokonaisia sukuja, vaikka ainoastaan yksi suvun jäsenistä olisi tutkimusperiodin aikana toiminut kauppiana. Raatimiehet ja pormestarit on otettu mukaan, koska valtaosa tutkimusperiodin aikana näissä viroissa toimineista porilaisista harjoitti myös kauppaa. Kaikkiaan tietokantaan valikoitui 70 kauppiassukua.

Tietokannan ajallisena lähtökohtana on käytetty Porin kaupungille vuonna 1765 myönnettyjä tapulioikeuksia. Materiaalinkeruun lopetusajankohta määrittyy puolestaan Porin kaupungin talouselämän, laivanvarustuksen ja puuta-varanviennin kulminoitumisella 1840-luvun puoliväliin. Molemmista ajankohdista on vähennetty kauppiasoikeuksien hakijoiden keskimääräinen ikä, eli 30 vuotta. Toisin sanoen 1720-luvulla syntynyt henkilö on voinut toimia kauppiana 1760-luvulla, ja vastaavasti 1820-luvulla syntyneet henkilöt eivät enää ole ehtineet hakemaan itselleen kauppiasoikeuksia ja sitä kautta vaikuttamaan työssä esiintyvien kauppiasverkostojen rakenteisiin 1840-luvun puoliväliin mennessä. Vuosi 1720 ei kuitenkaan ole absoluuttinen materiaalinkeruun aloitusvuosi, vaan osa kerätystä materiaalista ulottuu aina 1600-luvulle saakka, koska tiettyjen sukujen osalta on ollut tiedossa, milloin heidän kantaisänsä on saapunut kaupunkiin.

Sukutietokanta on teknisesti toteutettu Access-relaatiotietokantana. Se rakentuu kolmesta päätaulusta (*table*), henkilö, avioliitto ja kummisuhde, sekä kahdesta aputaulusta, henkilön status ja statusluokat, ja näiden välisistä relaatioista.

Henkilötaulu koostuu tietokantaan valittujen henkilöiden etu- ja sukunimestä, syntymä- ja kuolinajasta sekä sosiaalisesta statuksesta eri elämänvaiheissa sekä henkilön esiintymisajoista eri lähteissä. Avioliittotaulussa on puolestaan yhdistetty kahden henkilön henkilötiedot. Lisäksi siihen on kirjattu molempien puolisoitten osalta se, onko kyse heidän ensimmäisestä avioliitostaan, miehen sosiaalinen status sekä avioliiton solmimisajankohta. Kummिताulussa esiintyy lapsen, hänen vanhempiansa ja kummin henkilötiedot. Lisäksi siihen on merkitty, onko kyse mies vai naispuolisesta kummista. Mikäli kyseessä on naimaton nainen, hänelle on pyritty löytämään vanhemmat ja heidän perheensä status. Vaimoille on puolestaan pyritty etsimään aviomies ja hänen sosiaalinen statusensa. Kummिताuluun on kerätty myös tietoja kummilapsen ja hänen kumminsa mahdollisesta sukulaisuussuhteesta. Sukulaisuuslinjoja on pyritty seuraamaan aina pikkuserkkuihin saakka. Tämän lisäksi mukaan on otettu sedän tai tädin puoliset sekä kaukaisemmat sukupiirin jäsenet, kuten esimerkiksi serkun tai pikkuserkun puoliset.

Sukutietokanta sisältää henkilötietoja kaikkiaan 4 141 henkilöstä. Avioliittoja kannassa on yhteensä 1030. Lisäksi siihen on kerätty yllämainitut tietueet 5 729 kummisuhteesta. Erityisesti kummien osalta tietokannan rakentamisen haasteena oli henkilöiden tunnistaminen. Sukunimien käytön sekä niiden kirjoitusasujen vaihtelu sekä erilaisten patronymien, kuten Maria Porvarintytär, teki henkilöiden identifioinnin tietyissä tapauksissa mahdottomaksi. Papit käyttivät esimerkiksi naimisissa olevista naisista ja varsin usein sukunimenä heidän tyttönimiään. Leskistä käytettiin usein ainoastaan etunimeä ja sen eteen liitettyä patronymia, kuten kaupiaan leski Anna.

Myös käytössä oleva lähdeaineisto asetti tietokannan rakentamiselle omat haasteensa. Porin seurakunnan arkisto on säilynyt lähes täydellisesti 1600-luvun puolivälistä saakka. Tulipalo hävitti kirkon ja pappilan 28.5.1698. Vuoden 1801 palossa kirkko sen sijaan säilyi tuholta. Kaupungin uudessa palossa 22.5.1852 sen sijaan tuhoutuivat kirkko sekä kellotapuli. Tästä huolimatta kaupungin seurakunnan arkiston syntyneiden, kuolleiden ja vihittyjen luettelot alkavat vuodesta 1666 ja jatkuvat katkeamattomana tutkimusperiodini loppuun saakka. Tämä ei valitettavasti tarkoita sitä, että arkistoaineisto sinänsä olisi täydellinen. Kummien merkintätapa vaihtelee seurakunnan pappien mukaan. Ongelma korostuu erityisesti 1760–1770-luvulla. Vuonna 1773 kaupungin maistraatti päätti toimeenpanna tutkimuksen siitä, miten kaupungissa on hoidettu kirkonkirjojen ylläpito. Hämmästykseseen se havaitsi, että viimeisen yhdeksän vuoden aikana niiden ylläpito oli täydellisesti laiminlyöty. Maistraatti päätti, että asia oli korjattava ja tiedot oli kirjoitettava kirjoihin asianmukaisesti jälkikäteen. Oikeiden päivämäärien ja erilaisten sosiaalisten suhteiden selvittäminen jälkikäteen osoittautui kuitenkin mahdottomaksi tehtäväksi. Tämän seurauksena syntyneiden luettelosta päätettiin jättää kummit muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta kokonaan pois

vuosien 1763–1771 väliseltä ajalta. Näin ollen myös kaupungin kauppiaskunnan kummiverkosta kuvaavan tietokannan aineistossa on kahdeksan vuoden aukko, jolla on omat vaikutuksensa tutkittavana oleviin perheisiin. Tästä huolimatta katson, että tietokanta-aineiston kokonaisvolyyymi korvaa puutteen ainakin osittain.

Sukutietokannan perustana on ollut Porin kaupunki- ja maaseurakunnan syntyneiden, kuolleiden ja vihittyjen luettelot vuosien 1720–1820 väliseltä ajalta sekä Suomen Sukututkimusseuran internetsivustolta löytyvä HisKi-tietokanta. Näistä lähteistä saatuja tietoja on täydennetty J. W. Ruuthin Porin historian kirjoittamisen yhteydessä keräämillä sekä Satakunnan Sukututkimusseuran arkiston Hugo Lagströmin kokoelmasta löytyvillä tiedoilla porilaisista kauppiassuvuista. Arkistoaineiston ja internetlähteiden lisäksi tietokannan rakentamisessa on käytetty apuna useita kirjallisia lähteitä, kuten Eeli Granit-Ilmoniemen ansiokasta, joskin huomattavan paljon virheitä sisältävää, teosta *Porin kaupungin porvareita ja kauppiaita*, Gustaf Elgenstiernan *aateliskalentereita*, O. I. Collianderin papissuvuista kertovaa teosta *Suomen kansan paimenmuisto* sekä *Suomen kansallisbiografian* verkkoversiota. Kauppiassukujen taustoja on pyritty selvittämään myös erilaisten sukukirjojen avulla.

Laivatietokanta

Porin kaupungin laivatietokanta jakaantuu kahteen osaan, joista molemmat on kerätty vuosien 1765–1845 väliseltä ajalta. Ensimmäinen näistä on laivanomistustaulu, johon on merkitty laivan nimi, tyyppi, kantavuus, omistajat, rakennuspaikka ja -vuosi sekä mahdolliset haveri- tai myyntitiedot. Laivatietojen keruu osoittautui huomattavan hankalaksi. Toisaalta siksi, että osa materiaalista on tuhoutunut Porin paloissa vuosina 1801 ja 1852 ja toisaalta sen takia, että laiva-asiakirjoihin ei yleensä kirjoitettu omistajan nimeä. Sen jälkeen kun laiva oli rakennettu, valtaosa sitä koskevien dokumenttien allekirjoittajana toimi lähes poikkeuksetta kapteeni. Toinen hankaloittava asia on laivojen yhteisrakentaminen. Porissa alukset saatettiin 1700-luvun kuluessa osittaa kymmeneen osuuksiin, joiden elämänkaarten seuraaminen on olemassa olevien lähteiden pohjalta mahdotonta erilaisten vararikko-, myynti-, haaksirikko- ja perimysjärjestelyiden vuoksi. Näin ollen laivatietojen osalta on useimmiten jouduttu tyytymään ainoastaan rakennushetken tietoihin.

Tietokannan kannalta keskeisimpiä lähdeaineistoja ovat olleet Porin kaupungin laivanmittaajankirjat, jotka tosin alkavat vasta vuodesta 1816. Luettelo alkaa tosin foliosta 100, joten kaupungissa on mitattu laivoja myös aikaisemmin, mutta asiakirjat ovat kadonneet. Lisäksi tietojen keruussa on vuosien 1772–1792 osalta käytetty Porin maistraatin renovoituja tuomiokirjoja ja Porin tullikamarista vuosina 1765–1809 keskushallintoon lähetettyjä vuosiraportteja sekä kaupungin

maistraatin lähettämiä vuosiraportteja laivaston tilasta vuonna 1764–1809. Laivanmittaajankirjan aineistoa on 1800-luvun osalta täydennetty Porin maistraatin senaatin talousosastolle lähettämällä vuosiraporteilla. Lisäksi apuna on käytetty muun muassa J. W. Ruuthin Porin historian kirjoittamisen yhteydessä kokoomia tietoja kaupungin laivastosta, L. I. Kaukamaan Porin puutavarakaupasta ja metsänkäytöstä kaupungin kauppapiirissä ”suuren laivanvarustustoimen” aikana 1809–1856 ja Aina Lähteenmäen Reposaaaren historiaa.

Toinen kokonaisuus koostuu laivojen käyttötiedoista vuosien 1832–1847 välisenä aikana. Tähän laivankäyttö-tietokantaan on merkitty laivan nimi, sen koko, kapteeni, lasti, sen saapumispaikka tai lähtökohde, paluulastin vastaanottaja sekä laivan omistajat. Omistajan tietoja lukuun ottamatta kanta perustuu Porin kaupungin tuulaakitileihin, jotka ovat säilyneet vuodesta 1832 eteenpäin. Omistajatiedot on puolestaan saatu laivatietokannan ensimmäisestä osiosta.

Sukutietokannasta poiketen molemmat laivatietokannat on rakennettu Excel-taulukoiksi.

Tietokannan lähdeaineisto

Arkistolähteet

Handelsflottan och dess bemanning 1764–1809, Kommerskollegium kammarkontorsarkivet, Årsberättelser, RA.

Hugo Lagströmin kokoelma, Satakunnan Sukututkimusseura ry:n arkisto.

J. W. Ruuthin arkisto, Yksityisarkistot, KA.

Laivapäiväkirjat 1842–1850, Porin maistraatin arkisto, TMA.

Personella berättelser och anmärkningspunkter avgivna av sjö- och gränstullkamrarna 1764–1804, Centrala tullarkiv, Överdirektören för sjötullen, RA.

Porin kaupungin henkikirjat 1720–1820, Turun ja Porin lääninkanslian arkisto, IGae: 1–46, TMA.

Porin kaupungin laivanmittaajankirjat 1816–1842, Porin maistraatin arkisto, TMA.

Porin kaupungin tuulaakitilit 1832–1847, Porin maistraatin arkisto, TMA.

Porin maistraatin renovoidut tuomiokirjat 1772–1790, KA.

Porin meritullikamarin tilit 1810–1811, KA.

Senaatin talousosaston kirje ja anomusdiarit 1809–1850, KA.

Syntyneiden, kuolleiden ja vihittyjen luettelot 1735–1820, Porin kaupunki ja maaseurakunnan arkisto, JK379-JK380, TMA.

Internetlähteet

HisKi-tietokanta (www.genealogia.fi/hiski.html)

Kansallisbiografia (www.kansallisbiografia.fi)

Kirjallisuus

BERGHOLM, AXEL (1901): *Sukukirja. Suomen aatelittomia sukuja I-II*. Otava, Helsinki.

COLLIANDER, O. I. (1918): *Suomen kirkon paimenmuisto 19:n vuosisadan alusta nykypäivään, 2 osa*. Otava, Helsinki.

ELGENSTIERNA, GUSTAF (1925–1936): *Den introducerade svenska adelns ättartavlor med tillägg och rättelser I-IX. Abrahamsson-Celsing*. Kungliga boktryckeriet P.A. Nordstedt & Söners Förlag, Stockholm.

GRANIT-ILMONIEMI, EELI (1931): *Porin kaupungin porvareita ja kauppiaita*. Porin kauppiaasyhdistys, Pori.

GULIN, HELMI (1964): *Ett borgarhus i Björneborg*. Särtryck ur Svenska litteratursällskapet i Finland. Historiska och Litteraturhistoriska studier 40, Helsingfors.

LÄHTEENOJA, AINA (1942): *Reposaaren historia*. Werner Hacklin, Helsinki.

LÖNEGREN, HOLGER (1948): *Genealogia. Caroli Fredrici Björnbergi*. Ekenäs Tryckeri Aktiebolags Förlag, Ekenäs.

RUUTH, J. W. (1899): *Porin historia*. Porin kaupunki, Pori.

WAHLROOS, LASSE (2004): *Luvian merenkulun historia*. Pori.

WANNE, OLAVI – CEDERBERG, A. R. – ROSÉN, RAGNAR – SOININEN, GUNNAR (1946–1951): *Uusi sukukirja 1-2*. Suomen Sukututkimusseuran julkaisuja, 19. Otava, Helsinki.

WILSKMAN, ATLE (1912–1916): *Släktbok I:1-3*. Svenska litteratursällskapet i Finland, Helsingfors.

WILSKMAN, ATLE (1920–1933): *Släktbok 2:1-3*. Svenska litteratursällskapet i Finland, Helsingfors.

PORIN PORMESTARIT JA RAATIMIEHET 1750–1840

Pormestarit

Pehr Ståhlberg	1721–1749
Nils Gotteleben	1747–1748 (viransijainen)
Henrik Lidin	1748 (viransijainen)
Anders Gillberg	1749 (viransijainen)
Erik Miltopaeus	1748–1750 (viransijainen)
Lars Sacklén	1750–1791
Arvid Brander	Varapormestari
Johan Sourander	Useita kertoja sijaisena, mm. 1765 ja 1789
Gerhard Backman	Varapormestari, sijaisena 1778 ja 1786
Carl Mörtengren	1791–1811
Göran Fredrik Mustelin	Varapormestari, sijaisena 1798
Otto Julius Brander	1801 (viransijainen)
Jacob Reinhold Sarin	1808–1812 (viransijainen)
Christian Johnsson	1812–1831
Erlander Rosenback	1828–1830
Johan Hertell	1831–1832
Gustav Henrik Ignatius	1832–1844

Raatimiehet

Nils Gottleben	1722–1772
Johan Indren	1722–1765
Thomas Kellander	1722–1753
Henrik Elfving	1722–1778
Arvid Brander	1741–1755
Jonas Svanström	1745–1751 (vararaatimies)
Johan Rancken	1748 ja 1749 (vararaatimies)
Johan Prytz	mahdollisesti 1750 (vararaatimies)
Johan Sourander	1753–1795
Otto Julius Brander	1755–1809
Henrik Backman	1765–1780
Pehr Ståhlfort	1759–1805

Gerhard Backman	1773–1787
Eilardt Menzer	1774–1786
Nils Ascholin	1781–1897 (vararaatimies)
Jacob Brander	1781–1789 (varavaatimies)
Fredrik Clouberg	1781–1789 (vararaatimies)
Gabriel Thurman	1787–1788
Nils Ljungman	1788–1807
Henrik Saren	1788–1812 (vararaatimies)
Gustav Adolf Nyberg	1797–1808
Lars Sacklén	1800–1808
Jacob Sarin	1800–1803 (vararaatimies)
Jacob Reinholt Sarin	1803–1808
Isak Björkman	1806
Israel Rosnell	1806
Pehr Anton Moliis	1808–1839
Johan Fredrik Clouberg	1809–1832
Henrik Johan Moliis	1809–1837
Johan Sourander	1816–1833
Erland Sourander	1827–1834
Franz Anton Tamlander	1834–1842
Carl Gustav Timgrén	1834–1843
Erland Sourander	1834–1856

Lähde: J. W. Ruuth (1899): *Porin historia*. Liite I. Porin virkamiehet.

Liite 3

Porin kaupungin vanhimmat 1772–1796

Kauppiaat	1772	1774	1776	1780	1784	1789	1792	1796	Valinta- kerrat
Malmberg, Gustav	1	1	1	1	1	1			6
Waden, Jacob			1	1	1	1	1	1	6
Ascholin, Nils	1	1	1	1	1				5
Bergeen, Petter	1	1		1	1	1			5
Gottleben, Johan	1		1	1	1	1			5
Björkman, Isak					1	1	1	1	4
Bäckman, Isak	1	1	1	1					4
Clouberg, Fredrik		1	1	1	1				4
Appelberg, Isak				1			1		2
Ascholin, Johan							1	1	2
Suomalaisporvarit	1772	1774	1776	1780	1784	1789	1792	1796	Valinta- kerrat
Moliis, Anders	1	1	1	1		1	1	1	7
Aschander, Henrik	1	1	1		1				4
Arxell, David				1	1			1	3
Bäckström, Erik					1	1	1		3
Mannelin, Henrik	1				1			1	3
Renner, Michael	1	1	1						3
Skogman, Michael	1	1	1						3
Steen, Anders					1	1	1		3
Waden, Henrik	1	1	1						3
Hjulberg, Henrik			1		1				2
Käsityöläiset	1772	1774	1776	1780	1784	1789	1792	1796	Valinta- kerrat
Axner, Petter (garvare)	1	1	1	1	1	1			6
Kekonius, Engelbrecht (kopparslagare)	1	1	1		1				4
Lang, Anders (skräddare)	1	1	1	1					4
Schultz, Daniel (sadelmakare)	1	1	1	1					4
Böckerman, Anders (glasmästare)	1	1	1						3
Edman, Johan (bagare)					1		1	1	3
Engström, Anders (snickare)					1	1	1		3
Hitke, I. (skomakare)			1	1		1			3
Lindqvist, Gustav (skräddare)						1	1	1	3
Nyholm, Johan (tryckare)	1	1	1						3

Lähde: Stadens äldsta, Yksityisarkistot, J. W. Ruuthin arkisto, Stadens styrelsen och representation, 3, KA.

Liite 4

Kokemäenjoen ruoppauksen päivätyölista

Nimi	Status	Päivätyö	Nimi	Status	Päivätyö
Ascholin, Nils	Kauppias	6	Lassander, Henrik	Porvari	2
Bäckman, Isak	Kauppias	6	Holmberg, Anders	Porvari	2
Gottleben, Johan	Kauppias	6	Backman, Thomas	Porvari	2
Bergeen, Petter	Kauppias	4	Wassbom	Porvari	2
Malmberg, Gustav	Kauppias	4	Lönnqvist	Porvari	2
Waden, Jacob	Kauppias	4	Långfors, Johan	Porvari	2
Backman, Isak	Kauppias	4	Norrgrén, Erik	Porvari	2
Clouberg, Fredrik	Kauppias	4	Thurman, Henrik	Porvari	2
Långfors, Matts	Kauppias	4	Nummelin, Matts	Porvari	2
Palmgren, Matts	Kauppias	2	Bäckström, Erik	Porvari	2
Sourander, Erland	Kauppias	4	Moliis, Carl Gustav	Porvari	2
Gottleben, Nils	Kauppias	4	Finberg	Porvari	2
Arvelin, Jacob	Kauppias	4	Björnström	Porvari	2
Thurman, Gabriel	Kauppias	4	Ekblad	Porvari	2
Backman, Gustav	Kauppias	4	Fagerlund	Porvari	2
Hasselgren, Leonhard	Kauppias	4	Björn, Johan	Porvari	2
Moliis, Henrik Johan	Kauppias	4	Glad, Johan	Porvari	2
Björkman	Madame	2	Grönberg, Johan	Porvari	2
Grönberg	Porvari	4	Indebetou	Kuolinpesä	4
Kyren, Isak	Porvari	2	Moliis	Kuolinpesä	4
Aschander, Henrik	Porvari	2	Levin, Jonas	Värjäri	4

Lähde: Porin maistraatin tuomiokirja 20.9.1781, Maistraatin renovoidut tuomiokirjat, ES 2114–2115, KA.

Liite 5

Porissa vuosina 1765–1850 esiintyneet alukset ja niiden omistajat

Laiva	Tyyppi	Koko	Omistaja
Adolf Fredrik	Priki	72	Indrenius, J. (aikaisemmin Indrenius, Aron?)
Adonis	Kuunari	52	Björnberg, Carl Fredrik
Adonis	Fregatti	290	Björkman & Rosenlew
Aerodice	Priki	110	
Afrika	Kaljaasi		Talonpoikaisalus
Afrika	Fregatti	122	
Afrika	Kaljaasi	23	Talonpoikaisalus
Albino	Kaljaasi	63	Talonpoikaisalus
Albinus	Lastivene	9	
Alerte	Kaljaasi	47	
Alexander	Parkki	176	Burn, Rudolph
Allmänna Bästa	Vene	38	
Amadis	Kaljaasi	37	Sourander, Jacob
America	Priki	97	Wallenstråle, Frans Fredrik
America	Kaljaasi	26	Helsing, Abraham
Amfion	Klink	30	Nummelin, Johan
Amphion	Kaljaasi	38	Talonpoikaisalus
Andris	Kaljaasi		
Angelique	Fregatti	265	Wahlroos, Lars; Strömmer, Johan
Anna	Sluuppi	9	Moliis, Johan
Anna	Parkki	249	Björnberg, Carl Fredrik
Anna Juliana	Kaljaasi	20	
Anna Lena		49	
Anna Lovisa	Kaljaasi	43	Sjöblom, Jacob
Anna Maja	Vene	11	
Anna Maja	Kaljaasi	33	
Annola	Priki	103	Broberg, Samuel
Apparence			Ahlberg, Henrik
Apparance			Waden, Jacob; Bäckman, Isak; Thurman, Gabriel
Apparence			Moliis, Henrik Johan; Waden, Jacob; Långfors, Matts; Tocklin, Caisa; Grönberg, Johan
Apparence	Kaljaasi	24	Aschander, Carl Fredrik; Björnberg Gustav; Nummelin

Porissa vuosina 1765–1850 esiintyneet alukset ja niiden omistajat

	Rakennettu	Rek. paikka	Haveri	Myyty	Huom.
	1817	Pori	1836		Korjattu Porissa 1833
	1832	Pori			
	1844				
	1825	Viasvesi			
	1832	Luvia			Helsinkiläisalus
	1817	Luvia			
	1824	Eura			
	1838	Pori			
	1813	Hull			Englantilaisalus
				1815	
			1816		
	1814	Luvia			
	1824	Eura			
	1839	Kellahti			
				1814	
	1828	Ulvila			Turkulaisalus

Laiva	Tyyppi	Koko	Omistaja
Apparence	Kaljaasi	75	
Arcken	Kaljaasi	30	Johan Henrik Moliis & Co.
Argo	Fregatti	192	Sourander, Jacob; Grönfeldt, Johan
Argo	Fregatti	180	Timgren, Carl
Argo	Fregatti	376	Carlström, Isak
Arik	Kaljaasi	32	Moliis, Henrik Johan
Arolus	Priki	80	Moliis, Pehr Anton; Rosnell, Israel
Arthur	Kuunari	49	Demoin, Gustav
Asper	Jahti	9	Arxell, David
Assarias	Kaljaasi		
Assoria	Kaljaasi	14	Ingberg, Jacob; Kniholm, Erik
Atlas	Fregatti	275	Psychlau, G. E.
Atlas	Fregatti	250	Timgren, Carl; Hellström, Magnus
Atlas	Fregatti	191	Laivayhtiö
Aurora	Sluuppi	10	
Aurora	Kaljaasi	31	Ingberg, Henrik
Aurora	Kaljaasi	29	Eneschiöld, B. L.
Aurora	Parkki	174	Björkman & Rosenlew
Bachus	Priki	85	Indrenius, Isak
Barthold Rudolph	Snou	80	Ascholin, Nils; Gottleben, Nils; Sourander, Johan; Clouberg, Fredrik; Bäckman, Isak; Sacklén, Gustav; Björkman, Isak; Stengrund, Märten; Tocklin, Anna; Indebetou; Tocklin, Maria
Bellona	Kaljaasi	27	
Bellona	Fregatti	151	Wallenstråle, Frans Fredrik
Bellona	Kuunari	32	Indrenius, Aron; Waden, Joseph
Björn	Vene		Sandell, Carl Gustav
Björneborg	Fregatti	163	Ascholin, Nils; Gottleben, Nils; Björkman, Isak
Björneborg	Fregatti	120	Björkman, Isak
Björneborg	Fregatti	249	Tamlander, Franz Anton
Björneborgs vapen	Fregatti	100	Waden, Matts; Bergeen, Petter; Waden, Jacob
Bonaparte	Kaljaasi	24	
Bror	Fregatti	220	Wahlroos, Bror M.
Carina	Kaljaasi	44	Talonpoikaisalus
Carl Alexander	Kuunari	24	Sten, Fredrik

Porissa vuosina 1765–1850 esiintyneet alukset ja niiden omistajat

	Rakennettu	Rek. paikka	Haveri	Myyty	Huom.
	1815	Ulvila			
	1815	Ulvila			
	1814				
	1824	Eura			Raumalaisalus
	1825	Viasvesi			
	1838	Luvia			
	1811	Oulu			
		Oulu			
	1830	Reposaari	1839		
			1838		
	1828	Pori	1838		
	1816	Turku			
	1833	Reposaari	1836		
	1836	Siipyy	1845		
	1824	Merikarvia	1846		

Laiva	Tyyppi	Koko	Omistaja
Carl Johan	Jahti	6	Ellström, Jacob
Carolina	Kaljaasi	35	Nummelin, Gustav Ad.; Sundström, Abraham
Carolina	Kaljaasi	29	Kyren, Petter
Carolina	Priki	77	Blom, Johan Gustav
Caroline	Kaljaasi	48	Sundström, Abraham; Nummelin, Gustav Ad.
Castelholmen	Kaljaasi	58	Nummelin, Gustav Ad.; Sundström, Abraham
Castor	Fregatti	350	Wallenstråle, Frans Fredrik
Ceres	Kaljaasi	43	
Ceres	Vene	13	Öhman, Fredrik Gustaf
Ceres	Kuunari	28	Lundborg, Anders
Ceres	Kuunari	31	Nordlund, Johan
Ceres	Kuunari	32	Görmansky, G. A.
Charlotta	Kuunari	39	Wallenstråle, Frans Fredrik
Christina Eunica	Fregatti	59	Sourander, Johan & Co
Christina Roos	Kaljaasi	28	
Concordia	Kaljaasi	32	
Columbus	Fregatti	274	Wallenstråle, Frans Fredrik
Constance	Kaljaasi	35	
Constantine	Kaljaasi	18	Thurman, Johan Henrik
Cora	Sluuppi	24	Lagermarck, Axel
Costantia	Kuunari	181	
Courier	Kaljaasi	50	Sourander, Reinhold
Delphin	Priki	114	Ascholin, Johan
Delphin	Priki	110	Björkman & Rosenlew
Delphin	Fregatti	216	Björkman & Rosenlew
Delphin	Fregatti	260	Carlström, Isak
Delphin	Fregatti	246	Ekelund, Johan
Diana	Priki	23	
Dido	Kaljaasi	39	Stenvall, Adam
Dido	Fregatti	252	Thurman, Gabriel Balthazar; Grönfeldt, Johan; Thurman, A.
Dido	Fregatti	252	Grönfeldt, Johan
Dido	Fregatti	233	Carlström, Isak; Svanström, Jacob
Dido	Fregatti	233	Franck, S. J.
Die Drei Brüder	Kaljaasi	55	
Dockan	Kaljaasi	24	

Porissa vuosina 1765–1850 esiintyneet alukset ja niiden omistajat

Rakennettu	Rek. paikka	Haveri	Myyty	Huom.
1831	Närpiö			
1816	Eura			
1830	Merikarvia			Uusikaupunkilais- alus
1816	Eura			
1818	Ahvenanmaa		1819	
1837	Lyttylä	1841		
			1830	
1822				
	Tornio			
1827				
1816	Lyttylä	1821		
1836	Lyttylä	1840		
1840		1844		
1826	Pori			
1823	Pori			Turkulaisalus
1832	Reposaari			

LIITE 5

Laiva	Tyyppi	Koko	Omistaja
Dora	Priki	170	
Duva			Waden, Henrik
Dygden	Kaljaasi	24	
Dygden	Fregatti	250	Tamlander, Franz Anton; Thornberg, Carl Johan Reinhold
Dygden	Fregatti	233	Björnberg, Anton
Dygden	Fregatti	233	Martin, Carl
Echo	Fregatti	250	Selin, Johan; Ek, Carl Jacob; Tamlander, Anders Gabriel
Eden	Parkki	148	Nilsson
Edla	Kaljaasi	75	Moberg, Fredrik
Elepha		45	Gottleben, Johan
Elisa	Kuunari	60	Carlström, Johan R.; Granlund, Gustav; Hammar, Carl Gustav
Elisabeth	Fregatti		
Elisabeth	Kaljaasi	52	
Elisabeth Charlotta	Kaljaasi	31	
Ellida	Priki	98	Hellström, Magnus; Svanström, Jacob
Emma	Priki	92	Björnberg, Carl Fredrik
Enigheten	Kaljaasi	33	Appelberg, Johan; Hjulberg, Henrik
Enigheten	Fregatti	208	
Enigheten	Priki	52	Weissman von Weissenstein, Gustav; Reilander, Gustav
Enigheten	Kuunari	37	Tillman, Anders W.
Enigheten	Kuunari	37	Silfversten, Gustav Wilhelm
Eolides	Fregatti	159	Moliis, Pehr Anton; Rosnell, Israel; Sourander, Jacob
Eolides	Fregatti	134	Moliis, Pehr Anton; Tamlander, Franz Anton
Eric	Vene	4	Stähle, Johan Fredrik
Eurydice	Priki	94	Johnsson, Christian; Björnberg, Carl Fredrik; Björnberg, Johan; Kyren, Petter
Eurydice	Priki	110	Wallenstråle, Frans Fredrik
Eurydice	Fregatti	275	Björkman & Rosenlew
Exmouth	Parkki	187	Greg, John
Fama	Fregatti	250	Grönfeldt, Johan; Petrell, Fredrik
Fanny	Kuunari	58	Broberg, Samuel
Felix	Vene	12	Talonpoikaisalus
Flink och färdig	Kaljaasi	25	

Porissa vuosina 1765–1850 esiintyneet alukset ja niiden omistajat

Rakennettu	Rek. paikka	Haveri	Myyty	Huom.
				Englantilaisalus
1838	Luvia			
	Kemiö			
		1819		
1830	Pori		1854	
1827	Eura			
1816	Kellahti			Raumalaisalus
1814	Pori	1838		
1825	Pori	1838		
1820	Vihti			
1825				
		1828		
1839	Reposaari	1848		Englantilaisalus
1837	Reposaari	1845		
1836	Luvia	1840		
1822	Eura			

Laiva	Tyyppi	Koko	Omistaja
Flora	Kuunari	28	
Flora	Kaljaasi	26	Björkman, Johan; Nummelin, Samuel Johan; Selin, Johan
Flora	Kaljaasi	37	Mannelin, Anders W.
Flundra	Jahti	14	Sourander, Johan
Flygande Svala	Kaljaasi	21	
Fogel	Kaljaasi	38	Sourander, Johan & Co
Fortuna	Skepp	105	Ascholin, Nils
Fortuna			Långfors, Johan; Ekblad, Johan
Fortuna	Kaljaasi	35	Talonpoikaisalus
Fortuna	Kaljaasi	24	Björkman, Jacob; Selin, Johan
Fortuna	Kaljaasi	28	Nummelin, Matts
Freden	Fregatti	128	Carhelin, Johan & Co
Freden	Kaljaasi	29	
Freden	Parkki	265	Björnberg, Carl Fredrik
Fredrik	Kaljaasi	13	
Fredrik	Fregatti	152	Sandell, Carl Gustav
Fredrik	Fregatti	139	Sandell, Carl Gustav; Thornberg, Carl Johan Reinhold
Fredrik	Sluuppi	39	Stähle, Johan Fredrik
Fredrik & Wilhelm	Kaljaasi	33	Fagerlund, Gustav Wilhelm
Fredrik Johannes	Klink	88	Clouberg, Fredrik; Novander, Johan
Fredrika	Brigantine		Clouberg, Fredrik; Ascholin, Nils; Brander, Joachim Gustav
Fredrika	Kaljaasi	31	Clouberg, Isak
Fredrika	Kaljaasi	40	Sjöblom, Jacom
Fredriksfors	Kaljaasi	13	
Frigga	Kuunari	56	Sarin & Sourander
Friheten	Kaljaasi	57	Sundström, Abraham
Frithoff	Kuunari	50	Litzen, Anders
Fädernasland	Fregatti	338	Carlström, Isak
Fädernasland	Fregatti	317	Sohlström, Gustav
Fädernasland	Fregatti	338	Wallenstråle, Frans Fredrik
Försöket		40	Sacklen, Gustav
Försöket	Kaljaasi	23	Waden, Joseph
Förändring	Kaljaasi	28	Björkman, Johan; Mannelin, Gustav; Smedberg, Johan Fredrik
Giers	Kaljaasi	16	Fagerlund, Gustav Mauritz
Gloria	Fregatti	275	Wallenstråle, Frans Fredrik
Gloria	Kuunari	90	Talonpoikaisalus

Porissa vuosina 1765–1850 esiintyneet alukset ja niiden omistajat

	Rakennettu	Rek. paikka	Haveri	Myyty	Huom.
	1838	Pori			
	1816	Pori			
	1819	Luvia			
	1812	Reposaari			
	1830	Pori	1837		
	1827	Pori			
			1839		
	1827	Pori			
	1818	Venäjä	1817		
			1820		
		Korppoo			
	1818	Luvia			
	1814	Pohjanmaa			
	1835	Pori			
	1830	Lyttylä			
	1841	Luvia			

Laiva	Tyyppi	Koko	Omistaja
Gud mitt Hopp			
Gustaf	Kaljaasi	34	Aulen, Simon & Co.
Gustav	Fregatti	285	Sourander, Jacob; Grönfeldt, Johan; Thurman, Gabriel Balthazar
Gustav III	Fregatti	180	Waden, Matts; Björkman, Isak; Ascholin, Nils; Sourander, Johan; Gottleben, Nils
Gustava Helena	Kuunari	102	Wallin, H. A.
Gässen	Kaljaasi	28	
Handelsman	Skepp	122	Björkman, Isak
Hebe	Kuunari	57	Åberg, Gustav
Hebe	Kuunari	74	Sandell, Carl Gustav
Hebe	Sluuppi	14	
Hebe	Kuunari	90	Nummelin, Carl J.; Castren, A. J.
Hebe	Parkki	277	Hellström, Magnus
Hedvig Lovisa	Kaljaasi	44	Weissman von Weissenstein, Gustav
Helena	Priki	124	Svanström, Jacob
Hemma	Priki	92	
Henriette	Priki	68	Sohlström, Gustav
Herman	Kaljaasi	35	Oxell, Carl Fredrik
Hoppet			Sarin, Jacob; Ekblad, Simon; Nummelin, Matts
Hoppet	Fregatti	74	Waden, Jacob
Hoppet	Kreijari	40	Sourander, Johan; Carhelin, Isak
Hoppet	Parkki	291	Hellström, Magnus
Hoppet	Parkki	291	Carlström, Isak
Hugo	Parkki	255	Wahlroos, Bror M.
Ida	Fregatti	174	Hellström, Magnus
Ida	Parkki	226	Hellström, Magnus
Iris	Kaljaasi	83	Wahlbäck, Gustav
Iris	Parkki	118	Ek, Carl Jacob; Selin, Johan
Iris	Parkki	118	Selin, Johan
Janne	Kaljaasi	9	Talonpoikaisalus
Johan Gustav	Kaljaasi	10	
Johanna	Kaljaasi	14	
Johannes	Vene	7	Majuri Löfgren (Tuorsniemen lasiruukin omistaja)
Johannes	Vene	13	Talonpoikaisalus
Johannes		15	
Johannes		23	
Johannes		42	

Porissa vuosina 1765–1850 esiintyneet alukset ja niiden omistajat

	Rakennettu	Rek. paikka	Haveri	Myyty	Huom.
	1840	Kellahti			
	1823	Pori			
	1826	Pori		1827	
			1837		
	1835	Merikarvia	1845		
	1831	Luvia			Raumalaisalus
			1845		
				1850	
	1830	Luvia	1832		
	1834	Korppoo			
	1839	Luvia			
	1839	Luvia			
	1829	Pori			
	1809	Rauma			
	1822	Eura			

Laiva	Tyyppi	Koko	Omistaja
Johannes	Fregatti	83	Ascholin, Johan
Johannes	Fregatti	120	Björkman, Isak
Johannes	Kaljaasi	25	
Johannes	Kaljaasi	110	Wallenstråle, Frans Fredrik
Johannes	Kaljaasi	43	Von Köhler
Johannes	Kaljaasi	16	
Johannes	Parkki	139	Bäckman, Johan Fredrik
Josephina	Priki	92	Bäckman, Johan Fredrik
Josephina	Fregatti	220	Timgren, Carl; Hellström, Magnus; Fagerlund, Gustav Mauritz; Wahlroos, Bror M.
Josephina	Kaljaasi	24	Ren, Henrik
Josephina	Kaljaasi	22	Ellström, Carl
Judas	Sluuppi	29	Sandell, Carl Gustav
Judas	Jahti	12	Petrell, Fredrik
Juno	Priki	109	Wallenstråle, Frans Fredrik
Juno	Sluuppi	29	Sandell, Carl Gustav
Juno	Priki	95	Wallenstråle, Frans Fredrik
Juno	Kuunari	29	Castren, A. J.
Juliana	Priki	156	Sneckenström, F.
Kamelen	Jahti	12	
Kjelferd	Kaljaasi	35	
Kuhli	Jahti	6	Sourander, Gustav; Boström, Magnus
Lalima	Priki	125	Sneckenström, F.
Lanternan	Kaljaasi	34	
Laxen			
Lill Fursten	Kaljaasi	50	Rostedt, M.
Lilla Jungfru			Flodström, Benjamin; Lundstedt, Thomas
Lotta et Anton	Sluuppi	20	Sandell, Carl Gustav
Lucina	Kaljaasi	28	Tallroth, Matts
Lucina	Kuunari	55	Ingerström, E. A.
Luvia	Kuunari	58	Ingström, Anders
Luvia	Klink	28	Aulen, Simon
Lycklig	Kaljaasi	32	Talonpoikaisalus
Lyckligheten	Kaljaasi	28	
Lydnan	Jahti	17	Thurman, Gabriel; Långfors, Matts
Lydnan	Vene	12	
Lydnan	Jahti	17	Rönholm, Erland
Lyran	Sluuppi	37	Holmström, J. F.; Holmström, Carl

Porissa vuosina 1765–1850 esiintyneet alukset ja niiden omistajat

	Rakennettu	Rek. paikka	Haveri	Myyty	Huom.
		Lyttylä		1813	
	1818	Luvia	1822		
	1829	Pori			
	1826	Pori		1831	
	1832	Pori	1850		
	1837	Ulvila			
	1826	Pori			
			1828		
	1827	Ulvila	1833		
	1837	Luvia			Porvoolaisalus
					Porvoolaisalus
	1832	Luvia			
	1826	Pori		1827	
	1839	Ulvila			
	1838	Luvia			Helsinkiläisalus
	1824	Ulvila			
				1819	
	1823	Pori			

Laiva	Tyyppi	Koko	Omistaja
Lyttskär	Priki		Gottschalk, Magnus
Magdalena	Kuunari	54	Petrell, Fredrik
Maja lisa	Kaljaasi	38	
Maja lisa	Kaljaasi	31	Laivayhtiö
Margareta	Kuutti	16	Clouberg, Fredrik
Maria	Kaljaasi	31	Talonpoikaisalus
Maria	Kaljaasi	13	
Maria	Priki	87	
Maria	Kaljaasi	25	Sjöblom, Isak
Maria Elisabeth	Kaljaasi	38	Björkman, Isak & Co
Maria Helena	Kaljaasi	31	Talonpoikaisalus
Maria Helena	Kreijari	71	
Mariana	Jahti	9	Lundborg, Alexander
Mariana	Kaljaasi	27	Talonpoikaisalus
Mariana	Jahti	11	Lundborg, Anders
Mars	Klink	38	Selin, Johan
Mathilda	Priki	75	
Merkurius	Brigantine		Björkman, Isak; Malmberg, Gustav
Minerva	Kaljaasi	37	Björnberg, Carl Fredrik
Minerva	Kuunari	95	Svan, C. E.
Minerva	Kaljaasi	52	Lagermarck, Axel
Minerva	Fregatti	225	Björnberg, Carl Fredrik; Björkman, & Rosenlew
Minerva	Priki	62	Lagermarck, Axel
Mitt Försök	Kaljaasi	44	Talonpoikaisalus
Morgonstjerna	Kaljaasi	41	
Myra	Vene	9	Nordström, Matts; Björkman, Jacob
Myran	Kaljaasi	12	Ascholin, Johan
Myran	Kaljaasi	36	
Najaden	Priki	103	
Najaden	Kuunari	65	Sarin & Sourander
Najaden	Parkki	222	Fagerlund, Gustav Magnus
Neptuna	Kaljaasi	13	Mannelin, Anders Johan
Neptunus	Fregatti	120	Björkman, Isak
Neptunus	Kaljaasi	23	
Neptunus	Kaljaasi	47	Mannelin, Gustaf; Ramberg, Magnus
Neptunus	Kaljaasi	35	Sjöblom, Jacob
Neptunus	Priki	95	Indrenius, Israel; Lundborg, Anders
Neptunus	Fregatti	295	Björkman & Rosenlew; Björnberg, Carl Fredrik

Porissa vuosina 1765–1850 esiintyneet alukset ja niiden omistajat

	Rakennettu	Rek. paikka	Haveri	Myyty	Huom.
			1824		
			1827		
	1824				
		Eura			
		Luvia			
	1818	Luvia			
				1829	
	1825	Ulvila	1829		
	1833	Luvia			Raumalaisalus
			1815		
	1833	Reposaari			
	1816	Eura			
	1823	Pori			
				1813	
			1836		
				1817	
	1811	Eura		1827	
	1839	Kellahti			
		Luvia	1829		
	1815				
	1840	Reposaari			

Laiva	Tyyppi	Koko	Omistaja
Nereiden	Sluuppi	15	Carhelin, Anders
Nereiden	Vene	13	Smedberg, Johan
Nereiden	Kuunari	41	Kyren, Petter
Nestor	Fregatti	129	Fagerlund, Gustav Magnus
Nicolai I	Parkki	240	Carlström, Isak; Ellström, Jacob; Svanström, Jacob
Nord	Vene	9	Waden, Jacob; Selin, Johan
Nord	Kuunari	75	Indrenius, Israel
Norden	Kaljaasi	53	
Norden	Kuunari	65	Gottschalk, Magnus; Gottschalk, Johan Erik
Norden	Kaljaasi	69	Boije, Anders
Nordstjerna	Kaljaasi	66	Wahlbäck, Gustav
Nordstjerna	Kaljaasi	29	Selin, Carl Fredrik
Nordstjerna	Kaljaasi	28	Indrenius, Aron
Nordstjerna	Kaljaasi	29	Björkman, Isak
Nordstjerna	Kaljaasi	32	Kyren, Petter; Tocklin, B. W.
Nordstjerna	Kaljaasi	35	Sundström, Abraham; Indrenius, Aron
Nordstjerna	Kuutti	42	Waden, Joseph; Bäckman, Johan Fredrik
Nordstjerna	Fregatti	74	Björkman, Isak
Nordstjerna	Brigantine		Ascholin, Nils; Bäckman, Isak; Thurman, Gabriel; Waden, Jacob; Långfors, Matts
Nya Finland	Kaljaasi		
Ocean	Parkki	270	Timgren, Carl; Grönfeldt, Johan; Hellström, Magnus; Tamlander, Anders Gabriel
Oden	Priki	138	Wallenstråle, Frans Fredrik
Olga	Fregatti	260	Björnberg, Carl Fredrik
Onni	Parkki	165	Steen, A. J. & Wallin, W.
Orienten	Kaljaasi	65	Talonpoikaisalus
Orion	Fregatti	98	Wallenstråle, Frans Fredrik
Orion	Fregatti	198	Wallenstråle, Frans Fredrik
Orpheus	Priki	123	Wallenstråle, Frans Fredrik
Paddan	Kaljaasi	9	Tamlander, Franz Anton
Paris	Kuunari	32	Saftström, G. F.
Patrioten	Kaljaasi	48	Thurman, Gabriel Balthazar
Petter	Sluuppi	27	Sandell, Carl Gustav
Philip	Parkki	265	Rosenberg, Erik

Porissa vuosina 1765–1850 esiintyneet alukset ja niiden omistajat

	Rakennettu	Rek. paikka	Haveri	Myyty	Huom.
	1814	Pori			
	1818	Luvia	1821		
			1838		
	1840	Luvia			
	1825	Pyhämaa			
	1812	Eura			
	1812	Eura	1831		
				1831	
	1834	Korppoo			
	1816	Eura			
		Uvila			
	1816				
				1819	
			1827		
	1834	Lyttylä			
	1829	Lyttylä	1838		
	1837	Reposaari			
			1826		
	1826	Lyttylä	1835		
			1814		
	1828	Uvila			
	1825	Pori		1831	
	1826	Pori			
	1840	Kellahti			

Laiva	Tyyppi	Koko	Omistaja
Phoenix	Kuunari	72	Berg, Henrik Johan
Pollux	Fregatti	326	Wallenstråle, Frans Fredrik
Primus	Kreijari	37	Moliis, Johan Henrik
Primus	Parkki	375	Svanström, Jacob; Oldenburg, Hampus Julius; Rosenberg, Erik
Rachel	Parkki	106	
Radion	Kaljaasi	61	
Richard	Parkki	240	Sourander, Richard
Ritter	Sluuppi	27	Sandell, Carl Gustav
Ros			
Rosen	Vene	28	
Rurik	Fregatti	258	Björkman & Rosenlew
Salomon	Parkki	422	Rosenberg, Erik
Saturnus	Priki	76	Dahl, C. F.; Cederström, M.
Secundus	Jahti	10	Backman, Isak
Secundus	Parkki	177	Pettersson, Carl
Sideby	Kuunari	82	Grönroos, Matts
Sira	Kaljaasi	12	Wirtzen, Johan Jacob
Sjöhästen	Kuutti	27	Friden, Johan; Tuder, Johan
Sjölax	Kaljaasi	39	Thurman, Carl Fredrik
Sjölax	Kaljaasi	38	Moliis, Fredrik
Snälla Dygden	Kaljaasi	24	
Sophia	Kaljaasi	28	Majuri Löfgren (Tuorsniemen lasiruukin omistaja)
Sophia	Kaljaasi	15	Holmsten
Sophia	Kaljaasi	30	Ellström, Johan
Sourander	Parkki	253	Sourander, Richard; Selin, Johan
Sovinto	Höyrylaiva	3	Laivayhtiö
St. Anna	Kaljaasi	54	
St. Anna	Priki	80	
St. Anna	Vene	9	
St. Göran	Kaljaasi	28	Sourander, Jacob; Sandell, Carl Gustav; Grönfeldt, Johan (1837–)
St. Peter			
Storfursten	Fregatti	249	Björkman & Rosenlew
Suomen Karhu	Klik		Waden, Jacob; Arvelin, Jacob
Suomen Karhu	Kuutti	45	Malmberg, Isak
Svahnen	Kaljaasi	20	Björkman, Isak
Svahnen	Kaljaasi	44	
Svala	Kaljaasi	35	Björkman, Isak

Porissa vuosina 1765–1850 esiintyneet alukset ja niiden omistajat

Rakennettu	Rek. paikka	Haveri	Myyty	Huom.
1836	Luvia			Tallinnalaisalus
1837	Lyttylä	1851		
1829	Merikarvia	1829		
1840	Kellahti		1851	
	Hull			Englantilaisalus
			1827	
1834	Reposaari	1838		
1841	Kellahti			
		1852		
1840	Siipyy			
1816	Oulu			
1821	Pori	1825		
1819	Viasvesi			
1824	Pori			
1826	Reposaari	1839		

Laiva	Tyyppi	Koko	Omistaja
Svala	Kaljaasi	15	Tillman, Carl Gustaf; Holmsten
Svala	Kaljaasi	29	Sjöman, Gabriel; Arvelin, Gustav; Ramberg, Magnus
Svarta Sjöhafen	Kaljaasi	23	
Svarta Örn	Vene	9	
Themis	Kuunari	49	
Themis	Priki	142	Eklund, Thomas; Hellström, Johan A.; Indrenius, Johan
Theodora	Lastivene	9	Moliis, Pehr Anton
Theodora	Priki	76	Moliis, Pehr Anton
Tobias			Selin, Johan; Cuplen, Adrian
Toivo	Priki	105	Steen, A. J.
Tre Bröder	Vene	9	
Tre Bröder	Kaljaasi	27	
Triton	Gal	68	
Triton	Parkki	226	Sourander, Jacob; Grönfeldt, J. (1838–)
Trofast	Kaljaasi	25	Thurman, Carl
Trojja	Kaljaasi		
Troman	Vene	11	Talonpoikaisalus
Två Bröder	Jahti	13	Sohlström, Otto Jacob
Tärnan	Priki	69	Thurman, Carl Fredrik
Tärnan	Priki	69	Selin, Johan; Ek, Carl Jacob
Upsia satia	Kaljaasi	68	
Usko	Kuunari	35	Carlström, Carl Johan
Utter	Kaljaasi	27	Kellander, Henrik & Co
Waksam	Kaljaasi	40	Helsing, Carl Abraham
Wandringsman	Kaljaasi	50	Talonpoikaisalus
Wandringsman	Jahti	40	Holmberg, Anders
Wandringsman	Kaljaasi	28	Sundström, Abraham
Venus	Kaljaasi	40	Gottleben, Johan
Venus	Kaljaasi	61	Ascholin, Johan
Venus	Kaljaasi	39	
Venus	Kaljaasi	32	Sjöblom, Jacob
Venus	Fregatti	266	Wallenstråle, Frans Fredrik
Venus	Fregatti	98	
Venus	Parkki	240	Broberg, Samuel
Werner	Kuunari	20	Petrell, Fredrik
Wi Hoppas	Kaljaasi	70	Rosnell, Matts
Wictoria	Kaljaasi	53	Rosnell, Matts

Porissa vuosina 1765–1850 esiintyneet alukset ja niiden omistajat

Rakennettu	Rek. paikka	Haveri	Myyty	Huom.
1813	Pori			
1814	Merikarvia	1823		
			1828	
1930		1834		
1839	Luvia			
1817	Pori		1826	
	Gävle Kellahti			
			1813	
1822	Eura			
1827	Pori			
1827	Pori			
1817	Nauvo			
1833	Merikarvia			
1829	Lyttylä	1835 1835		
1841	Luvia	1844		
1835	Luvia			
1816	Luvia			

LIITE 5

Laiva	Tyyppi	Koko	Omistaja
Wictoria		38	Clouberg, Fredrik
Wictoria	Fregatti	113	Ascholin, Johan
Wictoria	Priki	44	
Wictoria	Priki	98	Svanström, Jacob
Wictoria	Fregatti	260	Björkman & Rosenlew
Wictoria	Kaljaasi	52	Laivayhtiö
Wilhelm	Kuunari	64	Alftan, Ernst Fredrik
Wilhelmina	Fregatti	150	Wallenstråle, Frans Fredrik
Wilhelmina	Kreijari	36	Kyren, Petter
Wilhelmina	Kaljaasi	43	Sundström, Abraham
Wilhelmina	Kuunari	62	Alftan, Ernst Fredrik
Wilhelmina	Kuunari	85	Ramberg, Matts
Wilhelmina	Kaljaasi	32	
Wäinämöinen	Parkki	244	Timgren, Carl
Wänskap	Kuunari	49	
Wänskap	Kaljaasi	79	Sjöström
Wänskap	Kaljaasi	23	Qvarnberg, Johan
Wälgång	Kaljaasi	39	Wirtzen, Johan; Grönroos, Israel
Åland	Parkki	296	Björnberg, Carl Fredrik
Ägna	Parkki	249	
Äran	Priki		
Önskad Wälgång	Kaljaasi	39	Wirtzen, Johan; Grönroos, Israel
Örn	Jahti	12	Timgren, Carl

Lähde: Laivatietokanta.

Porissa vuosina 1765–1850 esiintyneet alukset ja niiden omistajat

Rakennettu	Rek. paikka	Haveri	Myyty	Huom.
1839	Kellahti			
1824	Pori			Turkulaisalus
1814	Pori	1827		
1814	Luvia	1819		
1821	Luvia	1821		
			1824	Turkulaisalus
1830	Luvia	1831		
1842	Inderö			
1828	Pori			
1827	Merikarvia			
1825	Merikarvia			Raumalaisalus
1814	Luvia	1828		
1818	Merikarvia			

Private and Public Interest

Cooperative Competition in the Merchant Community of Pori 1765–1845

Several researchers have suggested that the turn of the eighteenth century introduced a new ideology of individualism that challenged the old harmonious social order. It was a long-term ideological shift and thus almost imperceptible to people of that time. Nevertheless, earlier studies demonstrate that the shift can be discerned in contemporary political debates.

This study concentrates on private and common good in the merchant community of Pori between the years 1765 and 1845. Pori, a small town on the western coast of Finland has been selected as object of this study for several reasons. Firstly, the size of the town and the scale of foreign trade there make it a fruitful object for examining a whole local merchant community. Secondly Pori's economic structure experienced substantial changes during the first half of the nineteenth century, as the town gradually became one of the largest shipping and timber export centres in Finland.

This study examines the reciprocal relationship of “private” and “common good” in the social networking and business life of the local merchant community. Throughout the analysis community and communalism are defined through the concepts of communal network analysis. Traditional network analysis concentrates on the occurrences that maintain, facilitate or restrain individual social cooperation in a given network. In this study the analysis stretches further as it also takes various external affiliations into account. Additionally it demonstrates how the alleged change of individual ideology affected both the community itself and the ideology of communalism within the community. The study also asks whether private and common good excluded each other or if they could exist concurrently.

The primary goal of this study is to constitute an overall picture of the merchant community of Pori where individual and seemingly disconnected events are being affiliated into larger scale societal developments embedded in political, cultural and economic spheres. The study does not, however, investigate particular development within the society or the community. Rather, it analyses various manifestations of private and public interest in the local merchant community. The analysis is conducted at three levels: individual, communal and national.

Earlier studies with a network approach generally emphasize either a quantitative or a qualitative analysis. This study combines these two methods by deploying an extensive database collected specifically for the purpose. The database is composed of two parts. The first part reflects the social interaction within the merchant community of Pori. It consists of genealogical data on families that had been given merchant rights in Pori between the years 1720 and 1820. For each family member the data concerning their name, date of birth and death, social status at different stages of their life, parents, marriage partners, godparents (name and status) and children has been gathered. In all, the database comprises data on 4,141 individuals, 1,030 marriages and 5,729 godparent relations. The second part of the database deals with foreign trade and shipping. It contains information on built, sold or wrecked ships (size, type, owners) in the merchant community of Pori between the years 1816 and 1845. Furthermore, it contains data on ship departures and arrivals, cargoes and their consignees in the period from 1830 until 1847. When put together, the database enables the reconstitution of many aspects of the complete local social network. Moreover, it makes it possible to perceive structural regularities or aberrations and to analyse individual families or merchants or their position within the network structures from a wider perspective.

In addition to the aforementioned database, the main sources of the study are various official documents and business correspondence. During the Swedish rule (up until 1809) these primary sources are the official records of the city administrative court (1772–1790), annual maritime taxation reports from the Swedish department of trade (*Kommerskollegium*) (1764–1809), and complaint letters from the burgher community of Pori to the Swedish crown presented in the Diet (1751–1791). During the Russian rule (from 1809 onwards) the main sources are the official records of the city administrative court (1795–1844), the county administration, the Finnish senate (1809–1850) and the internal correspondence of the burghers in Pori.

The study is thematically divided into two sections. The first section, two main chapters, examines how the merchant community and communalism were built. The last section, two further main chapters, discusses how the community and local social networks operated.

Pori became one of the largest timber export and shipbuilding centres in Finland during the 1840's. This achievement was an outcome of purposeful, determined development and the cooperation of two merchant generations. The final breakthrough was due to a new individual business model, which grew to challenge the traditional communal business traditions at the beginning of the nineteenth century.

In the pre-modern period, burgher professions (craftsmanship and trading) were heavily family-centred. The family business rested on the division of labour

among family members where everyone had their tasks and duties according to their competence. Therefore it can be said that the family was both socially and economically the foundation of burghers' livelihood. Family was also an educational unit that conveyed communal norm structures, values and professional identity to the next generations. However, unlike families, into which people were born, the wider community selected their members most carefully. The origin of a person did not guarantee community membership. One had to adopt and follow communal norms and values, and gain people's trust for one's ability in order to act as a member of the community. In other words one had to grow into the community. This was a long and individually varying process.

The social position of individuals and families within the community was not static but invariably changing. During a life span, members of the merchant community could act in several different roles: apprentice, merchant, member of city administrative court, ship-owner, husband, father, godparent, widower, and master to future apprentices. In this study I have examined how individuals and families planned and organized these social roles, and how these social roles were reflected in their family life and means of livelihood. At the same time I have considered how merchants and their local community adapted to external pressures of change by modifying their activities. For this reason merchant families constructed extensive and overlapping social networks and took on divergent operational models according to their role within the network. The same seems to have applied to the town community, which operated differently towards individuals, the guilds, the provincial administration and the Swedish crown.

On the individual level merchants were usually striving to secure their own or their families' future well-being and continuity. The family finances and material reproduction were so tightly embedded into their social standing within the community that it is virtually impossible to separate them from each other. However, it was the social interaction that channelled power and resources within the community, not so much the basic social status of the family. Therefore merchant families aimed at establishing social relations that enabled them to gain social and financial capital embedded in the social network structures.

In the collected data this aim for beneficial social relations can be seen in the selection of marriage partners and godparents. Merchant families did not form a single social network but smaller and overlapping network cliques, which then interacted with each other in several ways. The marriage strategies used in the search of partners for male and female descendants were clearly divergent. Male offspring made marriage connections that were supposed to restrain the splitting of the family resources and to strengthen the relations between families. Daughters seem to have formed marriages that expanded the social network and their disposable resources of their family. Despite these differences merchant families did not marry off their children exclusively according to some predeter-

mined strategies. But a marriage was always a social and economic compromise between the two families involved in decision-making.

Apart from marriages also the godparent institution had a significant role in forming communalism and individual social networks. Godparent selection varied both periodically and geographically. Whatever the selection criteria, godparent relations had considerable influence on individuals' and families' opportunities to strengthen communal relations. Godparent relations offered families access to new social capital reserves. The bond, however, was not as strong or legally binding as marriage but in the eyes of the community it was morally unbreakable.

Specifically, the lack of legal obligation made godparent relations a powerful networking tool. Unlike marriage it could link together, for example, socially unequal families or family lineages. They also provided an excellent occasion to integrate new individuals into families, family lineages, and social networks or even into the whole urban community. Like marriages, godparent relations could strengthen and expand the family network. And depending on the number of godparents selected, the family could simultaneously both strengthen and expand their social network. Furthermore, godparent relations could be used to complement the family marriage strategies. Nevertheless, the merchant families in Pori did generally not select godparents according to instrumental networking strategies, but the selection rested upon mundane grounds such as kinship, friendship, neighbour relations, and religious purposes.

The continuity of the merchant family, and especially its business, was dependent on social networking as well as on the successful change of generation. In pre-modern society, family based business was like a double-edged sword. On the one hand, the family had to serve the business for it to prosper and to provide a livelihood for the subsequent generations. On the other hand, the business had to serve the family, who used it as a vehicle for their social ascent. In other words there seemed to be a confrontation between continuity and change, communal duty and the vested interest of the person in charge of the family business. This meant that the head of the family business had to be able to apply multiple heritage strategies simultaneously in order to secure the generation change. Therefore the family business did not necessarily pass on to the oldest son of the family or to close relatives. The business could also be carried on indirectly, through sons-in-law, widows and their new husbands, or even through other social connections such as apprentices.

On the communal level, private and public interests were intertwined with foreign trade responsibilities, which were the consequence of staple rights, e.g. the right to conduct foreign trade, granted to Pori in 1765. The challenge for the community was how to develop the town's economic infrastructure in a co-operative fashion. Each part of the burgher community endeavoured to further

their own social groups' interests. At the same time, they were obliged to present themselves as one against external competition from the neighbouring towns. Communal interests often collided with individual interests. Then again, the fact that the margin between one's own and the common good was very small gave the local merchant community a possibility to promote their vested interest in the name of the common good.

Similarly, on the governmental or state level it was fairly easy to cross the line between private interest and *raison d'état* during the eighteenth and nineteenth centuries. In principle, the mercantilist policy of the Swedish crown was based on active interference in its society and economy. The crown should have a leading position in modernization and development processes, because it was a personification of the common good. Following this idea, the crown had to rule, pass laws, punish, and maintain the social order by forming new institutions to protect and civilize the loyal subjects. The society was based on a moral guideline, which had clearly defined political and social distribution of work. The crown ruled – the kingdom and the estates had to fulfil their responsibilities towards the crown and the common good.

A new definition of state, which challenged the traditional definition, started to appear in the eighteenth century. The question that emerged was how to create economic growth in a society based on private entrepreneurship and agriculture. The shift was gradual but it started a redefinition process where the interface between the crown and the society transmuted. Although estates and class distinction were still the backbone of the society, criticism towards them was increasing constantly. At the beginning of the eighteenth century the crown still had loyal subjects who, through their work contribution, were responsible for the well-being of the whole state. By the end that century, subjects had turned into citizens who in addition to obligations also had entitlements. Thus the definition of the common good changed. The private interest which in the early eighteenth century had been indefensible and the antithesis of common good and communalism turned now into an acceptable course of action. Thus the state became the sum of its citizens' individual interests.

In Sweden this change is generally thought to appear gradually in the political debates during the eighteenth century. Even though the common good and the *raison d'état* dominated the debates for a long time. The final breakthrough of liberalism did not reach Sweden before the nineteenth century. Therefore the privileges conceded by the crown still reflected primarily its own or the common good and not the individual interests of its citizens.

This study demonstrates how the division between private and common good gradually shifted through society, from the political debates downwards. They became a part of everyday life in the merchant community of Pori at the turn of the nineteenth century. The shift can be seen, for instance, in the merchants'

attitudes towards the privileges. Pori had been granted the right to conduct foreign trade in 1765. Along with this right the responsibilities of the local burgher community were increased substantially. The town was obliged to dredge the shallow sailing routes, export salt from markets to which they had no prior connections, maintain a permanent salt storage, construct bigger vessels, and build a new loading port. At the same time the three burgher groups that formed the local community started to separate out into distinct and clearly defined classes. Furthermore these classes – craftsmen, burghers (with no foreign trade rights), merchants – strived to strengthen their own power position and own individual goals within the community.

The collision of these three interest groups had its effects on the town's economic life. Craftsmen and burghers felt themselves threatened. From their point of view the development of the town's economic infrastructure only benefited the merchant class, and in their opinion the merchants were impudently pushing forward their own interests. What followed was a series of conflicts between the classes. The conflicts culminated at the end of eighteenth century when burghers requested the abolishment of the town's staple rights from the king. The answer to this application was abrupt and clear: burghers were bound to their duty to benefit the local community and the whole society.

Behind the conflicts lay a dispute about who should benefit from the town's staple privileges. From the merchant community point of view it was a question of foreign trading: the town and its burgher community were to provide the merchant class with an opportunity to fulfil their own responsibility in the best possible way, and therefore the town needed to develop its economic infrastructure. Craftsmen and burghers considered that the merchant class should develop all the necessary infrastructure independently, and not burden the whole community.

Despite the disagreement, the scarcity of resources drove community members to cooperate. This can be seen, for example, in shipbuilding. In order to lower their expenses the ship ownerships were divided into small parts. The division of costs enabled the community to share risks and engage in development of the common good. During the eighteenth century, shipbuilding and foreign trading were dominated by members of the town magistrate. At the beginning of the nineteenth century, other members of the local community also began increasingly to invest their resources into the shipping business. Ships were still built jointly, but with fewer owners than before. The partnership was often based on the intermarriages between the families or other social network connections between the owners.

At the beginning of the nineteenth century, disputes shifted from the community level to individual level. The first conflict was caused by the emergence of a new ideology that combined trading with production. The new merchant types,

entrepreneurs who were mostly Dutch immigrants, already began to appear in Sweden during the seventeenth century. The predominant moral order, however, hindered the spread of the new business model. Still during the eighteenth century there were only a handful of new type entrepreneurs in Swedish towns. The emphasis on one's own personal interests and profit-making was against the contemporary world view. In a pre-modern society a merchant was to practice his profession openly and honestly. Merchants were allowed to become rich through trading, but not at others' expense. A merchant or entrepreneur who placed his personal gain in front of the communal and national benefits was considered not only disloyal but also dishonourable.

The local merchant community of Pori turned its back on several merchants at the beginning of the nineteenth century, accusing them of selfishness and profit-seeking actions. The most serious confrontation was that between the local merchant community and Frans Fredrik Wallenstråle, a Swedish immigrant merchant. The local community accused Wallenstråle of speculation, profit-seeking, and transferring the profits back to his former home country. The local merchant community and the city administrative court tried to prevent Wallenstråle in every possible way from developing his business. Moreover, Wallenstråle was socially isolated from the local community. None of these actions helped, however, because Wallenstråle had rooted his business outside the local community and he did not need its support to succeed.

Before long, other merchants began to follow Wallenstråle's footsteps. Now the disputes handled timber export. During the 1830s the demand for various timber products had increased considerably. Along with this, the reciprocal competition within the local merchant community started to become tense. In order to secure their position in the market, merchants were forced to remodel the production process of their export products. As a result, hand-sawn timber was gradually replaced by waterpower-sawn products.

The Finnish Senate granted sawmill privileges to individual merchants, and the initiative came always from those merchants. Despite this, the senate did not handle the applications as awarding personal benefits to a single merchant, but took also the wider regional benefits into account. It granted the rights to the entrepreneurs who were willing to invest in a new form of industry that benefited the national economy. This meant that the local sawmill pioneers had a certain competitive advantage in relation to their followers.

In Pori, the first water-powered sawmill was established in 1837. The sawmill privilege broke up the local community and communalistic ideology in two ways. Firstly, the former staple right privilege had involved the whole merchant community and given them equal possibilities to conduct foreign trade. The sawmill privilege gave an advantage only for a single merchant or a small group of business associates. Secondly, the privilege put merchants in unequal positions. The

sawmill owners had far better possibilities to secure their own and their families' material and social reproduction than the rest of the community.

In the merchant community of Pori the sawmill privileges resulted in bitter legal struggles that lasted for years. The key to them was, again, the juxtaposition of private and public interest. The opponents of the sawmill enterprises emphasized how the privileges would lead to immoral profit-seeking, and to the collapse of the foundations of communal business culture. They were also concerned that the new sawmill owners could monopolize the whole market and also hence subordinate local peasant communities under their command. The privilege applicants in their turn saw the matter in an alternative light. In the documents they stress that their ventures promote the public good: they increase the government tax revenues and bring wealth to the peasants. On the whole, it can be said that once again the individual, community, and national level definitions of private and public good diverged from each other.

The breakthrough of this new individual business model was a long process. Despite the tightening reciprocal competition and occasional conflicts within the community the communal business model still dominated in the merchant community of Pori at the beginning of the nineteenth century. Shipping especially, as it required a great deal of resources, forced merchants to rely on their social networks and cooperation. The constantly growing timber export and internationalization of the money market was moving the focus of the business away from the merchant families, households and the local communities.

The results of this study show clearly that the merchant community of Pori and also individual merchants within that community lived ideologically on the borderline of two worldviews. In consequence, merchants were able to accuse certain members of the local community of selfish and immoral profit seeking and simultaneously cooperate with the same merchants in other contexts, like shipbuilding or freight shipping. Despite the apparent disputes, these merchants were able to move their personal interests to the background when the common interest required it. This can be seen for example in intermarriages between families that were carrying on lawsuits against each other while simultaneously organizing a wedding. In a small community like Pori individual merchants or families simply could not afford to turn their backs permanently on the other members of the community; they were all potential cooperation partners in future ventures of all kinds, beginning with marital and godparent relations and reaching all the way to shipbuilding or industrial investments.

HENKILÖHAKEMISTO

A

Adamsson, Matts 99
Adolf Fredrik 158
Ahlberg 117
Ahlgren, Isak 138
Ahlqvist 106, 112, 117, 118
Ahvenisto, Inkeri 21, 23
Alapuro, Risto 23
Aleksanteri I 254
Alfani, Guido 127
Appelberg 107, 112, 118, 147
Appelberg, Isak 86
Arctopolitania, Christina 116
Arvelin 86, 109, 112, 117, 118, 201
Arxell, David 207
Aschander 109, 112, 117, 118, 147, 149, 307, 308, 309
Aschander, Carl Fredrik 307
Ascholin 86, 108, 112, 118, 132, 146, 181, 183, 197, 198, 228, 229, 234, 235, 238, 239, 270
Ascholin, Johan 86, 135, 153, 193, 208, 209, 210, 228, 229, 234, 235, 237, 238, 240, 251, 264, 269
Ascholin, Maria Elisabeth 135, 136, 198, 226, 228
Ascholin, Nils 86, 108, 120, 132, 135, 166, 168, 169, 181, 183, 189, 193, 196, 197, 198, 199, 201, 213, 226
Asplöv, Johan 221, 236
Axner, Petter 167

B

Backman 102, 105, 106, 107, 108, 110, 112, 114, 117, 118, 120, 147, 148, 151
Backman, Gabriel 86
Backman, Gerhard 105, 106, 181
Backman, Henrik 105, 106, 120, 188
Backman, Isak 86, 100, 106, 213
Backman, Margareta 86, 100, 106
Backman, Rebecca 99, 120, 131, 226
Backman, Thomas 179

Barck, Christina 133
Bergeen 109, 112, 117, 118
Bergeen, Petter 181, 193, 213
Bergman, Johan 120
Bergsten, Eva 221
Berndtson, Erik 189
Björkman 28, 93, 102, 106, 107, 108, 111, 112, 114, 116, 117, 118, 146, 147, 151, 174, 197, 198, 199, 213, 226, 227, 234, 235, 236
Björkman, August Wilhelm 8, 108, 226, 228, 229, 230, 234, 235, 236, 237, 280, 282, 298, 303, 305, 306, 317, 318, 319, 326, 329, 343
Björkman, Bengt Magnus 55
Björkman, Carl Isak 228, 229
Björkman, Gustav 107
Björkman, Isak 86, 99, 108, 135, 166, 168, 174, 192, 197, 198, 199, 200, 207, 208, 209, 210, 226, 229, 239
Björkman, Jacob 99, 230, 236, 272, 298, 322, 326
Björkman, Johan David 228
Björkman, Maria 93
Björkman, Maria Christina 13
Björkman, Maria Elisabeth 282
Björkman, Niklas Fredrik 116, 228
Björkman & Rosenlew 31, 66, 234, 236, 237, 238, 272, 273, 280, 281, 282, 287, 300, 301, 302, 305, 306, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 330, 331, 332, 333
Björkroth 112, 117, 118
Björkroth, Anders 99
Björkroth, Nils 99
Björkqvist, Matts 207
Björnberg 94, 109, 112, 117, 118, 147, 221, 222, 224, 328
Björnberg, Adrian Gabriel 221
Björnberg, Anton 59, 83, 94
Björnberg, Birgitta Christina 280

- Björnberg, Brita Christina 220
 Björnberg, Carl Fredrik 19, 59, 60, 62, 71, 72, 82, 83, 94, 102, 109, 112, 185, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 232, 235, 236, 237, 238, 271, 272, 273, 280, 281, 282, 283, 286, 299, 300, 301, 302, 305, 306, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 343
 Björnberg, Gustav Adolf 220, 221, 309
 Björnberg, Henrik 219
 Björnberg, Ida Elisabeth 94
 Björnberg, Johan 220
 Björnberg, Johan Henrik 221, 279, 280
 Bladh, Christina 95
 Blom 117
 Blom, Fredrika 132
 Blom, Isak 131, 132
 Blåfeldt, Gustav Henrik 230
 Blåfeldt, Elisabeth Ulrika 230, 231
 Boije, A. F. 239
 Borgelin 112, 118
 Boström 108, 112, 117, 118
 Brander 102, 107, 110, 112, 114, 117, 118, 132, 144, 145, 146
 Brander, Arvid 107
 Brander, Fredrik Reinhold 107
 Brander, Gabriel Joakim 107
 Brander, Henrik 107
 Brander, Jacob 213
 Brander, Joakim 107
 Brander, Mariana 133
 Brander, Otto Julius 86, 107, 114, 132, 209, 210, 213
 Bremer, Jacob 85
 Bringéus, Nils-Arvid 124
 Brint, Steven 22
 Broberg, Samuel 272, 273, 276, 306
 Bull, Ida 28, 96, 225
 Burke, Peter 241
 Buxhoevden 266
 Bäckman 108, 112, 117, 118, 132, 148, 181, 183
 Bäckman, Carl Fredrik 218
 Bäckman, Isak 86, 108, 132, 169, 181, 183, 198, 199, 200, 213, 218
 Bäckman, Johan Fredrik 276, 280, 298, 306
 Bäckström, Erik 169, 175
- C**
 Carhelin 109, 112, 117, 118
 Carhelin, Carl Gustav 109
 Carhelin, Anders Johan 109, 210, 261
 Carhelin, Johan David 109
 Carlsson, Carl Johan 309
 Carlsson, Maria 210
 Carlstedt 112, 117, 118
 Carlstedt, Michael 86, 207, 208, 210, 213
 Carlström, Isak 278, 301
 Cassén 93
 Casson, Mark 26, 83, 215, 216
 Castrén, Matti 62
 Cederberg 315
 Clouberg 108, 110, 112, 118, 146, 169, 213
 Clouberg, Carl 99
 Clouberg, Carl Timotheus 226
 Clouberg, Fredrik 99, 108, 133, 166, 181, 189, 198, 201, 207, 208, 209, 210, 213, 226
 Clouberg, Fredrika 142
 Clouberg, Jonas 99
 Clouberg, Lars 86
 Clouberg, Margareta 99
 Coase, Ronald 38
 Cressy, David 83
- D**
 Dahl 66
 Dahlhede, Christina 124
 Dahlström 28, 209
 Darnstén 93
 Davidson 34, 311
 Deacon, Bernard 22
 De Carnall, Carl Constantin 265, 266, 267, 268, 269, 290, 291, 302
 De Carnall, Catharina Elisabeth 91
 De Carnall, Magdalena Wilhelmina 291
 De Carnall, Catharina Maria Charlotta 146, 265
 De Mirabeau 44
 De Tolly, Barclay 249
 Dickson, James & Co 312
 Donald, Moira 22
 Donner 59, 65, 93, 332

Donner, Alexander 59
 Donner, Joachim 59
 Durkheim, Emil 24
 Duvaldt 107, 112, 118
 Duvaldt, Carl 298

E

Edgren, Lars 29
 Ek, Carl Jacob 278, 298, 301
 Ekelund, Robert 45
 Elfving 107, 112, 115, 118
 Elfving, Anna 86
 Ellström, Jacob 273
 Englund, Peter 37
 Ekström, Brita 86, 135, 228, 235
 Ekström, Johanna Margareta 85, 86, 87, 235
 Erickson, Tom 124
 Evander, Margareta 116

F

Fagerlund, Anders 174
 Fagerlund, Gustav Mauritz 278, 301, 306,
 317, 318, 322, 325, 326, 328, 329
 Fagerlund, Solveig 28, 124, 127, 128
 Fagren, Maria 326
 Falander, A. J. 240
 Falck, A. H. 291
 Favorin, Anna 86
 Filen, Simon 209
 Fleischer, F. L. 66
 Flinckenberg, Lena 226
 Flodström 112, 117, 118
 Fransman, Catharina 120

G

Gadd, Jacob 115
 Gadd, Pehr Adrian 182, 195
 Galle, Lars 209
 Garrioch, David 84
 Gaunt, David 77
 Glas, Jacob 86
 Glas, Johan 313, 319, 320
 Gottschalk 112, 118
 Gottschalk, Elsa Catharina 116, 135
 Gottleben 107, 112, 114, 115, 117, 118, 132,
 133, 135, 138, 145, 146
 Gottleben, Adrian 115, 135

Gottleben, Catharina 114, 120, 132, 135
 Gottleben, Gabriel 115, 135, 165
 Gottleben, Johan 86, 135, 169, 181, 193, 201,
 213
 Gottleben, Kirstin 115
 Gottleben, Lisa 120
 Gottleben, Maria 86, 115
 Gottleben, Nils 115, 133, 135, 138, 166, 168,
 172, 173, 181, 183, 193, 198, 200, 209
 Gottleben, Sara 115
 Granovetter, Mark 101, 123, 132
 Grill 43
 Gripenberg, Nils 209
 Grönberg, Henrik 169
 Grönberg, Johan 193, 201
 Grönfeldt 112, 118
 Grönfeldt, Johan 225, 253, 272, 273, 276, 277,
 282, 298, 300, 301, 306, 319, 320, 321,
 322, 326, 328, 329
 Grönfeldt, Johan Fredrik 282
 Grönlund 115, 133
 Grönlund, Jean 207
 Gyllenbögel, A. 208
 Göransson, Anita 74, 84, 100

H

Hackman, Marie 219
 Hagner, A. G. 20
 Haikari, Janne 23
 Hansson, Josef 232
 Hardwick, Julie 127
 Hareven, Tamara 338
 Hasselberg 112, 118
 Hasselberg, Ylva 26, 149, 225
 Heckscher, Eli 44, 45
 Hellenius, Lars 209
 Hellsten 209
 Hellström 112, 118
 Hellström, Gustav August 224, 277
 Hellström, Magnus 272, 273, 276, 277, 278,
 301, 306, 326, 328
 Hellström, Matts 322
 Hertell, J. 322, 325
 Hertzberg 209
 Hitke, Isak 169
 Holmila, Marja 21
 Holst 112, 118

Horn, Arvid 44, 187, 188
 Huittinen, Kari 125, 130
 Hyllgren 249
 Häggman, Kai 66, 78, 125, 144, 148
 Höckert 93

I

Ignatius, Gustav Henrik 314, 317, 318, 319, 320
 Indebetou 107, 112, 115, 118
 Indebetou, Carl 165, 193
 Indrell 109
 Indren 109, 112, 118
 Indrenius 102, 106, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 117, 118, 147
 Indrenius, Aron 260, 272, 273
 Indrenius, Bernhard 108
 Indrenius, Elias 109
 Indrenius, Johan 207
 Indrenius, Joseph 109
 Ingberg 107, 117
 Ithenius, Isak 99

J

Johnsson 107, 112, 118
 Johnsson, Christer 133, 280
 Jokipii, Mauno 32
 Jordan 107, 112, 117, 118
 Jordan, Johan Fredrik 302
 Juuti, Margareta 106
 Jäntere, Kyösti 228
 Järvinen, Kyösti 64

K

Kaarle IX 42
 Kaarle XI 230
 Kallioinen, Mika 27, 30, 31, 56, 66, 77
 Kaplan, Marian 94
 Kapström, Elisabeth 129
 Karonen, Petri 45, 163, 164
 Kaukamaa, Lauri Iivari 31, 32, 268, 279, 315, 319
 Kaukiainen, Yrjö 43, 158, 180, 194, 247, 250, 288
 Kekonius 104, 112, 114, 116, 117, 118, 145, 146, 189
 Kekonius, Anna 116

Kekonius, Christina 116
 Kekonius, Engelbrecht 167
 Kekonius, Gabriel 116
 Kekonius, Margareta 116, 146
 Kekonius, Maria 116
 Kekonius, Nils 116, 146
 Kellander 102, 104, 107, 109, 110, 111, 112, 114, 115, 117, 118, 147
 Kellander, Engelbrecht 142
 Kellander, Johan 111, 116
 Kellander, Matts 110
 Kellander, Thomas 111
 Kellander, Thomas Thomasson 111
 Kingelin, Abraham 59
 Klein, P. W. 332
 Klingspor 205
 Koivuniemi, Jussi 30
 Korsman 117
 Kotilainen, Sofia 125
 Kraftman, Johan 165
 Krohn, Carl 66
 Kuhlberg, Magnus 169, 189
 Kuisma, Markku 5, 315, 316, 317
 Kustaa III 48, 204
 Kynäs, Henrik 176
 Kyren, Fredrika 278
 Kyren, Maria Christina 278
 Kyren, Petter 260, 278

L

Lagermack, Alex 260
 Lagström, Hugo 125
 Lagus, Hugo 30, 233
 Lamberg, Marko 74
 Lang, Anders 167, 169
 Laslett, Peter 73, 74
 Lassander, Henrik 182
 Laval, Christian 15, 341
 Lebell, Fredrik 207
 Lebell, Michael 165, 206
 Lehtonen, Heikki 22
 Lempiäinen, Pentti 129, 130, 140
 Lesger, Clé 215
 Levan 107, 112, 118
 Levan, Margareta 114
 Levi, Giovanni 23, 73
 Levin, Jonas 210

HENKILÖHAKEMISTO

Lillienberg, Johan Georg 157
Lin, Nan 85, 143
Lindberg, Erik 30
Lindebäck, Jacob 207
Lindgren, Catharina 116, 228
Lindqvist, Nils 208, 209
Lindskog, Adolf 240
Lindströmin, Dag 29
Ljungman, Nils 86, 207, 213
Lombardi, Sandro 78
Luhmann, Niklas 60
Lundblatt, Stefan 31, 66, 88
Lundahl, Gustav 280
Luther 122
Långfors 108, 112, 118, 147, 201
Långfors, Anna 86
Långfors, Matts 169, 200, 201
Löfgren, Anna 93
Lönnblad, Anders 55, 169, 175
Lönnblad, Johan 165, 173
Lönnmarck, Jacob 165
Lönnmarck, Johan 165
Lönnroth 133
Löthman 93

M

Magnusson, Jacob 147, 210, 269
Magnusson, Lars 45, 53
Magnusson, Paulina 269
Malm 30, 93, 115, 276, 332
Malm, Peter 212, 293, 312
Malmberg 112, 117, 118, 145, 146
Malmberg, Gustav 166, 172, 173, 193
Malmberg, Julia 133
Malmqvist, Johan 174
Mandell, Catharina 120
Mann, Thomas 141
Mannelin 117
Mannelin, Anna 261
Mannerheim, Carl 253, 254, 290, 294
Martin, Carl 83
Marttila, Juuso 125
Matikainen, Olli 77
Matović, Margareta 85
Mellberg, C. J 313
Mellin, Axel 291
Mentzer 117

Mentzer, Eilardt 165, 166, 213
Miltopaeus, Erik 192
Mintz, Sidney W. 124
Moliis 102, 106, 107, 109, 110, 111, 112, 114,
117, 118, 145, 147, 151, 213, 224
Moliis, Anders 167
Moliis, Alexander 110
Moliis, Carl 99
Moliis, Christina Magdalena 127
Moliis, Elisabeth 99
Moliis, Fredrik 201
Moliis, Henrik 131
Moliis, Henrik Johan 189, 193, 201, 207, 213
Moliis, Johan 110
Moliis, Johan Henrik 110, 207, 210
Moliis, Maria Helena 99
Moliis, Pehr Anton 60, 71, 110, 113, 153, 210,
213, 223, 232, 233, 234, 236, 237, 240,
264, 272, 273, 280, 281, 298, 306
Moliis, Wolter 110
Müller, Leos 17, 18, 26, 37, 87, 149, 217, 241,
248
Måsberg, Henrik 210
Mäntylä, Ilkka 160
Mörtengren 145, 146
Mörtengren, Carl 86, 102, 145, 162, 210, 213

N

Nergård, Maj-Britt 43
Nikula, Oscar 30, 232
Nilsson, Tomas 88
Nooteboom, Bart 60, 61
Nordgren 109, 110, 112, 117, 118
Nordström, Matts 280, 298
Norman, Nils G. 207
North, Douglass C. 37, 38, 39, 192
Novander 108, 112, 118, 146
Novander, Elisabeth 132, 135
Nummelin, Gustav Adrian 260, 309
Nurmiainen, Jouko 5, 15, 329
Nyberg 108, 112, 118
Nyberg, Adam 133, 153
Nyberg, Klas 55, 108

O

Ogilvie, Sheilagh 29
Ojala, Jari 30, 65, 66, 178, 180, 185, 202, 217,
218, 240, 250, 256, 261, 293, 329

Oldenburg, Hampus Julius 96, 215, 224, 278
Oxenstierna, Axel 42

P

Palmgren 108, 112, 118, 149
Pareto, Vilfredo 241
Paul, Benjamin D. 143, 150
Petrell, Fredrik 281
Pihlman 99
Pihlman, Eunica 86, 133, 226
Piilahti, Kari-Matti 23, 99, 125, 130, 144, 148
Pipping 251
Pipping, Margareta 95
Polvelin, Christina 131
Polviander 117
Powel, Walter W. 26
Prescott, Rew 312
Printz, Fredrik 290, 317

Q

Qvist, Anna Catharina 135
Qvist, Johan 115, 135
Qvist, Sara 115, 135

R

Raumolin 115
Raumolin, Christina 86
Renner, Michael 165, 173
Ribben, Carl 219
Rindell 209
Ronkka, Kustaa 319
Roos 93, 107, 112, 118
Roos, Anders 240
Roos, Brita 86
Roos, Lars 179
Roschier, E. G. 312
Rosenback 107, 112, 116, 117
Rosenberg, Erik 276, 279
Rosenlew 230, 231, 232
Rosenlew, Alexander Wilhelm 230, 233, 231
Rosenlew, Carl Fredrik 59, 60, 85, 86, 87, 108,
230, 231, 232, 233, 234, 236, 240, 280,
298, 299, 302, 303, 304, 305, 306, 307,
321, 342
Rosenlew, Otto Wilhelm 231
Rosenlew, Ulrika 232
Rosenlew, Wilhelm 66, 185
Rosenmeijer, Christina 209

Rosnell 112, 118
Rosnell, Isak 210, 264
Rotkera, Maria 120, 132
Rudenskiöld, Ulrik 50, 183
Ruuth, J. W. 31, 32, 170 171, 174

S

Saarinen, Juhani 32, 279, 307
Saaritsa, Sakari 25
Sabean, David Warren 99, 122, 124, 135, 149
Sacklén 108, 112, 118, 144, 146
Sacklén, Adolf 219
Sacklén, Anna Margareta 135, 136, 219
Sacklén, Elisabeth Christina 142
Sacklén, Eva Elisabeth 219
Sacklén, Gustav 219
Sacklén, Johan Fredrik 219
Sacklén, Lars 86, 108, 135, 142, 144, 162, 163,
164, 166, 168, 171, 190, 192, 193, 194,
213, 219
Sadenius, Simon 116, 146
Sandell 112, 117, 118
Sandell, Carl Gustav 225, 233, 270, 272, 273,
276, 277, 298, 322, 325
Sandvik, Hilde 76
Saren 107, 112, 115, 118
Saren, Henrik 213
Sarin 108, 112, 118, 213, 224
Sarin, Henrik 127
Sarin, Henrika 210
Sarin, Jacob 86, 213, 264
Sarin & Sourander 71, 214, 221, 223, 264, 269
Schauman 93
Schollberg, Maria 116, 133
Schultz 169
Schybergson, Emil 251
Selin 102, 104, 106, 108, 109, 110, 111, 112,
114, 117, 118, 147, 153, 276, 301
Selin, Daniel 111, 131, 132
Selin, Henrik 111
Selin, Johan 99, 111, 131, 201, 208, 209, 210,
218, 224, 239, 277, 296, 300, 306, 317,
318, 326
Selin, Johannes 111
Selin, Loviisa 99
Selin, Simon 111
Selin, Ulrika 100
Sieveking, E. 286

- Silfverberg, Mathilda Calixta 235
 Sjöberg, Maria 79
 Sjöholm, Johan 174
 Smith, Adam 44, 241
 Sourander 99, 102, 105, 106, 108, 110 111,
 112, 114, 116, 118, 119, 133, 144, 145,
 146, 213, 224, 236, 276, 277, 278
 Sourander, Amalia 99
 Sourander, Anna 116
 Sourander, Erland 99, 106, 131, 166, 213,
 219, 224, 225
 Sourander, Catharina Christina 277
 Sourander, Fredrica Cecilia 224
 Sourander, Gustav 116, 215, 298, 315
 Sourander, Jacob 106, 223, 264, 273, 277, 298,
 300, 301, 302, 306, 310, 322, 326, 328
 Sourander, Johan 86, 96, 99, 100, 106, 115,
 120, 163, 169, 181, 183, 198, 201, 210,
 213, 219, 223, 225, 236, 264, 277, 291,
 295
 Sourander, Johan Philip 116
 Sourander, Johanna Wilhelmina 224, 277
 Sourander, Selma Susanna 215
 Sourander, Sofia Albertina 96, 224, 277
 Sourander, Ulrika 99
 Stadin, Kekke 29
 Starck 117
 Steen 117
 Steen, Maria 129
 Stenberg 209
 Stengrund, Mårten 219
 Stenlås, Niklas 26, 149
 Stenman, Margareta 115
 Sterky, Gustav 59
 Sterky & Son 212
 Sticksén, Johanna 228
 Stjernvall, Carl 206
 Stolpe, Nils 209
 Strandsten 109, 112, 118
 Ström 165
 Strömmer, Johan 278
 Ståhlborg, Gustav 207
 Ståhlfot 107, 112, 118, 144, 146
 Ståhlfot, Pehr 86, 144, 157, 170, 213
 Sundholm, Johan 174
 Sundqvist 169
 Sundström, Abraham 260
 Svanström, Jacob 278, 279, 301, 302
 Söderbom, Petter 199
 Söderborg, Alexander 133
- T**
 Tadmöre, Naomi 75, 76
 Tallavera, Antonio 94
 Tallroth 109, 112, 118
 Tallroth, Gabriel 220
 Tamlander, Anna Sofia 113, 223
 Tamlander, Christina 223
 Tamlander, Vivica Christina 328
 Tammelander, Anders Gabriel 214, 215, 277,
 322
 Tammelander, Franz Anton 282, 283, 301,
 326, 328
 Teräs, Kari 25, 29
 Thomé, E. P 321
 Thornberg, Carl 82, 83, 322, 326, 328
 Thurman 93, 102, 106, 108, 109, 110, 112,
 114, 118, 147, 277, 278
 Thurman, Balthazar 109
 Thurman, Carl Anton 278, 322, 326
 Thurman, Gabriel 92, 93, 109, 169, 213, 278,
 322
 Thurman, Henrik 109
 Thurman, Sofia 278
 Tigerstedt, Örnulf 30
 Timgren 108, 112, 118
 Timgren, Carl 102, 276, 278, 299, 300, 301,
 306, 322, 326, 327, 328
 Tingelund, Theodora 153
 Tocklin, B. W. 260
 Tocklin, Catharina 115, 189, 193, 201
 Tocklin, Maria 86
 Toijanen, Juha 319
 Tollison, Robert 45
 Tottie, Charles 311
 Tönnies, Ferdinand 20, 21, 24, 25, 26
- V, W**
 Waden 106, 109, 110, 112, 114, 115, 116, 117,
 118, 145, 224
 Waden, Brita Elisabeth 131
 Waden, Carl Fredrik 100, 110, 112, 116, 117,
 118, 145, 210, 224

Waden, Catharina Lovisa 100, 115, 221
 Waden, Gustav 116
 Waden, Henrik 115, 174, 182
 Waden, Jacob 86, 109, 116, 133, 166, 169,
 170, 190, 193, 198, 199, 200, 201, 207,
 208, 213
 Waden, Josef 273
 Waden, Margareta 220
 Waden, Matts 109, 115, 116, 181, 183, 189,
 193, 198, 199
 Wahlbäck 104, 112, 117, 118, 153
 Wahlman, Carl 209
 Wahlroos, Bror Mathias 273, 278, 301
 Wahlroos, Carl 207
 Vainio-Korhonen, Kirsi 27, 29, 30, 49, 57, 58,
 61, 65, 308
 Wallenstråle, Frans Fredrik 20, 31, 66, 91,
 102, 146, 147, 210, 264, 265, 266, 267,
 268, 269, 270, 271, 273, 276, 283, 284,
 285, 290, 291, 292, 293, 295, 298, 299,
 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307,
 309, 331, 333, 343
 Wallenstråle, Märta Charlotta 269
 Wall, Richard 73
 Wasenius 66, 78, 125
 Wasenius, G.O. 141
 Wassberg, Anders 174
 Weber 123, 217
 Wendelin, Otto 66
 Westeman, Beata 146
 Vibelius, Olof 206
 Vilkuna, Kustaa 99
 Williamson, Oliver E. 38
 Willstedt, Erik 207
 Wolf, Erik R. 124
 von Haartman, Carl 294
 von Haartman, Lars Gabriel 294, 305, 315
 von Rosen, Fredrik Ulrik 193
 von Schantz, Johan 208
 von Schlow, Erdtman 230
 von Willebrandt 206
 Wottle, Martin 30, 84, 88
 Wuorinen, Aimo 53
 W. Rosenlew & Co 20, 30, 66, 233

Ä

Åberg, Martin 88
 Ågren, Karin 84, 85, 102
 Åkerstedt, Jacob 86
 Åkerström, Petter 203
 Åkervall 172

Ö

Öhman, Brita Johanna 228
 Öhman, Emil 5
 Öhman, Maria 99, 228
 Östberg, Margareta 142
 Östman, Gabriela 133